

VÝBOR Z LITERATURY ČESKÉ.

Za učebnou knihu škol středních

upravili

Jan Pelikán, Josef Grim a Antonín Truhlář.

DÍL DRUHÝ:

DOBA STŘEDNÍ.

V PRAZE.

BURSÍK & KOHOUT

KNĚŽKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY A ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

1899.

VÝBOR Z LITERATURY ČESKÉ.

DOBA STŘEDNÍ.

ZA UČEBNOU KNIHU ŠKOL STŘEDNÍCH

UPRAVIL

JOSEF GRIM,

ŘEDITEL C. K. REÁLNEHO A VYŠŠÍHO GYMNASIA V KOLÍNĚ.

TŘETÍ ZMĚNĚNÉ A PŘEHLÉDNUTÉ VYDÁNÍ.

Schváleno vnesením c. k. ministerstva kultu a vyučování
ze dne 7. října 1899 čís. 26.844.

V PRAZE.

BURSÍK & KOHOUT

KNÍHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERZITY A ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.
1899.

OBSAH.

<i>Povaha a rozdělení doby</i>	1
I. Doba rozruchu	1
M. Jan Hus	4
<i>Z Postíly:</i>	
Neděle tříměsíční po sv. Trojici	5
<i>Z Dcerky kap. 10</i>	9
<i>Z Výkladu desatera Božích přikázání:</i>	
Svárové	11
<i>Z listů</i>	12
Petr Chelčický	14
<i>Z Postíly:</i>	
Z výkladů na neděli prvou po sv. Trojici	15
M. Jan z Rokycan	20
<i>Z listů proti Pikartům</i>	21
Starí letopisové čeští:	
<i>Zpráva o smrti kněze Jana Želivského</i>	23
Z písní světských:	
<i>Měj se dobře, srdéčko</i>	26
II. Doba rozvoje. 1. za Vladislava II. a Ludvíka	26
Glibor Tovačovský z Cimburka	29
<i>Z knihy Tovačovské:</i>	
O sedání panském	29
Z které příčiny dsky psány počaty český	30
O čtení desk nahlas	30
O schování zase desk	31
O duchovním právě	31

Viktorin Kornel ze Všehrd	32
<i>Z Knih devaterých:</i>	
O sídu zemském, jak má osazen býti	33
O výbornosti starých práv českých	34
Dsky zápisné dvoje, velké a malé	36
O dvojích zmatecích	36
Rada zvířat	38
Ptactvo drobné	38
Jan Hasištejnský z Lobkovic	40
<i>Ze Zpráv a naučení:</i>	
Přípis	41
O poddanych lidech etc.	43
<i>Z Putování:</i>	
Dubrovnik	44
Řehoř Hrubý z Jelení	47
Napomenutí k Pražanům	47
Václav Písecký	53
List Řehoři Hrubému z Jelení	54
Z překladu řeči Isokratovy k Demonikovi	56
Vilém z Pernštejna	57
Ludvíkovi I., králi Českému a Uherskému	57
Panu Václavovi Košateckému z Kolovrat	59
Mikuláš Konáč z Hodištkova	60
<i>Z překladu Kroniky české Eneáše Sylvia:</i>	
O začetí basilského sněmu a povolání Čechů	61
<i>Z Pravidla lidského života:</i>	
Zklamaná naděje	62
2. Od nastoupení Ferdinanda I. až do bitvy bělohorské	63
Bartoš Písař	69
O Paškovi a Hlavsovi	69
Volení a korunování Ferdinanda I.	71
Rozdělení jednoty měst pražských	73
Sixt z Ottersdorfa	76
<i>Z knih památných:</i>	
Přípravy k válce	76
Smrt královny Anny	77
Václav Hájek z Libočan	79
<i>Z Kroniky české:</i>	
Svatoboje, krále Moravského, trest a pokání	80
Krále Přemysla Otakara list papeži	82
Císař Karel IV. viděl poklad opatovický	86
Zikmund z Puchova	88
O Praze	89

Tomáš Bavorovský	91
<i>Z kázání v sedmou neděli po sv. Trojici</i>	92
Thadeáš Hájek z Hájku	95
<i>Z Herbáře:</i>	
O jesenu	96
O pšenici	97
Matěj Červenka	100
<i>Z Poznámání některých skutků Božích:</i>	
Rozmluva Ferdinanda I. se Sixtem z Ottersdorfa	100
Jakub Bílek	103
<i>Ze Života Jana Augusty:</i>	
Augusta s Bílkem jat a do Prahy dodán	103
Jan Blahoslav	107
<i>Z Muziky:</i>	
O rozdíle zpěváků	108
<i>Z I. Přílohu k Muzice:</i>	
Regule zpěvákům do kůru	109
<i>Z II. Přílohu k Muzice:</i>	
Zprávy k samým věcem náležité	110
O syllabách	112
<i>Z Přílohy proti misomusům</i>	114
<i>Z Grammatiky:</i>	
O příhoďuém užívání slov některých cizích jazykův	118
Písne nábožné	
<i>Z kancionálu evaněického:</i>	
O umučení Krista Pána	121
O vzkříšení Páně	122
Pavel Kristian z Koldína	123
<i>Z Práv něšských:</i>	
O původu a obeslaném	123
O služebnoscech	125
Bibli kralická	128
<i>Z Knihy Rut:</i>	
Rut Moabská sbírá klasy na poli Bóza	129
<i>Z Skutků sv. apoštolů:</i>	
Sv. Pavel na ostrově Maltě divy činil; v Římě kázal Krista dvě léta	130
Žalmy.	
Žalm 91. dle vzdělání Jiřího Streyce	132
" " " " Benedikta z Nudožer	133
Václav Šturm	135
<i>Z Srovnání víry:</i>	
Proč se Bratři oddělili a jak služebníky si zvolili	135
Různá mínění o Petru Chelčickém	137
Prokop Lupáč z Hlavačova	138
<i>Z Historie o císaři Karlu IV.:</i>	
Charakteristika Karla IV.	138

Daniel Adam z Veleslavína	142
<i>Z kalendáře historického:</i>	
Leden V.	144
<i>Z Politie historické:</i>	
Knížatům, králům atd. náležel, aby své bibliotheky měli a na dobré knihy náklady činili	146
<i>Z Předmluvy ke Kronikám dvěma:</i>	
O kronice Hájkově	152
<i>Z překladu Kroniky Eneáše Sylvia:</i>	
Obléhání Jana Roháče na Sioně	156
Aeneas Sylvius na sněmě benešovském	157
Václav Plácel z Elbinku	160
Alexander Veliký v Jeruzalemě	160
Jan Kocín z Kocinetu	161
Z Předmluvy o válečném tažení proti Turku	162
<i>Z překladu Kassiodorovy historie církevní:</i>	
Založení Konstantinopole: objevení hrobu Božího	164
<i>Z I. listu Busbečova:</i>	
Ancyra. Pověry turecké	166
Abraham z Günterrodu	167
<i>Z Cyropaedie:</i>	
Jízdná pošta. Podmanění národů. Kde Cyrus sídlil? Jak byl oblíben? Sen jeho a obět	167
Šimon Lomnický z Budče	170
<i>Z Instrukcí mladému hospodáři:</i>	
O bohatství z chudoby	171
O synu	172
Bartoloměj Paprocký z Hlohol	173
<i>Ze Zrcadla:</i>	
O úřadu hejtmanském, jakým způsobem a kdy na Moravě počátek vzal	173
<i>Z Diadochu:</i>	
Smrt Mikuláše Zrinského	176
Václav Březan	178
<i>Ze Života Viléma z Rožmberka:</i>	
Pan Vilém podruhé poslem císařským v Polsku	179
O alchymistech	180
<i>Ze Života Petra Voka z Rožmberka:</i>	
Petr Vok prodáv Krumlov přestěhoval archiv na Třeboň	181
Povaha Petra Voka	182
Václav Budovec z Budova	183
<i>Z předmluvy ke Antialkoranu:</i>	
S kým se Budovec dostal do Cařihradu a proč studoval koran	184
Křištof Harant z Polžic a z Bezdruzic	185
Přirovnání kostela hrobu Božího ke kostelu sv. Vítu na hradě pražském	186
O našem se po městě Kairu procházení a co jsme v něm viděli	188

Václav Vratislav z Mitrovic	192
Z Adrianopole k Cařihradu	193
Kterak poselstvo císařské v Cařihradě bylo zajato	195
Vratislav se soudruhy propuštěn z vězení	197
Karel z Žerotína	199
<i>Ze Zápisův o soudě panském:</i>	
Povolání do soudu zemského na Moravě	200
Apologia neb obrana k p. Jiříkovi z Hodic	203
<i>Z listů:</i>	
Úředníku Náměšťskému	211
Panu Jiřímu z Náchoda	213
Panu Bartoloměji Rejsvieovi	214
III. Doba rozkladu	216
Pavel Skala ze Zhoře	218
<i>Z Historie církevní:</i>	
Jednání Jesseniovo v Prešpurece	218
Příhoda jičínská	222
Vilém hrabě Slavata	227
<i>Z Pamětí Slavatových:</i>	
Matyáš odejel do Vídně ustanoviv v Praze 10 místodržících	228
Pobyt Slavatův v Praze	230
Jan Amos Komenský	233
<i>Z překlada žalmů:</i>	
Žalm VIII.	236
Žalm XV.	237
<i>Z Labyrintu světa:</i>	
Poutník dostal Všudybuda za vůdce	237
Poutník stav učených prohlédá	238
Poutník prohlédá hrad Fortuny a nejprv přístup k němu	243
<i>Z Hubiny bezpečnosti:</i>	
Vypsání motanin lidských	245
<i>Z Didaktiky:</i>	
Rozložení cvičení mládeže podle stupňů věku lidského na 4 školy	250
<i>Z Moudrosti starých předků:</i>	
O příslovích	253
Příслови vzata od příběhů, v nichž se osoby jmenují	254
<i>Z Kšaftu</i>	256
<i>Z Umění kazatelského:</i>	
Lábeznost řeči	258
Felix Kadlinský	259
Přístup ke Zdoroslavičku	260
Obraz života lidského	260
Matěj Šteyer	262
<i>Z rozmluvy „Žitěch“:</i>	

Mistr poučuje žáčka o souhláskách tvrdých a obojetných, pak o některých předponách	
Žáček nabyv poučení o některých koncovkách a předponách rozloučil se s mistrem	
<i>Z předmluvy ke Kancionálu:</i>	
Důležitost zpěvů pobožných	
Jan František Beckovský	
<i>Z I. dílu Poselkyně:</i>	
O mincích českých	
O zpěvích českých	
<i>Z II. dílu Poselkyně:</i>	
Oheň v Praze r. 1541	
Sjednocení universit Karlovy a Ferdinandovy r. 1654	
<i>Poznámky</i>	
<i>Slovníček</i>	I—XX

Střední doba literatury české.

Povaha a rozdělení této doby.

Doba střední jde od veřejného vystoupení M. Jana Husi až do roku 1774.

Označena jest hlavně nedostatkem básnictví a ustálením jazyka spisovného.

Kromě písní duchovních a popěveků prstonárodních básněno po 5
česku velmi málo, a téměř nic, co by mělo cenu aesthetickou. Za to
však prosa dospěla v 16. století k formě značně dokonalé. Hledíme-li
k obsahu, nacházíme v ohromném množství spisů prosaických také
mnoho nesamostatného, přeloženého.

Po rozkvětu prosy následoval žalostný úpadek literatury české, 10
který trval déle než 150 let.

Na základě příčin vnitřních i vnějších lze stanoviti v této době
tři hlavní oddíly časové:

1. Dobu rozruchu od veřejného vystoupení Husova do smrti
Jiřího z Poděbrad (1409—1471).

2. Dobu rozvoje od nastoupení krále Vladislava až do bitvy
na Bílé Hoře (1471—1620).

3. Dobu rozkladu od bitvy bělohorské do úpravy obecného
školství za Marie Terezie (1620—1774).

A) Doba rozruchu.

Působením Husovým a válkami po jeho smrti vzniklými dosáhl
sice jazyk český obecnější platnosti, literatura však u výkvětu svém,
k němuž přišla ve 14. století, na dlouhý čas byla zaražena bouřemi

a nepokoji válečnými. Neustálými spory o náboženství dán písemnictví českému jednostranný směr náboženský rázu namnoze polemického a satirického.

Prosa obírala se větším dílem věcmi církevními. Výkladům náboženským a traktátům polemickým věnovali učenost svou nejpřednější tehda theologové M. Jan Hus, M. Jakoubek ze Stříbra, M. Jan z Rokycan a Petr Chelčický se strany husitské, Hilarius Litoměřický, Jošt z Rožmberka a j. se strany katolické. Hlavním pramenem náboženského hloubání byl Zákon Boží. Všeobecná touha po čtení písem svatých byla příčinou, že rozptýlené dosud překlady jednotlivých částek obojího zákona v úplné celky byly slučovány a přehojně opisovány. V dlouhé řadě biblií tehda povstalých zachovaly se nám památky tiché, ale nadšené obětovné práce a velecenný poklad písemnictví českého. Nejstaršího původu jsou nádherná bible Slavatovská (litoměřicko-
15 třeboňská) z l. 1410—1416 a Leskovecká (drážďanská) z l. 1410 až 1420; k nim druží se bible emauzská nebo-li česko-hlaholská (t. j. českým jazykem a hlaholským písmem) z r. 1416, olomoucká z r. 1417 a mnoho jiných. Důkladná revize textová v překladech biblických podniknuta byla teprve za krále Jiřího.

20 Jiným významným znakem doby této jsou spisy válečnické, na př. Jana Hájka z Hodětína Zřízení vojenské a Jana Žižky Řád vojenský.

Vzácným zjevem odborných snah netheologických za obecného vzrušení náboženského v tomto období jsou Lékařské knihy a
25 Herbář M. Křišťana z Prachatic. Od neznámého odborníka pocházejí překlady z latiny Rhazesovo ranné lékařství a Ranná lékařství Salicetova, slavných tehdy spisů ranhojičských.

Dějepis po česku pěstován nebyl. Od několika spisovatelů nejmenovaných zachovaly se v rozličných rukopisech paměti od r. 1378 až
30 1527, které Palacký sebrav a chronologicky spořádat vydal r. 1829. (Staří letopisové čeští.)

Zkušenosti a vědomosti nabyté při 2 cestách do cizích zemí zachovaly nám Denník poslův krále Jiřího ke králi Franskému Ludvíkovi XI. léta 1464, složený Jaroslavem, panošem pana
35 Albrechta Kostky z Postupic, vůdce poselstva, a zajímavý popis Cesty pana Lva z Rožmitála na západ a jih Evropy v l. 1465—1467, učiněný členem družiny rytířem Šaškem z Mezihoří.

V nejedné příčině památné jsou také listy české, jichž se hojně zachovalo platnosti soukromé i obecné (od M. Husi, Žižky, Rokycany,
40 Kašpara Šlika, Prokopa z Rabštejna a j.).

Básnictví v této době hlučné umklo; ozývaly se toliko písně válečné na podněcování lidu bojovného a písně satirické na protivníky v náboženství. Onoho způsobu jsou na př. pověstná píseň Táborů „Ktož jsú Boží bojovníci a zákona jeho“, již starým podáním 5
připisovaná Žižkovi, a píseň o vítězství před Ústím „Slušif Čechuom zpominati“, složená od očitého svědka; způsobu tohoto jsou píseň na mnichy, žaloba na Husity a j. v.

Ve prospěch písně církevní stal se pokrok nejvíce tím, že v řadě bohoslužebném latina učinila místo češtině. Vzniklá odtud potřeba nezbytně vedla k rozmnožování zpěvů pobožných a to buď tvorbou původní 10
nebo napodobením a překladem. Čelní mužové stran náboženských (M. Jan Hus, Jan Čapek, Mikuláš z Pelhřimova, Martin Lupáč, M. Jan z Rokycan) horlivě, ač ne vždy se zdarem, účastni byli při díle, tak že záhy vznikaly objemné sbírky písní duchovních. Zachovaný kancionál tábořský neboli jistebnický, jenž obsahuje 77 písní 15
českých, jest snad prvním takové činnosti výsledkem.

Po utišení válek náboženských v druhé polovici 15. věku objevují se písně milostné a jiné popěvky rýmované; u některých ukazuje se ráz národní, většina jich však jest hodnoty nepatrné.

Literární snahy ujímaly se opět v Čechách, když Jiří Poděbradský 20
mocnou rukou zavedl řád a mír v zemi.

Nově probuzené snahy humanistické, které působením arcieptce humanismu Petrarky již za Karla IV. z daleké Itálie dotkly se některých mužů v Čechách, po válkách husitských našly velmi účinného šířitele po Evropě i v Čechách v Eneáši Sylviovi, když byl r. 1443 25
přiját do kanceláře Fridricha III. Hojně a mnohostranné listy získaly mu záhy pro eleganci slohovou v kancelářích dvorských obdivovatele a následovníky. Tím se stalo, že prvními učni nových nauk humanistických byli písaři rozličných kanceláří dvorských, za nimiž i královská česká za krále Jiřího, majíc v čele důmyslného Prokopa z Rab- 30
štejna, statečně v před kráčela. Pravého osvícení humanistického všichni tito písaři z nedostatku náležitého vyškolení ovšem neměli. Jednotliví mužové vzdělání žádostivi z Čech a Moravy již na počátku druhé polovice 15. století ubírali se do Itálie, aby tam nového ducha čerpali ze zdroje samého. Mezi těmi sluší zvláště jmenovati Jana ml. z Rabštejna, 35
jenž několikaletým pobytem na italské půdě názory klassické dokonale si osvojil. To jsou počátky humanismu v Čechách.

Na universitě pražské, která z theologických hádek a nechutných traktátů vymaniti se nedovedla, nové proudy humanismu na krátko se

ohlásily teprva kolem r. 1470, když M. Řehoř Pražský první vykládali Vergilia a jiné klassiky.

Do této doby spadá též původ a počátek Jednoty bratrské a první její pronásledování.

1. M. Jan Hus

8 narodil se r. 1369 v Husinci. Vystudovav v Praze stal se mistrem
bodných umění, professorem na universitě Karlově a kazatelem v
betlemské. Dvakrát byl rektorem university. Velmi brzo statečně
hajoval práva národa českého na universitě, navrhnuv králi Václavu
udělití tři hlasy Čechům a ztenčiti hlasy cizinců na jeden hlas. (I
10 kutnohorský ze dne 18. ledna 1409). Pro hájení spisů Viklefových
bludné uznaných přišel ve spor s arcibiskupem Pražským a d
klatby. Když pak veřejně disputoval proti odpustkům, vydal papež
klatbu, načež Hus z nařízení krále opustiv Prahu po venkově
řoval své názory. Pobýval zprvu na hradě Kozím, pak v měs
15 Ústí a posléze na hradě Krakovci. Roku 1414 odebral se na po
krále Římského Zikmunda s bezpečným listem od něho k círke
sboru do Kostnice, kdež byl uvězněn, vyslýchán a konečně za
odsouzen i upálen dne 6. července r. 1415.

Hus vynikl v literatuře naší jakožto reformator jazyka a
20 jednotné české řeči spisovné, jakožto důmyslný původce nové sou
českého pravopisu a jakožto hlavní spisovatel své doby.

Aby učení svému zjednal přístup i do nejširších vrstev lidu,
jazykem lidu samého, ovšem vytříbeným a zušlechtěným, a to i
jazykem středních Čech, čímž povznesl jej za řeč spisovnou. T
25 pádný spězkový způsob pravopisu českého zjednodušil znamenky
kritickými. Ve spisech svých slyne a) jako řečník duchovní v Po s
(Vyloženie svatých čtení nedělních 1413), b) jakožto spisovatel vz
vatelný v díle nazvaném Dcerka (O poznání cesty pravé k sp
1412), c) jakožto dialektik ve skupině Výkladů (Výklad viery, des
30 Božieho prikázanie, na páteř t. j. modlitbu Páně 1412) a v tra
O svatokupectví (1413), d) jako upravitel 6 dosud známých p
nábožných, které přešly do pozdějších kancionálů bratrských. I
listy jeho, jichž jest dosud známo 21, psané dílem v Praze,
na venkově, dílem v žaláři kostnickém, mají nemalou důležitost.

35 Co do slohu byly spisy Husovy vzorem českého psaní.

Mimo čtená díla česká psal Hus o učení svém také mnoho latinsky.

(Pozn. Spisovatelská činnost M. Jana Husi zevrubně jest vyličená od K. Nováka v Listech filol. roč. XVI. České spisy Husovy vydal Erben ve 3 dílech. Listy Husovy vydala r. 1891 evang. matice Komenského. Jest to celková sbírka 5 listů Husových a to jednak původně českých (pravopisem obnoveným), jednak z lat. originálů přeložených. Každý list opatřen úvodem a poznámkami.)

Z Postilly.

Neděle tříměsíčníma po svaté Trojici.

Píše S. Mat. v 22. kapitole.

V ten čas, odešedše zákonníci, v radu sú vešli, aby popadli Ježíše v řeči. I poslali sú jemu učedníky své s Erodovými, řkúce: Mistře! vieme, že pravdymluvný jsi, a cestu Boží v pravdě učíš, a nenie tobě 10 péče na nižádného, neb nehledíš osoby lidí; protož pověz nám, co tobě se zdá: slušie-li daň dáti ciesaři či nie? A poznav Ježíš nepravost*) jich, řekl jest: Co mne pokúšiete? pokrytei! ukažte mi peniez platný. A oni dali sú jemu peniez. I vece jim Ježíš: Či jest obraz tento a napsanie? Řkú jemu: Ciesařov. I řekl jest jim: Protož dajte ciesaři ty 15 věci, které jsú ciesařovy, a které jsú Božie, Bohu.

Ukazuje toto svaté čtenie zlost zákonníkův, kterážto zlost má tyto ratolesti: Prvá, že sú nemohli trpěti pravého učenie a tresktanie od Pána Ježíše, pro něž rozhněvavše se odešli sú od Krista; jakož die na počátku čtenie, „že v ten čas“, t. u ponděli po Květnie neděli, 20 když jim mnoho dobrého, ale jich činóm protivného pravil Ježíš, tehdy „odešli sú zákonníci“. A tak prvá ratolest jich zlosti jest netrpeľivost pravého tresktanie. Druhá ratolest je zlá rada, již sú se radili, aby spravdivého potupili; protož die čtenie: „aby popadli Ježíše v řeči“. Třetie ratolest jich zlosti jest spiknutie s pohany proti spravedlivému; neb die čtenie: „I poslali sú jemu učedníky své s Erodovými“, t. rytieři a panošemi. Čtvrtá ratolest jich zlosti jest pokrystvie pochlebenstvim přikryté, že řkú: „Mistře! vieme, že pravdymluvný jsi, a cestu Boží v pravdě učíš, a nenie tobě péče na nižádného, neb nehledíš osoby lidí.“ Aj v řeči jest chvála, a v srdci nevěra! 30

Pak na Pánu Ježíšovi shledáme ve čtení tomto, že jest pravý Bóh, jenž zná zlosti srdci tajemných; neb die čtenie: „A poznav Ježíš nepravost neb zlost jich.“ Druhé máme na Ježíšovi marné chvály

*) neb zlost.

zavrzenie, neb die křivochvalcóm: „Co mne pokúšiete? pokryteci!“
 Odpověděl jim právě: co sú pravdy řekli, té jest nezapřel, ale k jich
 zlým srdcóm ostře jest odpověděl; oni sú pochlebovali, aby zahubili,
 a on jest haněl, aby spasil. Neb lepší jest Bóh hněvivý, než člověk
 5 litostivý, die S. Jan Zlatouštý. Třetí na Kristovi jest spravedlivé v jich
 otázce naučení, bez újmy i Božie chvály i daně císařovy; neb jest
 odpověděl jim, řka: „Dajte neb dávajte císaři ty věci, které jsú císař-
 řovy, a které jsú Božie, Bohu.“

Pak čtenie takto slyš: „Odšedše,“ to věz od Krista k Erodovým
 10 sluhám. Die S. Jan Zlatouštý: A proč sú to učinili, die dale čtenie:
 že „v radu sú vešli, aby popadli Ježíše v řeči“, jehož nemohli sú
 popadnouti v skutce, aby ho k smrti připravili. Neb die S. Lukáš
 v 20 k.: Chtiechu kniežata kněžská a mistři na něho ztáhnúti ruce
 v tu hodinu, ale báli sú se lidu: „i poslali sú jemu“. Latině stojí
 15 mittunt, to jest, posielajú; ale že česky nedobře slušie, a pravda jest,
 že sú poslali jemu učedlníky své, protož bez újmy pravdy položil sem:
 „i poslali sú“. A rád bych vždy, co bych mohl nejpravějše a najroz-
 umnějše položiti, tak položil, aby i pravda plná ostala, i dobře a leheč
 věrná duše rozuměla. I die čtenie: „poslali sú jemu“ t. na pokušení
 20 „učedlníky své“, jakožto méně známé, neb sú již sami často byli od
 něho pohaněni; i mienili sú, že se před nimi nevystřěže, a také že
 by méně byli pohaněni, než by sami byli otázali. A poslali sú je
 „s Erodovými“, to věz s Erodovými rytieři a panošemi, aby učedlníci
 popadli na řeči, a rytieři chopili ho tělestně; duchovní se spřiehli
 25 s pohany o Ježíše, aby duchovní svědčili, a světšti aby lapiece za-
 mordovali. Latině stojí: cum herodianis, neviem lépe česky řeči, než
 s Erodovými, pakli chceš, rei: s Erodskými. A že sú byli obojí zlí,
 die S. Lukáš v 15 k.: „Poslali sú špehéře neb zpytáky, kteří by se
 spravedliví pokryté ukázali, aby popadli ho v řeči“, a aby dali ho
 30 kniežatóm a moci vladaře t. moci světské na smrt. A chtiece ho po-
 chlebenstvím podrhnúti, řkú: „Mistře! vieme, že pravdymluvný jsi.“
 Latině stojí verax, a já neumiem lépe česky toho řeči, než pravdy-
 mluvný, jenž pravdu miluje, a hotov ji vyznati. A tak řkú: „Mistře!“
 t. v umění, „vieme, že pravdymluvný jsi,“ to jest, pravdu rád mluvíš
 35 a nelžeš, „a cestu Boží“, to věz, již jdú k Bohu lidé, a již jest vydal
 Bóh, „v pravdě učíš“: to jest, právě učíš, kterou cestú lidé mají býti
 spaseni, že cestú Božích přikázání a rad, a cestú svatého pokání.
 „A nenie tobě péče na nižádného“. Die výklad: nebojíš se povýšené
 osoby, a tak nebojíš se nižádného, by nezřiezeně pravdu zatajil; „neb
 40 nehlediš osoby lidí“, to jest, pravíš pravdu upřiemu, i velikým lidem

i malým v dôstojenstvi. „Protož“, t. že jsi tak spôsobený, jako my dieme, „pověz nám, co tobě se zdá: Slušie-li daň dáti ciesaři, či nic?“

Aj slyšíme, že ač tito byli sú zlí, avšak sú ač pod pokrytstvim přinuzeni, že sú svědectvie Kristovi dobré vydali; ač sú nedobře v tom učinili, neb sú zlým úmyslem to svědectvie vydali, v němž svědčie, 5 že Kristus jest mistr u vieře pravdymluvný, a že skutečně pravdu učí, a že pro bázeň z cesty pravdy nevyvinuje, a že osoby nepřijímá. O bychom toho mistra v těch kusiech následovali, tehdy bychom najprvé dobře živi byli, pravdu bychom vyznávali, a osoby nepřijímali! Ale pohřiechu! zblúdili sme daleko v té cestě Kristově, a zvláště 10 v přijímání osoby. Co jest osobu přijímati, řekl sem v druhém čtení před tiemto.

Dále řkú pokušeči: „Protož“, t. že jsi taký, jako my dieme, jenž tě mistrem nazýváme, a jako přítelé tvoji tě chválíme, „co tobě se zdá: slušie-li daň dáti ciesaři, či nic?“ Tato otázka měla jest 15 počátek od narozenie Kristova; neb jakož píše S. Lukáš v 2 k., že cesař Augustus kázal popsati veškeren lid po světě, tak aby každý šel do svého města, v němž by byl napsán, a dal peniez ciesaři. A že země židovská jest prostřed světa, protož v té zemi stalo se prvé popsanie; k němuž šedši panna Maria, urodila nám spasitele 20 Ježíše Krista. A v ten čas ihned šla otázka, slušie-li, aby Židé a zvláště knězie dali daň, to jest peniez určený ciesařovi, či neslušie? I byl jest jeden, jmenem Judas Galilejský, ten jest řekl, že neslušie, proto že by neslušelo Židóm vyznávatí, aby měli kterého pána na zemi kromě Boha, poněvadž jsú lid Boží. A v tom úmysle řekli sú bisku- 25 pové, mistři, knězie a zákonníci k Ježíšovi v 8 k. S. Jana: Pokolenie Abrahamovo jsme, a nižádnému nesloužili jsme nikdy. A tak mnozí přistúpili sú k té straně, že neslušie jim dani dávatí ciesaři; a jiní sú držěli, že slušie daň dáti ciesaři, poněvadž on jest pán, a brání jich i obecného dobrého. A že v té otázce nelže se bylo komu oběma 30 stranama libiti, kterúzby kolivěk stranu tvrdil, {protož chtiece Krista v nenávisť ciesařovu zavéstí, položili sú jemu tu dávnú a popudnú otázku, tiem úmyslem: řekl-li by, že slušie daň dávatí ciesaři, tehdy aby lid veškeren židovský byl proti němu; pak-li by řekl: Neslušie dani dávatí ciesaři, aby ho ihned rytieři ciesařovi chopili a k vladaři 35 ciesařovu ho dali, jakož die S. Lukáš v 20 k.

A že chytrost lidská nemóz múdrosti Božie přemoci, protož die čtenie: „A poznav Ježíš zlost neb nepravost „jich“. Tu se Bohem ukázal, že jest jich zlý úmysl poznal. A diem nepravost proto, že ač sú dobrú a pravú otázku učinili, ale že ne upříemým úmyslem k dobrému, 40

ale k podtržení sú otázali; pretože nepravosť sú v srdci máli, jenž latině slove: nequitia, a dieš-li ji zlost, nehrěšiš. A tak poznav Ježíš jich zlost, řekl jest: „Co mne pokúšiete? pokryteci!“ Tú řeči spasitel otviera jich zlost, a porážie pochlebenstvie. Ukázal jest jich úmysl, řka: 5 „Co mne pokúšiete?“ ne by chtěli naučení býti a aby pravdu poznali, ale aby mě v řeči popadli a na smrt dali.*) Tu die Titus: Co mne pokúšiete? jako by řekl: Řeči pokúšiete, skutkem poslúchajte! Podstúpili ste službu ciesařovu, vzeli ste ty věci, jenž jeho jsú: protože dávajte jemu daň, Bohu bázeň; nežádát Bóh peníze, žádát viery. To Titus. „Co 10 mne pokúšiete? pokryteci!“ jenž řeči pochlebnú přikryli jste před lidem zlost svú a smrti mé žádost velikú: pokryteci! jenž tak tiežie a chválece, užitečnú otázku činíte a pravdu diete, ale srdcem lžete, neb jiné v ústech máte než v úmysle. Mistrem mě a učitelem věrným nazýváte, ale v srdci za svódei pokládáte. A tak Kristus nepochlebiť jim, nazval 15 jest je zjevně pokryteč. A pokrytec jest ten, ktož jsa zlým před lidmi ukazuje se jako dobrým, neb žádá, aby ho máli za dobrého a tak jiné má v úmysle, a jiné mluvi neb čini.

Tak sú máli se tito pokryteci; jimž die Kristus: „Ukažte mi peniez platný.“ S. Lukáš die: „Ukažte mi peniez, či má obraz a napsanie.“ 20 A vez, že S. Mat. latině teď die: numisma, a svatý Lukáš die: denarium, a to jest peniez, jež sú máli dávatí každého léta ciesaři, na němž byl jest obraz ciesařov a napsanie. „A oni dali sú jemu peniez,“ t. k ohledání. „I vece jim Ježíš: „Či jest obraz tento a napsanie?“ t. na peniezi. „Řku jemu: Ciesařov“ t. jest obraz i napsanie. Die S. Jeroným, 25 že Tiberie, toho ciesaře, za něhož jest Kristus umučen. A ciesař slove každý Řimský král, od prvního, jenž slul Ciesař (— Caesar).

A když sú vyznali, že obraz jest ciesařov i napsanie na peniezi okolo obraza, řekl jim: „Protož dajte neb dávajte ciesaři ty věci, které jsú ciesařovy,“ t. j. penieze, dani a poslúšenstvie, neb tím vyznááte, že jste jemu poddáni, „a které jsú Božie, Bohu.“ Božie věci, jenž na něho slúšejí, jsú poslúšenstvie, chvála, modlitba, milovanie nade všechny jiné věci. Právě jim rozdělil otázku a múdre, ani ciesařovi učiniv křivdy, ani Židóm. A že mněli sú pokryteci, že by nelže bylo jemu vyjiti bez přemozenie, protože die S. Mat. ihned po té Kristové 35 odpovědi, že uslyševše divili sú se a opustivše ho odešli sú. Divili sú se, že je přemohl, tak že nemohli sú jemu dáti odpory v té řeči, neb jest jim pravdú ústa svázal. Odpověděl jim, jakož sú byli hodni, tak

*) by, aby v této větě = byste, jako v 2. pol. 14. a v 1. polovici 15. stol. často.

že k jich otázce odpověděl, ale ne plně vedlé jich slov, jakož sú oni chtěli; neb oni sú chtěli, aby neb řekl, že slušie daň dávati ciesaři, neb že neslušie dani dávati ciesaři. A on nikterěz strany nepoložil jest zjevně, ale však jest odpověděl tak, že nemohli sú mieti z řeči, by křivdu ciesaři neb jim učinil. Avšak jsúce naučeni od svého otcě ďabla, dali sú žalobu ihned třetí den po otázání před Pilátem, žalujice a řkúce: Nalezli sme ho, an bráni dani dávati ciesaři. Zli lháři! ještě jim v srdci i v ústech bylo ostalo, nač sú ho mienili vznésti, aby ho k smrti připravili.

A ač milý spasitel i sám za se dal daň ciesaři, i za Petra, jakož piše S. Mat. v 17., i také v tomto čtení rozsúdil jest, aby knězie a biskupové židovští dávali daň ciesaři. Aj spasitel náš chudý, platov nemaje ani panstvie světským během, avšak ráčil jest daň ciesaři pohanu dáti, nám na příklad, abychem moci světské v témž byli poddáni. Protož die S. Jan Zlatoušty: Ty svět zavrz příkladem Kristovým, a nebudeš povinen světskému kniežeti; rád slov tě nauč: „Dávajte ty věci, kteréž jsú cesařovy, ciesaři, a kteréž jsú Božie, Bohu.“ To zlatá ústa. A svatý Ambrož die: Ty chceš-li nebýti povinen ciesaři, nerod' mieti světských zboží. To Ambrož.

A že milý Kristus nie jest zlého neučil, ani jest lest nalezena v ústech jeho, protož lživá ústa jsú, jenž tupie Kristovo kněžím přikázané přikázanie. A následovníci Kristovi jsú ti, kteříž pokorně, bez panování, v duchu dobrém, varujice se hřiechu, káži slovo Božie, jsúce od dani cesařovy chudobú vysvobození. A jakož Kristově řeči nemohli jsú pokrytci odpověděti, když jest řekl: „Dávajte ty věci, které jsú cesařovy, ciesaři,“ tak ti, jenž repci proti těm, jenž Kristovu pravdu vedú, konečně i před lidem umlknú; neb když jest Kristus řekl: „Dávajte ty věci, které jsú cesařovy, ciesaři, a které jsú Božie, Bohu,“ die S. Lukáš v 20 k., nemohli jsú slova jeho pohaněti před lidem, a divie se jeho odpovědi, mlčeli sú.

Z Dcerky.

(Kap. X).

Slyš, dcerko! a viz a přichyl ucho své, žef sem řekl desáté, aby Pána Boha nade všechny jiné věci milovala; neb když to naplníš, tehdy všechny dřeve psané řeči lehce zdržíš. A slyš a přichyl ucho své, že Boha milovati jest, dobře dobré Bohu chtieti. A ten dobře dobré Bohu chce, ktož nejsa v hřieše smrtedlném, chce vše, což Bóh chce, a tak sjednává se s ním u vůli. A že Bóh volí vše dobré, protož ktož Boha miluje, ten volí a tak i miluje vše dobré. A čím co jest lepší, tiem

viac má to milovať; a že Bôh jest najlepšie dobré, pretože Boha má
 človek najviac milovať; a čo kolvek najviac miluje, v tom najväčší
 libosť má, k tomu najviac tiehne a najviac ho žadá. Pretož dôvod
 má človek, že Boha najviac miluje, keď o ňom najviac myslí a žadá,
 5 aby čož mož najspieše býti, aby s ním byl, a vši snažností stojí o to,
 aby jeho prikázanie plnil; neb tak pozná, že Boha miluje, keď jeho
 naplní prikázanie. Neb die Kristus: Zachováte-li prikázanie má, osta-
 nete v milování mém, jakož i já prikázanie otce svého zachoval sem
 a přebývám v jeho milování. Ale snad dieš: Kterak mohu znáti, držím-li
 10 jeho prikázanie? Tu diem, že když člověk položí pevně v srdci svém,
 že by raděje umřel, než by prikázanie Božie přestúpil a tak stojí
 v úmysle, tehdy má veliké znamenie, že jeho prikázanie plní, a že jeho
 miluje více, než své tělo, jehož hotově poddal by na smrt, než by Boha
 rozhněval. Neb již člověk nemá věčšiego milování k tomu, jedné že
 15 života pro něho hotov jest na smrt nasaditi, a to die Kristus; aniž mož
 mieti člověk věčšiego znamenie, že Boha miluje, kromě zjevenie Božieho.
 Již pomni, že Boha máš najviac proto milovati, že jest najlepšie dobré,
 nad něž nemož lepší pomyšleno býti. Také má Bôh proto milován býti,
 že jest svému stvoření dobrý; a tak člověk má Boha milovati proto,
 20 že z své dobroty stvořil jest tento svět, a že člověka učinil rozumným
 stvořením a k blahoslavenství, ač bude chtieti vděčen býti. Neb poně-
 vadž člověk miluje otcě tělestného, ovšem více má milovati Boha, jenž
 jest stvořil i duši jeho i tělo. A poněvadž člověk miluje přitele, že
 jemu pomáhá a jest na něho laskav: ovšem více má milovati Boha,
 25 že nesmiernú lásku dav jemu vše, což má člověk, ještě otec dal syna
 na smrt, a syn dal se sám za něho, aby ohavnú a ukrutnú smrtí svého
 protivníka od věčného zatracenie vykúpil. Ale vždy má člověk tak mi-
 lování zřediti, aby najviac proto Boha miloval, že jest najlepšie
 dobré, a potom že jest jiným věcem dobrý. Než jakž by ho miloval
 30 proto více, že jemu jest dobrý, dávaje jemu potřebu, než proto, že
 v sobě jest najlepšie dobré, tehdy by již neprávě ho miloval; neb již
 by více miloval to, co jemu dal, než jeho samého. Pretož všichni, kteříž
 v chudobě neb v kterém protivenství ne tak milují Boha, jako když
 sú byli bohati a když sú měli vše k své vůli, ti mají do sebe věděti,
 35 že Boha nemilují právě, když z chudoby a protivenství repci, nechť-
 jice rozuměti, že Pán Bôh nic nepřepustí na člověka než pro jeho
 lepší. Pretož die sv. Pavel, že milujícím Boha všechny věci pomáhají
 k dobrému těm, kteříž vyvolením Božím nazváni sú světi. A tak i chu-
 doba, i pokušení, i nemoc, i smrt, když Bôh přepustí, má mile člověk
 40 vše trpěti: neb přijde jemu k prospěchu konečně, když setrvá v bázni

Boží a prospěje ne k malé věci, ale k životu věčnému, to jest k němu, jenž jest život věčný, jakož die sv. Augustin: Život věčný pro tě podstúpil smrt, aby ty vzal život věčný. A sám Kristus die: Já jsem život! A tak sbera člověk v rozum svůj, že Bóh jest najlepšie dobré, že jest otec nejlepší, stvořitel i přítel milostivý, chof i život věčný, má ho milovati nade všechny jiné věci; neb proto pozná, že k němu jest podoben: pozná své svědomie, pozná tohoto světa biedu, pozná zdejšíeho světa pokušenie, pozná tři nepřitele, bude se uměti právě káti, bude důstojně své duše vážiti, bude pilně k sídu budúciemu hleděti, bude život věčný vážiti. A tak všech deset kusov, kteréž sem položil, bude spolu mieti.

To slyš, dcerko! a viz, a přichyl ucho své: slyš uchem, viz rozumem, přichyl pilností, aby rozuměla, pamatovala a naplnila. Neb co by bylo platno toto, co jest psáno, bude-li od tebe čteno, rozumieno, a nebylo-li by naplnieno? Protož přilož pilnost, aby čtla, rozuměla, se poznala a Boha milovala, aby bojovala, svět, tělo a ďábla přemohla, a aby práce tvá obrátila se v odpočinitie, lkánie v radost, a aby v temnostech světa tohoto viděla slunce spravedlnosti, Ježíše Krista, s jeho matkú i se všemi svatými, a jsúc oslavna, s nimi se radovala. Toho tobě rač dopomoci mocný Bóh otec, múdry syn Boží, milostivý duch 20 svatý, jeden Bóh všemohúci na věky požeňnaný! Amen.

Z výkladu desatera Božího přikázanie.

(Z kap. 69.)

Svárové.

O svářiech řeči zjevno jest, že se jich máme varovati. Ukázal to Pán Ježíš, když jest tresktal učedníky své pro svár; neb neslušie na křesfana, aby se vadil, jakož die svatý Pavel: Sluha Boží musí býti nesvárlivý, ale tichý má býti ke všem. A jinde die svatý Pavel: Chce-li kto býti svárlivý, my takého obyčeje nemáme. Protož dí Šalomún: Čest jest člověku, lúčiti se od svárov; ale vaditi se ohavné jest. Protož sboru Kristovu v nenávisti jest svár. Nu již máš prvú příčinu, ohavnost sváru, aby se nesvářil.

Druhá příčina aby se nesvářil, jest: Svár jest zvláštní obyčej 30 ďáblv; neb jakož Kristov obyčej jest, aby v jednotu svedl, tak obyčej jest ďáblv, aby rozvedl. Protož die Kristus v Mt. ve čtení: Ktož nehromáždí se mnú, rozptyluje; neb svárlivý jest rozsěvač nesvornosti, jakož jest ďábel. Protož die Šalomún: Vždy svárov hledá zlý a angel ukrutný poslán bude proti němu. A proto Šalomún po šesti věcech, 35

kterýchž nenávidí Buoh, jako nejhoršie pokládá toho, jenž rozsievá mezi bratří sváry; neb proto syn Boží vtělil se jest, aby nesvorné k pravému pokoji svým tělem, kteréž jest na se vzal, v jednotu uvedl. Protož angelé, kdy se narodil, zpievali sú, řkúc: Pokoj lidem v zemi dobré
 5 vôle! mieniec, že ten, jenž se narodil, smieři člověka s Bohem a s an-
 gelem, a člověka s člověkem. Protož milostivý Pán často jest mluvil
 o pokoji k svým učedníkóm, a přikázal jim, aby kdež vejdu v dóm,
 pozdravili ho, řkúc: Pokoj vám! Protož tedy znamenaje poznáš, že
 člověk svárlivý nenie z školy Kristovy, a zvláště kuž.

10 Třetie, měl by se člověk varovati sváru proto, že velmě lúcie od
 života nevinnosti; angelé, jež sú svár v nebi počeli, do pekla sú vy-
 padli: kterak tehdy tam vzendú svárlivi? Protož často pisma brání
 sváru, a zvláště aby se člověk nevadil s svárlivým, a s bohatým, a
 s mocným. Die Šalomún, že lepší jest skyvka chleba s veselím, než
 15 dóm pln krmí s svárem. Protož svárlivých lidí, Pane Bože, rač nás
 uchovati!

Ale jest tuto otázka, má-li se kdy člověk svaditi? Odpovídám,
 že má: pro pravdu viery, z lásky pokorným úmyslem, k chvále Boží,
 jako se vadil Pán Ježíš s kněžimi židovskými a s zákonniky, a potom
 20 apoštolé a jiní světi; neb die písmo: Pro spravedlnost bojuj, pro svú
 duši, a až do smrti vad' se pro spravedlnost, a Buoh vybojuje za tě
 nepřátely tvé. Aj teď máš posilnění k dobrému sváru; ale aby marně
 se nevadil, ihned tu die: Neroď brzký neb popuzený býti v svém ja-
 zyku. Aj, tu brání písmo, aby nedal sebe popuditi v řeči. O, co jest
 25 těch popuzení mezi lidmi, a zvláště mezi učenými, jenž ne pro obranu
 zákona Božieho, ale pro jiné věci sebe popúzejí! A co toho ve čas
 běží mezi kazateli, jenž ne z lásky, ani pro zákon Boží jiné hanějí,
 mniece, by tiem Bohu slúžili, jako sú Židé Kristovi činili, a klnú s ve-
 likém hněvem; a tak ač kdy pravdu povědie, ale neřádem vše zkazie.
 30 Protož velmě má znamenati člověk, jest-li to k spasení platné, oč se
 chce vaditi; neb die písmo: O té věci, jenž tebe nemúti, nevad' se.
 Druhé má velmě pilen býti, aby lásky tudy neztratil, a aby Bohu chválu,
 a prospěch bližniemu přivedl; jinak jakž v které věci z těch poblúdi,
 ihned v sváru hřiechu se dopusti.

Z listů.

Dne 10. Června 1415.

35 Mistr Jan Hus, v naději sluha Boží, všem věrným Čechóm, jenž
 Pána Boha milují a budú milovati, žádost svú vzkazuje, aby Pán Buoh

dal jim v své milosti přebývati i skonati, a v radosti nebeské na věky přebývati. Amen. Věrní a v Bohu milí páni, panie, bohatí i chudí! prosím vás a napominám, aby Pána Boha poslouchali, jeho slovo velebili a rádi slyšeli a plnili. Prosím vás, aby pravdu Boží, kterouž sem z Božího zákona psal, a z řeči svatých kázal a psal, aby se té drželi. Prosím 5 také, ač by kto ode mne slyšal na kázání neb sükromě co proti pravdě Božie, aneb ač bych kde psal, jenž, ufám Bohu, toho nenie, aby toho nedržel. Prosím také, ač kto viděl jest mé lehké obyčeje v mluvení aneb v skutciech, aby se jich nedržel, ale aby za mě Boha prosil, aby mi ráčil odpustiti. Prosím, abyste kněží dobrých obyčejův milovali a ve-
lebili, a je ctíli, a zvláště, jenž pracuji v slovu Božiem. Prosím, aby se varovali lstivých lidí, o nichž die spasitel, že jsú v rúše ovčiem, a vnítr vlei hltaví. Prosím pánův, aby své chudině milostivé činili a právě je zpravovali. Prosím měštěnov, aby své obchody právě vedli. Prosím 15 řemeslnikov, aby věrně své díelo vedli a jeho poživali. Prosím sluh, aby 15 svým pánóm a paníem věrně slúžili. Prosím mistrův, aby jsúce dobře živi, své žáky věrně učili: najprvé aby Boha milovali, pro jeho se chválu učili a pro prospěch obcě a pro své spasenie; ale ne pro ľakomstvie, ani pro světské zvelebenie. Prosím studentův i zákův jiných, aby mistrův svých v dobrém poslouchali a následovali, a aby se pilně pro Boží 20 chválu a pro spasenie své i jiných lidí učili. Prosím všech spolu, aby pánóm: panu Václavovi z Dubé odjinud z Leštiny, panu Janovi z Chlumu, panu Jindřichovi z Plumlova, panu Vilémovi Zajiecovi, panu Myškovi, a jiným pánóm z Čech i Moravy, i věrným pánóm Polského králev-
stvie děkovali i jich pilností vděční byli, že postavili sú se proti všemu 25 sboru častokrát, i dovodiece, i odpoviedajice k vysvobození mému, a zvláště pan Václav z Dubé a pan Jan z Chlumu, jimž věřte, co budú praviti: nebť sú byli v sboru, když sem já odpoviedal, po niekoľiko dni; oniť vědie, kteří Čechové a kterak mnohé a nehodné věci sú na mě vedli, kterak sem já odpoviedal, co sú na mně žádali. Prosím vás také, 30 aby za Královu Milost, Římského a Českého krále, Pána Boha prosili a za Královú svú, i za pány, aby milý Pán Bóh s nimi i s vámi přebýval milostí nynie a potom u věčné radosti. Amen.

Psal sem list tento vám v žaláři v okovách, čakaje na zajtřie na smrt odsúzenie, maje plnú naději v Bohu, abych pravdy Božie neustu- 35 poval, a bludův, kteréž sú na mě křiví svědkové svědčili, abych se neodpřisáhl. Kterak se mnú Pán Bóh milostivé činí a se mnú jest v divných pokušeniech, poznáte, až se u Boha v radosti s jeho pomocí shledáme. O mistru Jeronymovi, mém milém tovariši, nic neslyším, než že jest v těžkém vězení, čekaje smrti jako i já, a to pro svú vieru, již 40

jest statečně Čechóm ukazoval. A Čechové, najukrutnější naši nepřítelé, dali sù nás jiným nepřítelóm v moc a u vězenie! Prosim, aby za ně Boha prosili. Také prosím vás, zvláště Pražané, aby na Bethlém byli laskaví, dokud Pán Bóh popřeje, aby v něm Božie slovo kázali. Ufámť 5 Panu Bohu, žeť to miesto zachová do své vóle a učiní v něm prospěch větší skrzě jiné, než jest skrzě mě nestatečného učinil. Také prosím, aby se milovali, dobrých násilím tlačiti nedali, a pravdy každému přáli. Dán list v noci u ponělel před svatým Vítem.

2. Petr Chelčický.

Palacký domýšlí se o něm, že se narodil okolo r. 1390. Počátkem 10 druhého desetiletí 15. století přilákala jej z českého jihu do Prahy kaple betlemská, ne universita, na niž neznaje dosti latiny nebyl by měl hrubě ani přístupu. Stýkav se tam několik let s kazateli a vůdčtmi muži směru opravného opustil asi r. 1420 Prahu a trávil pozdější věk svůj tíše. ve vsi Chelčicích u Vodňan, odkudž mu i jméno dáno.

15 Chelčický jest vzor hloubatele z lidu vyšlého. Jsa ducha velice nadaného utvořil si brzo samostatný soud, ne sice neomylný, ale přece pozoruhodný, o věcech božských i lidských, o poměrech cirkve i státu, o mravích a právích společenských. O věcech víry hlásal, že v nich násili místa mítí nemá. Společnost světská i duchovní měla se dle 20 jeho názorů reformovati ve smyslu prvotní obce křesfanské za časův apoštolských. Do spisovatelství dal se teprv u věku dospělejším. Mezi nejčelnější plody péra jeho počítáme Postillu čili knihu výkladuov spasitelných na čtenie nedělnie celého roku (asi r. 1435) a Sieť víery pravé (v l. 1440—1443), v nichž 25 důkladnost a horlivost pojí se se slohem původním, nehledaným, jadrným a jasným, nezřídka i řečnickým, místy však také rozvláčným a drsným. V Postille mluví z Chelčického kazatel; v Síti víry chladný samotář, přísný pozorovatel společnosti a bezohledný posuzovatel vnějšího i vnitřního jejího útvaru.

30 Největší památnosti nabyt Chelčický tím, že na základě učení jeho zorganizovala se Jednota bratrská.

Zemřel asi r. 1460.

(Pozn. Sieť víery vydána byla nejnověji r. 1884 od Jiřího Annenkova nákladem Akademie nauk v Petrohradě. Některé řeči a zprávy Chel. vydány byly r. 1891 evang. matieí Komenského.).

Z Postilly.

Z výkladu na neděli prvou po sv. Trojici.

(Čtenie sv. Lukáše v kap. 16.)

V ten čas řekl Pán Ježíš učedníkóm svým: Člověk jeden byl bohatý a oblačel se v zlatohlav a v kment, a hodoval na každý den rozkošně. I byl jeden žebrák, jmenem Lazar, kterýžto ležel u vrat jeho, pln jsa nežitov, žádaje nasycen býti drobty, kteří padali s stolu bohatce, a žádný jemu nedával, ale i psi přicházejíce lízali nežity jeho. I stalo se jest, že umřel žebrák a nesen jest od angeluov do přiebytka Abrahamova; umřel jest také i bohatce a pohřben jest v pekle. Tehdy pozdvihl očí svých, když byl v mukách, uzřel Abrahama z daleka a Lazara v luonu jeho, a on volaje řekl: Otče Abrahame! smiluj se nad mnú a pošli Lazara, ať omočí konce prstu svého u vodě, ať svlaží jazyk muoj, neb se mučím v tomto plameni. I řekl jemu Abraham: Synu, rozpomeň se, že si bral dobré věci v životě svém a Lazar též zlé, protože nyní tento se těší, ale ty se mučíš; a v tom ve všem mezi námi a vámi cíl veliký utvrzen jest, že ti, kteříž chtí odsud k vám jíti, nemohú, ani od onud sem přijíti. I řekl: Prosim tebe, otče, aby ho posla do domu otce mého, neb mám pět bratruov, ať jim svědčí, aťby i oni nepřišli do tohoto místa muk. I řekl jemu Abraham: Majit Mojžiše a proroky, nechť jich poslúchají. A on řekl: Nic, otče Abrahame, ale když by kto z mrtvých šel k nim, pokání by činili. I řekl jemu: Poněvadž Mojžiše a prorokuov neposlúchají, aniž byť kto z mrtvých vstal, uvěří jemu.

V tomto čtení Spasitel ukazuje dva životy dvě člověkuo všem lidem, aby je měli před očima jako živé dvě zreadle, aby bohatí, majtce před očima bohatce pohřbeného v pekle, varovali se pýchy, rozkoši, lakomství, kteréžto tři hříechy měl jest tento bohatce na sobě a pro ně v pekle pohřben; a chudí, patřice na Lazara nemocného a bídy plného, aby potěšení měli a v pokoře bídu mile trpěli na těle, a zármutky zde snášeli za krátký čas, majtce naději, že s Lazarem budú odpočívati. Nebo Pán Ježíš podobně jako dva řebříky před očima všem postavil jest: jeden, po němž vstupují do přiebytka Abrahamova, a to jest Lazaruov život bolestný a lačný; a druhý, po němž sstupují do pekla, a to jest život bohatcuov rozkošný a sytý. Řebřík ten bohatcuo udělán jest z pýchy a z rozkoši a nemilosrdenstvím sevřien. Protož potřebí jest popatati se každý sebe: po kterém řebříku jdeme? k bohatci-li skrze rozkoši do pekla, či k Lazarovi skrze chudobu a bolesti v odpočinutí? A že die Pán: „Byl člověk jeden bohatý,“ byl a již ho

nein, byl na malý čas, a dnové jeho jako stien pomínuli jsú; málo se v rozkošech pokochal a v okamžení do pekla sstúpil, za malý rozkoši svých čas věčný pobřeb v pekle nalezl. Jeden byl, osamělý a sirý bez Boha, ač byl zástupy podlé těla obkliččen a bohat, ale na duši 5 chudý. Jmeno toho bohatec Pán zamlčel, nebo jest zde bylo z pýchy povýšeno a zvelebeno, protož jest tam od pravdy zamlčáno a v zapomenutí věčné dáno.

I vyčítá Pán pořád život jeho a die: „A oblačel se v zlatohlav a kment“ k oku lidem pro zvelebení pýchy své, aby se jemu klaněli 10 a chválili jej, že se páně milost čistě a slavně pripravila. A die dále: „A hodoval na každý den rozkošně“, to jest v bojnosti neskrovně, s rozmnožením pokrmuov a nápojuov k rozkoši připravených; a to činil na každý den, aby ho rozkoš nikdy nepominula, aby se žádost těla ustavičně pásla a nedala v se hladu padnutí. A die tu „skvostně“, 15 jedno za chlůbu, druhé pro rozkoš v kořeních vonných a v tučnostech chut dávajících. A tu se vše stkvělo, netoliko krmě, ale mísy, lžice, taléri, koflíkové, konve, stoly od stříbra a od zlata a od jiných drahostí, čím se oči pásly a bylo se jim čím chlubití, že páně milost počestně u svého stolu bydlí. A někdy u těch bohatých více pýcha 20 jie, nežli ústa. A na takových hodováních obyčejně bývá veselé, húsle, buben, píštěly a písňe chutné; protož co jest takový lid? jedině přezlého zufanie, ještě naděje budúciho dobrého, aby jemu podlé sľibuov Božích přišlo, nemá; protož ten život pase a hledá jemu rozkoši což najvíce muož, drže se onoho písma: „Jezme a pijme a zítra zemřeme.“ 25 A takoví lidé náramně stojí o zbožie, kterak by koli jeho dobytí mohli, buď násilím, lúpežem, zlodějstvem, nevěrami, lichvami a jinými obyčejí, aby nabromaždiece jeho, založili na něm ustavičné hodování a rozkoši, v nichž žádají život skonati.

Protož tento bohatec v pekle pohřebený množstvi má následovníkuov: 30 kraluov, kniežat, pánuo, rytieřuov, měšfanuov i sedlákuov mnohých, nébrž i kněží a prelátí kniežatóm a pánóm se u stoluov rovnají. Též oděvy takovéž, jakož bohatec, nynie nesú, zlatohlavové, postavcové, od perel, od kamenie drahého, i což najdražšího v světě naléztí mohlú. Kto by také vypsal pýchu ženskú v oděvích? mám za to, že ani bohatec, ani 35 jeho žena takové pýchy a rozkoši neměl jest, jako ženy nynie mají, a on pro své pyšné rúcho pohřeben jest v pekle! Ale nynie již nížádný hřiech nenie, ale vše slušie a poctivost a čistota jest. Byť hřiech nebyl v takových pýchách chodití, nikdy by tak těžkého zatracenie bohatecova neohlásil Kristus pro oděv drahý a rozkošný, ani by chválil Jana Křtitele 40 srstí velblůdových. A ktož nosí rúcho hesovné a dvornostmi rozličnými

zkrájené a zstříhané, ten svů poběhlost vnitřní okazuje, že jest v myslí své takový, jakož způsob oděvu jeho okazuje. Protož by to svět mohl znáti, kterak jest přieliš obtiežen hřiechy bohateovými, již nechaje toho, že pro ně v pekle pohřben bude, ale co zlého a těžkého zde přítomně má, mohl by sobě stesknúti s těmi hřiechy mnohými, nebo pro pýchu⁵ v oděvích drahých, pro lakotu v pokrmech rozkošných a hodováních častých mnoho musí honiti a neustihá. Neb takové pýše a lakotě bezedné nemuoz nikdy královstvie veliké stačiti králi, ani panství pánu, musí násilé činiti chudině své i nesvé. A panoši nestačí sto kop platu, hospodářstvie všeecko i s nábytky: vše to pýcha a lakota sehltí a pro-¹⁰ kvasí, že již jedno slove pánem, ale dlužen jest drubým, že k zaplacení všecken statek nepostačí. Takéž řemesla vždy lovi a drou jedni drubé, nebo lakota a pýcha puđi je k tomu.

Ale když jest Spasitel pověděl o bohatém, kterak se jemu zde šťastně dalo ve cti tohoto světa, v rozkošech ustavičného hodování, již¹⁵ potom také praví o chudém Lazarovi, v kteraké biedě a nedostatech ztráven jest zde život jeho, a die: „A byl jeden žebrák, jmenem Lazar, kterýž ležal u vrat jeho, nežituv plný, žádaje nasyčen býti z drobtuov kteříž padali s stolu bohatece, a nižádný jemu nedával, ale i psi přicházejice, lizali nežity jeho.“ Touto řečí věrný, múdry a dobrý řečník²⁰ při chudého vypravuje a tiem hřiech bohatecu obtěžuje, nebo řekl-li by bohatec, chtě se vymlúvati: Mnoho jest bylo chudých, nemohl sem všech nadati, nebo: Almužny jest nepotřeboval, nebo: Neznal sem jeho, nebo: Mohl jest sobě vydělati, nebo: Nevěděl sem, kde leží, nebo: Činil se jest nemocen a nejsa, nebo: Nežádal jest, nebo: Chtěl jest penězóm²⁵ nebo lahodným krmíem, nebo: Však mu jest čeled' dávala: ty všecky výmluvy, každú zvláštými slovy, tuto potupil a milosrdnější psy ukázal nežli pána i s čeledi jeho; protož psi, hovada nemá, lížice nemocného Lazara, odsúdí hřišníky ty nemilosrdné.

Potom die čtenie: „I stalo se jest, že umřel žebrák, a nesen jest³⁰ od angeluov do přiehytka neb do luona Abrahamova; umřel jest i bohatec, a pohřben jest v pekle.“ Ukázav Spasitel napřed život bohatece i chudého, kterak na krátký čas zde život bohatecuov přeběhl jest v dobrém bydle, v rozkoši a ve cti krátké a marné, jako stín pomínul, a chudého život v hubenství a v bolestech: již tuto ukazuje obúdvů³⁵ odplatu věčnú a opět nerovnú a velmi změněnú, bohatého rozkoši v muky ohně a chudého bolesti v radost. Ale prvé v přiehytku zdejším bohatého položil jest, ale tuto již chudobu napřed pokládá, aby v tom ukázal, že se zde bohatí napřed předkládaji jiným a předcházejí v slávě, v moci, v rozkoši, v panování, ale chudí vždy s hanbú u nich,⁴⁰

vždy křivi a utištěni jsúce, na zad se vleku, jsúce jako psi před očima bohatých. Protož již se jest teď kolo obrátilo zpět, již bohatec na zad leze, biden jsa, ale chudý již v radosti stojí, napřed jsa postaven. A protož die: „A nesen jest od angeluov do luona Abrahamova.“
 5 Brzká proměna stala se jest na Lazarovi; krátké utrpenie přeběhlo a věčné utěšenie jemu nastalo; kterýž nedávno opuštěn byl od lidí, nižádného pohodlíčka ani služby od nich v své biedě nemaje, jediné psy měl, kteříž nežity jeho lizali: již teď angelové nesú jej, ne jeden, ale mnozí, aby jemu hojná odplata byla, za opuštěnie lidské služba
 10 angelská.

Protož tyto věci pravené k naději spravedlivých připraveny jsú, kteříž by Boha zde strpěli, by jim byl kto věře; ale málo se jich na to obrátí. A že jest divný Pán Buoň v svých soudech, jenž podlé vuole své provede svaté, některé uloží v nemocech, aby kysali v neduziech
 15 a ukrutnými bolestmi stieráni byli mnoho časuov, někdy snad proto, aby tresktáni byli za první hříechy, a očistěni byli od nich těmi bolestmi, anebo aby zachováni byli od budúcích, aby v ně nespádli. A někdy Pán Buoň nemoci dáva pro větší odplaty, a to muož na Lazarovi známo býti. Jiné zvoluje s životy dobrými, aby sami od sebe z dobré vuole
 20 život Lazaruov na se brali, chudobu, umenšenie, nedostatky zvolujice, rozkošmi a hojnostmi zbytečnými pohrzejice, skrovně živi jsúce. A někteří sú k tomu u viere přišli, že netoliko nedostatky těla strpievají, ale i životy své pro jmeno Pána Krista na smrt vydávaji, a taková všiekni mají díel s Lazarem, v úzkém zde a bolestném životě a potom
 25 v radosti s angely; ale kteříž nic Lazarovi v životě bolestném nebudú z milosti podobni, také ani v radosti účastni jeho budú.

Die dále Spasitel i o bohatém: „Umřel jest i bohatec a pohřeben jest v pekle.“ Po tak rozkošném životě, an nepřivykl zlému bydlu, léhání tvrdému, odieval se měkkým, v peřinách měkkých léhal, horka se
 30 varoval, chladu se držal, a již v pekle jsa, přivykl pekelnímu ohni. Umřel bohatec, ač smrti nečekal, ale ona jeho stříehla na každé cestě; umřel jest, ač v svých rozkošech vždy a věčně rád by byl živ, ale smrt jemu nedopustila, nebo taková bohatec, o lepším životu nevěriece, tohoto zde hřešiciego ostřiehají, chovají, jemu hovějí a pilně jej léčí, aby
 35 mohli dlúho živi býti. Ale smrt, přijdúci, na to na vše nic se neobrátí, leckdys v nenadále kvas velmi milý jim zboří a po radosti malé tudíž postaví je v žalosti pekelní. Umřel jest na těle jako i chudý žebrák: ale prvé jest byl dávno umřel na duši, skrze hodování své rozkošné milosti Boží zbaven jsa, jenž jest smrt duše. Třetí smrt bohatec jest
 40 v pekle pohřebenie, to jest věčné odlúčenie od Boha i ode všech spra-

vedlivých, i od požívání všech dobrých věcí, ale smrti věčné živ jest a smrt jemu život bude, nebo červ jich neumře a oheň neuhasne. Protož přezlá bývá smrt hříech, jako tohoto bohatec.

Dále o něm Spasitel die: A pozdvihl oči svých, když byl v mukách, ušel Abrahama z daleka a Lazara v luonu jeho, a on volaje řekl jest: 5
 „Otče Abrahame! smiluj se nade mnú a pošli Lazara, ať omočí konec prstu svého u vodu a svlaží jazyk muoj, neb se mučím v tomto plamenu.“ Tyto věci jsú múdrým k trestání, ale blázen těmito ani jinými slovy nebude zkázán. Bohatec v mukách jsa, tepruv oči pozdvihl; prvé zlost zavřela oči jeho, aby nepatřil na budúcí věci: a již teď muka 10 ukrutného ohně otevřela mu oči vnitřní, aby pohleděly na ty věci, na kteréž sú zmeškaly hleděti v času potřebném; již je nynie ohleduje a věří jim k své veliké žalosti. Protož k obtiežení svých muk vidí radost na tom, jehož prve v ošklivosti měl, a volá, žádaje smilování, kdež není smilování naleznúti; nebo zde jest místo i čas k nalezení milosrdenství, zde se milost nalézá a zasluhuje, a potom odplata zaslúžení zdejších nalezena bývá, a za hříechy nynější ohně věčného muky připraveny jsú. Žádá a prosí bohatec Abrahama, aby jemu Lazara z daleka poslal a prvé sám sluhy poslati nechtěl, aby jemu kus chleba donesl; a žádá, aby Lazar omočil konec prstu u vodě a svlažil jazyk 20 jeho, již nemluvě o Seremské a o malvazie, aby jemu v zlatém koflíku přinesli a dlúho před paně milostí drželi, klanějíce se, aby jeho milost ráčil vonné pítí, ale již žebráku mrzkému s prsta kropě vody žádá; již by s vodú ostal, a prvé by byl mněl, že ho s ní zimnice napadne. Protož knihy života toto jsú, aby na ně patřili, ktož ráčí, a poznali to, 25 nač přijde lidem potom a co jim budúcí čas přinese.

Protož k prosbě bohatecově odpověděl jest Abraham, řka: Synu rozpomeň se, že si bral dobré věci v životě tvém, a Lazar též zlé, protož ty se mučíš a on se raduje.“ Nebo tak má býti podlé spravedlnosti Boží, aby ti lidé, kteříž zde zvolé mieti život po své vuoli 30 v rozkošech a v žádostech tělesných, v pokoji a v svobodě zlé a v soběvolnosti, jakož's ty měl, aby potom ukrutnými mukami trápeni byli na věky. Taktéž vuole Božie spravedliva jest, aby ti, kteříž pro jmeno Božie strpievají nemoci, bolesti, hlad, žízeň a jiná pokušení, jako Lazar tento, aby se na věky radovali. Nebo to dvě Pán Buoh položil jest u vuoli svobodné jeho, aby sobě vyvolil, které chce: nebo aby zde psotu, úzkost, zámuky trpě mile k vuoli Boží potom se na onom světě radoval, anebo aby zde hoduje a svú vuoli za malý čas maje potom se na věky v pekle mučil. Protož v té řeči Abraham odjímá konečnú naději od bohatec o všelikém milosrdenství Božím větším i menším, a k té 40

prosbě jeho klade jemu tu spravedlnost Boží, aby se na ni rozpomenul, že jest dobré a libé věci přijal za svého života, a zvolil rozkoši a slávu v světě, v hříšcích Bohu protivných, Boha tupě až do smrti. Protož za ty hříechy a za rozkoši v nich ty muky trpíš, protož nepuojdeš Lazar 5 máčet prstu u vodě, aby tě utěšil v tvých mukách, nebo si již ztratil věčné milosrdenství Boží. Druhé jemu odpovídá k jeho prosbě, že to býti nemuž, aby tam Lazar poslán byl, a die: „A nad to nade všecko veliký cíl utvrzen jest mezi námi a vámi, aby žádný nemohl od nás k vám přijíti, ani od onud k nám“, to jest, že ta dalekost a nemožnost 10 utvrzena jest samým Bohem, aby zlí od dobrých nemohli již utěšeni býti, ani zase zlí dobrých zarmútiti, ani v který spolek místem mohli kdy přijíti, nebo to jedna radost svatých bude, že tovarišství na věky nebudú se zlými mieti.

3. M. Jan z Rokycana

(1397—1471)

spracovav církev pod oboji téměř půl století, stal se v dějinách jejím 15 hlavním repraesentantem. Šťastnou výmluvnost osvědčil nejdříve před Žižkou chystajícím se vyvrátiti Prahu, pak na církevním sněmu v Basileji a na sjezdech s posly koncilia basilejského, kdež býval prvním řečníkem a jednatelem až do vyjednání kompaktát v Jiblavě. Stavové a kněží pod oboji zvolili jej arcibiskupem Pražským, avšak stolice pa- 20 pežská nikdy ho nepotvrdila. Za krále Zikmunda opustil hlavní město; když Jiří Poděbradský dobyl Prahy, uveden Rokycana do Týna, kde již před lety byl kazatelem, a zůstal farářem a administrátorem duchovenstva pod oboji až do smrti.

Jméno Rokycanovo spojeno jest úzce se založením Jednoty bratrské. 25 Vynikaje znamenitě uměním kazatelským, shromažďoval Rokycana na svých kázáních v Týně četné posluchače, z nichž mnozí velmi brzo prostými, ale živými a dojmavými slovy jeho o zákonu Božím hluboce byli dotknuti. Poznavše se mezi sebou, utvořili jakousi volnou jednotu, scházeli se i mimo kázání mistrova, četli písmo Petra Chelčického a vešli 30 ve styk s přáteli jeho. Toužíce po přísné kázni církevní, oddělili se od učitele a mistra svého nejprve místem a pokusili se r. 1457 založiti vzornou obec na zboží litickém v Kunvaldě za Žamberkem, kdež jim Rokycana na Jiřím byt vyjednal.

Brzo měla tato jednotu členy své po Čechách i na Moravě. Různé 35 živly její splývaly v jeden celek. „Jádrem však při tomto vznikání jejím

vždy byli někdejší posluchači Rokycanovi. K nim náležel vlastní zakladatel a strážce Jednoty bratr Řehoř.

Než vedle přátel vznikali Jednotě již nepřátelé, kteří si vhodnou příčinu k žalobám na ni brali z proměn zavedených při bohoslužbě. Když Bratřím zakázána byla shromáždění v Kunvaldě, scházeli se tajně 5 na Rychnovsku. Král Jiří čině zadost své korunovační přísaze, že v zemích svých žádných sekt ani kacířství trpěti nebude, zakročil proti Jednotě r. 1461. Bratr Řehoř s jinými ještě kněžími byli vyslýcháni a vězněni. Přízeň Rokycanova byla však Jednotě proti všem žalobám a protivenstvím ještě dostatečnou záštitou. Pronásledování stalo se na 10 nějaký čas mírnějším.

Bratři nepřerušili dosud styků s Rokycanou, nýbrž pokročili mezi tím dále na dráze své a zvali ho, aby se k nim přidal. On však varoval je před dalšími novotami, zejména aby se od strany podobojích neodtrbli úplně, a když r. 1467 zavrhnuvše kněží římského vysvěcení, 15 založili si vlastní řád kněžský, odřekl se jich veřejně listem r. 1468 vydaným. V ten čas nastalo druhé, mnohem krutější pronásledování Jednoty a potrvalo do smrti krále Jiřího r. 1471. Rokycana rozloučil se se světem nedlouho před smrtí královou.

Snahy Rokycanovy o vtělení podobojích do církve římské zůstaly 20 marny.

Z věroučných a polemických spisů jeho nejdůležitější jest Postilla, z níž patrno, jak důrazně lidu kázával. Soustavu věrouky kalíšnické, kteréž po celý život hájil, přijal hotovou od učitele svého M. Jakoubka ze Stříbra.

25

(Pozu. Výňatky z pravé Postilly Rokycanovy, která původci svému ne-
poslední vykazuje místo v dějinách literatury české doby střední, podal Dr. Jar.
Goll v ČČM. 1879.)

Z listu proti Pikartům

t. proti Bratřím Českým, po Čechách i Moravě l. 1468
rozeslaného.

Milost Pána Ježíše a láska Božie a účastnost Ducha svatého se
všemi.

80

Časové nynější jsú plni nebezpečenstvie; nebo přechod Antikrista
vedlé jednanie ďabľova bude ve veľikém svedení nepravosti. I já, mistr Jan
z Rokycan, žádost maje vašeho spasenie, napomínám vás, abyste pilni byli
viery; neb die Duch svatý: „Při každém skutku tvém věř z viery duše
tvé; neb bez viery nelze se líbiti Bohu.“ Druhé, u viere poznalé pravé 35

nebývajte lehci a vrtlaví; neb psáno jest: „Buď pevný na cestě Božie a nekráčeť na každú cestu.“ Neb tak, vrtlavý že jest hříešník, dokázán bývá, jednak této, jednak jiné lehce bez písma chápane sě viery.

A že nyní při viere nesnážky a výtržky druzí v lidu činie při
 5 Těle Božiem a při jiných kusiech, vy takto věřte, držte a vyznávajte: Věříme, že v svátosti velebné oltární jest pravé tělo Pána Ježíše Krista, z Panny Marie vzaté a na kříži pověšené; neb tak sám Pán Kristus řekl: „Vezměte a jezte, toť jest tělo mé, kteréž za vás zrazeno bude.“ Tomu tělu, písma pravie, že před umučením i po z mrtvých vstání klaněli sě lidé. Jest k tomu více písem svatých, ježto ukazují klaněnie
 10 Tělu Pána Ježíše Krista. Protož ti učitelé: kněz Michal, kněz Martin, laikové s nimi: Řehoř krajčí, Kakamerda, a jini té roty s nimi, z své všetečnosti, kteréž do sebe mají praviece, že zjevení mají od Boha a že by, což činie, z Ducha sv. vedli, tito *) také převysoce saháji na
 15 čest Pána Ježíše, že klaněti sě Pánu Ježíšovi nechťějí a od klaněnie odvodie: an Bůh otec dal čest tomu Pánu Ježíšovi, aby ve jméno jeho každé koleno klekalo, nebeské, zemské i pekelné. Dále odtrhli sě sě tito ode všeho kněžstva i od jich ode všech skutkuov i posluhovanie, kteréž se nyní v cirkvi svaté zachovává, tupiece jich skutky i po-
 20 sluhovanie při věcech spasitedlných a praviece, že oni sami laiky na kněžstvie, na biskupstvie volivše, dobře sě učinili a že dobře stojie. A tak by z jich řeči a povah i skutkuov nikdiež Těla Božieho nebylo v svátosti v žádné zemi, ni v městě, ni ve vsi, kdež by koli byli knězie řádem kostela římského svěcení, ježto toho žádným písmem nedokáží;
 25 i neslušie jim v tom věřiti.

Dále z toho jich poblúzenie upadli sě v jiný blud: že lidi došle k rozumu po druhé křtie při viere křesťanské. Neb křest vedlé S. Pavla děje sě v smrti Pána Ježíše Krista; a jakož Kristus jediná jest umřel, tak člověk jediná má křtěn býti a ne více. Pokánie toť sě opětuje, ale
 30 ne křest. A tak i při křtu, i při Těle Božiem neřádne sě mají proti viere, kteréž staří doktorové světi vyznávali, ano i to v svém psaní položili o Těle Božiem.

Pak že mluvie a píší: že by takové výtržky a naučenie scestná z mých kázání měli, odpovídám k tomu: před Pánem Bohem mi křivdu
 35 činie; neb takové věci a naučenie i jich smyšlenky nikdy sě mi s povolením v srdce nevstúpily, ale odporen jsem jim býval a jsem. Než oni že písma svatého a svatých doktoruov nepřivodie, neb jich k svým smyšlenkám nemají, ani k svým skutkóm, i křivým připisováním mnú to by na-

*) Zájmenem tito přejímá se podmět na počátku souvětí řečený.

hraditi chtěli. Píši také, chtějíce mě zmazati a k dobrým lidem zhyzditi, praviece: „Mistře, kázals, že ke všem svátostem Antikrist jest vkročil.“ Znám to, že jsem mluvil, ale ne k tomu úmyslu falešnému, jakož oni táhnú; neb sem nemluvil k nížádné nepoctivosti, k újmě neboli útržce svátostem, ale proti nehodnému požívání.

I prosím vás všech věrných pro vaše spasenie: buďte opatrní a vízte, abyste nekaždému duchu věřili. A držte se výstrahy S. Pavla, kdež dí ke Kolocenským: „Nížádný vás nesvod' pokorú a náboženstvím angelským.“ Pomněte na ono naučenie S. Pavla, kdež die k Korintóm: Prosim vás skrze jmeno Pána Ježíše Krista, abyste též smýšleli všichni, 10 aby mezi vámi nebyli rozdielové; ale abyste byli dokonali v témž smyslu a v témž umění. Nebo s těmito běhy povstanúci jiná rota, kdyby sobě taktěž jako títo biskupa svého volili a kněží nadělali, potom jiná rota třetie též: kdeby konec byl těm roztržkám a všetečnosťem? Protož pilní buďte, žádajíc toho na Pánu Bohu v jednotě viery státi. Novin nejistých 15 se varujte, v lásce, v svornosti přebývajíce, v nichžto Pán Ježíš na věky požehnaný rač vás zachovati, a potom do věčné radosti přivésti. Amen.

Ze starých letopisů českých.

Zpráva o smrti kněze Jana Želivského l. 1422.

Pro ukrocenie a stavenie mnohých řečí, jenž bieše o smrti slavné paměti kněze Jana, kazatele obce Pražské, já, jenž sem při tom byl 20 na rathúze Starého Města pražského, tímto napsáním vyznávám všem, kterak se jest dalo a jinak nic.

Najprvé, kterak v druhú neděli v postě po obědním kázání přišli dva konšelé, hledajíce kněze Jana, aby šel na rathúz Staroměstský, že jeho páni o pilné věci potřebují. A nenalezše jeho doma, šli přeč. Pak 25 po dvě hodínú posel přišel, tu jest ho nalezl doma, i řekl k němu: Kněze Jene! pániť sú vzkázali, aby již dnes na rathúz nechodil, než v jitře po samém kázání rač přijíti. Tedy nazajtršie po kázání, pojem mne s sebou, i šel.

A když sme vešli do světnice, všichni sú proti němu povstali 30 a velmi ochotně jeho přivítali. A když sedl mezi nimi v lavicích, tedy Petr Vězecký vece: Nuže milý kněze Jene! radiž nám o výjezdu na pole, kam bude najlépe jeti, do Moravy-li, čili k bratřím Táborským, jenž toho velmi žádají na nás, čili Krasťkuom retunk dáti? Tehdy kněz Jan vece: Zdá mi se, abyšte obeslali bratři Táborské, ať se sberú s obcí 35 Klatovskou, Sušickou, Domažlickú, Píseckú, a my obtečeme Hrádek, a tuf

k nám věrní odsud potáhnú. A odtud pošlem jjezdne, a lidu něco pěšieho, ať s Tábořskú obcí a s jinými Krasikuov retují. A Věžecký Petr s purkmistrem, oba smějice se, vecesta: Rovně si se, kněže Jene, s námi úmyslem srovnal.

6 Tehdy purkmistr vece poslu: Chutně jui po hajtmána po pana Haška, ať ihned ráčí přijiti, neboť jest toho pilné potřebie. A jiné posly rozeslal po purkmistra a koušely Nového Města. A po malé chvíli přijde hajtman, a Věžecký Petr vece: Pane hajtmáne! toť se jest kněz Jan rovně s námi úmyslem srovnal o pole. Vece purkmistr Staroměstský: 10 Již-li sú přišli ti všickni, po kteréž sme listky rozeslali? A posel vece, že již. A on jich kázal zavolati. A když přijidechu, pan Hašek vstav jide ven; i vece k nim purkmistr Staroměstský: Nuže pro milý Buoh, pusťtež všecky kyselosti z srdci, abychme vás mohli smířiti, a zvláště kteří ste byli ondy zjímáni. Petřík Rezek vece: Páni! já proč sem ondy 15 u vězení byl, jistěť to pravím, a dá-liť mi to Pán Buoh, chtěť na tom umřiti, žeť s těmi zráduými pány, a s jinými protivníky nechci se zapisovati, dokavadž neuzřím, ani skutečně plní zákon Boží.

I jedne tu řeč dokona, velmi po malé chvíli richtář s biřicem vskočiv do světnice, zkríče: Stuojte, zjímáni jste. I poče biřické pa- 20 cholky palcátem bítí, aby je chutně svláčeli a vázali. I přistúpivše dva, zdvižechu kněže Jana, a on kynuv ruku i vece: Ponechtež mne, jižť vám dobře rozumím. A když jej pustichu, šed ke dveřnom, jimiž vstupuji do světnice, v kteréžto obec bývá, i jide mezi ně do lavic, i poče s nimi něco šeptati; a purkmistr Staroměstský vece: Jižť, kněže Jene, 25 jinak býti nelze.

Tedy kněz Jan vece: Pro Buoh, rozmyslte se o to, nic by o mú smrt nebylo, ale sámť neumru, vizte ještě co z toho přijde. I přišed ke mně za stuoł ke dveřnom, Pánu Bohu se vinen dal přede mnú z hřiechuov, a to mi řekl: Muoj bratře! jižť já odtudto nikoli nevyjdu, než 30 mám za to, žeť tobě nic neučinie. Milý bratře! pomnož-liť Pán Buoh, prosíť tam kněží, ať s obcí, nebožátky chudými, až do té krve vyliti věrně pracují a zraditi se nedadí. A šed ode mne, sčíniv ruce i sklopiv hlavu, počal po světnici choditi, a biřicové v ty časy jiné vázachu. A jiní bratři, kteří sú s nim stnání, každý přišed ke mně, Pánu Bohu 35 se vinen dal z hřiechuov.

A když je připravichu k své vuoli, i řekli sú: Podiž s nimi, kněže Jene! A on ihned neřekl slova, i šel před nimi napřed ze světnice, sepnuv ruce i řekl: Otče nebeský! děkujif, že's mi dal od svých trpěti. A kat nám pravil, že klekl a sepnuv ruce, a kat jemu řekl: Milý kněže 40 Jene! dáš ruce, ať svieži, nebť bych nemohl tak nic učiniti. A tak

svázav jemu ruce opak, i sfal mu hlavu, i jeho bratřím. A to léta od narození Syna Božího 1422, v pondělí den svatých Crhy a Strachoty.

Potom po malé chvíli zvěděvše to Novoměstští, zvonili k šturmu u Matky Sněžné, a obce něco chudé sběhše se, i běželi do Starého Města k rathúzu. A tu příběhše, našli Haška, an jezdí krotě lid, a praví, že knězi Janovi nic není. A obecní mnozí zvolali, řkúce: Nenie-liť jemu nic, kaž nám jeho ukázati. A vidúce, an plete, i zkríkli naň druzi: Haha, zrádný nevěrný pane, i s jinými zlosyny! zamordovali ste nám kazatele našeho milého! A on s svými obrátiv koně, nuž se pryč, a oni po něm; a zatím zastavi žoldneřuv něco s samostřielo na niekoľiko set v Železné ulici. A když se obec proti nim zbuří, ihned se rozpršichu a utiekáchu, druh druha porážaje.

A na rathúze ti, kterýmiž byl rathúz osazen, jali se také k šturmu zvoniti. A obec příběhše, jedni počechu vrata rathúská sekati, plechy odlupující, a druzi okny a střechami tam se dobývati, a dobyvše se tam, zjímali sú ty některé, jinými rathúz osadivše.

A pak brzo některaký bratr našel hlavu kněze Janovu, i vyběhl s ní z rathúzu, i jal se jí lidu ukazovati. A uževše lidé hlavu kněze Janovu, v taký křik, a v taký pláč, a v taký hřmot, a v takti žalost dali se, ježto já nevím, by který člověk uměl to právě vypraviti. Potom také dosáhl jí nějaký robence, i běžal s ní pryč přes ulice a potkav jeho kněz Jan farář z Březnice, vzem jí, ehočil po ulicech. Tu opět ten pláč a lámání rukú dalo se jest, i pochodiv s tú hlavú kněze Janovú po ulicech, sám velikým hořem pro jeho nevinné krve vytlitie ledva k Matce Boží Sněžné se vrátil.

A zatím lidé vzemše tělo kněze Janovo, vložili na máry, a opět s nesmírnú žalostí a pláčem příliš žalostivým nesli do klášteřa, v kterémž on kázal.

Pak názejtřie k večeru knězi jeho oblekše, vnesli před Božie Tělo k velikému oltáři. A potom kněz Jakub, pomocník kněze Januov v kázání, vstúpiv na stolicí i mluvil k lidu řeč. Potom brzo vzemše tělo kněze Janovo, i nesli k kazatelnici k hrobu. Tu se opět nevýmluvný křik stal a dav. A kněz jeden opět vzav hlavu kněze Janovu, vstúpiv na stolicí, chtě jich něco potvrditi a napomenúti, nemohl k nim slova promluviti; neb tak veliké zarmúčení bylo v lidu, že některé jako na poly mrtvé vláčili z kostela, a někteří sú se zbláznili a v ložiech leželi, nemocni jsúce. A s tím jeho tělo pochovali pod stolicí, na kteréž mnoho pravdy Božie lidu věrnému zvěštoval.

Z písní světských.

Měj se dobře, srdéčko!

Stratilaf sem milého,
v tom srdci jediného:
měj se dobře srdéčko!

Jáf se, milý, dobře jmám,
na tě srdcem zpominám:
měj se dobře srdéčko!

„Stratila-li's milého,
hledaj sobě jiného:“
měj se dobře srdéčko!

Bielá ruože prokvítá
(mně naděje nesvítí)
měj se dobře srdéčko!

„Když to nelze jinak zdiati,
musíme se dobře jmiati:“
měj se dobře srdéčko!

Ach muoj mocný Pane Bože!
jinak to býti nemuže:
měj se dobře srdéčko!

B) Doba rozvoje.

1. Za Vladislava II. a Ludvíka.

Koncem 15. století zavládl kulturou evropskou nový ruch, řečený
20 humanismus, jevíci se hlavně v pilném studování řeči a literatury
staroklassické. Za panování Vladislava II. též u nás začali pilněji
studovati spisovatele řecké a latinské. Mužů, kteří nemajíce doma
pro netečnost university pražské k studiím humanistickým podnětů,
hledali vzdělání na vysokých školách italských a vzdělavše se tam
25 novým učením do vlasti se vraceli, každým rokem přibývalo. Brzo
však bylo rozeznati dvoji směr mezi humanisty českými. Jedni byli
výtečnými vzory klassickými unesení tou měrou, že mimo jazyky staré
nic krásného neviděli, slávy hledajíce ve spisování latinském. Těm
vévodil nčený Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic. Druzí opět poklá-
30 dajíce klassicismus za prostředek, nikoli za účel, snažili se krásnými
přednostmi spisů klassických zvelebiti jazyk český formálně i materi-
álně. Z těchto vynikli zakladatel českého humanismu, věhlasný právník
Viktorin Kornel ze Všehrd, pilný překladatel Řehoř Hrubý z Jelení
a nadaný Václav Pisecký. Po nich zasluhují zmínky Jan Česka,
35 Oldřich Velenský z Mnichova a Mikuláš Konáč z Hodištkova.

To jest první epocha českého humanismu, který přičiněním vzpo-
menutých mužů blahodárně působil jak v písemnictví tak v životě
pospolitém.

Pozoruhodným a pro vývoj literatury české důležitým zjevem za tohoto období bylo spořádání Jednoty bratrské na nových názorech. Nastoupením krále Vladislava II. nastala pro Jednotu doba klidnější na venek, ale vnitř Jednoty samé vznikly brzo rozdíly a spory. Nedlouho po smrti Řehoře vyskytlo se první rozdvojení o skutech 5 a víře. Dogmatický tento spor zůstal nejspíš omezen jen na učenější členy Jednoty, za to však celou Jednotu zasáhlo nové různění, týkající se otázek praktických. Strana starobratrská či konservativní (menší stránka) držela se přesných názorů Chelčického a Řehořových, zavrhujících vyšší vzdělání a nedovolujících pravému Bratru přijímati 10 jakékoliv úřady světské, přísahati, obchod vésti a j. Naproti ní stála větší stránka, která majíc na zřeteli další vývoj Jednoty přála vzdělání a pokroku, hlásala názory mírnější a smířila se „se světem“. Zásluhou Bratra Lukáše Pražského dostalo se vítězství straně větší, čímž zahájena nová doba Jednoty a umožněno její šíření se ve všech 15 vrstvách národa.

Jinou charakteristickou známkou tohoto období jest sepsání zemského práva. K posile vědomí právního a k obnově starých obyčejů směřovalo Zřízení zemské království Českého za krále Vladislava z r. 1500, jímž moc šlechty jak proti králi tak 20 i proti měštům a venkovu nad míru byla upevněna, dále právnícké spisy pánů Ctibora Tovačovského z Cimburka a Viktorína Kornela ze Všehrd. Vladislavovo zřízení bylo knihou zákonů, spis Ctiborův a knihy Všehrdovy byly soukromé rukověti k poznání zřízení zemských, tyto v Čechách, onen na Moravě. Za Vladislava II. uveden místo latiny 25 jazyk český do desk zemských, na Moravě r. 1480, v Čechách r. 1495.

V bohosloví pracováno neunavně. Hlavně překládáno a několikráte tiskem vydáno bylo písmo svaté. (Bible pražská z r. 1488, kutnohorská s četnými rytinami na dřevě z r. 1489, benátská 30 z r. 1506.) Polemika náboženská ještě neunikla. Nejsilnější bojovník se strany bratrské a přední theologický spisovatel byl výše jmenovaný bratr Lukáš, jenž četnými spisy system věrouky bratrské doplnil a upevnil.

Z oboru historického první celkový obraz dějů domácích neuměle 35 podal Mikuláš Konáč z Hodištkova překladem Kroniky české (1510) Eneáše Sylvia.

Známost cizích zemí a národů šířila se popsáním cest od některých Čechů vykonaných, na př. Martina Kabátníka z Litomyšle

cesty z Čech do Malé Asie, Palaestiny a do Egypta r. 1491 podniknuté a Jana Hasištejnského z Lobkovic pouti do země zaslíbené.

Z českých listů domácí šlechty nad jiné předčí státnickým důmyslem listy upřímného a statečného vlastence pana Viléma z Pernštejna.

K vychovatelství počísti možno Jana Hasištejnského z Lobkovic Zpravu a naučení synu Jaroslavovi, zajímavou obsahem i slohem.

Nauky přírodní a lékařské zastoupeny jsou v dílech lékaře Jana Černého. (Spis o nemocech morních 1506, Kniha lékařská kteráž slove herbář aneb zelinář, s hojnými dřevorytinami a se zvláštním přídavkem O vodách pálených rozličných 1517.)

Z vojenství sepsal znamenitý stratég Václav Vlček z Čenova. Naučení ku králi Vladislavovi, kterak se mají šikovati jízdní, pěší i vozy.

Básnictví české ani v této době nenašlo zdárných pěstitelů. Humanismus pobřichu odvracel nadanější hlavy od básnění českého; kteří pojalí vznešeného ducha básníků latinských a řeckých a obdařeni byli poetickým duchem, básnili latinsky, někteří velmi zdárně, jako připomenutý Bobuslav Hasištejnský z Lobkovic.

Prostonárodní písně a popěvky zůstávaly nepovšimnuty a umělé skladby nemají valného významu. Z doby Vladislavovy sem náleží Májový sen, napodobení básně německé, proslulý pouze jménem svého původce Hynka z Poděbrad, jemuž se i připisuje jiné skládání obsahu mravokárného Zrcadlo marnotratnosti. Velmi oblíbena byla mravokárná allegorie ať ve verši ať v prose. Sem spadá jadrný traktát neznámého spisovatele prosou psaný Pán rady a neznámých skladatelů básně mravoučná Rada zvířat. Allegorisační směr zračí se také ve sbírkách bajek a rozprávek bajkám podobných. Největšího rozšíření došly Ezopovy fabule od r. 1480, překládané napřed z latiny a řečtiny, později z němčiny; méně byly přístupny hlavně pro těžkou formu slohovou záslužné jinak práce Konáčovy.

Básnictví duchovní předčilo nad světské počtem i cenou plodů. Největšího rozvoje došla tu píseň církevní. Mezi utrakvisty ve směru tom záslužně proslul kněz Václav Miřinský, jenž zpěv kališnický poprvé v soustavu uvedl a jehož objemný sborník písní poprvé r. 1522 a potom ještě třikrát tiskem vyšel. V Jednotě bratrské poprvé se připomínají r. 1505 Písně chval božských v celek sebrané.

4. Ctibor Tovačovský z Cimburka.

Výtečný tento pán moravský narodil se nejspíše r. 1437. Král Jiří učinil jej pro neobyčejnou znalost poměrů veřejných sudím dvorským, později hejtmánem markrabství Moravského. Ctibor také Inul celou duší ke králi Jiřímu a po smrti jeho zasadil se horlivě o volbu Vladislava Jagailovce na trůn český. Mladý král potvrdil za to Ctibora v hejtmanské důstojnosti na Moravě a svěřil mu tříd nejvyššího kanceléře. Když r. 1478 dostala se Morava pod krále Uherského Matyáše, ponechána správa její úplně Ctiborovi. R. 1480 zavedl místo latiny do desk zemských a zřízení soudního jazyk český. Zemřel 26. dne června 1494 na Tovačově.

Největší slávy dosáhl Ctibor státnickou moudrostí, kterou nad jiné vrstevníky znamenitě vynikal. V písemnictví vystoupil nejdříve s politicko-náboženským traktátem, psaným vzletnou prosou biblickou a věnovaným králi Jiřímu „Hádání Pravdy a Lži o kněžské zboží a panování jich.“ Hlavní dílo, jež složil na žádost panstva moravského, jest „Kniha Tovačovská aneb Pamět obyčejů, řádů, zvyklostí starodávnic a řízení práva zemského v Markrabství Moravském.“ Byla to první kodifikace zvykového práva na Moravě a měla za účel poučovati soudce i strany, kterak v soudě se mají chovati. Záhy nabyvši autority úřední stala se základem všech zřízení zemských, která na Moravě tiskem byla vydávána.

Sloh Ctiborův jest jednoduchý, způsob psaní velmi živý a poutavý, hojným užíváním přísloví osvěžený.

(Pozn. Knihu Tovačovskou vydal r. 1858 Demuth v Brně; kritické vydání obstaral Brandl r. 1868 v Brně)

Z Knihy Tovačovské.

O sedání panském.

(Kap. 54.)

Item. Najprvé. Rodóm starodávním a od časuov mnohých v panském řádu stojícím, kteřížto jsú: páni z Cimburka, páni z Lipého, páni z Lompnice, páni z Hradce, páni z Pernšteina, páni z Sternberka, páni z Lichtenšteina, páni z Boskovic, páni z Kunstatu, páni z Lichtenburka, páni z Valdšteina, páni z Pezinku, páni z Vlasimě, páni z Sovince, páni z Krajku, čest aby se dala a k nim zachovala, takto zpuosobuje, aby napřed úředníci, totiž tito: pan hajtman nynější i budoucí, po něm pan maršálek Český, pan komorník, kterýžby byl na letech starší, poněvadž právo jest jedno, buď Olomúcký nebo Brněnský. Potom z rodu každého

nahořepsaných roduov má býti vzat jeden najstarší a když ti se již vyberú, aby známo bylo, že jsú v urození všeci za jedno; kterýž jest a bude lety najstarší, ten se napřed posad' a tak až do posledního a najmladšího a ve psání a v súdích i v sedání po stranách pánuov 5 úředníkuov, též jakž léta ukáží. V kterémžto vybírání neb vsázení páni úředníci svým roduom ku překážce nejsou, by pro jich místa neměl z jich roduov najstarší vzat býti: neb oni v počet roduov nejdú než podlé úřaduov svých místa mají a úřad jich místo jest.

Item. Což kolivěk jest pak z těch roduov nahořepsaných jiných 10 pánuov, ti všeci tím obyčejem, jakož se nahoře píše, vedle let svých seděti mají již po těchto a též v listech psání býti po starších na letech a chudoba ani bohatství žádnému mimo léta ku pomoci nebud'.

Item. Dopustil-li by Pán Buoh na kterého smrt z těch nahoře vybraných panských roduov, tehdy z téhož rodu má vzat býti opět naj- 15 starší a ne na toho místo, kdež ten, jenž umřel, seděl, hned posazen, než kdež jeho léta mezi těmi pány z roduov vybranými místo jeho ukáží.

Item. Jestliže by se kdy událo při sněmích neb sjezdích a z kterého rodu vybraných který pro příčiny slušné při tom býti nemohl, tehdy jiný téhož rodu najstarší místo jeho drž, tak také, jakž léta jeho 20 a jiných ukáží.

Z které příčiny dsky psány počaty česky.

(Kap 90.)

Léta Božího MCCCCLXXX najprv v Olomúci, když práva puštěna jsú a súd zaseděn jest, za úřadu pana Václava z Boskovic a v Brně pana Viléma z Pernštejna, těch práv komorníkův, s vuolí pana hajtmana a pánuov i vši země začali se v jich dsky nové českú řeč 25 vkladové vpisovati; neb prvě latinsky vpisováno bylo. A k tomu páni pro obec a pány komorníky svolili, pro menší práci a lepší rozum těm, kteří latině neumějí; neb mnozí latinu k svému prospěchu vykládali, protož aby prostý rozum český stál.

O čtení desk nahlas.

(Kap. 108.)

Po tom po všem pan komorník a sudí káží zemskému písaři neb 30 jinému nahlas přede všemi čísti dsky po knihách starších pořad, a při tom mají seděti úředníci, ani odtud neodcházeti až do dokonání, a to proto, že dsky všem znány býti mají a před žádným netajeny. A bude-li

komu co potřebí a se koho dotkne a svého užitečného co uslyší, káže písaři počekati a sobě podruhé čísti, XI gr. dada širokých, a též, žádá-li výpisu, daj XI gr. A tak až do konce všecky dsky vyčteny býti mají, to, což vymazaného není. Také ve dsky nemá nic pokútně kladeno býti; a na tom jich největší moe jest, že do nich zjevně jde a svobodně všecko.

5-

O schování zase desk.

(Kap. 109.)

Když již dsky se přečtú, kteréž více nežli které jednání jiné váží a jako říká všeho práva konec a všech jistot jistota jsú (kromě dobrovolné smlúvy a svolení toho, ktož sebe mocen jest; to jiná práva, i dsky ruší) pan komorník, sudí a písař zemský vloží dsky v truhlu a zapečetí každý úředník svú pečetí zámek svůj a s poctivostí zase 10 na to místo, kdež je vzali, dovezú. A každý úředník klíč svůj při sobě schová, aniž jeden bez druhého, ani všickni spolu k nim jíti mají, ani co jednati bez vuole krále, markrabí, hajtmána a pánuov.

O duchovním právě.

(Kap. 219.)

Duchovní právo v této zemi takové jest, jako jiná práva du- 15 chovní. Ale za prvých časuov mnoho úzkostí od toho práva dalo se jest stavu světskému, že kněží pro ledas při, pro některé nelibosti, sobě ukazované, rozličné puohony činili i kletby strojili a druhdy celú dědinu i panství obtěžovali, úplatkuov a pokor sobě dovodíce, ježto skrze to veliké nelibosti mezi duchovními a světskými bývaly i často země 20 zaneprázdnována. Ale po válkách Táhorských jest toho přestáno a knězem Pavlem biskupem srovnáno, aby vie takových soběvolných kleteb nebylo a pöhonuov bez vědomí biskupa, hlavy duchovní. Než stalo-li by se některému knězi co od kterého světského, aneb jemu dáváno nebylo jeho spravedlivých duochoduov, ten kněz má vznésti na hajtmána 25 neb pány a ti knězi napravte a od světského spravedlivé učínte. Pakli by hajtman a páni učiniti nechtěli, tehdy má vznésti na biskupa, preláta svého a ten hajtmána a pány obešle, žádaje, aby se knězi spravedlivé stalo; a nestalo-li by se, již kletba i puohon puštěn k duchovnímu právu muož býti. A jakž se to srovnání stalo, tak sváruov a nelibostí 30 méně jest. Také jakž přišlo jest v zemi tuto podle kompaktátú srovnání, nálezové panští někteří učinění jsú mezi faráři a osadnými, ktož k jich

správám přísluší; neb někteří faráři všeteční lidem kostely zapovídali, do nich choditi nedávce, polřebovati nechtěli ani dítek křtiti ani manželuv vzdávati, kteříž také obyčeje přijímání Těla Buožilho neměli jako ten farář. I nalezeno jest pány, aby každý kněz povinen byl osadným svým, srovnajte se s ním v přijímání nebo nesrovnajte, všemi svátostmi kostelními služebnost činiti, zpovídati, křtiti, vzdávati, pochovávati, olejem svatým mazati, což toho žádost má, krom rozdávání; ten, což by jiný obyčej měl, než kněz, ten sobě toho hled' tu, kdež se obejíti muož k svému spasení; tím jemu farář povinen není. A takoví povinni jsů a mají desátky i všecky poplatky kněžím dávati a žádný pán svých lidí v tom nemá zastávati, ani knězi v to sáhati. Pakli by učinil, to se před se vzíti muož, jak nahoře psáno, aby se knězi spravedlivé stalo. Také kněz muož z toho polnati buď před hajtmana, buď před právo puohonem zemským. Než nechtěl-li by který kněz lidem svým osadným svátostmi dotčnými posluhovati a jinak se v tom míti, osadní nejsou jemu povinni nic dávati, ani pán který povinen jest, v tom lidí svých opůstěti, by kněz brau chtěl a nečiniti. Toho jsů nálezové při Brněnském právé i tuto také dole mezi jinými potřebnými nálezy.

5. Viktorin Kornel ze Všehrd.

Narodil se v Chrudimi mezi lety 1450—1460. Stal se mistrem na universitě pražské a četl 4 léta na fakultě filosofické. Potom nechav professury vstoupil za úředníka k soudu zemskému, odkud povolán byl k důležitému úřadu míst pisařskému při deskách zemských. Po tu dobu žil Kornel v důvěrném přátelství se skladatelem knihy Tovačovské i s předními humanisty v Čechách, nejdůvěrněji však se měl k Bohuslavu Hasištejnskému. Avšak přátelství to náhlý konec vzalo příčinou náboženství. Bohuslav byl chovanec učení vláského a tuhý katolík, Kornel, chovanec učení pražského, byl věrný traktvista. Za několikaletého pobytu při deskách pilně pracoval o velikém díle „O práviech země české knihy devatery“, použiv k němu desk zemských a starých spisův o zemském právu. V prvním sepsání dovršil je r. 1499 a připsal páňm Kostkům z Postupic. Po čase přepracoval první sepsání jakožto nedokonalé a věnoval Knihy devatery nově zredigované s některými změnami a pečlivější stilisací r. 1508 králi Vladislavovi. Kromě právnictví Všehrd rád se zabýval čtením i psaním obsahu náboženského, o čemž svědčí překlady ze sv. Jana Zlatoustého a sv. Cypriana. Zemřel r. 1520 v Praze.

Zemské právo české nemělo většího velebitelce a důkladnějšího znalce nad Všehrda. O knize jeho lze právem říci, že v ní zachránil ducha práv českých. Sloh Všehrdův jest zušlechťen duchem klassickým, jasný a vážný, často tonem oratorským uchvacující, vesměs výtečný.

(Pozn. Dílo Všehrdovo bylo vždy rukopisem. Tiskem vyšly Knihy devatery 5 poprvé prací V. Hanky s úvodem od Fr. Palackého a věnovány Jungmannovi roku 1841. — Dr. Hermenegild Jireček upravil vydání nové a přidavky opatřil r. 1874).

Z Knih devaterých.

O sídu zemském, jak má obsazen býti.

(II., 1., 1—3.)

Na velikém a najznamenitějším sídu zemském najprvé v majestátu svém přede všemi a nade všemi seděti má Český král; pod JKMstí úředníci najvyšší, kteříž z práva beze všech odporův v tom sídu z stará- 10 dávná jsú sedali a sedati mají: Najvyšší purkrabí, najvyšší komorník, najvyšší sudí královstvie Českého. (To psáno v III. dskách Ondřejových F. 8.) A ti takto a tímto řádem sedají: Najvyšší purkrabí pod nohami na stupních majestátu KMstí sedá, a vstane-li kdy s majestátu svého král a z sídu odejde, móż na miesto královské najvyšší purkrabí 15 vsěstí. Pakli by král v zemi české nebyl, než v jiné zemi nebo v jiném království, vždycky v majestátu JKMstí najvyšší purkrabí sedá (tak za naše paměti Jan z Janovic, najvyšší purkrabí Pražský, za krále Vladislava druhého, dokud král JMst v zemi byl, sedal jest, i také, když v Uherském království, z české země vyjev, kraloval, na místě 20 JKMstí jest sedával po všeccka ta léta a sídy); leč by koho jiného král JMst na místě svém správci ustanovil a zemi komu jednomu poručil jako správci, ne jako hajtmanu. Neb buď hajtmanem ktožkoli buď, s miesta majestátu královského purkrabí najvyšším hnutí nemůže; než správce kdyžby byl řádně ode vsí země přijatý, tehdy již ten na místě 25 JMstí sedá a purkrabí na svém místě, jakož prvé povědieno jest. (Tak Jiřík z Kunstatu, jsa správci učiněn od slavné paměti Ladislava Uherského a Českého krále a od země přijat, na místě JMstí sedal jest, a Zdeněk z Šternberka a na Konopišti najvyšší purkrabí pod niem na prvé ukázaném místě.) U majestátu JKMstí pak po levé ruce sedá 30 najvyšší komorník, podle něho najvyšší sudí; najvyšší pak písař královstvie Českého, ten při úřednicích menších na stolici, kteréž kathedra říekají, kdež sú dsky, bývá. (To ač nikdež psáno není, ale zacho- vávaným obyčejem, ale držením starodávním se provodí.) Po těch třech úřednicích má sedati dvanácte pánův, mužův k tomu hodných 35

a na eti zachovalých; a ti za těmito pány úředníky někteří po levé, a někteří s druhé strany po pravé ruce KMsti sedati mají. Jiný z pánov
 5 úředník zemský žádný z práva sedati dle svého úřadu na sídu zem-
 ském nemá; než sedá-li kto, úřad zemský máje, jako hofmistr zemský,
 nebo maršálek, nebo truksas, nebo šenk, nebo kuchmistr nejvyšší, sedá
 10 jakožto jiný pán k tomu od Kské Msti volený, ale ne dle úřadu svého.
 A žádný jiný z úředníkův, kromě těch tří svrehupsaných miesta svého
 v laviciích zvláštnieho nemá, než kdež bude posazen, tu sedaj. Po
 pániech má sedati osm osob z vládyk, také hodných a na eti zach-
 15 ovalých, z kterýchžto osmi čtyřie po levé straně za pány a čtyřie po
 pravé sedati mají. A ty všecky pány i vládyky král JMst sám má voliti
 a vybrati v ten síd a jiný žádný. (Toho dóvod v III. dskách Ondře-
 jových. F. 8. Ve jméno Božie.) Aníž se tu kto vetřieti, vprošovati neb
 20 vkupovati může, aby hodnějším rozumem, věrú, spravedlností, nenávisť
 daróv a známosti práv nehodní miesta nezanepřázdňovali. Těž úředníky
 většie i menšie JMKská, kteréž ráči a k tomu hodné zná, saditi sám
 na zemské úřady má. (Toho dóvod v Čtvrtých Matějových. A. 2. Léta
 Božieho.) A jsú čtyřie úředníci královstvie Českého najvyšší: purkrabi,
 komorník, sudí, pisař. A proto sloví najvyšší, že jiné menšie úředníky
 30 pod sebu mají, kteříž v sídu zemském menšiem na jich miestech
 i u desk sedaj, sídie a dskami všecky potřeby zemské vedlé řádu
 a práva řídíe.

O výbornosti starých práv českých a o právu staném:

(III. 18.)

Ne jedné, ne dvojie neb trojie, ale nesčíslné, dokonalé a ustavičné
 chvály jsú hodni staří Čechové, spravedlnosti, práv a obecného zemského
 25 dobrého přielišní milovníci, kteříž jsú téměř nad lidský rozum, nad vše-
 likú múdrosť lidskú tak spravedlivá, tak dokonalá práva a tak na obě
 straně, i póvodu i pohnanému, užitečná vyhledati, vymyslíti, vydati a snad
 i vypsati (kdyby ztracena nebyla) uměli, i k věčnosti utvrditi chtěli.*)
 30 Kteráž, ač již ne v knihách a psání zvláštniem společně, ale v obyčejí
 a v paměti lidské, v náleziích starých a ve dskách rozdielně a poróznu
 tak dlúho trvají. Aníž mně o tom často a dlúho přemýšlejícimu jiného
 co na mysl přicházíe než to, že jsú Bohem a duchem svatým práva země

* Srov. knihy II. 30: Bych sto jazykóv měl a tolikéž úst, železný hlas
 a měděné peřie, nemohl bych ani vymluviti ani vypsati, jaké jsú chvály hodní
 35 Čechové staří, kteříž jsú tak spravedlivá, tak dostatečná a tak potřebná sobě
 i dědicóm svým práva vymyslíli.

české od starých kniežat a Čechův vyhledána. (K kterémužto rozumu skrže to najvíce přiveden bývám, že což koli ne z Boha než lidí pochází, brzo padá, hyne, a žádným obyčejem dlouho státi nemůže; ale což z Boha jest, trvá, stojí a vždycky se více a více rozširuje a rozmáhá. Jakožto to jest při práviech země české skutečně shledáno, že ne- 5 toliko tolik věkův, tak jakž jsou nalezena, trvají a stojie, ale také se beze všeho proměnění a ujímání až do těchto časův v své jednostajnosti držíe a skutečně zachovávají. Ale což z lidí jest, to se najprvé často mění, a nikdy dlouho a jednostajně nemož státi. Z té příčiny s velikou vážností měli by Čechové předky své, prvnie kniežata, krále a Čechy 10 staré připomienati a je, jakož jsou hodni, netoliko chváliti a za roveň s svatými ctíti, kteříž jsou jim netoliko země a cti dobyli, a jí jsou od cizozemcův obránili, ale také jsou jí mužností svú rozšířili, rozmnožili, a nad to nade všecko aby v ní mezi sebou pokojně dědicí jich a budoucí Čechové k věčnosti a dokudž svět stane, živi býti mohli, najspravedli- 15 vějšími právy a súdem jsou jí obrádili.) A jak jsou spravedlivé počátek a základ právóm našli, tak jsou jim potřebně, tak dokonale i užitečně i vrch a makovici vymyslili, aby konec počátku v dokonalosti rovný byl, jako jest to, o kterémž hned psáti budu, právo stané, bez kteréhož počátek práva nic není. Neb co jest platno útok vložiti, co jest platno 20 pohnutí, státi na svědčení i na súdu, co platno žalobu na pohnaného vložiti, co tolikrát k súdu jezdití, když by pohnaný k tomu nechtěl státi? Takové proti svévolnosti, aby ani posměchu ani škody netrpěl pohánějící, vymyslili jsou staří Čechové právo stanné, aby na každého, ktož by svévolně buď na svědčení pohonu neb k žalobě a k súdu státi nechtěl, 25 právo pohánějícímu stané beze všeho odporu a zmatku dáno bylo, aby, což jest pohnaný z potupy práva na sobě dopustil ustáti, to pohánějícímu povinen byl dáti neb jemu toho postúpiti nebo jinak tomu, což by na něm ustál, beze všech odporův dosti učiniti. To jest starých Čechův vymyšlenie, to jest jich nalezenie, to jich samých vyhledanie. 30 Divno mi to do některých často bývá, kteříž sobě nad obyčej se libiee, jako by nic rozumnějšíeho, nic múdrejšíeho nad ně, nic vtípnějšíeho, nic výmluvnějšíeho nebylo, nic nikdy pamětihodného neučinivše ani promluviše, starým se (ne bez své potupy) posmievati smějí; hodnější sami, tí samú příčinu pravého posměchu jsúce. Neb což jsou staří uměli 35 vyhledati, vymysliti a k obecnému na věčnost dobrému nalézti i vynésti, tomu my někteří rozuměti, toho my sotva užívati dobře umieme a ještě se starým, sami posměšni jsúce, posmieváme! —

Dsky zápisné dvoje, velké a malé.

(VI. 32.)

Při opatrování zboží, dědin a statkův lidských rozličném, aby v tom bohatý před chudým nic neměl napřed, ani chudý za bohatým nazad, staří bohatého opatrujice, chudého jsů v zapomenutí nenechali, než chtěe tak chudého jako bohatého opatřiti, nad ony prvnie trhové
 5 jiné jsů vymyslili dsky dvoje: Jedny, kterýmž přezděli Veliké zápisné druhé, kterýmž kázali říekati Malé zápisné. Veliké se na pergaméně, malé na papíře píší. Veliké jsů pro bohaté pány a zemany, kteříž v tisice ději a zboží široká, znamenitá a veliká mají, nalezeny, aby oni těmi dskami velikými veliká zboží svá opatrovali, v velikých summách veliká
 10 zboží zapisujice. Malé dsky jsů pro chudé zemany, kteříž zboží nemají velikých, než dvory a dědiny, a pro dědinnyky i jiné všecky lidi chudé, aby ti také mohli své statky malé dskami menšími tak dobře jako bohatí zboží svá dskami velikými, tak potřebně, tak dostatečně opatrovati. Z té příčiny také i malé dsky slovů, že se do nich statkové malí
 15 a věci rovné zapisují, kteréž i pisařem zvláštním jsů opatřeny, ježto on také po nich jméno béře a slove pisař menší nebo pisař menších desk. Neb co jest prvé o dskách mluveno ve všech předešlých knihách, to nic k těmto dskám neslušie, neb ono slovů dsky naprosto, v kterýchž se trhové, věna, převodové, rozdielové, spolkové, poručenství, léta, děko
 20 vání, dání, nadání, odhádání, listové mocní, kšafti a jiní majestáti, nálezové obecní i zvláštní pilnější, a kteříž se týchž desk dotýčí, a jiné věci rozličné píší; ale tyto, o kterýchž se nyníe mluví, slovů dsky zápisné. A ty dvoje jsů, jako již povědieno jest, kterýmžto menším dskám i větším zápisným, aby lépe mohlo srozumieno býti, obojich rozum
 25 a způsob bude vypsán. A ty oboje a i jiné všecky dsky, jakož již povědieno jest, mají se českým jazykem psáti. (To stojí v Menších zápisných, léta Božieho 1495 v pondělí před sv. Kedrutú.)

O dvojích zmatcích.

(IX. 2.)

Zmatci při sůdu dvoji býti mohú, jakož dvoji lidé jsů, bez kterýchž sůd býti nemóže: Jedni sůdce, kteříž lidi sůdie, druzí strany, kteréž od
 30 sůdci sůzeny bývají. Neb při každém sůdu toto čtvero z potřeby musie býti: Žalobník, otporník, svědek nebo próvod, a sůdce. Žalobník jest, kterýž žaluje a viní kohož koli; otporník, kterýž žalobníku svému odpovídaje otpierá; svědek, kterýmž žalobník žalobu svú provodí nebo se otporník vyvodí (pod kterýmž se všichni jiní próvodové zavierají);

súdce, kterýž pilně i žalobníka i otporníka s jich prúvody a otpory vyslychaje, což pravého jest a co křivého, rozeznává. Bez toho čtvera žádného súdu spravedlivého není, a nadto odsúzení a pomsty. Žalobníku příleží vinění a prúvod; otporníku viny bránění; svědkóm pravda a prúvodóm též; súdci spravedlnost, rozum, umění, aby obě straně spolu slyšal, známost práv, darów nenávisť, pravdy milování a všelikého hnutí mysli k přiezni, k nepřiezni, k závisti, k hněvu a k těm podobným zahnání. (Neb kdež ty věci a taková hnutí panují, nikdy spravedlivý súd nemóž učiněn býti, poněvadž taková hnutí rozum, jakož jest Virgilius napsal, převracie a druhdy naprosto odjímají, a z těžka súdce pravdu vyhledá, kdež hnutí taková panují, jakož jest Julius Ciesar pověděl.) Ale zase k zmatkóm. Zmateci, kteříž se súdciem přiházejí, ti jsú ne jedni, než téměř nesčíslní, a když se jich který súdce dopustí, žádné výmluvy svého poblúzení nemá. Mezi kterýmižto zmatky jeden s prvými znamenitý jest neumělost, kteráž lidskému pokolení mnohého zlého jest púvodem a počátkem. Jiný zmatek súdci tak velmi jako první škodný, osobování múdrosti a umění domnělého, kteréž se pyšné všetečnosti rovná. Jiný zmatek, prvnějších obú mnohem škodlivější, nepravost súdce, že z úmysla spravedlivého súdu nechce ničiniti. (Z té příčiny Šalomún, ano raději skrze Šalomúna Bóh, súdce všecky napomiená k samé spravedlnosti, kdež die: „Milujte spravedlnost, kteří súdíte na zemi.“ Nezapomiená, aby milovali umění nebo výmluvnost nebo vtípnost, ale samú spravedlnost, kterúž se i práva všecka spravují a súdové všickni se jí tvrdie. K témuž onen dobrý Cícero ubodil, když takto mluvil: „Budúciem súdci nebo konšelu nežádá se výmluvnosti, ani jazyka ohebnosti, ani umění práv, než dobroty, nevinnosti, upříemnosti a spravedlnosti.“) Jiný zmatek při súdci nevěra k Bohu, k lidem lest a neupříemnost. Jiný zmatek lakomství a darów žádost. Ještě jiný zmatek osob v súdu přijímání, kdež bohatému súdce, vstana proti němu, seděti káže, a chudého nechá, aby stál. Jiný zmatek pomsty žádost proti tomu, kohož súdí, aby se tu aspoň, když jinde nemóž, nad svým nepřitelem pomstil. A jiných k těm podobných zmatkóm množství veliké a nesčíslné, kteříž všichni z svrchupsaných hnutí mysli jako z studnice plynú, o kterýchž jest šťastné a dobré paměti starý i Čech i pán a s prvými urozený, pan Flaška z Rychm- burka, v knihách svých „Rady Nové“ na mnohých místech není vypsal. Jiní jsú zmateci, ješto se stranám při súdu přiházejí. V kterýchto zmatky někdy z úmysla, ale častěji z nechtění, nenikdy také z neznámosti práv zemských, druhdy (i to ne z říedka) skrze lidi nebo erozumných zpozdlé, nebo smělých všetečné rady upadají, nejední

také i z neopatrnosti. — O těch jistých zmatcích, kteříž se stranám přibázejí — to jest nebo póvodu nebo pohnanému — úmysl jest mój v těchto knihách posledních krátce mluviti, aby lidé dobří, seznajíce je, uměli od nich jako od šlaku a jámy nohy své odtrhnúti. Než o těch zmatcích, kterých se stídce chtiee, vědúce, z úmyslu dopúštie, není tužto úmyslu mého vypravovati; jiným toho nechávám, budú-li kteří kdy chtieti o práviech psáti, aby i o těch zmatcích není, což by lidem k budúci paměti zóstatí mělo, psáti mohli.

6. Rada zvířat.

Z 15. st. pochází báseň obsahu didaktického „Rada zvířat“ složená od neznámých spisovatelů ve 3 knihách s „přístupem“. Od Nové Rady Flaškovy liší se mnohými stránkami: 1. tím, že rady hledí zvláště ku prospěchu člověka sprostého; 2. že mnohem přiměřnější jsou vlastnostem přirozeným živočichů radících; 3. formou tak, že před částí veršované, v nichž jsou obsaženy rady zvířat člověku a větším dílem i odpovědi člověka na ty rady, vloženy jsou napřed střídavě, potom jen sem tam části prosaické popisující čím blíže konci tím stručněji povahy zvířat radících.

(Pozn. Rada zvířat po čtvrté vydána roku 1814 od K. Thama s předmlouvou J. Dobrovského.)

Ptactvo drobné.

Již pořád drobná ptačata jeden každý svým hlasem člověka napomíná jemu radie, v čem by kterého z nich následovati měl a co opauštěti a to krátce v dole psaných rytmiích čísti budeš. Neb kdyby se jednoho každého ptáčka povahy přirozené jeho vysloviti měly, obdlaužná řeč by býti musila, a tak by tomu, jenž by četl, tesklivost učinila. Protož krátce poslyš, k čemu tě, člověče, ptáčkové vedau.

Všichni ptáci spolu.

Potom všiekni jiní ptáci,
rozličných hlasuov zpěváci,
buďto lesní nebo polní,
domáci anebo vodní,
rozličné noty dávají,
člověka obveselují,

vnuknutí mu dávajice
a k chválení zbuzujice,
také pilnosti a práci
učiće jej, hlaupí ptáci.

Slavík.

Slavík v noci: „Tuch, tuch, tuch!
nebyvaj člověče hluch;

„Když já v noci sladce zpívám,
tebe k témuž napomínám,
aby Bohu ke cti zpíval,
jmenu jeho chválu vzdával,
jenž tebe od zlého chová,
ve dne i v noci ostříhá.“

Lašovice.

Lašovice: „Vidím, vidím:
lenivého na úsvitě budím,
aby on ráno z lože vstal,
Pánu Bohu chválu vzdával,
práce rukau následoval,
tak své dítky obživoval.“

Žežulka.

Žežulka volá: „Kuku kuku
na vospalého ráno tluku,
aby byl spaní skrovného,
zvlášť ktož jest rodu slavného,
jako jsem já rodu ctného,
šlechtického, vládyčího:
sama svých dětí nechovám,
ale chůvy jim zjednávám;
protož jsem spaní skrovného,
k témuž zbuzuji každého.
Kdož jest vzácné šlechtnosti,
varuj se mrzké lenosti.“

Skřivánek.

Skřivánek dí: „Orli vrli!
bývají voráči na poli,
v potu tváří své usiluj,
za pluhem chodě prospěvuj,
chvále Stvořitele svého,
jenžť dává mnoho dobrého;
z země úzitek vyvodí,
a všecko pro tebe plodí,
aby jemu proto sloužil,
nebeských věcí pílen byl,

vznášeje se k nebi vzhůru,
myslil o nebeském dvoru,
že jest tam všecko hojnější,
než v této zemi nynější;
jakož já vysoko létám,
a pod nebem sladce zpívám:
k tomu i tebe vzbuzuji
a k nebi tě pozdvihuji.“

Strnad.

Strnad zpívá: „Ty ty ty!
jel bych vorat, nemám šli,
aby hospodářství chystal,
pluhy, vozy opravoval,
a podletní výborný čas
uměl každý vážití z vás,
v něm pracoval, usiloval,
voral i také rozsíval:
neb kdož bude rozsívati,
žítí bude i zbírati;
kdož nevoře, nerozsívá,
takový nic nenažíná,
bude od jiných žebrati,
a nebudau mu chtít dáti.“

Dedek

Dedek zpívá: „Du du du!
nechoď lenivý k vobědu,
až prvé Bohu posloužíš,
dilem a práci zasloužíš;
vstaň prvé ráno dělat,
potom budeš obědvat.
Budeš-li tak dělávat,
kaupímť sukni a kabát.“

Křepelice.

Křepelice: „Pět peněz!
to takový slyš a vez:
nechtěj pokladuov chovati,
ani mnoho peněz mítí.

Přestaň často i na pěti,
 a obilé hled' nasíti
 a v něm se často procházej,
 Bohu díky z toho vzdávaj,
 5 živnost svou odtavád maje
 a s chudými se sděluje."

Vrána.

Vrána křičí: Kvá, kvá, kvá!
 jáť jsem, člověče, vždy tvá;
 10 s tebauť v létě i v zimě trvám,
 nikdy nikam nezalétám;
 tvého dobrého vždy hledím,
 i na pole s tebau letím;
 pomohuť všeho zvorati,
 15 voziti i sklizovati.

A teď se mnau vrabec, kavka,
 také i štěbetná straka,
 všef jsme tvá dobrá čeládka,
 zběremť vajce i kuřátka,

i na poli tvé oseň 20
 opatřímeť bez meškání;
 ke všemu cheme právo míti
 jako tvoji vlastní děti.
 Ač ty nám nevelmi přeješ,
 často zabiješ i laješ, 25
 protoť my se nehněváme,
 aniž kam přec zalétáme,
 ale s tebau jsme každý věk,
 buď pak vděk anebo nevděk."
 30 Kdoby mohl všecko vypsatí,
 ptačí noty rozeznati?
 neb všickni z nich hlasy mají,
 rozličně jimi zpívají,
 u povětří létajíce,
 35 všecken svět potěšujíce;
 pole, vody, háje, lesy
 naplňují svými hlasy,
 a zvláště na podletní čas
 vydávají největší hlas.

Jan Hasištejnský z Lobkovic,

40 bratr učence a latinského básníka Bohuslava, narodil se r. 1450. Osířev
 smrti otcovou ve 12 letech, vyvinul se nicméně na pána statečného
 a vzdělaného. Ač byl katolík, přidržel se krále Jiřího a sloužil mu
 činně. Po smrti Jiříkově stál mezi odpůrci Matyáše Uherského. Staraje
 se jediné o správu svých statků na Kadaňsku, nezastával nikdy úřadu
 45 zemského. R. 1493 vydal se na cestu do Benátek, Dalmacie, Řecka
 a Palaestiny a popsal pak putování své jazykem českým. (Putování
 l. P. 1493 k Božimu hrobu vykonané.) Krátce před tím sepsal
 Zprávu a naučení synu Jaroslavovi v tom, co činiti a co
 nechatí. Zemřel dne 8. srpna 1517 a pochován v Kadani.

50 Cestopis Jana z Lobkovic cenný jest líčením momentů kulturních,
 památek, vzácností, obyčejů národních, zřízení měst, plodin zemských,
 živností a obchodu. Zprávu a naučení dávali zhusta páni čeští synům
 svým přepisovati. Oba spisy došly po stránce jazykové vřelé pochvaly
 Jungmannovy.

55 (Pozn. Zpráva a naučení vydána tiskem v Praze 1796 a 1851. Puto-
 vání otištěno obnoveným pravopisem od Čelakovského v České Včele 1834.)

Ze Zprávy a naučení.

Připis.

Synu milý, pomni na to, co sem já byl, co jsem, a nač mi jest přišlo, a nač mi ještě přijíti má, že umřítí musím a v prst a popel že obrácen budu a jako v nic. A též tobě rovně nato přijde a přijíti musí, ač snad skrze svojo mladý a nedokonalý rozum nato tak daleko nyní nemyslíš a na budauci věc, nač přijíti má, nepomniš. Protož poslauchaj 5 rady mé, otce svého, a toto mé napomenutie často čti a jeho následuj a přichyl k němu pilně uši své a nakloň srdce své, často je rozjímaje na myslí své. Neb pro svú mladost ne všemu tak dokonale nyní rozumieš, aby to vše, co jest dobře činiti a co zle, seznati mohl dosta- tečně, nejsa ještě a nemaje v sobě právě utvrzeného celého rozumu 10 a smyslu, aby dokonale věděl, co tvého dobrého jest, aby to činil, a co tobě škodného jest, aby se toho činiti vystříhal a varoval. Nebo jakožto nemuože se dokonale spatřiti cesta ptáka leticieho v oblacích a v povětří, aneb ryby plujicie v moři; též rovně cesty mladého člo- věka v mladosti jeho nemuože žádný seznati, kam se nachýlí aneb 15 obrátí, k dobrému-li čili zlému.

A pohriechu vedle písma vždy každý člověk od přirozenie viec jest nakloněu k zlému nežli k dobrému, a každý mladý radše čini zle a nešlechtně nežli ctně a dobře, maje vuoli, když se netresce od rodičov svých, že z lásky otcovské a mateřské, cožkoli čini a před 20 se vezme, toho jemu všeho dopauštějí a povolují. Nébrž druhdy rodi- čové i k tomu se smějí, když co děti zle a nešlechtně mluvie aneb činie aneb lají, majíce jako řkúce z toho radost a potěšenie. A tak potom takové děti, tak schované v zlosti a nekázané, navyknau toho z mladosti; i když zrostau, to pak potom z obyčeje předse činie, 25 mniece, že jest tak velmi dobře a najlépe. A tak potom nejsauce z mládie trestány, dosáhnauce vice let i v jiné nešlechtnosti se dávaji, a čím dále, u větší: totiž v sváry, ve hru, v ožralství, v zlodějství i v jiné, a'nt druhdy potom i rodiče své, jenž ho zplodili na svět, je v lehkosti má, laje jim i brzy je tepe, když mu po jeho vuoli není a že mu 30 nejsú hotovi, když co rozkáže, a že mu nedaji na jeho kostečnu hru anebo jinau, co chce a kdy chce mítí. A hleď potom, co dále z toho tako- vého. Takovým zlostem navyklý, nemaje oč hráti, dá se v zlodějství, v laupež, v mordy na silnicích i v jiné nešlechtnosti, a otec a máte, litující syna, v tom chtěie teprv trestati — a'no již pozdě a čas tre- 35 stánie již minul. Neb jako prut mlaďistvý se napravi z mládie z křivo- lačiny, že rovně ruosti bude: též rovně děti z mládie častým trestáním

— metlau se napravie a od zlého odvedau, že dobří budau. Neb kdož miluje děti své, ten je káže, a kdož jich ne tresce, tenjich nemiluje. Ó bláznovství, kdož z mládíe děti netresce; neb takoví časem žalost nad nimi uhlédávají!

5 Protož, synu milý, toto sepsání tobě dávám, aby se jím spravoval, jako otec tobě to přikazuje a prose jako přítel, mimo kteréhož na světě lepšího míti nemuožeš aniž máš a snad mieti budeš takového, aby, rady mé poslauchaje, v tom tak činil a tak se v tom zachovával a tímto spisem se spravoval, často v něj nahlédaje jako v zrcadlo.
10 Neb jakž člověk v zrcadle uzří na své tváři najméně zmazání a tudy poznaje místo zmazání, vie, kdež je smýti má; též tuto v tomto sepsání najdeš jako v zrcadle, co by smýti měl s sebe, aby toho se varoval a toho nečinil, totižto zlého, hanebného a tvé cti škodného; a též zase dobré, ctné a šlechetné také tuto najdeš, aby to činil.

15 Ačkoli snad tobě ne všecko toto mé sepsání bude příjemno: to budiž tvému nerozumu a tvé mladosti připsáno. Také viem jistě, že netoliko tobě samému se libiti nebude, ale že i ne všem jiným tvým bláznivým mladým radám (jichž se časem také dotýká) se vše to libiti bude; neb časem proti nim bude a jest. Ale já na to nic
20 nedbám; neb vedle přirození, že jsem otec tvůj, vie jsem povinen tobě jako synu svému pravdu praviti a před tebou pravdy netajiti, nežli těm tvým pochlebníkuom pochlebovati a pravdy před nimi tajiti a nepraviti, ješto sami, by se chtěli rozumem pravým spraviti, za pravdu by mi dáti museli. Než dá-liť Pán Bůh všemohúci a popřeje zdravie
25 a let i dokonalého rozumu dojiti, čehož, budeš-li chtieti dobrý a ctnostný býti, s pravú věru bych rád přál: tu sám poznáš v tom mé otcovské upříemné srdce k sobě, a žet sem, pravdu pravě, tě jako syna miloval, k dobrému tě napomínaje, aby činil, a od zlého a tobě škodného tě vystřiehaje, aby to činiti se varoval. Bojím se, synu milý, že po mé
30 smrti budeš mieti mnoho rad takových, jako je měl švagr tvůj, pan Jan Maštovský (z Kolovrat), po svého otce smrti.

Vidiš a znáš, jakž jest svět; spravuj se rozumem, a rad dobrých a upříemných, jenžť dobře a počestně radie, poslauchaj: ale rad, jenžť radie pro svůj užitek a pro své dobré, těch se varuj. Neb takoví netolikoť radie, aby tebe sami užívali, ale k tomu takoví náhončie i jiným
35 nahánějí, komuž dobrého přejí, a k tomu svau radau, člověka mladého vidúce, vedau, aby i těm dával, a potom naposledy z toho takového, kde takových jich rad poslauchá, i sami posměch budau míti. A takoví kdož tak tomu radí, nejsau dobří jeho radce, než slušněje mohau býti
40 jmenováni jeho zrádce.

O poddaných lidech, kterak se k nim míti máš.

Buď milostivý svým poddaným, chceš-li, aby Pán Bůh milostivý byl tobě; neb neodpustíš-li ty jim jich viny, také tobě Pán Bůh tvých vin neodpustí. Neb říkáme v páteři: „Odpusť nám naše viny, jakož my odpauštíme vinnikuom svým.“ Tu sami, pějice páteř, se v to podvolujeme říkájice: „Odpusť nám, jakož my odpauštíme.“ I neodpustí- 5 me-li my našim vinnikuom jich vin, také nám naše viny od Pána Boha nebudau odpuštěny.

Slyš rád každého těž, chudého i bohatého, v jeho potřebě a jemu k spravedlnosti dopomoz anebo dopomoci kaž těm, jimž to učiniti příslušie, a skrze to lásku od lidí a prosbu ku Pánu Bohu mieti budeš 10 za tvé dlouhé zdravie a ve všem štěstie.

Provini-li chudý člověk tvooj co nepříeliš velikého proti tobě, odpusť mu jednau i druhé; učin-li po třetie, i tu buď milostiv; neb tehčejší počet vedle písma jest učiniti z přílišného milosrdenstvie než z přílišné spravedlnosti. Leč by veliká věc byla a že by hrdlo spra- 15 vedlivě propadl, tehdy měj se k němu, jako naň slušie.

Nakládej pěkně s lidmi poddanými a nečiň jim křivdy; ať tě raděje chválie, než by tě před jinými hyzdili a tudy tě jim ostudili, že někdo, maje úmysl se za tě stěhovati, to o tobě slyše, i nechal by.

* Ale však proto měj je v hruoze, ať se tebe bojie jako pána svého, 20 tebe poslušni jsauce a žádné lehkosti tobě nečiniece.

Zlé lidi, neposlušné, hráče, ožralé, svárlivé, marnotratné kaž vazbau a jim toho neodpauštěj; neb takové věci, kdež toho vuoli mají, obecně zlý konec berau, a děti takových, jenž takové obyčeje do sebe mají a činie, ve psi bývají. 25

Nebuď příliš poddaným svým v kvasiích obyčejen, aby sobě tebe v lehkost nevzali a tebe potom, ač jsi pán jich, jako za nic neměli; neb sem takové lidi také znal, že s svými sedláky rádi v krémách kvasili, a ožerauce se chlapi, že pány své za vrch smýkali.

Čiň spravedlivý rozsudek svým poddaným i každému, když v saudě 30 sedáš — to Božie přikázanie.

V saudě sedě nehleď osob, ani na bohatého ani na chudého, ani přiezně ani nepřiezně, ani daruov, jenž saudce oslepují a spravedlivost potupují; čiň spravedlivý saud každému rovně, jednomu jako druhému.

Neodsuzuj žádného a nečiň práva jednoho proti druhému, dokudž 35 druhé strany jemu odporné neuslyšíš; neb die písmo: „Sudte spravedlivě, synové lidští, a slyšte druhau stranu.“

Z P u t o v á n í.

Dubrovnik.

V středu před sv. Vitem (12. června), hodinu přede dnem, pluli sme od insule Melidy (Mlet), majíce dobrý vietr. A ten den pluli sme mimo insuli, jiež říekaji Demeso (di Mezzo), a nechalí jsme jie po levé ruce. A jest insule velmi hornatá a kamenitá, a při samém moři má fleky neveliké ondy onde, ješto je vykopalí, a díel v nich sú vinice a díel že obilé sejí. A potom jsme vypluli na moře, že sme po pravé ruce žádné insule neměli; než po levé ruce byly nám hory bosenské. A připluli sme k jednomu malému vršku skalnatému, a nechalí sme ho na pravé ruce několikery hony, a jest na něm kostelík 10 sv. Ondřeje, a jsú v něm dva pústedníci.

A ten den v polední přijeli sme do portu k městu, jemuž vlasky říekaji Raguz a slovansky Dúbravník, a tu sme kotvy uvrhli asi dvoje hony od miesta, a na barkách pluli sme do města. A leží též město Raguz od Leziny sto dvacet mil vlaských. A též město mají 15 svého arcibiskupa a jest tam mnoho čistých kosteluo v a klášteruo v. A jest klášter bosácký sv. Františka čistě udělaný, a má čisté zahrady, v nichžto jsú rozličná ovoce i pomorančí i víno. Také též město mají své knieže, jamuž počestnost všecku ukazují jakožto pánu svému. Než jeho kniežectvie netrvá než čtyři neděle, jako zde v Čechách purk- 20 mistřství. A když čtyři neděle vyjdú, tehdy volé sobě jiné knieže. Avšak to knieže nesmie nic učiniti bez rady pánuo v centulánuo v, kteříž mu k radě přidání sú. Také mají v témž městě rathúz čistý a v něm čisté pokoje. A tu ten každý, ktož kniežetem jest, musí v tom rathúze býti ve dne i v noci, až ten čas vyjde, ty čtyři neděle, aby 25 jeho tu každý nalezl, ktož by jeho potřeboval. A tu mu se dáva jíestí a pítí na obeení náklad, dokudž kniežetem jest.

A též město Raguz jest velmi pevné, a hluboké přiekopy od zemědvénásob má okolo sebe vyzděné tesaným kamením. A jest město 30 dobře veliké a dobře zdělané, a leží na dobře vysoké skále skuoro téměř všecko v moři, a jsú v něm domy vysoké zklenu t é. A když k městu do portu plovú, jest na levé ruce bašta, a okolo nie přiekopy široké a hluboké tesaným kamenem vyzděné. A jest bašta veliká jako hrádek, a osazují tu baštu páni raguzští velmi pilně, a jest jim toho potřebie; neb turecká země takměř všudy okolo nich jest. A takovým 35 spůsobem osazují tu baštu, že vždycky jeden z těch pánuo v, jimž oni centulánové říekají, musí na ni jíti a tam přes noc ležeti, a potom nazajtríe býti až do západu slunce ten celý den. A nikda tam dvou:

nocí pořád jeden nenie a neleži. A žádný také ten nevie jistého dne, kdy tam ležeti má; než v samý večer páni ti centulánové, sejdúce se k kniežeti k tomu, kteréž mají, tu kterémuž knieže rozkáže, ten beze všeho vymluvámie předce jíti musí hned odtud od kniežete, aniž mu odtud dadie se v jeho domě staviti, aby co prvé rozkázal. A ten jistý 5 jda na tu baštu, s žádným mluviti ani se zastaviti smie; neb se velmi Turkuov bojie, aby od někoho ta bašta zrazena nebyla. A ten každý, kterýž té bašty hliedá, nesmie odtud doluov, leč knieže na jeho miesto jiného pošle; tehdy tepruov doluov jde. A ten každý má jiesti a píti dosti v ten čas, dokudž jest nahoře. A sie okolo města od země jsú 10 všady bašty pevné, z tesaného kamene dělané, a priekopy okolo nich hluboké a široké, jakož napřed o tom povédieno jest. A hned za samými priekopy nad městem hora podluhovatá a velmi vysoká a příkrá, a teče z nie voda pramen veliký, a na tom prameni v té hoře sú mlýny vdy jeden po druhém, a vdycky ten pramen vody v žla- 15 biech s jednoho mlýnu na druhý teče. A diel těch mlýnuov jest v městě.

A též město Raguz jest velmi pevné a nedobyté, dokudž jiesti a pieti co má, a dokudž se brániti chtějí. A úzkost jest mezi tú horú nad městem a priekopy městskými, že u něho s vojskem žádného po- 20 loženie nenie. Jedne dvě cestě jdau k němu pobočně z turecké země.

Také mi jistě praveno, že ciesař turecký toho města velmi poživá; neb mu napřed dávaji patnácť tisíc zlatých daně, a to proto, že jsú všudy bezpečni po jeho panství všiekni kupci z téhož města, kdež po 25 svých kupectvích jezdie.

A sedláci turečti téměř každý den tu bývaji v Raguzu s obilím, na trh je tu na oslech nosiee. A tu zase kupuji, co jim třeba jest.

Také viece ciesař turecký téhož miesta poživá; neb před městem jest domček, a tu Raguzští mají svého úředníka, kterýž od Turkuov, cožkoli tu v městě kaupie, z toho clo vybierá. A při tom úředníku 30 jsta dva pisari přisežná, jeden jich pánuov raguzských a druhý ciesařnuov, že všecko popisují, co zejména každý den od koho cla vezmú, a potom se o to dělě. A praveno mi za jisto, že se dostává každému z nich na jeho diel na 14 tisíc zlatých, a druhdy viece.

A ohledavše tak město, i jeli sme zase na naši galeji. 35

Ve čtvrtěk před sv. Vitem ráno vezli sme se na barkách ke mši a byli sme u mše u Matky Božie, a poslali sme odtud k kniežeti a jeho dali prositi, aby nám kázal svátosti okázati, kteréž v témž kostele u byly v kaple. A tu sme čekali v témž kostele odpovědi. A tu knieže

rozkázal jest a poslal některé z rad svých k nám, aby nám je okázali. A tu nám kněžíe téhož kostela ukazovali tůž svátost. A napřed nám bylo ukázáno kus veliký kříže Pána Krista jako na puol lokte zdéli a na dva prsty zšíři a dobře prstu ztlúšti, v stříebře pozlacený. A potom 5 nám ukázali truhlici křišťálovú snad lokte zdéli a puol lokte na výš, a v té truhlici byla rúcha bielá a hrubá, jako by cvilink po bielém groši byl. A pravili nám, že jest to ta rúcha, jako Panna Maria Pána Krista byla v ni obvinula, když jej obětovala do chrámu vedle obyčeje zákona starého. A tu nám přitom pravili za jisto duchovní i světští, 10 kteříž tu tehdáž s námi při tom byli, že táž rúcha v též truhlici sama se časem svým rozvíjie ruozno, a sama se zase v hromadu svine. Viece nám ukázali hlavu sv. Blažeje i jeho hnáty, vše v stříebře okováno a pozlaceno. A sv. Blažeje tělo leží tu celé v témž městě, a sv. Blažej jest jich Raguzských patron a dědic, jako sv. Václav nás 15 Čechuov. V té truhle, kdež ty svátosti jsú, jest mnoho jiných okovaných v stříebře.

A když sme to ohledali, dostalo nám se, zase jdauce k hospodě já a moji tovaryši, jíti mimo samé knieže, a'n sedě s některými radami svými před tím svým dvorem, kdež své obydlé měl. A tu přistúpivše před něho, přivítal nás velmi pěkně a ochotně. A tu sme jemu 20 od nás všech dali poděkovanie vlasky, že nám dal ty svátosti ohledati. A tu potom kázal se nás ptáti, z které země sme, a tu jsme jemu dali povědieti, že jsme Čechové a poddani krále pána našeho, jenž jest Uherský a Český král. A tu pojav nás do svého dvoru, šli jsme 25 s ním do jednoho pokoje, a tu sme s ním seděli, a tu se ledacos kázal na mne ptáti jednomu Vlachu z rady své, kterýž latině uměl, o králi pánu našem. I o čem mi bylo vědomo, to jsem jemu pravil. Potom sme s týmž kniežetem šli do jiného pokoje, a tu nám učinil kolaci vedle obyčeje vlaského. A ač byl pěkně přikryt stuol, ješto sem 30 se nadál hojnějšíemu jiedlu; však proto při témž jídle nebylo nic jiného než konfekty, a jakés pegáčky jako preclíky, a malvazi. A potom požehnali sme téhož kniežete, a on dva pány z rad svých poslal jest s námi skrze město, a ti nás doprovodili až k moři. A tu byl nám knieže dal připraviti sám svú barku s koberci. A tu za námi poslal 35 nám několik flašek velikých sklenných opletených s malvazím, a k tomu konfektuov několik krabic a sviec oskovaych bialaych, a lečjakés jiné věci.

A tu přišedše k moři, požehnali sme týchž pánuov s námi vylaných, i pluli sme na té barce na naši galeji. A tu hned potom 40 pluli sme předce z portu od Raguzu, a nechali sme na pravé ruce

u samého Raguzu, snad vlaskú mili, insule, jiez říekaji K o č ka, a jest na nie klášter, a měli sme výborný vietr, a byly nám na levé ruce hory veliké, a to ještě vše slove Dalmacie.

8. Řehoř Hrubý z Jelení

žil as od r. 1450 do 1514. Nestudoval ani na universitě pražské ani v Itálii, nenabyl žádné akademické hodnosti ani nezastával, pokud vime, žádného úřadu, a přece dokonale se vzdělal studiem a četbou soukromou jako samouk. Na vzdělání syna svého Zikmunda v Itálii obětoval všechny důchody skrovného statečku, jež měl nedaleko Prahy, a posléze veškeré své jmění. Od r. 1510 žil v Praze v neskvělém stavu hmotném.

Spisovatelské působení jeho záleželo hlavně v překladech z Cicero-
rona, novějších humanistův a některých otců církevních. Z filosofických spisů Ciceronových zčeštil knihu „O přátelství“, nadepsanou Laelius, a Paradoxa (Kusové hodni podivení), z řeči „pro imperio Cn. Pompeji“ položil část (§§ 28—47) do rozpravy „Napomenutí k Pražanům“, napsané v zájmu hlavního města, když stavovské neshody r. 1512 hrozily zjevnou občanskou válkou. Z humanistů zahraničních nejvíce si oblíbil Pontana, Petrarku, Erasma Rotterodamského, z domácích Bohuslava z Lobkovic. Ze sv. otců vábily ho zvláště knihy sv. Jana Zlatoústého, pak řeči sv. Řehoře a Basilia a listy sv. Cypriana. České překlady své opatřoval významnými předmluvami a věnovacími příspisy nebo výklady.

Řeč v překladech Hrubého jest sice jadrná a správná, má však přece časté stopy latiny, již nedovedl si Řehoř ještě tak podrobiti, jako vrstevník jeho Kornel ze Všehrd, dále prozrazuje též obtíže, s nimiž zápasili první překladatelé.

(Pozn.: O Hrubém jako spisovateli a jeho životě nejdůkladněji pojednal Jos. Truhlář v díle „Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.“)

Napomenutí k Pražanům.

Poněvadž se nyní, páni milí, pro spravedlnost svú a pro ochranu její chystáte a strojíte k válce, račtež věděti, že držíc lidé učení a takových věcí svědomí, že nejvíce mohou v válce ty věci, kteréž jsou tuto položeny, totiž: množství vojákuov, mužnost, vtip hajtmanský a štěstie,

kteréz, ačkoli mnoho muože ve všech věcech lidských, však najviece
 v válce. A to i pismo svaté svědčí. Kteríž pak pravie, že penieze jsú
 sila nebo moc války, ti najčistší věc oznamuji. Archidamus Lacedae-
 monský, když se ho tovaříšie jeho tázali, jak by bylo mnoho peněz
 5 potřebie k vedení války, odpověděl, „že válka počtu nehledí“, tiem
 dávaje znáti, že kdož najviece má peněz k válce, že ten najspieše válku
 provede. A Marek Tullius drží, že hajtman vojska tyto čtyři věci z po-
 třeba do sebe mieti musí, totiž: uměnie válečné, mužnost, vzácnost,
 štěstie. Mnozi k tomu přidávají tuto pátú věc jakožto najmocnější, totiž
 10 velmi velikú zlata hromadu. A bez toho všecky jiné věci pokládají za
 mdlé a za nedostatečné; neb bez peněz velmi znamenité věci nemohú
 se snadně dieti. I toto jest věc dobrého hajtmana, čehož by dovésti
 mocí nemohl, aby toho penězi dovedl. A tak jest i král Matyáš činil.
 Má také druhdy znamenité věci hajtman chytrosti a zheyralosti provoditi
 15 a má Lysandra v tom následovati, kterýž říekával, aby tu kuože liščie
 přišil, kdež kuože lvova nemuože dosáhnúti. A ktos při té věci toto pro-
 pověděl: Čehož nemuožeš mocí dovésti, o to se pokus chytrostí. Má
 také to v tajnosti veliké býti, což má hajtman činiti. A protož i toto
 se jemu od Vegecia dáva naučenie: „Co má, prý, býti, rač se o to
 20 s mnohými; ale což máš učiniti, s velmi říedkými anebo radši sám
 s sebú.“ A proto jest chválen onen Metellus, římský znamenitý hajtman,
 kterýž, když se ho kto tázal, co bude činiti, odpověděl mu takto: „Bych
 držel, že by oděv tento muoj věděl o mé radě, spálil bych jej.“ A z té
 příčiny Římané mezi jinými praporci i ten praporec měli, na kterémž
 25 byl Minotaurus; nebo, jakož on byl zavřien v najtajnějším miestě laby-
 rinthu, tak má hajtmanova rada nebo úmysl vždycky tajný býti. A to
 jest najpílněje zachovával Václav Vlček, Čech a hajtman za tohoto
 věku najznamenitější a nejlepší. Řiekával jest Paulus Aemilius, římský
 hajtman znamenitý, že dobrý hajtman nikdy nemá bitvy svěsti, leč by
 30 učiniti musil, anebo leč by měl k tomu přistup vyborný velmi. A tak
 jest činieval hajtman krále Matyáše Tetaur, také Čech, a tiem mnoho
 dobrého nejednú pánu svému učinil.

Vojsko pak bez dobrého hajtmana jest tělo bez duše; tak o tom
 smyslé i pišie v válkách rozumní mužie. A viece druhdy muože pro-
 35 vésti dobrý hajtman nežli velmi veliké vojsko, a protož když Scipio
 Aemilianus Numantinské k utiekání před nim bitvú svú s nimi připudil
 a oni, utiekajtee před nim, s hněvem velikým mezi sebú a s kukná-
 ním na toto se tázali, proč tak před Římany utiekají, kteréz jsú před
 tiem několikrát přemohli a honili: tehdy ktos z Numantinských takto
 40 řekl: „Ovce nyníie takověž jako sú prve, ale jiného mají než prve

pastýře, totiž takoví jsou jako prve římsí vojáci, ale jiného mají hajtmána.“ A tak jest toto jisté, což jest v pravdě napsáno od moudrých, že taktéž jest vojsko, jakýž jest hajtmán. A protože je hodna vědění a pamatování řeč Chabriova, kterýž takto říkával: „Hroznější jest hauf jelenův, když má vůdce lva, nežli hauf lvův, maje vůdce jelená.“

A teyž říkával, že jest tato povaha výborného hajtmána: vy-zvědětí a znátí věci nepřátel a rady jich. A to bývá najlépe skrze najvěrnější a najopatrnější špehéře. A takoví zjednání nebo spůsobení bývají štědrostí a penězi. A ta sama věc často dává vítězství nad nepřátely. Kterúžto štědrostí Císař Julius učinil sobě dráby náramně poslušné a věrné.

A o poslušnosti vojákův máte řeč širokú Pontanovu v kněžách jeho „o poslušnosti“ při konci, na kterémž vojákém poslušnosti všecko vítězství nejvíce a prvotně záleží: jakož tam budete Vaše Milosti o tom čítavati.

A poněvadž mnoho, nébrž všecko války provedení jest na hajtmánu výborném: výborného Vašim Milostem hajtmána římského velikého Pompeja ku příkladu teď vypíši z řeči Cicerovy, smysl z nic vyjma toliko a slov téměř nechaje. Počnu pak od těchto slov jeho, kteráž jsou již napřed o hajtmánu postavena.

„Já takto držím, že v. výborném hajtmánu tyto čtyři věci musí býti: totiž umění válečné, mužnost, vzácnost, štěstie. Kdo jest pak nad velikého Pompeja byl v tom umělejší, anebo kto jest měl a mohl býti? Kterýž Pompejus hned z školy a z kázně dětinské v největší válku a jenž s najbojovnějšími byla nepřátely, do vojska otce svého a v kázeň vojáků přišel; kterýž při konci svého dětinství byl vojákem hajtmána nejvyššího a s počátku svého jinošství učiněn jest hajtmánem největšího vojska; kterýž častěji vojskem svým svozoval bitvu s nepřátely, nežli kdožkoli jiný mieval ji s nepřitelem svým; více vedl válek, nežli jich jiní čtli; více zemí opanoval, nežli jich jiní k spravování žádali; ježto jest došel umění válečného ne cizími naučeními ale svými hajtmánstvími; ne válkami těžkými ale vítězstvími, ne holdy ale vítězeními. Neb která by mohla býti válka, v kteréž by ho štěstie obce římské nevyevičilo? Jisté mnohé rozličné války netoliko jest vedl, ale i provedl, a to s mnohými i rozličnými nepřátely. A ty věci oznamují, že žádné věci není zkušene v umění válečném, aby jie ten muž nevěděl. Již pak mužnosti Pompejově která řeč může rovná nalezena býti? Aníž jsou toliko tyto hajtmánovy ctnosti, kteréž se obecně vypravují, totiž práce v jednáních, statečnost v nebezpečnostvích, snažnost v činění, spěšnosť

v konání, rada v opatrování: ale ty ctnosti tak jsou velmi veliké v tom muži, že nebylo tak velikých ve všech jiných hajtmaních, kteréž jsme buďto viděli, buďto o nich slychali. Svědčí to země vlašská, kteráž jakož to Lucius Sylla též vítěz vyznal, jeho mužností a pomocí jest 5 vysvobozena z cizie moci. Svědčí to země sicilská i jiné mnohé země, v kterýchž jest znamenité věci a velmi veliké i těžké i nesnadné i náramně nebezpečné provodil. Nu to jest ta divná a k viře nepodobná mužnost hajtmanská.

Co pak jiné ctnosti, kteréž jsem napřed počal byl vypravovati, 10 jak veliké a jak mnohé jsou v něm! Neb nemá se toliko válečné mužnosti v hajtmanu výborném a dokonalém hleděti, ale mnohé jsou ctnosti a věci, ježto jsou služebnice a družky té znamenité mužnosti. A nejprv velmi veliké musejí býti nevinnosti hajtmané, totiž, aby žádnému sami neškodili z těch, kterýmž nemají škoditi, aniž jiným dopouštěli škoditi. 15 Potom mají býti velmi veliké zdržlivosti, velmi veliké viery, velmi veliké povlovnosti, velmi velikého vtipu, velmi veliké lítosti. A ty všecky věci jak veliké jsou, pohleďmy v Pompejovi; neb jsou všecky náramně veliké. Ale ty lépe spatřimy z přirovnání odporu jiných hajtmanuov, nežli bychom je sic mohli poznati a jim vrozuměti. Neb 20 kterého hajtmana můžeme za něco položit, v jehožto vojtě prodává se setnictvie? Kterak ten hajtman bude o něco mysliti velice nebo znamenité užitečného obecnímu dobrému, kterýž vezma peníze z pokladnice obecní na vedení války, ty nebo vně k svému panování pro žádost etí obracie, nebo doma jich nechá k svému zisku pro lakomstvie? A vaše toto pro tu věc mumlání dává znáti, že viete, kteří jsou 25 to hajtmané činili. Já pak žádného nejmenuji, a protož se žádný na mne nemůže hněvati, leč ten, kterýž by sám na se to prve chtěl pronésti. A tak skrze to hajtmanuov lakomstvie jak velmi veliké biedy a psoty, kdežkoli táhnú, vaše vojska trpie, kdo toho nevie? Spomeňte 30 na ta táhnutí s vojsky, kteráž tato léta bývala od našich hajtmanuov v Vlaších skrze vsi a městečka měšťanuov římských, a potom lépe porozumiete, co se v jiných zemích, kteréž jsou pod panováním vašim, od nich děje. Hádajte, více-li tato léta vojákův vašich mocí zkaženo jest měst nepřátelských či přátelských, když jsou na nich v zimníe časy bývali, protože na poli pro zimu nemohli ležeti? Neb nemužef k zdržlivosti přivesti svých vojákův ten hajtman, kterýž sám není zdržlivý: ani může býti přísným a upříemým súdei ten, kde nechce přísně a upříemě súzen býti od jiných. I podivimy se tomuto muži Pompejovi, že tak velmi převyšuje v tom jiné hajtmany, že jeho vojska hanfové 40 tak do Azie přitáhli, že netolika ruka jich, ale ani šleπέje nohy ne-

uškodila nic žádnému z svých ani těm, s kterýmiž jsú pokoj měli. Jak pak v zimníe časy na městech ležie, slyšite o tom vždycky řeči a máte listy, kteříž se k vám odtud přinášeji. Všecko on sám nakládá na své vojáky: žádnému se neděje moc pod ním, a by pak kto chtěl co takového učiniti, nedopauštie mu se. Neb jsú předkové naši tomuto chtěli, aby vojákuov našich přes zimu na městech lezenie bylo ne pro lakomstvie, ale pro jich polehčenie a zdravie.

Nu opět pošetíte, jaká jest jeho zdrželivost i v jiných věcech. Odkud muiete, že tak velmi veliká jeho spěšnost a tak náramná a k vieře nepodobná plavenie rychlost pošla jest? Neb nepřenesli jsú ho 10 tak rychle do najďalších zemí ani výborní plavci, ani nějaká neslýchaná správa plavenie, ani nějakí větrové: ale ty jsú ho věci nezdržovaly, kteréž jiné hajtmány zdržuji, totiž, že ani lakomstvie ho od umieněného plavenie neodvolalo k lúpeži nějaké, ani zlá žádost neb chlipnost k rozkoši, ani veselé miesto k kochání, ani znamenité město k ohledání, 15 ani ta veliká jeho práce k odpočívání, naposledy ani korúhve a malované tabule a jiné takové okrasy měst řeckých, kteréž jiní hajtmané brali, kterýchž on nechtěl ani viděti.

A protož nyníe všickni na těch miestech na Gnea Pompeja hľadie ne jako na člověka, poslaného z tohoto města, ale jako na příšlého 20 s nebe. — Vieru pak jak zachováva k tovarišóm našim, poněvadž ji všickni naši nepřátelé za najsvětější pokládaji? Milostivosti pak jest tak veliké, že těžko jest toto pověděti: více-li se báli nepřátelé mužnosti jeho, proti němu bojujice, čili milovali jeho tichost, již od něho přemožení jsúce.

A že vzácnost velmi mnoho muože v vedení války a v hajtmanství 25 nad vojáky, jistě žádný o tom nepochybuje. A i tú věci velmi mnoho muože ten hajtman jistý; neb že velmi mnoho na tomto jest při vedení války, co tovarišie, co nepřátelé naši mysle o našich hajtmanech, kto to nevie, poněvadž viemy, že lidmi v tak velikých věcech k tomu, aby 30 některú věc buďto potupovali, buďto se jie báli, buďto v nenávisti ji měli, buďto milovali, neméně hybe domněnie a řeč pověsti, nežli která jiná věc jistá? A které jest kdy po všem světě jméno znamenitějšíe a rozhlášenějšíe bylo nežli Pompejovo, a čie věci dále od něho dájým věcem jsú rovné? O kterém jste kdy člověku vy, ježto to najvčtší 35 vzácnost činí, tak mnohé a tak znamenité chvály vydali súdy svými? A protož již více o tom mluvití nebudu, ani toho jiných příklady potvrdím, jak mnoho Pompejova vzácnost muože v válece.

Od toho Pompeja všech věcí znamenitých ať se berú příkladové, kterýž ten den, v kterýž jest od vás udělán hajtmanem v válku mořskou,

tak hned velmi lacino bylo obilé po tak velmi velikém drahu a po tak velikém v něm nedostatku, že s těžkem by mohlo tak lacino býti za největšie úrody a v největším a najdelším pokoji.

Již pak na ostatku má se povědieti o štěstí, kteréhož žádný sám od sebe nemůže mieti. Já mám za to, že jste největšímu Fabiovi, Marcellovi, Scipionovi, Mariovi a jiným velikým hajtmanóm netoliko pro mužnost jich, ale i pro štěstie, kteréž jsú oni měli, hajtmanstvie často dávali a vojska porúčeli. Neb bylo jest některým vysokým mužóm jakés k jich velikosti a slávě a k věcem dobře činěným přidáno od Boha štěstie. O tomto pak muži mohu toto povědieti, že v jeho moci bylo položeno štěstie.“ — A tu je široce vypravuje Cicero. A takové ze jest měl Žižka, i čte se o tom, i lidé rozprávějí staří.

Takového nebo k tomu nápodobného kdy byste mohli mieti hajtmana v potřebu svú spravedlivú a vedle Boha, držel bych já o vás dobře a tak, že byste i sobě i této vši zemi i všemu tomúto království a snad i všemu zvláště římské cierkve křesťanstvu všemu něco dobrého mohli provésti. A to mluvím vedle běhu lidského. Než takť jest, kdy by to jisté bylo ze čtenie a z apoštolského učenie, že křesťanóm váletí jest možné a slušné bez Božieho rozhněvámie; nebo když by Buoh račil někoho k tomu zbuditi, aby hájil jeho pravdy nebo spravedlnosti lidské, skrze kterúž lid světa tohoto trvati a státi muože v pokoji (ježto jest to Bohu věc velmi libá a křesťanóm velmi potřebná): všecky by ty věci Pompejovy do něho vlil, tak že by on všeho takového viece dovozoval, nežli ten Pompejus veliký. Takť činil Buoh i za starého zákona vuodeím nebo hajtmanóm lidu izrahelského, kteréž jest nad nimi k obraně jich sám vyzdvihoval.

Byl jsem cos o tom i o jiných mnohých věcech a rozličných z jakés horlivosti počal psáti pro obranu spravedlivých a pro vysvobozenie chudiny z ukrutného tyranstvie a z služby věčného vězenie, a mienil jsem Vaším Milostem také to oddati. Ale jsa přestrašen té věci velikostí a nesnadností a svědomím svým poněkud bázní Boží napraveným, zrušil sem to a zkazil, tohoto jistě nejvíce se boje, aby toho meče, kterýž bych já dal obraně dobrých a zvláště chudiny všie boho-bojné, kdež jest koli, neužíval někdo někdy ač ne ovšem ale poněkud, k své pyše a k svému lakomství a tak k většímu sůžení chudiny; jakož to bývá. A jistě všeho i nejlepšího my lidé zlí a zlými navyklostmi zkažení vždycky radši zle užívámy nežli dobře; neb to zlé užívámie větší nám rozkoš činí nežli dobré. A také neviem, kde a kterak by se mohl ten naleznúti, kterýž by toho uměl a mohl dobře totiž napřed ke cti a chvále Boží a potom k dobrému svých bližních užívati, ne-

stojte tiem nebo skrže to o žádnú svú čest, ani o kořist nebo o své zbohacenie a zvelebenie. Bude-liť Buoh kdy ráčiti, muožeť dobře takového člověka s takovými věcmi a povahami zbuditi bez toho mého při tom tupého vypisování a bez mé všeliké při tom viny. A také jsem najvíce pro toto nechal toho, že mně nikoli to v hlavu nemuože 5 jiti, by mohli křesťané váletí; než takto držím, že všeecka jich zde věc jest ne na bránění, ne na bitvě, ale na trpělivosti. A o tom dále v svém místě široce se něco napiše.

Ačkoli co jsem tu napsal o hajtmanu dobrém a těch věcech, kteréž k válce příležití, najvíce sem to učinil z této příčiny: do- 10 pustil-li by kdy Buoh válku v této zemi, aby chudinka a zvláště sedláčkové ubozi jakůž takůž závět a ochranu měli pod takovým hajtmanem, jakého bych já chtěl mieti vedle toho vypsání ještě s nějakí odplatí od Boha, kdy bych tiem svým sepsáním co k tomu poslužil, což jest užitečného a prospěšného chudině k jich obraně; jakož jistě, 15 kdy by byl hajtman tomu Pompejovi podobný, nedal by chudiny hubiti.

9. Václav Písecký.

První, kdo z řečtiny do češtiny překládati se jal, byl Václav Písecký, rodným jménem Hladič, nar. r. 1482. Stav se mistrem svobodných umění, přednášel 2 léta na universitě o jazyku a písemnictví řeckém. Řehoř Hrubý z Jelení svěřil mu vychování syna 20 Zikmunda, s nímž se pro zdokonalení v jazycích klassických odebral do Italie. Tam setkav se s Řeky zahloubal se do řečtiny, přirovnávaje se zálibou formy řecké k českým. Chtěje se Řehořovi zavděčiti přeložil řeč Isokratovu k Demonikovi a poslal mu ji s pěkným 25 připisem, v němž účel svého překládání vykládá. Dlouho však neměl přebývati v Italii, v Benátkách zachvácen byl ranou morovou r. 1511.

Ve zmíněném překladě, jenž jest dosti plynňý a lahodný, počínal si Písecký svědomitě, hledě dle možnosti zachovati ráz originálu, nikoli podati opis nebo výklad místo překladu. 30

(Pozn. O životě Píseckého psali Jos. Truhlář v ČČM. 1876 a ve spise Humanismus a humanisté v Čechách za Vladislava II. 1894. Jeho překlad řeči Isokratovy k Demonikovi upravil a vydal r. 1886 Dan. Ad. z Veleslavína, učiniv sloh podle vkusu časového plnějším a lahodnějším, ale originálu cizejším. Dle opravení Veleslavínova vydal týž překlad s řeckým textem J. V. Rozum v staro- 35 české bibliothece r. 1853. Rozbor té řeči podal Fr. Lepař v List. filol. I.).

List Řehoři Hrubému z Jelení.

Václav Písecký Řehořovi Hrubému pozdravenie vzkazuje.

Není mne tajno, pane Řehoři, že i mnozí i rozliční se ku přátelům darové posielajú, vedlé rozdielné lidí anebo chuti, anebo povahy, někdy také možnosti a zaslúžení. Tak krále mohutným pánuom netoliko drahé šatstvo, ale i zámky znamenité za dar vidámy dávatí, protože i onino
 5 s to môžu snadně býti, a tito snad toho zaslúžili. Tak dobré koně těm, kteříž je sobě velmi vázie; tak rozličné ptactvo těm, kteříž po něm stojie, v slušném daru se někdy posielá, když k libosti a chuti lidské výborně se přirovnává; týmž během i kniehy darovány čteme a nepřieliš za marný a nevděčný dárek; neb jest tak toho, kterýž bral, jako kterýž dar dával,
 10 povaha k tomu a náchylnost dobře přiležela. Jistě i hrst vody s ochotností onomu králi (Artaxersovi) od chudého člověka podané za dar také prošla, že jest s možností tak chatrného člověka dobře se srovnávala. Já pak pochťev k tobě, příteli mému, něco také za dar poslati, ani vedlé bohatství mého, kteréhož nemám, ani vedlé slušnosti, kteráž by k tobě příslušela, ne vedlé zaslúžení tvého, ale podlé mé povahy tudiež i možností
 15 toto tobě, což koli jest, jakéž koli jest, s ochotností aspoň a rád posielám. Ačkoli když jsem prohlédal ne k mému toliko učení, ale i k té, kteráž ty máš, chuti, nemohl sem nic příhodnějšíeho nyní nad toto poslati; neb poněvadž učenie mé nyní v řečtině jest, tvé pak usilování již od
 20 dávních časuov jest při zvelebení a množení českého jazyka, vidělo mi se dosti za slušné, abych tuto řeč Izokrata, onoho u Řekuov v výmluvnosti velmi znamenitého a utěšeného, z jazyku řeckého nyní v česko přeloženú, tobě, jazyku českého milovníku a mstiteli, oddal. To jsem pak učinil ne tím úmyslem, jako by ty těchto Izokratských potřeboval na-
 25 pomenutí; ale aby porozumětí mohl, jak rozdielní a jak mnohem užitečnější jsú řečníci řečtší nad latinské, zvláště k napravení mravuo, což mládencuom jest najpotřebnějšíe. Neb že jsú mnohem výmluvnější, nepotřebie mně o tom mluvití: poněvadž i Latincí sami v tom jim postupují. Aby také znal, v jakých mudrcích Zigmund tvooj již čítati muože,
 30 s jakým netoliko při výmluvnosti, ale i při ctnostech prospěchem, učinil jsem toto také a z přednie téměř příčiny, abych se týmž během při učení mém cvičil, jako někdy i Krassus, i Cicero, i Plinius potom činil, a Kvintilian tak radí; přes to abych zkusil, zdali český jazyk tak hodný jest, aby bez žebroty buďto německého šverkánie, buďto
 35 latinského proměšování sám od sebe tauž věc vymluvití mohl, kterauž by i Řekové vypsali. Seznamenal jsem pak, že netoliko latinské pomocí nepotřebuje (o němčině mlčím, s kterauž nic nemám činiti), ale po-

někud ji vyvýšiti může: tak někde jest náchylnější k lahodnosti řecké a k lepotě nežli latinský, že při mnohých v mluvení ozdobách, při lepém slov skládání, když jazyk latinský řeckého a neb prostě nemůže, aneb s těžkostí a velmi nesnadně následuje: tu jazyk český, co by byl mu v rodu dosti blízký, tauž lahodau a jednostajní téměř krátkostí 5 všecko vysloviti může. Ačkoli znám, co jest již jazyk latinský v ozdobě a co český, ani mne tajno nenie, že tento pilností lidskou již jest ušlechtilejší nežli náš český; ale mluvím o přirození a způsobu obojeho jazyka, tak o tom drže, že kdyby též pilnosti při okrašlování svého jazyka prvnější Čechové byli užívali, a nebo nynější ještě toho 10 hleděli jako někdy Římané, jazyk český, co se tkne světlosti, řecké lahody, lepoty, nad to i ozdoby, i slov skládání, byl by nad latinský v tom mnohem šťastnější i hodnější. Abych pak nemnožil řeči při věcech jiných, nechť je z toho jedno za duvod toto: neb toho, čemuž Řekové omoiocalalexin říekají, Čechové pak mohli by říeci „podobné 15 skonanie“, latina jsúci cos hrubšieho, neráda trpí, čeština pak též jako řečština velmi tiem osladčuje a libé čini mluvenie. V čemž i Gorgias onen Leontinský, i Polux Agrigentinský velmi častý jest; k tomu rythmon, což Čechové „rým“ jmenují, latina prostě nenávidí, ale čeština s řečštinau netoliko tiem řeč svú ozdobuje, ale i lahodnau čini. Při 20 kterémž ozdobování Isokrates tento tak veliké a tak ustavičné užíval pilnosti, že se i útržky tak přielišného usilování neubaroval. Neb i Filonikus, i Jeronym mudřec v tom ho jaks nešajú, ač při jiném ho (dosti) vychváliti nemohau.

Pro tyto tebdy přičiny, ač jsú ještě i jiné velmi mnohé, rád jsem 25 na sebe tu práci vzal, abych tuto řeč Isokratovu, kteráž nějakého Demonika, a skrze něho všecky mládence k ctnostem napomíná, vedlé mé možnosti, jest-li že ne tak ozdobně, jak sám jest v sobě, neb to nenie možné, aspoň věrně v češtinu přeložil a tobě za znamenie a závdavek našeho přátelství oddal, kteráž že vděčně přijmeš, nepochybuji. 30 Neb i to snad za dar nějaký může projíti, zvláště že jest skutek řečníka takového, kteréhož řeči, jakož mluví Dionysius Alikarnasský, kromě toho, že jsú výmluvnosti i velmi utěšené, i velmi libé, jsú samy dostatečné těm, kteříž by města rádně spravovati chtěli. Přijmiž tehdy toto ne tak pro mne, kterýž jsem vyložil, jako pro toho, kterýž jest složil, za jakýž 35 takýž dárek, ačkoli mnozí se nyní nalézají, kteříž se snad tomu smějí. Ale však za prvnějších časuov netoliko páni anebo vůdcové nějakí, ale i králové i cesaři velmi toho šanovali, když ne bohatstvím a marnau pýchau, ale šlechetností, ale uměním jiné vyvyšovati chtěli: což jest onen nade všim téměř světem vítězitel, Veliký Alexander, Aristotelesovi 40

učíteli svému, psáti se nestyděl. Mně pak dosti za práci bude, jest-li že kdo z Čechuov toto, což koli jest, jakéž koli jest, někdy aspoň přečte. Měj se dobře. Pišif k tobě během přátelským, zanechav račení, milosti a vámkanie; neb mi se to samému nelíbí.

Z překladu řeči Isokratovy k Demonikovi.

5 Najprve tehdy náboženstvie buď pilen, netoliko obětuje, ale i přisahy své naplňuje; neb obětovanie jest hojného bohatstvie znamenie, ale pravdomlupnosť šlechetných mravuov duvod činí.

Cti Boha vždycky zajisté, ale najviece s obci; neb tak i náboženství i městskému řádu dosti činíš.

10 Tak se k rodičiom zachovávaj, jak by žádal i syny tvé k tobě se zachovávati.

Buď pilný při těla svého cvičení: ne aby silný byl, ale aby zdravie zachoval, kteréhož snadně nabudeš, jestliže před ustáním přestaneš.

15 Varuj se kvapného smiechu, ani přijímaj řeč všetečnú; neb onono jest cos nesmyslného, ale toto cos naprosto bláznivého.

Cožkoli jest hanba činiti, věř tomu, žeť toho také neslušie mluvití.

20 Nebývaj zamračený, ale povlovný; neb skrze onono soběbylý, ale skrze toto rozomný vidien budeš.

Toto pak ustavičně sobě mysl, že tě nic slušnějie ozdobiti nemuože, nežli stydlivost, spravedlnost a střiedmost, neb skrze tyto ctnosti mravové mládencuov mnohem jsú šlechetnější.

25 Kdyzkoli co hanebného činíš, nikdá nemni, že se zatajíš: neb jestli že se jiných uvaruješ, jistě se sám před sebú neukryješ.

Boha se boj, rodiče cti, přátel šanuj, právu buď poddán.

Rozkoše následuj, ale s poctivostí; neb kochanie se cti jest vec výborná, beze cti pak velmi hanebná.

30 Vystříehaj se jakýchž koli útržek, byť pak lživé byly; neb mnozi nezeptávajice se na pravdu, k samému jediné domnění prohlédají.

Tak sobě mysl, cožkoli činíš, jakoby všichni na to hleděli; neb by se pak nynie zatajil, jistě se potom prozradíš.

Najspieše tak za vzácného projdeš, když se téhož sám uvaruješ, z čehož jiného treskeš.

35 Budeš-li se rád učiti, budeš mnoho uměti.

Čemu si se naučil, šetři toho ustavičným přemýšlováním; pakli čeho neumieš, uč se: neb jednostajné jest bláznostvie, slyše něco užitečného se nenaučiti, jako od přitele daru dobrého nevziati.

Vynalož života svého prázdnot k tomu, aby rád slyšel; tím zajisté během, čemuž jini s těžkostí, tomu ty se snadně naučíš.

Drž o tom, že mnohé umění jest lepší nad mnohé zboží; neb toto snadně zhyne, ale onono snadně při nás zuostane. Sama zajisté múdrost jest věčné zboží. 5

Nelenuj se, byť pak bylo i podál, tu jeti, kde by se čemu dobrému mohl naučiti: neb hanba jest, poněvadž kupec pro zboží přes tak veliké moře smie se plaviti, kdyby mládenec pro umění nechtěl ani po zemi jeti.

Buď v mraviech vldný, ale v řeči úmluvný. Příležit pak k vldností, k těm, s kterýmiž se potkáš, pěkně se mieti; ale k úmluvnosti, 10 přátelských řeči podávati.

Měj se ochotně ke všem, ale obcuoj s výbornými; neb tak ani oněmno se nezoškliviš, a tyto sobě přátele zachováš.

Vystřiehaj se častého rozmlívání s jednostajnými lidmi, ani mnoho mluv o jednostajných věcech; neb tě všech věcí nasycenie. 15

10. Vilém z Pernštejna,

vytečná hlava a ušlechtilý charakter, nejbohatší z českých a moravských pánů, byl od r. 1487—1514 nejvyšším hofmistrem království Českého a zůstavil po sobě chválu největší správnosti a spravedlnosti. Dbaje o své nezapomínal na dobré obecné, na blaho a slávu vlasti. R. 1517 způsobil mezi stavy památnou smlouvu svatováclavskou. Listy 20 jeho jsou důležitým pramenem historickým a vzácnou památkou staročeské jadrnosti. Ve všech zrači se jarý smysl pro čest a pravdu, ne méně i energický odpor proti ošemetnosti a násilí. Vydal je Palacký v I. a II. díle Archivu českého.

Zemřel v Pardubicích dne 8. dubna r. 1521. 25

Ludvíkovi I., králi Českému a Uherskému.

Nejjasnější králi a pane, pane můj milostivý!

VKMti službu svou poddanau vzkazuji, a VKMti bych přál zdraví a šťastného a dlouhého panování jako pánu svému!

První psaní, kteréž sem VKMti učinil, učinil sem je z povinnosti a pro své svědomí; teď VMti ještě jedno činím, a to z příčiny té, že 30 znám se člověka již toho, že ten čas můj se blíží, kteréhož žádný minauti nemůž: neb již vedlé mých let více než dosti Pán Bůh nade mnau činí své milosti. A protož nerád bych umřel, abych toho neměl byl VMti oznámiti pro své svědomí, což škodného VMti znám: poně- 35 vadž jsem VMt za pána přijal, na korunu VMti dva prsty vložil, sceptrum při korunování VMti sem držel.

Pak toto oznamuji, co se v tomto království děje: bych vypisoval co, vím, že jest to VMti vědomo; než nic dobrého a vedlé řádu a práv průchodu jejich ani spravedlivého.

Pak milý králi! Poněvadž VMt Pán Bůh v dětinství králem učinil 5 (málo toho slycháno): jistě rač v něm mítí naději a jemu rač slaužiti; VMti jistě neopustí: jedne sami, poněvadž VMti rozum dal, neračte se opauštěti a škaredě, což máte svého dědičného, toho zanedbávati. Neboť jest již na času, a příliš velikém; ano skrze nedbanlivosti a roztržky mnohá království sau v nic přišla. Pak jak se nyní v Čechách děje, jistě k těmž jest podobné. Neb z malé jiskry veliký oheň bývá, a lidé sau svého užitku hledajíc a ke zlému hotovi, kdež jedne mohau znáti něco svého dobrého. A již já neznám, co se můž hůře již diti v tomto království, než se děje, a toho neubývá, než přibývá.

15 Račte před se vzítí Šveycary, več sau vešli, a od kterých časův tak trvajíc, žádnému nejsauc poddání, a málo jest králův okolních, aby jich neužívali. Pak víceť jest České království i mocnější nežli Šveycari; třeba se za času opatřiti. Neb rač mi jistě věřiti, cožť se kolivěk dlí, nechžť VMt troštuje kdož chce jak chce, nic VMti dobrého 20 není. A jest-li tohoto království Českého sobě v řád neračíte uvěsti, vedlé zdání mého i v Uherském bezpečně nestanete.

Dosti najdete těch, žeť VMti raditi budau; ale pilně VMti sluší tomu se naučiti a na to pamatovati, pro VMti-li dobré radi, čili pod 25 tau radau své obmýšlejí, aneb někdo snad přátel svých.

Listův, výstrah, toho všeho VMt můžete mítí dosti, neb se slova nekupují; ale k skutkům sluší hleděti.

Nebožtk kral pro svou dobrotu mnoho zlého sobě činil v těch královstvích, a o to jsem já JMti dosti mluvil. Neb kdož jedne chtěl ustavičně trvati s JMti mluvíc, všecko zjednal; na svou škodu se JMt 30 nic nerozmyšlel, každý JMt utrval mluvením. Obyčejův všech bych já VMti přál, kteréž jest JMt při spravedlnosti i jináč zachovával; než toho bych VMti nepřál, abyste sebau jinak v svém kralování neměli vládnouti, a tím pánem býti, a mocně (křivdy lidem nečiníce) kralovati a rozkazovati, aby to lidé znali, že pána mají. A tak VMti dobře bude 35 i VMti poddaným.

Tímto své psaní zavazuji: nemůž-li VMt tak v náhle býti v těchto zemích pro tuto ránu Boží, ale račte psáti listy důtklivé, všem stavům jeden, a každému stavu zvláště opět jeden list, aby byli dvojí listové, 40 prikazujíc pod milostí: aby takových všech nesnázi mezi sebau nechali, a pomst sobě sám žádný aby nečinil, že VMt k každému, jest-li

že kdo komu co přečinil, se tak zachovati ráčíte, jakž na koho slušeti bude. Pakli by kdo chtěl mimo toto psaní co před se bráti, jistě že toho bez pomsty neráčíte nechati, jestliže to kdo přestaupí. Neb tu viru máte, že se najdau ti, kteříž na svau viru pomnějí a VMt jako pána svého milují, a takového lotrovství VMti pomáhati budau 5 mstiti.

Ex Hranic, fer. Iida ante Luciae 1520. (10. prosince).

Panu Václavovi Košáteckému z Kolovrat.

Službu svau vzkazují urozený pane, pane kmotře a příteli můj milý! Jistě mi rač také věřiti, že bych Vám dobrého přál; a dokonce také věřím, nic nepochybuje, že mi také přejete.

Napominání toto, kteréž mi ráčíš činiti, není toliko přátelské, ale jest i otcovské; kdež já za velký vděk i za užitečnou věc je sobě od Vás přijímám a děkuji a více děkovati nemohu.

Což se nesvornosti v této zemi dotýče, Pán Bůh zná, nerci skutkem, ale ani myšlením nejsem toho žádná příčina. Ale ty nesvornosti 15 odnikud jsau se nezarodily a nezrůstly, nežli z lakomství přílišného; hledajíce lidé, aby k statkům přicházeli, na nic se nerozmýšlejí, než aby měli, nic na královské dobré ani na obecné nemyslí. A při tom toho hledajíce, vždy sobě nějakou rotu zjednali, pod tím aby své věci provedili. Změniž to Pán Bůh všemohaucí a rač napraviti z nás každého 20 zvláště v těch nedostatech, kteříž sau proti obecnímu dobrému a k zkáze tomuto království.

A jistě mi rač věřiti, tak jakž lidé své obmýšlejí a nic jiného, nechž jest jaké chce jednání, nebudau lidé z toho vyvedeni: leč král, maje lidi a rady rozumné při sobě a nestranné, v každau věc na- 25 hlédne, která se dála a děje až do sáz chvíle, a ty věci vedlé spravedlnosti rovnati ráčí a napravovati. Jinak to nemůž býti nikterakž srovnáno vedlé zdání mého. Jakož já jiné víry nemám, pokudž mi jest vědomo, než že meškati nebude král příjezdem; Vy račte toho proto tak nechati. 30

Co se osoby mé dotýče, můj milý pane kmotře! kdybych jaký užitek já sebau znal tomuto království, rač tím jist býti, nerci jednati pomoci, ale pro dobré tohoto království a pro počtivé směl bych se toho odvážiti, a i krev svau vedlé zřízené věci odvážil bych se proliti vedlé jiných. A cožkolivěk nyníčko ti sjezdové jsau, já se bojím, že 35 spíše se v nich spletkův přičiní, než co jiného zjedná. Pán z Rosenberka jest maudrý pán: pomáhejš mu Pán Bůh, aby on v to uměl trefiti, já bych mu toho přál.

Než o sobě neumím já toho smysliti tímto způsobem bez krále a bez rad k tomu zřízených. Než toto o sobě smyslím, že by muan ten užitek byl podobný ku paně Smečenského auřadu nyní zpravování.

5 A žaluji Vám, můj milý pane kmotře! nemám se vždy dobře na svém zdraví. A čas jest toho také. Mějtež se dobře!

Ex Pardubie, fer. II. post dominicam Judica 1521 (18. března).

Cedule do toho listu.

Což se přátelství dotýče synův mých k Vám, rač tím jist býti a na to se bezpečiti, žeť je k tomu povedu a přivedu, žeť Vám budau
10 službau svau přátelskau přátelství ukazovati jakožto pánu staršimu. Neb to od Vás známy k sobě, že ste náš celý přítel.

Můj milý pane kmotře! víno by Vám poslali dávno, ale nemohau pro cesty. Ale jistě mi věřte, žeť jest kyselé. Než letní víno dobré bude; a jinéhoť sám nemám žádného než to, kteréž mi se urodilo,
15 a dosti málo.

11. Mikuláš Konáč (Finitor) z Hodištkova

byl vlastníkem tiskárny a pilně překládal z latiny a němčiny do češtiny. K prvním pracím jeho náleží překlad Kroniky české od Eneáše Sylvia vydaný r. 1510 s hrubými dřevorezbami, který však
20 má dosti skrovnou hodnotu, „protože latinou velmi zapáchá, tak že mu s těžkostí pravý Čech rozuměti může, kdož Eneáše latině nečítal“. (Veleslavin.) Oblíbenou tehda literaturu mravně poučnou rozmnožil pracemi „Životové a mravná naučení mudrcuo přirozených a mužuv etností osvícených krátce vybrání“ a „Zrcadlo maudrosti sv. Crhy biskupa neboli Čtverohranáč“,
25 psanými ještě slohem neumělým, neohebným a temným. Mezi správnější a srozumitelnější jeho překlady z latiny řadíme Pravidlo lidského života jinak podobenství starých mudrcuo, v novější literatuře jménem bajek Bidpajových známé. Jediný jeho
30 původní spis, do něhož v pozdních letech uložil filosofii svou o současném životě a světě a posudek všech tehdejších stavů, jest Kniha o hořekování a nařikání Spravedlivosti, královny a pani všech etností, r. 1547 tiskem vydaná. Nad ostatní spisy jeho předčí ušlechtilou ideou, jakož i jadrnějším a vyspělejším slohem. S knihou touto zároveň vyšla Konáčova divadelní hra „rykmy a

písněmi sepsaná z Starého Zákona vybraná“ Judyth, přeložení z němčiny.

Mikuláš Konáč literární činností, snahami a styky svými souvisí dilem s dobou Všehrdovou, dilem již s obdobím následujícím, zvláště s družinou Hodějovského. Praedikát „z Hodištkova“ přijal z vděčnosti, když přimluvou pana Jana Hodějovského z Hodějova povýšen byl do stavu vládyckého.

Zemřel dne 3. dubna 1546.

Z překladu Kroniky české Eneáše Sylvia.

O začetí Bazilského sněmu a povolání Čechuo na ten sněm, aby své viry duvod oznámili.

(Kap. 49.)

Vyjev z Čech legát, do Bazili se obrátil a tu sněm držal. Sigmund, kterýž času sebrání toho vojska v Norimberce trval, k přijetí 10 koruny císařské k Římu táhna, pánom Českým listy poslal, v kterých psáno bylo, [že by rodem byl Čech, žádnému národu více nežli svému nepřeje, do Říma ne pro jinú příčinu jede, než pro přijetí koruny. Že by se to přepoctivě Českému národu přihodilo, o kteréhožto poctivost jemu by největšie péče byla, a že by se již jeho pilností začal 15 v Bazili sněm. Napomínal ty, kteříž by o vieru chtěli slyšání býti, aby tam jeli, aniž by více smysliti chtěli, než matka cierkev svatá obeená. Že by dobrotivě na sněmě měli slyšání býti, toliko aby pilnost přičinili, na sněmě o vieru uhoditi a jemu navrácenému hotové královstvie zachovati. Neb ani by tomu věřil, aby měli Čechové toho krále po- 20 bíchati, jehož by otec, bratr, děd u nich kraloval; ani by on jinak kralovati chtěl, než jiní křesťanští králové. Psal jest také i ten Bazilský sněm Čechóm, aby posly vyslali, kteříž by vieri své rozum pokázali, bezpečnost cesty i mluvenie, což by chtěli, slibuje.

Byla sú mezi Čechy dva smyslové: Sirotci a Táboři i lidé obecní 25 jednak všickni jeti odprali, Jana Husi a Jeronyma ku příkladu sobě přivodíce, kteříž do Konstanci na sněm přijevše, pod glejtem Sigmundovým zjevně upálení sú. Panstvo pak a rytieřstvo, Menharta následujícíce, pána z Hradce, muže upřímného a rozumu zdravého, že by se ovšem k tomu sněmu mělo jeti, pravili, aniž by chtěli bludnými vidni 30 býti, kteříž by nové a cizie smysly při více a řád nový našli, jediné leč by mluvenie a činěnie rozum všie cierkvi vydali, a což sú v lid vtrúsili, aby to před učené přinesli. Přemohl jest ten smysl. Poselstvie ve třech stech jízdnych učiněno jest, kteréhožto starší byli: Vilém

Kostka, ne tak rytířským duostojenstvím jako bořením kosteluo znamenitý; Prokop, přijmím Holý, týž veliký mnohými vítězstvími a porážkami zvládyčený; Jan Rokycana, Pražský apoštol; Mikuláš Galekus, Tábořských kněz; a Petr Angliš, samé logice v hádání daufaje.

- 5 Vyšed před město městský lid, a z sněmu také mnozí, přištie přesilného národa před branami čekali. Jiní se na ulice, kudyž jeti měli, sešli. Panie, děti, děvečky okna a krovy naplnily. Jiní toho, jiní enoho prstem ukazovali, ciziemu oděvu, nevidanému prvé rúchu se divili. Hrozné lidské tváři, strašlivé znamenali oči. Že by nebylo jinak,
- 10 pravili, nežli pověst o tom lidu zněla. Na jednoho však všickni, Prokopa, obrátili oči: toho býti, kterýž by tolikrát věrných porážel vojska, kterýž by tolik měst zbořil, tolik tisícuo lidí ukrutně zmrdoval, kteréhož by se i jeho nepřátelé spolu báli, nepřemoženého vuodce, smělého, nelekavého, ani prací ani strachem přemoženého.

Z Pravidla lidského života.

Zklamáná naděje.

(Ze 7. kap.)

- 15 Byl nějaký služebník u jednoho krále, jemuž dáváno na každý den k jeho živnosti z kuchyně královské jídlo a nádobka medu. On snídal vaření a med schovával v jednom saudku, zavěšeném nad hlavau lože svého, až by byl plný, ježto byl med velmi drah těchto dní. Jednoho pak dne, když jest ležel na svém lůži, pozdvihl hlavy
- 20 uzfel med visící na hlavau. Zpomenuv, že medu přiskakuje, řekl jest v srdci svém: Až bude saudek tento plný, prodám jej za jednu hřivnu stříbra, za kteréž sobě kaupím deset ovec, a ty když ve čtyřech letech se rozmnoží, bude jich čtyři sta. Tehdy za každé čtyři ovce kaupím krávu aneb vola, a k tomu dědinu; pak i krávy se rozmnoží telci a jalovi-
- 25 cemi. Telcův nechám sobě k dělání dědinky. Krom toho co uživu mléčným a vlnau, rozplodí se dřive druhých pěti let stáda má tak velmi, že budu mítí veliké zboží, a budau mne všickni mítí za bohatého a poctivého. Ustavím sobě pak veliká a krásná stavení nade všechny mé sausedy a přátely, tak že všickni o mém bohatství mlu-
- 30 viti budau a mi poctivost činití. Zdaliž to nebude utěšená věc? Pojmu potom ženu dobrau, urozenau, kteráž mi i syna urodí urozeného, šťastného i Bohu líbezného. I bude růsti v učení a ctnosti, a zůstavím sobě skrze něj dobrau pamět po své smrti. Ano trestati ho budu na každý den, jestli žeby se mému protivil učení, a nebude-li mne poslu-
- 35 šen, budu ho práti tauto holi. I zdvihl hůl, jakoby ho bil, uhodil v saudek medový a rozbil jej, i vytckl med na hlavu jeho.

II. Od nastoupení Ferdinanda I. do bitvy bělohorské.

V literární vývoj a konečný směr této doby účinkovaly humanismus, dědictví předcházejícího období, hnutí reformační, činnost českých Bratří a snahy protireformační.

Za vlády Ferdinanda I. platně působilo v literaturu naši zejména zavedení pořádku v zemi. Od královského dvora, který realními naukami v Čechách chtěl sytiti a uklidňovati myslí náboženskými spory rozvášněné, vycházely též pobídky k vydávání českých knih.

Panování Maxmiliána II. značí se snášelivou mírností, která jmenovitě Bratřím dovoluje směleji vystupovati, nebyla bez účinku na písemnictví.

Za Rudolfa II. značnější blahobyt oživoval umění a snahy literární. Císař vážil si umělcův a učencův, zvláště přírodovědcův a je nezřídka do Prahy z ciziny povolával. Přítomností však mnoha cizinců při dvoře císařském v Praze rozmohla se záliba v cizích zvycích a jazycích, jmenovitě mezi panstvem. Spory o náboženství umírněné za Maxmiliána II. za jeho nástupců se zostřily, až vedly k převratům pro národ osudným.

Literatura této periody vyniká správností řeči a množstvím knih, z nichž však velká část není samostatného původu.

Humanismus za tohoto období měl hojně zástupců v Čechách, z nichž mnozí po celé čtvrtstoletí se družili kolem neochablého podporovatele Jana st. Hodějovského z Hodějova. Avšak humanismus český této druhé epochy velice se lišil od staršího, neboť místo národního rázu proniknut byl planým kosmopolitismem a umenšoval národní vědomí. Následkem totiž změněných poměrů mládež česká téměř výhradně vyhledávala vyšší vzdělání na universitách německých a přenášela způsoby tam panující do vlasti. Podle vzorů cizích vznikaly v Čechách hojně nové školy latinské, které sice pomáhaly šířiti klassickou učenost v míře nikdy nebyvalé, ale hlubší studia konala se při tom zřídka a ještě méně vědeckých prací se podnikalo. Literární činnost jevila se z velké části pouze příležitostnými, chvilkovými hříčkami latinskými nebo volnými překlady a rozvláchnými parafrazami spisů cizojazyčných, a z klassických studií zbyla jen moda, vydávané spisy okrašlovati citáty ze starých auctorů. Humanismus tehdejší byl prázdný, nedostávalo se mu oživujícího obsahu a velkých myšlenek. Opravdovým vzděláním humanistickým vyznamenávali se jen řídkí mužové. V překládání spisů klassických poměrně nejlépe si vedli Daniel Adam z Veleslavína, Jan Kocín z Kocinetu a Abraham z Günterrodu.

Škodlivější ještě byly v písemnictví našem účinky německé reformace. Rozmáhajíc se v Čechách z příčin strannických a politických velmi rychle vnašela do literatury naší cizotu a jednotvárnost, a zmocnivši se latinských škol v zemi klestila dráhu národní lhostejnosti.

Vydatnou protiváhou těmto proudům bylo působení Jednoty bratrské, která v tomto období nabyla znamenité důležitosti pro literaturu českou. Opustivši příkrou uzavřenost a přijavši zásadu stálého pokroku a zdokonalování rozšířila se značně po Čechách a na Moravě a získala si několik mocných příznivců a zastanců. Ačkoliv s novým hnutím protestantským s počátku se sblížovala, vrátila se přec opět na půdu vlastní, v níž tkvěly její kořeny, a postavila se luterství na odpor. Brzo pak mocněji a mocněji zasahovala v rozvoj národa a zůstavila hluboké stopy činnosti své v životě náboženském, společenském, politickém i literárním. Horlivě starala se u sborů svých o školy, v nichž méně dbajíc latiny vzdělávala především češtinu a přihlížela k praktickým potřebám života. Účastnivši se pak ruchu literárního provedla v této době díla ceny trvalé, nad jiné souvěké plody netoliko obsahem, ale zvláště formou vynikající. Názor o marnosti světských snah a neustálý téměř boj s nepříznivými poměry vdechly spisům jejím místy neveselý ráz. Největší zásluhou Bratří českých jest, že byli pečlivými strážci jazykové ryzosti a že literární činností svou přispěli k ustálení jazyka spisovného.

Ruch protireformační ozýval se sice literárně již v době před-
 25 jesuitské, ale pronikavěji zahájen byl r. 1556 povoláním jezuitů do Prahy, kteří si tu zřídili akademii o 2 fakultách, bohoslovecké a filosofické, a v některých městech venkovských založili koleje. Majíce vésti boj proti nekatolickým vyznáním v Čechách musili jistou měrou hleděti si jazyka národního. K pomoci své přijímali do svého řádu
 30 schopné české jinochy, z nichž někteří pro učenost a pěstování řeči české často se připomínají.

Prosa tříbila se za tohoto období v rozličných oborech.

Záhubná polemika o náboženství byla sice příčinou mnohých plodů planých, avšak i užitečné stránky bohoslovi byly vzdělávány
 35 jazykem přesným, čehož nejlepším důkazem jest nový kritický překlad a výklad všech knih Starého i Nového Zákona, známý jménem Biblí králická, podle původního znění v jazyku hebrejském a řeckém, kdežto dřívější bible české založeny jsou na vulgátě. Z ostatních biblí tohoto období zasluhují zmínky norimberská (1540) a oblíbená,

proslulým stilistou Sixtem z Ottersdorfa poopravená bible Melantrichova, která od r. 1549 šestkrát tiskem byla vydána.

V náboženské polemice vyznačovali se dovedností i v útok i v obraně na straně Jednoty bratrské Jan Blahoslav, Matěj Červenka a Jan Augusta, z katolíků Václav Šturm, rázný odpůrce Jednoty. Jako zvláštnost náboženské horlivosti náleží sem polemický sborník Václava Budovce z Budova proti koranu.

Z filosofie znamenité dílo „Kniha o povinnostech křesťanských“ sepsal Bratr Matouš Konečný, v nejedné příčině předchůdce a učitel Komenského.

Mudroslovní prstonárodnímú věnovali pozornost Matěj Červenka a Jan Blahoslav.

Práva městská obecná dle starších předloh přepsal a srovnal, dle latinského originálu zrevidoval a tiskem vydal (1536) M. Brikci z Lieka, první to nezdařilý pokus o právo pražské. Šťastnějšího přestouna našlo právnictví v M. Pavlu Kristianu z Koldína, jenž netoliko dlouho platný městský zákonník sestavil, nýbrž i vzornou knihu příruční (Summu) k němu pořídil.

Dějepis vykazuje spisy velmi hojně, zhusta i velkých rozměrův, ale zřídka kritické a nestranné. K všeobecným dějinám obrácen byl zřetel Karionovou Kronikou světa (1541) v suchém překladu Buriana Sobka z Kornic a opraveném od Daniele Adama z Veleslavína více však Veleslavínovým Kalendářem historickým. Děje domácí v souboru vzdělali Martin Kuthen ze Šprinsberka (Kronika o založení země české z r. 1539) po kronikařsku bez zásad a půvabu a Václav Hájek z Libočan naprosto sice nekriticky, ale rozmanitě výběrem látky a živě slohem. O jednotlivých částkách dějin domácích nejznamenitější jsou monografie Bartoše Pisaře a Sixta z Ottersdorfa, Marka Bydžovského z Florentina Příběhy a Rudolfa II., Václava Budovce z Budova Akta a příběhové, Jiřího Závěty ze Závětie Akta těch všech věcí, které se zběhly mezi Rudolfem a Matyášem 1611, a jiné popisy slavností státních a Mikuláše Dačického z Heslova Paměti obsahující historický materiál ceny rozdílné.

Historie jednotlivých panovníků napsali Prokop Lupáč z Hlavočova a výše zmíněný Marek Bydžovský z Florentina (Život císaře Maxmiliána II.).

Rodopisná díla zůstavili Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Václav Březan.

O cizích dějinách poskytovaly poučení Löwenklauova kronika o národu tureckém, po česku zpracovaná a přířavky rozmnožená Janem Kocinem z Kocinetu a Danielem Adamem z Veleslavína, Flavia Josefa o válece židovské knihy sedmery (1553) v neobratném překladu Pavla Vorličného a Historie židovská (1590) v plynném převodu Václava Plácela z Elbinku.

V církevních dějinách soustavně pracovali Bratři. Zřídívše si archiv pilně sbírali a zaznamenávali paměti a doklady o Jednotě a vydávali pak historie o původu a rozvoji jejím a o některých znamenitějších mužích v ní (Matěj Červenka, Jan Blahoslav, Jan Jaffet, Jakub Bílek). Dávnou minulostí křesťanstva zabývají se překlady historií církevních Eusebiovy a Kassiodorovy, vzniklé práci Jana Kocina z Kocinetu a Daniele Adama z Veleslavína.

S polohou cizích zemí a s obyčejí národů všeho světa seznámí krajany své Zikmund z Puchova obrovskou Kosmografií českou. Vypsáním země ruské zavděčil se Matouš Hosius v Kronice Moskevské, z latiny přeložené a od Veleslavína v češtině ponapravené a 1590 tiskem vydané.

Popsáním cest do Svaté Země prosluli Oldřich Prefat z Vikanova a Křištof Harant z Polžic, cestu do země turecké a příhody své v tamním zajetí dojmavě a poutavě vylíčil Václav Vratislav z Mitrovic.

Věci politických a veřejné správy dotýkají se theoreticky Veleslavínova Politia, na základě však vlastní zkušenosti listy, zápisy a zprávy slavného pána moravského Karla st. z Žerotína.

V oboru řečnickém zajímavou památku české výmluvnosti a mimoto znamenitý příspěvek obsahující theoretickou přípravu zanechal Jan Blahoslav. Poměry této doby způsobily, že plody duchovního řečnictví v současném písemnictví nejsou řídké. Se strany katolické prosluli v té příčině skladatelé postill Tomáš Bavorovský a jesuita Šebestian Vojtěch Berlička. Ve světském řečnictví prvé místo zaujímá Karel st. z Žerotína.

Naukám přírodním a lékařství poskytly pomůcku rozsáhlý bylinář Mathiolův, po česku vzdělaný Tadeášem Hájkem z Hájku a později rozšířený Adamem Hubrem z Rysenpachu. Od tohoto pochází též prstonárodní spis zdravotný Regiment zdraví (Regimen sanitatis), z latiny do češtiny přeložený, a Apatéka domácí, výtah z herbáře Mathiolova k potřebě chudšího lidu.

V mathematice a hvězdářství vydávána byla díla latinou, v učeném světě obvyklou. V jazyku českém pořádaný byly větším dílem jen práce k potřebám praktickým, minucí a pranostiky.

V mluvnictví českém první po Husovi nedokonalý pokus učinil r. 1533 Grammatikou českou Beneš Optát, Petr Gzel a Václav Filomates. Nad ně vysoko vynikl slavný Jan Blahoslav. Překládaje z řečtiny Nový Zákon studoval staré překlady biblí, přirovnával vazby české k jinojazyčným, pátral, jak nejlépe vystihnouti smysl originálu, zkoumal, co duchu češtiny přirozeno a co odporно, a výsledek studií těch uložil ve své grammatice. Soustavnou mluvnici českou (1577), pokud se týče tvarosloví, a etymologický spisek Knížka slov českých vyložených, odkud počátek mají (1587) vydal Matouš Benešovsky. Nejlepší z té doby (1603) mluvnice jazyka českého s tvaroslovím i skladbou, psaná po latinsku, pochází od Vavřince Benediktího z Nudožer.

Ze značné řady slovníků vynikají práce Veleslavinovy, mezi nimi hlavně *Silva quadrilinguis*.

Cena básnictví světského nevyšla se nad předešlý věk. Způsobovala to s jedné strany modní učenost, jež většinu schopných hlav odváděla hued z mláde k pěstování veršů latinských, a na druhé straně náboženská přepjatost, jež na světské skladby pohlížela s nevolí.

Lyrické plody jsou veskrze rázu příležitostného, nedokonalé, spíše rýmované prose než básním podobné.

Obor epický téměř výhradně věnován byl látkám duchovním, biblickým a legendovým.

Četnou skupinu tvoří skladby tendenční, dílem návodné, dílem výstražné a káravé. K oboru didaktickému nesl se literární činností svou Pavel Vorličný, jehož přeložená Katonova disticha (1558) a jiné práporvědi starověké sestavené ve sbírky k potřebám školským značného rozšíření došly. Skladby Šimona Lomnického jsou sie obratné, ale rozvláčné a kazatelské rýmovačky s vypůjčenými myšlenkami, všeho jemnocitu prosté. Živější a zdařilejší jsou práce obsahu mravokárného, k nimž z velké části náleží Mikuláše Dačického z Heslova *Prostopravda* (1620), směsice veršův i prosy, formou sice neladná, ale obsahem nezřídka sarkastickým značně zajímavá. Allegorickým rouchem oděny jsou tendenční skladby Mikuláše Konáče z Hodištkova pohrobní *Knihla o hořekování a nařikání Spravedlivosti královny a paní všech etností a Vavřince Leandra Rvačovského Masopust* (1580), jenž v některých oddílech zdařilým vtípem se vyznačuje, tak že by v tomto oboru zaujímal čestné místo, kdyby složen byl v mluvě vázané.

Básnictví dramatické počalo okřívati v 16. stol. jednak vlivem humanismu, jednak působením vyššího školství, při němž od těch dob,

co řád jezuitský v Čechách a na Moravě činnost svou rozvinul, divadelní hry bývaly oblíbenou slavnostní zábavou. Nejranější ukázkou činnosti dramatické jest Mikuláše Konáče Judyth (1547). Z pozdějších let připomínají se některé hry zosnované na základě biblickém.

5 Od Jana Campana Vodňanského známe v úpravě latinské pověstnou hru Břetislav (1614). Šimon Lomnický vzdělával s nevalným zdarem církevní hry velikonoční.

Nad básně světské předčí mohutností bratrské písně duchovní, v jichž skládání horliví byli mimo jiné Jan Augusta, Jan Blahoslav

10 a Matěj Červenka. Tyto písně s jinými staršími (na př. Husovými) sbírány byly v kancionály, jež od počátku 16. stol. často tištěny (nejobšírněji v Šamotulech, v Evančicích a v Kralicích), k potřebě literátů v kostelích opisovány a skvostnými malbami ozdobovány byly.

První kancionál katolický vydal teprve r. 1580 Šimon Lomnický,

15 ale mnohem důležitější a přesnější jsou od Jana Rozenpluta z r. 1601 a od Šebest. Berličky z r. 1611.

Důkladné poznání písma svatého a vytříbení jazyka pěkné ovoce přineslo ve věrných a vzletných překladech žalmů. Lahodou a zpěvnou úpravou vyznačují se žalmy Jana Blahoslava v kancionále šamotulském.

20 Všecky zpěvy sv. Davida „v rytmy české vyložil“ Bratr Jiřík Streyc, z výborného překladu „na způsob veršů latinských“ od Vavřince Benediktioho z Nudožer zachovala se jen skrovná část. Rozměrem elegickým přeložil 8 žalmů Matouš Benešovský.

Nad českou produkci básnickou i počtem účastníkův i formální

25 dokonalostí vyniká poetická činnost latinská, jež vedením Matouše Kolinského a štědrými podporami Jana st. Hodějovského z Hodějova k novému rozkvětu se rozmohla a v 16. stol. svůj zlatý věk v Čechách slavila. Básnické plody družiny Kolinovy měly však většinou ráz příležitostní, hledíce k rozmanitým případům soukromým i veřejným.

30 Hlavně školy učily uspokojovati tento modní požadavek příležitostného oslavování básnického. Mocnou pružinou k čilému básnění latinskému byly hmotné výhody (šlechtický přídomek, vyznamenání titulem věčeného básníka, peněžité podpory). Nejčetnější byla řada básníků latinských za Rudolfa II.

35 Doba Rudolfova nazývala se druhdy zlatým věkem literatury naší. Jazyk český sice dostoupil značné dokonalosti a nabyl oné způsoby, která posud se zachovává, ale názvu zlatého věku doba ta přese všecky přednosti nezasluhuje, leda jen přirovnáme-li živou její činnost a plodnost k chudobě, která po ní následovala.

12. Bartoš Písař.

Když r. 1524 strana pod obojí, majíc v čele Jana Paška z Vratu, zmocnila se vlády v Praze, vypověděla mnoho osob protivné strany Hlavsovy přejít novému učení Lutherovu z města. Mezi nimi byl také měšťanin Starého Města pražského Bartoš Písař, jenž „za čtyři léta pořád bez mála“ vně Prahy musil trvati. Když král Ferdinand I. hrůzo- 5 vládě Paškově konec učinil, vrátil se do Prahy a přijat byv zase do společnosti měšťanské, chtěl stranu svou obranným spisem očistiti. Proto napsal Kroniku pražskou o pozdvižení jedněch proti druhým v obci pražské v l. 1524—1530, v níž osvědčil se dějepiscem důkladným a bystrým, ač ne vždycky nestranným. Okrouhlý obraz 10 tehdejších dějů pražských podává Písař řečí prostou, ale živou, některé události líčí až dramaticky, při některých prodlel však déle, než pro harmonii celkovou bylo žádouco. Sloh svůj místy okořenil příslovími, průpověďmi a pepnými pořekadly. Slovo „Písař“ pochodí odtud, že Bartoš vedle živnosti své plátenické provozoval písařství, t. j. spisoval 15 listiny k potřebám soukromým a přepisoval knihy z jisté mzdy. Zemřel okolo 6. května 1535.

(Pozn. Kroniku pražskou vydal Erben r. 1851, latinský překlad její z 16. st. vydal Höfler 1859.)

O Paškovi a Hlavsovi.

(Z Kroniky pražské I. kn. 5. kap.)

Což se těch dvou osob pana Jana Hlavsy a mistra Paška dotýče, 20 oba jsau netoliko v Praze, ale i ve všem stavu městském jako dvě světla vzešli, jsauce od Boha obdařeni osvíceným rozumem a výmluvností nad jiné lidi; avšak na mysli byli hnuti rozdílného. Pašek ačkoli byl náchylen postavau k dobrotivému, však přemáhala jej nesmírná a nevyprositedlná zlost Kainova; ale pan Hlavsa byl jemu odporen, jda 25 po přirození pokojném a povolném. Pašek byl obdařen dary nad některé jiné lidi, a byl rodem ze Starého Kuřína od chatrných rodičů pošlý; máti jeho hokyní bývala, otec jeho nemohl jsem se doptati jistotně. A protož, abych proti pravdě nechybil, vic sluší mnohdykráté lidem 30 hodnověrným a rozumu místo dáti, nežli pečeti věřiti některých lidí. Býval také chatrným žákem po školách, rektorem i kantorem. Potom odtud oddav se do koleje pražské, byl učiněn bakalářem i mistrem. A tak vždy vzhůru jda, byl vzat od Pražanův staroměstských za nej-

vyššího písaře radního po smrti mistra Prokopa od Pěti korun, náměstka svého; pracoval v tom několik let, jsa na slovo znamenitě vzat. A v tom zjednal sobě erb za krále Vladislava, a potom k rytířství přišel za krále Ludvíka; a když se zbavil písařství po nedlauhém času,

5 volen býval na konšelství až do těchto časův. Statků sobě dobyt řečiváním při saudech zemských; a tak mu vždy štěstí přibývalo v světě rozličného, proto že umí Pán Bůh člověka nuzného a školníka chudého vyzdvihnouti, podlé pisma ducha Božího v žaltáři. A toho erbu svého měl ozdoby titulem, že se psal: Jan Pašek z Vratu, spravedlivě jméno

10 s skutečností jeho sobě obdržav; nebo tak jest, že zvrátil i převrátil, že jest se na přílišné ukrutenství, na nesmírnou přísnost a na nesnesitelné trápení lidí vydal proti vši spravedlnosti, a rozliv veškeren jed na všechny strany zlosti své, toho dovedl, že se mnohým nebožátkům idem již stýskalo na světě živu bytí; a netoliko se byl převrátil,

15 i mnohé dobré podvrátil a od dobrého ke zlému odvrátil, a obrátil je k poškrvně duši i na těle podpalem ďábelským, skrze omylnau víru lidmi smyšlenau, přísností velikau, že z toho dali se v rozličné nepravosti jim nezvyklé, chtěje se očistiti z nářku pikartského před lidmi. Ten z kollegiatského mistrovství svého někdy k některým osobám, nemo-

20 moha sám na sebe veliké žádosti ku pomstě, v kteréž jemu málo rovných lidí bylo, tajiti, zjevně mluvil takto: „Nikdá s nepřitelem svým se slovy mnoho nenesnaz a nesvař, ale dočkaje ho, když přes lávku půjde, podtrhniž mu nohy, ať sám upadne!“ A opět s pochlubutím toto: „Že já, prý, nemohu tak dokonalý býti křesťan, abych mohl

25 svému odpustiti nepříteli, což proti mně učini!“ Ó vysoké a pyšné slovo! jako od toho, kterýž Boha mocného nad sebou nezná, kterýž v pravdě můž přirovnán býti z mnohých pyšných lidí k jednomu onomu Nabuchodonozorovi, králi Babylonskému. A též také při tomto člověku dosti pýchy bez nedostatku bylo. Když nějaky Mikuláš, saused

30 od Hlohové koruny, z povinnosti úřadu svého jej Paška napomínal v domu jeho z dluhu obecního za cihly a za vápno, prose ho nízkými prosbami jako krále, aby ten dluh jemu ku počtu nastávajícímu zaplatil; on pak sám sebe neznaje v své pýše dal mu odpověď tuto: „Hlohová koruno, a ty mne budeš? shleďáš to, že mne víc bůsti ne-

35 budeš!“ k tomu mluvě, že ho chce o úřad jeho připraviti. Ale Mikuláš, jakž jest pro chudobu té služby potřeboval, v ní jsa osmnácte let pořád, padl na kolena před ním, s přimíšením slzí prosil ho pro Pána Boha, aby mu toho nečinil, chtě tuším již z své chudoby sám ten dluh zastaupti; ale on jako přeukrutná zapálená lítá zvíř nedal se obměkčiti,

40 ale brzo potom zbavil ho služby té a nic mu nedal.

Pan Jan Hlavsa byl rodem z města Stříbra, z poctivých a řádných rodičův z stavu městského zplozen. Ten také jsa chudým žákem, býval kantorem po školách. Potom oženiv se vzhůru vždy šel a erbu sobě za krále Vladislava dobyl, s titulem z Liboslavě. A jsa osvíceného rozumu a vysokého vtípu býval volen na úřad konšelský a první místo v něm držival. Co pak jest dobrého králi pánu svému i stavu městskému činival, to jest mnohým v zemi české i jinde vědomo. Ale o druhém vešken zákon mlčí i proroci. I z té příčiny dotčené, králem jednomu těch úřadu vzeti a druhému dáni, veliká nenávisť a podpal jedovatý mezi nimi se rozmohl a široce vkořenil, protože marná chvála světská tomu chce, aby každý sám sobě než jinému poctivosti přál. A však mezi tím nelze jest než pravdě povoliti, hněvej se na mne kdo chceš, že z té jich nesvornosti vycházelo užítku i také mnoho dobrého, víc od jednoho nemistrovaného než od druhého, jakož jest již předloženo. A proto že jsau oba byli pevaň rozdílných, z toho také bylo přišlo, že tento slaul Paškův a cnen Hlavsov a tak dále do velikého počtu. A mnozí od nich účelnost biali a jedni na druhých se horšili; odkudž potom roslo to žalostné trápení jedněch od druhých.

Volení a korunování Ferdinanda I.

(IV., 1. 11.)

Když se již po zemi české a jinde v křesťanství všudy vůkol o konečném zahynutí tak žalostivém jako potupném krále Ludvíka i o jeho pohřbu a opanování také Budína od Turkův i o nedbálnivosti Uhrův i jiných lidí pověst rozhlašovala: tehdy pan Lev, nejvyšší purkrabě Pražský, a jiní stavu panského, rytířského a městského, znajíce pilnau potřebu toho býti, na předešlé rozdily, nevole a různice společně musili se zapomenauti a z jednotejné vůle položili sobě sněm na hradě pražském ten pátek po sv. Františku. Pražané dali také volati biřicem, že se dáva glejt všem stavům bezpečný k tomuto jednání.

A když se k tomu sněmu sjeli všickni tři stavové, tehdy jakž takž smířivše se povrchně jedni s druhými, jednali o zemské dobré i o budoucího krále. V středu pak, sedmého dne před sv. Havlem, pohřeb a služby činili kněži hradští a pražští dolejší za duši krále Ludvíka, s úpravami k tomu vymyšlenými, s zvoněním a s zpíváním. Pražští také z navyklosti předkův svých víc než z milosti, aby pořádku neminuli, to činili.

A v úterý, na den sv. Severina, volenci byli ze všech tří stavů vybráni na to, aby volili a snesli se na místě vši země o krále a pána

nového, z každého stavu osm osob, z panského, rytířského i městského. A téhož dne dána jest jim přísaha, každému stavu obzvláště, ráno v kaple sv. Václava. A tu při tom snesli se a dokonali, pustivše hlas o arciknížeti Ferdinandovi Rakauském. Nazejtří v středu přede všim
5 sněmem ho za krále a pána dědičného voleného země české zjevně a konečně vyhlásili. A Te Deum laudamus hned zvonili a zptvali po vši Praze.

Jehožto rod byl tento: A počátek jeho vezmu od císaře Fridricha, slavné paměti, kterýžto měl syna Maxmiliána řečeného. Ten potom
10 vstoupil na stolicí císařskou po otci svém a měl syna jménem Filipa, kterýžto Filip po některém času byl králem v zemi hispanské. Ten opět měl dva syny a dceru: jednomu jméno bylo staršímu Karel, druhému Ferdinand a dceři Maria. Karel po smrti děda svého Maxmiliána císaře a Filipa otce svého byl volen za císaře; Ferdinand nade-
15 psaný za arcikníže Rakauské, a potom času tohoto za krále Českého, a Maria dána byla za manželku králi Ludvíkovi Uherskému a Českému, o kterémž výše psáno jest. A tak král Ludvík měl sestru knížete Ferdinanda a kníže také měl jeho vlastní sestru zase za manželku.

O tom králi a pánu Ferdinandovi byla pověst, že jest milovník
20 spravedlnosti, maje křivdu v nenávisti. A protož mnohým Čechům těžko bylo o něm slyšeti, zvláště těm, kterýmž spravedlnost i všecken řád dobrý v nelibosti byl; ale dobrým, šlechtným a spravedlnosti žitným byl velmi vděčný, proto že již nesměli mnozí hlavy pozdvihnouti pro přílišnou nespravedlnost těch, kteříž moc nad nimi měli.
25 Neb sáu byli mnozí tomu přivykli, aby měli pána takového, kterýž by jim tak rozkazoval, aby činili, kdy by chtěli a co by chtěli, beze vši překážky a aby toliko měl slovo královské bez moci a bez skutečnosti, jakož pak tím způsobem země česká příliš hladem spravedlnosti jest vymožena a zemdlena byla. A tak tomuto králi a pánu dal Pán Bůh,
30 aby nesl meč k chvále dobrým a ku potupě lidem nepravým.

Když po volení krále Ferdinanda na království České čas se přibližoval, aby k korunování do země pospíšil: tak se stalo, že z Vídně na cestu časem vánočním vyjel s kněžnou Annau, manželkou svau. Ale páni, rytířstvo a města země české, podle zůstání na sněmě obecném, kterýž sobě byli položili na den nového léta, když se psáti
35 počalo 1527, vyjeli proti němu k Jihlavě na pomezí moravské, osoby k tomu volené ze všech tří stavův. A tudíž přísahu učinil královskou vši zemi v středu čtvrtý den před hromnicemi. Potom v úterý na den sv. Háty, čtvrtý den po hromnicích, do Prahy přinesen jest a přijel
40 s manželkou svau na hrad pražský u večer po západu slunce.

A potom těch dní před korunováním, v pátek na den stolování sv. Petra, vzešla nesnáze mezi stavy, panským a rytířským, podobná k první za krále Ludvíka, o nesení před králem při korunování žezlo, jablko zlaté a meč. A téhož dne král saud osadil oběma stranám a slyšal je, při kterémž každá strana svou při vysoce líčila a provozovala. A vyslyšav obě strany dostatečně, odložil jim do jitra. A tak v sobotu král, nechťe, aby se ta věc meškala prodléváním dalším, za prostředek poručil oznámiti jim: „aby na ten čas mečem jemu službu při témž korunování stav rytířský činili skrz osobu, kterauž by z sebe volili, totiž aby meč před ním nesl, a to aby beze vši ujmy bylo spravedlnosti kteréžkoli strany; a potom do času sv. Jiří nejprv příštího, že chce mezi nimi spravedlivým saudem konec učiniti, odložil.“

V neděli pak, na den sv. Matěje apoštola Božího, byl korunován na hradě pražském, maje počet věku svého 25 let. A v pondělí na zejtří potom korunována jest také kněžna Anna. A podle toho vyrčení královského meč před králem a královnou od jednoho z rytířstva jest nesen. A těch dní při ostatku masopustu na hradě i dole v Praze na náměstí staroměstském turnaj kratochvil strojil král a honby na Hradčanech. A na tom sněmu položeném na hradě o masopustě král vyzdvihl všechny zápisy postranné mocně mezi všemi stavy, ač by byli kteří mezi nimi učiněni.

A na den středopostí, čtvrtý den po zvěstování Matky Boží, král vyjel k Moravě a k Slezům o jisté potřeby a aby se též uvázal v ty země náležející k koruně české.

Rozdělení jednoty měst pražských. *)

(IV. 28.)

Král, jsa pán spravedlivý, uznamenav s radami svými, že nikterakž správcevo toho města v řád jemu jíti nechťi a že ho z boku rozličnými skoky zajíždějí, a nadto z té jednoty měst pražských že nic jemu potěšeného ani obecného dobrého nahoru vzrostu nemá přílišnou pýchu a nepoddanost jich, též jako za krále Ludvíka, švakra jeho: i umyslil jim na žádost jich radu obnoviti konšelskou, v obou však městech, na Starém i na Novém Městě, tak, aby jim tu jednotu, v kterauž svou velmi úfali, zase rozdělil na způsob první v rozdílné právo; neb bezpochyby to povědění Aristotelesovo, že každá jednospolnost silnější a mocnější bývá, nežli když jest rozdělena, sobě ku paměti přivodil. A protož sjel jest dolův s zámku s množstvím zname-

*) Staré a Nové Město pražské v jednotu uvedeno r. 1518 za krále Ludvíka.

nitým dvořanův svých v středu nazejtří po narození Matky Boží téhož l. 1528. na staroměstskou radnici a dal přísahu skrze pana Adama z Hradce, nejvyššího kancléře království Českého, osobám vybraným, podle usauzení lidského šlechetným, kdežto z té staré raddy nenechal než tři osoby. A nechtě se ještě proti žádnému přisně a mstitedlně postaviti, moha a moc maje to, slušně učiniti: víc rozumem než vášnivau myslí se v tom spravoval, aby raději milost jeho královskou nežli zuřivost všickni citili a sobě vážili, bez zlého užívání, a jej aby takovými barvami falešnými víc nechlácholili. A tak tudy někteří drukové silní pro pýchu dolův hodně strčeni sau, aby poznali, že mají krále pána svého, a nadto výše Boha nebeského nad sebou mocnějšího, nežli jsau oni.

To dokonav v Starém městě, jel jest na Nové Město na druhau radnici. A ti měšťané toho města vyšli proti němu počtivě u velikém počtu do ulice s praporei, vítajíce ho a chválíce Boha s zpíváním, že je má od těch silných hlaváčův staroměstských, jistých některých původův rozličného zlého, vytrhnutí, přiznavajíce se všickni hlasitě, že žádným jiným člověkem nechťi se spravovati nežli Jeho Milostí Královskou. Potom učinil tu též, že jest dal přísahu na konšelství osobám hodným a pokojným k tomu vybraným.

Takového rozdvoujení nic nebyli vděční mnozí Staroměstští; neb jim jich korauhev již klesala. A když o tom prvé přezvědčeli, co se má státi: vyslali z sebe téhož dne ráno k králi veliký počet měšťanův, žádajíce, jako by to neustupně mítí chtěli, aby jim tau jednotau nehybal, tvrdíce, že obec všecka při ní stojí a státi míní. Dáno jim za odpověď, že tak král mítí chce, aby byla dvoje radda a dvoje právo, jako prvé bývalo, a že jim věří, že se v tom poslušně zachovají, jako na věrné poddané sluší. Při tom jim rozkázal čisti nález krále Vladislava, aby na budauci časy nestáli o takovou jednotu těch měst. A tu on potvrdil toho nálezu, přidav k tomu: „Jestliže by to kdo jednal aneb se přimlauval k té jednotě, aby takový statek a hrdlo ztratil; než že chce k prvnimu způsobu přivésti obě města.“ Jakož se tak stalo. A tehdaž hned processí, kterauž sau sobě kněží pražští každého roku dne památneho té jednoty byli založili, zmizela jim a pomínula.

Ta jednota, kterauž sau sobě bez vůle královské upevnovali, mohla by byla státi a snad by i král k ní povoliti mohl, kdyby jí byli k tomu konci tím úmyslem rozumně a řádně užívali, takž jakž příčiny slušné k tomu spojení je vedly, totiž, kdy by v tom neobmysleli na dobré, počtivé a užitečné krále pána svého i toho města; a kteříž sau rozdílové a různice někdy veliké s kyselostmi o mnohé

včci mezi nimi v obau městech vznikali, aby to přestalo, tak aby byli, jako jeden člověk za obyvatele jednoho města učiněni. Ale poněvaž, sau zle a neřáděné té jednoty užívali, s ubližením králům pánum svým, a zvláště že sau tu bauřku tuto vypsanau svévolně a pyšně zdvihli proti svým spoluměšťanům nespravedlivě a lstivě, v silu a moc svau již úfajice a naposledy proti králi pánu svému, předešlému i nynějšímu, často odporěné se stavějice, jako by se jim zprotiviti chtěli, k žádnému srovnání přátelskému povolni se dáti nechtěli naleznauti, ale na své přílišné pyše neustupně stáli, pro kterauž nejvíce tu jednotu zmrhali: protož, čehož sau hledali, to sau nalezli. A to šlo vše třmi neb čtyřmi osobami hlavatějšími a nejvíce Paškem, kteříž sau sobě tu obec obojího města v uzdu pojali, že již nesměli hlav svých volně pozdvihnauti bez jich vůle. A tím jsauce mysli příliš pozdvižené, vyslali, jakož dotčeno jest, k králi z sebe téhož dne veliký počet měšťanův s pyšným poselstvím, s pohrůzkami, s křivau řeči smíšeným, pravíce, že obec všecka při té jednotě stojí a státi míni. Ješto, když na Novém Městě přísaha byla dávana osobám, tehdy s velikau radostí začal, sobě obec všecka Te Deum laudamus, jichžto bylo spolu víc než na tři tisíce, podle zprávy. A protož to poselství nepotkalo se s skutkem. A od toho dne mnohem větší díl lidí netoliko v Novém i v Starém Městě s potěšením znovu na nohy se postavili a z těžkých paut se dobývali, chválíce Boha, že již sau zase k svobodě první navráceni, aby sami s sebou i také s přátely milými mohli rozmlauvati, složice s sebe první bázeň.

A naposledy Novoměstští začali sobě píseň tuto:

Veselýf nám den nastal,
V němž císař Karel z mrtvých vstal atd.

při přítomnosti ještě královské ku potěšení jemu. I z té příčiny, pro uvarování budaucího horšího, král neobrátil se na ty, ani ještě na mnohem znamenitější pohrůzky s krve proléváním, od jednoho mocného sluhy jich k králi vynesené, tu jednotu jest jim zdvihl a v nic obrátil mocí svau na budauci časy. A ti drakové silní, a jeden z nich nejsilnější, sau setřini s svau pýchau. A tak to spiknutí jest roztrháno, ne jedno, ale několikero. Budiž z toho Pán Báh pochválen, kterýž jest předivný v skutecích svých: časem zarmucuje a časem obveseluje své věrné!

13. Sixt z Ottersdorfa

narodil se mezi 1500—1502 v Rakovnicce. Dokonav studia na vysokých školách pražských, odebral se do ciziny, aby se tam přiučil jazyku řeckému. Vrátil se vstoupil do služby Starého Města pražského, v níž mu rozsáhlá známost práv a nevšední výmluvnost klestily cestu k úřadům vyšším a vyšším. Věrou náležel k mírným utrakvistům. R. 1543 byl sesazen s úřadu a obviněn u krále, „že by byl pikhart a pikhartský nákladník a fedrovník“, ospravedlnil se však tak skvěle, že opět mezi obecní starší povolán a po krátkém čase za kancléře staroměstského byl ustanoven. S dějinami bouřlivých let 1546—1547 spojen život jeho velmi úzce. Stavové čeští totiž zdráhali se tenkrát pomáhati Ferdinandovi I. proti německým protestantům a učinili mezi sebou zápisy, které také Sixtovi odevzdali k opatrování. Ale válka skončena nad očekávání rychle a vítězný král postupoval přísně proti vinníkům. Sixt byl po dvouměsíčné vazbě sesazen z kancléřství a odsouzen k politické nečinnosti. Ztratil příjmy živil se obchodem. Po smrti Ferdinandově stal se radou při soudu purkrabském, kterýž úřad velmi platně zastával do smrti své dne 25. srpna 1583.

Spisovatelská činnost Sixtova jevila se hlavně překládáním do češtiny spisů dílem náboženských, dílem historických. Jediný původní a nejdůležitější spis jeho jsou Akta nebo knihy památné čili historie oněch dvou nepokojných let v Čechách 1546—1547. V první části, která spíše diplomatářem než dějepisem slouiti může, je spisovatel objektivný, druhé však polovice psané slohem živějším a ráznějším sluší vážit jako spisu strannického. Pro správnost mluvy a uhlazenost slohu nazval Blahoslav Sixta nejlepším Čechem ze všech přítomných pražských doktorův a mistrů.

(Pozn. O Sixtovi poučně pojednal Jos. Riss v Č. Č. Mus. 1861. Z paměti Sixtových čerpal Slavata, ve změněné podobě vydal je Zimmermann r. 1820 „Příběhové království Českého za Ferdinanda I.“)

Z knih památných.

(Dle rukopisu musejního III. A. 10.)

Přípravy k válce.

(Str. 178—181.)

Téhož léta (1546) ve čtvrtek den svatého Jeronýma kníže Mauricius Saské a Mišeňské s Augustem bratrem svým, v málo kolikosi

koních okolo hodiny čtyrmecitné na Hradčany k žádosti Jeho Milosti Královské (jakž ta pověst šla) přijeti a v domu pána, pana Košátekého na týchž Hradčanech státi jest ráčil. Král Jeho Milost s pány saudci zemskými slavně jest proti němu vyjeti ráčil, ale na cestě jsau se s ním chybili. Potom táž knížata s Jeho milostí královskou stoliti 5 a některé tejně jednání míti i držeti jsau ráčili.

Kdež pak hned v sobotu na sv. Diviše okolo patnácti set knechtův s polauháky a špisy dlouhými skrz Prahu při střelbě s osmi kusy velkými jest táhlo, kteréžto král z Vídně s kulemi, s prachy i se vším dodatkem příliš nákladně vypraviti jest ráčil proti zemim Hanuše 10 Frydrycha, kurfirsta Saského, neb některý kus více nežli čtyřiceti koni jest táhlo. I vozův, na nichžto rozliční váleční nástrojové byli, veliké množství jest bylo, načež veliký a příliš znamenitý náklad jest učiněn. A hned potom v středu opět dvanácte set husarův jízdného lidu skrze Prahu táhlo, kterýchžto jini 15 set koni pokládali býti, 15 majíce zadu s sebau třiceti osm vozův. Ti třmi vojsky u nové obory před králem Jeho Milostí a královau harcující a hroznými hlasy křičíce jsau se ukázali. A tu okolo po vesnicích se položili a škody nemalé chudým lidem z dělali, zvláště pak při městečku Postoloprtech, kteréžto městečko prve knechti a potom podruhé husaři vydrancovali. 20

Jízdný pak i pěší lid z měst pražských podle šacunkův na ustavičná téměř každého dne Jeho Milosti Královské napominání prve než ti knechti a husaři do pole k Kadani vyslán a vypraven byl, po jichžto vytažení z jiných krajův po dvou i po třech nedělich jini 25 teprv lid svůj vypravovali. A když lid válečný do pole v nemalém již počtu při městě Kadani se strhl, rozličný nejednou mezi nimi rozbroj se stal, neb někteří přes pomezí království Českého podle psaní, rozkazů i napominání Jeho Milosti Královské, pana Šebestiana z Weytmille, nejvyššího hejtmána, táhnauti chtěli, jini tomu na odpor byli pravíce, že tím povinni nejsau, aniž také sněmovní nařízení to v sobě 30 obsahuje, na to že od kurfirsta Saského a od poddaných Jeho Milosti žádné příčiny, proč by to učiniti měli, jim ještě dáno není. Jakož pak mnozi tomu štitivše se tu při Kadani zůstali a jini zase domův se navrátili, kteříž jsau potom za to utrpěli.

Smrt královny Anny a králův odjezd do války.

Str. 217—219, 228—231.

V těch a takových zármutech nazejtí hned ten čtvrtek (27. ledna 35 1547) po svatém Pavlu na viru obrácení na úsvitě ztratili jsme my

Čechové paní a matku naši milostivau, totiž Její Milost královnu Uherskau, Českau, manželku Jeho Milosti Královské pána, pana Ferdinanda atd., pána našeho milostivého, a někdy nejjasnějšího knížete a pána, pana Vladislava Uherského, Českého deuru, pravú království Českého dědičku, kterážto sama se od nás v nejnebezpečnějších částech pryč do onoho věčného a potěšitelnějšího příbytku odebrala.

Onať jest byla pravá matka všech chudých a potřebných lidí, kterýmžto almužnami svatými pomoci činivala, a ty, ješto jim o statky a o hrdla mnohdykrátě běželo, milostivau svau přimluvau při Jeho Milosti Královské pánu a manželu svém ochránila. Po všem království Českém a nejvíce pak v Praze všickni dobří té ctné a šlechtné královny smrti litovali a znamenitau žalost i zármutek měli. Jejížto tělo v neděli hned nejprv příští okolo hodiny dvacáté na hradě pražském v kůru při hrobě někdy císaře Karla svaté paměti s poctivostí a s velikým nákladem, jakž na takovau ctnú a šlechtnau královnu a paní tak z rodu znamenitého poslá slušelo a náleželo, a s velikým pláčem pochováno jest. Neb sám Jeho Milost Královská s synem svým Ferdinandem, arciknížetem Rakauským a s Jich Milostí arcikněžnami svými v černém oděvu za tělem mrtvým jíti a k hrobu je doprovoditi ráčil. Paní čeští a rakauští při témž pohřbu byli a před marami korunu, sceptrum a jablko a jiné k tomu náležející věci nesli. A tak všudy všecko černým sukнем v kostele i v pokojích královských obestřeno bylo. Pán Bůh rač býti duši její milostiv, neb se jest jistě Pána Boha ve svém životě bála a jemu na modlitbách svých ustavičně slaužila. Mnozí potom po Jejich Milosti smrti rozličná epitaphia psali, já toliko některá jsem vepsati rozkázal, aby té šlechtné královny věrná paměť u Čechův trvati a pozůstatí mohla.

Tato někdy ctná a šlechtná paní a královna naše, pracující již k smrti a vídauce, že se s tímto světem rozdělití má, požádala, aby Jeho Milost Královská k ní ráčil přijíti. Tu (jakž na ten čas o tom široká pověst šla) Jeho Milost Královská srdnatě i s pláčem žádala, aby Jana Opitu, jinak Peřinu z Maličina, z vězení, do kteréhož jest rozkazem Jeho Milosti Královské byl dán, protože přes pomezí tábnauti nechtěl, ráčil rozkázati zase vypustiti, a takovú všecku vinu odpustiti i prominauti tolikéz i jiným, prosíc i za to, aby Jeho Milost Královská k národu českému svau milostí ráčil náchylen býti, připomínajíc Jeho Milosti Královské služby věrné, kteréž jsau Čechové Jeho Milosti Královské slavné a svaté paměti králi Vladislavovi, panu otcí Její Milosti a pánu svému, činivali a kteréž až posavad Jeho Milosti Královské činiti nepřestávají. A tak více se starati a přičiňovati ráčila o dobré

budauci národu českého než o své vlastní zdraví. A protož Čechové věrte, že jste ne paní, ale pravau matku svou ztratili.

Hned v sobotu den sv. Agaty v tom a takovém po smrti Jeji Milosti zármutku Jeho Milost Královská ráčil jest k sobě povolati purg mistrův a rad Starého i Nového měst pražských poraúčejíc, aby z starších přisezáných po šesti osobách z jednoho každého města k sobě přijali. A tu po obědích ráčil je k sobě do pokoje pustiti a skrze nejvyššího pana kanceléře království Českého pana Hendrycha z Plavna ráčil jim přičinu, pro niž povolání jsau, oznámiti a předložiti takovau: Poněvadž Jeho Milost Královská, jakž v předešlých dnech nejednau 10 oznamováno bylo, pro opatření království Českého ráčí se ven z země proti nepříteli vypraviti a Jich Milosti arcikněžen Rakauských a deer svých nejmilejších zde na zámku pražském zanechati, protož že Jeho Milost ráčil k radě a ku pomoci Jich Milosti některé osoby, kteréž při tom času zejména jmenovány byly, voliti a těch zde ráčí při nich 15 zanechati, přišla li by jaká budauci toho Jich Milosti potřeba, v tom aby radau ani pomoci opuštěny nebývaly. A protož že tolikéž Pražan jakožto věrných svých poddaných žádati i napomínati ráčí, aby tolikéž v opatrování svém je měli a drželi a jimi tolikéž i radami na ten čas se spravovali a všelijak pilně i bedlivě to opatrovali, aby 20 pokoj v městech pražských v tomto nebytí Jeho Milosti Královské zachován byl.

A když ruky tak všem podati a s Pražany se rozžehnati ráčil, hned té chvíle na kůň sednauti a do Litoměřic odjeti ráčil.

Po kterémžto Jeho Milosti Královské odjezdu vedle znění mandatu a jiného rozepsání mnozí z stavu panského a rytířského skrze Prahu dosti úpravně a v počtu znamenitém k Litoměřicím za Jeho Milostí Královskou jsau táhli.

14. Václav Hájek z Libočan.

Den a rok narození jeho není znám. Vychován byl ve víře pod obojí, přestoupil pak ke katolíkům a stav se knězem zastával rozličné 30 úřady duchovní, v nichž brzo pro nesprávnost, brzo pro nepovolnost a pletichářství veliké měl nepřijemnosti s vrchností světskou i církevní. Umřel v Praze dne 12. března 1552, jsa proboštem kapitoly staroboleslavské.

Když se rozšířila zpráva, že ~~ustápaný a svárlivý~~ Martin Kuthen 35 chystá se psáti kroniku českou na úkor katolíkům a starokališníkům,

vyzvali katoličtí pánové Hájka, aby Kuthena předešel. Hájek na tu radu složil a r. 1541 tiskem vydal rozsáhlou Kroniku českou, která patřila k nejoblíbenějším kronikám lidu českomoravského. Zavírá v sobě zevrubné prstonárodní vypravování dějů českých od příchodu 5 Čechova do r. 1527 a vyniká nade všechny ostatní kroniky české hojností a rozmanitostí zpráv, vážených z mnohých spisů starších, velikým však dílem i z pověstí prstonárodních. Pro báječné vyličení staré doby, strannost a nespolehlivost v chronologii a v udávání pramenů neobstála kniha ta před stolicí soudné kritiky (Dobner, Palacký, Tomek), 10 ale zůstane vždy památnou tím, že jsouc psána ve smyslu katolickém byla lidu českému v nejtрудnějších dobách jediným téměř zdrojem, z něhož bez závaďy nabýval známosti dějin vlasteneckých. Zastavatelé Hájkovi byli Veleslavin a Beckovský.

Sloh Hájkův není sice vždy stejný (mění se dle pramenů, z kterých 15 vážil), ale za to jest všude živý, jadrný a poutavý.

(Pozn. Kronika Hájkova podruhé vydána byla r. 1816 péčí J. F. rytíře Schönfelda. Německý překlad od Jana Sandela vydán byl třikráte. Převod latinský od piaristy Jeviny [Victorinus a St. Cruce] z 18. stol. vydal Dobner s velikým množstvím výkladů v 6 dílech.)

Z Kroniky české.

Svatoboje, krále Moravského, trest a pokání.

(Z listu 64.)

20 Léta 904. Metudius, neb Strachota biskup vzav listy od papeže do Bulgar a Charvát se obrátil, a jim ty bulle neb ty listy papežské přines, aby všickni biskupové i kněží při službě Boží jich jazyku používali. A tu pobyv mezi nimi krátký čas, obrátil se k Svatobojovi, synu Svatoplukovu, králi Moravskému.

25 Tu král velmi rád jej uzřel, a velikú žádostí žádal jeho, aby s ním zůstal, slibuje, že jemu chce rád jako otcí svému duchovnímu poddán býti. Strachota uznav jeho býti slušnú žádost, pověděl, že chce s ním rád zůstati. I byl jest všecken lid ten moravský vděčen příští Strachoty biskupa muže svatého. A biskup velikú milostí byl k tomu 30 lidu nakloněn. A byl jest tu jako půl léta slovem Božím králi i všem jiným svátostmi velebnými posluhuje. Král ten velmi mladý a plachý maje věku svého let dvacet a čtyři, divné a vymyšlené neřády provozoval proti Pánu Bohu a řádu křesťanskému rozličná rauhání činil, lidem také duchovním neobyčejné posměchy, a sirotkům křivdy, a na 35 to všecko vedli jej někteří pohané, služebníci jeho. I přihodilo se den

svatých Petra a Pavla apoštolův, že král opustiv službu Boží umínil s svými služebníky na lov jeti do lesa jednoho, kterémuž Křečín říkají, a biskupu rozkázal, aby mše svaté neslaužil, až se on zase z lovu navrátí. I očekával biskup jeho navrácení až do poledne, a rozváživ, že práva duchovní ukazují, že žádná mše nemá po poledni býti sloužena, i přistoupil k oltáři. A král velmi dlouho prodléval, tak až již biskup Těla Božího pozdvihoval. Toť král přijel, i oznámeno jemu, že biskup mši dokonává, a jeho příkázání že nevyplnil a krále, pána svého, nečekal. Těmi řečmi pohnut jsa král hned na svém koni do kostela vskočil a v trúby lovecké trúbíti kázal. A jini za nim též do kostela na koních běžali. Tu byl hřmot a křik veliký, trúbení, psův štěkání v tom kostele.

A král skočiv s koně, vytrhl meč, chtě biskupa tu u oltáře zamordovati. Služebníci aneb dvořané rychle s koni ssedavše, jej chytili toho jemu nedaduce učiniti, však s velikú těžkostí přílišným jeho hněvem jej od toho skutku odvedli.

Když pak byl král do svého přibytku uveden, poslal hned k biskupu, jemu přikazuje, aby více před jeho oči nechodil. I učinil tak biskup a hned šel z toho kostela, i z místa upřímo k Bořivojovi, knížeti Českému, a tu slovo Boží káže víru svatú křesťanskú rozmnožoval a lidu českého mnoho pokřtil. Po některém pak času dav knížeti i lidu českému požehnání, toho na Pánu Bohu snažně žádaje, aby bylo Svato-bojovi království odjato a do knížectví Českého přeneseno, do Říma se obrátil a tu před nejvyšším biskupem křesťanským svú příhodu oznámil. Biskup Římský krále Moravského k sobě obeslal, kterýž jedno i druhé potupil, přijeti nechtěl. Papež pro tuto nepoddanost a domu Božího i řádu duchovního neuctivost dal klatbu na krále, přikázav osobám duchovním, aby žádná mše před králem nebyla slaužena. Kněží a žáci na větším dile obrátili se z Moravy do Čech a v Moravě zůstal lid bez služby Boží. Poznávše okolní národové, že král Moravský jest v zlořečení a skrze to že jemu Pán Bůh žádného štěstí ani prospěchu nedá, vojensky naň a na lid jeho táhli Uhři, Poláci, Němci i Čechové a hanebně zemi jeho moravskú lubili a plundrovali. A poznav král, že již naň přišlo Boží dopuštění a lid že chodí jako na mysli zmámený, povolav rad svých ptal se jich, co má učiniti, a oni žádné jemu rady dáti proti vůli Boží neuměli. Král povolav časem večerním jednoho věrného služebníka, kázal tajně kůň osedlati a připásav meč vsedl na kůň a kázav most spustiti, jel pryč, a přijel do jednoho velkého lesa. A když již svítati počalo, ssed s koně zabil jej a odpásav meč zakopal jej do země. I chodil po horách a lesích tak dlouho, až přišel k jednomu

domu paustenickému, kdež jsú tři velmi nábožni muži přebývali. I žádal jest u nich až do dne třetího odpočinutí, a potom prosil, aby jej mezi se přijali, že chce s nimi tu zůstatí. Kteříž podivivše se osobě mládeuce, řekli jsú: Snad Duch Boží jej sem poslal. Bychme jej měli od nás odehnati, hříchem bychom vinni byli. Přijali sau jej davše naň kápi paustenickú neb mnichovskú, jej oholili a snažně se zaň Pánu Bohu modlili, aby jemu Pán Bůh dal v začatém dobrém setrvání. On také Pánu Bohu velmi se modlil a posty s nimi zachovával, motykau kopal, aniž jiného než vody za nápoj užíval. A tak v té těžkosti a činění pokání trval na té paušti let osmnáct. Když pak uznal svú těžkú nemoc a učil na svém těle, že živ nebude, povolav svých bratrův paustevníkův, a před nimi svých hříchův Pánu Bohu vyznával, a že jest on byl Svatoboj, král Moravský, všem zjevně oznámil. Kteříž podivivše se, když umřel, jej tu, kdež jiné pausteniky pochovávali, pohřbili.

15 Ta paušť kde jest byla, na tom místě klášter stojí Panny Marie na moravském a uherském pomezí, v kterémž sú bratří zákona svatého Benedikta a klášteru jméno Zabor. Uhři pak a Poláci, Němci i Čechové království Moravské, když jeho nebyl kdo bráně, tak roztrhali a sobě osobili, že hlavy od toho času více pozdvihnutí nemohlo, až bylo do Čech vedle proroctví biskupa Strachoty přeneseno.

Krále Přemysla Otakara list papeži o porážce Uhrů r. 1260.

(Z listů 243 a 244.)

Najsvětějšímu v Krystu otci, a pánu panu Alexandrovi z Boží milosti svatosvatého římského kostela najvyššímu biskupu: Ottagar Přemysl z též milosti pán království Českého, kníže Rakauský, a Štýrský a markrabí Moravský etc. Milostivý zajisté pastýř, když jsau jeho ovce od vlkův vysvobozeny, z toho zvláštní rozkoš má, veselí se také dobro-
25 tivý otec, když synové jeho ve zdraví jsau.

Těžký boj jsme měli s Bélau a s synem jeho Štěpánem, králi Uherskými osvícenými, a s Danyelem, králem Ruským, a s syny jeho a s jinými Rusy a Tatary, kteříž přijeli jemu na pomoc, a s Boleslavem Krakovským knížetem, a s Lestkem a s Mladencem, Záleskými vývodami, a s nesčíslným počtem nemilostivých Kumanův, Uhrův, a rozličných Slovákův, Syculův, Valachův, Muldavanův, Berzeminův a Izmahelův a Bulgarův, ruscienských a bosenských kacířův: Ale však s Boží pomocí boj jsme obdrželi, a z nebe od jeho milosti svaté nám
35 vítězství dáno, a po vítězství, mezi námi s strany jedné a předřečenými králi s strany druhé smlauva a narovnání učiněno:

Protož Vašemu důstojenství tak jakž samo v sobě v pravdě jest, řístem tímto umínil jsem oznámiti: Když k té řece, kteráž Dye slove, na jedno místo od zámku a městečka řečeného Humburgk, vzdáli na dvě míli přijeli jsme, tu kdež jsou meze uherské a rakúské, naše vojsko jsme položili: S druhé strany té vody králové také s jich vojsky, málo před tím byli se položili, tak že naše vojska a nepřátelská sama toliko voda dělila.

To když se tak stalo, uznali jsme, že nepřítel našich bez naší znamenité škody nemůžeme dojíti: Ač o pokoj mezi námi a týmiž králi divně a rozličně jednáno bylo, ale oni den ode dne, a hodinu od hodiny, jinák a jinák úmysly své měnili.

A tak nechýlilo se k pokoji, než srdce jich, jako někdy Farao-novo, zatvrzená byla, od Pána Boha pro pomstu, kteráž na ně přijíti měla: Potom pak dali jsme jim na vůli, aby neb oni nám postaupili, abychom k nim volně jeti mohli a s nimi bojovati, neb my jim abychom postaupili: Ale však strana nám odporná volila, abychom my povarovali, a dali jim místo, aby se přes tu řeku mohli přepravit, a to aby se tak bez překážky vykonati mohlo.

Předřčení králové, a jich bábové, a hrabata, příměří jsú učinili s námi od svatého Víta až do svatého Jana Křtitele, od svatého Jana až do svaté panny Markety, a toho svými přísahami potvrdili.

Ale že oni své sliby a přísahy obyčej měli a mají zrušovati, našleže brody sobě příhodné, časem nočním tajně na naši stranu se s svým vojskem přepravili. A když jsme již držali a věřili, žeby pokoj byl: tof hned s bezčíslným počtem, a my se nenadáli, proti nám ukázali se na poli. Ale že byla naše naděje v příměří, jedva desátý díl našeho vojska při nás toliko pro ostříhání naší osoby zůstal: Neb jedni přeplavivše se přes Dunaj byli v Hemburgku, druzí na picování, jiní v stančích, jiní při voztech. Ti pak naši nepřátelé plni jsouce lsti, všudy vůkol nás obkličili, tak, by Boží pomoci nebylo, byli by nás za živa pohltili.

Tu my v takovém sauzení jsouce postaveni, v jiném žádném neměli jsme naděje, než v Pánu Bohu všemohúcím a v pánu našem Pánu Ježíši, naučení majíce z víry křesťanské, že on neopauští těch, kteříž v něho daufají, ale čini jim pomoc s hůry a že on dává vítězství: Z té pak celé dobré naděje, naše pomoctky a spolu rytíře nejprvé jsme zřídívše napomenuli, aby v Pánu Bohu naději měli, a tak že budú moci nad svými zvítěziti nepřátely.

V tom hned na ty haufy, těch zuřivých a v svú moc daufajících nepřátel našich jsme se ohořili, kteréž Pán Bůh náš netoliko našimi rukami a našich rytířův mužností zstrašil, ale svú moci a svých nebe-

ských rytířův nám pomocí učiněnou na běh obrátil, tak že takovou prudkostí utíkající v hromadu se stlačili a do řeky té vběhše padali, a naši je Boží pomocí snažně bili a mordovali, až řeka ta všecka jimi jako někdy Egyptskými moře naplnila a krví raněných se zčervenila, 5 tak že těch utíkajících od tváři Boží hříšníkův mnoho tu zahynulo, že přes lidská těla, a ztopené koně, jako přes udělané mosty naši je hnali a mnoho tisícův jich zmordovali, a kteříž zůstali, ven z svých vozův běžíce utíkali, jakoby je všecken svět honil. Naši pak nechavše honění na jich obořili se vozy, a tu mnoho ztravy nabrali, i jiných rozličných 10 kořistí, a to všecko do našich stanův vnesše věrně a právně tím se dělili. Již pak po takovém, nám od Pána Boha daném vítězství, jakž se to zřetelně znáti mohlo, království Uherské, že jsme našemu panování mohli podmaniti, a v věčnou nám poddati službu. Ale rozvažující, že jest lépe dobrého sauseda míti nežli zlého přemoha vyplnění: jakož ně- 15 kdy císař Konstantyn pověděl, že častokrát chutnější bývá přátelství po nepřítzni, když srovnání přijde, protož jsme s ním v srovnání vešli raději nežli bychom to tak slavné království zlehčili. A tím bychom snad i Tatarům do našich zemí snadnější způsobili přístup: Protož teď srovnání to mezi námi a předřečenými králi, Bélú a Štěpánem a královnú 20 i všemi pány uherskými učiněné a pečeti jich utvrzené, Vašemu důstojenství posíláme, prosíce snažně, aby to od stolice Vaší apoštolské potvrzeno bylo, a tím utvrzením aby věčná pevnost míti mohlo.

To pak vítězství, kteréhož nám jeho Božská milost popřítí ráčila, 25 hodně a spravedlivě žádnému jinému než jeho svaté milosti připisujem a svatým jeho s hodným díkův činěním. Chceme tomu také, aby Vaší velebnosti tajné nebylo, to co jest nám od lidí a mužův našich viry hodných oznámeno, a zvláště od těch sami v uši naše jsme to slyšali, kteříž v čas bitvy, vojska našeho k ostříhání z zadu postaveni byli. Když se měl boj začít, že jsau viděli nějakého ptáka nad znameními bojov- 30 nými, to jest nad korauhvi, jehož byl způsob jako vorel, a barva bělejší než snih, a měl hlavu zlatú též i hrdlo, a vždycky létal za korauhvi svatého Václava, někdy knížete a vždycky dědice českého a slavného mučedníka Božího. Kterýžto pták se jim zdál, že pomalu roste, a když se boj začal, tehdy tak veliký byl, že svým životem a peřím 35 přikryl všecken zástup rytířstva našeho.

Přítom času téhož dne rytíř jeden znamenitý a nábožný a jistě muž viry hodný, Jan syn Svojslavův, ležal v svém domě v veliké nemoci. Jako hodinu třetí naden, byl jest jako u vytržení mysli. Přátelé okolo něho stojíce nevěděli, jestli živ čili mrtev, však jeho při pokoji ležeti nechali. 40 Kterýž potom otevířev oči, jakoby se ze sna probudil, okolo sebe stojícím

tu hned své vidění vypravoval a řka: Zdálo mi se, a já byl na poli v boji mezi bojovníky postaven, a tu sem viděl náš lid český, nedobře proti nepřátelům šikovaný, a v tom uhledal jsem svaté dědice jdící jemu na pomoc: Nejprv šel svatý Václav jsa v pancíř oblečený, a měl lepku na své hlavě a meč v pošvě zlaté perlami ozdobený po levé straně, v pravé ruce an nese svůj praporec: A za tím bral se svatý Vojtěch, poctivě v rúcho biskupské jsa oblečen. Potom svatý Prokop jako opat slavný, maje v ruce berlu, hned šel za biskupem. Naposledy viděl sem pět bratrův svatých mučedníkův, ani jdú spolu, jstíce v své sukně bratrské oblečení. A svatý Václav ohledl se a jdícím za sebou řekl: „Mdlé jest vojsko naše, protož pojďme s Boží pomocí jemu na pomoc.“ To když pověděl, hned svůj praporec proti nepřátelům obrátil, a oni všickni pryč se obrátili a utíkali. To slyšíce někteří tu přistojící okolo něho pravili: „Jeho toto vidění nic jiného neznamená než že Pán Bůh dnes dal vítězství králi pánu našemu, skrze přímlovu svatých dědicův.“ Protož což koli tuto piši Vaši svatosti, to jistě a pravdě jest tak, a stalo se bez omylu, i nemohl sem se zdržeti, abych toho Vašemu důstojenství jako hlavě svaté víry křesťanské neoznámil pro zvláštní potěšení a tím divem od Pána Boha učiněným, aby se jeho chvála svatá a čest na věky rozmahala. Dán v Praze osmý den měsíce října léta tisícého dvou stého šedesátého.

Tu pak v Praze on král sám svými vlastními ústy o té porážce divné věci vypravoval, též i jiná knížata a páni i rytíři pravili: Když se bitva začítí měla, že sú byli v velkém strachu, a jednak na poly mrtvi, ale jakž se bitva počala, tak sú veselí byli, jakoby tím jisti byli, že že budú vítězství mítí, a tak netoliko nepřátely, ale i zdi železné porážeti hotoví byli.

Jaroš Berka z Dubé, purkrabí Pražský, muž jistě víry hodný, před Janem biskupem a proboštem a děkanem i jinými prelaty a kanovníky kostela pražského v kapitole sám osobně pravil, že to vojsko všecko, v kterémž on svými rukami jsa u prostředku, korauhev zemskou na kopí svatého Václava zavěšenú držal, žádného aurazu nemělo, ani jich koňové, ale kamž se koli on s tú korauhví obrátil, nepřátelé všickni utíkali: Jini také pravili, že hrot toho dřeva, na kterémž ta korauhev visela, svítil jako paprslek slunečný.

Poslové krále Uherského před Přemyslem to zjevně mluvili, i přede všemi pány, že když se vojska potkala, a začala se bitva, a Čechové vysokými hlasy vzkřikli začavše píseň jim od svatého Vojtěcha vydaní, Hospodine pomiluj ny, Jezu Kriste pomiluj ny etc.,

že koňové jich mimo jich všecku vůli, bezděčně se na zpátek obraceli a utíkali.

Císař Karel IV. viděl poklad kláštera opatovického.

(List 333 a 334.)

Císař Karel, pojav s sebou okolo třidceti svých dvořanův, vyjel z Prahy, pravě, že chce jeti na projížďku. I jel až do Králové Hradce, 5 a když tam přijel, tu byl ctěn od měšťanův poctivě. Nazajtrí pak ráno, vstav a pojav sebou dva věrná komorníky, jiným všem sebe tu v městě čekati rozkázal. I jel až do kláštera jednoho na půl druhé mile od Hradce, a ten slul Opatovice, aby klášter starodávní a jako najvzácnější mezi jinými řádu svatého Benedikta ohledal. A na té cestě rozkázal oběma 10 komorníkům, aby ho žádný z nich císařem nejmenoval, ani, kto by on byl, žádnému nepravil. Oni se tak zachovati slíbili. A když vjel do kláštera, pozdraviv opata a bratrův, za stůl se posadil, a oni, viduce poctivou postavu, poctivost mu činili. A když chtěli obědvati, toho hosti za stůl s opatem posadili a opat jako muž poctivý krájel a kladl jemu na talír. 15 A když bylo po vykonání obědu, řekl opat: Milý dobrý muži, prosím Tebe, oznam mi, které jest Tvé jméno? A on odpověděl: Rád to učiním, ale však prvé prosím, milý otče, pojed' se mnú do kostela, pojmi s sebou dva nejstarší bratry z Tvého konventu, kterýmž nejvíce věříš. A on tak učinil. Pojav hosti za ruku, uvedl je do kostela, a poklečavše malú 20 chvíli, řekl Karel: Kněže opate poctivý, jakož jsi žádostiv byl věděti mé jméno, i oznamujť před těmito otcí mými milými a Tvými bratry, že jsem já Karel, císař Římský a král Český, pán váš. I řekl opat: Ó najslavnější císaři a pane náš, zdaliž já Tvé osoby neznám? Ale však sám sem sobě nevěřil a to z té příčiny, když při Tobě žádného služebníkův 25 znamenitých sem neviděl. A snad chtěl tomu Pán Bůh, abych Tebe dokonale nepoznal. I řekl císař: Služebníkův sem v městě Hradci zanechal a do tohoto kláštera jich s sebou pojítí nechtěl proto, abych mohl s Vámi, otcové milí, snáze a volněji něco v tajnosti rozmluviti. A obrátiv se k opatovi, řekl: Otče, tito-li jsú bratří nejstarší a najvěrnější tajných 30 věcí sekretáři v Tvém klášteře? An on řekl: Ti jsú. I řekl císař: Milí otcové, již Vám tuto na Božím místě oznámím příčinu příjezdu mého do tohoto kláštera. Zpráva mne došla z domnění lidského, že byste Vy při tomto klášteře měli mítí veliký poklad na stříbře i zlatě z daru Pána Boha všemohúcího; protož jestli to tak jest, Vám věřím, že toho 35 přede mnú jako před svým pánem a obráncí nezatajíte, a já Vám přiříkám pod svú věrú císařskou, že Vám nic toho nechci vzítí ani skrze žádného jiného, ani nato sáhnúti žádným vynyšleným obyčejem, toliko

ať nato pohledím. A oni po takové řeči stáli, jako by se ulekli. I řekl opat: Slavný císaři, Tvé Milosti prosíme, popřej nám se nato maličko poraditi. A odstúpivše od něho, dlúhau chvíli se radili, a navrátivše se k němu, řekl opat: Pane náš milostivý! jakož se ptáti ráčí Tvá Velebnost na poklad obecní kláštera tohoto, i račíž věděti, že jest bratrův v klášteře tomto na tento čas padesát a pět, a žádný z nich o tom nic neví. Jest ovšem nějaký poklad, o kterémž já a tito dva bratři vědomost máme a žádný jiný, a když by mne Pán Bůh neuchoval aneb kterého z bratrův těchto dvů, jinému se na to místo oznámí. A tak žádný větší počet o něm vědomosti nemá než tři osoby, totiž opat a dva nejstarší z konventu. A my jsme takovými těžkými závazky zavázáni, abychom žádnému, kde jest ten poklad položen, nepravili ani ústy ani jakým znamením. Nad to jest k tomu velmi těžký přístup i Vaší Milosti nenáležitý. I řekl císař: Připusťte mne čtvrtého k té víře, chci učiniti týž závazek jako i Vy, že toho pokladu žádnému nikdá neoznámím. A oni, opět poradivše se, řekli: Pane náš milostivý, jistě není nám náležité to učiniti a také není náležité to před Tvů Milostí zatajiti. Protož ze dvěho jedno chceme učiniti: nebo Vám to místo, kde jest ten poklad, chceme oznámiti a jeho neukázati, aneb chceme Vám jej ukázati, a kde jest neoznamovati. I pomysliv císař, řekl: Necht' naň pohledím; dosti budu míti na tom. A oni řekli: Chceš-li jej viděti, musíš se tak, jak my Tobě rozkážem, zachovati. A on odpověděl: Otcové milí, můj život jest v Vašich rukau; což mi rozkážete, to učiním. A oni, pojavše jej za ruku, uvedli jej do jednoho velikého sklepu cihlami dlaženého a tu osvětili dvě veliké svíce voskové, a vzavše kuklu, strčili ji na císaře opak. A vyzdvihše několik cihel, odkryli nějakú díru do země, i lezli do země po řebříku napřed velmi hluboko a císař v kukle za nimi. A když na dno přišli, obrátili císaře několikrát sem i tam, aby pamět ztratil, i vedli jej nějakau štolau tak daleko, jako by mohlo býti za dvoje hony, a tu vzavše s něho kuklu, ukázali jemu veliký loch plný kruhův stříbra litého. Odtud vedli jej málo dále, i okázali jemu opět loch v hlině vybraný a v něm zlata kruhův velmi velikých jako bez míry i váhy. Ještě jej uvedli do třetího lochu, v kterémž byli rozliční zlatí křížové, pacifikálové s drahým kamením a jiných mnoho klénottův rozličných. I řekl opat císaři: Pane náš, tito pokladové Tvoji jsú a Tobě i Tvým budoucím se chovají; protož vezmiž sobě tuto, což se koli Tobě líbí. A on řekl: Nedajž mi toho Pán Bůh, abych měl co vzíti z pokladův kostelních. Odpověděl opat: Aniž by to slušné bylo, aby Ty měl z tohoto místa vyjítí a něco pro pamět sebů nevynešti. I vzav jeden krásný prsten, v němž byl veliký světlý a nad míru drahý diamant, který spravedlivě císaři míti náležel, dal jej

do jeho ruky, a on přijal jej vděčně. A s tím zase se obrátili, a opět naň kukla vložena, a tak císařem jako prvé, aby pamět ztratil, zatočeno. A když zase vylezli až do toho sklepu, odtud císař vyšed, poklekl před velikým oltářem Panny Marie, a Pánu Bohu se pomodliv, 5 řekl: Otcové milí! z této povolnosti a že jste se ke mně věrně a pravě zachovali a ten poklad ukázali, Vám děkuji a Vás se ptám, mohu-li já to svým milým a věrným přátelům, že sem takový a tak znamenitý poklad pod zemí viděl v mém království, oznámiti? Ale však, bych 10 chtěl praviti, v kterém jest místě, toho nevím a na to se ptáti nechci. Také jeho po druhé viděti nejsem žádostiv, a nedajž mi toho Pán Bůh, abych se měl naň potahovati. A oni řekli: Učiň, cožkoli ráčí Tvá Velebnost jako pán náš milostivý.

A s tím hned s nimi se rozžehnal, a řka: Toto jistě vězte, že tento prsten a dar od Vás mně daný u mne jest v takové vážnosti, 15 že nesejde a sjiti nemá s mého prstu až do mé smrti. Nad to když pohřben budu, chei tomu a dožádám se toho na mých věrných, aby byl na mém prstu zanechán a se mnú pohřben. Jakož pak jest na prstu jeho v hrobě až do dnešního dne. A vsed na svůj kůň, k Hradci se obrátil.

20 I ptali se někteří znamenitější jeho dvořané komorníkův, kde sú s císařem jezdili, a oni pravili: Do kláštera opatovického; tu císař obědval a po obědě, vsed s opatem a s dvěma starými mnichy do kostela dlúho se tam (vedle svého obyčeje) Pánu Bohu modlil. Potom pak před svú smrtí císař některým svým věrným radám, kterak jest veliký pod 25 zemí poklad u kláštera opatovického (ale že neví a nato se ptáti nechce, v kterém místě) viděl, a ukazuje ten krásný prsten a drahý diamant, pravil, že mu tu od opata a od těch bratří dán. Potom taková věc po letech padesáti a šesti také na jevo vyšla, že nějaký Jan, jenž byl na ten čas v držení Heřmanova Městce, chtě tomu po 30 kladu, kázal opata toho kláštera ukrutně mučiti.

15. Zikmund z Puchova.

Abý v Čechách rozšířily se obsáhlejší známosti o národech cizích, Zikmund z Puchova (1520—1584?), šlechtic učený, na pobídku královskou dle Münsterovy latinské vzdělal a r. 1554 vydal Kosmografii českou, použiv k tomu bojně jiných pramenů.

35 Kosmografie česká rozdělena jest ve 2 díly. První, zajímavý a zábavný, jest spracování spisu Münsterova mimo části o Čechách a o Praze,

které skoro celé pocházejí od Zikmunda; druhý mnohem suchopárnější, dějepisný díl až na malé výjimky jest vlastní práce Zikmundova dle starých dějepisců řeckých a římských a spisovatelů středověkých. Popisuje zeměpisné poměry, obyvatelstvo, zvyky a mravy jeho, všimajíc si více krajín vzdálených a neznámých než blízkých a známějších, a při tom vypravuje také historie zemí, obšírněji těch, které byly ode dávna známy. Byla tedy věku svému jakýmsi všeobecným zeměpisem, národopisem a dějepisem. Patří k největším knihám českým, které kdy byly tištěny. Ozdobena jest mnohými na dřevě řezanými obrazy a iniciálkami.

Sloh Zikmundův jest ještě nevybroušený, postupem díla jeví se však čím dále tím lepší a obratnější.

Pozn. Rozbor Kosmografie české podal Fr. Černý v List. filol. roč. XX.).

O P r a z e.

(List 462.)

Praha, hlavní město v království Českém, stolice císařův, králův a arcibiskupův, jest na tři díly rozdělena. Jeden díl slove Menší Praha, jinak Malá Strana, a leží s jedné strany řeky Vltavy, připojena jsauc k vrchu, na němž hrad krásný a velmi veliký královský a kostel znamenitý Víta svatého stojí, v kterémž mnoho těl mrtvých svatých, císařských, královských a knížecích v Kristu Pánu odpočívá.

Na tomto hradě jest palác královský vyzdvižen, velikostí nevidané, všecken mistrovským dílem klenutý bez slaupův všelikých. Při paláci královském jest zahrada veliká rozkošná, v níž se rozličné štěpy, ovoce a byliny ušlechtilé, domácí i z jiných dalekých zemí, velmi pořádně rozsázené spatřují. K tomu dům královský velmi nákladně a mistrovsky obyčejem římským vystavěný, s jinými některými domy, kratochvilem královským a knížecím oddanými. V této zahradě raur a kašen drahně teče, kterýmiž se zahrada tato zvlažuje. V ní jsau také rozličná zvířata z Asié, Afriky a Evropy sebraná, ptactvo též z zemí rozličných. Mezi ní a palácem královským leží příkop od přirození učiněný širokosti a hlubokosti nevidané, přes nějž od paláce královského až k zahradě jest most na třech slaupích velmi vysokých postavený. Za zahradou čtvrt míle podál leží obora královská veliká, zdi kamennou všecka obehnána, a při ní dům královský veselý. V kterězto oboře jest zvěř rozličná, a Jeho Královská Milost své potěšení a kratochvile někdy tam mívati ráčí.

Palác královský v místě velmi rozkošném leží. Od východu, poledne a půlnoci má veselé vinohrady. I na západ jsou vinice, mezi nimižto spanilé roviny a v nich dotčené zahrady a obora královská se nalézají.

5 Stará Praha s Novým Městem spojená, však příkopy, zdi, věže, branami a fortuami od Města Nového oddělená, jest po jedné straně na východ od půlnoci až na poledne, zdi kamennou vysokou a na západ též řekou Vltavou zavítna. Od půlnoci zeď a voda se spojují. Na poledne mezi zdi a řekou zámek císařský Vyšehrad někdy krásný,
10 na vysokém vrchu nad Vltavou nad lukami, roviny, vinohrady velmi vesele leží. Nad příkopem, kterýž Staré Město od Nového dělí, jest postaven veliký dvůr královský a podle něho též veliký dvůr královský, pavlačemi vespolek spojení příbytkové předešlých králův a královen českých, mezi nimižto věže kamenná vysoká stojí a před ní veliký sklep
15 klenutý, pod nějž skrze příkop dotčený voda šla.

Stará Praha s Malou Stranou jest spojena mostem kamenným, sedmnácte velikých sklepův majícím, nákladně a mistrovsky udělaným přes řeku Vltavu, na kterémžto mostě od Města Starého věže veliké velmi nákladně a mistrovsky na dvou pilířích skrovných pod sedmi
20 zlatými makovicemi stojí.

Praha leží podle řeky Vltavy mezi vinohrady a vztahuje se až k Vyšehradu vzdělí skoro na půl veliké míle. Město toto jest velikým, znamenitým a nákladným stavením ozdobeno: hrady, paláci, zámky, rathauzy, kostely, kláštery, velikou Karla císaře kolejí, špitály, ryňky,
25 placy a jinými domy rozličnými, obecnými i obzvláštními, nákladně a krásně vystavěnými, tak jakž jeden každý na oko může spatřiti.

Císař Karel Čtvrtý, král Český, odcizil kostel pražský od biskupství Mohušského a v arcibiskupství jej vyzdvihl.

V tomto městě hojnost všech věcí k životu lidskému náležitých
30 jest veliká velmi. Vína domácího tak se mnoho okolo něho rodí, že přes celý rok obyvatelům stačí, až na jiných mnohých místech v zemi české také roste a v Litoměřicích zvláště. A jest víno dosti lahodné a kořenaté, však ne tak silné, aby směšování s vodou potřebovalo, protož v mírnosti samo od sebe beze škody pít může. U Austrijského
35 nejlepší víno české roste, kteréž se uherskému vyrovnati může.

Obyvatelé pražští jsou obdařeni na svá vína tauto svobodou, že od sv. Havla až do svatého Jiří žádných vín jiných krom pražských v městě šenkovati nesmí. Piv rozličných a velmi dobrých v něm hojnost, zvláště piva bílého. Masa nejčistšího hovězího, telecího, skopového, je-
40 hňátkového, vepřového a jiného všelikého tak se mnoho dne každého

přes celý rok vždycky v tomto městě a zvláště v sobotu prodává, též zvíři, ptactva a vaření všelikého s jinými rozličnými potravinami mléčnými, že se spravedlivěji čemu jest podiviti, než o tom vypravovati; neb se v žádném městě křesťanském toho nikdež nenalézá, ani v Římě, kterýž se tomu diví a praví, že ve čtvrti létě tolik masa nestráví, co se ho jediný den sobotní v Praze na trhu spatří. Ač v Gdaňstě někdy na dva tisíce volův i více za jeden týden zbijí, ale to za některau málo neděli stojí, k tomu se do tůn klade a na lodě prodává. Než aby den ode dne, sobotu od soboty přes celý rok jako v Praze vždycky jedno- stejně nejlepší, nejčistší a nejvýboruější maso býti mělo, k tomu bez váhy se prodávalo, chudý neb bohatý kdož by koli přišel, aby sobě vybral, co chtěl: toho se v křesťanstvu nikdež nenachází, nad to v pohanstvu.

Rybníkův v zemi české, věc k víře nepodobná, jak jest mnoho, v nichž kaprův, štik a jiných ryb rozličných velmi mnoho se zdrží, protož v tomto městě ryb všelikých nazbyt ku kaupi na trhu se nachází, jako štik, kaprův, parem, mřeňův, lososův, pstruhův, okaunův a tak dále. A netoliko z samých rybníkův, ale ze všech také řek, ježto zemi českau zvlažují, ryb dosti pochází, neb jsau rybné velmi; ač není-li více na škodu, tak velice zemi dopauštvěti zatopovati, nechť to vrchnosti saudí.

Dále jaká hojnost v městě tomto bílého i rezného chleba každého dne jest, může se po tom rozuměti, jak po zemi a po vodě několika stranami každého téměř dne množství veliké obilí do zemi okolních germanských vychází. A taková tato hojnost netoliko v tomto hlavníim městě pražském království Českého, ale ve všech jiných městech a městečkách v zemi této se nachází.

16. Tomáš Bavorovský,

(† 1562)

nazvaný po rodišti Bavorově, vynikal v 16. stol. mezi kazateli katolickými. Jsa děkanem kapituly pražské zastával v Krumlově úřad kazatelský při dvoře pana Viléma z Rožmberka, jehož nákladem r. 1557 vydal *Postillu českou aneb kázání a veyklady na evangelia ve skvostné úpravě s nádherným tiskem a dřevořezbami.*

V kázáních svých horlil Bavorovský proti sobectví a zbujnělosti panstva, proti nešetření práva a utiskování lidu poddaného. Ostře, ale spravedlivě odsuzoval chyby všech tehdejších stran a stavů. Zachoval

nám jimi dosti zřetelný obraz mravů, jaké byly v Čechách za Ferdinanda I.

Řeč Bavorovského jest jasná, čistá, jadrná jeví veliký dar výmluvnosti.

(Pozn.: Bavorovského Postillu se stanoviska kulturněhistorického probral Jan V. Novák ve Sborníku histor. roč. III. Několik kázání z ní vydal se změnami r. 1822 Jos. Ditrich.)

Z kázání v sedmou neděli po svaté Trojici.

Evangelium sv. Marka v 8. kap. (o nasycení 4000 lidí na poušti).

(List 258—259).

5 Vědauce a tomu jsauce již vyučení, co jest opatrování Boží, a co my sobě v něm zakazovati můžeme, máme se se všim jeho svatě ochraně duověřiti a tomu srdečně věřiti, že on nás jako ten, v němž sobě život náš i bytu našeho trvání pokládáme, neopustí, hladem nemož, ale chovati a potřeby k živnosti naši svým svatým požehnáním,
10 jako Bůh nám laskavě příznivý, rozmnožovati a zachovávatí rači. Daro se tuto na tom jest zastavovati a mysl svau tímto zanepražďňovati: „Kdo nás na tomto světě krmiti a živiti bude? Zástup lidí, počet nezčítelný, pokolení lidské vždy více a více se množí, aurod zemských málo, i kterak všem k živnosti postatčiti mohau?“ Tak na své mysl
15 přemejšleti, není v Pána Boha dauřati, ale jest o jeho opatrování pochybovati, z čehož potom i v to lidé přicházejí, že zlehčie sobě Bohu i jeho svatě sliby, skrze falešné obchody podvodně a lstivě živnosti dobývají a hledají. Jakož v takovém pochybování Izdrahelští někdy nalezeni byli, kteříž jsauce na paušti počali o Božím opatrování po-
20 chybovati a k Mojžíšovi těmito slovy se domlauhavi řkauce: „Proč si nás vyvedl z Egiptu, abychom zemřeli na paušti? Chleba nemáme, vody není, duše naše již v ošklivosti má pokrm tento přelehký.“ Ano i sám Mojžíš počal pro veliké množství lidu o opatrování Božím a lidu toho na paušti zachování pochybovati, z kteréžto pochybnosti
25 a nedověry k Bohu, připomínajíc množství veliké lidu, toto mluvil řka: „Šest set tisícov pěších jesti tohoto lidu, a ty pravíš: Dám jim jísti maso celý měsíc. Zdali natepeš množství voluov a ovei, aby statčiti jim mohlo ku pokrmu? Aneb zdali všecky ryby v moři zběhnau se spolu, aby je nasýtily?“

30 Toto všecko zbytečně bylo mluveno, nebo Bůh tehdaž všecken ten počet lidu Izdrahelského vzal v takové své bezpečné opatrování,

že je i andělským pokrmem krmil a živil, načež Mojžiš i veškeren lid každého dne patřil, toho daru se dotýkal, jeho užíval. Protož jestliže měli zaslíbení Božská v jakém podezření, ale z toho předivného skutku mohli se tomu učiti, že Buoň i na té paušti mocen jest tak veliké množství zachovati. Jakož pak Buoň ozejvaje se k takovému vyčítání Mojžišovu a trestaje jeho nedověru, k němu promluvil řka: „Zdali ruka Boží není mocná, již nyní užíš, naplní-li se řeč má v skutku čili nic.“ Viděl a poznal Boha v slibích svých mocného a pravdomluvného býti.

Tomu něctó nápodobného v řeči svatého čtení nacházíme. Nebo uvažujíce učedníci Páně Kristovi, kterak mnozi zástupové na tu pauš, na kteréž ani jarmarku ani kuchyně nebylo, přišli, nemohli rozumem toho postihnauti, kterak by tento zástup nasycen býti mohl. Protož před svým mistrem toto společně promluvili: „I odkud bude moci kdo tyto nakrmiti chleby zde na paušti?“ Ptali se, kdo? Neb ještě mistra svého neznali býti tím Bohem pravým, z jehožto požehnání všeho stvoření pochází rozmnožení. Takovým pečováním ti, kteříž sau v naději jisté slovem Božím ujistěni, nemnoho myslí svých zanepřaždňují, ale i tehdaž Bohu svému se těší a duověři, když žádného vobilé neb na poli neb v stodolách ani dostatečného v špižernách opatření nevidí.

Kterak my se pak tohoto času chováme a jakou důvěrností v ochraně Boží sobě naše zachování pokládáme, tuto připomenutí se má, aby z přirovnání zřetelnější bylo poznání. Vycházímeť i my ještě na pustá místa, putujíce k tomuto neb k jinému svatému: a to ne za jinou příčinou, jakž i v tom viděti býti chceme, než pro náboženství, abychom slova Božího poslauchali a Pánu našemu se modlili. Dobré předsevzeti, šetřte pruochoď: Na paušti není vystavených kuchyní ani krčem, protož obávajíce se, abychom v jedné neb druhé hodině hladem nezemřeli, dopauštíme toho, aby za námi netoliko na zádech nesli, ale také i na kárách a na vozích maso, chleby, vína, piva vezli, kterýmižto věcmi prvé řeč k místu modlitebnímu přijdeme, tak cesty se zaměstknají že nesnadno každému vjíti jest do chrámu Páně. Tu již potom ďábel dobrého Božího stvoření k zlému užívá, vopilei namítá víno pálené, ukazuje sudy vinné, obracuje naň dejm z kuchyně, a z toho potom to pochází, že mnozi zapomenauce se nad slovem Božím a nad tou příčinou, pro kterouž vyšli, prvé se ptáti budau po šenkéři než po knězi. V tom potom uhlédati se muože skutek jich putování. Tento se bude v svém vopilství váletí, jiný zlořečie s jinými vaditi, někteří tancují, jiní o sobě kordy dělají, a v takovém náboženství mnozi tak

velmi ustávají, že je zase jako nějaké šelmy do domov jich voziti musejí.*)

Toto všecko nyní se tehdaž vidi, když se zástupové za příčinou svatě pobožnosti někde na paušf valí. Na kteréžto neřady muože
 5 vrchnost světská skrze prsty hleděti, takovému neřadu povolovati, toliko aby jich pivováři mohli státi. Nebo se již mnozi nacházejí, kteříž po tom ne mnoho se ptají, etnostně-li jsau jich poddani živi, boji-li se Pána Boha svého, sauli opatření dobrým farářem, ale po
 10 tomto často: kterak mnoho věrteluo v piva do téhoduc v této neb jiné krémě vydávají, protož poraučeji a k tomu lid nutí, aby piva brali, pili, by hned poslední kravičkau zaplatiti měli. I co se pak dívime, že takoví neřadové mezi lidem povstávají, že se všecko dobré lehčí, a že bázně Boží není mezi lidem sprostným, poněvadž to ti chtí mítí
 15 své takové neřady zastavovati by měli. Krátký čas nám to ukáže, co z takové hanebné rozpustilosti v tomto království povstane. Necht' již někdo takové obyčeje naše nechvalitebně přirovná k tomuto svatému zástupu, kterýž se na místě pustém takovými rozpustilostmi nezanepraždňoval, ale na to se oddal a k tomu uprázdnil, aby spasitedlná
 20 naučení z aust Syna Božího v srdce svá přijímal, a nalezněť v pravdě veliký rozdíl mezi jich svatau pobožnostíí a naši rozpustilostí. Protož nejprv příkladem tohoto zástupu tomu se vyučovati máme, kterak ve všem a se vším Pánu Bohu našemu a jeho dostatečnému a svatému opatrování duověřiti se muožeme.

25 Potom povinni jsme ty dary, kteréž Buoh skrze své Božské požehnání na poli, v stodolách, v rukau, v austech našich a tak na každém místě rozmnožuje, s děkováním a s srdečnou vděčností při-

*) Na hrozně potupování slova Božího za své doby naříká Bavorovský ještě na jiném místě (list 257) v téměř kázání: Kde již, prosím, najdeš tak horlivého milovníka a chtivého posluchače, kterýž by mohl, nepravím tři dni, jako títo zástupové, ale tři toliko hodiny pokojně bez tesknosti při poslauchání slova Božího nebo jeho svatých službách vytrvati? Nemnoho takových může se najíti. Ale těch každého kázání dosti vidíme, kteříž nemohau samého textu evangelium svatého vyslyšeti, až se zase na dvéře, kudy do kostela vcházejí, oblédají a s chvátáním zase vycházejí. Jiní pak do chrámu Božího nakauknauc, že jim v něm jako v kuchyni psuom maso nevoni, hned zase nazpátek se obracují a žádostí svých, k čemuž je veďau, následují. A jiní toliko o to se starají, aby toho, když velebná svátost se vyzdvihuje, nezmeškali, kterauž spatříc skrze dvéře kostelní v tom domnění odcházejí, jakoby toho dne zadosti svému náboženství učinili, nemnoho sobě toho váží, jestliže se před tím, když kněz kázal, páleným vínem zmámili a vopili.

jimati, k čemuž nás Kristus Pán svým příkladem vyučovati ráčil. Neb
 jsme tak z řeči svatého čtení slyšeli, že vzav Pán sedm chlebuov díky
 činil, ryb požehnal, potom teprva učedníkuom podával, aby zástupuom
 předkládali. S takovou pak vážností proto my máme daruov Božích
 užívati, neb ty všecky věci, kterýchž my užíváme, prvé byly v rukau 5
 Božích, nežli v rukou našich, Ti darové aby byli, Buoh nejprv při-
 kázal, potom jeho požehnáním se rozmnožují a k užívání našemu při-
 cházejí. Protož kdyžkoli v rukau našich chléb neb jiné věci, kterýchž
 požíváme, držíme, hned na to, že prvé v rukau Božích byl, spomenauti
 máme a toho ne jako svého vlastního, ale jako daru Božího užívati 10
 s vážností a s děkováním máme. V kteréžto vážnosti předkové a starší
 naši milí velikau pobožnost ukazovali a náhodau nacházejíc chléb na
 cestě zdvihali a s políbením na stranu odkládali. Jiní pak když co
 oplzlého při stole mluvíti slyšeli, říkávali: „Cti aspoň chléb a dar
 Boží.“ Odkud jim taková pobožnost, jediné že tomu věřili, že ten 15
 chléb prvé byl v rukau Božích nežli v rukau jich, a tomu chlebu že
 Báh býti rozkázal a z požehnání jeho svatého v jejich ruce že se
 jim dostal, kterýž přijímajíc v nauzi své přijímali ne jako od lidí,
 ale jako z rukau Božích, z čehož Pána Boha více nežli lidí chválili,
 jakož toho při Danielovi zjevný příklad nacházíme. Oh Bože, kterýby 20
 jazyk nyní mohl o tom vypraviti aneb člověk srdečné pobožnosti
 mohližby o tom bez lítosti poslauchati, kterak my nyní těch svatých
 daruov užíváme. Co činíme před pokrmy, co při pokrmích a co po
 nasycení? Vážnosti v řeči ani v skutku žádné není, ale zlého a oplzlého
 a hanebného rozmlouvání mnoho se slyší. Po nasycení pak k taneuom, 25
 ke hrám, k vopilství chtivěji pospíchají nežli k tomu, aby Bohu svému
 poděkování z nasycení učinili. Toliž sluší na ten lid, kterýž se počítá
 mezi zástupy Boží a každého dne za chléb vezdejší Otce nebeského
 prosí? Pohanská, a ne křesfanská věc jest, nebo na nás, kteříž se
 k Bohu živému hlásíme, to sluší, abychom dary jeho svaté, kterýmiž 30
 se živíme, poznávali, s vděčností přijímali a jeho svaté milosti z tako-
 vého otcovského opatrování každého času děkování srdečná činili. Toť
 na nás sluší, a tak my se, jsouce v ochraně Boží, k daruom jeho svatým
 chovati máme.

17. Thadeáš Hájek z Hájku

čili Nemicus, jak se latině psával, narodil se v Praze r. 1525. Dů- 35
 kladně se připraviv doma studoval matematiku a lékařství ve Vídni,

odkudž pro rozšíření vědomostí svých odebral se do Italie. Vrátiv se do Prahy přednášel dvě léta na universitě o mathematice, pak se oddal praktickému lékařství. Při dvoře arciknížete Ferdinanda v Praze žil tenkrát slavný botanik Mathioli, jenž z vděčnosti k Čechům sepsal 5 latinským jazykem bylinář. Hájek byl spolupracovníkem slavného Vlacha a vzdělal rozhlášené to dílo česky, jež r. 1562 pomocí stavů českých a mocných dárců vyšlo v nádherné úpravě s pěknými dřevořezbami pod titulem „Herbář jinak bylinář Petra Ondřeje Matthioly“. Bylo to pro tehdejší věk botanické arcidílo asi toho druhu, 10 jako v oboru zeměpisném Kosmografie.

Nesnadnou prací tou zachoval Hájek mnoho názvů bylin z obecné mluvy tehdejší, položil bezpečný základ botanické mluvě v jazyku našem a rozšířil lásku k bylinářství. Pro srozumitelný sloh a zajímavý obsah byl herbář ten po Čechách oblíben také jako výborný rádce léčebných 15 prostředků domácích.

Rok po vydání herbáře Hájek první jal se Čechy měřiti a mapovati, nedocházeje však potřebné podpory přestal. V odměnu zásluh byl na sněmě povýšen do stavu rytířského a jmenován protomedikem 20 království Českého, u císařů Maxmiliána II. a Rudolfa II. byl osobním lékařem. Zabýval se také hvězdářstvím a brojil proti haďačství astrologickému zvláště v Minucích a pranostikách, které po příkladu jiných mistrů několik let vydával. Příčiněním jeho zavalán byl r. 1599 dánský hvězdář Tycho Brahe do Prahy, nebylo však popřáno těm důmyslným, nad věk svůj vynikajícím učencům dlouho spolu bádati; zemřel 25 Hájek dne 1. září 1600.

Z H e r b á ř e.

O jesenu.

(Z I. knihy 28. kapitoly.)

Jesen strom jest vůbec známý, a jest dvoji. Jeden jest ztepilý a vysoký, v horách roste. Dřevo jest bílé, žilovaté, hebké, kadeřavé, nesukovaté. Dělaží z něho rádi bidla, kopy, špisy dlouhé a pěkné, též i obruče na veliké kádi. Druhý jest nízký, ne tak rozlo- 30 žitý, vostřejší, tvrdší a žlutší. List nese jako bobkový strom, než špičatější a vůkol maličko zstříhaný. Ratolístka všecka zdá se jakoby jeden list byl, proto že jest všudy plná listu, a má jednu obzvláštní špičku, na které visí listy dvě a dvě spolu, jako by od jednoho parhrbečku visely jeden pár od druhého podal zdálený, nápodobně jako 35 při řeřabinách. Kvítí nese bílé, chlupaté jako nějaká palička, vonné.

Ovoce při vrchu nese množství v malých mošničkách obdlanžných, a vnitř jádro dlouhé k vosu podobné červené, tučné, perné, a dobře hořké, v apatékách říkají mu lingua avis, ve Vlaších všude ho hojnost. Kůra prvé než sestará jest popelavé barvy.

O přirození a moci.

Přirození jest studeného a suchého na druhém stupni. Moc má 5
 trpkosti svau stahovati a rány i kosti zlámané svalovati, všecky toky
 žaludka a střevní zastavovati. Vezmi kořen neb kůry jeho, zvař v vodě,
 a příkládej na rány. Item, těmi korami obkládej břicho, a haubu v tom
 omoče klad' na žaludek, dávení přetrhuje, a otok břicha a nadýmání 10
 rozhání. Táž kůra pitá, tvrdost sleziny obměkčuje. Item, vař tu kůru
 a jelení jazyk v víně a požívej, slezinu ztenčuje, a hrubovlhkost z těla
 ven vyháni. Korbel aneb koffik z jesenového dřeva udělaný, aby se
 z něho pilo, slezinu posilňuje a opravuje. Item, miskú, talíř a lžici
 z téhož dřeva míti a při jídle užívatí, slezinným lidem prospěšné jest.
 Šťáva z listu aneb sám list v víně pitý aneb přiložený, ještěřei a všeli 15
 jakých jedovatých živočichův ušknutí uzdravuje. A všecky jedovaté
 živočichy v tak veliké nenávisti má, že ani had, ani žádný jiný země-
 plaz do stínu toho stromu netoliko vjíti, ale ani dotknauti se nesmí.
 A za skutečnou věc pokládají, kdyby hada jesenovými ratolestmi a 20
 ohněm tak obkličil, že ačby ven chtěl, skrze některé z toho dvěho
 vždy vyplaziti aneb vystřeliti by se musel, raději do ohně než do
 jesenu se vstřelí.

Semeno aneb jádro, kteréž v těch mošničkách, jakž svrchu pově-
 dino, dozrává, přijímá se v nápoji proti klání v bocích. Item, proti 25
 těžkosti žaludka.

O pšenici.

(Z II. knihy 1. kapitoly.)

Pšenice všem známá jest a rozličná. Jiná, kteráž má tlusté zrno,
 jiná tenké a prostřední. Item, jiná jest opět, kteráž běličkou maučku
 dává, a jiná, kteráž reznau a chutnau. Také i klasem dělí se, nebo
 některá klas nese prostý bez vosův těch dlouhých, a taková na větším 30
 díle v Čechách roste. Některá špičaté a dlouhé má vosy, a ta lepší
 a bujnější jest než první. Jest ještě jedna pšenice, kteráž tříměsíční
 a čtyřměsíční se jmenuje, proto, že ve třech, a nejvíc ve čtyřech mě-
 sících v studeném kraji dozrává a sžíná se. Každá pšenice má množství

drobného kořeníčka. List jediný. Kmenův množství, kteříž nemohau se v větve rozkládati. Celau zimu trávu zelenau drží. Potom na podletí z prostředka vychází prautek stébelný, kterýžto na třetím aneb na čtvrtém saučku klas vynáší, najprv nepatrný, dokudž se v svých
 5 mošinkách nezavře. Ale jakž se zavře, hned čtvrtý aneb pátý den květ vyskakuje, a téměř za tolik dní trvá. Po květu zrno zpuchne, a na místo ve čtyřiceti dnech, a někdy v horkých krajinách dřívěji dozrává.

• Trefilo se někdy ve Vlaších na poli senenském, že jedno stéblo
 10 mělo 23 klasův, a trefuje se také, že časem jeden strych sto jiných přináší. Všelika pšenice list nese jako trest, užší než ječmen, stéblo také lehčejší, hebější, a ne tak křehké. Pšenice nejchvalitebnější, z níž chléb nejllepší se peče, jest ta, kteráž jest tvrdá, celistvá, těžká, barvy zlaté, světlá, hladká, zralá, nesmíšená s jinými semeny, z mastné
 15 země pošlá: Nebo častokrát trefuje se, že zevnitř bude žlutá, a zdáti: se bude plná, vnitř pak měkká a prázdná, a taková mnoho votrubův v sobě mívá. A protož chléb z takové pšenice pečený, netoliko mdlý pokrm tělu dává, ale i také žaludek zlými vlhkostmi naplňuje. Pšeničný pak chléb z mauky aneb z běli dobře ukvašený, osolený a
 20 upeklý, snadně se zažívá, dobrau krev plodí, sílí a čerstvost dává. Nevypeklý pak a z zrna nečistého, není dobrý a nezažívá se. Ohněm prostředním všecko se zažívá, mdlým rozpaňuje, a silným spaluje. Nevypeklý chléb prūduchy zacpává, kámen i dusnotu činí. Mauka nejlejší jest ta, kteráž není příliš zemlená, ani nová, ani příliš stará,
 25 a nemá hrubých votrubův.

O přirození a moci.

Pšenice jest přirození horkého na prvním stupni, v suchu pak a v mokru prostředek drží. Pšenice i mauka bolest krotí, otoky splaskuje, hlízy měkčí, i hnisyvosti přivodí. Vezmi mauku a směs s slepičím sádlem a flastruj. Mauka s blénovau mízkau smíšená proti toku
 30 nervův a zpuchnutí se užitečně přikládá. Item, táž mauka s medovým octem pomazaná pihy stírá. Pšeničný kvas jest přirození horkého. Moci dozrávavé, ztenčující, zředující, a zvláště pak bez bolesti, z hluboka vlhkosti ven vytahovati, zažívati je a vypařovati. Protož na hlízy morní i na pryskyře, vředy, neštovice, a na jiné morní a jedovaté
 35 změty, flastrovati s solí, divně pomáhá, a jedovatosti od daleka bez kausavosti, ven vytahuje, mozoly ztenčuje. Pšeničný chléb syrový i pečený s medovinou, všelijaká roznícení uhaňuje a obměkčuje, i také

poněkud ochlazuje, a mocnější to činiti bude, jest-li že něco šfávy lo-
cykové přimísíš. Chléb starý a vyschlý s gdulemi, hruškami suchými,
mišpulemi, voškerušemi, a s jinými tím podobnými věcmi, břicho
tvrdí. Chléb v láku novém močený, zastaralé lišeje uzdravuje. Votruby
v silném octě vařené, otok příkládaním shánějí, též i ukušení jedova- 5
tému spomáhají. Dělá se také z pšeničných zrn olej velmi užitečný
proti vředům rozjídavým, a proti zpukání rukau a noh od zimy, a
proti vrostrosti kůže. Pšenice v vodě aneb v polévce z masa zvařená,
těžkého jest zažítí, a nadýmání činí, těžkost žaludku přináší, a hlavu 10
parami naplňuje.

Dělá se také z pšenice škrob k mnohým věcem užitečný, a to
tímto způsobem: Nejprve pšeniici vyber a vyčistě čistě, potom nalej na
ní vody, a pětkrát za den tu vodu slivej a jiné nalévej, a třebaš
i v noci, až rozmokne. Potom tu vodu znenáhla slej, aby s ní nic 15
pšenice tenčejší nesešlo. Když pak již dobře rozmočena bude, no-
hama tlačiti se musí, a opět nalíti na ní a třítí, a votruby zplejvajiel
sbíratí. Což pak té běli pozůstane, sceďte z ní vodu skrze šátek, vy-
sušiti na čistých prkýnkách na slanci, a bude čistý škrob. Takový
škrob chválu má, kterýž jest lehký, bílý a nový.

O přirození a moci škrobu.

Zahřívá mírně a mokší. Moc má ostrosti shlazovati, a suchosti 20
měkčiti a svlazovati. Kašel suchý i s chrkáním krve, též i sauchotiny
uzdravuje, kdožby jej v mléce mandlovým aneb v smetaně požíval,
přidášli k tomu cukru, učiníš užitečný pokrm těm, kteříž zvědování
ledví mají, pálivost a horkost trpí.

Pilule dobré dávající chrkání, a suchost v trubce dechavičné 25
a drsnatost svlazující, takto učiníš: Vezmi lékořice, škrobu, dragagan-
tum, mandlův, cukrkandu, hrozynkův vyčistěných od stopek i od pecek,
a z toho nadělej piluli, a drž pod jazykem, a když se rozplynau, po-
žirej. Vyčistuj hltzy plnění i žebrní. Kaše z škrobu v vodě zvařená a
cukrem oslazená k těmž velmi užitečná jest, kdožby jí požíval. Ně- 30
kteří s mlékem jí dělají a požívaj. Tok břicha zastavuje. Pomazáním
ostrost líc shání a hladkau tvář činí. Škrob rozpuštěný růžovou vodou,
častým smáčením tok očí zastavuje.

18. Matěj Červenka (Erythraeus)

(nar. 21. dne února 1521 v Čelakovicích, umřel 12. dne prosince 1569 v Přerově)
 byl některý čas pomocníkem Augustovým, pak písařem a biskupem
 Jednoty. V upřímném přátelství žil s Blahoslavem, který při každé pří-
 ležitosti chválí jeho pilnost, učeust a výmluvnost, neopominul však
 také vytknouti ctihodnému soudruhu Červenkovi, „že byl odvážný
 5 nových slov tvořitel a že si polštinou, moravštinou a slovy staročeskými
 činil překážky v řeči“.

Červenka jest první vlastní dějepisec bratrský. Popsal volně děje
 české od r. 1530—1546 ve spisu „Poznamenání některých
 skutků Božích obzvláštních“ a složil „Krátkou zprávu
 10 o původu bratrském“. Sebral také přísloví česká ve sbírku,
 již po smrti jeho Blahoslav přebral, rozmnožil a vysvětlil. Sloh Čer-
 venkův jest živý a barvitý.

Z Poznamenání některých skutků Božích.

Rozmluva Ferdinanda I. se Sixtem z Ottersdorfa a jinými dvěma Pražany.

Předešlý primas staroměstský v Praze, nějaký pan Šimon z Apa-
 téky, maje nelibost k některým osobám, kteříž s ním předešle byli
 v radě, že pro ně v saudech lidí utiskati a své vůle provoditi nemohl,
 15 ano že by byl králi skrze jakausi svou všetečnost v pokutu a v ne-
 milost upadl a již byl s úřadu ssazen, pak chtěje se i na oněchto
 vymstíti, k kterýmž chautku měl, a králi se tudy něco přikolizovati:
 i obžaloval před králem tyto osoby v Starém Městě, pana Václava
 Jaroše, a pana Petra Velikého, saukenika, a pana Sixta z Ottersdorfa,
 20 že by byli pikharté a pikhartští nákladníci a fedrovníci, a že sau se
 pikharté v Praze za jejich auřadu a spravování nejvíce rozmohli, a
 zvláště když byl primasem pan Jaroš; a že jest pan Jaroš a pan Sixt
 do zboru mezi pikharty do Brandeysa jezdíval, a pod tím že sau
 obeené věci opauštěli a lidem dopauštěli mezi pikharty choditi a k nim
 25 přistupovati. Tak byl těch věcí nažaloval králi, že se král nemálo
 pohnul z toho proti Bratřím; maje za to, že jsau již i oni Bratřimi,
 počal se opět hněvati a bauřiti na Bratři.

I obeslal před sebe ty tři měšťany staroměstské, o nichž zmínka,
 že by byli před nim obžalováni, a mluvil k nim sám německy, obvi-
 30 ňuje je z toho, jedno že sau zpikhartěli a mezi pikharty jezdili do
 zborův do Brandeysa; že za svého auřadu svobodu pikhartům dávali
 a rozmáhali se dopauštěli, a tudy že jest k roztržkám obee přicházela,

a oni že se tomu dívali a toho že nepřetrhovali; též že pod tím zanedbávali obecného dobrého i se škodau, a svého toliko užitku hleděli a obecné dobré že sau opauštěli.

Tedy oni, vyslyševše pokorně a rozumně jako dobří a rozumní muži, zpravili se těch všech věcí králi: Jedno že pikharti bohda žádni 5 nejsau a že sau k žádným pikhartům nepřistaupili; toho že bohda žádný na ně neukáže. Též že sau se žádným pikhartům nedopauštěli a nedali rozmáhati za své zprávy, a že ani o jednom nevědí ve všem Starém Městě. A co se jezdění jich do Brandeysa dotýče, k tomu se 10 znají, že sau tam jezdili. A pan Jaroš že jest také jezdil ku pánu*), 10 na štvani a na dobrau vůli, ale v zboru nebyl nikdyž. A pan Sixt že jest též dvakrát na myslivost jezdil ku pánu na Brandeys, a jednau že jest s pánem Krajířem i do zboru šel, ale že jest nepřijímal od Bratří, ani nic nečinil, než díval se na náboženství bratrské. A pan Petr že jest nikdyž ani v Brandeysu ani nikdež v zboru nebyl, a že 15 o tom nic neví. A v tom ve všem že se na svědomí táhnou vši obce pražské obojího města. Až i v tom, že sau obecné dobré opatrovali, jeho pilní byli, a za úřadu a spravování jich, že se toho nebojí, aby mohl kdo ukázati spravedlivě, by co kde sešlo neb zhynulo v obci. Nad to že sau v pokoji věrně se chovati hleděli i zachovati tu obec všecku, 20 a všeho obecného dobrého hleděli, nedadauc napřed žádnému, kdo sau ji kdy před nimi spravovali. K tomu též i nad tím naříkali žalostivě, téměř i s pláčem: jedno že se jim děje a stala lehkost bez provinění jejich ta, kteréž se nestalo za paměti lidské ani prvé žádnému, že, byvše konšelé a přední v radě, i sau s úřadu ssazeni i z obecních 25 starších vysazeni beze všeho jich provinění, na jejich potupu i posměch: čehož v pražských obcích nikdy nebývalo, než na nich se začalo a to za jejich věrnau službu té obci i mnohau práci při ní za mnohá léta. Druhé naříkali nad tím, že sau tak obžalování před J. Mstí Kr. beze všeho provinění, jako by lidé nějakí postranní a nepraví i ne- 30 upřímní byli, což jest velmi žalostivé, a nevědí co jiného říci, než Pánu Bohu to poručiti. Však že za to J. Mst. Kr. poníženež prosí, aby tomu obžalování na ně neráčil místa dávat, ani jich za lidi nějaké postranní držeti, ale za pravé věrné poddané. Za to že J. Mst. jako svého milostivého pána prosí. 35

A z takových řečí jejich Bůh jest to spůsobil, že jest se jich králi slitovalo, a jakož jest jeho srdce prvé zuřivé a jakési zlostné

*) Arnoštovi Krajíři z Krajků

býti se zdálo, tak je zase k nim laskavé a milostivé obrátil, tak že,
 pokojně vyslyšev všecky řeči jejich, potom toto k nim promluvil sám
 král: „Nu rádi sme vyslyšeli tuto zprávu vaši sprostnau a upřímau.
 A poněvadž se nám tak sprostně zpravujete, vděčni jsme toho a přijímáme
 5 to od vás za pravdu, jakž nám oznamujete; neb sme porozuměli
 z vašich řečí, že ty věci tak samy v sobě jsau, jak sme je slyšeli od
 vás. Podle čehož vás nemáme za lidi zcestné a bludné ani pikhartské,
 ale tomu rozumíme, že vy s našimi poddanými jedno jste. A nemámeť
 vám i v tom nic za zlé, že ste do Brandeysa ku pánu Krajířovi je-
 10 zdili; neb my sami rádi k němu jedeme, a on nás rád také vidí,
 i ukazuje nám dobrau vůli, a jest v pravdě dobrý člověk. Jsme naň
 laskavi, a rádi bysme mu něco dobrého učinili, byť nás jedne zač
 žádal; než aniž nás kdy oč stará. Že ste vy, pane Sixte, i do toho
 jich zboru tam s nimi šli, tau měrou vám ani v tom nic za zlé ne-
 15 máme, když ste nám to sprostně všecko, jakž samo v sobě jest, ozná-
 mili; neb my na tom nejsme, abychom měli komu jakau těžkost činiti
 bez jeho provinění, a ovšem co ubližovati. Zachovejž nás toho Bůh!
 Než, jakž zpraveni sme, tak my musíme přijíti, nevědauc, tak-li jest
 vše, či jinak. Když se pak nám kdo sprostně zpravuje a otevře, my
 20 jej rádi s milostí přijímáme, jako sme teď i vás přijali a přijímáme-
 ve vši té vaši zprávě. A jsme tomu rádi, že jste k nám tak srdce-
 sprostného; jsme na vás laskavi a milujeme vás, a vy bohdá poznati
 máte, že vašim milostivým pánem býti ráčíme; neb bychom vám rádi,
 by možné bylo (ujav se za ňadra a pootevřev kabátu) tak, prý, uká-
 25 zali srdce své, že vás milujeme.“

Tu pak jich již i prosil, aby sobě toho nestěžovali, že sau ze
 všech úřadův vysazeni; že se jim to více z nedopatření a omylu stalo,
 než z úmyslnosti, a že jim to všecko má hojně nahrazeno a napraveno
 býti. Tu potom mezi jinau řečí i to mluvil, aby ani to o něm **nesmý-**
 30 **šleli**, že by on chtěl jakau překážku činiti slova Božího kázání, ale
 že on také miluje slovo Boží, a více nežli některé ty ceremonie lidské
 a že není na tom, aby chtěl jakau překážku činiti kazatelům pravým
 slova Božího, než těm novověrcům a nových věcí vymýšlatelům. A tak
 potom laskavě se nimi rozžehnav, po mnohých řečech pustil je od sebe.
 35 A po tom hned třetí den byli obesláni na rathauz staroměstský tito vsickni
 tři, s nimižto král tyto řeči měl, a tu je zase sdělali předními star-
 šími, pana Jaroše a pana Petra, a pana Sixta udělali nejvyšším úřed-
 níkem nad úředníky obeenimi a nad pisáři v kanceláři.

Tak je zase i jiné tím spokojili.

19. Jakub Bílek,

(nar. 1516 v Mladé Boleslavi, zemřel 27. dne listopadu 1581 v Napa-
jedlich), kněz bratrský, byl důvěrníkem a písařem Jana Augusty,
s nímž snášel všecky osudy, zajetí u Litomyšle (1548) a uvěznění na
Křivoklátě. R. 1561 dodáni byli spolu do Prahy k výsledku, po němž
Bílek na svobodu byl puštěn, odřeknuv so Jednoty a přijav od kněze 5
kališnického svátost oltární. Za to byl od rozhorčené Jednoty zbaven
bratrství i kněžství. Vrátil se na Křivoklát, vstoupil do služby tamního
zámeckého hejtmána, pomáhal a písařil Augustovi. Když Augusta
r. 1564 byl propuštěn, ušel Bílek tajně za nim a smířiv se s Jednotou,
zastával opět úřad kněžský na rozličných místech, naposledy v Napa- 10
jedlich. Tam na mnohou žádost vypsál utrpení, zkušeni a vysvobození
Augustovo a svoje. Práci tu, krátce Život Augustův nazývanou,
dokončil r. 1579.

Vypravování Bílkovo jest milé, prosté, průhledné a klidné. Příběhy,
osoby a stav věci líčí s přímostí muže z lidu, bez nadsázek a strojenosti. 15

(Pozn.: Tak zv. Život Augustův připisoval se dosud v první části do
r. 1554 Blahoslavovi, v druhé části od r. 1555 Bílkovi. Není však ani vnitřního
ani zevnějšího svědectví zcela bezpečného, proč bychom neměli Bílka také za
spisovatele první části, ba mnohé důvody přímo pro to mluví. Cf. Goll. ČČM. 1877.
Život Augustův vydal 1837 Jos. Franta Šumavský, 1880 spolek Komenský v česko- 20
bratrské bibliothéce.)

Ze života Augustova.

(Podle vydání českobratrské bibliothéky.)

Augusta s Br. Bílkem jat a do Prahy dodán.

Okolo provodní neděle (r. 1548) ten hejtmán Litomyšlský Šeynoch
shledal se s jedním Bratrem z Litomyšle, sandcím a to předním, na
cestě, a ptal se ho: Vi-li, kde jest Bratr Augusta? On jemu odpověděl,
že o něm nic neví, kde jest. A on jemu rozkázal, aby se na něj pilně 25
ptal, a doptaje se ho, aby jemu samému od něho pověděl toto: Že
bych s ním rád shledati a mluvití chtěl, kdež by on koli chtěl, a to
což bych chtěl s ním mluvití, že by bylo dobré jemu, to jest Bratru
Johannesovi, i vám všem, ano i vši té vaši sektě. To jemu ode mne
pověz, a coť dá za odpověď, povíš mi na Litomyšli, když domů při- 30
jedu. Než neprav o tom žádnému, než-li jemu samému, neb co já
s ním chci mluvití, chci aby žádný o tom nevěděl a přítomen nebyl,
ani ty, než-li on a já. I nemohl ten Bratr sám dojiti Bratra Johanesa,
ale náhodau trefil na Bratra Jakuba, a jemu to oznámil, a skrze něho

Bratra Johannesesa došlo. Bratr Johannes zase po něm tomu Bratru tuto odpověď dal, a on aby ji dal Šeynochovi: že on to rád učiniti a s ním se shledati chce, i mluvití, jedno ať mu toho jistotu ukáže takovou, již by mohl důvěřiti se, že bezpečně s ním se sejda, od něho zase odejde.

5 Jinak že toho učiniti nemůže, neb on ví, v jakých povinnostech jsou služebníci J. M. Královské. I donesl ten Bratr tu odpověď Šeynochovi, a on zase kázal pověditi Bratru Johannesovi: „Že jest to mně nemožné učiniti, abych jaké jistoty toho jemu činiti měl, neb chci, aby to tejno bylo, aby při tom žádný nebyl než já a on; ano aby o tom hned

10 žádný nic nevěděl, a já bych nevzal 100 kop grošů, aby o tom zvědino bylo od Jeho Milosti Královské, že já s ním chci mluvití. Pověz jemu, ať se mne nic nebojí, že já nemám o něm žádného poručení; může směle ke mně přijíti na Litomyšl. Pak-li mi se toho důvěřiti nemůže, nechť on mi uloží, kde chce, jáť k němu přijdu, by

15 bylo dvě i tři mile.

Opět to oznámil ten Bratr Br. Johannesovi po Bratru Jakubovi, a on po něm dal za odpověď jako prvé. A když bylo třetí neděli po velikonoci, poslal Šeynoch pro toho Bratra, aby k němu přišel na zámek, a tu se jeho zeptal, řka: „Máš-li jakau jinou odpověď od Augusty?“ A on odpo-

20 věděl: „Nemám.“ A on s ním tu pěkně mluvil: „Měj milý, jediný Jindro, jáť bych se rád shledal s Bratrem Augustou, jediné pro vás, nebo jest mi vás srdečně lito, a teď čekám k sobě pánů komisařů; na každau chvíli mají zde býti, a již jsau na Pardubětech. Jak sem přijedau, vy nebožátka zvíte, co na vás přijde. Bychť s ním mohl mlú-

25 viti (ještě jednou), dřív než-li oni přijedau, dobře by bylo; to jistotně vim. Ale milý brachu, můžeš-li ještě tak brzo, oznam jemu to, ať se mne nic nebojí, neb já o něm nemám žádného poručení; toť pravím, věřiž mi toho na mé hrdlo (a ukázal na své hrdlo rukau). Avšak toho dosti jistoty může mítí, když já jemu chci jíti, kdež on mi koli místo

30 uloží, buď u pana Kostky, buď u kteréhokoli jiného pána, aneb někde v lese. Nu již já se jemu v tom svěřiti chci i do lesa jíti na místo jim ukázané, života svého se odvážití pro vás nebožátka, a nejša tu nikdež nic svědom, zdá mi se, žeť mi toho může věřiti.“

Tyto řeči Šeynochovy Bratr ten slyše, opět je skrze Bratra Ja-

35 kuba Bratru Johannesovi oznámil, pověděv při nich saud svůj tento: „Mně se zdá, žeť již Bratr Johannes může se takovým řečem jeho důvěřiti a nám dobře prospěti; když se chce toho odvážití a jíti se všemi námi do Prahy i s tebau: i proč toho učiniti nemá?“

Bratr Johannes pak takovými řečmi Šeynochovými i toho Bratra sau-

40 dem, také velikými těžkostmi toho lidu litomyšlského sboru, k tomu

i dvěma staršími Bratřimi, kterýmž oznámeno bylo o tom, že s ním Šeynoch chce mluvit, a oni oblibili mu to a vzkázali po Jakobovi, že se jim vidí, že to můž učiniti, s nějakou toliko opatrností: těmito řeční jsa dohnán co do chobotu, a nevěda již, jak toho lidu Božího retovati, přivolil k tomu mluvení s tím Šeynochem, a aby bylo v lese v středu v den sv. Marka okolo hodiny 16. dobré půl mile v lese od Litomyšle za Slaupnicí, konec drah na pravé ruce v tom boroví. 5.

Však chtěje to učiniti, měl jest v svém aumysle užiti opatrnosti příslušné a dostatečné. Smluvil se o to s Jakobem, jak to učiněné býti má, neb jest se obával lsti, chytrosti a zrady Šeynochovy neb oklamání jeho. I donesena jest byla od Bratra Johannesesa již tato odpověď konečná o to mluvení Šeynochovi v tom místu a dni uloženém, svrchu oznámeném, zase tomu Bratru skrz Jakuba. Druhý pak den po sv. Jiří on ji oznámil Šeynochovi, a Šeynoch to ochotně uslyšal a rád přijal. 15

Tehdy Šeynoch té noci vyslal tři osoby tam za Slaupnicí do toho lesa na místo již jmenované: jednoho sauseda litomyšlského, Vincence, druhého forštmistra, třetího svého písaře, a jimi to místo tajně osadil, poručiv jim, když tu přijde Bratr Johannes, aby ho jali, též i Jakuba. Kteřížto připravivše se po sedlsku s kladními sekerami a ručnice vzavše pod ty kaftany, i ukryli jsau se v tom lese porůznu nedaleko od toho místa jmenovaného. A když Jakub nejprvé ráno přišel (k tomu místu), uzřel toho Vincence tak po sedlsku připraveného v březíčku malém opodál od cesty, však ho hned nepoznal, a on také vida ho, šel pomalu k cestě blíže. A Jakub šel předce tau cestau, a 25 ještě mu dal pozdravení, a on jemu ochotně poděkoval. Až byl naproti němu, tehdy on, totiž Vincenc, prehl k němu, a chytiv ho, volal na ty dva skryté: „Sem, sem!“ A oni daleko nebyvše, hned tu přiběhli. Javše ho také, vedli ho do lesa na to místo jmenované a tu s ním čekali na Bratra Johannesesa. A forštmistr vzav od něho váček se všim, 30 cožkoli v něm měl, a zbraň jeho, šel na Litomyšl k Šeynochovi, aby mu tu novinu oznámil, že již Jakuba mají. A hned na to místo byl vyslán holomek místo něho k těm dvěma: takž tu všickni hledali Jakuba.

Bratr Johannes (nevěda o tom, co se již Jakobovi přihodilo) pak 35 více než po pěti hodinách také přišel k tomu místu mezi ně, a oni jsau ho neznali; a on šel odtud zase, a že šel na tu stranu, kdež Vincenc na něho číhal, tu jest od něho vzat, ač ho byl od sebe pustil, neznaje ho, i zavolal ho zas a on se k němu navrátil. Takž se s ním vedl k Jakobovi, a nemoha ho dluho poznati, potom ho poznal divným 40

způsobem, teprv ho potom jali opravdu. Onť jest divným způsobem v ruce jejich se dostal, může řečeno býti právě divem Božím, jakož jest to sám řekl: „Nevěřím, než že sám Bůh panze mne v ruce vaše dal.“ Všecka opatrnost ta, o níž se spolu snesli s Jakubem a smluvili, ačkoli 5 dokonalá a dostatečná býti se viděla, však v té míře nie prospěti nemohla, neb jí Bůh nedal prospěti, ale tak to chtěl míti, aby se oni v ruce jich dostali. To jich jetí bylo léta 1548 na den sv. Marka, léta Bratra Johanna čtyřicátého osmého, Jakubova pak třicátého druhého.

Když pak již tak oba jati byli, tehdy Šeynoch s tím forštmistrem 10 sám třetí tam do toho lesa přijel, aby té své lstivé řeči, k tomu Bratru hned z počátku mluvené, že s ním sám toliko chce mluvíti, zadosti učinil. Ssedší s koně, usadil se s bratrem Johannesem na zemi samotně, a tu s ním mluvil o tyto věci:

1. Proč jsi z Litomyšle ušel, když se měla králi dostati,*) a kde 15 jsi býval? 2. Odkud jsi dnes přišel? 3. Mám o tobě zprávu, že máš znamenité peníze. Kam's je poděl? Oznam mi, ať já je opatřím, můžef se potom z nich zase něco dostati. Potom pacholku kázal s koně, a dal s sebe župici polskou, kteráž pro déšť měl, na bratra Johanna, kázal mu v ní sěsti na kůň pacholkův. I tak ho k sobě nesl na 20 Litomyšl aukladně, jeda přes pole, a tam ho vsadil do skleptě vedle světnice. Jakuba pak rozkázal přivéztí za sebou těm, kdož ho jtuáli. Takéž s ním šli aukladně leckudys přes pole až ke dvoru panskému. Tu se s ním kryli v zahradě až do samraku, a potom ho uvedli fortneu na zámek až k Šeynochovi, kterýž tu s ním lecos lstivého 25 promluvil, kázal ho vsaditi do sklepu vedle světnice čelední. Tu ho v noci hlídali.

Na zejťří pak v svítání kázal oba do Prahy vésti na přikrytém voze, dav je do pant každého za jednu nohu, a spav je k vozu na jeden řetěz, kázal s nimi seděti v voze svému písaři a holomku, aby 30 pro ně nemohli mluvíti nie obzvláštního. Poslal s nimi i forštmistra s pacholkem svým, a jemu je poručil, aby na kontech jeli při voze; a (tak) k Chrudimi s nimi jeli. Kdež skrze vsí a města jeli, vždycky vůz zaklopili, aby jich žádný viděti nemohl. Dva noclehy s nimi měli, a tu jakž je s vozu ssadili, vždycky někdo při nich byl, aby nie obzvláštního spolu nemohli mluvíti. Na noc každého za řetěz ukovali za nohu 35 podál od sebe a mezi nimi byli, k tomu jich ještě hlídali sám forštmistr.

Druhý noclech i sám Šeynoch za nimi přijel, a potom je do Prahy předjel.

*) Pan Bohuše Kostka musil postoupiti tenkráté Litomyšle králi Ferdinandovi I.

20. Jan Blahoslav.

Veliký a drahý klenot Jednoty Jan Blahoslav narodil se dne 20. února 1523 v Přerově. Po pečlivém vychování domácím poslán byl do Wittemberka, kde poslouchal někdy kázání Lutherova, pak do Královce a do Basileje. Všude vzdělával se důkladně v theologii a jazycích klassických. Vrátil se na Moravu vyučoval na škole v Prostějově, maje mezi svými žáky také Jana z Žerotína, horlivého potom obránce Bratří. Odtamtud povolán do Mladé Boleslavě, aby vedl zápisky Jednoty. Snášeje a probíraje stará akta bratrská, poznal Blahoslav důkladně minulost její, čímž jsa pouknut sepsal Historii bratrskou. Byv vysvěcen na kněžství, poslán pro obsáhlou znalost povah lidských a výmluvnost do Němce a do Vídně v záležitostech Jednoty. R. 1557 zvolen za staršího a brzo také za biskupa, dostav Evančice za stále bydliště. Tam připravil k tisku Kancionál bratrský, jenž r. 1561 v Šamotulech, r. 1564 a 1576 v dokonalejší úpravě v Evančicích a r. 1581 v Kralicích znova byl vytištěn. Sám k němu přispěl 70 písněmi dílem vlastními, původními, dílem ze starších přepracovanými. Přípravy k vydání tohoto velkého zpěvníku s notovanými nápěvy byly Blahoslavovi, jenž sám byl zkušeným zpěvákem, pohnutkou k sepsání a uveřejnění (1558) spisu „Musica, to jest knížka zpěvákům náležitě zprávy v sobě zavírající.“ Spis tento, v jazyce našem svého druhu první, jest původně hudebně-theoretický; druhé vydání (1569) rozmnoženo bylo dvěma přídávky, z nichž první, zpěvákům svědčící, podává návod k výkonnému umění pěveckému, drahý, věnovaný písní skladatelům t. j. básníkům, jest poetikou duchovní písně a mimo jiné pojednává též o časoměrné prosodii.

Hned po tom přistoupil k nejvzácnější práci své, ku překladu Nového Zákona z řečtiny (1565), a zavládal tím přičinu, že Bratři podnikli překlad celé bible. Když r. 1564 Augusta z vězení na Křivoklátě byl propuštěn a chtěje sobě mezi prostými Bratry stranu utvořiti studia tupil, rozhorlený Blahoslav napsal (1567) Filippiku proti misomusům t. j. protivníkům vyššího vzdělání v Jednotě, mistrovské to dílo českého řečnictví.

Ovoce práce dvacetileté, v níž na konci svého života hledával útěchy po všelijakých ústřích, byla Grammatika česká (1571), napsaná „pro napravení ozdornosti“ jazyka českého. Napřed klade text grammatiky české sepsané Benešem Optátem, Petrem Gzelem a Václavem Filomatesem a za tím vysvětlivky a doplňky vlastní.

Práce tato, která pro svůj opravný a polemický ráz jest spíše brusem jazyka českého než soustavnou mluvnicí, přihlížela hlavně k nesprávnostem z mluvy obecné a z dialektů do jazyka spisovného vnášeným a přivedla mezi Bratři onu snahu po přesnosti a leposti jazyka, již se později vyznamenávali. Posledním dílem jeho byly dle všeho Vady kazatelů (1571), stručná duchovní rhetorika česká.

Zemřel dne 24. listopadu 1571 v Moravském Krumlově.

Blahoslav bez odporu náleží k velkým mužům národa českého. Opatrnou politikou prokazoval Jednotě v nepříznivých dobách platně službu, v řečech a v krásných uměních, v bohosloví a dějepisu tak byl učený, že jej směle mezi Bratřimi po bok klademe Komenskému. Jako Jungmaun přemýšlel o napravení a zvelebení řeči mateřské a dokázal krásu a bohatost jazyka našeho příkladem Nového Zákona tak čistým, že stal se vzorem dobropisemností a řeči samému Velešlavínovi a ještě nyní vzorem zůstává.

(Pozn.: Že Blahoslav napsal Historii bratrskou, dosvědčují pozdější historikové bratrští, zvláště Polák Weggerski, kteříž z ní citují. Ale tato Blah. Historie bratrská není nám nyní známa. V universitní knihovně pražské jest sice velká historie bratrská, dosud bez dostatečných důvodů Blahoslavovi připisovaná, z níž výťah podán v ČČM 1862, ale tato historie není dílem, které znali svědci 17. stol., poněvadž citáty Weggerského a jiných se s ní neshodují. Zatím známe jen Blahoslavovu krátkou latinskou historii bratrskou. (Summa quaedam brevissima collecta ex variis scriptis Fratrum de eorundem Fratrum origine et actis.). Srov. Goll ČČM. 1877.

O Blahoslavovi, jeho písniích, kancionálu šamotulském a Musice důkladně pojednal a Musiku s oběma přídávky vydal 1896 Ot. Hostinský ve spise „Jan Blahoslav a Jan Josquin“ v Rozpravách české akademie, ff. I. roč. V., čís. 1. Filippika proti misomusům otiskána v ČČM. 1861.

Blah. Grammatiku vydali 1857 Ign. Hradil a Jos. Jirěček. Otiskěn s ní zároveň druhý přídavek Musiky.

Vady kazatelů vydal F. A. Slavík 1876.

Z „Musiky“.

Kapitola I.

O rozdíle zpěváků.

Poněvadž o muzice napsati něco uložil sem, nejprv ale, co by muzika byla, nechť se jeví. Muzika jest umění, jenž učí hlasy a rozdíly jich znáti, jim rozuměti a z toho dobře, to jest slušné, náležitě ozdobně, zpívati. O rozdílech muziky praviti máje, slušné jest, abyeh oznámil, že ne muziku, ale muziky, totiž ty, jenž umějí muziku aneb zpěváci sau (a jakžkoli s hlasy a rozdíly i s znameními jich se obírají), rozdělovati tuto máme.

Jedni sau, ješto u Latiniků řeckým slovem se jmenují theorici, kteříž toliko s poznáním a vyrozuměním věcem muziky (totiž k zpívání příležitostim atd.) se obírají. Zpíváním pak se nezaměstknávají, buď proto, že nástroje k zpravování hlasu, t. hrdla způsobného k tomu nemají, buď že o to nedbají atd. Jichž jest ten všecken cíl, strany té věci ō uměti a znáti neb srozuměti.

Druzí sau, jenž slovau practici, kteříž netoliko myšlením s muzikau zacházejí, ale na tom dosti nemajíce skutkem, totiž hlasem, to což mysl přebírá, pronášejí, to jest zpívají, buď z příčiny své neb jiných libosti, buď pro ukázání jiným a naučení jich. A tí slovau 10 vřbec kantorí aneb česky dím zpěváci.

Třetí sau, ješto slovau poētae: tí na samém poznání, též i na pronešení těch věcí hlasem dosti nemajíce něcteo píší a vydávají na světlo o muzice aneb nějaké verše, písně, noty.

Těch pak druhých, jenž practici slovau, umění na dvě se dělí. Jedno 15 slove u Latiniků choralis: prosté neb, jakž někteří nevelmi náležitě říkávají, lejkovské, obecného lidu, kdyžto všickni neb mnozí jedním neb jedno-
stejným hlasu způsobem zpívají jednu píseň. To všem známé jest, i těm, jenž o muzice nikdy neslychali. A tuť sau noty jednostejné a jedny.

Druhé slové muzika figuralis, figúrné, t. rozliěných figúr a zna- 20 mení plné, máje not, měř i způsobů mnohau rozdílnost. Obé pak to netoliko hlasem lidským, ale i nástroji hudebnými se pronáší. Což má-li k cíli svému přijíti, t. ušima libost učiniti a mysli někam pohnauti, musí podlé jistých měř a zpráv se působiti.

Z I. přídavku k Muzice,

obsahujícího zprávy některé potřebné těm, kdož chtějí dobře zpívati.

Regule zpěvákům do kůru.

1. Zpěváci všickni zpívati majíce v hromadu se shlukněte, neobrace- 25 jíce se sem nebo tam na strany, ať se hlas netrhá, ale pospolu jde; jiní, jenž opodál jsau, na větší počet v zpívání mějte pozor.
2. Všickni pak, jenž zpívají, a zvláště tu přístojící na kantora péči mějte a jeho v začínání hlasem svým nepředstihajíce na druhé a nejvíc na třetí syllabě neb notě vezmauce zpívati věrně a příslušně pomáhejte. 30
3. Hlasu kantorova neb raffiky šetřte, abyste tak spěšně neb nespěšně, jakž kantor (potřebu znaje) chce a příkladem ukazuje, však čerstvě a živě zpívali nevělekauce se za jinými, ani mimo jiné chvátajíce.
4. Po kantoru, kterýž začíná, finálu nevydržujte, jemu, aby on to slušně zpravil i jiný verš začal, poraučejíce. 35
5. V zboru *) mírným hlasem, jakž kdy potřeba a slušnost káže, zpívejíte, toho každý šetřte, aby pomáhal a nepřekážel zpívati, máje

*) Znamená zde „ve sboru bratrském“, tedy tolik, jako vřbec „v kostele“.

hlas čerstvý bez lenosti, tak aby jiných všech svým hlasem, zvlášť byl-li by nefforemný, nepřikrýval.

6. Veselau píseň vesele avšak vážně, smutnau nábožně bez marného a neumělého okorování zpívejte, tak aby spatřino bylo, že ne samými rty bůjnými, ale srdcem pokorným Pána Boha ctíte.
7. Kdož nemůž volně a prostranně zpívati, a ovšem jestli devocián, začínání, byť i na tě podáno bylo a ty tím byl poctěn, jinému poruč, leč by přinucen byl z hodných příčin.
8. Prvé než začneš, znamenej, buď umíš-li po klítech neb jináče, jak píseň vysoko neb nízko jde, aby potom buď ponižovati neb povyšovati nepřipadně nemusil.
9. Před nábožným, modlitebným neb znamenitějším zvláště pak posledním veršem drobět delší vydrž finál a ten verš maličko rozvlačitěji nežli jiné, mírným však hlasem zpívej.
10. Kdež se klauzule dokonávají, ovšem verš, tu odpočívati začínatel nemá, ale jini, totiž pomocníci, kantor pak před tím syllabu neb dvě i tři: sic jinak treffilo by se někdy, že by kantor i pomocníci všickni umkli, a posluchači by začínatele aneb i pomocníky jeho za nedbalce saudili, a někdo by o nich pomyslíl, že sau duchovní nebo tělesné lelky lapali v ten čas.
11. Neumíš-li pak ty, jenž jiným začínáš, místně regovati a nejsi-li zmocněný noty písně, ovšem neznáš-li taktův, tedy raffije v ruku nebeř, leč kdyby přes tebe tu umělejšího nebylo, pro zpravení pacholat aneb těch, jenž daleko od tebe sauce také zpívají. Než taktování hlavau aneb nohau, jakoby kalkoval, pilně se varuj.
12. Naposledy dobré jest kantoru pamatovati, aby jakož jiných všech mocí ducha svého a andův těla tak i hlasu svého, zvláště měl-li by jej nad jiné způsobný, ke eti a chvále Boží i k vzdělání bližních užíval, v ušlechtilosti a zpanilosti jeho sobě se ani bližním svým neřádně nezalibuje.

Z II. Příkladu k „Muzice“,

obsahujícího naučení potřebná těm, kteříž písně skládati chtějí.

Zprávy k samým věcem náležitě.

- 30 Nejprv ten, jenž chce písničku učiniti, má pomyslití na to, kterau věc v ní chce zavřítí, totiž o čem ta píseň býti má. Neb sau písně o rozličných duchovních neb světských věcech, jako o nějakých příhodách osob, měst neb zemí kterýchkoli, item některé o věcech poctivých, žalostných, radostných: vyvolíž tedy sobě pilným saudem, co chceš za summu toho míti.
- 35 Neučiníš-li toho, mužš se příhoditi, že počna píseň dělati, zmateš sobě věci v myslí, i uděláš místo plátua pěkného (ať příkladně povím) z rozličných

chamradí setkanau směšnau rohoží : posluchači pak, když potom přeslyší té milé písňě sezpívání (zvlášť bylliby takový kantor jako kompozitor, zpěvák jako skladatel), budau tak mnoho čitedlni toho cile, k kterému zpívání přijíti mělo, jako kdyby motovidlem střelil a chybil se netoliko cile na stodole postaveného, a hned i vši celé stodoly. 5

A zvláště budešli o věci smutné nařikání a úpění plnau písň k probuzení posluchačův chtítí udělati, jsa sám vesel, aneb k veselosti ponaukající písň, jsa sám žalosti pln, již teprův nic nezpraviš. Podoben budeš k tomu, kdoby svičkau nerozsvícenau jiným svitití neb dříví podpalovati chtěl. Ale v aukostech smuten jsa a sevřín zármutkem, an se div srdce 10 žalostí nerozplývá, tehďaz nařikavé a smutné písňě stroj, tuť samo srdce tužebná slova, truchlivostí plné příklady, jadrné a k smutku hýbavé způsoby, jako silný pramen vody vydávati bude. Též na druhau stranu veselé k potěšení a radosti hýbavé písničky skládej tehdy, když srdce v utěšení jako ryba v vodě pohřženo jest, ano všecky moci ducha radostí plésají, 15 duch plápolá libau horlivostí, tuť bude pramen ušlechtilých slov rozličnau hojností zsileny, všeť snadně půjde; v malé chvíli (jen ať jest místo bez překážek a hluku, způsobné) více a bystřeji učiníš tehdy, nežli jindy v mnoha hodinách. Tomu na svědectví sám Pán Kristus dí, že čímž srdce jest naplněno, o tom ústa mluví. A Jeremiáš to vymaloval řka: Bylo (prý) 20 slovo Páně ve mně jako oheň, tak že musil nemlčeti. A co Horatius, mistr skladatelův písni a veršův, in arte poetica pravi:

Verbaque praevisam rem non invita sequentur.

A nechť při této příčině i toho dotknu, jakož rozličné jsau případnosti při lidech, nebo někdy veselí, někdy i smutní, někdy víc někdy méně bývají: tak hned i sama přirození lidská velmi sau rozdílná. Někdo jest 25 velmi Saturnova způsobu neb Marsova, jen se hněvati, fankati neb reptati, kormautě se co moře nějaké: ten nechť se nedává v dělání písni veselých k radosti a potěšení vzbuzujících: ale raději nechť slauží svými písňemi ku pokání, k strachu pekla neb smrti etc. A takéby ten mohl dělati invectivas, totiž přemítavé a drážďící neb svádu a hněv zbudující písňě, 30 zvlášť kdyby takového satan duch lži a vraždy zapálil proti bližním jeho, aby jejich obyčeje neb skutky bylé a nebylé maloval, a lidem je v oškli-vost uvéstí usiloval právě nebo neprávě. A někdo zase na odpor (jakž bývá povaha sanguineův) dobrotivý jest, dobromyslný, nestarostlivý, veselý etc. Toho kdyby věku mladost, světa marnost, a příčinil-liby se satan, 35 pozažhnula, velmiby způsobný byl, maje vtip však a umění, k skládání veselých zpěvů; a pakližby ho sobě duch Páně pozdravil, ušlechtilýmby nástrojem byl k dělání radostných a potěšitedlných písni: smutné, žalostné, přísné skládati chtělily, ne takby se mu nedařilo.

Aby také snáze a bezpečněji mohl píseň dělati, není zle proklestít sobě prvé cestu, aby potom mnohau rozličností věcí, kteráž se tu otvíráti bude, nebyl sem neb tam t. jinam než si byl prvé usmyslil obrácen; což takto může býti učiněno: Napiš sobě to prvé všecko prostě bez veršův, 5 všech těch věcí pořádek, i od čeho a jak počítí, jak co a čím rozšiřovati, kterak i zavřítiby měl, jako tak praví se o Virgiliovi, knížeti počtův, že knihy Aeneidos nejprv sobě složil, spořádal a tak prostě sepsal, a potom teprův veršův právě mistrovských podivení hodnau udělal knihu. Než kdožby paměti výborné a vtipu bystrého byl, 10 mohloby mu té pomoci nebyti potřebí; sic jinak přišloby na to z čeho Horatius viní některé skladatele veršův nebo knih řka:

Amphora coepit

Institut, currenre rota cur urceus exit?

To jest, hrnčiči chtěv udělati džbán, potom tak se s nim dlouho zpravoval a páral, až proti uložení udělána byla pánvička k umývání.

Nemalá péče má býti i o to, aby všecko to, o čemž píseň býti má, 15 bylo čistě pořádně zpraveno, a jako stavení neb jako strom postaveno, aby každá ratolest věci hlavní na svém místě stála, a nebyly neb nenáležitě přestavovány, neb opak obráceny, ovšem aby nebyly jako rozsekáný strom na kusy a sem i tam rozmetaný, tak že by ona ratolest tamto, jiná jinde ležela, nedržíce se v hromadě. Ale ať od počátku věci 20 jedny za druhými jdau a verš k verši, jako ratolest k ratolesti věcmi i slovy jest připojen. Jako příklad na té písni, jejíž počátek: Ey nuž chválu vděčnau vzdá.

I toto muž ozdobiti píseň, když jest mírně dlouhá, zvlášt má-li verše krátké, a jest hymna neb proza: naděláš-li mnoho veršů, byť 25 i dosti mistrovsky byli složení, peribit gratia, steskně se posluchačům. Příklad na té sic pěkné písni ale dlouhé „Beránek Kristus nevinný“ E. IX. Lépe jest dvě krátké písničky udělati, nežli jednu dlouhou, quia amant alterna Camenae. Tak jest učiněno té písničky „Nuž všickni, kdož jste žizniví“ na dvě jest rozdělena, i jsau obě písničky 30 mírné a pěkné, ješto prvé ani ta hladkost rytmu ani vlastních a výborných slov hojnost odjiti jí toho nemohla, aby nebyla tesklivá prodlauhost. Pakli nelze na dvě roztrhnouti materie, tedy aspoň rozdílky patrně zdělej, i bude se zdáti, jakoby v jedné té písni dvě, tři neb i čtyři malé byly, aby, kdož by chtěl, mohl přeskočiti některau částku 35 písně té, aneb někdy některau částku samu kromě jiných zpívati.

O syllabách.

Dostí nesnáze skladateli písničky jest s těmi věcmi již předloženy; avšak má-li lahody a bystrosti písničky nekaziti, musí ještě i na

syllaby všecky a ne na samy krajní v klauzulích, kdež rytmové jsau, patřiti a je sauditi. Neb neučini-li toho, nechť sau nejlepší slova i rytmové, předece často v písničkách bude škřipěti a se zadržovati, hladce jiti nechtěje: podobně jakoby na hladké a rovné cestě týžtýž kámen byl, a kolo na něj přijda nepěkně sebau trhlo a drklo. Protož nechť i tuto něteo málo povim a zprávu kratičce, čehoby tu šetřino býti mohlo i mělo, dám.

Syllaby, aby se pod noty treffovaly a hladký činily nebo sladký zpěv, mají býti k dlouhým notám dlouhé a krátkým krátké syllaby.

Dlouhé noty na tomto místě míním ty, na kterýchž déle stojí kantor nežli na jiných v témž verši, nebo v též klauzuli, jako v té písni: „Vzkříšení spasitele svého“, nota té syllaby *své* jest delší nežli *ho*, aneb nežli noty těch syllab čtyř *spa-si-te-le*, kteréž všecky krátké jsau. Item konec verše toho „Vše k jeho chvále“, té syllaby *chvá* nota jest dlouhá. Syllaby pak, kteréby byly dlouhé, nepotřebi o tom mnoho psáti a prosodii v řeči naší české vymýšleti, poněvadž samo přirození druhé, jenž jest zvyk, nás tomu vnučuje: však aspoň návrhu pro ty, jenž latinské prosodie neznají.

V které syllabě jest vocalis dlouhá, tedy ta syllaba dlouhá bude, a takž i na odpor, krátká vocalis krátkau činí syllabu, jako v těchto slovích: Máme, díme, píme, běže, půjde, můj; tu jsau přední syllaby dlouhé, nebo vocales dlouhé jsou. A zase v těchto slovích: Praví, činí, dělá, běhá etc. přední syllaby sau krátké. V těchto pak slovích Pane, Beneš, Jene, pivo, lotr, duše, smysl etc. sau obě krátké a jiné sau jim odporné, jako: miji, laudí, blaudí, píši etc. Že jedny a též vocales ano i syllaby v některých slovích sau dlouhé a v jiných krátké, to nebuď nic na škodu; zvyk snadně naučí rozeznati, kdy dlouhá a kdy krátká jest buď litera buď syllaba.

Také i to, což slove u Latiniků positio, dlouhou syllabu činí a ne suma dlouhá vocalis, totiž když dvě neb tři consonantes stojí v syllabě po vokální litere, jako v těchto slovích: otče, chodče, na mlátě žito, po straně běží; a takové syllaby sau příhodné k notám (ad melodias) skočnějším. Nebo ne na té syllabě vokální se protahuje nota vlastně, ale více na těch dvou konsonantích jakž se pěkně vyzdvihuje slovo, a jako samo se skanduje, jakž říkávají. Příklad toho viz v písniích nových v té písni: „Z vítězství Ježíše Pána“ v verši sedmém, osmém i devátém, při těch posledních a předposledních syllabách: úzkosti, nedostatečnosti, milosti. Ač se to také někdy jako u Latiniků z rozličných přičin mění a zvlášť při literách, kteréž slovau liquidae, takže někdy jedna a táž syllaba v tom slově dlouhá a v jiném krátká bývá, jako: Na mlátě in area leží žito, na mlátě pivo zůstalo. Na vrše, navrže, potvrdil, podvrtlý. Ano i ta někdy divoká jiným jazykům slova jednosyllabná

bezvokální také jednak dlouhá, jednak krátká bývají, jak: Vrch, vrz, vlk, pleh, mrech, koliks vrší, na vrch, za vrch.

Nejlépe tedy zvyk dobrého Čecha v tom zpravití má. Aby se regulemi bez potřeby tuto nešířilo, radše doložím tohoto, že ovšem ty 5 syllaby za dlouhé počítají se, kteréž diftongy v sobě mají, jako: dauřfání, maudrost, půjde, důvod etc. A nebo též dvojité syllaby v jednu se pojíci někdy, jako setrvání, Izaiáš, vynikl z hrobu.

Znaje tedy způsob melodie nebo zpěvu, totiž jak říkáme prosté noty, kde v které klauzuli a která nota jest dlouhá nebo krátká, a též 10 znaje, které syllaby v slovích dlouhé jsou nebo krátké: i hleďž při vkládání textův pod noty toho, pokud možné, pilně šetřiti, aby dlouhých syllab pod krátké noty nedával a neb na odpor tomu. Nebo nebudeš-li toho šetřiti, tedy píseň ta, by byla plná nejčistších slov a sentencí jakýmikoli figurami pokropených, předece v zpívání ukáže se 15 drsnatá, neřibá, zvlášť když kantor jest prostý a neumí zdařilostí hlasu svého neumění přikrývatí skladatele, jako příklad v onom verši viz v písni G. III. „S tau novinau když běžely, pána na cestě potkaly.“ Způsobněji bylo pro syllab k notám se treffování takto: „Na cestě pána.“ Item dále v též písni: „Hned velikau bázeň měly“: hlázeby 20 bylo „Hned bázeň velikau měly“ pro tu syllabu *bá*. Item „Takt mnozí pro kořist činí,“ lépeby bylo: „Mnozí tak pro kořist činí.“ Item „Byť tak rostl chrám svatý,“ případněji „Byť tak rostl svatý chrám.“ Item „Náš králi milý“ lépe a způsobněji: „Králi náš milý.“

Zase pak, kdež se toho šetří, píseň bude v zpívání libá a hladká, 25 bez těch zádrhlův, snadná zpívati, by i nepřiliš dobrý kantor byl, podobně jako v dobrém písmě i špatný čtenář nezle čte. Příklad toho, ač snad ne tak přiliš ve všem dokonalý, na písni J. XII. b. „Chvály radostné nebeskému otcí.“

Z Filippiky proti nepřátelům vzdělání vyššího v Jednotě bratrské.

Jest a byl před lety některých dosti velikých mužův obyčej, na 30 zlehčování starých učitelův připominati Br. Lukáše svaté paměti jakés pověděni, kterak jest měl o svých psaních říci: „Nic jsem nepsal, čehož bych v Jednotě nenašel.“ I vykládali oni sobě tak, že Br. Lukáš nic nebral z doktorův církevních, ale to, což Jednota měla, když Br. Lukáš k ní přistaupil, tomu že se naučil Br. Lukáš a tak to psal etc. 35 I já před rokem slyšel jsem to od Br. Augusty připominati. Jistě ti lidé, kteříž tak Br. Lukáše vykládají, jeho slovům nesrozuměli a nerozumějí. O by Br. Lukáš je slyšel, co by jim zle poděkoval! Kde jest sv. muž Br. Vavřínece Krasonický, aby jim něco toho pověděl ústně a

živě? Což v svých knížkách napsal, čehož oni nebudau čísti, nemajice kdy pro malátnost aneb mysl marnosti plnau.

Ale když není těch, kteří by mohli říci něco užitečně, nechažť já tuto něco napíši krátce, to což mi nyní na mysli jest.

Měla Jednota Bratrská za Br. Lukáše mnoho odpůrcův, proti nimž 5 Br. Lukáš psáti z poručení všech starších musil. A tak psáti, aby nezbauřil více, brány na Jednotu nepřátelům neotevřel, ale některého protivníka tak, jiného jinak k mlčení a tak k spokojení přivedl. Se vši pak takovou prací jak se některým ingratis cuculis zachoval, viš. Byli i ti lidé, ježto se báli, že on zase do Říma a k doktorům etc. 10 povede. I protož proti tomu bláznovému a falešnému o něm smýšlení takové řeči od něho musily mluveny býti, jakýmiž by někomu ústa zacpána býti mohla. A pravdu věrnau pravil Br. Lukáš, že nic nepsal než to, co v Jednotě našel; našel pravdu v podstatě i v službě etc., tu pravdu psal, tu ozdoboval, rozšiřoval, ratolesti její na všechny strany 15 rozličně rozkládaje

Té pravdy, jakž nejlépe uměl a mohl, a jakž ho Duch Páně naučil, zastával a obhajoval, jakož mocně tak i velmi opatrně. Ale kdož má oči, může dále pohleděti na toto, že byl Br. Lukáš mnoho let v školách žákem, až i gradum, stupeň neb úřad obyčejný prospívajícím 20 v umění sedměru žákům přijal, t. bakalářem v Praze v koleji učiněn, a jsa člověk pilný, nemensil se v umění a aniž v samém umění se obíral, ale také mysl svou obrácenau k věcem křesťanským měl etc., knihy latinské starých cirkve učitelův, Augustina, Jeronyma, Cypriana a jiných až i novějších doktorův čítal, i dekretův povědom byl, dialek- 25 tiku a rhetoriku uměl a v ní nemálo cvičený byl, čehož jistý a nepremožený důvod jest spis jeho opěťování křtu a druhý o pokloně, třetí proti Čížkovi tištěný větší.

Jistě přehlaupý Latiník, přenedbalý čtenář a příliš nepovědomý učitelův cirkve starých i nových ten člověk by býti musil, kdoby, čta 30 spisy Br. Lukáše, tomu jistotně bez mýlky neporozuměl, že jest byl Br. Lukáš i učený člověk i doktorův starých i novějších velmi povědomý; neboť odkud definičí, odkud divisí, slova rozličná též i frases, ne Čechům, ale Latiníkům obecná a srozumitelná bral? Kdo z Latiníkův leč traupský slepec některý nevidí, co odkud z kterého doktora vzal, 35 někdy i celé sentenci z slov latinských přelil, někde také i zejména doktory připomínal a mnoho bez jména. De formis argumentorum, jichž užíval proti nepřátelům, nechť mnoho nepřipomínám.

Ale již tuto snad někdo dí, že já učené a učení chválím. Ano tak jest, že chválím to obé, i učení neb umění i umělé lidi: ale ne- 40

chválíme těch, ježto učení neb umění zle užívají. Příkladně dím: Chválíme víno, a chválíme i pití neb užívání vina, ale opilství a opilych nechválíme, a summau nechválíme zlého užívání dobrých, od Boha daných věcí; *abusus non tollit rem*. Dobrý jest meč; však někomu⁵ dobře, jinému velmi zle posloužiti může.

Ještě diš snad: Příliš mnoho tomu umění a učeným připisuješ; ano dobří muži někteří říkají, že skrze učené v církev zavedení přišlo, že by se snad i Jednotě to přihoditi mohlo. Respondeo: Ten příliš mnoho umění a učení připisuje, kdo by se domníval, že bez umění sedmera etc. nemůže pravda Boží, to jest sv. evangelium kázáno býti, aneb že by na těch uměních neb učeních záleželo spasení. Ale kdož to praví? Však by musil velmi prostý býti.

Jáť za to mám, že těm zajisté, kteříž v slovu Božím pracovati mají, potřebí daru Božího k tomu zvláštního, jenž slove výmluvnost, t. j. aby uměli předkládati, učiti, napominati, vystříhati etc. Dávám s počátku Pán dary své, výmluvnost, sluhám svým tak zázračně, že se nebylo potřebí tomu učiti: ale potom přestali divové i zázrakové. A poněvadž Duch Páně poznal, že výmluvnost jest potřebná v církvi, tedy i té výmluvnosti neškodí se přiučiti, když a komuž možné,²⁰ leč by kdo chtěl očekávati, až mu zázračně Bůh s nebe svrže výmluvnost jakoby sedlák nesel a neoral, ale čekal, až mu bude s nebe manna přšeti.

A což jiného mládenci naši dělají, když se kázati učí, co jiného pravím dělají, než učí se, jakož pobožností a pravdy Boží známosti²⁵ tak i výmluvnosti? Jakož pak na oko se to vidá, že taktéž mládenci někteří mnohem jsau umělejší v řeči a výmluvnější, latině nie ne-umějtece, nežli někteří dosti učení Latínci. Ačkoli jisté jest, kdyby k tomu i ještě latině uměli, dialektiky a rhetoriky povědomi byli, žeť by mnohem bystřejší, způsobilejší a ke všemu hotovější a tak³⁰ i užitečnější byli. Příklad suď! Kámen drahý neb perla, křtaltovně a mistrovsky řezaný a vypulerovaný, jak jest velmi rozdílný od toho, kterýž není řezán ani hlazen neb pulerován.

K smíchu podobné jest některých našich marné mudrování, těch³⁵ totiž, kteří chci, aby člověk hned to, čemuž se neučil, pojednau dělal, jako hlaupá sekta Mikulášencův nejraději těch poslaucha kazatelův, kteří netoliko nejsau učení ale hned ani čistí neumějí; nebo prý ti ne z litery, ale z ducha káží. Ale těm není divu; nebo pokrm beránekův a oveček Božích nevelmi se trefuje sviním: svině radše mláto nebo cosi nevonného jedí nežli trávu.

Kdož uměním a učením pohrdá, jest podoběn k tomu, kterýž by chtěl sukně, kabáty etc. sobě i jiným šiti, avšak krajčovského řemesla by neumel, jemu se učiti nechtěl, ale je haněl a potupoval. Mnoho-li by takový mudrák provedl? Kdo tomu nerozumí? A ten, kdož by tomu nekrajčímu dal šaty dělati, pohrdna jinými krajčími dobrými a umělými, jak by na tom mnoho získal? Zvěděl by tudíž? Leč by snad na to přišlo, že by ti všickni krajčí uměli a v řemesle tom zvykli se zbláznili a vztekli, tak že by každému, kdož by jich užívatí v čem chtěl, jedne škodu učinili. Tuť by se musil člověk jinam obrátiti a se jakž by mohl opatřiti.

Na ty pak řeči některých lidí bezpotřebné, tak žeby učení lidé byli příčina zavedení, a že by se bylo potřebí báti učěných, aby v Jednotě této téhož nezpůsobili, na to není potřebí široké odpovědi. Mluví takoví lidé leccos, čemuž nerozumějí a o čemž nevědí. Kdyby měli to ukázati, kdy se stalo zavedení, které osoby tím byly neb nebyly vinny, učení-li byli či neučení; nevěděli by se kam díti, mlčeti by museli s hanbou, leč by se toho na někom učeném doptali.

A byť i tak bylo, totiž žeby umělí lidé zle umění užívali, což by tím vinno bylo umění? Ano někdo moci světa od Boha sobě svěřené zle užívá, když máje zlé trestati a ochraňovati dobré, i trápí dobré a šotry ochraňuje; proto-liž by pak moc světa zlá byla?

Jednota naše kudy by byla na zavedení přišla před šedesáti lety a víc, o tom Br. Vavřinec Krasonický nemálo napsal. Jistě ne skrze učené ani příčinou umění, ale skrze leiky a příčinou jejich v pravdě Boží neosvěcení a malátnosti etc. A to bylo dvakrát a při dvojích věcech: 1. zlých skutečích, 2. zlých a falešných smyslech. Ale oběmu tomu Pán Bůh vstříc vyšel. Hádej skrze koho? Jistě ne skrze leiky, ale předně skrze učené a pobožné (nebo umění bez pobožnosti jest jako meč v rukan blázna).

Budaucího v Jednotě co by bylo, přijde-li na zavedení čili ne přijde, a skrze učené-li čili leiky, poněvadž nejsem ani prorok ani syn prorokův, nevím to předpovídati neb prorokovati. Avšak poněvadž se někteří toho, též nemajíce duchův proročských, obávají, povím i já, co mi o tom na mysl týž i týž přichází. Summau nebojím se toho, aby učení a pobožní muži příčinou zavedení Jednoty býti měli, než spíše bych se bál, aby nědě vysokomyslní, zhlaupa hrdí, neústupní, nepokojní, nových věcí začínatelé, velikého jména žádostiví, ti aby Jednoty nezavedli.

Protož s Br. Lukášem starým já smýšlím. On tak napsal

„Budau-li správcové v Jednotě státi v pravdě a v jednomyslnosti, že Pán Bůh tomu lidu žehnatí bude etc.* A summau dokudžkoli na ta místa (totiž úřadův, zvlášť předních) nepodejde svět, tělo, antikrist, ale duch Kristův je držeti bude, dotud je dobře.* Než jakž by po odjiti 5 skrze smrt dobrých věrných, upřímných, učených neb neučených na ta místa se dostali bez svědomí lidé, buď hlupí, nevycevičení anebo chytří, lstivi, učení nebo neučení: tuž by jistě běda bylo Jednotě.“

J. B. 1567. febr. 18. in horto.

Z Grammatiky.

O příhodném užívání slov některých cizích jazykův.

Třetí věc, které ti, jenž dobří Čechové býti chtějí, mají šetřiti, 10 jest umělé a příhodné užívání i slov některých cizích jazykův. Čehož zjevný příklad máme na Latinicích dobrých, kteříž, ač hojnau svau řeč a velmi ušlechtilau mají, a však proto velmi mnoho slov řeckých nabrali a jich jako svých užívají; anobř již, jak Římané neb Latinici sau křesťané starého zákona nezamítající, i židovských. Nebo ať z přílišné širokosti 15 k moři podobné jako nějakau krůpěji ukáži, Kyrieleison, Kristeleison, Alleluia, Amen etc. kdo neví, že nejsau slova latinská? Němci jak svůj jazyk ošlechtili latinau, ano někdy přemrožením překřtalovali (nebo jakž přísloví jest: Vše co vhod dobro, mnoho nezdravo), to široce známé jest. Slušněť tedy a spravedlivé jest, aby, čehož v tom jiní jazykové užívají, 20 také i náš jazyk toho se nezdaloval. Ano pěkné barvy ještě zlatem bývajť prosazovány a jakž zlatníci říkají šmelcovány, a krásné sukně krásšími věcmi a neb dražšími premovány a nebo krumповány bývajť. Zlatá koruna drahým kamením náleží aby se stkvěla a lauka rozličným kvítkem prokvitala a zvláště ne příliš blízko stojícímu zraku divně se měnila. A protož 25 i my toho, což jest již do našeho jazyku vnešeno a my sme to i obvyklosti stvrzené zastali, uživejme jako svého. Ano i sedláci také již, a ne sami páni, jablka jedí ne zdejší toliko ale i vlaská, pomerančí, jako svá vlastní, když sobě kaupí. A kteříž již popřivykli, jakož pak tak se činí, vidíme, že někteří z Čechů toho slovece užívali, tím svau řeč 30 nemálo ozdobilše. Ale žeť se také někteří nalézají, ješto nemírným a neumělým cizího jazyka slov v českau řeč vplétáním ne ozdobu ale ohyzdu do češtiny uvodí, protož čehoby tak při tom šetřino býti mělo, oznámím:

* I. Přidávání latinských slov k češtině, má-li okrasau a ne zohavením hodně slauti, musí pilně býti šetřeno, aby se to dalo non incuria. 35 aut studio innovandi seu novas phrases fingendi affectate, ne přičínau i v té malé věci psychy, vysokomyšlnosti a jakéhoš nadýmání se etc.; —

nebo to jest těch lidí, jenž chtějí viděti býti, jichž se řeč třeptá a jako bujný kůň bez potřeby plésá a drsá, pro vysycení přílišné nevěda jak sobě počínati má etc. (jiné jest, když co toho někdy z potřeby nějaké zvláštní pro někoho a neb některé přítomné učiniti musí vážný muž a umělý třebas i proti přirození svému a chuti) — ale pro plnost řeči 5 a ukřácení někdy, když toho čas potřebuje, mnohých slov jiných. A te užívání těch slov, ne o kterýchžby prvě lidé nikdy neslechali a jim nič nerozuměli, ale těch a takových, kteréž prvě lidé slechali, a jimž se již mnozí i rozuměti naučili, kteráž sau již lidem v zvyk vešla, ješto jich mnozí tak jako svých vlastních užívají. Ač i to nemůž jednotejně 10 býti. Neb některým slovům sami přední, jako literáti kteříž čísti umějí a s vyššími drobet věcmi se obírají, právy, řečňováním etc. a poněkud za žáky od jiných jmíni bývají, některým pak již i sedláci rozumějí. I protož šetře toliko, jaké máš posluchače a neb čtenáře, jimž mluvíš a nebo pišeš, budeš moci toho, což by bylo k vzdělání (t. buď k vlast- 15 nosti, krátkosti i slušné ozdobnosti) užívati.

To pak všecko znáti, věděti a v paměti vždycky hotové míti, jednomu člověku není snadné ale velmi pracné. A však kdož dobrau pamět z přirození mělby a s těmi věcmi často se obíral, s rozličnými lidmi často promlouvaje a jako hejtnanem neb auředníkem nad mnohými lidmi 20 a řemeslníky jsa etc., nemáloby i v tom mohl. Poněvadž Mithridates král více než dvacetí jazyků rozdílných poddané své maje, s každými jich vlastním jazykem mluvil: ovšemby někdo také těmto rozdílným v jediném tomto jazyku přivyknauti a je v mysli pohotově míti mohl. Ale někdo maje mnoho rolí a luk etc. tak dobrým hospodářem a pilným 25 přihlídačem k tomu jest, že slov sedlských a hospodářských užívati neumi; ba některý jim, když je od svých pacholků a neb šafářů slyší, nerozumí, nevěda třebas, co jest to píce, obilí zmlklé, ztuchlé, snětivé, snět, pauchlé etc. —

II. Užíváno býti má slov ne lečjakýchs (jako i ne lečdes), ale 30 těch toliko, jenž se jakaus zvláštní ušlechtilost míti zdadi, jimižby mohlo ozdoby a krásy řeči přibýti. Jako když náležitě jmenuješ to slovo řecké Monarchia, item Monarcha. Item když diš Chodí tuto osupě se jake nějaký Saturnus. Ale mohlby někdo tak mnoho slov z latiny neb jiných jazyků do češtiny přeformovati, ažby nepřijemnost řeči své u posluchačů 35 učinil, zvláště kdyžby taková a ta slova formoval, jichž prvě nikdy slycháno nebylo a nebo která již dávno i v pohrdání i v zapomenutí jsau; a zvláště kdyžby to vše bylo bez potřeby, z samého toliko jakéhos drziho křepčení etc. Jako podlé mého saudu tak učinil mistr Hajek, již doktor, v předmluvě na Minuci k roku 1560 tato slova napsav: Nejmocnější 40

potentát. Aě slovo to in plurali numero bývá užíváno od řečníků a dvořáků mnohých, nebo říkají Potentátové, ale zřídka velmi; než in numero singulari tu již právě jest novum, inusitatum, nepěkné i nepotřebné. Neb k čemu jest to slovo Vrchnost? Mnohem jest obyčejnější a pěknější.

5 Též i ta slova Truc v hrdlo. Německé slovo jest Truc. Kterž psání Luterova z němčiny do češtiny vykládali, nechávali ho tak. Non est adeo usitatum. Lépe bez něho, leč by kdo chtěl zaumysla germanisare.

III. A protož kdežby měl domácího jazyku slova vlastní a pěkná, tužby nenáleželo cizích vnášeti. Ale žeť tomu velmi již na překážku jest
10 zvyk. Neb mnozí z Čechů, častá s Němci mluvení mívajíce, ano i blízko nich a neb mezi nimi své majíce obydlé, jejich slov zvykli užívati. Jako aby říkali Dej sem hantuch. Až snad se přihodi takovým Čechům, jako předešlých věků Srbům, tak že již ani česky, ani německy, ani latině mluví, než tak sobě spletli a zmátli řeč, aby jim toliko jejich děti roz-
15 uměly. Tak podobně se děje při právtích i Němcům i Čechům, že mnohých latinských slov užívají, některými řeč svou ozdobujíce, a jinými ohyžďující a neb ochuzující, jako když říkají Proces, Reces, Impugnaci, Relaci etc. O tom čti mistra Jana Husa. I mezi žáky a kněžimi též nemálo jest takového bezpotřebného latinských slov do české řeči ple-
20 tení. Neb říkají Exponovati, Mutovati, Lusum dáti neb míti. Ale abych příklad prostějším ukázal neumělého, nečasného neb nepotřebného a neb i směšného užívání slov jiných jazyků, příkladů nětco předložim varování hodných. Někteří říkají i píší Creda apoštolská, v Credě apoštolské, ješto by dobře mohli říci U víře obecné křesťanské neb Ve víře
25 obecné křesťanské neb Ve dvanácti článcích. Anebo chtí-li latině mluvíti a latiny nekazíti marně, kdyby aspoň říkali v Symbolum apoštolském, ješto by tomu i Latinik srozuměl a popřivykna i Čech. Ale tuto ani Čech ani Latinik nynější, nisi peritus antiquitatis, ví, co se praví.

Ale když není příhodných slov českých tak mnoho v sobě obsahující, jako někdy některé latinské neb řecké a třeba i německé jest,
30 jako Monarchia, Regula, ješto kdyby chtěl to česky pověditi krátce jedním slovem, tedyťby žádný, někdy snad ani učený ani neučený nerozuměl; i lépe jest tu užiti slova příhodného z jiného jazyku a zvlášť jestliže prvě kteří užívati ho obyčej mají. Kdyby pak měl ten všecken smysl
35 v tom slovu zavřený vysloviti, tak ať by mohlo rozumino býti od jiných, i máš-li k tomu čas, sluší-liť, jestli potřeba, bude-li vzdělání, a umíš-li, uživ obého: a nebo nenáleží-liť, i mluviž prostým Čechům česky a nestydě se za to co jsi, nečiň se před poslauchači tím čímž nejsi. A ať i toho nepominu. Bývá při tom někdy mýlka. Nebo někteří, umějice
40 i německy a jakž takž česky, když nětco z němčiny vyložiti mají a na-

lézají tam slova ne německá ale latinská neb jiná, i takž také je přehvají do češtiny bez saudu, domnívajice se, jakož němci z jakýchkoli příčin latinského slova nechali, tak že i v češtině učiněno býti má. Jakož kdos vyložil z němčiny tato slova Což se (prey) religionum dotýče etc. mohá výborně slovem českým říci Náboženství.

5

Pisně nábožné.

(Z Kancionálu evančického na str. 153. a 235.)

1. O umučení Krista Pána.

Zpívá se jako: O spasiteli Ježíši.

Jezu Kriste, štědrý kněze,*)
s otcem s duchem jeden Bože!
tvá štědrost jest naše zboží
z tvé milosti.

Jistě draze's nás vykoupil,
pro nás mra svou duši pustil,
a tak's nám věrně poslaužil
z své milosti.

1) Ty si v světě bydlil s námi,
tvé tělo trpělo rány
za nás, za hříšné křesťany,
z tvé milosti.

O milosti tvá k nám silná! 35
ach běda, kdož tebe nedbá,
než jinam o milost běhá
z své slepoty!

3) O dobroto tvá k nám božská,
o milosti k nám přílišná!
dáváš nám bohatství mnohá
z své milosti.

O křesťané! Z bludů vstaňme,
dobré nám dané poznejme, 40
k synu Božímu chvátejme
k té milosti.

0) Dal's krev z těla vytočiti,
dal si v užitku ji píti,
chtě tudy nás obživiti
z své milosti.

O Ježíši umučený,
pro nás ohavně zeplvaný!
buď nám vždy vděčný a milý 45
z své milosti.

5) Věrně se nám ve všem dáváš,
svou milostí k nám plápoláš,
tak nás sobě za vzácné máš
z své milosti.

Chvalmež Ježíše milého,
pro nás zde potupeného;
život věčný máme z něho
z též milosti. 50

Ráčil's se s námi sjednati
a svouj život za nás dáti,
smrti naši odolati
z své milosti.

Jinž zlého budem zbaveni,
ve všech etnostech rozplozeni,
v život věčný uvedeni
z též milosti.

10) *) Píseň staročeská, rozšířená a pozměněná od M. Jana Husi a dále ještě od Bratří.

Budiž chvála Bohu otcí,
i synu jeho též moci,
duchu rady a pomoci,
z též milosti.

Jakož byla od věčnosti,
budiž na věky v radostě
mezi námi bez žalosti
z té milosti.

2. O vzkříšení Páně.

Nuž všickni vesele svého Stvořitele
chvalmež z té milosti, kteráž nám s výsosti
dána jest od něho skrze Syna jeho,
kterýž s nebe staupil, aby nás vykoupil.

5 Pro nás zde pracoval, mnoho usiloval,
až k tomu přistaupil, aby smrt podstaupil,
ji tudy zkaziti chtě, a navrátiti
život, kterýž nám byl Adam otec ztratil.

10 O divná dobrota, kteráž nade všecko
máš býti vážena, když Bůh svého Syna
dal na utrpení, aby vykopení
svým sluhám způsobil, z smrti vysvobodil.

15 A když to dokonal, tři dni v hrobě ležal
a potom z mrtvých vstal a své obradoval,
kteříž s ním plakali, jeho litovali,
měli utěšení z slavného vzkříšení.

20 Anděl s nebe staupil a k hrobu přistaupil,
zdvihl velký kámen, posadil se na něm,
ženám vypravoval, radost jim zvěstoval
řka: Kristus z mrtvých vstal, učedníkům vzkázal,

Žeť ho v Galileji živa uhlédají,
jehož milovali, světa se pustili,
pro něho samého chtě účastnost jeho
miti zde na zemi a potom na nebi.

25 Jež i my milujme, všeho s ním dájdeme
dobrého, v jasnosti když vstanem k radosti
a tam jeho slávu uzříme předrahú,
kterauž od věčnosti má vždy na výsosti.

Kriste z své milosti, jenž máš všeho dosti,
 rač nám pomoc dáti, bychom v dobrém státi
 mohli až do smrti a potom po smrti
 skrze tvé vzkříšení došli oslavení. Amen.

21. Pavel Kristián z Koldína

narodil se r. 1530 v Klatovech. Vystudovav na učení pražském a do- 5
 sáhnuv hodnosti bakalářské, učil podle obyčeje tehdejšího na školách
 městských. Když povýšen byl na mistra, stal se rektorem přední tehdá
 školy pražské u sv. Jindřicha. Odtamtud přešel na universitu a r. 1565
 stal se kancléřem Starého Města pražského. V úřadě tom nastal Kol- 10
 dínovi úkol, jimž jméno jeho nejtrvaleji proslulo, totiž konečná úprava
 Práv městských. Kniha tato r. 1579 stvrzením císaře Rudolfa II.
 nabyla moci zákonité a od r. 1610 byla zavedena po veškerém krá-
 lovství Českém. Po stvrzení a vyhlášení jich učinil výtah z nich čili
 „obsah jejich uvedl v krátkou summa“, aby se známost jejich co nej- 15
 více rozšířila. Summa uvítána všude s velikou libostí. Složiv úřad
 kancelářský byl Koldín členem rady staroměstské a zastupoval Prahu
 na sněmě. Když dne 11. ledna 1589 zemřel, slavili přátelé památku
 jeho latinskými básněmi.

Práva městská jsou dílo důkladně sestavené a přehledně dle věci 20
 v 57 částí rozvržené; na konec přidán seznam pokut v právech měst-
 ských obsažených. Právnický sloh Všehrdem vzdělaný udržel Koldín
 na vyšší klassické, ba přivedl jej k větší ještě jasnosti a stručnosti

(Pozn. Práva městská vydal roku 1876 se životopisem spisovatelovým Josefem Jirečkem.)

Z Práv městských.*)

O původu a obeslaném.

A XLIV.

I. Actor, to jest, původ a neb žalobník slove obecně v právech ten, 25
 kterýž jiného aneb jiné před právo a saud pořádný, skrze obeslaní,
 kteráž obyčejně obsilky slova, připravuje, chtě na něm aneb na nich
 toho, což v své žalobě předložiti míní, prostředkem saudu pořádného
 dosáhnouti aneb dosauditi.

Původ neb žalobník slove, který jiného neb jiné před právo obsílá, chtě
 na něu neb na nich něčeho dosáhnouti.

*) V následujících výňatech připojen také drobnějším tiskem text Summy,
 aby vynikla zvláštní mistrnost Koldínova v stručném vyslovování pravidel právních.

11. Reus, obviněný, obžalovaný a obeslaný slove ten, od něhož a na němž od původu aneb žalobníka něčeho se žádá, aneb ten, kterýž z něčeho jistého před právem jest obviněn a obžalován. A krátce slove v právích obviněný ten, kterýž sebe eti, hrdla, statku svého, aneb jakéžkoli jiné své spravedlnosti před původem a žalobníkem svým pořadem práva hájí a ochraňuje.

Obeslaný slove ten, na němž se od původu něco žádá, aneb kterýž své spravedlnosti pořadem práva hájí a ochraňuje.

10 III. Toto pak znáti každému náleží, že při všelikém saudu jedno- stejného a rovného práva jak žalobník, tak i obžalovaný užiti má. A což při právu aneb saudu sluší původu, to též sluší a náleží obžalovanému. A zase, čehož se nepropůjčuje obžalovanému, toho také žalobník podle práva užiti nemůže.

15 Při všelikém saudu rovné buď právo původovi i obeslanému, tak že, eo sluší a se propůjčuje jedné straně, to má slušeti i se propůjčovati i druhé straně.

IV. Jest pak ta povinnost původu aneb žalobníka, že jinde a ne na jiném právě k svému odporníku (jehož vinití chce) o svou spravedlnost hleděti a přikračovati má, než kdež týž odporník bytem svým jest, anebo kterému právu ta věc, o kterauž rozepří zdvihnutí by 20 chtěl, přináleží, podlé té právní regule: Actor forum rei sequitur: původ k svému odporníku na jeho právě přikračuj. Původ zajisté povinen jest svého odporníka tu a na tom právě viniti, k kterémuž týž odporník aneb ta věc, již on vládne, přináleží. Každý zajisté [na svém] právě vinitu býti má, protože, jakž sau lidé rozličného povolání, tak také práva vey- 25 sadná jsau rozličná a slovau Jurisdictiones. A protož jedenkaždý při svém právě, k kterémuž náleží, zachován býti má. Jako u příkladu: Lidó duchovní z věcí duchovních před právo duchovní a správce své citování, i také na témž právě viníci býti mají. Žákovstvo před Rectora učení pražského, když by se při témž žákovstvu aneb při kněžích věcí 30 světských nedotýkalo. Páni a rytířstvo z věcí k saudům zemským náležejících před saudy zemské. Měšťané pak před právo a saudy své městské. Však osoby z stavu panského aneb rytířského i jiné, drží-li grunty a statky městské, povinni jsau z týchž statkův městských, tu a na tom právě odpovídati i také právi býti, k kterýmž právům tíž 35 statkové anebo věci příslušejí, jakož o tom jinde položeno.

Původ má následovati práva obžalovaného a tu ho viniti, kdež ta věc, o kterau rozepře býti chce, přináleží.

O služebnostech

K. XL.

I. Služebnost slove právo, jímž my někomu, aneb zase někdo nám zavázán jest tak, abychom něčtím my jemu, aneb on zase nám z povinnosti posluhovati povinen byl.

Služebnost jest právo, podle kteréhož my někomu, aneb zase někdo nám něčtím z povinnosti posluhovati povinen jest. 5

II. A takové služebnosti starobylým užíváním, kteréž by paměť lidskou převyšovalo, obyčejně se potvrzují. Neb každá služebnost, kteráž se užíváním starobylým provede, má za právo držána býti, pro přičinu přetržení nevolí lidských a umenšení saudův.

Takové pak služebnosti starobylým užíváním obyčejně se potvrzují. A kteráž 10 se služebnost tak provede, má každá za právo držána býti.

K. XLI.

I. Summa, služebnost nie jiného není než právo, kteréž nám přísluší a záleží na věci cizí, aby ten, kterýž té věci pánem jest, od nás nětco snášeti a strpěti musil, aneb aby nětčeho dělati nemohl. Jako ku příkladu. Kdybych měl stezku k mé vinici přes pole Jakuba sauseda 15 mého, musí mi toho Jakub přiti a ode mne to sněsti, že já přes grunt jeho chodím.

II. Aneb, měl-li bych právo na domu Pavla sauseda mého takové, aby sobě k mé straně a k domu mému oken dělati nemohl: tehdy již Pavel, bez vůle a povolení mého, oken sobě nedělej, a to proto, že již 20 dům Pavlův domu mému služebností zavázán jest.

Služebnost jest právo, kteréž nám přísluší na věci cizí, aby pán té věci nětco od nás snášeti musil aneb nětčeho dělati nemohl. Jako, když se přes grunt cizí chodí; oken k sausedu dělati nemůže.

K. XLII.

I. Také služebnost slove, když se žlab mezi domem mým a sauseda mého ode mne klade, krůpě dšťové a kapalice z střechy mé aneb žlabu mého na dvůr a dům sauseda mého svozuji a se obracejí. A tak když dno dnu, grunt gruntu služebností jakouž pak koli zavázán jest, služebnost slove.

Těž služebnost jest, když dno dnu, grunt gruntu služebností, jakouž pak 30 koli zavázáno jest.

II. A ty a takové služebnosti, jakž jsou na kterých věcech zastíženy, tak při nich držitelé gruntův zachování budau. A když se grunt prodá, tehdy služebnost předce na témž gruntu zůstává. Cum fundus fundo servit, vendito fundo, servitutes quoque sequuntur.

5 Služebnosti, jak jsou na kterých věcech zastíženy, tak při nich držitelé gruntův zachování budau. Neb služebnost předce trvá i na prodaném gruntu.

K. XLIII.

Místa nižší v trojím způsobu služebností zavázána jsou místům vyšším, totižto právem, položením a obyčejem. A protož ta služebnost na těch místech nižších se vztahuje, aby vodu tekaucí aneb dšřovau na
10 grunty své přejímaly a jí průchodu a svobodného toku přes grunty své nehájily. Lečby ten, kdož v držení jest míst vyšších, zadržováním vody a potom náhlým pauštěním místům nižším škodil, aneb nečistoty na ně sháněl, a služebnosti své zle a na škodu jiných požívati chtěl.

Místa nižší slauží vyšším místům právem, položením a obyčejem. A protož
15 nižší místa vodu tekaucí z vyšších míst na sebe přejímají. Však držitel vyššího gruntu nemá zdržovati vody na škodu nižšího gruntu, ani nečistoty na něj sháněti, a té služebnosti zle požívati.

K. XLVI.

Všechny služebnosti na dvě se dělí, to jest, že jedny na věci záležeji, když jedna druhé posluhuje a služebnosti jest jí zavázána, jako
20 pole poli, dům domu, grunt gruntu, dvůr dvoru, lauka lauce, vinice vinici. A proto slove servitus realis, to jest, služebnost na věci aneb na gruntu záležející, že se na věc jistau a k jisté věci vztahuje, a vždycky trvá, by pak osoba aneb pán té věci zhynul aneb z držení jejího vyšel. Nebo právo s spravedlivostí její na náměstka jejího připadá.

25 Služebnosti jedny záležejí na věci, když jedna druhé služebností zavázána jest, jako pole poli, dům domu etc., a ty vždycky trvají. Nebo právo jejich na náměstky připadá.

K. XLVII.

I. Služebnosti hospodářské, záležející na polích, lukách, stodolách, chlivích a na všech jiných staveních saukromí zdělaných, jsou téměř
30 tyto: stezka, jítí, cesta, vedení vody, vody vážení aneb potřebování, napájení dobytka, pastev užívání, vápna pálení, pisku a hlíny braní, po cizích gruntech štvání, lovení, ptákův na čihadlách lapání, ryb lovení v cizích potocích, a dříví sekání v cizích lesích. Nebo i ty služeb-

nosti na věcech záležejí, jejichžto právo na potomního držitele gruntu připadá.

Služebnosti hospodářské, záležejí na polích, lukách, a všech stavení, jsou, téměř tyto: stezky, cesta, vedení vody, etc.

II. Takové pak služebnosti mnohokrát pocházejí z námluv lidských a tvrdí se smluvami, společným stran snešením, prodajem, kaupením, dáním, odkázáním aneb práva svého jedněch druhým postaupením, zápisy, item užíváním tak dlouhého a dávného času, kteréhožto užívání počátek převyšoval by paměť lidskou, to jest, že její užívání vždycky pozůstává v paměti lidské a lidé hned od svého dětinství toho povědomí jsou. 5 10

Takové služebnosti přicházejí mnohokrát stran snešením a tvrdí se zápisy a užíváním, kteréhož by počátek převyšoval paměť lidskou.

III. Tolikéž, kdyby držitel a pán gruntu trpěl a snášel tak dlouho požívati svého gruntu aneb jiné věci na svém gruntu, a nikdyž by na žádný odpor pro užívání nenastupoval: již tu svou trpělivostí poněkud vpaustí druhého v užívání a grunt svůj v služebnost uvozuje. 15

Držitel dlouhou svou trpělivostí, dopouštíje jinému užívání gruntu svého iž grunt v služebnost poněkud uvozuje.

K. XLVIII.

Komuž právo náleží k vážení vody, tomu náležeti má i přístup a chození svobodné k studnici. Avšak ne hned tomu, kdožby měl svobodnou chůzi k studnici, náleží mu též k studnici s vozem jezdit, to jest, máje někdo právo k vodě, má právo i k stezce, ale ne ovšem k cestě a jako k silnici, aby po ní svobodný průjezd měl. 20

Máje někdo právo k vážení vody, má právo i k stezce, ale ne ovšem k cestě a jako k silnici, aby po ní svobodný příjezd měl k studnici. 25

K. L. I.

I. Druhá služebnost jest, kteráž slove servitus personalis, to jest, služebnost na osobě záležející, když některá věc služebností zavázána jest osobě, a té osobě jako některak slauží. A ta při osobě a na osobě toliko založena jest, a ne na věci. A protož s osobou pomíjí, a v nic se obracuje. Extincta enim persona, extinguitur et servitus personalis. 30

Druhá služebnost záleží na osobě a s osobou pomíjí.

II. A pokládají se takové tři toliko služebnosti. Jedna, usus fructus, to jest právo nějaké k požívání a k užítku svému obrácení věci cizích,

však bez ujmy a škody podstaty těch věcí, kterýchž by kdo požíval. Nebo usufructuarius, to jest, poživatel tak má poživati a k svému užitku je obracet, aby dědictví a vlastnosti cizího k zmenšení a zhoršení nepřišly. A protož bylo-li by komu užívání vinice do jistých let odkázáno, 5 a v tom času jeho užívání les aneb keř vinný, i také štěpí aneb stromové by zhynuli: tehdy poživatel povinen bude, novým křem a štěpím zase ta místa vysaditi.

A jest toliko trojí. Jedna jest právo k požívání věcí cizích, však bez ujmy a škody a podstaty týchž věcí. Bylo-li by vinice propůjčeno k užívání, a křoví 10 y v tom zhynulo: povinen budeš, novým křem ta místa zase vysaditi.

III. Druhá, usus, to jest, užívání s pojištěním aneb ujištěním věci cizích bez ujmy a zkázy jejich podstaty. Nebo usuarius, to jest, uživatel, povinen jest rukojemstvím aneb jiným k tomu podobným pojištěním to opatřiti, že té věci na schválení lidí dobrých bude užívati, 15 a zase jí vši z auplna a z cela časem svým postaupiti.

Druhá užívání s pojištěním věci cizích bez ujmy jejich podstaty.

IV. Třetí, habitatio, to jest pronájem aneb bydlení v domu, kterýžto smrtí nájemníka se přetrhuje. A pod tauto služebností i podruhově všelijací zavřítí se mohau. Ti, jakau mezi sebau smlauvu učiní, 20 tak se k sobě chovejte.

Třetí, pronájem aneb bydlení v domu. Tuto se podruhově všickni zavřítí mohau.

22. Bibli kralická.

Šest let po smrti Blahoslavově přistoupili Bratři k překladu a výkladu písem svatých, vybravše k tomu ze své společnosti devět mužů 25 schopných. V Kralicích na Moravě, kam si Jednota byla přenesla tiskárnu z Evančie, užíli překladatelé poklidu a opatření řádného od Jana st. z Žerotína. Starý Zákon přeložený z hebrejského jazyka vyšel v pěti dílech s vysvětlivkami v l. 1579—1588. Za šestý díl vydán r. 1593 Nový Zákon Blahoslavův s textem beze změny, ale s výkladem 30 změněným. R. 1596 vyšlo celé písmo svaté v jednom díle bez vysvětlivek, s tiskem však drobným, pročež zpraveno 1613 vydání nové in folio bez výkladu s tiskem větším, aby i starý člověk mdlého zraku touhu po čtení písem svatých ukojiti mohl. Vzorným tímto překladem a výkladem sv. písma zásluha Jednoty bratrské o zvelebení jazyka 35 českého dostoupila vrcholu.

Z Knihy Rut.

Kapitola 2.

Rut Moábská zbírala klasy na poli Bóza, příbuzného Elimelechova, milost u něho nalezla.

Měla pak Noemi přitele po manželu svém, muže mocného, z čeledi Elimelechovy, jménem Bóza. I řekla Rut Moábská k Noemi: „Nechť medle jdu na pole zbíratí klasů za tím, kdož by mi toho přál.“ Jižto ona řekla: „Jdi, dcero má!“ Šla tedy, a přisedši zbírala klasy za ženci. Příhodilo se pak, že přišla na díl pole toho, kteréž přináleželo Bózovi, jenž byl z čeledi Elimelechovy. A v tom přišel Bóz z Betlema a řekl žencům: „Hospodin s vámi.“ Kteríž odpověděli jemu: „Požehnejž tobě Hospodin.“ I řekl Bóz služebniku svému, kterýž postaven byl nad ženci: „Či jest tato mladice?“ Odpověděl služebník ten, kterýž postaven byl nad ženci, a řekl: „Jest mladice Moábská, kteráž přišla s Noemi z země Moábské. A řekla mi: „Prosm, nechť zbírám a shromážďuji klasy mezi snopy za ženci; a přisedši trvá od jitra až dosavád: kromě že na chvílku doma pobyla.“

Tedy řekl Bóz k Rut: „Slyš, dcero má, nechoď zbíratí na jiné pole, aniž odcházej odsud, ale přidrž se teď děvek mých. Zůstávej na tom poli, na němž budau žitj, a choď za nimi: nebť sem přikázal služebníkům svým, aby se tebe žádný nedotýkal: bude-liť se chtítí pítí, jdi k nádobám a napi se té vody, kteréžby navážili služebníci moji.“ Tedy ona padla na tvář svau, a schýlivši se k zemi, řekla jemu: „Odkudž mi to, že sem nalezla milost před tebau, aby se známil ke mně,*) kteráž jsem cizozemka?“ Odpověděl Bóz a řekl: „O všemf mi oznámeno jest, co si koli činila svegruši své po smrti muže svého a že opustivši otce svého a matku svau i zemi, v kteréžs se narodila, šla si mezi lid, kteréhožs prvé neznala. Odplatíž tobě Hospodin za skutek tvůj, a budiž mzda tvá dokonalá od Hospodina, Boha Israel-ského, poněvadžs přišla, aby pod křídly jeho dauffala.“ Kterážto řekla: „Nalezla sem milost před tebau, pane můj: poněvadžs mne potěšil a mluvilš k srdci děvky své, ježto nejsem podobná jedné z děvek tvých.“ Tedy řekl jí Bóz: „Když bude čas jísti, přistup sem a pojez chleba a omeč skyvu svau v octě.**) I posadila se při žencích, a podal jí pražmy:***) ona pak jedla do sytosti, a ještě jí zbylo.

*) t. přátelsky ukázal (poznámka bible kralické).

**) Rozumi se o potravč, kteráž se s octem strojí, jako salát a k těm podobné věci, příhodné k ochlazení v horký čas žně (poznámka bible kralické).

***) pšenice sušené (pozn. bib. kral.).

I vstala, aby zbírala. Příklad pak Bóz služebníkům svým řka: „Byť pak i mezi snopy zbírala, nezbraňujte jí. Nýbrž naschvál ji upauštějte z snopů a nechávejte, ať zbirá, a nedomlouvejte jí.“ Zbírala tedy na poli tom až do večera, a což sebrala, to vymlátíla; i byla téměř míra Effi ječmene. Kterýž vzavši přišla do města: a viděla svegruše její to, co nazbírala: vyňala také a dala jí to, což pozůstalo po nasycení jejím. I řekla jí svegruše její: „Kdes zbírala dnes a kdes pracovala? Budiž požeňnaný ten, kterýž tě přijal.“ Tedy oznámila svegruši své, u koho pracovala, řkúci: „Jméno muže, u kteréhož sem pracovala dnes, jest Bóz.“ I řekla Noemi nevěstě své: „Požeňnaný jest od Hospodina, že nepřestal*) milosrdenství svého prokazovati nad živými i mrtvými.“ I to ještě k ní řekla Noemi: „Blízký přítel náš a z příbuzných**) našich jest muž ten.“ Řekla jí také Rut Moábská; „I to mi ještě řekl: „Čeládky mé přidrž se, dokavadžby všeho, což mého jest, nedožali.“ Tedy řekla Noemi Rut nevěstě své: „Dobré jest tedy, dcero má, aby vycházela s děvečkami jeho, ať by na jiném poli něco nepřekazili.“

A tak přidržela se Rut děvek Bózových a zbírala klasy, dokudž nesžali ječmene a pšenice, a bydlela potom u svegruše své.

Ze Skutků sv. apoštolů.

Kapitola XXVIII.

Na ostrově, z vod mořských vyplynuvše, dobře se měli. Pavel divy činil: potom v Římě před staršími omlauval se: Krysta kázal po dvě léta pořád.

A tak zachování jsauce, teprv poznali, že ostrov ten slaul Melita. Lidé pak ostrova toho velikau přívětivost k nám ukázali. Nebo zapálivše hranici dřev, přijali nás všecky, pro déšť, kterýž v tu chvíli byl, a pro zimu. A když Pavel sebral drahně roždí a kladl na oheň, ještěrka utíkajíc před horkem, připjala se k ruce jeho. A když uzřeli lidé toho ostrova, ano ještěrka visí u ruky jeho, řekli jedni k druhým: „Jistě člověk tento je vražedník: neb ať z moře vyšel, pomsta Boží

*) t. Bóz, jakož miloval manžely naše, dokudž živi byli, tak i po smrti jejich vída nás, i na ně mrtvé se rozpominá a jim v nás dobře činí: nebo ne oni toho, ale my osiřalé a chudé potřebujeme. Můž slyšáno býti i na Boha, že on těch, kteříž v něho dauffají, jakož živých tak ani mrtvých z lásky své nevypauští. Nebo buďto že živi jsme nebo že mřeme, Páně jsme (pozn. bib. kral.).

**) Jiní „z ochránců a přátel“, jejichž jest povinnost, právo a moc o nás se ujtí, dědictví naše skaupiti a držeti. To vše z jednoho slova hebrejského plyne a pěkně se formuje: čehož v našem jazyku jedním slovem pověditi nemůžeme (pozn. bib. kral.).

nedá jemu na živu býti.“ Ale on strásl tu ještěrku do ohně, a nic se jemu zlého nestalo. Oni pak očekávali, že oteče, aneb padna pojednau umře: a když toho dlanho čekali a viděli, že se mu nic zlého nestalo, změnivše smýšlení své, pravili, že jest on Bůh. — Na těch pak místech měl popluží kniže toho ostrova, jmenem Publius, kterýžto přijav nás k sobě, za tři dni přátelsky u sebe v hospodě choval. A přihodilo se, že otec toho Publia ležel, maje zimnici a červenau nemoc: k němuž všed Pavel a pomodliv se, vložil na něj ruce, a uzdravil jej. A když se to stalo, tedy i jiní, kteříž na ostrově nemocní byli, přistupovali a byli uzdravováni. Ctíli nás pak velice, a když jsme se měli pryč plavití, nakladli nám na lodi toho, čehož potřebí bylo. A po třech měsících plavili sme se na bárce Alexandrynské, kteráž tu byla na tom ostrově přes zimu, mající za erb Kastora a Polluxa. A když sme přijeli do Syrakúsis, zůstali jsme tu za tři dni. A odtud okolo plavice se, přišli sme do Regium. A po jednom dni, když vál vítr od poledne druhý den přijeli sme do Puteolos. Kdežto našli sme bratři, kteříž nás prosili, abychom pobyli u nich za sedm dní; a tak sme šli k Římu. Odkudž když o nás uslyšeli bratři, vyšli proti nám až na rynek Appiův,*) a ke třem tabernám:**) kteréžto uzřev Pavel, poděkoval Bohu a počal býti dobré mysli. A když sme přišli do Říma, setník dal vězně v moc hejtmanu vojska: ale Pavlovi dopuštěno, aby sám bydlil s žoldněm, kterýž ho ostříhal. I stalo se po třech dnech: svolal Pavel muže přední z Židů; a když se sešli, řekl k nim: Muži bratři, já nic neučiniv proti lidu, ani proti obyčejům otcovským, jat jsa, z Jeruzaléma vydán sem v ruce Římanům. Kteříž vyslyševs mne chtěli propustiti, proto že žádné viny hodné smrti na mně nebylo. Ale když Židé tomu odpírali, přinucen sem odvolati se k císaři: ne jakobych měl co na národ svůj žalovati. A protož z té příčiny povolal sem vás žádostiv jsa viděti vás a s vámi promluviti: nebo pro naději lidu Izraelského řetězem tímto svázán jsem. A oni řekli jemu: Myť sine žádného psání neměli o tobě z Židovstva; aniž kdo z bratří přijda vypravoval nám, a neb mluvil co zlého o tobě. Ale žádámeť od tebe slyšeti, jak smýšlíš: nebo víme o té sektě, že se jí všudy odpírá. A když jemu uložili den, sešlo se jich mnoho do hospody k němu, jimžto s osvědčováním vypravoval o království Božím, slauže jim k víře o Ježíšovi z Zákona Mojžišova a Prorokův, od jitra až do večera. A někteří uvěřili tomu, co Pavel vypravoval, někteří pak nevěřili. A tak nejsauce mezi sebou svorní, rozešli se: k nimžto

*) Město Forum Appii na silnici Appiově.

***) Dědina Tres tabernae na silnici Appiově.

promluvil Pavel toto jedno slovo: Jistě že jest dobře Duch svatý skrze proroka Izaiáše mluvil k otcům našim, řka: Jdi k lidu tomuto a reč jim: Slyšením slyšeti budete, a nesrozumíte: a hledíce hleděti budete a neuzříte. Nebo zhrublo srdce lidu tohoto, a ušima těžce slyšeli, a oči své zamauřili, aby snad neviděli očima a ušima neslyšeli, a srdcem nerozuměli, a neobrátili se, aby jich neuzdravil. Budiž vám tedy známo, že jest pohanům posláno to spasení Boží, a oniť slyšeti budou. A když on to propověděl, odešli Židé, majíce mezi sebou mnohé hádky. Pavel pak trval za celé dvě léta v hospodě své: a přijímal všecky, kteříž přicházeli k němu, káže o království nebeském a uče těm věcem, kteréž sau o Pánu Ježíši Kristu, se vši daufanlivostí bez překážky. —

Z Žalmů.

(Pro patrný rozdíl v metrickém vzdělávání žalmů položen na ukázkou týž žalm (91.), nejdřív podle přebásnění Jiříka Streyce, potom dle Vavřince Benediktího z Nudožer).

Žalm XCI.

Kdož ochrany Nejvyššího V skreysi jeho užívá, Tenť v stínu Všemohaucího Bezpečně odpočívá;	Aniž jaké morní rány Nenadále škodíci, Ni zhauby na všecky strany Žádného nešetřící.	
20 Pročež i já říkám Pánu V každý čas s důvěrností: Tys hradem mým, tys mau schráníti, Jáť na tobě mám dosti.	Bychť jich po boku svém tiste V náhle viděl klesati, Po pravici desetkrát víc: Ke mněť nemá sahati;	40
Onť mne z osidla lstivého 25 Lidských ošemetností I z pokušení každého Vytrhne svau mocností. Nad to mne chce i přijíti Pod brky křídla svého;	Nýbrž, v cele jsa zachován, To budu spatřovati, 45 Jakau umí odplatu Pán Bezbožným všem dávati.	
30 Místo štítu budu míti Pravdu všech zámluv jeho.	Poněvadž tedy samého Mé Boha autočiště I ty za ochránce svého 50 Kladeš na každém místě:	
Pročež přistrachu nočního Nebudu se nic báti, Ni ve dne létajícího 35 Špu se strachovati;	Netkneť se tebe nic zlého, Aniž k tobě přistaupí; Žádná rána stánku tvého 55 V nejmenším nezrmautí.	

- Neb angelům svým o tobě
 Bůh ráčil přikázati,
 Že na všech tvých cestách tebe
 Vždy mají ostříhati,
 5 By tě pak i na rukau svých
 Vlastně měli nositi,
 Tak od aurazu i noh tvých
 Ustavičně hájiti.
- Po lvu i hadu drážděném
 10 Směle budeš choditi
 I po draku jedu plném:
 Nemáť však nic škoditi.
- Proto že mne zamiloval,
 Dí Bůh, cheť ho echrániti,
 Mé slavné jméno že poznal, 15
 Na věky zvelebiti.
- Bude-li ke mně volati,
 Jistě žeť jej vyslyším,
 Z sauzení mu spomáhati
 Sám moci svau přispíším. 20
 Učině jej i slavného,
 Dlaně dny mu chei dáti,
 By tak moc spasení mého
 V pravdě mohl seznati.

Žalm XCI.

1. Pod ochranau božskou, kdokoliv sedí, 25
 na něžž okem Bůh přívětivým hledí,
 bezpečně ten můž odpočívat,
 zlého se mu nic nepotřebí bát.
2. Já častokrát říkám tobě, můj Pane,
 tys můj pevný hrad, štít, autočiště mé, 30
 kdož autočiště v něm koliv máš,
 přívětivost k sobě Páně poznáš.
3. Od tvých nepřátel vysvobodí tebe,
 věrným pomocníkem bude Pán s nebe,
 nic rány morní nestrachuj se, 35
 nakvašení pověříl neboj se.
4. Pod křídla bezpečná tobe Pán skryje,
 v čas nebezpečný tebe přikryje:
 v čem Pán se nejvyšší zamlauvá,
 v skutku se to vše tobě splnit má. 40
5. Nočního nechtěj se strachu nic lekat,
 oblud daremných netřeba nic se bát:
 na šípy ostré ve dne neďbej,
 jen v Bohu Hospodinu spoléhej.

6. Nedbej na kalné nic pověří v noci,
neboj se morní hrůzy plné moci,
denním časem nic nestrachuj se,
příhody nic morové neboj se.
- 5 7. Padneť po jednom tvém boku jich tisíc,
a po druhém jich padne deset tisíc:
ostrý lidem zlým kord ublíží,
zlého se nic k tobě nepřiblíží.
- 10 8. Zarmaucené ty příhody nezkusíš,
v stálosti bezpečné na to pohledíš,
s hříšníky jak Pán Bůh zachází,
odměna jim že krutá přichází.
- 15 9. Že's v Pánu pevnau svau naději složil,
že's jej za jistau svau ochranu zvolil:
na tvém škody zdraví nevezmeš,
v zácloně Páně nijakž neklesneš.
- 20 10. Stráž ráčil andělskau k tomu zříditi,
svým andělům kázal tebe chrániti:
po svých by cestách bez neřestí
kráčeti mohl a živnosti vésti.
- 25 11. Přítomni po všecken tobě čas budau,
na svých budau tě vlastních nosí rukau.
by nešlapil nějak nemístně,
kdež by ranil o kámen nohy své.
- 30 12. Po lvu směle vzteklém ty budeš chodiť,
tobě vzteklý lev nic nebude škodiť:
na zlost dračí statečně dotřeš:
bez škody své baziliška potřeš.
- 30 13. Že má (praví Bůh) ve mně zalíbení,
ke jménu mému všecko že má zření,
jej nad jiné já též vyvýším,
z bídy mnohé jeho jej vyprostím.
- 35 14. Mne v potřebách když bude žádati,
chciť vyslyšet jej, chciť mu pomáhati,
všech bíd žalostných zbavím jej,
nad to nade všecko oslavím jej.

15. Množství radostných nad to mu let přidám,
trápit žalostným jej neduhům nedám:
o své milé že Bůh starost má,
můj volený z toho dobře pozná.

23. Václav Šturm.

Mezi 12 jinochy do Říma r. 1555 z Čech vypravenými, aby se 5 vzdělali na theology, byl také Václav Šturm, narozený 1538 v Horšově Týně. V Římě jinoši čeští přišli pod dozor samého zakladatele řádu jezuitského a přijati byli do tovaryšstva. Po tříletém učení vrátil se Šturm do Prahy a připravoval se na kazatelství. Pobyt ještě jednou dvě léta v Římě dostal od arcibiskupa Pražského úkol, aby se doko- 10 nale seznámil se spisy bratrskými a pustil se s Jednotou v boj. K tomu účelu odstěhoval se nejprve do Olomouce, pak do Litomyšle, jelikož v těch městech byla nejlepší příležitost seznati literární činnost bratrskou. A již v prvním spise, který pod titulem Srovnání víry a učení Bratří starších ve formě dialogické vydal, ukázal se býti Jednotě 15 nepřitelem nebezpečným. Bratři ovšem nemlčeli, a tím rozpředla se dlouholetá polemika, která se zostřila, když Šturm vydal Rozsaudzení a bedlivé uvážení velkého kancionálu bratrského (evančického). V té kritice sic uznává „tisknutí pěkné, slova lahodná, noty a melodie lbezbné“, ale ostře vystupuje proti obsahu písní dokládaje, 20 že jsou „bludné, pyšné a bouřlivé, až některé i z katolických zfalšované“.

Šturm zaslouživ se velice o potomní velkou moc řádu svého zemřel v Olomouci dne 27. dubna 1601.

Z rozmluvy: Srovnání víry a učení Bratří starších.

Proč se Bratři oddělili a jak služebníky si zvolili.

Bratr:

25

Ačkoli Bratři naši dosti obštrně o původu a povstání Jednoty naši pší, a mnohé i slušné příčiny přivozují, kterými jsau k tomu přivedeni i přinuceni byli, aby sobě kněží ustanovili, však já je tuto krátce připomenu, tak jakž je sami Bratři v tom spisu proti Lileckým opakují, jsau pak tyto: Najprvé, že k těm věcem, kteréž proti Bohu býti uvěřili 30 a poznali, mocí a násilím nuceni byli. Druhé, že jim kněží nikdež posluhovatí nechtěli, ale proti nim nezbedně lidi bauřili. Třetí, že žádných jiných se doptati nemohli. Čtvrté, že potřeba a nauze vlastního spasení

jich i lidu byla. Páté, že jim písma svatá ukazovala, že se jest první církev svými vlastními jednomyslnými správci spravovala. Šesté, že jim k tomu i jiní radili, aby původ služebníkův sami z sebe vyzdvihli, chtěli státi. Však ještě vždy nesměli kvapiti, bojíce se, aby proti Bohu i církvi věrného lidu jeho něčeho neučinili, ale sněmy a rady o to mnohé mívali; písma spytující a modlitby s postem ku Pánu Bohu činíce, aby zjevití a ukázati ráčil, byla-li by vůle jeho v tom, aby vyzdvižení kněžstva neb služebníkův v Jednotě státi se mělo, a již-liby čas byl k tomu, a v tom za dlouhý čas stáli a trvali, takměř až k desíti letům. Až potom najposléze na Rychnovském zboží uložili sobě sněm a svolali neb shromáždili k tomu z Čech i z Moravy mužův vybraných zkušených, nábožných a žádostivých svého i bližních spasení okolo padesáti a ty starší, kteří před vyzdvižením biskupův spůsobeni byli s kněžími římského svěcení i s obecními, po mnohém společném rozjímání toho, již-liby tak učiniti slušelo. K tomu také vydali sau se se vším lidem, který se jich přidržel, na obzvláštní vranci a žádostivé modlitby s posty, prosíce a žádajíce Pána Boha, aby se v tom vůle svatá, kteráž jest u něho v nebi, zde na zemi stala. A když sau se modlili, tehdy dal jest Bůh všechněm, aby byli v tom jedno srdce a jedna duše, a potom poznali, že v tom vůle Boží a že Bůh tomu chce, aby se to vyzdvižení služebníkův stalo, poněvadž všem jedno srdce a jednu mysl dáti ráčil, beze všech odporův a nejednomyslnosti. Protož po všech těch věcech hned tu ze všeho toho množství vyvolili devět mužův, dobrého svědomí, víry a chvalitebného obcování, i pověsti dobré. A páťrice na to, že to původem vždy od Boha pojítí má, a že vůle Boží v takových nuzných příčinách skrze los a modlitby hledána býti musí, a že ji v takových posledních nauzech Pán Bůh naplňuje, jakž on najlépe potřebu i prospěch ví a zná, protož postavivše těch devět mužův, modlili jsau se nad nimi, prosíce, aby Pán Bůh ráčil při nich svou libeznau vůli skrze los ukázati, chce-li kterého z nich k té služebnosti čili žádného. I dali jim losy ve jménu Páně, i spadl jest los na tři z nich, i potvrzení i přijati jsau s radostí.

A tak my důvěrnost celau máme, že zřízení a právé, z hodných a spravedlivých příčin vyzdvižen jest podlé vši vůle Boží libezné původ služebníkův a poslův Kristových v Jednotě naší, kterýž z milosti Boží mezi námi až podnes trvá. A jakož obnoven původ služebníkův, tak obnoveny jsau i jiné služebnosti, nebo i hned přísluhovali věrným slovem Božím i svátostmi tu i jinde po krajinách.

Různá mínění o Petru Chelčickém.

Kněz:

Bratři vaši píš, že jest jim mistr Rokycan dal tu radu, aby čtli knihy Petra Chelčického, kteréhož jest těch časův Pán Bůh z obecného neučeného lidu vzbudil, jehožto knihy když jsau čítali a při tom jiné, jako mistra Jana Wiklefa, tehdy více jsau to své hrozné zavedení poznali, a skrze to velmi přestrašeni byli. O tom Petru Chelčickém já jsem nemnoho slejchal a skoro nikdá, a protož jsem toho velmi žádostiv byl věděti, jaký by to člověk byl, a co jest dobrého učil, že ho tak velmi Bratři vaši chválí. I staral jsem se o to, abych nějaké jeho knihy mti a mohl je přečísti, a v tom přišla mi do rukau jedna kniha, od téhož Petra Chelčického sepsaná, jejížto titul jest tento: Sif víry, dosti veliká a obšírná. Tu knihu nějací dva vlastní bratři, Václav a Hyuck z Perknova, léta Páně M. D. XXI. na klášteře Vilémovském vytisknauti dali a v předmluvě, kterau na tu knihu učinili, nazývají téhož Petra muže ctného a šlechetného, a v naději Boží svatého, k tomu dary Páně a maudrosti Ducha svatého bohatě naplněného, který stkvěl se vnitř dary Božími, v kterém jest Bůh Ducha svého svatého složití a jím ho naplniti ráčil, aby písmům svatým zákona jeho podlé ducha Pána Ježíše rozumějice jiným také potomním, památky těch darů svěřených sobě pozůstavil, a protož že jest ten jistý Petr mnoho knih rozličných a velmi potřebně užitečných z zákona Páně sepsal a církvi svatě ku prospěchu zřstavil proti Antikristu a zavedení jeho. Nemohliť jsau mu jistě větší chvály vydati, ani ho vejšeji vyzdvihnauti. Protož i já s chtivostí sem tu knihu čísti počal nadějice se, že v ní něco dobrého najdu. Ale když jsem ji přečell, velmi jsem se tomu podivil, že Bratři vaši smějí se takovým člověkem chlubit, a k jeho se spisům hlásiti, nebo praviti to, žeby z bedlivého čtání kněh jeho měli osvěcení býti, neb ta kniha tak velikým rauháním proti Bohu i svatým jeho naplněna jest, takovým haněním vrchnosti světské i duchovní, tak hroznými a velikými bludy, že jsem se toho i sám uleknauti musil; obzvláštňě pak ta knížka proti vrchnosti světské i duchovní a proti právu městskému, císařskému i též duchovnímu sepsaná jest, kteréžto knihy i učení jeho, kdyby lidé následovati měli, tehdy žádné město, žádná obec, žádné království, žádné císařství, žádné panstvo, žádní stavové, žádné právo a zřízení zemská by státi nemohla, ale všecky ty věci musily by zabynauti a vykořeněny býti.

Což všecko netoliko jest proti písmu svatému, ale také i proti rozumu, a zákonu přirozenému. Avšak toho tak bludného, a jako duchem ďábelským člověka naplněného Bratři vaši chváliti smějí a tím

se chlubití, že jsau od něho z bludův vyvedeni a osvíceni. Ale abyste neřekli, že jemu křivdu činím, teď hle máte tu knížku jeho, v které tyto věci učiti a psáti smí: Najprve vykládá, jaká jest to síť víry, a praví, že ta síť víry jest síť Petrova, jenž jest slovo Kristovo neb zákon jeho, aneb víra Kristova založena na slovích jeho, kteraužto Síť má člověk vytažen býti z moře hlubokého tohoto světa a z jeho nepravosti. A tak prý, všeliké písmo od Boha vydané, z něhož rozumně mohau lidé naučeni býti, Síť víry slove.

24. Prokop Lupáč z Hlavačova

(† 5. dubna 1587),

rodilý Pražan, vystudovav a stav se mistrem řídil některý čas školu v Nymburce, odkudž přešel za profesora dějepisu na universitu. R. 1568 zavolali jej za radního písaře do Domažlic, kdež vzorně působil až do smrti.

R. 1584 vydal kalendář historický „Rerum bohemicarum ephemeris“. Se Zikmundem z Puchova začali spisovati obšírnou kroniku českou, ale nedokončili. Část díla toho je snad Historie o císaři Karlovi toho jména Čtvrtém, jehož dějinami se Lupáč se zvláštní zálibou obíral.

(Pozn.: Historii o císaři Karlu IV. vydal Hanka r. 1848.)

Z Historie o císaři Karlu IV.

Charakteristika Karla IV.

Téhož léta (1378) v pondělí po první neděli adventní, to jest u vigílii sv. Ondřeje, Václav Karel, císař Římský, toho jména Čtvrtý, před tím roznemoha se, a povolav svých synův a je poděliv, při tom i o svých věcech učiniv pořizení, v Praze, v své milé vlasti, kdež se rodil, tu také i život svůj jest dokonal v Pánu, a na hradě buďto zámku pražském v hlavním kostele sv. Víta v kůru panny Marie vedlé hrobův svých manželek s slavností, na takového mocnáře příslušející, jest s pláčem slzavým a s velkým a žalostivým křikem všeho lidu českého pochován.

Neb ho uznali a skusili býti pána zbožného, maudrého, rozumného, rozšafného, a krále Českého milostivého, spravedlivého, obranci sirotkův, vdov i jiných chudých, nuzných, a spomoenika v svých těžkostech potřebujících lidí, jež Latince miserabiles personas jmenují. Měl věku svého 62 létě. Kraloval v Čechách po smrti krále Jana otec

svého 32 létě, tolik let i císařství držel i spravoval u velikém panství. však od volení jeho účet beruce. Smrt tohoto císaře předešlo jest zatmění slunce, a k tomu i kometa se ukazovala. .

Po smrti císaře Karla tři jeho synové pozůstali, totižto: Václav, věkem nejstarší, jenž po svém otci byl králem v Čechách, ano i králem 5
Římským voleným. Druhý Sigmund císař, také Uherský, až potomně i Český král. Třetí Jan, Brandenburský a Lužický markrabě, kteréžto panství mimo markrabství Moravské Karel, otec jeho, ještě za dnův života svého jemu oddal, a tím jej oddělil.

Měl čtyry manželky císař Karel. První Blanku aneb Margaretu 10
z Frankreichu; druhau Annu aneb Agnežku z Rejna buďto z Pfalcu; třetí také Annu Svidnickau aneb Slezskau; čtvrtau Alžbětu z Polska, vnučku Kazimíra krále Polského. Ty pak manželky odpočívajíce v Pánu, jsou pochovány na hradě pražském v hlavním kostele sv. Víta.

Tento císař pateru řeč jest uměl, totiž: českau, ta mu byla při- 15
rozená, německau, latinskau, franskau a lombardskau, aneb raději vlaskau, jakož pak v tom ho takměř všickni historikové velmi velice vychvalují. A že umění aneb známost mnohých a rozdílných jazyků porozuměl, ano i skutečně shledal jest velmi platnou, též i potřebnou býti velikým potentátům, protož mezi jinými důležitými artykuli v své 20
zlate bulli takto toho jest doložil: I hodné (prý) a příslušné jest na vysoké pány a jiných správce, i všechněch múdřých a rozumných lidí zdravým usauzením poznává se býti netoliko za užitečnou a platnou, nýbrž za velmi potřebnou věc, aby kurfiřtové a volenci jakožto slau- 25
pové svaté Římské říše v rozličných jazycích a řečech buďto mluvení byli vynčováni atd.

Často jmenovaný císař, poněvadž v mnohém umění literním velice byl jest vycvičen, k tomu výmluvný a vysoce maudrý, i aby lživny od Pána Boha sobě svěřené do země nezakopal, mezi jinými rozlič- 30
nými pracemi obecními atd. složil jest sám od sebe, a dle ostrosti vtípu svého sepsal některé knihy, a je jako za poklad buďto klénou budícím na památku pozůstavil, mezi nimiž sau tyto jmenovitě:

Zlatá bulle Karla Čtvrtého, *Diarium Caroli Quarti*, jakž Hájek 35
poznámenal: *Ritus seu modus coronationis regis Bohemiae*; *Vita D. Venceslavi*, a *Carolo Quarto abbreviata*; *Cantiones aliquot sacrae*; *Constitutiones terrae seu regni Bohemiae*; Život císaře Karla: kterýžto život netoliko sám sepsal, ale i na česko přeložiti dal. A hned sprv- počátku předmluvy potomkův svých k pobožnosti i ctnostem svatým, i životu šlechtěnému nabízí.

Díla a stavení, kteráž císař Karel netoliko k užitku, ale i k poctivosti a okrase dal postavit, mnohá jsau a rozličná, jako kostelové, kláštery, města, městečka, hrady jak v království Českém tak i v jiných zemích, o čemžby se, kdyby čas stačil, široce psáti mohlo, ale tuto některých toliko kratičkými slovy připomeneme. Nejprvé jest kostel z kvadratového kamene vzdělán na způsob kolínského na Rejně kostela hlavního. Druhé, palác na hradě pražském, stavení jistě královské a nákladné i podivné, a to tím způsobem aneb formou, kterauž jest vystavěn palác v Paříži, hlavním městě království Francouzského. Třetí, most kamenný, vysoký a přepevný u Prahy mezi Větším s této a Menším Městem s oné strany nad řekau Vltavau, jehožto širokost tak velika a prostranna jest, že tři vozy pospolně přeseň bez tísně a zaměstnání jeťi mohau. Dlanhost pak přes osmnácte klenutí širokých se vztahuje.

Těž věže u mostu u špitálu. Těž zdi (od řeky přes horu petřínskou až k strahovskému klášteru, a odtud až okolo Hradčan), jimiž obchůz a jako zavřel Menší Město pražské, veliké dlanhosti, přes hory a údolí se vztahující, kteréž i velmi milý a utěšený způsob činí těm, jesto na ně patřiti a se dívatí chtějí, tak že Praha tím položením a místem velmi k Římu městu se zdá podobna atd. Těž Nové Město pražské, jež z gruntu vyzdvihl a postavil.

Těž mnoho zámků jak v Čechách tak i Němcích atd.

Učených mužů za císaře Karla v Praze bylo veliké množství. Neb on, jakožto pán a mocnář hluboké mandrosti vyzdvihnuv akademií pražskou, znamenitý koruny České klénot, a opatřil jim jisté obydlí a sídlo, i protož pozval jest a svolal jak z Frankreihu a ex universitate pařížské (kdež toho času nejzvláštější bylo studium) tak i z jiných zemí lidí, ve všelijakém umění literním zběhlých a vycvičených, žádných na to nákladův sobě nelituje. A takž ta universita, milostí a láskou i přízni nicméně i fedruňkem a pomocí císaře Karla, své milostivé a hojnostědré vrchnosti, v krátkém čase tak se zžála, zmohla a bohatě na studentích vzrostla, že z jednoho toliko německého národu našlo se podlé jistého účtu na pět tisíc učencův aneboli studiosův. An i o tom v starých kronikách víry hodných, se zapsáno nachází, že dokudž ještě universita pražská v svém (podle přísloví) květu a mohutnosti jest byla, toho času intitulovaných a připsaných do třidecti tisíců a ještě výše a více, kromě těch, kdož sau ze škol neb lekcí do kolleji chodili, tak že tomu člověk nerad uvěří, kterýž jest toho neviděl.

Těmi nadepsanými slovy dokládá starý kronikář, a za svědky přivozuje staré mistry a professory, totiž M. Příbrama a M. Šindele, M. Borotina, Mathiáše Lauđu z Chlumčan, kteříž jsau o tomto o všem své učedlníky a mladší spravovali, a že tak, a nejinač jest bylo, za pravdu jistili. Neb (ať i toho tuto kratičce dotkneme, poněvadž v kronikách českých častá se o tom zmínka děje) universita buďto učení pražské bylo hned s prvopočátku rozděleno na čtyry národy, totižto na český, na saský, na bavorský a na polský národ, kteřížto všickni pospolu a zároveň užívali svobod a privilegií téhož učení od císaře Karla sobě daného a propůjčeného. Jeden pak ten národ mnoho jiných v sobě obsahoval.

I (navrátice se k prvnímu) mezi jinými učenými muži též i theologi, t. j. učitelé a vykladači písma sv., byli jsau i tito, ač rozdílného času: M. Havel, vznešený, slavný a znamenitý hvězdář i v umění lékařském dospělý. Ten mnohé knihy psal, jakž se v starých kronikách dokládá, ale, kteréby byly a jsau-li na světlo skrze vytisknutí vynešeny, věděti se v jistotě nemůže. M. Kundrát, rodem z Rakaus, slovnutný kazatel v Praze v kostele u Matky Boží před Týnem, o něm i Hájek píše. Mistr Milič, ponejprv pán světský, panského stavu a vysokého rodu, potom pak kněz a kazatel slova Božího jak jinde, tak i v Praze Větší v klášteře, jenž slaul sv. Vavřince v Jeruzalemě, jsa k tomu auřadu tajně povolán skrze vnuknutí ducha Páně, o čemž sám v své jedné knížce obšírně píše. Jest jeho kniha tištěna o kříži a zármutech a náramném trápení církve Boží atd.; někteří z starých ji křížovou knihu jmenují, v pravdě hodna k čtení.

M. Matěj, příjním Pařížský, ale však rodem z české země. Neb, že v pařížské akademii do osmi neb devíti let pořádně jest byl, umění literárnímu pro své i obecné dobré se uče, odtud to pošlo, že ho vůbec Pařížským jmenovali, kteréhožto příjmi i sám potomně jest užíval. Ten několikere knihy sepsal, a mezi nimi i výklad na evangelia nedělní. Velmi veliký (jakž nadpověděno) počet učených mužův a vznešené pověsti i jména toho času jest v pražském učení bylo, ale že jmeu jich ještě vyhledati jsme nedostačili, protož i mlčením tuto jich pomínuti jsme musili.

Na umění literní tento císař byl velmi laskav, což mezi jinými mnohými věcmi i z toho se může poznati, že v pražské akademii, kterouž v nově ustanovil, při obecných disputacích a rozmlauváních i řečech o literním a filosofickém umění až do několik drahně hodin jest bývati, a tu o rozličných věcech, jakž jest obyčej filosofů, i sám se vytazovati, a zas od učených mužův jejich zdání a sentencí vysly-

chati a vyzpytovatí, jeho milost císařská, nad tím obzvláštní své zalíbení a rozkoš majíc, ráčil. Protož když se jednoho času přihodilo, že mistry do tří neb čtyř pořad hodin se disputující jest s velikan bedlivosti slyšel, přistaupili jsau k jeho Milosti Císařské někteří z dvořeninů 5 přednější oznamující, žeby již byl čas večere, i aby na hrad pražský dosti podál, se odebral, odpověděti ráčil: „Jděte vy nyní k stolu a jezte, neb toto rozmlouvání jest má večere.“

Tyž císař Karel, když projel na větším díle všecka říšská města a v nich nevole, nesnáze a spory, kteréž byly za císaře Ludvíka, 10 předka jeho, prošly, pokojil, rovnal a v dobrý mír uvozoval; i slyšel an jiní potentátové svá panství vychvalují, mezi jinou řečí takto propověděl: „Mámeť i my (prej) také znamenitá a nejpřednější města, jimiž se všecko téměř císařství říšské, jakžkoli jest rozšířeno, okrašluje i ozdobuje, a jmenovitě tyto: Řím největší, Lubek najpěknější, Noren- 15 berk nejbohatší a Prahu nejveselejší a milau.“

To propovědění císařské o slavném městě Pražském jest samo v sobě pravé, jedno pro položení výborné, s strany živlův člověka ob- živujících, a jeho v dobrém, zdravém a dlouhotrvalém živobytí zacho- vávajících.

20 Druhé, že tyž císař slavné paměti zdmi pevnými a jiným oslav- ným a nákladným stavením město Prahu ozdobně a spanile rozšířil a zvelebil.

Třetí, že tu těla netoliko knížat, ale i králův Českých, ano cí- 25 sařův Římských na hradě pražském v hlavním kostele sv. Víta v hro- bích, tu jim připravených, po smrti odpočívají.

Čtvrté, že město Prahu často psaný císař mnohými privilegiiemi a svobodami, buďto výsadami, nieméně i právy zřizeny, jenž jsau jako studnice, z nichžto v každé obei a shromáždění měšťanském 30 všecko dobré k zrůstu a vzdělání města plyne a bohatě se pryští, je proti nespravedlnosti a křivdám, i nezřizené cizího žádosti obmezil, a pevněji nežli kterými zdmi městskými ohradil.

25. Daniel Adam z Veleslavína.

stál v čele literatury české za posledních 20 let 16. století. Narodiv se 31. dne srpna 1546 v Praze oddal se studiiu a nabyl hodnosti akade- mických. Po Prokopu Lupáčovi zaujal na universitě professuru dějepisu. 35 Za sedm let vzdal se toho úřadu a stal se zetěm znamenitého tebdá knihtiskaře Jiřika Melantrieha z Aventura a tím také společníkem.

v jeho živnosti. Po smrti tehánové a švakrově celý rozsahlý závod přešel v jeho majetek. Tím octl se Veleslavín na půdě, kde zjednal si nehybnou zásluhu o literaturu českou. Pro množství, velkolepost, skvostnost a důkladnost knih, které z jeho tiskárny na světlo vyšly, nazýván byl „architypographus Pragensis.“ Literární pak činnost jeho byla mnohostranná a neustalá: buď sám překládal dobrá díla jinojazyčná, neb nabádal jiné k spisování, práce jejich prohlížeje a opravuje, nebo společně s přáteli k dílům přisedal a o vydání spisů jejich se staral, nebo překlady starší opravoval a vydával neb aspoň knihy předmluvami opatřoval.*) Nejvěrnější a nejstálejší spolupracovníci jeho byli Jan Kocín z Kocinetu a Adam Huber z Riesenpachu.

Spisovatelství Veleslavínovo vztahovalo se sice na rozličná odvětví literární, ale největší péči měl o dějepis. V té příčině nejdříve vydal původní a slohem výtečný Kalendář historický (1578), nevhodným rozříděním látky pochybený pokus o dějiny všeobecné, kde při každém dni měsíce vypravují se pamětihodné příběhy, nejen české, nýbrž i jiných zemí. Brzy potom chtěje všem vůbec Čechům posloužiti, ježto dosud o správách obcí žádných spisů neměli, dle Regentenbuchu německého právníka a humanisty Jiřího Lauterbecka vzdělal (1584) Politii historickou, t. j. naučení hlavně z historie vzatá, jak obce i říše za války i míru spravovati. Předním účelem knihy této bylo osvěžití potuchlý cit ku právu a spravedlnosti, hlavním základům společnosti lidské, a proto volen způsob dějepisně poučný, by v jasných obrazech a ne v mlhavé theorii zračily se zásady života spořádaného. Dále vida, že kroniky Sylviovy Konáčov překlad „páchnoucí latinou a starou češtinou“ nehodí se již do jeho doby, „popravil a zostřil“ jej Veleslavín dokonale a vydal (1585) zároveň s českou kronikou Kuthenovou. Celé dílo opatřil obsáhlým úvodem o děpravě české, nejdůležitější to ze všech předmluv, které kdy k rozličným spisům byl napsal. K potřebě školské pro pěstování jazyka latinského sestavil dle jiných vzorů několik slovníků, z nichž nejdokonalější jest Silva quadrilinguis (1598), česko-latinsko-řecko-německý slovník abecední.

Daniel Adam z Veleslavína byl muž osvícený, jenž nevynikal sic originalností, ale literární vzdělání v Čechách přece znamenitě rozšířil. Vzdělav se vzory klassickými a uživ pokroků bratrských povznesl prosu

*) Bohuslav Balbín napsal o něm: „Quidquid doctum et eruditum Rudolpho II. Imperante in Bohemia lucem aspexit, Veleslavinum vel autorem vel interpretem vel adiutorem vel ad extremum typographum habuit.“

českou na nejvyšší stupeň uhlazenosti a dokonalosti. Důmyslem, rozsáhlými vědomostmi, ryzostí i plynností jazyka vtiskl pečeť celému tehdejšímu věku, tak že podle něho nazván jest Veleslavinským. Zemřel dne 18. října 1599; 35 básníkův oslavovalo jej latinskými elegiemi.

- 5 (Pozn. Zevrubný rozbor Politie historické učinil Ant. Truhlář, o slovníkůvských pracích Velesl. pojednal J. V. Novák, oba v ČČM. 1885. Výbor z prací Veleslavínových podal V. Rozum v Staročeské bibliotece, díl II. a IV. 1853, 1855).

Z Kalendáře historického.

Leden V.

Léta Páně 1274 císař Rudolf I., hrabě Habšburské v Achu na království Římské korunován.

- 10 Léta 1316 Jan z Wartemberka, syn Beneše z Wartemberka, purkrabí Pražského, muž v věcech válečných zběhlý, a statečný hejtman vojska odporného králi Janovi Českému, při dobývání městečka Kostece nad Orlicí, v vigílii Božího křtění, šípem z kuše v tvář postřelen, od kteréžto rány nazejtří umřel.

- 15 Léta 1336 vigílii Božího křtění, jinak Tří králův, skrze snažné jednání Jana IV., biskupa Pražského, od papeže Benedikta XII. složená, a dovoleno Čechům, aby se toho dne nepostili.

Léta 1357 umřel pan Vok z Krumlova, pochován v klášteře Vyššího jinak Višňového Brodu.

- 20 Léta 1429 v vigílii Tří králův sjeli se v Lucku císař Zigmund, Vladislav, král Polský, a Vitold, veliké kníže Litevské. Císař Zigmund žádal toho, aby národ valašský s svými vývodami vyhlazen byl, poněvadž žádnému věrný není, a toliko krádeží a laupeží se živí. Ale král Polský nechtěl k tomu povolití, protože poddaní jeho byli, a ne
25 všichni laupeže provozovali. Potom sám císař jednal s Vitoldem, aby stál o korunu královskou, připovídaje mu k ní dopomoci, k čemuž Vitold snadně přistaupil, ale Poláci tomu překážku učinili. Tak ne-
zjednavše nic, rozjeli se.

- Léta 1430 okolo nešporů, císař Zigmund přijel do Normberka,
30 a byl tam s dvorem svým až do 19. dne srpna. Co tam jednal, potom skutek ukázal, že všecku Říši proti Čechům zbauřil.

- Léta 1477 v neděli před Třemi králi, zamordován v bitvě nedaleko města Nakce od Renata, knížete Lotarinského, a Švýcarů Karel, kníže Burgundské příjímým Smělý a Bojovný (Audax et Bellicosus) maje věku
35 svého 44 let, a s ním dva bratři jeho Antonius a Balduinus. S tímto

Karlem zahynul starožitný a slavný dům Burgundský, když dědice mužského pohlaví po sobě nezůstavil. Dcera jeho Maria dostala se potom za manželku Maximilianovi císaři, a přinesla domu Rakauskému knížetství Burgundské i jiné země niderlandské, kteréž nyní král Hispanský drží. Syn její byl Filip I., král Hispanský, otec Karla V., a Ferdinanda I., císařův Římských.

Léta 1473 král Vladislav Český třetího roku kralování svého sadil sám osobně raddu na Horách Kutných, a dal téhož roku bítí minci novau. Mincmistrem království Českého byl tehdáž Beneš z Weitmile.

L. 1487 ve čtvrtek po Novém létě, Vladislav II., král Český, sadil raddu na Novém Městě pražském, a srovnal nesnáz mezi obcí a sladovníky o piva vaření. Nebo sladovníci bránili svobody piva vaření sausedům, a piva pálení na ženné víno. Ale král s svau radau vynesl nález, aby svobodu měl saused pivo vařiti, kterýž má doložení, a paliči piva, aby neřikali víno ženné, ale pivo pálené.

Léta 1531 Ferdinand, Uherský a Český král, v Kolině při Rejnu za krále Římského od kurfiřtův volen a vyhlášen. Tomu volení stavěl se na odpor Hanuš, kurfiřt Saský, jakoby se proti zlaté bulli a majestátu císaře Karla IV. stalo. Ale i ta rozepře ku porovnání svému přišla.

Léta 1556 v noci na Tři krále, veliké a velmi strašlivé strhlo se povětří téměř po vší české zemi s blyškáním, s hromobitím a na mnoha místech věže, kostely zapálilo, i jinak znamenité škody onde a onde zdělal.

Léta 1589 v noci na Tři krále, umřela Kateřina Medices, královna Franská, krále Franského Henricha III. matka. Otec její byl Laurentius Medices, kníže Florentské, strejcové Leo X. a Clemens VII., papežové Římští; vdala se za Henricha II., krále Franského, léta 1533 původem Klimenta papeže, strejce svého, kterýž se tím příbuzenstvím, jako i František, král Franský, proti císaři Karlovi, opatroval. Když se narodila, prorokovali o ní hvězdáři, že tomu domu, do kterého se vdá, mnoho zlého s sebou přinese. Před smrtí svau napomenula krále syna svého, aby pokoj v království svém vzdělával a příkladem Říše poddaným svým svobodu náboženství podlé svědomí jejich propustil, a nenesitelnými daněmi jich neobtěžoval. Tři syny své korunované krále viděla (jakž jí to předpověděl nějaký Michael Nostradamus Astronomus) Františka II., Karla IX. a Henricha III., kterýž jí přečkal. Čtvrtý syn Franciseus Alenzonius dříve umřel. Dcery měla tři, Alžbětu za Fj. lippa II. krále Hispanského vdanau, Markétu, Henricha, krále Navar-

ského manželku ještě živau, a Klaudii, Karla knížete Lotarinského manželku, jejížto dcera tohoto roku 89. vdala se za Ferdinanda, veliké kníže Florentské v Hetruui.

Z Politie historické.

(Kniha II. kap. 8.)

Knížatům, králům a velikým mocným pánům náleží, aby své bibliotheky aneb Ilbráře měli a na dobré knihy náklady činili.

Jak jsau staří předkové naši nesnadno a těžce k knihám přicházeli, 5 a jak veliké náklady na ně činiti musili, s těžkem tomu kdo uvěří, leč toho dvěho zdravě a bedlivě pováží. Nejprvé, že sau všecky a všelijaké knihy psáti musili: kterážto věc netoliko mnoho chvile a času potřebovala, ale i přepisování takové, poněvadž toho žádný nerad darmo dělal, mnoho peněz stálo. Druhé, že takové knihy obyčejně na pergameně se 10 psávaly, kterýžto za veliké peníze kupován, a ještě s těžkostí v dostatku dosažen byl. Jakož pak některé knihy, pro nedostatek pergamenu, na březových kůrách se psávaly, odkudž také knihy Codices quasi cortices, jmenovány byly. Tak čteme v kronice české,*) když za knížete Nezamysla, země mezi pány a vладыky rozdělena byla, a některým zvláště předním 15 jisté ochoze pod léno, aby z nich knížeti svému na jisté časy služby činili, dány byly: že kníže s volí lopotův pro budoucí pamět na dskách dubových to zapsati rozkázal. Odkudž potom dsky zemské slauly, a slují až po dnes, ačkoli na takových dskách více se nepíše. A protož s nemalým jest podivením, kterak jsau staří v tom nedostatku papíru a kněh takovou 20 pilnost k učení vynaložiti, aneb k pravému umění a maudrosti přijiti, anobrž i tak mnoho dobrých a užitečných kněh nashromážditi mohli. Avšak nieméně nacházíme v historii, že velikomocní staří králové a knížata, žádných autrat ani nákladův nelitovali, toliko aby ze všeho světa nejlepší a nejužitečnější knihy, z nichž by potomkové jejich všelijakého 25 umění nabyti mohli, shromáždili a snesli. Ptolemeus Philadelphus, král Egyptský, znamenitau slavnau bibliotheku aneb librář v Alexandrii s velikým nákladem nařídil a učinil: jistě chvalitebný a slavný skutek, kterýž velkomocně králi dobře náležel, a věčnou památku i pochvalu u potomků mu získal. Jemuž k té věci nemálo napomocen byl Demetrius Phalerens, 30 vznešený philosophus a orator. Ten zajisté králi vnukl, aby poručil některé knihy spůsobiti a skaupiti, z nichž by, čta je s pilností a radu bera, naučiti se mohl, kterak by království, země, a poddané své v pokoji spravovati, a války opatrně i správně vésti měl. A to za tau nejvíce

*) V Hájkově kronice List XXIII.

příčinou, že v knihách to všecko poznamenáno najde, a toho se dočte
 čehož přátelé a rady králům a knížatům svým z mnohých příčin ne-
 vzděky oznámí směji. Nebo knihy se ani neostejchají a nestydí
 žádného, ani také pro dosažení milosti a přízně panské žádnému ne-
 pochlebují. Protož maudře král Alexander pověděl, jakž o něm Philé- 5
 plus napsal: králům a knížatům potřebí jest mnoho kněh mítí a je
 čisti, aby se z nich tomu naučili, čehož jim časem rady jich oznámí
 nesměji, totiž, co by činiti, a čeho zanechati měli. Tak Alphonsus, král
 Arragonský, otázan jsa, jakéby sobě rady nejvíce obliboval, odpověděl,
 že knihy: Neb prý ony mi, cožkoli chci a žádám oznamují, a to beze 10
 všeho strachu a pochlebenství.

Týž Demetrius krále Ptolemea k tomu přidržel, aby Zákon Boží,
 a knihy židovské do své bibliotheky způsobiti a přinéstí dal. A protož
 psaní učinil Eleazarovi, nejvyššímu biskupu v Jeruzalemě, žádaje ho,
 aby k němu do Alexandrie některé muže učené a v písmích i v ja- 15
 zycích zběhlé odeslal, kteřížby mu Zákon Boží z jazyku židovského do
 řeckého přeložiti uměli a mohli. Učinil to Eleazar biskup na žádost
 královskau, a takové muže mezi všemi vybrav, sedmdesáte jich do
 Egýpta k králi Ptolemeovi vypravil. Kteřížto přijevše do Alexandrie,
 Starý Zákon Boží ve dvou a sedmdesáti dnech z hebrejského jazyku 20
 v řecký přeložili, a každého dne na té práci až do deváté hodiny na
 den seděli. Když pak tu knihu svatau tak přeloženu král ponejprvé
 četl, velmi se podivil a jako užásl nad velikými a předivnými zá-
 zraký a skutky Božími, kteříž se tam vypisují. Otázal se tedy De-
 metria, co by za příčinu bylo, že až posavad žádný z poetův ani 25
 historikův toho před sebe nevzal, aby o těchto a takových věcech
 jakau zmínku v knihách svých učinil? Odpověděl Demetrius, že se
 o to žádný z lidí pokusiti nesměl: nebo ty věci, kteréž se v těch kni-
 hách vypisují, jsau skutkové samého Pána Boha, a maudrost lidskau
 daleko převyšují, aniž rozumem člověka pochopeny a stíženy býti mohau. 30
 Při tom oznámil, že Theopompus nějaký, když o těch božských věcech
 něco v historii své psáti chtěl, nenadále tak proměněn a na mysli zmámen
 byl, že více než za třideceti dní žádného rozumu ani paměti neměl, aniž
 věděl co by činil. A tak od předsevzetí svého upustiti, a za odpuštění
 pokorně Boha prositi musil, chtěl-li jest zase sám k sobě a k přede- 35
 šlému rozumu svému přijíti.

Tím způsobem král Ptolemeus nesčíslný počet a nevypravitelný
 poklad všelijakých kněh do Alexandrie odevšad shromáždil a složil.
 Kterýžto poklad potom hanebně skrze oheň k zkáze přišel, a s nenabytan
 škodau zahynul. To pak se takto zběhlo. Když Julius Caesar Pompeja 40

velikého, zetě svého, na polích Pharsalických porazil, utekl Pompejus do Egypta k králi Ptolemeovi mladému, a tam i Caesar za ním pospíšíl. Tu Achilles, hejtman krále Egyptského, nemaje na tom dosti, že Pompeja velikého a slavného pána římského hanebně a lstivě zamordoval: pokaušel se o to, kterak by na Julia Císaře též sáhnouti a jej o hrdlo připraviti mohl: a to všecko činil bez vědomí a poručení krále Ptolema. A protož v té rumrejše a bauřce, když armáda královská k zemi přitržena a zapálena byla, ten oheň zasáhl a zapálil také díl města Alexandrinského, a tu v jednom domě, kdež se ta slavná bibliotheka chovala, na čtyřikráte sto tisíc rozličných kněh od téhož ohně nešťastně shořelo. Tak ten drahý a znamenitý poklad nejlepších kněh zahynul. Takového pak počtu kněh skupování a přepisování, co jest a jak mnoho stálo, každý sám u sebe snadno povážiti může: poněvadž sama písma svatá Zákona Božího na sedmdesáti dvou knihách zlatými literami vypsána, stála krále Ptolema do dvou tun zlata, to jest, okolo dvakrát sto tisíc zlatých. Při té zkáze bibliotheky Alexandrinské mnohé dobré knihy zahynuly, kteréž potom více nikdá na světlo nevyšly.

Ale snad by se někomu k víře nepodobné býti zdálo, což jsem o čtyřikráte sto tisíc kněh, kteréž v Alexandrii shořely, položil, a mohl by mi to někdo k klamu přičísti, zvláště kdožby Senecam četl, kterýž o čtyřiceti toliko tisících zmínku čini: ale neučinil jsem toho bez příčiny a jistého gruntu. Nebo ten a takový počet nacházím v jistých a pravdivých historiích, do kterýchž jsem s pilností nahlédl, a mnoho jich četl. A protož přestane se tomu čtenář diviti, když přečte co napsal Eusebius. A jsau slova Aristaci, kterýchž v jazyku českém tento jest rozum: Když správce a opatrovník bibliotheky královské v Alexandrii nemalau ale velikau sumu peněz k sobě přijal, aby za ně knihy všelijaké odevšad skupovati a vypisovati dal, otázal se ho král v přítomnosti mé (dí Aristaeus), jakby již mnoho kněh nashromážděných před rukama měl? K tomu on odpověděl: že jich má již více než dvakrát sto tisíc, a v krátkém času, jakž se naděje, že jich méně pětkrát sto tisíc nebude. A ty že vyhledány a nalezeny býti mohau, netoliko mezi Řeky, ale i mezi Židy, u nichž, jak zprávu má, mnohé dobré a užitečné knihy se chovají. Z těchto slov porozuměti můžeme, že jest mnohem větší počet kněh na tom místě shromážděn byl, než kterýž Seneka položil. Jest ovšem v pravdě tak, že ten počet veliký a poněkud k víře nepodobný jest, anobrž zdá se nemožné, aby od jednoho krále jakkoli bohatého a velikomočného, spraven a shledán býti mohl; zvláště když toho povážíme, jak jsau toho času drahé a vzácné knihy byly, tak že jediná neveliká kniha sto zlatých a více šacována

byla: Poněvadž před sedmdesáti lety *Epistolae Ciceronis familiares* za deset dukátů v *Mediolaně* se kupovaly, jakž o tom *Philelph ad Petrum Perleonem* píše, za kteréž nynějších časův, když jsau nejpěknějším dílem vytlačeny, pět aneb nejvíce deset grošův bílých dáti se zpečujeme. A o panu *Bohuslavovi Hasištejnském z Lobkovic*, kterýž před 5 lety osmdesáti umřel, tu pamět nacházíme, že jest knihy *Platona* mudrce rukau psané do své *bibliotheky*, kterauž měl na zámku *Hasištejně*, za tisíc dukátův koupil: kteréž se nyní nejpěkněji spravené řecky i latině nejdráže za deset zlatých koupiti mohau. Ale však píše *Gellius lib. 6. cap. 17.* a srovnávají se s ním *Sabellicus, Hedio, a jiní někteří, 10* že *králové Egyptští Ptolemeové* tak velikau hojnost kněh nashromáždili, a do *Alexandrie* snesli, že se jich v počtu až do sedmikrát sto tisíc pohromadě nacházelo. Práví tak a dokládá i toho, že ty všecky knihy v čas války pojednau shořely, a k zkáze přišly, jakž na hoře dotčeno. A to že se ne z aumysla a chtěním aneb vědomě, ale nenadále a 15 z nevědomí od lidu vojenského stalo. To všecko za tau příčinou chtěl jsem ukázati, aby se někdo nedomníval, žeby se tuto omylem čtyřikrát sto tisíc místo čtyřidceti tisíc položilo.

Aniž se tak velikému a nesčíslnému počtu kněh příliš diviti máme. Nebo staří císařové, králové a knížata, za oněch časů větší chuť, ná- 20 chylnost a libost měli k poctivému umění a dobrým knihám, než-li se nynějšího věku nacházejí. Čehož i *Opsopaeus* dotvrzuje, kdež takto napsal: Před časy byla ta přední péče a největší starost velikých knížat a králův, že jsau to s pilností opatrovali, aby staré, dobré, a užitečné knihy zachovány byly, a k zmrhání ani k zkáze nepřišly. Protož 25 napsal *Capitolinus*, že nějaký *Serenus Sammonicus* odkázal kšaftem císaři *Gordianovi* mladšímu šedesáte a dva tisíce kněh. A ta věc, že témuž *Gordianovi* k veliké cti a pochvale přičtena byla. Tak *Leonicus* píše de *varia historia*, že *Epaphroditus Cheroneus*, kterýž byl jeden z písařův císaře *Nerona*, měl třidceti tisíc nejlepších a výborných kněh. 30 *Calvisius* také, přítel *Julia Císaře*, k veliké hanbě připsal *Antoniovi*, že jest celou *librář králův Attala a Eumena*, v kteréžto na dvakrát sto tisíc kněh výborných a všecko na pergameně psaných bylo, *Kleopatře královně Egyptské* daroval.

Týmž způsobem onen *Lucullus*, pán a měštěnin římský, množství 35 pěkných a užitečných kněh na svůj náklad psáti dal, a do své *libráře* shromáždil. Kterýchžto kněh užívání větší pochvalu a poctivost mu přineslo, než jmění, to jest, že pánem jejich byl. Nebo dopustil a povolil, aby všickni učení lidé svobodný přístup bez všeliké překážky k týmž knihám jeho měli, a jich vedle libosti užívatí mohli. Protož 40

Řekové, kteří v Římě byli, když se koli uprázdnil, do domu jeho, jako do nějaké přerozkošné hospody všech dobrých umění se scházivali, a tam nejednau celý den v rozmlauvání, hádání a rozličných rozprávkách a rozkoši strávivali. Lucullus také když zvěděl, že lidé učení
 5 tam pospolu jsau a rozmlauvají, sám se mezi ně najíti dával, a rád jich poslauchal. Císař Karel příjmím Veliký, obzvláštní náklonnost a lhost měl k svobodnému literárnímu umění, kteréhož také vysoce mnoho sobě vážil, a učitele, to jest mistry a doktory téhož umění, netoliko v poctivosti měl, ale také dobře opatroval a znamenitě daroval. Knihy
 10 své všecky, kterýchž veliký počet byl, jakož pak ovšem nákladnau a pěknau bibliotheku měl, aby za rovné peníze prodány byly poručil, a peníze aby se mezi chudé rozdělily, nařídil. Toho příkladu následoval i císař Karel Čtvrtý, král Český, a otec vlasti své, jakž se toho o něm v kronice české jedenkaždý dočísti může.

15 Za císaře Zenona Baziliška, jakž se v historitech nachází, veliký a znamenitý oheň zmohl se v Konstantinopoli, od něhož větší díl města vyhořelo, a mezi jinými věcmi sto a dvacetí tisíc dobrých kněh k zkáze a zmaření přišlo. V té bibliotece knihy Homerovy Ilias a Odyssea shořely, kteréžto zlatými literami na kůži drakové sto a dvacetí nob
 20 zděli, velmi pěkně a subtylně psané byly. A jest v pravdě čeho litovati, že to mistrovské dílo tak žalostivě zahynulo, zvláště poněvadž Homerus a jeho knihy vždycky vysoce milován a vážen byl od starých potentátův a králův. O čemž Plinius takovau historií poznamenal. Když Alexander Veliký mezi jinou hojnau a královskou kořistí Daria krále
 25 Perského, nějaké truhličky aneb skříně, se všemi klenoty jeho dostal, v níž bylo zlato, perly a mnoho znamenitých, drahých a pěkných kamenův; a rady jeho tu přítomné divice se tak pěknému dílu té truhličky, oznamovali jeden po druhém mnohé užítky její, a k čemuž by se nejlépe hoditi mohla, vypravovali: naposledy řekl Alexander: Na
 30 mau víru, knihy Homerovy do té truhličky vložimc. Nebo slušné jest, aby nejznamenitější skutek a dílo rozumu lidského v nejdražší a nejpeknější truhlici chováno a schráněno bylo.

Matyáš, král Uherský, znamenitau a hojnau bibliotheku aneb librář měl v Budíně, do kteréž co nejlepší a nejvýbornější knihy v jazyku
 35 řeckém i latinském ze vší Asie, Graecie a Italie velmi pěkně ozdobené u velikém počtu snesl a sebral. Ta bibliotheka potom zahynula, když Turek Budína dobyl.

Již pak dále některé příklady tuto oznámím, z nichž bychom sauditi mohli, jak jsau sobě staří některých obzvláštních kněh draze
 40 a vysoce vážili. Čteme o tom, kterak nějaký Largus Licinius Pliniovi

většinu za jeho Commentarios, kterýchžto ještě nebylo tak mnoho jako nyní jest, přes deset tisíc zlatých dáti chtěl, avšak proto dostati nemohl. Tých Plinius píše, že Isokrates, vznešený řecký orator, jedinkou oraci svou za dvanácte tisíc korun prodal. Ne bez příčiny tedy takto napsal Budaeus: Kdo by nyní z králův, nejhodnější a na místo spravenau librář za deset tisíc zlatých koupiti chtěl? kteréžto summy jeden obecný měštin Pliniovi za jedinou a tu ještě nedokonau knihu podati směl, avšak jí ani tak draze dojiti od něho nemohl.

Ačkoli pak za těchto zlých časů našich všecko toto v posměchu jest a potupě, a nenachází se více taková pilnost při shromažďování a chování dobrých knih: však proto ještě jednu historii připomenu, kteréž se jistě, tak dobře jako jiným, jeden každý podíviti může. Nebo takto napsal jeden řecký historicus, jmenem Athenaeus, že král Alexander Veliký, na knihy de historia animalium, o přirozenosti všelikých zvířat, čtyřikráte sto tisíc a osmdesát tisíc korun franských štědře vynaložil, aby na ty peníze myslivci a jiní lidé, kteřížby rozličné zvíři shledávali a chovali, najati byli. O čemž Plinius obšírněji a gruntovněji takto vypsál: Když král Alexander Veliký žádostiv byl poznati přirození a povahy všech živočichů a hověd, poručil vypsání jich Aristotelovi, muži ve všelikém umění nejběhlejším, a nařídil mu v Asii i Řecké zemi několik tisíc lidí, kteříž by ho poslušni byli, obory zvířecí, stáda, auly, rybníky, klece opatrovali: tak aby on všemu tomu, což k štvání, lovení ptáků a ryb lapání náležel, vyrozuměti mohl, a v ničemž, čehož by k té věci potřebí bylo, žádného nedostatku neměl. A z toho Aristoteles těch padesát slavných a znamenitých knih o přirození a povahách všech živočichů vypsál a vydal.

Lacedemonským i to k obzvláštní pochvale se připisuje, že když Beotské a Thebanské pálením a ohněm hubili, však domu onoho Pindara pošty ušanovali, a žádné škody mu neučinili. To též králi Alexandrovi Velikému Arrianus a Plinius připisují.

My pak těchto let takovou příležitost a příhodnost máme k shromažďování užitečných knih, jakéž jest od počátku světa nikdá nebylo. Nejprvé v tom, že lidé papír k tomu užitečný a potřebný dělali umějí. Druhé a nejvíce, že tisknutí a tlačení knih, kteréž před sto a 43 lety v Němecích nalezeno, a již téměř po všem světě se rozneslo, ku pomoci máme. Nebo skrze to umění více se v jednom téhodni vytlačí, než prvé mnoho osob za celý rok napsali mohli. Z té příčiny za paměti naší všelijaké nejlepší knihy, kteréž se ještě nacházely a pozůstávaly, na světlo vydány jsau, a veliký počet jich za dosti skrovné peníze spraven býti může. Tak že by jeden snadno měštinina aneb sic učeného někte-

rého muže v městě nalezl, kterýž více dobrých knih v své bibliothece má, nežli před časy některý bohatý král aneb kníže s velikými náklady shromáždití a kaupiti mohl. A protož měli by velicí páni a knížata se vši pilností o to se snažiti a pracovati, aby takové příležitosti a příhodnosti nadarmo pomínauti nedali. Nebo mnohé knihy dobré nyní se tlačí a vůbec vydávají, kteréž snad po stu letech s těžkostí dosa-
 5 ženy budou, jestliže se pilně a bedlivě neschovají. Patříme na to nejednau, kterak mnohá knížata a páni tak mnoho smějí pojednau prohráti za jeden večer, že by na ty peníze slavnau a hojnau librář na-
 10 řídití a spravovati mohli. Avšak nieméně nacházejí se při pánech a knížatech takové rady, kteříž myslí, že všecky věci dobře řídí a vykonají, když pány své na tom stavějí, aby měli lesy k honění zvěři, aby v komoře jich peněz dosti leželo, a důchodové se na nejvyšší zlep-
 15 šovali, aby střelnice aneb cejkhaus střelbau malau i velkan, zbrojí, braněmi a jinými všemi potřebami válečnými dostatečně opatřena byla. Na to se pak neohlédají ani toho váží, že se to vše děje a působí s velikým ubližením a škodau nebohých lidí poddaných. Také v tom pečování svém ani jednau nepomyslí na pravé náboženství, na literní svobodné umění, jimž jsme těchto posledních časův bohatě od Pána
 20 Boha obdařeni, aby to obé netoliko při nás za našeho věku s pilností zachováno, ale i potomkům našim v čistotě a celosti jakožto nejlepší dar Boží dochováno a dodáno bylo.

Z Předmluvy ke Kronikám dvěma o založení země české.

(Sylviově a Kuthenově).

O kronice Hájkově.

Po Martinovi Kuthenovi třetí též jazykem českým ze všech nej-
 obšírněji a možu říci nejpilněji a nejhojněji psal historii kněz Václav
 25 Hájek z Libočan, a dedikoval ji císaři Ferdinandovi slavné paměti na onen čas ještě Římskému, Uherskému a Českému králi. Ta vytištěna jest v Menším Městě pražském, nákladem Václava Halaše z Rudimovic, léta Páně 1541. Mnozí z Čechův toho času i potom málo jí sobě vážili pro
 30 některé příčiny, jako že by někde strany pod obojí dotýkal, mnohé bezpotřebné, časem i básnivě věci vměšoval a vtrušoval. Ale nyní, když se již exemplářův nedostává, a žádný po ta všecka léta se nevyjevil, ješto by něco lepšího a gruntovnějšiho na světlo vynesl, ne jedni by
 ji za dosti veliké peníze rádi kaupili, a často se po ní ptají.

Jest ovšem pravé, co napsal Cicero, že dobrý historicus tyto tři
 35 povahy a ctnosti do sebe míti má: jednu, aby nic nepravého a křivého psáti nesměl; druhau, aby se pravdy, jakž sama v sobě jest, psáti

neostýchal a nestyděl; a třetí, aby se žádným způsobem v podezření nedával, žeby snad jedné straně více přál než druhé, aneb žeby k jednomu více a k jinému méně lásky a chuti měl. Ale tuším se nyní málo takových kronikářův nachází. Nebo nechť snad někdo první i druhé povinnosti zadost učiní, koho mi kdo ukázati může, ješto by 5 nechválil svých krajanův, nehaněl cizích? nevelebil své strany, zvláště v rozdílu náboženství a víry, a netupil odporné? nezastával přátel a nelehčil nepřátel? Strana pod jednau tupí stranu pod oboji a tato zase onu: nemůže-li zjevně, ale podtají; nesmi-li slovy a řečí, ale srdcem a myslí. Aníž ten rozdíl a odpor vyzdvihnauti může jaká moc a mau- 10 drost lidská, jaká nařízení a snešení obecná, dokudž sám Pán Bůh myslí a srdeí jedněch s druhými svazkem lásky, svornosti a jednomyšlnosti svatě nespojí, a všechněm odporům, nedorozuměním, záští, kyselostem a roztržitostem konec neučiní. Máme jiných nepřátel dosti, kteříž nám nemnoho dobrého přejí, potřebí by jistě bylo, abychom 15 odložtee všech záští a nevolí, aspoň udělali syneretismus, a společně sobě proti nim pomáhali, jakož v podobných příčinách nejednau předkové naši činivali.

Že pak vedle zdání mnohých Hájek některé básnivé a neužitečné rozprávky do své kroniky přimísil, může býti, že v tom následoval 20 počtův, jichž obyčej je, aby v svých verších netoliko potřebná naučení lidem dávali, ale i k kratochvili je vzbuzovali. Et docere volunt et delectare poetae. Tak i on chtěl čtenáře o věcech pomínutých vyučiti a zpravití, a časem i rozsmíšiti, aby sobě nestýskal. Avšak i v tom má tovaryše neposledního jména historiky řecké i latinské, jako Diodorum, 25 Herodotum a Livium, kteréžto kdož čtau, mnohé v nich básnivé, nejisté a nedůvodné, nýbrž i k smetlu podobné věci nacházejí, pro kteréžto niemně, což v nich pravdivého, jistého a užitečného jest, toho nezamítají, ale mnoho sobě váží. Datur haec venia antiquitati, inquit Livius, ut miscendo humana divinis primordia urbium angustiora faciat. To pak 30 eo jest jiného, nežli pravdu lži chtějí opeřiti a jako omastiti? Rozumný člověk může dobře odložití, což zná býti daremuého, a vybrati, což jest potřebného a k pravdě polobného! může zavrei plevy, to jest, básnivé a nepravé věci jako řepky a kopřivy z zahrady, a zanechatí sobě jádra, totiž pravdy. Říkával Plinius, že žádná kniha není tak neužitečná a 35 zlá, aby se z ní čtenář vždy něčemu dobrému nenaučil. Tak i my aspoň o Hájkově kronice sudme, ačkoli podlé sprostného zdání mého nemůže ta práce jeho v počtu neužitečných a zlých kněh položena býti, poněvadž nad ni užitečnější, lepší, hojnější a spravenější v jazyku našem ani snad v jiném nemáme.

Nebo předně nachází se v kronice Hájkově pořádek let od prvního přitážení knížete Čecha s jeho komonstvem do této země až do léta Páně 1527 a obsahuje v sobě sumau vedlé jeho účtu 883 léta. Ačkoli v některým se zdá, že nemálo hned při základu pochybil, téměř o sto 5 let později položiv králování Čechovo nežli jiní kronikáři a v poznamenání časův až do přijetí víry křesťanské nemůže se věděti, koho jest následoval a jak by mu bezpečně věreno býti mohlo: ale od toho času, jakž Čechové křesťané býti počali, dosti jest pilný a nemnoho chybje.

10 Druhé obšírně vypravuje o knížatech a králech Českých, pohanských i křesťanských; o jich spravování, radách, životu, válkách, vítězstvích, chvalitebných i nechvalitebných, dobrých i zlých, maudrých i nemaudrých skutečích, o manželkách, odkud je sobě brali, o synech a dcerách, kam je zasubovali a jak se s okolními knížaty a králi 15 přiznili, až naposledy o smrtěch a pohřbích jejich.

Třetí, bedlivě vypisuje, v jakém způsobu kterého věku stála země česká, kdy v pokoji a v hojnosti byla, kdy zase Pán Bůh na ni války, neúrodu, drahotu, hlad a mor pro hříchy dopauštěl; kterak nejednau cizí národové usilovali lsti a moci předky naše z této krajiny vytisknauti a sami ji opanovati; jak tomu zase Čechové zmužile a statečně s pomocí Pána Boha vedlé knížat a králův svých odpírali a slavných vítězství nad nepřáteli docházeli; sumau jak toto království s obyvateli svými více se spravovalo řízením a opatrováním božské milosti, nežli radau a rozšafností lidskau, což o něm mistr Havel, hvězdář za císaře 25 Karla, předpovídal a my nyní v skutku pravé býti seznáme.

Čtvrté neopominul Hájek pilně poznamenati všelijakých proměn, kteréž se v Čechách budto v správě a v regimentu obecném, při knížatech a králech, při poddaných vyššího i nižšího řádu, budto náboženství a církevních věcech duchovních častokráte zbihaly; kterak někdy 30 mnoho knížat v Čechách bylo z jednoho kmene pošlých, kteřížto války mezi sebou vedli, když každý před jinými předčítí a sám, potlače jiné bratry a strýce své, páncem býti chtěl; co v takových rozmiškách a různicích zlého země tato i moravská pokusiti a ztrpěti musila; jak ten nesvorný rod v malých letech zahynul; nebo kdež prvé bylo okolo 35 dvaceti knížat v Čechách i v Moravě téhož kmene a rodu, ti brzo potom tak kvapně z tohoto světa sešli, že Čechové a Moravané neměli než toliko jediného dědice a pána.

Páté, oznamuje, kdy a jakým způsobem Čechové z bláta bludův pohanských vytrženi jsauce, ku poznání jediného a pravého Boha a syna 40 jeho Pána Jezu Krista, přivedeni byli; jak sau hned s počátku horlivě

se stavěli při více sv. evangelium; které první apoštolové a učitele měli; jak Pán Bůh i tím národ český počít, že sobě z nich svědky svého učení mučedlníky obíral; kdy biskupství v Praze založeno, kteří a jací bývali biskupové, kdy arcibiskupství vyzdviženo a zase kleslo; kdo bývali duchovní správceové; jaká se v učení a v řádích církevních proměna stala za krále Václava, když mistr Jan Hus z Husince kázati počal, a jaký s tovaryšem svým Jeronýmem konec vzal; co se po upálení jejich v české zemi dalo, jaké vznikly bouřky, nevole, hádání, odporové, války, morlové mezi duchovními i světskými; co krajín pohubeno, kostelů a klášterů zplundrováno, měst a městeček zdobýváno, vsi popáleno, lidu z obojí strany pomordováno a krve křesťanské vylito, 5
 první nežli ty nesnáze k spokojení a porovnání svému přišly. 10

Šesté, najde čtenář v kronice Hájkově všelijaké paměti o stavu panském, rytířském a městském; kterak sam ti vždycky věrní páni a králům svým bývali a k zvelebení koruny České snažně pomáhali, 15
 když v svornosti s mnohým dobrým svým trvali, aneb zase proti sobě se s nenabytými škodami pozdvihovali a bouřili, z příčin někdy postranních žádostí, lakomství, závisti a pychy, časem také z nedorozumění a omylu, z nabádání a ponaučení jiných, kteříž více nepokoj milovali nežli pokoj. Zase kterak, vidouce proti sobě sílu nepřátel, 20
 mňřivali se a, odložíce domáctech nechuti, jednomyslně sobě proti moci nepřátelské pomáhali.

* Sedmé, vyhledal Hájek a poznamenal mnohých stáročitných rodův z stavu panského i rytířského titule a jména, základy a začátky zámků, hradů, tvrzí, měst, městeček, vsí, kostelův a klášterův, obzvláště pak 25
 a s největší péčí hledal počátky, zruš, stavení, proměny a všelijaké štěstí a neštěstí města Pražského, jakožto největšího a nejhlavnějšího v království Českém.

Ty a jiné paměti, kteréž před tím porážnu rozmetány byly, shromáždív a spořádáv v jednu knihu Václav Hájek, nemálo historií 30
 českou vysvětlil a nám k známosti a vědomosti její posloužil, jichž by se snad nyní z tisíce jeden nedoptal; proto že ne každý té příležitosti užiti může, aby takový dostatek starých letopisův a kronik měl jako on.

Pro kteroužto příčinu mnozí dobří lidé jsau toho žádostivi, aby 35
 znovu vytištěna byla. Ale jestiž naděje, že se v brzkém čase někdo vyjeví, kterýž netoliko z Hájka vybere, což má podstatného a potřebného, a kdež mu se pochybiti nebo zmýliti trefilo, napravi: nýbrž také nedostatky jeho z jiných historií tisknutých i psaných, starých i nových, českých i německých, polských i uherských atd. doplní; a 40

příčině bedlivou pilnost a zdravý saud, pro dobré a poctivé vlasti své i všeho národa slovanského vůbec vydá. A poněvadž v tom od několika let snažná práci vede a zásobil se mnohými kronikami, nelituje ani zdraví ani nákladu z statku svého, bezpochyby že by již dluho s tím nemeškal ani se netajil, kdyby k takové své práci náležitý fedruňk a pomoc měl od těch, kteří s to býti mohou a přední místo mezi milovníky vlasti své obdržeti žádají.

Z překladu Kroniky Eneáše Sylvia.

Obléhání Jana Roháče na Sloně.

(Z 52 kap.)

Prvé nežli císař do Čech přijel, nějaký Jan Roháč, stavu ovšem rytířského a rodu poctivého, ale myslí zlé a nešlechefné, ustavěl sobě hrad v lesích na vrchu vysokém nedaleko Hory Kutny, a nazval jej horou Syon pravě, že svým časem z toho místa pravdā vyjde, a národ český v svobodu uvede. Když jiní páni a rytíři do Jihlavy jeli ku přijetí do země císaře Zikmunda, on doma zůstav, okolním sausedům svým laupeží škody dělal, a z nabádání některých pánů, jimž se zdál býti pokoj škodlivý, užitečná válka, i o císaře se pokusil, stáda volů a vina, kteráž mu z Uher hnána a vezena byla, zajímaje a přejímaje. Po cestách také laupil a bral, že nebezpečno bylo jezdit; ano i dvořanům královským neodpustil. Císař proti němu s vojskem Jindřicha Ptáčka poslal, aby všetečnost jeho skrotil. Obležen byl na svém hradě za čtyři měsíce, a vši silou i mocí dobýván. Ale že zámek na vrchu hory postaven, a vašem, a příkopy a zdi dostatečně obražen byl, nesnadné bylo ho přemoci a dobýti. A protož Ptáček nastavěl věží, kteréžby pevnosti a zdi zámku převyšovaly, z nichžto rozkázal střílet do zámku; mnozí s obojí strany padli, ale více dobývajících, proti nimž řídko které vystřelení daremné a na chybu bylo. Přistaupiti blíže ke zdem bránil příkop hluboký, v němžto ačkoliv nebylo vody, však pracné a nebezpečné bylo vojákům do něho se pustiti, a zase nahoru na valy, kteříž byli okolo zdi, vyléztí, pro množství husté střelby, kteráž s hradu šla. Štolami tedy podzemními přístup sobě k příkopům dělali, zanechavše před příkopem něco málo země, ku podobenství dveří, aby lest jejich poznána býti nemohla. To způsobivše čekali vítr, kterýžby z ležení jejich na hrad vál; ten když se prulký zdvihl, vojáci vzavše na se oděni do štoly vešli; zatím jiní střelbu k zámku pustili, a všecka děla pojednau zapálili, aby dým od prachu a ohně na hrad se obrátil. V tom onino štolu prorazivše do příkopu vskožili, a přista-

vivše řebříky na valy, šturmem vylézti usilovali. Přihodilo se, že toho času Roháč obědval; nemnozí ještě zdí stráhli, okřik učinili; z toho znikl hřmot, že odevšad obležení běželi k bránění valův. Roháč také nechav jídla, a uchvátiv zbroj, pospíšil s hradu, aby své ochránil. Bili se jednoho času na mnoha místech velmi ukrutně, zvláště kdež Roháč přítomen byl. Mezi tím s jiné strany nepřátelé valův se zmocnili, a mnohé pomordovavše, do hradu se vtiskli. Roháč chvátaje se k hradu navrátiti, oskočen jsa na cestě jat, hrad zbořen, laupežníci, kteříž se tam utekli, zjímáni, kněz Husovy strany, kterýž kacířím svátostmi přísluhoval, do okovů dán. Všickni spolu do Prahy přivedeni jsauce, rozkázáním císařským zvěšeni. Nashedvále jim šibenice o třech podlahách ustavena; na nejvyšší oběšen Roháč, na nejnižší viselo laupežníkův okolo devadesáti, prostřední dostala se knězi příjmím Prostředkovi, tak aby Prostředek v prostřed šibenice zatracenau a proklatau duši vypustil.

Aeneas Sylvius na sněmě benešovském (r. 1451).

(Z 58. kap.)

Ačkoli častokrát i Uhři i Čechové za krále Ladislava žádali, však ta věc rozličnými výmluvami až k dvanáctému létu věku jeho se protáhla. Ale když císař Fridrich za přičinau koruny císařské do Vlach jeti umínil, opět Čechové, Uhři a Rakušané, každý zvláště orátory vyslavše, císaře snažně žádali, aby jim Ladislava vydal. Všickni v svých žádostech oslyšáni. K Čechům (kteříž o tu věc sněm obecní v Praze uložili, a zuřivěji nad jiné sobě počínali, brozíce, že jiného krále sobě zvolí, nestane-li se jim po vůli jejich) za dobré se vidělo orátory vyslati, k nimžto i my přidáni jsme byli. Stavové, jimž rok v Praze uložen byl, proto že tam mřeli, do Benešova se sjeli: k nimžto my jménem císařským na plném sněmu, kdež přední místo držel Jiří Poděbradský, v tento rozum řeč jsme učinili:

Žádali jste císaře, páni Čechové milí, aby k vám Ladislava, krále někdy vašeho syna, poslal. Totéž Uhři a Rakušané nezbednými žádostmi a prosbami na císaři míti chtějí. Jestliže vaši žádost naplní, tehdy onyno rozhněvati musí: pakli oněmno povolí, vaše prosby potupí. Kdyby jedno z toho dvěho učiniti musil, vaše přátelství jiným by slušně předložil. Nebo staré smlauvy jsau předkův jeho s národem českým, a čerstvá ještě pamět dobrodiní s obojí strany činěných a přijatých. Pakli sláva, udatnost a ctnost národu vážena býti má, kdoby Čechům té pochvaly a cti nezaviděl, že vítězství jejich toliko za našeho věku více počísti se může, nežli jsau jich kdy předešlých věkův

- jiní národové dosáhli? Ale císaři tohoto času nevidí se ani možné ani užitečné, k vaší a jiných žádosti přistoupiti a jí povoliti, protože v tom věku jest Ladislav, kterýž ani vám, ani Uhrům ku pohodlí a prospěchu býti nemůže. Necht' jest tak, žeby Ladislav přijel do Čech, co z toho
- 5 království tomuto dobrého přijde? Zdali mezi odpornýma stranama co za právo vypoví? zdali obec království tohoto a správu jeho v řád uvede? Auřady zemské obnoví? proti nepřítelům s lidem na vojnu potáhne? a to, což k boji aneb pokoji náleží, konati bude? Nicť on toho řídití nemůže: ještě mu poručníka potřebí.
- 10 • Toto nejvíce příjezd jeho do země spůsobí. Královské přípravy bude mu potřebí, krásných palácův, velikého komonstva, a mnohých služebníkův, aby dvůr svůj jako jiní králové, předkové jeho, slavně a poctivě vésti mohl. A k tomu ke všemu mnoho peněz býti musí. Vy
- 15 pak, jakž slyším, žádného pokladu nemáte, žádných obecných peněz, žádných platův, žádných cel královských. Tak tedy král váš musí se k Vaším statkům utéci, od vás pomoci hledati: vy autraty a náklady zastati, vy krále s dvorem jeho chovati, a nenasyceným dvořanům a služebníkům jeho služby platiti, dary dávati musíte. Vidím také mezi vámi
- 20 mnohé pány v radě, v podstatě, v rozumnosti, anobrž i v bohatství a moci téměř sobě rovné. Správa a opatrování krále mladého jednomu, a ne všechněm, poručiti se musí. Ten tedy za pána, ten za krále vašeho jmn' bude, v jehož moci královský život stane. A kdo z vás jest, jestoby samému sobě raději, než jinému té cti a vyvýšenosti nepřál? Příčiny k různicem a svárům žádáte, jestliže se prvé za jed-
- 25 noho nesnesete, a z sebe neobeřete, komu byste krále svého poručiti chtěli. Té práce a těch nebezpečností zbavuje vás císař, kterýžto na svůj náklad sirotka královského chovaje, podpal svárův a různic vám odjímá. * Aniž vy toho neznáte, že král váš v tomto dětinském věku svém žádného jiného poručníka a opatrovníka lepšího, v jehožby moci
- 30 a péči zůstával, míti nemůže nad císaře. Neb on jest nejbližší krevní strýc jeho, z téhož rodu pošlý, a k tomu císař Římský. A kdo sirotku královskému příhodnější poručník dán býti může, než král nad králi? Bude-li mezi vámi a Uhry odpor před některým cizím soudcím o stráž a opatrování krále mladého, pře vaše i jejich za rovnou usauzena bude.
- 35 Obojí krále žádáte, obojí důvody věrnosti své ukážete. Ale oni v tom vás přemohau, že král u nich se narodil, i korunu přijal. Před císařem daleko spravedlivější pře vaše bude, nežli Uhrův. Avšak i on lepší právo se míti praví k opatrování sirotka strejce svého, nežli vy máte. Spravujte sami království, jemu sirotka zanechte, kteréhož, jak nej-
- 40 dříve k letům přijde, vám nad jiné svěřiti chce.

Že pak poslové vaši oznámili, že byste sobě jiného krále vzítí
 chtěli, tomu císař tak rozumí, že více pro ustrašení ta slova mluvena
 isau, nežli abyste toho konečného úmyslu býti měli. Nebo ani neporušená
 až posavád věrnost vaše toho dopustiti nemůže, ani předkové Ladislavovi,
 kteříž vám mnoho dobrého učinili, takové nevděčnosti na vás nezasloužili, 5
 ani nevinný mladý věk jeho čeho hoden jest aneb příčinu k tomu dal.
 Dále rozjímejte prvé na mysl, jakž na maudré lidi sluší, koho byste
 tomuto Ladislavovi předložiti chtěli, kterýž, jestliže na rod matky jeho
 pamatuje, ze krve čtyř slavných císařův Římských se narodil; pakli
 se na rod otce vyptíváte, pět císařův z domu Rakauského bylo. Kdo 10
 na takové jasnosti nemá dosti, hoden jest, aby ve tmách mrákovy hledal.
 Příčinu k tomu moc, přátelství, příbuzenství, poddané. Rakauskau zemi
 vám blízkau drží, Moravané a Slezáci jsau mu poddáni, Uhři, ačkoli
 zdáli se novau proměnu obmejšleti, však proto z poddanosti mu se ne-
 vytahují. Císař, k jehož správě království vaše přísluší, krevního přítele 15
 svého neopustí a práva rodu svého nezanedbá. Knížata Bavorská i Saská,
 markrabové Brandenburští a téměř všecka knížata říšská, blízkým přátel-
 stvím a příbuzenstvím Ladislava se dotýkají. Nemůžete sirotku tomu
 ublížiti, abyste vsí říše proti sobě nepohnuli. Nepochybují, že zbytečně
 a bez potřeby tyto všecky věci vám připomínám, ale takové mám po- 20
 ručení od císaře. On sirotka nyní do Vlach s sebou pojme, a s sebou ho
 zas domů přiveda, když k letům svým přijde, k vám nejprvé, pokudž
 byste u věrnosti stáli byli, odešle. Vy zatím, jakž na čest a upříli-
 nost vaši náleží, to bedlivě opatrujte, což by k dobrému i království
 Českého i mladého krále vašeho býti mohlo. K tomu vás císař na- 25
 pomíná.

Dostí k pravdě podobná viděla se Čechům řeč naše a dobrotivě
 přijata jest, kterauž také přijemnější učinil tovaryš náš Prokop Rab-
 štejnský, kterýž jazykem českým těm, jenž latině nerozuměli, slova naše
 vykládal. Rozkázali nám na malau chvíli ven povystaupiti, a hned zase 30
 nás povolavše, tauto odpovědi odbyli. Že císaři velice děkují, že toto
 poselství k nim vypravil a v přítěině vydání mladého krále jiným ná-
 rodům Čechy předložil. A protož Čechové mile přijímají zdravau císař-
 skau radu, a chtějí z svého národu urozenější mládence vyslati, aby císaře
 jedoucího do Vlach provodili a jemu slaužili. Mezi tím pokojně očeká- 35
 vati budau navrácení jeho, kteréhož mu veselého a šťastného od ne-
 beského Pána Boha vinšují a žádají.

26. Václav Plácel z Elbinku

náležel k upřímným přátelům Veleslavinovým a horlivým posluchačům Jednoty. Narodil se dne 7. září 1556 v Hradci Králové a důkladně se vzdělav v právech římských a domácích zastával pisařství ve svém rodišti nejdříve při purkrabství, pak při městské radě. U Veleslavína vydal 5 Historii židovskou, přeloženou z rukopisu německého. Sloh v knize té jest veskrze správný a jasný, který si Plácel osvojil čtením spisů právnických a písma svatého. Zemřel dne 6. října 1604.

Alexander Veliký v Jeruzalemě.

(Z I. knihy.)

Když Alexander Veliký, král Macedonský, dobýval města Tyru, požádal od Židův proti Tyrským pomoci na lidech i penězích. Biskup 10 pak Jaddus dal mu takovou odpověď, že Židé, jsouce pod panováním králů Perských a dávající jim tribut, jakožto těm, od nichž mnoho dobrého přijali za živobytí krále Daria, jiného žádného za pána přijíti nemíní a nemohou: poněvadž po všecken ten čas, jak se z Babylona domů navrátili, vždycky bez přítrže králům Perským poddáni a po 15 platni byli a pod ochranou jejich seděli. Král tedy Alexander, dobyt města Tyru a Gazy, byl té celé vůle, aby se toho na Židech, že mu pomoci odeslati nechtěli, pomstil, pročť i s hněvem táhl k Jeruzalemu. Ale ve snách vystřáhl Pán biskupa Jadda a dal mu návštěu, co by v takovém nebezpečení učiniti měl. A tak když se král Alexander 20 v znamenité zuřivosti s vojskem svým k městu přibližoval, vyšel mu v cestu a vstíje Jaddus v habitu svém biskupském se všim jiným kněžstvem i s měšťany oblečenými v bílá raucha, aby ho prosil za milost a za pokoj. Tu Alexander král, uzřev biskupa jdaucího proti sobě, rychle s koně skočil a udělal mu poklonu, nad čímž se všickni 25 toho přítomní užívali a nemálo se tomu divili, co to král dělá, že nepřítel svého, na něhož se nedávno před tím tak náramně rozhněval, netoliko na milost přijímá, ale i první poctivost mu neobyčejnou činí, jakéž až do toho času žádnému z smrtedlných lidí neučinil. A když o tom tázán byl od nejvěrnějšího přítele a hejtmána svého, knížete 30 Parmeniona, dal mu v ten rozum odpověď: „Když sem (prý) byl v Dio městě macedonském, a strojil se na vojnu proti králi Perskému, viděl sem ve snách muže rovně takové postavy a v takovém habitu a rauše, jako tento jest, kterýž mne posiloval a napomínal k tažení proti Per-

ským, anobř i sliboval pomoc, že mne šťastně a bezpečně skrze Asii provede. Poněvadž tedy nyní takového člověka a v témž oděvu sem spatřil, jakýž mi se tam ve snách ukázal, z toho porozumívám, že mne buď k tomu tažen napomenul a že mi tak brzkého vítězství proti Perským popřál, i dále popřeje. A protož poklonil sem se Bohu tomu, jehož tento biskup knězem jest a jehož původem vzal sem tuto vojnu před sebe, a vítězství sem dosáhl i ještě očekávám.“

Potom jel král Alexander s biskupem a Židy do Jeruzalema, a netoliko nic neuškodil městu, ale i obět svau v chrámě Páně obětoval a dary velikými jej nadal. Svobodu také dal Židům, aby živi býti mohli podle zákona otcův svých bez překážky každého člověka, a sedmého roku, v němž země jejich odpočívala, žádnými daněmi a platy aby povinni nebyli: poněvadž Židé vedle přikázání Božího žádné roli nedělali, neostvali, a tak ani co žiti a kliditi neměli.

Tehdáž také ukázali a vyjevili kněží králi Alexandrovi proroctví Danielovo, vztahující se na něho, totižto že kníže jedno řecké dobuje království Perského a na sebe je přenese. Kterýmžto proroctvím nepochybně posílil se král Alexander v svém předsevzetí, a ostatek těch bojův a válek, kteréž mu ještě s Perskými nastávaly, zpolehý na přítomnou a jistau Boží pomoc, tím směleji, udatněji a srdnatěji dovedl až i monarchie obdržel.

Tímto připomenutým způsobem u prostřed znamenitých proměn nejpřednějších a nejvyšších monarchií a království světa, když král Alexander s Perským bojoval, a jako Evropa s Asií se potýkala, Pán Bůh milostivě a mocně zachoval lid svůj proti rozumu a vši lidské nadálosti a srdce Alexandrovo, hněvem od Židův odvrácené a ku pomstě nakloněné, k dobrotivosti a milosrdenství naklonil; tak aby, mysle jim co nejhoršího učiniti, naproti tomu dobře jim učinil a pokojně i přátelsky k nim se ukázal. A tuť vidíme pravdu onoho propovědění ducha Páně: *Cor regis in manu Domini sicut torrentes aquarum*, Srdce krá-
levo v ruce Páně jako potokové vod.

27. Jan Kocín z Kocinetu,

spolupracovník Daniele Adama z Veleslavína, narodil se 14. dne února 1543 v Písku. Osvojiv si začátky literního umění v rodišti vzdělával se v Praze. Když obdržel titul bakalářský, vedle řádu universitního učiteloval několik let v městech venkovských. Touha po vyšším vzdělání vedla jej do Štrasburka, pak na universitu padovskou, která

tehdy slyňala po Evropě. Navštíviv též akademie francouzské vrátil se do Čech se vzácnou zkušeností u věcech zahraničných, s úspěštilou vzdělaností klassickou a důkladnou známostí práv. Brzo po návratu zaujal úřad předního písaře radního v Menším Městě pražském a spojiv se s přítelem Veleslavínem prázdeň svou věnoval písemnictví českému.

Společná práce jejich byl překlad Historie církevní Eusebia přijmim Pamfila, biskupa Caesarienského v Palestině na knihy desaterý rozdělené, pořizený dle latinského 10 překladu, nikoli dle řeckého originálu. Méně rady a pomoci Veleslavínovy užíval Kocín přeloživ Historii církevní Kassiodora, římského senatora, na dvanáctery knihy rozdělenou.

Ježto pak již dávno za příčinou obhajování království Uherského s Turky činiti bylo, Kocín a Veleslavín, Jana Löwenklaua z Amelbeurna „Kroniku novou o národu tureckém na dva díly 15 rozdělenou“ přeložili, „aby Čechové věděli, kdo jest Turek a jaký nepřítel a kterými prostředky vzrostl.“ K té kronice přičinili překladatelé dva listy Busbekovy o cestách do Konstantinopole a do Amasie. Do Politie historické přispěl Kocín dvěma články. V prvním podává 20 radu, „kterak by válka proti úhlavnímu, dědičnému a krve křesťanské nejžiznivějšímu nepříteli Turku pro obhájení náboženství, hrdel a statků předsevzata býti měla“ z největší části dle spisu Busbekova. Druhý článek obsahuje praecepta gerendae reipublicae (či velmi užitečná a potřebná 25 naučení všem správcům a radním pánům měst a obcí) jest volně vzdělán dle Plutarcha (dle předlohy latinské).

Ve všech překladech jeví se Kocín mistrem jazyka a slohu. Předmluvy jeho vynikají zvláště formou klassickou a zajímavým obsahem, dýšíce nadto krásnými snahami humanistickými a láskou k jazyku 30 mateřskému.

Zemřel dne 26. března 1610.

(Pozn. O Janu Kocínovi z Kocinetu a jeho době pojednal B. V. Spiess v Osvětě 1877.)

Z Předmluvy o válečném tažení proti Turku.

(V Politii historické str. 286—287.)

Jsauť v pravdě neřádivé k napravení velmi těžci a nesnadní; ale 35 však nejsau zhola nemožni, kdybychom jen to držeti a zachovati chtěli, seč dobře s pomocí Boží a radau dobrých a válečných běhů povědomých

lidí býti můžeme. Slyšíme a vidíme, co se s našimi milými sausedy a přátely Uhry děje. Nemá-liž nad čím srdce křesťanské lkáti a plakáti, že tolik národův slavných, s námi vírau křesťanskau a jinak spřízněných, s velikau hanbau naši i všeho jména křesťanského tomu nejlitějšimu tyrannu právě v hovadskau služebnost podrobenu jest? Avšak o jejich 5 vysvobození nikdo nepečuje, žádný rady nedrží; ješto nás k tomu netoliko bratrská a křesťanská láska vede, ale zhola nutká a tlačí naše vlastní potřeba a též zlé nebezpečenství, kteréž již nad hlavami našimi visí. Nebo ten oheň turecké ukrutnosti den ode dne se rozmáhá, a nenabytými škodami blízkých sausedův ten nepřítel k nám se přibližuje, 10 jehož nenasyčená žádost panování a nenávisť jména křesťanského žádným nejbohatším královstvím, žádauu jakkoli krvavau porážkau a bitvau uhašena a spokojena býti nemůže. — Ačkoli pak všeliká služebnost lidem urozeným a svobodným od přirození jest odporná a těžší nad smrt: však ta otrocká a chlupská poddanost, kteráž křesťanům od Turka nastává, 15 mezi všemi, kteréž kdy nejukrutnější tyranové vymysliti mohli, jest nejohrovnější a nejohavnější. Turci zajisté nemají na tom dosti, že vezmou krajinu aneb zemi a k svému panství ji připojí; ale zmordující nejprvé všecky muže urozené, vznešené, vtipné, udatné, rozumem a bohatstvím obdařené, a pro ty dary na úřadech obecných postavené, zajmúce mládež 20 nejvýbornější, a tu do cizích dalekých neznámých zemí zavedauce, všecky nejlepší ozdoby poberauce, všecka počestná umění i užitečná řemesla ven vyženauce a vypleníce, v pustiny a žalostivé zříceniny, až na ně těžko hleděti, ty země i města přivozují. Již pak že mnozí z křesťanův v této hrozné služebnosti od pravé víry Kristovy k Ma- 25 chometovým lžem přistupují, co tuto činiti máme? jejich-li bídy litovati čili na bezbožnost naříkati? Že pro některé časné i pomijející pohodlí toho učení zapírají, skrze něž samo lidé od služebnosti ďábla vysvobození, a k synovství Božímu přivedeni bývají? Mámeť v jistotě naě naříkati, naě plakati: ale podlé toho také o to bedlivě přemejšleti, 30 o to se starati, na to všecku možnost, vtip, rozum i statek vynakládati, aby se nám též nepříhodilo, a my v to místo nepřišli, pod nímž v bidách a těžkostech žádného nižšího býti nemůže. *Cuius contingere potest, quod cuiquam contigit.* Každého člověka potkati může, co jiného potkalo, říkával Caesar tehdaž, když v štěstí byl a o zahynutí nepřítel 35 svého Pompeja novinu uslyšel.

Bývají mezi námi nejednau platná a užitečná o muštrůních a veřejné hotovosti pro ochranu vlasti před Turkem sněmovní snešení a nařízení. Ale jak se prosím drží? jak se zachovávají? O vyšších stavích nevím co pověditi. Než o městském to jsem slyšel i některé muštrůnky 40

sám viděl, že na zbroje a braně i osoby mnohých vojáků mustrovaných hanba a těžko bylo hleděti. A protože ne-li potřebi mnohými slovy vypisovati našich muštrůnkův. Ale dí někdo: Čím pak to schází? Zdáli není v městech dosti mládeže, kteráž by se k věcem válečným hodila? Jest v městech lidu čistého dosti, a mohl by se z něho nemalý počet vojákův vybrati. Ale jest v tom veliká nespráva a nezvyklost. Nebo k tomu již přišlo, že by se mnoho měšťanův našlo, kteříž ani tesáku v domě nemají, a mnozí tak jsau stateční, že by před bleskem dobytého meče omdleli: jiní ani ručnice v ruku vzítí nesmějí nýbrž před 10 í jako před smrtí v honech utíkají. Pakli jest který mčštěninu možnější a má něco před rukama od válečných nástrojů, tomu zdá se býti hanba a lehkost, kdyby sám osobně v zbroji na muštrůnk přišel a vedle sebe i čeládku svau vypravil, než ledakohos pošle, aby se toliko počet vyplnil: domnívaje se, že ti muštrůnkové veřejné hotovosti tak z oby- 15 čje a ze hry, a ne pro nastávající potřebu a nebezpečenství držáni býti mají, a že Turci míči a třtinami proti nám bojovati budou. Raději my se pod praporem Bacehu a nežli Marsa bojovati učíme a v senkovních domích žejdlíky aneb hrubými sklenicemi tak proti sobě střílíme a válčíme, že někteří hned tu na místě co umrlí zůstávají, jiné 20 vedau, jiné na stolicích odnášejí, mnozí tak zmámení z toho boje vycházejí, že jim ani hlava ani nohy neslauží. Tiť jsau naši každodenní a každoroční muštrůnkové a strojení veřejné proti nepříteli hotovosti. Ale předkové naši o takových muštrůncech neslychali: nýbrž skrze jinačejší veřejnost a evičení v věcech válečných nám této svobody, 25 tohoto důstojenství a poctivého jména u všech národů okolních i dosti vzdálených pozůstavili. Protož my, chceme-li prokázati, že jsme jejich praví synové a pořádní náměstkové, chceme-li před moei nepřátelskou hrdly i statky bezpečni býti, a nechceme-li Turkům v tu hroznou služebnost přijíti: proměňme nespůsoby a nemravý své, šlepěje slavných 30 předků následujme, a pravých muštrůnkův válečných bez prodávání užívati hledme.

Z překladu Kassiodorovy historie církevní.

Založení města Konstantinopole; objevení hrobu Božího.

(Z knihy II. kap. 18.)

Císař Konstantin po zavření a dokonání sněmu v veliké radostě veselý život vedl. A jakž tu obyčejnou slavnost římského svátku dvacátého roku svého císařství odsvětil, hned k stavění chrámů aneb

kostelův všecku péči svou přiložil. Což také jako v jiných mnohých městech, taky v tom, kteříž svým jménem nazval, náležitě vykonati hleděl.

• Nebo když mu se všecko šťastně a podle žádosti jeho zvedlo a cizí národy některé válkou a některé smluvami k sobě připojil, snažně 5 usiloval o to, aby město vystavěl, kteréžby svým jménem nazval, a v poctivosti a slávě rovné Římu učinil. A příjev na pole před Ilium neb městem Trojanským ležící, nedaleko od Hellespontu, málo výš nad hrobem Ajaxovým (na kterémž místě, jak rozprávějí, někdy Řekové, kteříž proti Trojanským válku vedli, své šiky a své ležení měli) formu 10 města i velikost jeho vyměřil a vyznamenal, a na vyšším místě brány vystavěl, kteréž se až posavad, od těch, jenž se tudy po moři plaví, spatřují. Ale když nejvíce o to stavení pečoval, Bůh ukázav se mu v noci, napomenul ho, aby jiného příležitějšího místa k stavení města hledal, ano i o městu Byzantium řečeném v krajině Thraciae nad Chal- 15 cedonem ležícím, aby to obyvateli naplnil, poněvadž by jména Konstantinova hodné bylo, jemu vnukl a navrhl.

• To tedy město Byzantium prvé řečené velmi rozšířil, vysokými a pevnými zdmi vůkol obehnal, a slavným stavením ozdobil, a Římu 20 městu ze všech v světě nej přednějšímu rovné učiniv, Constantinopolin to jest Konstantinovo město nazval: ano i zvláštním mandátem, aby druhý aneb nový Řím slaulo, rozkázal, kterýžto mandát na slaupě kamenném v místě obecném u domu radního, podle samého jízdného obrazu císařského, zjevně postaveném, vyrytý byl. V témž městě dva kostely aneb chrámy vystavěl, jeden Irenes, to jest chrám pokoje, 25 a druhý apoštolským jménem nazvaný. Netoliko pak (jakž prvé oznameno) křesťanské náboženství rozšířiti a rozmnožiti hleděl, ale i všecky pohanské řády a pověry dokonce vyhladil. Nebo modlářské obrazy z chrámů jejich pobral, a ty k ozdobě a okrase města nového Constantinopolis na obecném místě bez přikrytí pod nebem postavil. 30 Trénohé nádoby z chrámu Apollinova v Delfis na ryňku zjevně vyložil. Ale to snad někomu zdáti se bude nepřilíš potřebné ku připomenutí, zvláště že nedávno téměř všickni očima na to hleděli, aneb o tom slyšeli. Toho tedy času náboženství křesťanské velmi se rozmáhalo a rostlo.

• Mezi tím Heléna, císařova matka (od jejíhož jména Drepane 35 někdy městečko, potom od císaře v město proměněno a Helenopolis nazváno) božským vnuknutím ve snách jsauc napomenuta, vzala před sebe cestu do Jeruzaléma. A naředši staré město Jeruzalém, an jako stráž jableční, vedlé řeči prorocké, opuštěn a v hromady rumu obrácen 40

byl, hrobu Pána Jesu Krista, v něm byl pohřben, a z něhož z mrtvých
vstal, s pilností hledala, až jej vždy, ač s velikou těžkostí, však s po-
mocí Boží nalezla. Příčina pak té nesnadnosti nalezení tato byla: že
5 a množstvím rumů hrob Boží zasypali, a na tom místě chrám mo-
dlářský, ku počtě Venuše pohanské, jakž mám zprávu, vystavěli.
O čemž zvěděvši císařova matka, hned tu modlu shoditi a ten chrám
rozbořiti poručila. Když pak vyčisťujíc to místo od nečistot, hlouběji
kopati dala, ukázal se jí hrob Páně, v němž zakopáni byli tři křížové:
10 jeden ten blahoslavený, na němž Kristus Pán trpěl, a jiní dva, na
nichž lotři s Kristem pověšení zemřeli. Nalezena při nich, však zvláště,
i tabule Pilátova a na ní text literami židovskými, řeckými a latin-
skými napsaný: Jesus Nazarétský, král Židovský. Ale že nejisto bylo,
kterýžby to kříž byl, jehož nejvíce hledali, matka císařova velikau
15 z toho bolest měla, a kterauž však brzo Macarius, biskup Jeruzalémský,
ukrotil a z té pochybnosti vyvedl.

Z I. l i s t u B u s b e k o v a.

Ancyra. Pověry turecké.

Do Ancyry devatenáctým noclehem z Konstantinopole jsme přijeli.
To město leží in Galatia, někdy starých Gallův sídlo, Tectosagum jme-
nují Plinius a Strabo: ačkoli snad toto nynější onoho starého města
20 toliko jest díl a částka. Canones nazývají je Anquiram. Tam jsme pěkný
nápis viděli a těch tabulí, v nichž císař Augustus registrum všech skutků
svých a což kde působil, krátce obsáhl a zavřel. To pokud se čísti
mohlo, rozkázal jsem svým písařům vypsati. Jest vytesané na stavení,
kdež snad někdy rathauz býval, rozbořeném a střechy nemajícím, jehožto
25 stěny jsou mramorové: tak že veházejícím do něho polovice jedna téhož
písma po pravé ruce a druhá po levé ruce se ukazuje. Vrchní rádkové
téměř jsou celí, v prostředních jsou mezery, nejnižší palicemi a seke-
rami tak jsau ztlučeni, že jich přečísti nemůže. Nad kteraužto škodau
nemalau literního umění učení muži v pravdě měli by slušně hoře-
30 vati a naříkati: nejvíce proto, že jakž vědomé, to město Augustovi
ode vší obce Asiae posvěceno bylo. V témž městě spatřili jsme, kterak
šamlat barví a přilitím vody mocí presu květy na něm vytlačují;
odkudž i latině slove Undulata, a největší chválu má. Dělá se a tká
z srsti neb vlasů koz. Ten za nejlepší a nejvýbornější měli, kterýž
35 široké vody k sobě přijal a měl veliké květy, a stále je držel. Pakli
se kde vody menší a nerovné vytlačily, by i barva i příze jednotejná.

byla, však pro ten nedostatek, o několik zlatých laciněji byl šacován. Takovým šamlatem v Turcích počestnější lidé starší na větším díle se odívají: nýbrž ani sám Soleiman v žádných šatech častěji mezi lidmi nechodí, jako v šamlatových, zvláště barvy zelené: kteréžto však mezi námi lidé toho věku a tak staří neužívají. Ale Turci tu barvu 5 obzvláště milují, pro náboženství a proroka svého Mahumeta, kterýž také i u své starosti nejčastěji zelenau barvu nosil. Černau barvu Turci za lehkau a nešťastnau saudí. A protož ukáže-li se kdo tam v černém oděvu, za věc ohyzdnau a hanebnau pokládají. Takže bašové turečtí, když jsme k nim v černých šatech přicházeli, netoliko se divili 10 ale i tuze nám domlauvali. Aniž kdo mezi nimi na ulici vychází v černých šatech, leč nuzný, bídný, ssaužený a na statku zahubený. Šarlatová barva jest ovšem výborná, ale války a krveprolití znamení a posel. Veselejší barvy jsou bílá, žlutá, modrá, blankytná, popelavá a jiné podobné! Nebo Turci na hádání a předpovídání mnoho dávaj 15 a veliké moci jim připisují. Jsau příkladové, že někteří bašové svržení byli s úřadu, jen proto, že s nimi kůň klesl a padl: jakoby ten pád byl předchůdce a znamení nějakého velikého neštěstí, kteréž by se tím složením z úřadu, z obce na jednoho člověka vlastní hlavu přeneslo. 20

28. Abraham z Günterrodu

zanášel se ve Wittemberce nejvíce studiem jazyka řeckého. Seznámiv se tam s Br. Adamem Felinem, rodákem mladoboleslavským, přeložil s ním I. knihu Xenofontovy Cyropaedie, ostatek dokončil sám a doplnil životopisem Xenofontovým a potřebnými přídávky. Přese všecku volnost náležel překladu tomu mezi staršími převody z klasiků přední 25 místo pro hojnost pěkných obrátiv a úsloví.

Zemřel v Kopidlně r. 1609.

Z Cyropaedie.

Jizdná pošta. Podmanění mnohých národů. Kde Cyrus sídlíval? Jak byl oblíben?
Sen Jeho a obět.

(Z VIII. knihy, z kap. 6. a 7.)

* Cyrus znamenitau věc k rozšíření a zvelebení svého království vymyslíl, skrze kterauž velmi rychle mohl zvědčeti, co se i v dosti dalekých krajinách dálo. Nebo pováživ toho, jak by daleko mohl kůň 30 bez svého ublížení za jeden den uběhnouti, potom dal rovněž tak daleko

od sebe mnoho marštali na cestách nastavěti a do nich koně postaviti, k nimž ty, kteříž by jich hlídali, nařídil. A na každém tom místě zřídil muže hodného, kterýž by se k tomu hodil, aby listy k sobě přinesené přijímal a na druhé místo je dodával a koně ustalé k sobě přijímal a na místo hned jiné čerstvé k náležitému místu vypravoval. A jakž o tom praví, ani v noci taková jízda nepřestává, ale po denním kurýru, kterýž ve dne jel, hned zase jiný noční předec v noci dále jeti musí. Kteréžto pošty, poněvadž tak velmi rychle vykonávány bývají, protož praví někteří, že ti kurýrové mnohem spěšněji kamž chci dojedau, než-li by tam mohli jeřábi doletěti. Jest-liž pak oni klamají, však jakž jest koli, vždyť jest to patrná věc, že ze všech lidských poselství, kteréž se po zemi konají, toto jest nejrychlejší. A tož jest také jistě velmi prospěšné pohodlí, když kdo může co nejrychleji o každě věci zvědětí, a což by rychlého opatření potřebovalo, to co nejrychleji opatřiti.

• Potom pak, když rok přeběhl, shromáždil své vojsko do Babylona a praví, že tehdáž sebral sto a dvacet tisíc rejtharů a dva tisíce vozů kosních a pěšího lidu šestkrátě sto tisíc. Takový tedy lid maje již zhotovený, i vzal před sebe to tažení, skrze kteréž sobě všecky národy podmanil, kteřížto od syrské země až k Červenému moři bydlejí. Potom také praví, že do Egypta táhl a všecek Egypt sobě podmanil. A tak již potom tyto meze byly jeho království: k východu slunce Červené moře; k půlnoci Pontus Euxinus, Černé moře; k západu Cypr a Egypt; ku poledni pak mauřeninská země. V kterýchžto všechněch krajinách a zemích, kteréž v těchto hranicích království jeho byly zavřiny, ne všudy jest vždycky pohodlné povětří k bydlení: v některých sie pro veliké horko, v některých pak pro velikau zimu, v některých pro veliké povodně a mokra a v některých pro veliké sucho a nedostatek vody. Z té příčiny chtěje Cyrus v prostředním a mírném povětří bydletí, zimním časem býval dvorem svým sedm měsíců v Babyloně, nebo ta krajina vždycky jest teplá; jarním pak časem za tři měsíce býval v Susis; letním pak časem, když největší horko bývá, za dva měsíce býval v Ekbatanách. Což když dělával, tehdy jakž tomu chtějí, vždycky bydlel v jarním teple a v jarní studenosti a tak v pravém jarním povětří. Všickni pak lidé tak velikau lásku k němu měli, že každý národ domníval se, že by jim hned něco na tom sešlo a ubylo, kdyby Cyrovi něco toho neodsílali, což se v jejich zemích nejlepšího rodilo, aneb cožkoli se pěknějšího mimo jiné krajiny u nich plodilo a lépe odchovalo, aneb jakéž koli dílo u nich ozdobněji a řemeslněji bylo děláno a zkrátka, cožkoli v které zemi pěkného a dobrého bylo. Takž take

i každé místo tak činilo, ano i každý nejprostější člověk tak myslil, že hned bude bohatší, když jednau mohl něco vděčného Cyrovi učiniti. Nebo Cyrus žádným nepohrdal, ale od každého, což mu koli kdo něco toho, čehož u nich dostatek bylo, daroval, všecko vděčně přijímal a proti tomu zase jim to daroval, čehož u nich málo bývalo. 5

Potom když mu již čím dále vždy více let věku jeho přibývalo, jsa již velmi starý, přijel po sedmé za svého panování do perské země. A již mu otec a matka jeho, jakž rozuměti jest, dávno před tím byli pomřeli. Protož Cyrus i tehdaž ty oběti, kteréž u Peršanův králům jejich starodávnými právy vyměřeny byly, vykonal a podlé 10 starodávného předkův jeho obyčeje sám v průvodu perském v jejich zemi obyčejném napřed šel a v něm jejich vůdcem byl, a tu také všechněm podlé obyčeje svého znamenité dary daroval. Když pak některý čas na svém královském hradě na lůžku usnul, i měl takový sen. Zdálo se mu, že k němu přišel nějaký muž mnohem divnější, by- 15 střejší, krásnější a důstojnější než-li jiný prostý člověk, a řekl mu: Stroj se, Cyre, již půjdeš k Bohu. Takový tedy sen maje, probudil se ze sna a hned porozuměl, že se již skonání jeho života přibližuje. Protož hned nabrav hojných obětí, obětoval je Bohu, vlasti své a slunci, i jiným všechněm bohům, kterýmž Peršané podlé obyčeje svého na 20 výsostech oběti činívají, a při těch obětech takto se modlil, řka: Ó Bože otců mých, ty nebeské slunce, a jiní všichni bohové zvláště pak ty nejvyšší Bože, přijmiž ode mne tyto poslední oběti chval a vděčnosti mé, kteréž tobě nyní na poděkování za mnohá a veliká tvá dobrodíní obětuji, že jsi mi netoliko skrze oběti, ale i skrze nebeská i zemská 25 znamení a ptáčtí návěští, ano i skrze mnohé lidské pověsti a zprávy to, co bych měl kdy činiti anebo nečiniti, vždycky oznamoval. Obzvláštěně pak z toho nejvíce děkuji, že jsem patrně tvau péči a tvé opatrování po všecken čas života mého při sobě poznával, a žes mne od toho ostříhal, abych se nikdy svým štěstím tak nepozdvihoval, abych 30 více o sobě měl mysliti, než-li pauhému člověku náleží. Prosim pak tvé milosti, račiž nyní i mým dítkám, manželce mé, přátelům mým i vlasti mé všelijakého prospěchu, štěstí a blahoslaveného života popřítí: mně pak jakýž jsi život račil popřítí, takověž také i skončení jeho račiž darovati. Když pak takové oběti i modlitby vykonal a domů 35 se navrátil, zachtělo se mu pospati a odpočinauti, protož se hned položil. Když pak ta hodina přišla, v kterauž se měl mýti, tehdy služebníci jeho, kteříž k té službě nařizeni byli, ptali se ho, chce-li se omýti? On pak řekl, aby ho nechali, že nyní velmi libě odpočívá. Opět pak, když přišla hodina večere, přinesli mu služebníci, jichž ta 40

povinnost byla, jeho jídla a pití. Ale on již žádné mysli a chuti k jídlu neměl, než toliko pít mu se chtělo, protože také s dobráú chutí pil. Potom pak, když i na druhý i na třetí den ten jeduostejný spůsob při
 5 a v perské zemi byli; povolal také i svých přátel a všechněch per-
 ských knížat a úředníkův zemských, kteřížto všickni, když se k němu
 sešli, (na takový spůsob) k nim začal mluviti.

29. Šimon Lomnický z Budče

pocházel z Lomnice nad Lužnicí, kdež se roku 1552 narodil. Verše
 skládati počal jsa školním správcem v Kardašově Řečici. Těkává mysl
 10 nedala mu zůstatí dlouho při učitelství, raději volil příjemnou službu
 na panství Viléma z Rožmberka. Brzy pak stal se majitelem výnosného
 hospodářství a veškeren čas věnoval rýmování a spisování děl prosai-
 ckých, jež pak pro přízeň a obohacení věnoval velmožům českým. Ze
 spisů jeho došly největšího rozšíření Kancionál a Krátké na-
 15 učení mladému hospodáři. Tímto a zvláště Kupidovou střel-
 lou vešel Lomnický ve známost císaře Rudolfa II., jenž mu v odměnu
 zásluh literárních propůjčil listu erbovního. Že by byl jmenován básní-
 kem dvorským a nadán skvělým platem ročním, není pravdě podobno
 již proto, že se o tom marnivý Lomnický nikde nezmiňuje. Roku 1618
 20 ztratí v požárem velkou část jmění odebral se do Prahy, kdež uchvácen
 byv proudem událostí přichytil se protestantův a složil na počtu krále
 Fridricha dvě písně. Ty došly prý u chátrý velké obliby. Avšak když
 vojsko české bylo poraženo, složil bezeitnou a potupnou píseň o odpra-
 vených vředech českého povstání. Byl sice pro podlízání stavům od-
 25 bojným volán k zodpovídání a pro obojetnost pokárán, ale nepotrestán.
 Lichá jest zpráva, že prý po přísném trestu v takovou bídu upadl, až
 musil do smrti na pražském mostě za almužnu žebřati. Přčinu k té
 pověsti zavdalo bezpochyby jméno Ptochaeus, na které Lomnický
 rodné jméno Žebrák si zřekl. Roku 1622 ztrácejí se o něm zprávy
 30 úplně.

Zasloužený odpor vzbuzuje Lomnického obojetnost a podlízavost.
 Písně jeho projevují sice veršovníckou obratnost, ale také prázdnot a
 rozvláčnost beze všeho vzletu a uměleckého jennocitu.

Z Instrukce mladému hospodáři.

O bohatství z chudoby.

Promluvila ústa svatá, že oheň zkušuje zlata,
 A zlato člověka zase, v každém věku, v každém čase.
 Není důvodu lepšího, ani dostatečnějšího,
 Kdo který člověk jaký jest, jako když se naň vloží čest,
 Že z chudoby ponížení přijde ke cti povýšení,
 Když zboží, statku nabude, chudoby, nauze pozbude:
 Toť všem lidem ho okáže, zřetelně toho dokáže,
 Jaký on chtěl dávno býti, kdy by byl mohl tu čest mítí,
 V které jest nyní postaven, jsa nad jinými vystaven.
 Známe, že mnozí dobří jsau, ale však za příčinou tau,
 Nebo zlí býti nemohau, majíc bídu, psotu mnohau.
 Jako sme mnoho vidali, že sau mnoho mluvivali
 Buďto o milostivosti, neb štědrosti, ochotnosti,
 I také o jiných ctnostech, vldnosti a šlechetnostech:
 Však když pozbyli své bídy a dosáhli lepší střídy,
 Velmi sau se proměnili, jako by již ti nebyli.
 Jsauc jako prv předece traupi, učinění příliš skaupí,
 Pyšní, nadutí, nádherní a svým přátelům nevěrní,
 Za ně sau se stydívají a svých krajanů neznají.

Budiž on pak ten kdožkoli, nechválí se to nikoli.
 Velmi mnohé nespůsoby, o nichž mlčím této doby,
 Při nich sau se nacházely, když cti, statku docházeli.
 Co medle, jaké's naděje, změnilo jich obyčeje?
 Povímť, můj příteli, směle, neb se to již dávno mele,
 Že honores mutant mores, sed raro in meliores,
 Čest, poctivost, mravy mění, ale řídko k polepšení.
 Snáze chudoba se snáší, nepne se a nevynáší;
 Nebo člověka snižuje, vnitř, také zevnitř ssužuje.
 Zlato pak naopak ryzí, když se to, jsauc někdy cizí,
 Do chudého měšce vbéře, hrubě se ven z něho děře;
 Nemůž se nijakž tajiti, musí na jevo vyjiti.
 Vydírá se, rozšiřuje, blyští se a okazuje.
 Neb chudý v nově bohatý, má-li tu některý zlatý,
 Zdaž s ním může pomlčetí, neb s pokojem posedětí?
 Ale užíš ho hrdého a velmi nepokojného,

Ano také nezbedného a mnohým lidem těžkého.

Příkladové toho mnozi, že. kdož bývali nebozi,

Když statku, zboží dostali, kdo jsau, sami se neznali.

Vždycky se spíš pohoršili, nežli se v čem polepšili.

35 **N**apopřád téměř padali, své dobroty pozbývali;

Ježto častokrát bohati, jimž štěstí nechtělo státi,

Když sau v chudobu upadli, potrativše to, čímž vládli,

Byli ctnostni učiněni, poznali se v ponížent;

Neb příčinu potratili, břemeno s sebe složili,

10 **K**terěz jim odporné bylo; tím dobroty jim přibylo.

Protož ty, dá-liť Bůh štěstí, že se budeš moci vznésti

Nad jiné, vstana z chudoby, jako teď z nějaké mlloby,

Buď dostaneš-li auřadu, poctivosti, dávámť radu:

Nehonos se a nepýchej, vši nádhernosti zanechej,

35 **A** neměň se v dobrotě ve všelikém svém životě.

Jednostejně vždy se chovej, a buď k přátelům takovey,

Jakýs předtím prvé býval, když si se kytli odíval.

Neb k čemu jest to dobré jen, jsa rovně, jak prv, týž a ten,

Když se v čubě býti vidíš, že se za přátele stydiš?

20 **V**šak se jen každý zasměje pro ty také obyčeje.

Pakli budeš v dobrém státi, budeť každý té etí přátí,

Přátelsky tě milovati, všeho dobrého žádati.

Věř jistě, toto naučenť že nejposlednějšť není:

Chceš-li ho následovati, budeš sobě děkovati.

O synu.

25 **A** zvláště pak máš-li syna, an rozum máti počtná,

nedej mu sem tam běhati a po ulicích tékati;

ale dej ho hned do školy, ať se přidrží řeholy.

Svěř ho mistru učenému, pobožnému a pilnému,

kterýž by ho pěkně učil, ne tak jako by kat mučil,

30 **než** víc slovy lahodnými, nežli ranami mnohými:

a nejprv čísti, psáti, potom grammatiky znáti,

i také dialektiky, retoriky i muziky,

toho sedmera umění, nad něž v světě žádné není,

při tom mravného chování a božských věcí pozuání,

35 **aby** se mohl živiti, církvi neb obei hoditi,

a tobě byl k poctivosti, k potěšení i radosti.

A v pravdě když tak mravného, tobě ve všem podobného

syna zde necháš po sobě, bys i umřel, ležel v hrobě,
budeš vždy živ tvým přátelům, a odepřeš nepřatelům.

Protož nelituj nákladu, žádného svého pokladu,
neb jej tu dobře schovávaš, když to na syna vydáváš,
jest mu v hlavě bezpečnější, než-li v truble nejpevnější. 5

Nebo necháš-li mu statku, může mu přijíti k zmatku;
ale hle, umění jeho nevezme leč smrt od něho.

Pak-li páchá lotrem hrubě, chodí v šibalově šubě,
že mu nic nevoní škola — jen ať nezahálí zhoľa,
dej jej tedy na řemeslo, byť mu zmládlí v hlavu vešlo. 10

Ať zvyká nějaké práce, nemohau být všichni záci;
však také lidé poctiví, jenž řemeslem etní se živi.

30. Bartoloměj Paprocký z Hlohov

(1510--1614)

pocházel z Paprocké Věle na Mazovsku. Když po vymření rodu Jagailova (1572) vznikly v Polsku nesnáze o nového krále, Paprocký stoje při straně rakouské bojoval proti straně protivné satirou. Když byl arciknížte Maxmilian od korunního kanceléře Zámojského, jenž byl hlavou strany protirakouské, poražen a zajat, uznal Paprocký za dobré uchýliti se před pomstou kanceléřovou na Moravu. Tam pod záštitou Stan. Pavlovského, biskupa Olomouckého, složiv Zrcadlo slavného markrabství Moravského odebral se do Čech a sepsal Diadoch 15
čili posloupanost knížat a králů Českých s oddily o stavu panském, rytířském a městském. Ve Slezsku konečně vydal Štambuch slezský. Všecky tři spisy jsou obsahu statisticko-rodopisného s četnými obrazy erbů panských, rytířských a městských. S počátku skládal spisy své polsky a jiní mu je překládali do češtiny, později naučiv se 25
jazyku českému dával si některé spisy jen opravovatí.

Ze Zrcadla slavného markrabství Moravského.

O úřadu hejtmanském. Jakým způsobem a kterého času v tomto slavném markrabství Moravském počátek svůj vzal.

(Knihy I. část I. kap. 27.)

Léta Páně 1241 za panování krále Václava v Čechách a za Boleslava Pudica v Polště veliké vojsko tatarské vpadlo do ruských krajín,

kteréhož byli dva hejtmani jménem Bati a Peta. A majíce štěstí, že jim žádný nepřekážel a odporu nedával, táhli až do Polsky beze vsí překážky své. Potom až do Slézska. A majíce při sobě moc vzali na sebe smělost a skrze ty všecky země až do Moravy se pustili. Ty krajiny mečem a ohněm polubivše umínili tím způsobem všecko křesfanstvo kaziti. Když pak v Polště počali tak zle hospodařiti, Boleslav král k žádnému odporu proti nepříteli se neměl, aby poddané své retoval, směřující toliko k tomu, aby on sám hrdlem svým bezpečěn byl, do Moravy na zámek Velehrad, kdež na ten čas klášter jest, odjel a se na něm zavřel.

Tatarové majíce takovou volnost ve všem, kostely kde které byly popálili, lidi staré z mordovali, kteří mladí byli, ty zjímali. Což když se tak dlilo, den jako den pohanů přibývalo a v krátkém času velice mnoho se jich strhlo, jichž počet pod správau těch dvou hejtmanův kladau pětikráte sto tisíc. Ty rozdělili ten lid na dvě: Bati obrátil se s svou polovicí do Uher. Peta pak s druhau kazil a plundroval Slézska i Moravu. Dařilo se mu na Slézska jako i v Polště, všudy kdekoli přišel, lid přestrašěný a zděšený nalezl. A když k Lehnici přitáhl, tu trošku odpor měl od těch, kteří se byli z Polsky a z okolních krajín, mnoho z lidí rytířských i pánův s poddanými svými, ku Jindřichovi knížeti

vidauce pána smělého a v rytířských věcech zběhlého, nemohauce se na tyrana již déle dívati (nebo již i Vratislavští měšťané z města vyjeli, zůstavivše je pusté) strhli. Tento maje pak své sídlo v Lehnici, odjeti odtud nechtěl, dokád by mu zdraví stávalo, umyslivši sebe samého i poddané své jakkoli bude moci brániti, mluví: „Lépeji jest mně zde s poctivostí hrdlo stratiti, nežli před nepřitelem (ačkoliv tak mocným) s hanbau utikati.“ A tak zvolal všecky lidi rytířské, kde o kterých věděl, kteříž povolně se najiti dali a o tu raddu drželi, kdo by vůdem mezi nimi měl býti, aby nepříteli mohli dobrý odpor dáti. Přitáhl k němu též mistr pruský s svými křížovníky, knížata slezská a polských pánův

nemálo. Měl též lidu pěšho víceji nežli jízdného. Ten lid pěší měl praporec, na němž byla namalovaná pašije. Když pak Tatarové k Lehnici se přibližovali, Jindřich kníže se všim svým lidem i s těmi, kteří k němu na pomoc přijeli, vytáhl proti nim, nedbajíc nie na vejstrahu Boží, kterauž mu učiniti ráčil. Když jel mimo kostel Panny Marie, tu

vypadl kámen před nohy jeho z celé zdi a nenatřené. Načež ti pánové patřice, všickni byli v velkém myšlení, nechtěli jemu toho dopustiti, aby se měl s nepřátely potkati, předkládajíc mu vejstrahu Boží. Ale on tím přestrašěn ani jejich řečí od předsevzetí svého odveden býti nemohl, pospíchajíc, aby dřívěji, nežli nepřítel jej nadtáhne, lid svůj

sšikovati mohl. Vida pak, že nepřátelé na čtyry strany se rozdělili,

on tím způsobem chtěl své spraviti, což i učinil a na strany je rozstavil. Ale větší nepřátelský jeden hauf byl, nežli jeho všecko vojsko.

A když bitvu začali, (ačkoliv se s svými statečně bránil) veliké síle nepřátelské odolati nemohauc poražen. Tu mnoho slavných a vzácných lidí zhynulo, mezi kterýmižto i kníže Jindřich zamordován 5 jest. —

Uslyšavše Moravané i Čechové o takové zlé příhodě, starali se o to, aby mohli co nejdříve bratřím a susedům svým proti nepřítelům retuňk a pomoc nějakou dáti. Král Václav Český chtice lid ten, kterýž se do měst jeho zběhl, před pohany obrániti, hned co nejspěšněji mohl 10 vypravil s lidem svým jednoho z pánův předních raddu svau, kterýž nosil za erb hvězdu žlutau o osmi rozích, poručivši mu, aby vojny s nepřátely nezačínal, toliko města Holomauce aby snažně a hrdinsky bránil. Nebo to věděl o nepříteli, že není smělý ku dobývání měst a zámeků. Lid ten, který byl v Holomauce, uzřevše pohanskau silu, z velikého 15 strachu a bázňě prosili toho hejtmána, aby se sám v té věci šanoval a nepřátelů proti nim víceji nehněval radie mu k tomu, aby město kázal otevřiti a dobrovolně se poddati. Hejtman ten lid přestrašený s velikau prací od toho předsevzeti jich odvedl a pod hrdlem zapovéděl, aby žádný z místa svého, kde postaven bude, neodcházel. Když 20 pak pohané směle k šturmu šli, k čemuž je Peta přinucoval, též sám ke zdem hareujie nabíhal. V té jeho smělosti, nenadále od hejtmána oštipem proboden, s koně spadši scepeněl. A nevěda, koho jest zabil, ustoupil zase do města. V tom Tatarové pochytili tělo Petovo s velikým pláčem a s strachem od města, kteréž byli silně oblehli, odtrhli, a do 25 Uher k onomu druhému hejtmánu svému se obrátili. — Hejtman lidu moravského rozkázal všem za to Pánu Bohu děkovati a sám velikau pochvalu ode všech obdržel. Za kteraužto jeho hrdinskau práci král Václav daroval jej v Moravě jedním krajem, kdež on založil zámek, nazvavši jej od příjmi svého Šternbergkem, kterýž až po dnes stojí a 30 tím jménem se jmenuje. A tak ten slavný muž úřad hejtmanský nejprvé v Moravě obdržel. Bylo jeho vlastní jméno Jaroslav, kterýž tau svau rozšafnau službau, všech svých slavných předkův rytířské a hrdinské činy ozdobil, o nichž mnohé paměti máme, jak králům svým věrně a spravedlivě, též i zemi a vlasti své slaužili. Potomei jeho dlouhý čas 35 v Moravě tyž úřad spravovali. Po nichž nachází se Markvart z Hrádku hejtmanem Moravským, za času Jana Osmého, krále Českého. Ten král Jan, majie synův několik, když dorostli, staršímu království Českého, a druhým jako Joštovi a Prokopovi, markrabství Moravské oddal, jak jsem o tom vešjeji doložil.

Dlouhý čas tohoto Jaroslava potomci v veliké vzácnosti na Moravě, téměř až do těchto našich časů byli, a teprva teď nedávno zahynuli. Ale v Čechách jest jich ještě nemálo. V Holomauci v klášteře řádu svatého Františka, kdež na ten čas koleje jezuvitská jest, ti pá-
5 nové z Šternbergka pohřeby své mívali. V kterémž ještě dvě tabule široké, na nichž icones neb imagines jejich vymalováni.

Z Diadochu.

S mrt Mikuláše Zrinského.

(Z 20. kap. I. kn. I. dílu.)

Vida Mikuláš hrabě ze Serina, že v zámku zůstatí nelze, rozkázal Frankovi Šerenkovi, komorníku svému, sukni aksamitovan a jiné raucho
hedbávné přinéstí, a takto k přistojícím vojákům promluvil: „Nepotře-
10 buji nyní oděvu těžkého, ale lehkého, abych v něm bez překážky a tíže rytířsky se brániti mohl.“ A opět poručil sobě dáti klobauk černý hedbávný s záponau zlatau a peřím čapátkovým, kteréhož při svatbě obyčejně užíval, a roztrhnuv sukni dotčenau, sto dukátův, mezi kterými žádný nebyl rázu tureckého, v ni vložití kázal říka: „Aby snad
15 pohané neřekli, svláčejíce mne, že žádné kořisti při mně nenalezli.“ A vzav klíče od komorníka, kteráž každé noci při sobě míval, přiložil je k zlatým a řekl: „Jistě tomu věřte, dokavadž ruce mé tímto mečem (okazuje na ten, kterýž komorník držel) budau moei vládnouti, žádný toho ode mne neodejme; ale po smrti mé kterému koliv z nepřátel se
20 dostane, ten nechť toho užive, neb jsem se zavázal Bohu, že se nedopustím pohanům jíti a na divadla po vojsku voditi.“ V tom ohledávaje ruku svou, popadl meč jeden ze čtyř otec svého říka: „Tatot jest zbraň má, kterauž jsem cti a chvály dosáhl a nyní s tauž, cožkoliv Pán Bůh na mne dopustí ráči, statečně snesu.“ To mluvě, bral se
25 z pokoje svého maje za sebou pávězu a v ruce meč; neb žádau jinau zbrani se zaneprázdniti nechťel, ale poraučeje se Pánu Bohu, z Sigetu ujíti nemínil, než státau myslí všeliké protivenství strpěti. I vyšed na plac zámku, našel jízdné i pěší pohotově, jenž s dobytými meči nepřítelē očekávali. Zatím zámek dohoříval a žádným způsobem
30 oheň nemohl býti shašen, o čehož povstal dým hustý náramně, tak že křesťanům děle v zámku zůstatí možné nebylo. Protož hrabě ze Serina, zšikovav lid k bráně, takto k vojákům svým mluvil: „Nejmilejší bratři a bojovníci hrdinští! Sami to očitě spatřujete, že nepřítel víc ohněm nežli branným mečem nad námi zvítězuje; ale poněvadž to
35 Boží dopuštění jest pro nepravosti naše, nelze než takovou pokutu.

sněsti trpělivě a udatně. Poněvadž pak zavázání jsme vespolek, abychom pospolu živi aneb mrtvi zůstali, (což až do toho času splněno), nebyla by věc chvalitebná, přísaze své zařosti neučiniti. Protož když nás oheň se všech stran obkličuje, když nás již malý počet jest, když pro nedostatek potravy bližní naši mrav: kterakž na to neslzavýma očima patřiti můžeme? A mimo to všecko zdali zde shořeti chceme? Ne ovšem, ale vyrazme z zámku ven daufanlivě, a potkajíce se s nepřitelem, s ním branně se potkáme: neb jestliže statečně zemřeme, v nebi na věky věkův nepochybně živi budeme; pakli při životě zůstaneme, v pravdě slávy a chvály nemalé dosáhneme.* Ajble, v čele stoje, předehůdcem vašim budu, abyste věděli, koho následovati máte, a poznali, že srdce mé do smrti vás opustiti nechce.“ Tu poručil před sebou rozvinouti a nésti praporec císařský Vavřincovi Juraničovi a brány zámku otevřítí. Stál pak u brány moždíř, broky železnými nabitý, kterýž vystřelen jest s dýmem velikým. V tom hrabě ze Serina, zvolav třikráte „Jesus!“ z brány úprkem s dobytou šaví vyskočil, a lid jeho za ním, jenž se potkal s Turky na mostě a zmužilau s nimi bitvu svedl. Ale po dlouhém bojování padl s koně Mikuláš hrabě, jsa od janičarův na třech místech postřelen. Z čehož Turci veselí jsauce, křičeli: „Halaj, halaj, halaj!“ a křesťané do zámku ustaupili, kteréž Turci s zuřivostí stíhali, a hrnauce se valem za nimi do zámku, všecky mečem zbili, krom těch zajatých, jenž klobauky turecké s pintami na hlavách postavené měli. Janičaři, o kterého se vězně, buďto muže aneb ženu, srovnati nemohli, hned ho na drobné kusy šavlemi rozsekali. V placu v zámku ležely křesťanův velké hromady, že veházejíce tam po zabitých šlapati musili. Mezi valy zámku dolejšího krve se mohlo nabrati jako vody.

Když Turci zámky obadva opanovali, oheň, kterýmž ještě zámek dolejší hořel, dostal se do prachu v věži nějaké při zemi, kteráž z gruntu vyvrátil, od čehož zahynulo Turkův tři tisíce, kteříž od kamení a dříví sem i tam litajitelho byli pobiti. Pročez křik byl ve všem vojště plačících otcův, synův, bratří atd.

Janičarský hejtman hraběti ze Serina hlavu stál a ji Tureckému císaři odeslal, nevěda, že by byl již smrtí sešel; neb Mehmet baše chytře tajil smrt Solimana, že ani jiní bašata ani begové ani janičari o smrti pána svého nevěděli, kterýž byl 4. dne září první hodinu po obědích u Sikloše, míli od Sigetu skonál. Což aby v skrytější tajnosti bylo, dotčený Mehmet doktora císařského zamordoval, a nieméně, jakoby císař živ byl, rozkázal každého dne bubnovati, traubiti a na jiné nástroje hrati, nébrž i jídlo přistrojené na jeho stůl nositi.

Času toho když Soliman umřel, strhla se bouřka od větru veliká, kteráž císařské stany a baši Sokolovského moci převracela, a seno, slámu, z vojska do povětří roznesla.

Druhý div při téhož smrti, že Dunaj pod městem Tulnají tak kalný byl sám od sebe, že se za tři dni neučistil, aniž k pohodlí nějakému byl, jakž sami pohané a měšťané tulnanští oznamovali.

Osmého dne září hlava hraběte s jinými hlavami vojákův sigetských na kůl vysoký vstrčena a postavena od stanu císařského, co by mohl kamenem dohoditi. Při nich byly praporece sigetské špicemi dolů obráceny a do země vstrčeny.

Dáváno za každou hlavu vojáka sigetského deset dukátův od Mechmeta Beka, náměstka Solimanového. Za celý den Turci k tomu divadlu chodili. Devátého dne Mehmet Bek, baše Sokolovický, hlavu pana hraběte Mustafovi bašeti Budinskému bratru svému odeslal, kteranz on obaliv v raucho pěkné, po dvou sedlácích do Rábu mezi vojsko Maximiliana císaře dodal, odkud skrze Balthazara Batšana s velikau žalostí na Tšakaturnov odnesena, a tu v klášteře sv. Heleny v hrobě klenutém při Kateřině první manželce své z rodu Frankňšpanského, a vedle dcery a dvou synův jeho pochován.

Tak skončil Mikuláš hrabě ze Serina, hoden slávy a pověsti věčné 7. dne měsíce září léta Páně 1566., života svého let 48.

31. Václav Březan,

jehož památka co nejužěji spojena s archivem třeboňským, vyšel z historické školy bratrské. Povolán byl od Petra Voka z Rožmberka, přívržence Jednoty, k spořádání archivu a knihovny v Krumlově, seřadil listiny dle obsahu a sestavil rejstřík. Když roku 1600 Petr Vok panství Krumlovské prodal císaři Rudolfovi II., přestěhoval Březan archiv i knihovnu do Třeboně, načež k vybidnutí pána svého jal se spisovati obštný dějepis domu Rožmberského. Dovedl jej do r. 1609 ve třech dílech, které se ztratily; díl IV. obsahoval život pana Viléma a V. dílem o panu Petru Vokovi, posledním vladaři, celá historie zavřena. Z celého pak díla učinil krátký výtah. Březan přihlížel také k památkám jiných rodů šlechtických a psal na př. o pánech z Rličan, o rodech pánů ze Šternberka, ze Švamberka, Šlikův a j. v. Vypravováním přísně chronologickým zůstal sice na stanovisku annalistickém, ale za to nad jiné historiky 16. a 17. století vyniká svědomitostí, ne-stranností a znalostí starých listin. On první u nás vydatně užil heral-

díky k potřebám genealogickým. Ve správnosti, plynosti, obratnosti a uhlazenosti slohu nedostihuje svých vrstevníků. Poslední zpráva o jeho činnosti archivální pochází z října r. 1618.

(Pozn. Život Viléma z Rožmberka vydán v Praze r. 1847, život Petra Voka z Rožmberka vydal Fr. Mareš r. 1880, obojí péčí Matice české.) 5

Ze života Viléma z Rožmberka.

Pan Vilém podruhé byl poslem císařským v Polsku.

Léta Páně 1576 9 Januarii JMCá byv v Vidni, ráčil pana vládaře domu Rosenberského se panem Mataušem z Lojov na Altendorfu, hejtmánem knížectví Svidnického a Javornického, s svěděcím listem a instrukcí do království Polského na sněm do Ondřejova, kterýž držán býti měl 18 Januarii, vypraviti; kterážto instrukcí to v sobě summovně 10 obsahovala: Jakož jsau páni Poláci pořádně a slavně JMCú za krále Polského volili a vyhlásili oc. než že někteří naproti tomu se postavivše třetího dne po témž volení a vyhlášení císařském nejjasnější kněžnu, paní, paní Annu, dědičku království Polského za královnu vyhlásili, však na ten způsob, aby Štefanovi Bátorymu, vojvodovi Sedmi- 15 hradském, za manželku se dostanauc, na království mu dosednauti pomohlo; a poněvadž Polákům, tak rozdvojeným, vidělo se jinší sjezd k dokoncování též elekci položiti, z té příčiny JMCá legaty své vypravil, aby se se vši pilností snažili, kterakby pánů Poláků odporých mysl oblomice, k JMCé nakloniti mohli, všech cest vyhledávajice. A poněvadž 20 sotva páni Poláci a šlechta od kněžny Anny dědičky upustí, aby aspoň k tomu přivedeno býti mohlo, aby Arnošta, císařova syna, táž kněžna za manžela pojala. A tak pan vladař dle milostivé vůle a natizení JMCé tu jízdu do Polska, podruhé jednaje o království, před sebe vzal, ne- 25 prodlévaje.

20 Januarii, jinak v pátek den sv. Fabiana Šebastiana, přijel pan vladař do městečka Měchova. Odtud psaní panu Petrovi Zborovskému, vévodě a generalu královskému, žádajé rady, kde by dále příležitost obrátiti a bližěji k Jendřejovu měl.

28 Januarii na tom sjezdu v Ondřejově v království Polském 30 rytířstva odevšad dle retování volnosti aneb svobod bylo se sjelo do 20.000, a tu sjednali se o vévodu Sedmihradského.

Ale sluší i to věděti, jakž nahoře dotčeno, že pan vladař Rosenberský velikú (anobrž větší nežli dům Rakauský, nemluvě toho na zmenšování a ujmu téhož slavného domu) náchylnost od pánů Poláků jmel, 35 a za krále žádán.

Pan vladař pro tu k sobě náklonnost pánů Poláků v nemalém podezření u JMCé byl, jakoby on sobě více než domu Rakauskému přál a jednal. Pán rozumný, aby žádné lehkosti a škody i zkázy v té příčině nenesl, velmi maudře sobě vedl, před císařem dostatečně 5 nevinu svú ukázal, nýbrž i k tomu přivedl, dle dokázání věrnosti, že arcikníže Rudolf za krále Českého volen i korunován, Polákům také znáti dal, že v království vprošovati neb vkupovati se nemíní; než ačby legitimě, veřejně a jednosvorně od nich volen byl, žeby tauž jejich elekei však bez uražení JMCé pohrdnutí nechtěl. A tak na 10 oboji stranu zachovati se hleděl.

O alchymistech.

Léta Páně 1576. Již toho času i před tím pán (Vilém z Rosenberka) ráčil alchymisty fedrovati, nějakého Claudia Syrra, Daniele Prandtnera, nějakého Jeremiáše, item Bavora Rodovského oc. Pan Václav z Vřesovic a Petr Hlavsa z Liboslavě byli patroni alehymistů; 15 než Hlavsa s Prandtnerem a Jeremiášem laborovali v klášteře třeboňském; v čemž jim nějaká Salomena kauzelnice nápomoena byla.

Před tím léta 1574 nějaký pokladač alehymista byl na Krumlově, jménem Křištof z Hiršberku neb Jelení hory. Ten pána k jisté smlauvě přivedl, jakoby svým uměním jist byl; ale nedovedv nic, jako jiný 20 podvodník vyvázl.

Léta 1566 laboroval jeden doktor Leonhart Vychperger z Erbachu v Prachaticích; i toho sobě mnoho pan vladař vážil, a vlastní rukau mu psával. Carolus Vidman z Augšpurku, ten také alchymisty fedroval. Léta Páně 1565 Magister Antonius Michael již znám byl panu vladaři 25 Rosenberskému; o jeho podvodcích mnoho by bylo psáti. Léta 1570 Nicolaus Reusperger mathematicus (jakož se tituloval z Joehimsthalu) v tom se slyšeti dal, že vynalezl motum perpetuum, takovú věc, o níž žádný od počátku světa nevěděl, a to kolo vyrýsované pánu odeslal, jen aby něco na pánu vylauditi mohl.

Léta Páně 1577 9 Januarii předeepsaný alchymista Claudius Syrrus Romanus, přijat byv od pana vladaře za laboranta, podal JMti těchto 30 artikulů v Praze: 1. že při té službě páně svobodu duše i těla sobě vyhražuje; 2. než obranu v věcech poctivých od pána jmíti žádá; 3. v čas laborování aby žádný do příbytku jeho kromě JMt pán nechodil; 35 4. umění jeho aby zjevováno nebylo, než aby všemi živnými věmi náležitě opatřen byl; 5. ač by při té práci o zdraví přišel, aby vychování své od pána do smrti jměl; 6. kdyby z požeňnutí Božího se zdařilo a filozofský kámen dokonán byl, pán aby s ním o něj právě se rozděliti

ráčil; 7 než za dokonání toho díla a kamene že Claudius nepřipovídá, ale v rukau Božích zanechává; než toliko práci, že vynaložiti chce, v tom se zavazuje. Ten jistý skrze Václava Vřesovce k JMti pánu byl kommandován.

• Léta Páně 1588 28 Aprilis tak poznamenáno rukau někdy dobré a vzácné paměti pana Viléma z Rosenberka: Toho dne vsazeno do díla a začato od písaře Třeboňského: nebo pan Edvardus písaři dal tincturam, aby dělal. Než co tingováno, zlato-li či stříbro, a jak mnoho, nenacházím a s jakým užitkem, ale sotva, nebyl-li to podvod. 5

Léta Páně 1592 15 Julii pan vladař (Vilém) tak byl velice od těch podvodných alchymistů jatý, že jim divné zápisy od sebe činil, jako i nějakému Křištofovi z Hirštemberku, hejtmanu, když lživě dal se slyšeti, že dvě tajnosti umí, předně v měsíci jednom stříbro v zlato ryzí proměňovati s paternásobným užitkem, druhé z jedné hřivny stříbra tři loty čistého zlata vytáhnauti. Chtěv pán tomu se naučiti, kdyby mu to ukázal, přislíbil mu darovati, a k tomu se zapsal, 6000 dukátů. 15

Nad to výše tak mnoho jim věřil, že jeden pána navedl, že zlatí v zemi jako jiná semena, když se k tomu připraví, růsti mohau, a tudy vmluvil na pánu 80 dukátů, a sázal je v jistém místě do země, pokropovav k tomu strojenými vodami. Za některý den dohlídnuv k nim, a když svů chvíli uhlídal, vybral semeno, vyvázl přeč, a tak pána podvedl. 20

Ze Života Petra Voka z Rožmberka.

Petr Vok prodav Krumlov dal archív přestěhovati na Třeboň.

Léta Páně 1600 Junii 3. dne pan vladař ráčil se panem hrabětem z Serinu do Prahy jeti a tam byvše 22 neděl, pořád počátek jednání s J. Mí Císařskau o panství krumlovské učinili, tak aby pan vladař o jinštech svých panstvích a zboží mohl poříditi bezpečně. Kancelář Vintř mmožné příčiny předkládal odbytí panství krumlovského i té, že pan Vencelík 20 tisíc čekati nechtěl, a to se se panem z Kolovrat všelijak snažili na vzdoru pánům z Švamberka s domem Rožmberským erb- nunky zavázaným, že králi to panství do rukau uvedli proti všemu obyčeji a právu starých Čechů. Za to od císaře darováni. Ale potom čas ukázal, co tudy obmyšleli někteří, a ač hleděli pána dobře opatřiti, však se mohlo býti bez snížení a posměchu uvedení na ten slavný dům i dědice jeho, když klášterové i hory všecky stříbrné odcizeny a 35

když sobě páni vespolek věrni nebyli i kdo mu jim věrně učiniti mohl. A tak sau zemi svú prodávali ničemně.

• Novembris dne VII. v auterý po sv. Linhartu pan vladař domu Rožmberského veselí svatební hlučně se vším dostatkem a aupravau panu 5 Janovi hraběti z Serinu, ujei svému, a panně Mariji Magdaleně šlechtičně z Kolovrat, pana Volfa Novohradského z Kolovrat a pani Judit Kolovratové z Šternberka dceři, na Krumlově Českém strojiti dáti ráčil; mezi předními hosti byli pan Krištof z Lobkovic, nejvyšší hofmistr k. Č., na místě J. Mi Cisařské a pan Adam z Šternberka, sudí nejvyšší, a jiných 10 nemálo z pánů a rytířstva. Pěkně se ta svatba okvasila, nežli že čistě kradli stříbro, šatstvo ložní, a to čeládka některých hlavatých. Něco toho zase v Praze skrze nějakú děvečku se doptali a židům poručeno, aby netoliko v Čechách, ale i v Moravě na tu krádež pozor dali. Šimon Lomnický z Budče také svými bystrými, dvorskými verši při též svatbě 15 zašimonil a pány hosti, v odpořích tuhých byv s Voldřichem Kalenicí, obveselil.

Léta Páně 1601 Januarii 29. J. M. pan Petr Vok z Rožmberka ráčil z Krumlova odjeti ku Praze. Václav Březan s truhlami, v nichž 20 přední listové složení byli, při J. M. až na Třeboň se stěhoval; a toho roku valně stěhovány jiné všelijaké věci na Třeboň z Krumlova.

Novembris 16. z poručení J. Mi pana vladaře Václav Březan k přestěhování bibliotheky z zámku Krumlova na Třeboň počal toho dne knihy do truhel sklízeti a zkládati; přes dvě neděle s nimi práci vedl. Nakladl XXIII truhly plné, papirem a slamou po stranách, aby se ne- 25 ztlačily, opatřil; zimním časem, když dobrá silnice byla, na Třeboň voženy. Ležely v truhlách na Třeboni až do 1604. léta; potom v zimě nošeny do nárožní světnice k ryňku k vysušení. Než listové kromě privilejí domu Rožmberského ještě na Krumlově v kaple svatojirské staré ještě pozůstali ianuario a februario měsíce nastávajícího roku do 30 sudů složení a pobiti i v truhlách opatřeni a také na Třeboň dovezeni, a tak ti skleповé do čista vyprázdňeni. To stěhování šlo časné velmi valně netoliko z Krumlova, ale i z obory netolické.

Povaha Petra Voka z Rožmberka.

O dobrotivosti pana Petra Voka mnoho by se mohlo vypravovati, kterých druhdy někteří poddaní obmyslni zle užívati chtěli až pfilíš, 35 kdyby od věrných služebníků pán pamatován nebyl. Kterak služebníky své mnohé obohatil, dlanho by bylo o tom vypravovati.

Symbolum jeho bylo: In silentio et spe. I to sluší věděti, že pán ten proto, aby maudře, opatrně a křesfanský živ byl a na smrt usta-

vičuně pamatoval, hlavu umrlčí vdy na prkýnku obzvláštním vyvýšeném nad svým stolečkem v pokoji jmíval a tovaryšství s hlavičkou umrlčí zlatou z osmi dukátů nařídil, kteréž na hrdle svém nosil s nápisem na jedné straně: „Memento mori“ a druhé: „Cogita aeternitatem“. A to rozdával dobrým svým pánům přátelům, paním a pannám, dav na 5 to zvláštní rejstřík k zapisování týchž osob udělati.

Byl pán postavy spanilé, vyšší nežli pan Vilém bratr jeho, vzezření libého, spůsobů vážných, právě knížecích, promlouvání rozumného, milosrdný, přívětivý a, ač se hněval, však žádnému nelál a nezlořečil, než mírnými slovy domlouval. Pán veselý, šprimovný, avšak v sešlosti 10 všecken se na pobožnost oddal, rád pobožné knihy četl, slova Božího poslauchal. Byl nových věcí žádostivý a všelijakých umění a kunštů milovný, na něž veliký náklad činil, a zvláště kochání a libost j měl v stavení, v čemž se panem bratrem svým se srovnal. Obyčej jeho byl, více státi než seděti a procházeti se, tak že i mladým se páne 15 setrvati bylo obtížné. Pán velmi udatný, smělý a poněkud jako opovážlivý v tom, že k divokým šelmám, medvědům, lvům, koňům, psům směle šel bez strachu. A summau nevím, co by se nedostávalo při takové heroické osobě, nežli na čež sám na smrtedlné posteli nařikal, že v literním umění nedal se lépe cvičiti. 20

32. Václav Budovec z Budova,

vůdce stavů protestantských, výmluvný řečník na sněmu českém a světská hlava Bratří, narodil se r. 1547.⁵⁶ Nabyv obecného vzdělání doma cestoval 12 let v cizích zemích, kde seznámil se nejen s předními učenci a přinučil se několika jazykům, ale spatřil také dvory nej přednějších knížat a králů evropských. Brzo po této cestě jel 25 s poselstvím císařským do Cařihradu. Tam přebýval 7 let a naučiv se turecky pilně prostudoval koran. Vrátiv se do vlasti vydal tiskem Antialkoran, spis namířený proti učení Mahomedovu. S Karlem z Žerotína podporoval arciknížete Matyáše proti císaři Rudolfovi II. a měl největší zásluhu o vymožení majestátu. Protože v povstání českém 30 odporučoval volbu Fridricha Falckého a po korunovaci od něho přijal praesidentství nad appellacemi, zemřel na popravišti dne 21. června 1621. Důležitým pramenem dějepisným jsou jeho obšírná akta a příběhy od r. 1608—1610.

Z předmluvy k Antialkoranu.

Pan Budovec vypisuje, s kým se dostal do Cařihradu, a proč studoval koran.

Bůh ráčil jest hned nejprvé v pacholetství mém srdce mých milých rodičův k tomu nakloniti, aby mne ven z království Českého do cizích zemí na učení vypravili, což jest se stalo léta 1565. A tu projevši já nejpřednější království křesťanská, a pozdržev se v nich při učení v akademích, ano také spatřiv nejpřednějších potentátův, králův a knížat dvory a zprávy jejich i vlaskau zemi a Řím, a navrátiv se z požeňání Božího, zase do Čech k milým rodičům léta 1577. převelice sem žádostiv byl také na východní země (kteréz Turek ten Gog a Magog, jenž jest auhlavní všeho křesťanstva nepřítel, křesťanům odňal a je opanoval) také projeti, a jaký tam spůsob jakž ohavného tureckého náboženství, tak i ještě jaké dílo Boží při křesťanech, pod tím jhem tureckým co v nějakém zajetí babylonském bydlících se nachází, spatřiti, kdežto vždycky těžší duchovní než-li tělesné zajetí a zavedení sem býti rozvažoval. A když jsem o též jízdě přemýšľoval, ráčil jest mi Pán Bůh mimo všechnu nau naději požeňati, že nepobýv já než kolikos málo neděl doma, již se jiní po mně ptali, chtěl li bych s poslem J. M. Císařské, panem Joachimem Syncendorffem do Konstantinopole jeti. K čemuž sem ihned s radostí přistaupil a s mnohými z stavu panského i rytířského z Čech i z Rakaus vzácnými lidmi (z nichž mimo mne a pana Kryštofa Fictuna, aby kdo již živ býti měl, kteříž na tu cestu se vydali, o žádném nevím) se vypravil. Z kteréhožto tovaryšstva muozi daleké cesty do Egypta, do Damašku, do Babylona, Arabie i do Persie jsau před sebe vzali, jako i týž pan Kryštof Fictum, muž učený a u víře křesťanské osvícený a horlivý Pána Boha milovník: ale já byv hofmistrem posla císařského dvoru, a pan doktor Pec sekretářem, a majíce sobě obadva některé tejně věci J. M. C. tam k vyřizování svěřené, musejíce jiz tam (což v pravdě mi velmi odporné bylo) na místě zůstávati, a spolu s jinými neměti aspoň Jeruzaléma spatřiti, v tom sem se ustanovil, abych bedlivým písem svatých čtením o tom nebeském a věčně trvajícím Jeruzalémě a o té věčně zaslíbené zemi, kterážto zemská země nebeskau zemi, a zemský Jozue nebeského Pána figurovali, přemýšľoval: též také, abych jakž spůsob v náboženství aneb raději v bezbožnosti, tak i zprávy turecké nějaké poznamenáníčko sobě učinil, a toho tyrana a Antikrista tureckého s básněmi a podvody jeho jiným jako povy-rejšoval a vymaloval. K čemuž mi i toto velice napomáhalo, že sem měl s sebou Alkorán, kterýž jest v Hyšpanii z staré arabské řeči,

takž jakž byl od Mahometa sepsán, do latinské řeči přeložený, jenž jest se stalo léta 1143. A potom za času Lutera léta 1550. s předmluvau Filipa Melanthona vytištěn. • A ten maje já, tu jsem netoliko s Turky, ale i s renegaty (totiž odpadlíci od víry křesťanské, kterýchž tam ne na sta, ale i na tisíce jest) za často rozmlauval, tak že se sami tak přehlaupým básním, kteréž od počátku světa při žádných pohanech nebyly, diviti a smáti musili. A tak vlastním svým svědomím přemoženi jsauce na to přicházeli, aby nic o Bohu a životu věčném nevěřili, ale všelijaké náboženství podle smyslu Epikurů a Saduceů, toliko za řád politický měli, a takové náboženství oblibovali, kteréž by tělu pohodlnější bylo, a k slávě a zvýšení v světě víceji vedlo. I poněvadž jsem tam v Konstantinopoli toho Goga a Magoga, což se na česko vykládá banda zakrytá, totiž z Starého a Nového Zákona předivná lepenice, v níž se ten satan ukrýti v svém alkoránu usiluje, to vše sám očitě spatřil, s Turky a nejvíce s apostaty, totiž od víry křesťanské odpadlíky, o tom rozmlauval, lépe nežli ti kteří jen o slyšených věcech pší.

33. Křištof Harant z Polžic a Bezdrůžic

pocházel ze staročeské rodiny rytířské. Narodil se r. 1564 na Klenovém u Klatov. Hned z mládí učil se jazyku řeckému a latinskému, vlaskému a německému a dostal dobrý základ v pěkných uměních, zejména v hudbě, jejímž potom byl ctitelem velkým až do smrti. Osm let ztrávil při dvoře arciknížete Ferdinanda v Inšpruku, kde měl příležitost vědomosti své rozšířiti a nových nabyti. Po smrti otcově vrátil se do Čech a přijal velitelství nad oddělením vojska českého proti Turkům. Po válce podnikl se švakrem Heřmanem Černínem z Chudenic cestu do Palaestiny a do Egypta. Potom byl v dvorských službách Rudolfa II., jehož přímluvou přijat byl do stavu panského. R. 1608 vyhovuje žádosti pánův a přátel vydal popis cesty své tiskem, v němž vypravuje obšírně, netoliko co se jemu a tovaryšům přihodilo, nýbrž i popisuje krajiny a místa, která viděl, a líčí náboženství a zvyky obyvatelů. Sečetlost a učenost projevuje tam ohromnou, ale ne menší také ctížádost, ježto chtěje jmin býti za muže učeného tak často se rozličnými spisovateli dokládá, že vypravování místy nudí čtenáře. Obrazce k cestopisu připojené kreslil sám. Po smrti Rudolfově těšil se Harant stejné přízni u nástupce jeho Matyáše II. Když stavové pod obojí opanovali sněm zemský, přestoupil k náboženství pod obojí, aby

zaujmouti mohl některý vysoký úřad, a táhl s Thurnem proti Vídni. Od krále Fridricha přijal praesidentství komory české, ovšem jen na krátko. Po bitvě bělohorské obviněn, odsouzen na smrt mečem a 21. června 1621 popraven.

- 5 (Pozn. Cestopis Křištofa Haranta přeložil r. 1638 do němčiny bratr jeho Jan Jiří. Druhé vydání české obstaral Erben 1854, 1855 nakladem Matice české. Obširné úvahy o cestopisu Harantově napsali Dr. M. Rypl v List. filol. roč. XIII. a Dr. J. V. Prášek v ČČM 1893).

Přirovnání kostela hrobu Božího ke kostelu sv. Víta na hradě pražském.

(Z I. knihy 22. kap.).

V jeskyňce hrobu Božího slyšeli jsme mši čtenau, a když se mše
10 dokonala, počalo se rozednívatí, tak že jsme mohli každý, kde se mu
libilo, po kostele se procházeti: a já maje ingaust aneb černidlo s se-
bau, spisoval jsem sobě věci výš i níže poznamenané dosti obširně, a
to jsem do vlasti své s velikým nebezpečenstvím přivezl. Nebo Turci,
kdyby byli to shlédli, mohli by mne za zrádce a špěhéře, jakobych
15 věci regimentu a tejnosti i pevnosti jejich se dotýkajitel spisoval, držeti,
a snad i proto trestati.

Co se vypsání kostela, v kterémž hrob Boží jest, dotýče, poně-
vadž jsau jini, a obzvláště Oldřich Prefát v knize svého putování
obširně všecko jeho stavení a gruntovně poznamenal, tam čtenáři
20 upřímnému předně ukazujte, nicméně předece něco pro doložení toho
výslovněji vyjádřím a napiší.

Dvěře do kostela jsau proti polední, v témž položení jako dvěře
kostelní sv. Víta k palácu ven, a krom těch jedněch dveří žádných
jiných do něho není.

25 Vnitř v kostele sv. Víta v kaple sv. Šebestiána, kdež nyní sakri-
stia jest, rozuměj, že jakoby v kostele hrobu Božího byla kapla blaho-
slavené Panny Marie, v níž tolikéž sakristia a za ní refektorium jest,
přirovnati se může.

Odtud jdauc okolo káru u sv. Víta k východu, ta první kapla
30 po sakristii, slove svatě Anny, jest nápodobně položením, jakoby kapla
vězení Krista Pána byla.

Druhá kapla po ní u sv. Víta slove sv. Voršily a jedenácti tisíc
panen, v níž se páni z Pernštejna kladau, jest coby bylo místo, kdež
jsau haubu v octě a žluči namočíe, píti Pánu Kristu dávali.

35 Třetí kapla sv. Jana, v níž Břetislav, kterýž na lovu aneb na
štvaní byl zabit léta 1100., a Bořivoj. bratr jeho, téhož kostela sv. Víta

kantor 1124., knížata Česká, Vratislava prvního krále Českého synové pohřbeni leží, jest jakoby byla kapla v jerusalémském kostele, kde jsau o sukni Krista Pána los metali.

Čtvrtá kapla slove sv. Apollináše, v níž páni Berkové své pohřby mají, jest jakoby byly dvěře dolů do kaply svaté Heleny, kdež tři křížové nalezeni byli.

Pátá slove sv. Stanislava, kdež nyní páni z Šternberka se pohřbují, a v ní také leží pochování dva Čeští králové, oba jménem Přemyslové jinak Otakarové, z nichž jeden jest, ješto proti císaři Rudolfovi toho jména prvnímu v bitvě léta 1278. zabit byl: jakoby byla kapla, v níž pod oltářem stojí sloup, na kterémž Pán Kristus seděti ráčil, když mu na hlavu jeho korunu trnovou kladli.

Šestá slove sv. Alžběty, tu jest, jakoby byl schod nahoru proti východu na pavlač, kde nyní J. M. C. tejné rady a komorníci stávají a svá místa mají: rozuměj, jakoby na té pavlači nahoře byla kapla hory Calvariae. Sedmé jsauc dáleji k západu v kostele sv. Víta, na protě dveřm kostelním na zemi, tu kde kámen z mramoru nad hrobem dobré paměti urozeného a statečného rytíře, pana Mikuláše Mirkovského z Tropěie a na Mirkově, J. M. C. rady, hejtmana hradu pražského a nejvyššího písaře v království Českém, kterýž pochován jest léta 1575., jakoby bylo místo, kde Pána Krista mazali, nežli jsau ho do hrobu vložili.

Osmé u prostřed toho placu před kůrem pod varhany, kdež nyní hrobové jsau císaře Karla Čtvrtého a jiných Českých králův, z bílého alabastru za mříží železnou, stojí v témž položení kostela hrobu Božího kapla a jeskyňka hrobu Krista Pána.

Deváté, odtud zase jdauc k straně půlnoční, k sakristii aneb sv. Šebestiána před oltářem sv. Doroty, jest jakoby bylo místo těch dvou kamenův, z nichž na jednom Kristus Pán po zmrtvých vstání Maří Magdaléné se ukazuje, s ní mluvil, a Maří Magdaléna na druhém stála.

Sumau v tom kostele hlavním hrobu Božího, nákladně od mramoru, díla musivaco (v němž sloupův 10 mramorových, z kusu jednoho okrauhle vytesaných, a jiných šest z kamene čtverhraně zděných) vystaveného, a někdy za držení křesťanského od zlata a stříbra nad míru obohaceného, místa jsau skutkův Krista Pána, unučení, pohřbení a z mrtvých vstání, pod jedním přikrytím a v jednom stavení zavřená, nápodobně kaplám dotčeným v kostele sv. Víta; však dáleji stojí kapla jedna od druhé v kostele jerusalémském nežli v kostele sv. Víta, jakž se to vedlé poznamenání krokův nahoře poznati může. Jest také ta

chrám stavení nápodobně okrauhlého, jako sv. Víta; i kůr v témž položení jest, a však prostrannější jerusalémský a něco nižší od země do kůru nežli u sv. Víta, a v něm jest uprostřed díra mramorem obkládaná, o níž nám pravili, žeby měla u prostřed světa býti; ale o jistším a podobnějším prostředzemním světa místě nahore jsem dotekl. Toho kůru jsau v držení Řekové, a v něm sami své náboženství konají.

Také kostel jerusalémský nemá žádných oken jako kostel sv. Víta, ale toliko v střeše na straně západní velikau díru okrauhlau a nepřikrytau, skrze níž se dole v kostele nebe spatřiti může, kterau tam dosti světla s hůry jde; a jest zšíří na dva sáhy, sraubená z trámův dřevěných a na zdi kostela postavených, nápodobně co nějaký okrauhlý veliký komin aneb lufta, a stojí uprostřed ambitu, právě nad kaplau hrobu Božího; sice jinde všecko stavení krovny okrauhlými a olověnými plechy obitými přikryté zůstává.

O našem se po městě Cairu procházení, a co jsme v něm viděli.

(Z II. knihy, 18 kap.)

Nemohše k pyramidám ven z města pro vody vyjeti, i abychem času užili k jiným věcem, dali jsme se do procházení ulice a spatřování všeho, co bychom jen mohli spatřiti. A nejprvé šli jsme skrze jednu přední ulici města, od brány Nansre až k bráně Zuaila, v níž nejpřednější kupci a páni bydlí; v té několik kolleji a škol vystavených jest, a nejpřednější Gemelhazar slove, kteráž má ročních důchodův čtyrykrát sto tisíc na vychování studentův a jejich potřeby, a tu se uří zákonu jejich, a čtau o tom doktorův svých mnohé knihy, divných básní plné, kdež někdo povyeviče se něčemu, spíš bývá potřebován k auřadům, nežli jiný nic neuměje; a zvláště z jiných měst, když potřebují saudec a správce v náboženství i v právích, jehož eady jmenují, tehdy když do takové školy vzkáží, bývají jim propuštěné osoby hodné, jako z nějakého seminarium, totiž zahrady.

Kostely také přední jsme viděli, z nichž každý na den 10 dukátův platu stálého má. Při jednom, kterýž na nejbližším placu proti zámku stojí, praví, že škola byla, v níž léta 1566 vyšed oheň, do 9000 exemplářův a kněh jiných a jiných, a to psaných, a do několika set zlatými neb stříbrnými puklami ozdobených shořelo; a ten kostel jest podnes na větším díle pobořený, bez střechy a podlahy povrchu, toliko jsau na něm krancele, a v okních mříže mosazné a železné, po čemž znáti, že jest znamenitá věc před časy býti musila, anobrž nejspíše

od křesťanův za císařův Římských aneb Konstantinopolitánských vystaven býti musil.

Dál viděli jsme špitály, z nichž někteří mají do sta tisíc důchodův každoročně, a každého z jakéhokoliv národu do nich bez osob šetření přijímají a hojná pohodlí jemu prokazují, i lékařství pilně dávají, a to darmo, tak že kdo se vyhojí, může odtud vyjít, zaplatě prostým penizem Deo gratias; pakli by tam umřel, tedy co při sobě měl, toho žádnému nevydávati tam za právo mají.

Potom jsme skrze nejedny kotece kupecké, jež oni bazars a Vlaši fondiques jmenují, se procházeli; v některých nic jiného než plátna a kmenty rozličné indiánské, persiánské, alexandriánské a jiné se prodávaly; v jiném jsme viděli ceigy hedbávné všelijaké, jakéž se vymysliti mohau a jim podobných v těchto našich zemích nevidáme, nerei-li takového množství nemíváme; v jiných sama rozličných barev sukna, a nejvíe englická, florentská a francouzská; v jiných šamlaty a muchejry.

Potom jsme přišly k pěkně vystaveným kotečům, ze jména canelhalily, a v těch ve větším díle Peršané svá zboží měli od materií, zlatohlavů, stříbrohlavů, čalaunů a drahých kamení atd. i rozličných z Indii kupectví. Za kterýmžto hned stojí jiní krámové samých vonných věcí plní, jako ambry, pížma a co tomu podobného můž vymyšleno býti, v takovém množství, že kdo libru žádá koupiti, oni na sto liber ho nabízetí smějí.

Nejpřednější ze všech kotečů viděli jsme, kancala slove, kdež nic jiného, nežli co zlatého, stříbrného od drahých kamení a perel jest, se nenachází.

Jak pak koli mnohé handle u velikém množství aneb počtu v těch rozdílných kotecích a po různu po městě od rozličných národů se provozují a prodávají, však toho Turci pilně šetří, aby se ve všem každý spravedlivě choval a míry a váhy výsadně užíval; kdož by toho nečinil a shledán v tom byl, že falešnou váhau neb měrau prodával, ten bez milosti tímto způsobem trestán bývá: totiž zavěsí se mu na hrdlo veliký hliněný hrnce jako zvon, anebo opravdový zvon mají, vsadí mu na hlavu čepici s vocásky; vede jej pacholík za provázek skrze nos jemu protažený a jde před ním, a janičar jde vedlé něho tluka na ten zvonec holi, aby lidé slyšeli, že takového tudy vedau. Potom pak když se s ním, jak kterému daleko a jisté místo uloženo, navodí, ještě mu peněžitau pokutu uloží, kteráž dáti musí.

Potom jsme šli skrze uličky, kdež v některých sami ševci prodávali, v jiných sami krejčí, všecko již na prodej udělané a shotovené 40

věci, a tak po řemeslech jiných mnohých, až i kuchaři svau ulici mají, kdež maso skopové, velblaudové, bůvolové a jiných dobytkův, na mnoze pečené i vařené, s jiným vařením, jako rejží, hrachem, bobem, jáhlami atd. přistojené, item slepice, ryby a jiné věci prodávají.

5 Také jsme šli přes placy, na nichž samo rozličné ovoce v hojnosti prodávali; item saláty a čerstvé byliny, netoliko v Egyptě rostlé, ale také z Syrie, z Cypru a od jinud po vodě přivezené, bez nedostatku; potom kde samé oleje, loje a jiné tučné věci prodávají; jinde kde mauku, chléb a koláče. Jiný plac jsme viděli, na němž válečné nástroje,
10 oštěpy, špy, terče, šavle a jiné věci s dostatkem na prodej byly.

Nedaleko zámku jiný plac jest, na němž koně arabské a egyptské, velblaudy, mezky, osly a jiná potvorná zvířata prodávali, nad kterýmižto jejich koňmi největší jsme zalíbení měli, a v pravdě nikdy jsem pěknějších a spanilejších koní tak pospolu a tak na muoze neviděl.
15 Nebo jsau vysocí, vytáhlí, silní, subtilní a srsti lesknaté, tak že by s těžkem pěknější namalovati mohl; ovšem pak jsau rychlí, k tomu dobří a cviční, že by nad ty tuším pěknějších a lepších na světě býti nemohlo. O takových egyptských koních činí se zmínka v třetích knihách královských v 10 kap. těmito slovy: „Přivedli také Šalamaunovi
20 koně z Egypta a kaupě rozličné, a vodivali spřež vozníkův z Egypta za šest set lotů stříbra; koně pak jednoho za sto a padesáté“; což Budaeus de asse, lib. 4. na šedesáté korun vykládá, tak že čtyry koně za 240 korun stály. Na těch koních také umějí výborně Kairští se projížděti a jimi štolcirovati, okrášlice je pěknými ceigy a deky, aneb
25 jiným pěkným nádobím, a kdo téměř může s to býti, aby koně chovati mohl, ten musí ale jednoho, nemůže-li víc míti, a k sausedu třebaš přes jednu ulici, ovšem pak dále, na něm jeti.

Nedaleko těch kotečův kancali řečených jest stranau ulice auzká, v níž jsme viděli mnoho mužského i ženského, mladého i starého po-
30 hlavi z rozličných národův, avšak nejvíce mauřeninův, v služebnost a otroctví prodávati. Tu jsme se dívali, jak některý kupec přišed, divně sobě některau osobu z nich natahoval, ohledával jako jiné hovado, a odejda ten, jiný přišel totéž čině, a některému musili běhati, skákati, aby zvěděl, jsau-li čerstvého těla. Ti otroci na větším díle řetězy a pro-
35 vazy v hromadu svázáni, a vedlé mladosti aneb starosti, umění a hodnosti se prodávali.

Pan Černin chtěl mermo jedno mauřeninské pachole koupiti, a sotva jsem jej z toho svedl, předkládaje mu přičinu nebezpečnosti a pokuty, nemajíce té svobody sobě propůjčené, a také by nám je byli
40 nepropustili v Alexandrii na šify; rovně jako koně, jakovéhož jsme

velmi žádostivi byli kaupiti, ale peněz jsme k tomu málo měli, a také, bychom byli svobodu sobě vyžádali, však nebyli bychom ho po moři tak lehce dopravití mohli. Jiného všeho, jako kamení drahých, a zvláště pěkných a laciných rubínů, čalaunů, porcellán, koberecův a věci indiánských mohli jsme hojně nakaupiti, kdybychom byli dostatek peněz 5 měli, čehož nám velmi líto bylo.

Naprocházevše se až k nešpornímu času do libosti, obrátili jsme se do lozumentu našeho, kdež jsme toho janičara Francauza, jež jsme ráno pozvali, čekajícího na nás našli, a tak jsme spolu obědvali. Tu jsme rozličné věci rozprávěli, až se nám ten janičar dal do nař- 10 kání na svou bídu a neštěstí, od té doby co se poturčil a křesfauství se zhostil, litujíc toho s pláčem a pravě, že by se rád do vlasti své navrátil, a že v srdci věří v Krista Pána; však poněvadž se v Cairu oženil, na ženu a děti laskav jest, že na ně nemůže zapomenauti ani je opustiti; a ledacos jiného promlauval, až jsme nad ním lítost měli, 15 i zase pochybovali, aby snad toho, podlé tureckého obyčeje příčinu dáváje k ponuknutí nás něco proti víře pohanské mluvíti, nashvál nečinil, a nás polapě u vrchnosti neosočil, jakž se to jiným mnohým a často k velikému zlému jejich přihodilo; ale my se pamatovali na pověděni: „Kdo ti víc pochlebujc nežli žádaš, nebo tě chce oklamati, 20 anebo tě již oklamal“; jakož v té příčině Španělové maudře říkají: „aby o nepříteli toho, co myslí, nemluvil“, a zvláště v jeho zemi; a jsau tam obzvláštní špehéři a zrádci na to, aby přespolní kupce připochlebic se k nim prozrazovali a je o všecko připravovali, neb z toho mají částku svou. Protož jsme jemu na taková nařikání nic neodpovi- 25 dali, ale všelijak se do jiných řečí dávali; jako ku příkladu ptali jsme se ho, čím by to bylo, že na větším díle lid v Cairu tak hrubě nestatečného zraku jest a oči bolavých, ovšem pak velmi mnoho slepých se nachází? jakož pak i sám ten janičar velmi bolavé oči měl. Dal nám tu odpověď, že, poněvadž nečasto v Cairu pršívá a pro tu příčinu 30 prachu tlustě po ulicích jest, lid jízdny i pěši u velikém množství po ulicích chodící jej vzbuzují, tak že se přes celý den saditi nemůže, nýbrž vznáší se jsa velmi subtilný, náčerný co popel a sanitrovatý (jako i všecka země při Nilu řece), pročež do očí, jako i všudy po tváři a šatech padá, a zrak vyžírá a hubí. Alpinas de med. Aegypt. 35 pokládá příčinu zapáleného od slunečné horkosti prachu a pisku subtilného, kterýž se po ulicích tak hustě jako nějaká mlha vznáší a tau horkosti svou že zrak vypaluje a vysušeje. Ale já mimo ty příčiny také jejich lenosti a nečistotě přičítám jednu býti. Nebo viděl jsem to, že velcí Arabové a Egyptčané, jdouce po ulici, plné oči osazené 40

budau míti muchami a komáry, však pro lenost neseženau jich, ani rukau k tváři nesáhnau, nežli někdy chtěe je jako přestrašiti, zachrochtají v své řeči, a otevřenými ústy zakřiknau, jmenujice: Roch! načež mauchy neplaché a hladovité málo dbají. Anobř i matky jsem viděl
 5 děti malé nositi před sebou na ramenau, a vidauc plno much okolo očí seděti, že nebylo lze oči dítěti viděti, však je z nich nesehnaly; z čehož saudim, že hned z mládí mauchy a těm podobné jedovatě žízaly jim oči nanečistí, obžerau a nakazi.

34. Václav Vratislav z Mitrovic.

Mezi českými pány, kteří v dalekých krajinách cestovali a vrá-
 10 tivše se do vlasti rodákům svým popsali příhody své, nad jiné vynikl Václav Vratislav z Mitrovic, příjímím Turček. Narodil se r. 1576. Na školách jezuitských v Jindřichově Hradci více si oblíbil dějepis a zeměpis než mluvnici a slovník. Čítaje popisy cizích zemí dlouho toužil spatřiti vzdálené kraje, až nenadále přidán byl za komorní pachole
 15 Bedř. baronu Krekvicovi, kterého císař Rudolf II. s dary vyslal k vysoké portě. Na cestě této přes Budín a Bělehrad do Konstantinopole nic neušlo bystrému zraku Vratislavovu; všude, kde se vyslanec zastavil, zkoumal zemi, mravy, náboženství a řeč obyvatelstva. V hlavním městě tureckém s počátku vše dařilo se dobře. Brzo však se věci
 20 otočily, a Turci všecko vyslanectvo téměř zajali. Vratislav chtěl se poutí do Palaestiny zachrániti a odtamtud přes Benátky dostatí se domů, ale byl zachvácen morem. Mezi tím Turci zradou zmocnili se tajných dopisů Krekvicových, jej samého zabili a 60 osob vyslanectva nejdřív ukovali na galeje, pak vsadili do černé věže. Přes 2 léta strávil
 25 Vratislav o hladu a trýzni v té vazbě; r. 1595 dostal se na svobodu a přes Uhry vrátil se do Čech. Od té doby bojoval častěji proti Turkům. R. 1599 popsal jazykem českým cestování a zajetí své, jakož i mnohé zvyky a obyčeje Turků. V bouřích českých po smrti císaře Matyáše zůstal věren domu panovnickému, začez od stavů sice zbaven statkův,
 30 ale od Ferdinanda II. zase jimi obdařen a do stavu panského povýšen. Zemřel dne 25. listopadu 1635.

Příhody Vratislavovy byla první kniha česká, která před 100 lety lahodným vypravováním vzbudila na novo chut ke čtení a lásku k mateřskému jazyku, a nepřestanou nikdy býti okrasou naší literatury.

35 Pozn. Cestopis Vratislavův měl v úmyslu vydati Beekovský; proč k tomu nedošlo, neví se. Rukopis Příhod Vratislavových přichystal k tisku vnuk spisov-

vatelův Václav Hynek hrabě Vratislav a vydal jej teprva r. 1777 Pelzel, jenž také obstaral volný překlad německý. Druhé vydání pořídil Kramerius 1807, třetí Rozum 1855, čtvrté vyšlo r 1875. Přeloženy jsou také do angličtiny a ruštiny.

Z Příhod.

Z Adrianopole k Cařihradu.

(Z I. knihy.)

Hned z Adrianopole kudy jsme koli jeli, viděli jsme v těch místech hojnost kvítí, což nám bylo k nemalému podivení, protože ten čas 5 byl měsíce listopadu. V řecké zemi jest hojnost kvítí narcisového a hyacintového velmi vonného, tak že tím množstvím člověku té vůni nezvyklému hlavu i mozek uráží. Tulipán pak turecký skoro žádné vůně nemá, a však pro krásu a rozličnost barev mnoho lidé sobě ho váží; neboť Turci rádi se s kvítím obírají, a ačkoli nejsau hrubě 10 autratní, však na dosti špatný kvítek nestěžují sobě několik asprů neb krejcarů vynaložiti. Pana posla i nás také to kvítí a darové nemálo stáli; nebo když je janičari a jiní Turci za dar přinášeli, musili jsme hned některý asper zase darovati, a tím že jsme toho vděčni, 15 pokázati.

A v pravdě, kdo chce mezi Turky bydliti, nejináč se chovati musí, než jak do končin jejich vkročí, aby hned měšec otevřel, a dříve ho nezavíral, leč odtud zase vyjde: nýbrž peníze, chce-li co zjednati a viděti co nějaké semeno aby ustavičně rozšíval, poněvadž za peníze 20 sobě tam přízeň, lásku i vše, čehož žádá, způsobiti může. A byť jiný užitek z toho nešel, aspoň to dobré odtud jde, že jiného prostředku není, jímž by Turci, povahy od přirození divoké a od jiných národů vzdálení, šťastněji okroceni a ochlácholeni byli. Penězi Turci jako nějakým libým zpěvem ukojiti se dávají, jináč by lze nebylo s nimi 25 zacházeti a něco vyjednávat. Bez peněz národové cizí také by těžce mezi nimi bydliti aneb v ta místa přicházeti mohli, neboť jsou Turci v bráni peněz a darů nestaudní a nemírní. Také pašové i jiní velicí páni, když se jim nedaruje, smějí skrze své náhončí sami darů žádati, a někdy dosti špatné dary s vděčností přijímají. Jakož jednau v Konstantinopoli, když pan posel u Synan-paši chvílku k rozmlouvání míti 30 chtěl, a my též před pokojem jeho očekávali, mezi nás a mezi Turky do téhož pokoje ovčák ačamolglan, totiž branec křesťanský, ale již poturčený, přišel, maje na ramenau dobrého skopika, a vždy před dveřmi kudy pašovi se otvíralo, tak dlanu se točil, až paša ho zhlédl, a hned s tím beránkem před sebe ho pustiti kázal, skopika vděčně 35 přijal, a ovčákovi spíše nežli cisařskému poslovi audiencí dal. Ale

pravdu říci, nic horšího pan posel do sebe neměl, nežli že velice skaupý byl, a nerad peněz vydával, ješto věděl, že se za dary od Turků láska kupuje; čehož potom nebohý i s námi peprně zažiti musil, o čemž na svém místě povědino bude. Týž den dojeli jsme do Karistra, prosté
 5 vsi bez hospody, odkudž pan posel jízdného do Konstantinopole vyslal, a Pečovi, kterýž tam za orátora císařského byl, o příjezdu svém oznámil.

Dne 21. listopadu přijeli jsme do městečka Korlii, hodné připomenutí pro tu nešťastnou válku, kterauž sultán Selim s pašetem otcen
 10 svým v těch místech svedl, a pomocí koně svého, Karavulik, to jest černý vlk nazvaného, z bitvy utekl, hrdlo zachoval, a mezi Tatary překopské, kdež tehán jeho panoval, se obrátil. Po několika letech skrze veliké sliby a dary týž Selim císařství dosáhl, otec vystřelil, a v téměř městečku otrávití poručil, jakž kroniky turecké obšírně ukazují.
 15 Tu jsme nejprvé moře uhlédali, je vždycky na pravé ruce měli, a v tom městečku noclehovali.

Dne 22. listopadu, prvé než jsme do Selebrie, městečka u moře, přijeli, viděli jsme dosti patrná znamení starých náspů, kteří od toho
 města až k Dunaji na poručení poslednějšich císařů Řeckých udělání
 20 byli proto, aby kraj ten ohradau obsažený a zavřený, to jest vesnice, dědiny a zboží Konstantinopolitánských bezpečny byly před vpády cizích a barbarských národů. V Selebrii těšilo nás velmi veselé a rozkošné pohledění na tiché moře; jakož já také s některými jinými nemohl jsem se zdržeti, abych k samému moři bez vůle a vědomí pana posla
 25 a hofmistra doběhnauti a na moře, jehož jsem nijakž přehlédnauti nemohl, do vůle pohlídnauti neměl. I příběhše my na břeh mořský, a dívajice se na plování a zmitání delfinů a jiných ryb, skořepiny velmi pěkné a strakaté jsem sbíral, a do městečka vrátiti jsem se zapomněl. V tom Turci z městečka viděli na moři čajku neb koráb laupežníků
 30 mořských plavící se přímo k břehu s rozprostřenými plachtami, kterýžto koráb čaušové panu poslovi ukazovali, a aby čeládce daleko odcházetí nedovolil, napomínali ujišťujice, že ti mořští laupežníci třebaš
 přes noc někde na břehu zůstanau, a číhati budau, aby mohli některého ukrásti a odvésti. Ta záповěď když se oznamovala, teprv mne
 35 a mé tovaryše pohřešili, a zvěděvše, že jsme k moři šli, hned čaušové a janičari na koně vsedali, a chopivše se zbraně, a pokřik učinivše skokem k moři jeli, nás, an se na ten koráb díváme, a ještě od nás asi trojích honů byl, nalezli, a do městečka hnali. Z téhož pak korábu asi tři šipky z luku na břeh ti zloději vystřelili, a jeden janičar zase
 40 z ručnice proti nim vypálil. Tu jsme byli od pana posla přivítáni,

některí starší popráni, a já karabáčem, poněvadž tam žádných metel neroste, měl jsem pardus mítí. Však nejprvé od mého pána měl jsem velikau donluvu, ačkoli jsem vedlé poručení pánů strejeů mých hleděl se jemu tak věrně a poslušně zachovati, že žádné přičiny neměl, proč by mně láti, nad to pak mrskati dáti měl. Neboť já vždycky pomyšlení jeho, kdybych je byl věděl, učiniti jsem hotov byl a ve dne v noci přede všemi jinými jemu slanziti a zachovati se hleděl. Pročež on také na mne velmi laskav byl; teď pak já hrubě se prohřešiv, nevěděl jsem co jiného činiti, nežli se ponižovati a připovídati, že již do smrti bez vůle jeho a vědomí ničehož takového se dopustiti nechci. Také se za mne Turci, přičítajíce to mé mladosti a nerozumu, přimlávali, že jsem od pardusu vysvobozen byl, však mi předce kapitola čtena byla, až mne uši svédily. A tak má všetečnost a výskočnost, že jsem přede všemi jinými moře spatřiti chtěl, k tomu by mne byla přivedla, že třebaš, by o nás časně byli nezdědili, od těch mořských zlodějů byl bych zajat, a Bůh ví kam prodán byl. Tu jsme potom noclehovali.

Kterak poselstvo císařské v Cařihradu zajato bylo?

(Z III. knihy).

My všickni z toho jsme se radovali, že ten náš nejtůblavnější nepřítel z města vyjel, domnívajíce se, že tak v uzavřeném domě zůstaneme, a nic horšího nás nepotká. Ale zmýlila nás naděje. Nebo třetího dne Synan paša několik předních Turků k panu poslu, kterýž velmi nemocen ležel, jménem Ferharta paši lstivě a lživě poslal, aby hned vezma dva neb tři služebníky, k němu (Ferhartovi pašeti) přijel, že se nějakí latinští listové našli, aby mu je přečetl. Pán jsa více mrtev nežli živ prosil, aby ho při pašeti omluvna učinili, že mu nikterakž na ten čas na koni jeti možné není; jak bude ale zdravější, že se rád najítí dá. Ale oni stáli na svém, aby se přistrojil, a nechce-li dobrovolně, že jej přinutí, poněvadž také s sebau pro něho vůz mají. Pan posel vida, že jináče býti nemůže, černé aksamitové šaty uherské na sebe vzal, a poněvadž mu Turci pravili, že asi po hodině zase přijde, do vozu, kterýž červený saukenný byl, jakž za starodávna v městech užívali, a po žebříku do nich lezli, se posadil, a rozžehnav se s námi, od nás ne k Ferhartovi, ale ven z města k Synanu pašovi dvěma koňmi vezen byl, nemaje nežli patero čeládky s sebau. Přijda do ležení, hned ho jakožto nemocného do stanu, a služebníky jeho do želez Turci položili, janičářskou stráž všecky opatřivše; my pak, kteří jsme v domě zůstali, nic, kde se pán poděl, jsme nevěděli.

Až asi po dvou hodinách viděli jsme, an lidu na tisíce k našemu domu běží, řadau se staví, na střechy lezau, a posledně tak se jich mnoho shromáždilo, že jsme jich přehlédnutí nemohli. My pak nevě-
 5 dauce, co by to znamenati a jaké divadlo býti mělo, nejprvé jsme se domnívali, že někde v našem domě hoří; až po malé chvíli vidíme stráž, kteráž při popravách obyčejně se užívá, přímo k naší hospodě se blížíti. Za tau stráží jel subpaša, saudeci, mistři popravní, biřici a kati, nesauce v rukau řetězy. Tu oči všeho lidu na nás obráceny byly. K domu když přijeli, subpaša s koně i jiní Turci ssedali, a janičari
 10 s hřmotem a křikem dům náš otevřeli (čehož jsme se nenadali, nýbrž že pán náš zase k nám přijede, se domnívali) a všecky, kde koho dostati mohli, z domu, po pavlačích vedli a vlekli, a kruh železný každému na krk vhodivše, řetěz skrze něj prostrčili. Tu každý z nás co střechtěný sem i tam, kde mohl, utíkal. Já ačkoli několik neděl
 15 na červenku stonaje, na žádné noze státi jsem nemohl, však vida, co se s mými tovaryši děje, i já v lůžku jsem nezůstal, nýbrž nejvyš pod hambalky vlezl, z jednoho po druhém tak nebezpečně jsem skákal, že kdybych byl upadl, na sto kusů rozraziti byl bych se musil. Naposledy všecek bez paměti zase do svého lůžka jsem vlezl, a když
 20 již Turci všecky mé tovaryše na řetězích svázané měli, i také všecko, kdež co najíti mohli, pobrali a mezi sebou rozdělili, týž subpaša ke mně přišel, k němuž jeden řekl: Toto pachole mladé jest a nemocné, může se vyhojiti a musulmanem býti; nechme ho tu, až se vrátíme, dáme jej Ferhatu pašovi.

25 Já to uslyšav, neb jsem již něco řeči turecké se naučil, vstal jsem z lůžka řka k nim: že já s tovaryši svými zlé i dobré trpěti chci, a tu že nezůstanu, prose jich za odplatu Boží, aby mne tu ne- nechávali. A tak jen v košili bez spodků, vezma já toliko sukni dlanhau uherskau, dolů mne vedli, kdež druzi již za hrdlo ukování
 30 byli. Dolů přijda, i hned padnu a vstáti nemohu. V tom přikroče jeden z katanů, dá mně okolo hrdla kruh železný, chtě také i řetěz prostrčiti; ale čauš zakřikl ho, aby tak nechal, že pro nemoc choditi nemohu.

Na to vrata otevířevše, jednoho po druhém vyčítali, neb nás všecky
 35 zaznamenané měli. Každého pak za železný kruh držel kat jeden, a tak subpaše zase na kůň vsedl, a strážní okolo nás jiti, a lid na různu rozháněti počali. Že pak jsem já na žádné noze státi nemohl, přivedli mně nějakého Turka, ježž hamola neb krosnaře jmenují, kterýž všelijaké věci z peněz od moře po městě nosí, na jehožto ze
 40 třti vycpané sedylko mne jako křistele posadili a já na něm co pes

na brázi seděl. V tom pohledna na mne neveliký mužik Turek s ryšavau bradau, k okolo stojícím hlasitě zvolá: Jestliž to věc spravedlivá, aby tento právě věfci toho psa nésti měl? A přiskoče ke mně, praští mne přenáramně, že jsem hned nevěděl, kterak jsem s toho koně sletěl; nad to v bok nohau nevázně mne udeřil, a byl by dále kopal, 5 kdyby náš předešlý janičar Mustafa, spatřiv to, nade mnau byl se neslitoval. Ten nemoha toho vytrpěti, a žalostí na mne se dívati, neb mně všeho dobrého přál, dobyv své holi, a odtrhna mne od něho, lál mu turecky, proč mne nebohého vězně nemocného bije, a zmužilost svau nade mnau prokázati chce? jestli tak hrdinského srdce, aby toho nyní v Uhřech proti 10 čerstvým giaurům dovedl, že jich najde dosti, kteří se mu postavi; a umrlého giaura, okazuje na mne, že jest snadno tepati a naň se potřásati. A když mu druhý zase zpurně odpovídal, tu můj milý janičar holi přes hlavu ho mlátil, až ho i krev polila, Turek pak zase po janičaru nožem hual. V tom téměř okamžení zasadilo se podle janičara do sta osob, a 15 tolikéž podlé druhého, tak že již i kamení na sebe bráti, a házeti počínali, a byť strážní a císařský sudí neb subpaša spěšně se obrátiv, k nám skokem na koni byl nepřijel, a pod hrdla ztracením, aby pokoj zachovali, neporučil, veliká rúznice byla by se pro mne stala, a my bychom všickni za to nevinně trpěti byli musili. 20

Vratislav se soudruhy propuštěn z vězení.

(Z IV. knihy.)

Když jsme se tak do vůle naplakali, ode vši naděje upustili, a zase k řemeslu se navrátili, toť nenadále vzhlédl na naši bídu ten svrchovaný Pán, a poněvadž všecka naděje lidská klesla, nám svau milostí svatau přispěti ráčil, že jeden španělský kupec, kterýž se z tureckého vězení vyslaužil, se oženil, a v městě Galatě osadil, jménem Alfonso di Strada, po jednom našem strážném, an naše rukavičky a měsce do téhož města na trh nosil a prodával, vzkázal, že jsau nám z křesťanstva přinešena psauí, napomenauv nás, abychom se ještě jednau, totiž Zahradecký, kněz Jan a já od agy vyprosili, a naději 25 měli, že se o peníze obejdeme. My pochybujíce, aby nás odpustil, a 30 zvláště vědauce vedlé vzkázání agova, že již zmeškáno jest, nevelmi jsme aspoň ještě jedenkrát, aby nás do Galaty odpustil, jsme ho prositi dali. Ale on odpověděl, že to sobě vymýšlíme, abychom se jen procházeti mohli, předešle, dokud jsme čas i vůli měli se projížděti, že jsme se o peníze starati nechtěli, a nyní když již pozdě, a vidíme, 35 že zmeškáno, teprv že se opravdově starati chceme. Při tom nás

smutných nechal. A však na ráno předce nás tři z věže povolati kázal dotazuje se: chceme-li se opravdově o ty peníze přičinití? a připověděl, že nám všecko, v čem jsme ho rozhněvali, podvádějice ho tak dlouho, laskavě odpustí.

5 My to slyšíce, ruku s pláčem jsme mu políbili, a připověděli, že se bez peněz nevrátíme. I vyslechna naši snažnou žádost, poslal s námi čtyři Turky strážné, s nimiž když jsme do Galaty a do domu toho Strady přišli, a jeho se tázali, kde bychom se o peníze dle vzkázání jeho obejiti mohli? stavěl se nejprvé smutně říka: Nevím; domníval
10 jsem se sice, že by vás jistý dobrý přítel jimi založiti chtěl, dnes ale praví, že jich nemá. Z čehož jsme nevyslovitedlně zarmauceni byli. I vida nás tak zarmaucené, nemohl se od pláče zdržeti, nýbrž dodal nám psaní od kněze Adama z Vinoře, děkana Karlštejnského, i od mé
15 z Běšina, v němž nám oznamovali, že nám třem 200 dukátů skrze Benátky odesílají, jež Alfonsus di Strada odvésti má. Když jsme se pak na ty peníze ptali, a on nám je ukázal, tak nenadálá a nevypravitelná spěšná radost srdce naše naplnila, že o tom nikterak psáti
20 možné není. A protož hned s radostným pláčem Stradu jsme objímali, líbali, a nečekajíce ani na jídlo a pítí, kteréž nám dáti chtěl, jako pták, kterýž se z klece dojde, leckdes na strom vsedne, zazpívá a svému vysvobození se těší; tak my mimo svou všecku naději obvese-
leni jsauce, Pána Boha jsme chválili, s penězi k věži se obrátili a s veselau tváří na horu do pevnosti pospíchali.

25 Náš aga uhlédaje nás oproti prvějšímu způsobu veselejší, hned tomu, že peníze máme, porozuměl a kterak se nám dařilo, se nás tázal. Jemuž my ruku polibivše, těch 200 dukátů na klin jsme s měsícem vhodili, a abychom již více do vězení nechodili, nýbrž aby i naši tovaryši propuštění byli, jsme prosili. Přečta dukáty, s vděčností je přijal
30 a nás na hlavu potřepaje schválil, že jsme dobře učinili a jemu peníze podlé připovědi odvedli. Protož všecko že nám odpauští, a nás dnes všecky ze želez vybiti, ráno pustiti a do Galaty k anglickému poselství doprovoditi, poručí. Jakož pak i hned od kovářů cikánských ze želez a paut jsme vybiti byli, a pro radost celau noc
35 jsme nespali, nýbrž naše klocy v hromadu svázali, něco nebohým vězňům, kteříž tam po nás zůstali, rozdali, a s nimi se rozžehnali; neboť nebožátka vědauce, že po nás ještě déle v tak bídném vězení zůstati mají, a téměř o vysvobození svém zaufati musejí, hoře plakali. Ti bídní vězňové prosili nás, abychom při císaři svém, dostane-
40 me-li se do křesťanstva, to pro ně tak vyžádali, aby z té ukrutné věže

vyměněním jiných Turků za ně vysvobození býti mohli; což jsme tak učiniti připověděli.

Druhého pak dne s nimi se rozžehnavše s pláčem velikým, z věže té přetmavé černé v den památný ss. Petra a Pavla jsme vyšli, v kteréž jsme dvě léta a pět neděl ustavičně zavřeni byli, a k agovi přistoupivše, z jeho k nám náchylnosti a milosti prokázané jemu i jiným strážným jsme děkovali a že jim pěkné nože, agovi pak hodinky bílé poslati chceme, jsme připověděli; i také potom splnili. Na to aga dal nás do Galaty k anglickému poslu dovésti, který nás přivětivě přijal, a lázeň nám připraviti, a z těch nečistot nás obmytí poručil. Jakau jsme my radost z té svobody měli, vypraviti možné není. Po lázni chrámy katolické, jichž v Galatě sedm jest, navštěvujice Pánu Bohu za vysvobození z tak přeukrutného vězení jsme poděkovali, a aby našim průvodcem a milostivým ochráncem až do naší milé vlasti býti ráčil, skrauseně jsme žádali.

35. Karel z Žerotína.

Státník Karel z Žerotína, syn Jana, mocného ochránce a štědrého podporovatele Jednoty, počítá se právem mezi nejslavnější muže 17. stol. Narodil se 14. dne září 1564 v Brandýse nad Orlicí. Po studiích odbytých doma a v cizině cestoval v Němcích, Nizozemí, Anglii, Francii a Itálii. Ohtěje nastoupiti na dráhu vojenskou, dvakráte ještě vydal se do Francie, „aby při věcech válečných něco zhlídl, zkusil a se přivíčil“. Pak bojoval pod prapory císařskými proti Turkům. Věřejná činnost jeho počala se r. 1594, když ho císař z ležení před Ostřehomem zavolal k soudu zemskému. Úřad ten přivedl mu nejednu mrzutost, a když se k ní přidružily těžké nehody rodinné, odstoupil Žerotín z veřejnosti do venkovského zátíší. Brzo však obracely se oči všech k němu, ježto byl času toho nejdůkladnějším znatelem zřízení zemských a starobyklých obyčejův administrativních. Jiří z Hodic zejména mu vytkl, „že zle dělá, an dary Boží v sobě udušuje“, což přimělo Žerotína poslati řečenému pánu Obranu a omluviti se ze své nečinnosti (r. 1606). Omluva ta jest chloubou řečnické prosy české rovnajíc se vzorům starověkým. Za nedlouho opustil Žerotín klid a účastnil se politického hnutí, které vyvoláno bylo na Moravě ve prospěch arciknížete Matyáše proti Rudolfovi II. Od r. 1608—1615 byl zemským hejtmanem na Moravě. V povstání českém zachoval věrnost Ferdinandovi II., začez odbojnými stavy moravskými na čas byl uvězněn.

Po bitvě bělohorské byl u císaře mocným přímluvcem za Moravu a jediným ochráncem kněží bratrských. Když vydán patent proti nekatolíkům r. 1627, Žerotín moha zůstatí na Moravě usadil se ve Vratislavi, odkudž dojížděl na statky své do Čech a na Moravu. Za jednoho takového pobytu zastihla ho smrt v Přerově 9. dne října 1636; pochován byl v Brandýse nad Orlicí. — Kromě svrchupsané obrany zůstali po Žerotínovi Zápisové o soudu panském (1594—1614) a Popsání sněmův obecních v Brně (1594, 1596, 1597) a Sněm držaný r. 1612. Z těch jmenovitě zápisy o soudu panském r. 1596 a o sněmě r. 1612 jsou díla historická veliké ceny. Vedle hojně práce se záležitostmi zemskými Žerotín velmi pilně dopisoval přátelům a vrstevníkům svým a zanechal množství listů psaných jazykem českým, vzácný to materiál pro dějepis.

Žerotín byl stkvělou hvězdou, která zazářila na literární obloze české. Cokoli písemného zůstavil, vyznamenává se rázem opravdové klassičnosti; v ovládnání jazyka českého vyrovnal se mu jen Komenský. Cokoli dokonalého shledáváme ve slohu spisovatelů bratrských, prstonárodních a humanistů, to u Žerotína splynulo v krásný celek.

(Pozn. Spisy Žerotínovy vydal Brandl.)

Ze Zápisův o soudě panském.

Povolání do saudu zemského na Moravě.

Léta 1594, 22. měsíce máje, jenž byl neděle Exaudi, přinešeno jest mi do ležení před Ostřehom psaní JMsti C., skrze něž mne do saudu zemského v markrabství Moravském voliti, a abyeh se, když saud držán bude, najíti a od pana hejtmána téhož markrabství dosaditi dal, poraučeti ráči. V témž ležení mne nejedno psaní téhož pana hejtmána za tauž přičínau došlo, tak že naposledy jsem se odtud vypraviti a do Holomauce k svatojanskému saudu postaviti musel. A hned ten den, jak jsem přišel, kterýž byl 6. julií, abyeh se nahoru mezi Jich Milosti dostavil, skrze dva stavu rytířského, p. Jindřicha Blektu a p. Přepického, mi oznámeno jest; než vynudivil jsem se za slušnými přičínami.

Nazejtří pak tíž páni saudecové mezi osmau a devátou hodinau p. Slibiče, jinak Kravařského, a p. Blektu pro mne poslali, s nimiž do kláštera jsem došel a ve světnici saudní malau chvíli pobyv, od pana Fridricha z Žerotína hejtmána jsem zavolan, kterýž ke mně těmito slovy promluvil: „Pane streyče! Jich Milosti, znajíce hodnost osoby

Vaši, též i na poručení JMstíC. Vás do saudu bráti ráči; vstupte do šraňkův a povinnost obyčejnau vykonejte.“ Na kteréž promluvení tuto jsem dal odpověď:

„VMst pane hejtmane; VMstí milostiví páni! Před některau neděli došlo jest mne v ležení ostřechomském psaní JMstí pána našeho nej- 5 milostivějšího, v němž mi JMst oznamovati a milostivě věděti dávatí ráči, že jest o tom panu hejtmanovi, abych do saudu zemského v tomto markrabství dosazen byl, milostivě nařízení učiniti ráčil. Vedle kteréhož dostal jsem také psaní od pana hejtmana, v němž mi, abych se ne- 10 prodlévaje k tomuto přítomnému saudu do tohoto města najíti dal, ráči poraučeti. Na kteréžto JMstíC. milostivé poručení a povolání páně hejtmanovo ačkoli jsem se uznával povinna býti ihned poslušně a povolně se zachovati: avšak, předkládaje sobě své mnohé nepřiležitosti, nedostatky, neumělosti a jiné nespůsoby a znaje výborně dobře, že 15 k ničemu méně jako k takovému povolání se hoditi nemohu: umínil jsem sobě, odtud, kde jsem toho času byl, se nehýbati, až bych prvé JMstíC. o všem tom, co by mi při této věci ku překážce bylo, poníženau zprávu dáti a učiniti byl mohl, byv té jisté naděje, kdy bych to tak vykonal, že i JMstíC. takové mé v ležení zůstání milostivě by 20 vážiti, i pan hejtman tolikéž se mnau dobře spokojen býti by ráčil. Než když potom i druhé i třetí poručení od pana hejtmana mne došlo, abych snad od někoho vykládán nebyl, že sobě buď úřadu buď osoby pauské lehce vážím, nechtěl jsem déle na svém úmysle státi, než, jak jsem nejprv mohl, k Moravě jsem se obrátil tím celým úmyslem, 25 pokudž by mne co takového, jakož nyní vidím, od Vašich Milostí potkalo, abych týchž, jakožto svých laskavých pánův, se vši uctivostí služebně prosil, abyste mne v to, k čemu já se nehodím, čemu nerozumím a k čemu nikoliv spůsoben nejsem, potahovati a uvozovati neráčili; nýbrž abyste radši ve své laskavé uvážení to ráčili povzítí, 30 že já, poněvadž větší díl věku svého v cizích krajinách jsem ztrávil, zdejších pořádkův, práv, zřízení, obyčejův, zvyklostí a ničehož, což tomu, který mezi VMstí dostati se má, potřebí jest, žádné povědomosti jsem dosáhnouti ještě nemohl. Mezi VMstmi pak býti a nie nevěděti, ničemu nerozuměti, spravedlností lidských neuměti rozsuzovati a toliko na cizí šlépěje nastupovati, cizíma očima viděti, cizíma ušima slyšeti, 35 ke všemu amen říkati, jinde myslí a zde osobau býti, a ať krátce všecko povím, toliko jméno saudce zemského míti a ne podstatu: sami uznati moci ráčíte, že bych VMstem toliko ku překážce, sám pak sobě ku posměchu, a což více jest, k ublížení svědomí a dobrému jménu svému býti a tak někomu jinému místo zasednutí musel, které by on 40

s větším užitkem vlasti této a s větší svau poctivostí držeti a zastaurpiti mohl.“

„Také před VMstni netajím, že i přirozená má náchylnost mne k tomu vede, i úmysl můj od některého léta již vzatý mne v tom usta-
 5 vuje, abych při válečných věcech něco zhlídl, zkusil, se přeivičil, tak
 abych potomně, nabuda jich nějaké povědomosti a zkušení, pánu svému,
 Vaším Milostem a celé vlasti své v čas potřebi užitečně slaužiti mohl.
 K čemuž když jsem doma žádné příležitosti neměl, hledal jsem jí v cizích
 krajinách. A když potom Pán Báh na naše sausedy, a tudy i na nás,
 10 válku dopustiti ráčil, nechtěl jsem jí zanedbati; než jak mi nejprv možné
 bylo, hned jsem se do ležení vypravil, odkudž bych se byl nikoli tak
 brzo nepustil, kdy by mne, jak jsem nahoře dotkl, tolikéře poručení
 i JMCské i VMsti, pane hejtmane, bylo nedošlo. Vidím pak, že v takovém
 mém předsevzetí, skrze to přítomné povolání veliká mi se překážka děje;
 15 nebo tanto povinností zavázanu býti a válečných věcí chttí následovati
 a hleděti, jednomu člověku není nikoli k učinění možné. Saudím také,
 že opustiti to, čehož vždy, jakéž takéž známosti jsem došel a ještě
 větší s pomoci Pána Boha nabýti se naději, a přistaupiti k tomu,
 k čemuž ani náchylen ani spůsoben nejsem, s větší škodau nežli pro-
 20 spěchem by mi býti muselo. Za kterauž příčinau VMsti, že prohléd-
 nauce na tuto mau slušnaa a spravedlivau omluvu (poněvadž bez po-
 chyby proti JMCské nic tu učiniti neráčíte), ji místo dáti, mne ušetřiti,
 a abych radši svého začatého povolání hleděl, nežli v něco jiného se
 dával, laskavě dovoliti ráčíte, služebně a velice prosím, a VMstem
 25 takového dobrodiní, takové milosti a lásky svými povolnými a hoto-
 vými službami nikdy se odsluhovati nepřestanu a nepominu.“

Když jsem přestal mluvití, pan hejtman kázal pánům se sstaupiti,
 a po malé chvíli jak se zas rozstaupili, dal mi odpověď: že poněvadž až
 posavad takové omluvy žádnému nepostačovaly, Jich Milosti neráči
 30 moci na mně počátku činiti; nad to více že jest v tom vůle a po-
 ručení JMstiC. A protož abych do šraňkův vstaupil. Mluvil jsem z novu
 a aspoň zato prosil, poněvadž toliko dva neb tři dni do zdání saudu
 pozůstávají, aby mne na ten krátký čas toho závazku prázdna učiniti
 ráčili; a snad mezitím, když by JMstC. mnohým mým překážkám,
 35 které bych předložiti chtěl, porozuměti ráčil, mohl bych od Jeho Milosti
 dokonce této práce a povinností zbaven býti. Ale sklamala mne na-
 děje; nebo jsem jednak musel do šraňkův vstaupiti a přísahu oby-
 čejnaa učiniti, kterauž těmi všemi slovy, jakž mi od pana Ctibora
 Sirakovského z Pěrkova, nejv. písaře markrabství Moravského, napřed
 40 čtena byla, hlasitě jsem vykonal.

Po učiněné povinnosti vyšel ke mně se svého místa pan Smil Osovský z Daubřavice a na Třebíči, toho času místodržící pana Hynka Brtnického z Waldštejna a na Brtnici, nejv. komorníka markrabství Moravského, (kterýž těch dnův z Teplice vídenské domů se navracoval), a mne na místo mi uložené po pravé ruce panu hejtmanovi usadil 5
podlé pana Arkleba z Kunovic.

Pán Bůh, který mne v to místo uvedl, račiž svau svatau přítomností mne k těm pracem spůsobovati a v nich šťastného prospěchu a svého božského požehnání, jakž potřeba ukazovati bude, a milosti své udělovati. 10

Apologia neb obrana ode mne Karla staršího z Žerotína ku panu Jiříkovi z Hodie.
Dt. mezi 22 májem a 23 červnem 1606.

Nezle a nenerozumně podlé saudu mého smyslíl onen, Vsti pane z Hodie, který svým pověděním to pronesl, že není na tom dosti, aby kdo dobrý byl, než také aby o něm to smyšleno bylo, že dobrý jest. Kterýmžto slovy, jakž se rozuměti může, nic jiného vyznamenávati nechtel, než že býti bez prokázání toho, čím co jest, jest ničím býti. 15
A jistě jakož vino, byť nejvýbornější bylo, k malé jest platnosti, pokud dobrota jeho pitím aneb jiným jeho užíváním okušena nebývá; a jakož krmě i nejlíbější i nejlépe připravená špatnau chut dáva, dokud nebývá rozeznána šmakem: tak i člověku, jakkoli dobrý by byl, ano byť etnostmi svými i všecky jiné lidi převyšoval, málo to prospívá, jestli ta 20
dobrota jeho a etnost v něčem zevnitřně se neprouší a známa lidem učiněna nebývá. Tudyž zajisté pravíme i o slunci, že světlé jest, poněvadž nebe i zemi osvětčuje, tudy i oheň horký býti vyznáváme, že teplostí svau všecko zahřívá; tudyž o zemi vysvědčujem, že hojností svau oplývá, naplňuje všecka stvoření: tak podobně i o člověku, že dobrý 25
jest, smyšlíme, když všem prospívá a žádnému neškodě, dobrotu svau skutky dobrými na jevo vynáš.

A tenž jest vlastně a nejiny smysl a rozum slov nahoře položených; jímž se toho při každém člověku vyhledává, aby čímž jest, toho také patrný důvod při sobě měl, kterýmžby odporující přemáhal, povolující 30
libě vázal, aby chtějte oni neb nechtějte, musili smysl svůj pravdě poddati a na odpor se jí stavěti bez zahanbení svého nikoli nemohli. Zajisté pověrně je vykládati chtěti a ku postrannímu nějakému smyslu natahovati, jakoby mínění jich k jinému cíli nesměřovalo, než k dosažení marné chvály a jalového u lidí svědectví, tak aby člověk pro to samé dobrý 35
byl, aby za toho od jiných byl držán a vidín, bylo by otvírati bránu ku

pokrytství, k falši a podvodu cestu ukazovati, čemuž žádný rozumný, ovšem pak vznešený filosof neb mudřec neučil nikdy. Máť sice vseliká etnost sama dosti na sobě a sama krásná z sebe dosti jest, byť i od žádného chválena nebyla: ale že pak bez skutečného činění nic
 5 jiného sama v sobě není, než daremná idea bez formy, qualitas absque subiecto a jako stavení maru v povětrí: protož aby tím byla v pravdě, čímž jest, nieméně musí po skutečích poznána, po ovoci okaušina a po znameních jistých znamenána býti, aby snad nebyla podobna larvám a přišerám nočním,*) které majíce tvárnost a způsob podstatných
 10 věcí jsau však mámením toliko paulým, ne tak spěšně se ukazujícím jako rychle mijejícím a pomijejícím.

Odkudž znáti, že jednoho každého největší starost o to býti má, aby vidno to na něm bylo, že takový jest, za jakého chce jmu a uznán býti, bez čehož k čemužby koli sáhl člověk, na prázdno by byl
 15 vitr lapal a stín honil, poněvadž sama vůle bez práce k žádnému dílu a jakémukoli předsevzetí nepostačovala nikdy. A jest tento smysl tak přirozený všechněm, tak myslí pojatý, tak do srdce vkořeněný a jako vpitý, že žádnau tvárností, žádným připodobňováním, žádnau barvou nedá se vyprázdniť nikdy. Nebo poněvadž lidé jsau tvor rozumný a
 20 rozumu nejprůdujši vlastnost jest známost všeho, známosti pak základ pravda t. j. na tomto místě vystižení přfčin a důvodů jedné každé věci: nie nemůže člověk viděti, nie slyšeti, nie makati, ničeho smyslem chápati, aby se hned v mysli neplodilo: proč? aneb podle čeho? A protož byť se dlouho blázen stavěl maudrým, šibal upřimným, ožralý
 25 střízlivým, předece vystižen bývá v činech svých a při konci i vysmán. Jako onen skucepec, kterýž mnoho o své štědrosti vypravuje naposledy nemohl se tak přemoci, aby mu přirození nevytisklo to slovtéko „de-erit“ t. j. nedostane, jimž samým všecko zbofil, což prvé postavil a vyjevil přirození své i všech lakomeů, jimž se i v největší hojnosti
 30 zdá, že nedostatek trpěti budau. Jakož zajisté nejpatrnější částka jest v postavě jeho, tak i nejobeenější jeho dílo jest sahati k tomu, co se vidí zevnitř a ne k tomu, co složeno jest uvnitř, poněvadž influentia všech věcí jest tato, aby podobné chýlilo se k podobnému.

A že tomu tak jest i při Vstí, pane z Hodie, se to onchdejšího
 35 dne ukázalo, když při sjezdu brněnském po té plané radě, která v domě pana kardynála z Ditrichštejna od některých osob z obyvatelův země této obeslaných, horlivěji nežli potřebněji od pana Ladislava mladšího z Lobkovic, místodržeteho pana Karla z Lichtenšteina,

*) Viz lat. Lares, Larvae, Lemures.

hejtmana našeho, držána byla, v kteréž jsem nevšelijak k tomu, cožby se s Vsti i některých jiných zdáním snad k dobrému země této povrchu směřujícím srovnávalo, se přimlával, při shledání se se mnau v mém novém stavení na rynku brněnském*) ráčili jste těch slov u přítomnosti přistojících, za přičinau oznámenau, ke mně užiti, že 5
 „zle dělám, že dary Boží v sobě udušuji“. Kterýmižto ačkoli krátkými a brzo propověděnými, avšak mnoho v sobě obsahujícími slovy ráčili jste mne hluboce zajíti a dosti tuze přes hřbet přemrštiti. Nebo co jest dary Boží v sobě udušovati, než nechtíti v tom státi, v čemž jsem od Boha postaven? a zase co jest nechtíti ve svém po- 10
 volání státi, než nebýti tím, cožbych býti měl? Odkudž jaká jiná závírka vyvedena býti může, než, poněvadž nejsem tím, cobych býti měl, že jakkoli se k tomu hlásím, že jsem milovník své vlasti, syn její přirozený, vlastní aud těla jejího, čitedlný bid jejích, ran jejích aučastný a summau jako nějaký bliženeec, který se spolu i narodil i spolu 15
 umřel: však poněvadž toho na sobě skutkem a pravdau neprokazují, že má chlauba daremná jest a má slova ničímž? A darmoť jest jináč, kdybych toho na sobě nijakž nepronášel a žádným způsobem toho ukázati na sobě nemohl, že tím jsem, kým se býti pravím, než žeťby důvod Vsti mocný a slova podlé pravidla jistoty vynešena býti musila, 20
 k nimž bych i já snadno smyslem svým se přichýlil, poněvadž i u mne stálé jest to a pevné, že žádný dobrý není, než ten, kdo skutkem toho dovodí, že dobrý jest.

Ale já (račte, mi odpustiti) takovému Vsti smýšlení o mně místa nedávám. Nebo že poněkudž rozdílnější způsob při mně se nachází, 25
 než před některým časem býval a že tak ausilnau práci o své vlasti dobré jako prvě nevedu, není důvodem, že bych k ní všecku lásku a náklonnost přirozenau ztratil neb vypustil. Jakož zajisté, ať od svrchu položených podobenství neodstupují, nepojednau slunce sluncem býti přestává, že na chvíli za mračno zachází, ani ihned oheň trati svau 30
 palčivost, že v skok studených kachlů neproráží, též ani země proto planau se usauditi může, že na čas aulehlí leží a jako odpočívá: tak podobně i já nemohu a nemám tak na kvap odsauzen býti lásky té, kterau k vlasti své nésti, a péče, kterau o ni míti povinen jsem, že se vším jako na hare nevyjždím. Nybrž jako uměl marináři, kteří 35
 pokud utišení na moři jest, pomalu sem i tam se vznášejíce, vítr do plachet svých lapají a když bouřka se zdvíhá i od přímé cesty na čas se s větrem nazpět obracejíce vždy však předce na moři zůstávají

*) Nynější palác Kaunického.

a pravidlem kompasu se zpravují, ažby větru příhodného a ku portu,
 k němuž měří, je vedaceho dočekati se mohli: týmž způsobem já nynějšimu času zlému a nesnadnostem jeho ustupuji a jako před povětrím nějakým pod střechou se skrývám, ažby příhodnější léta nastaly a to,
 5 co ve mně zavřeno a do času schováno jest, jako z pokladu nějakého vynéstí a k dobrému vlasti této vynaložiti dopustily. Jít jinak v pravdě zemi tuto, ač poněkud ke mně za dobrodiní, nechci říci ode mne, ale od předkův mých přijatá, nevděčnou, hrubě miluji a srdečnou bolest nad zkázou a pádem jejím sám v sobě cítě, žalostivě neštěstí její a pople-
 10 nění Bohu taužím i modlitbami svými jemu ji často připomínaje uléčení, napravení a vysvobození jejího věrně žádám. - Nad to což více učiniti mohu? od koho platnější pomoci ji hledati, než od toho, který plení i štěpuje, boří i vzdělává, ponižuje i povyšuje? Nebo zdalíž patrné není, že Bůh ku pádu zemi tuto nastrojuje? slaupy její podrazil, ohrady
 15 potřískal, aby ji dokonce obnažiti a jako vyvrátiti mohl. Zdalíž se na oko nevidí, že chtějíc ji zbaviti všeho ovoce spravedlnosti, řádu a opatrnosti, stromy její zpodřínal, štěpy vytrhal, rauby polámal, aby nic jiného než pláně nerodila a tak dokonce trním a bodlácím porostlá jsauc na zpuštění přišla?*) Zdalíž i to zjevné není, že chtěje ji na
 20 největší sauzení přivéstí, zohavil všecky ty, kteří ji vzdělávali, zvelebil všecky, kteří ji oblaupili, osadil ji těmi, kteří ji nenáviděli, vykořenil ty, kteří ji milovali; a tak spravedlivou pomstu svatu na ni vylévaje zřetelnými také znameními hněvu svého při ní dokazoval. K tomu tehdy jsem se obrátil, který se odvrátil od ní, tomu ji poručil, který
 25 ji na čas opustil, tak aby ji uléčil zase, kdo ji zranil, a vyvýšil, kdo ji pohřbil. Obyčejně což nejmilejšího máme, Bohu k ochraně pora-
 číme, v nejnebezpečnějších příčinách k němu se utkáme, v největších těžkostech a spletech rady a sproštění od něho vyhledáváme. Pročž i já nevěda odnikud podstatnějšího retunku, na Boha jsem se ohlídl,
 30 od něhož také svým časem otcovského na nás vzezdření a naplnění modliteb svých očekávám.

Avšak ne tak dokonce rukou svých k nebi pozdvihují, abyeh jich také, kdež potřeba ukazuje, k dílu nedonašel; nýbrž jako někdy Židé jednou rukou zbraň držíce, druhou dělajíce, Jerusalemu stavěli,**)
 35 i já k modlitbám práce přičiňuji, vlasti své hájím, tu, kde vzdělávati pro překážky nemohu, aspoň aby od jiných bofeno nebylo nedopaustéje

*) Narážka na slova proroka Isaiáše V. 6.: Odejmu plot její a přijde na spuštění; rozbořím hradbu její, i vzroste na ní bodláčí i trní.

***) Viz Knihy Nehemiášovy (II. Ezdrášovy) kap. IV. v. 16--18.

a přítomností svau zlost jiných, aby se dokonce k zahanbení našemu nevykydla, zdržují. A pro tu příčinu nejvíce i ke sněmům jezdim i na sjezdy se dostavuji i obecných nákladů neantikám i břemena společní s ochotností nesu, abych tudy své vlasti slaužil a synovského srdce k ní dokazoval; ježto by mi mnohem snáze bylo, doma v pokoji seděti, i užitečněji peníze, které mi na ty jízdy vycházejí, chovati, i mileji rozkoši mých a prací domácích věcí se dotýkati. Ano což více jest, zdalibych také, kdybych dobrého své vlasti nehledal, pod srozuměním k tomu přivésti neuměl, abych potlačením země, zrostu a vyvýšení nějakého vedle jiných došel? Zdalibych nepřátely své spuntováním se s nimi proti obecnímu dobrému ukojiti a tak se z mnoha starostí i strastí zprostiti a vysvoboditi nemohl? Všeho toho jistě snadno bych dovedl, kdybych lásky ke své vlasti tak do srdce vštípené neměl, že pro ni i sebe samého i to, což mám, kaziti a tráptiti nelituji.

¶ A tak když to činím, darů Božích v sobě neuđušuji, než tak jich užívám, pokudž znám sobě i vlasti beze škody býti; ježto jináč čině sebe bych zkazil a jí neprospěl. Uhlíř když uhlí páli, okladením milře a prstí jeho přikrýváním neuhašuje ohně; vodák, když ohrazuje prameniště, praudu nezastavuje; plavec, když jednak jednau, jednak druhau, jednak všemi plachtami se veze, nepobíhá větru, jakož ani orač, když rozdílnými časy rozdílně dělá, nespauští roli. Pročež tehdy já, kterémuž neméně záleží na zachování mé vlasti, jako jmenovaným osobám na jejich obchodu, nemám též svobody k cíli svému užívati, kterau sobě oni k živnosti své pauštějí? Neníť jistě daremni to pověděni, že každá věc má svůj čas a každé předsevzetí svau chvíli, aniž to pro nic zaznamenáno jest, že čas k mlčení a čas k mluvení. A protož času šetřiti za největší prozřetedlnost se pokládá a v čas zlý tichu a krotku býti za největší maudrost, anobrž blázniti, když toho čas jest, nejhlubšímu rozumu se připisuje.*) Čas tehdy, poněvadž jest mirau díla našeho, mistrem předsevzetí našich, váhau života a všeho působení lidského, na něj nejvíce se ohlédati sluší, aby to, co samo v sobě jest, nečasným patláním nebylo zkaženo a zohyzděno.

A tak, když se na paměti maje a na uzdě drže, něco opauštím, cožby se Vsti a snad zemi této užitečné býti vidělo, něco činím, cožby snad škodu s sebau přinašeti Vsti se zdálo, ač se toho obojho s pil-

*) Naráží zde na známé vypravování o Juniu Brutovi a na dílo Erasma Rorterodamského.

ností vystříhám, avšak když v tom času šetřím, ne mně již to neb vůli mé neb náchylnosti mé, než času přičteno býti musí; času v pravdě, jestli ho kdy Morava pocítila, zarmaucenému, času nade všecka pře-
 5 našich nebezpečnému, času nad to ranami a všelijakými pokutami božskými, bídami a všelijakými trápeními lidskými jako vředy nějakyými osypanému a tudy nedůtklivému.

A protož poněvadž na tomto základu všecka má obrana záleží, důvodů jest potřebí, kterýmbych dokázati mohl, že ani mně nenáleží,
 10 ani vlasti mé se nehodí, ani přátelům a krajanům mým toho po mně žádati nesluší, abyeh jináč v těchto příčinách nynějším časem postupovati měl, nežli jsem to až posavad konal a konám. Nechei na tomto místě připomínati toho, co mi se po tyto léta zde stalo a děje; nechei vyčítati posměchy, protivenství, škody, které po tyto všecky časy pro
 15 vlast svau jsem podnikal a ještě podnikám; nechei vypravovati, jak ve svém dobrém a upřímném aumyslu byl jsem zlostně vykládán, ve pracích pro tuto zemi vedených opuštěn, v nebezpečenstvích těch, ve kterých jsem u cizích vězel, od domácích ještě více potlačován: abyeh snad příčinu tuto nedal k domnění, že poněvadž jináče nemohu, za-
 20 držováním u sebe dobré rady a podáváním zlé, zkázy země tajně vyhledávám a tak se nad ní vymstíti a křivd svých postihati usiluji. Nechei také toho dotýkati, poněvadž dědiců mužského pohlaví žádných nemám, pro něž bych to obmýšleti mohl a povinen byl, abyeh jim vlasti své v tom způsobu zanechal, v jakém jsem ji od předkův svých sám
 25 zastal, že mně v skutku málo na tom záleží, co se s ní buď nyní děje, buď na potomní časy diti může, abyeh tudy v podezření se nedal, že co jsem prvé činil a myslil, pro sebe a potomky své a ne pro zemi a obyvatele její jsem činil a myslil. Aníž také odkrývati toho příhodné mi se býti při této příležitosti zdá, že v nynějším země
 30 této neštěstí a v oboení její zkáze pro známost, kterou v cizích zemích mám, povědomost jazykův, které jsem z milosti Boží došel, i pro některé dary téhož Pána Boha našeho, kterými mne mimo hodnost mau (bez chlauby to pravě) poctiti ráčil, všudy nějakého opatřeníčka dostati bych mohl; poněvadž s jedné strany té slávy panu kardyná-
 35 lovi našemu rád přeji, aby se tím chlubil, že když biskupem Olomauckým nebude, jinde svůj chléb a vyživení míti může, a s druhé již dávno to u sebe uložené mám, abyeh se zemi tauto dobré i zlé, pohodlné i protivné, veselé i zarmaucené věci trpěl a snašel; čímž nieméně všem dosti a netoliko podobné, než podstatné ukázati bych
 40 mohl, že u mne není času a tudy ani potreby o vzdělání těch pracu-

vati, kteří mne na zkázu přivedli, o zrůst a zvýšení těch pečovatí, kteří toho v té částce nepotřebují, a naposledy o dobré těch přemýšletí, bez nichž s Boží pomocí ve všech příhodách a případnostech dobře býti mohu. Ale poněvadž mínění mých slov a původ anmyslu mého jinam se nevztahuje, než k tomu, že zemi této k žádné platnosti, k žádnému užítku, k žádné nápravě slaužití a napomáhati by to nemohlo, kdybych těmito zarmaucenými časy na prvnější šlápěje své nastupoval a z toho ji vymásti nyní chtěl, več jest chytrostí zlých lidí a svau vlastní neprozřetelností a nedbanlivostí sama se zapletla, nechaje toho všeho na straně, toho toliko samého povysvětliti a toho jednoho pravidla se držeti chei, kterýmžbych k vyvedení sebe z nářku a k dosti učinění Vsti sobě nějak poslaužil.

Zapsáno máme v historích od starých skribentů řeckých nám pozůstavených, že nějakého času v tom vznešeném a slavném městě Athenách, když se obec spolu sešla, aby o obecné dobré rada držána byla, jeden z předních a vzácných mužův, který usilováním nepřátelským, jimiž město to o svobody a práva jeho připraviti ukládali, dobře rozuměl a krajanů svých lhostejnost a nedbanlivost také výborně znal, maje k nim s místa k tomu oddaného promluvíti zkríkl: „O by to bylo, muži Athenští! nebo abych já oněměl, nebo abyste vy ohlechli!“ To promluvení jeho i já na sebe a na naše pány Moravany potud obrátiti mohu, pokudž to uznávám a v skutku nacházím, že jakž mně bezpečněji jest němým býti, poněvadž uši ke slyšení nemají, tak také jim chvalitebněji bude ohlechnauti, poněvadž uši ke slyšení toho, co by s jejich dobrým a s jejich pochvalau býti mohlo, neužívají. Že pak tomu tak jest, není potřebi mnohého důvodu jsauc to jak jiným prozřetelným všechněm, tak i Vsti, který nad jiné bystřejší zrak mítí ráčíte, až příliš zřetelné a patrné. Nebo kdo jest (ať se již jednau doberu jádra) ve vši této zemi, aby na to opravdově myslil, aby v ní dobře stálo? Kdo jest, aby více o své vlastní než o obecné pečoval? Kdo jest, aby těm, kteří zkázy její příčinau a původem jsau, směle v oči pohlednauti směl? Račte ho jmenovati! Předně vědomá jest věc, že stav panský a rytířský na díle po pyše, po auřadech, po titulích a místech bez míry se vylil, na díle po lakomství, po užitecích, po důchodech, po dařích, po shromažďování peněz a statků do konce zpět odešel, na díle k zahálce, k rozkošem, ku kratochvilim, k myslivosti, k hodům na pořád se obrátil. Stav prelátský a stav městský zdaliž jinačejší jsau? Zdaliž od nich čeho více se očekávati může? Zdaliž všem známé není a vědomé, že netoliko mezi osobami v stavích, než ani mezi stavy samými žádné svornosti, nerci-li důvěrnosti, není. Páni

na to myslí, aby sami kralovali; stav rytířský, aby se od pánův krom vosku *) ničímž nedělili; preláti, aby kacíře, pokud možné potlačili; města, aby stav panský a rytířský s sebe svrhli. S tím se vůbec vůkol obchází, s tím každý stav obzvláště se obírá; coby ke vzdělání, ke 5 zřístu, ke vznešení země a obecného dobrého bylo, nehodi se sem; staré jsau to věci, dáti je **) v moc nejvyšším pánům auředníkům a saudeům zemským, ***) aneb odložiti k budaucimu sněmu.

Tyto věci proto povrhně a krátce dotýkám, že tak jsau známé a zjevné, že chtítí o nich řeči šířiti, byloby daremně čas mařiti a slovy 10 plýtvati. Dosti jest, že ničeho není v tak málo slovích při všem tuto povědino, aby se o tom obzvláště kniha se všemi dostatky a circumstanciami vypsati nemohla. Poněvadž pak intent můj a cíl není jiný, než abych ukázal, že nynější čas jest zlý, nad míru převrácený, hněvem božím jako tmavými oblaky přikrytý, bídami jako peklem nějakým 15 pohlcený, neslauží k tomu, aby se ku proměně, kterau by zmatky naše napraveny a staré věci naše, které zašly a na zkázu přišly, v první způsob navráceny býti mohly, přikročiti mohlo.

Dovedl jsem to a při tom i toho, že ani s mým ani s obecným užtkem by nebylo, abych se toho ujal, čehož bych k cíli a skončení 20 dobrému pro příčiny oznámené přivesti nemohl. A co pak kdybych k tomu přidal, že tím poněkud jsem jist, že jak bych začal, nepřátelé by se na mne obořili jako včely, přátelé by mne opustili jako ovce, zdalíž bych tím toho nepotvrdil, že mi nenáleží o to se pokaušeti, abych čelem zeď prorazití chtěl? Zdalíž jsem již prvé v těch dnech 25 nebyl? Zdalí jsem se prvé v takových měrách neviděl? Proto že jsem lotra zjevného, škůdce zemského, †) vedle pořádku v moc a ve vězení hejtmana země vzal, již sedm let pořád za to pokutu snáším; že jsem nad naučením práva, nad mocností sandu, nad zřízením zemským ruku držel, tři léta téměř na závazku jsem byl; ††) že jsem povinnost svau

*) Stav panský měl právo počítiti voskem červeným.

**) t. j. práce obecného dobrého se týkající.

***) Co sněm nevyřídil pro nával prací, odevzdáno k vyřízení nejvyšším úředníkům a soudeům zemským.

†) Byl to Jan Pierio, který měl od císaře bezpečný glejt, ale takových prostopášností se dopouštěl, že na rozkaz hejtmana zemského od Karla z Žerotína lapen byl, ač zbrani se proti tomu vzpíral. Poslán pak do vězení jihlavského, pak do Olomouce, odkudž odvezen na rozkaz císařův do Prahy. Pan Karel měl ze zatknutí toho bohaprůzdného šelmy mnoho nesnázi; vytýkáno mu, že císařský list průvodčí svévolně porušil.

††) Naráží na poručnictví mladého Pertolda z Lipé, které mělo panu Karlovi odňato býti.

konal, nevinu své zastával, z poctivosti se oblaupiti nedal, ze saudu sám první a jediný od práva založeného vyvržen jsem. I kterakž bych se, poněvadž též příčiny zůstávají a titěž lidé jako prvé ještě v živobytí jsau, totěž nebezpečnosti i mne i každého jiného očekává, v to znovu dáti měl i směl, čímž bych sobě k týmž anebo větším těžkostem 6 bez pomožení vlasti jistě posloužil!

O jeden kámen dvakrát se uraziti, jednau vinau dvakrát viněn býti, na jednom místě dvakrát padnauti, mnoho by to a příliš bylo. Mlčeti, když čeho mluvením změniti nemůžeme, čekati, když čeho v moci naši býti nevidíme, nejlepší a nejzdravější rada jest. Flikovati jest 10 těžko a poněkud proti mému přirození: avšak kdo s to býti nemůže, aby stavěl, dosti činí, když tak dalece zpodpírá, aby jenom nepadlo. Co až posavad jsem činil, toho ještě nepřestanu, modliti se, mírně ve všech věcech kráčet i v naději lepších věcí od Boha očekávati. Do hlubších věcí se dáti nemíním, dokudž bych nepoznal, nebo že Bůh 15 jinších časů přiti, nebo mne obzvláštně k napravování neřádu nynějších časů vzbuzovati a povolávati ráčí, na němž všecek datum záleží. Nebo kdo se tře, več jej Bůh nevolá, nemůže požehnáním Božím (bez něhož všecka práce daremni jest) bezpěčen býti.

A tak mi se zdá, že jsem se již dostatečně z toho vyyedl, čímž 20 jste mne nařknouti ráčili. Pakli ne, račte ukázati, napravím neb vysvětlím. Ale mám za to, že maudrému a prozřetelnému čtenáři, jakož býti račíte, dosti povědino. S čímž závirku čině Vsti ochraně všemohaucího Pána Boha poraučím.

Z listů.

Úředniku Náměšťskému.

Urozený vладыko, pane Jiříku, aby se Vám všemohaucí Pán Bůh 25 dal na všem dobře a šťastně míti, jeho Božské milosti každodenně za to žádám.

Psaní Vaše, jemuž datum ve středu před sv. Tomášem roku minulého, jest mi asi před desíti nebo dvanácti dny dodáno, z něhož že z milosti božské všickni na Náměšti zdrávi jste, s radostí jsem porozuměl; Pán Bůh rač z toho pochválen býti a vás všecky za dlané časy v dobrém spůsobu zachovati. Krom toho ještě žádného jiného psaní od Vás jsem nedostal a musím sauditi, že ta, o nichž i Vy i jini zmínku činíte, někde na cestě ztracena býti musily. Nedivte se, že jste 30 do té chvíle ode mne žádného psaní nedostali; nebo často, když bych 35 i chtěl psáti, odtrhuje mne, že čísti sami listů mých neumíte a já bych

nerád, aby to, co bych Vám častokrát v důvěrnosti psáti chtěl, od
 těch, kterýchž k čtení a psaní užíváte, roznešeno a rozhlášeno mělo
 býti. A k tomu také i to sauditi můžete, že snadněji jest vám jeden
 list napsati nežli mně deset a obzvláštěně poněvadž já sám svou rukau
 5 piši a rozdílným osobám, nemálo při takové práci, kteráž není z nej-
 menších, ustávám; nie se na tom neurázejte, poněvadž ne z zapome-
 nutí, ovšem pak z nelásky, než z těchto oznámených příčin to pochází.

Nerád jsem tomu, že mi se na Rosicích opět taková škoda dala
 a nevím, odkud to pochází, že k tomu statku tak špatné štěstí mám.
 10 Ale jižťe darmo, Pán Bůh dal, Pán Bůh vzal, buď jeho svaté jméno
 ze všeho pochváleno.

Snad Džbaňovský se pomalu již k stavění stroji; buďte mu po-
 mocen radou i pomocí a pana Fridricha v tom užívejte a jakby se ta-
 kové stavění před sebe vzítí mělo, se doptejte. Mně se zdá, že starý
 15 dvůr příliš velká spausta byla, a kdyby se nyní něco skrovnějšího a
 menšího postavilo, rači bych tomu.

Že placení dluhů mých tak těžce Vám jde a peněz ze dostávaní
 nemůžete, nevím tomu co říci; již se panu Fridrichovi a vám všechněm
 v tom důvěřuji a poraučím, jakkoli učiníte, ke všemu přistaupím,
 20 jenom to opatřujte, aby na mne škody nešly a aby z jednoho dluhu
 druzí nerostli. Dokud se pilně hospodařiti bude, naději se, že v tom
 čase, co doma nebudu, budete moi něco dluhů odložiti, nebo ačkoli
 rosické důchody k opravování toho statku obraceti se musejí, avšak
 z jiných proto ne jeden tisíc do roka se schází; a jestliže mi pan
 25 z Rožmberka těch deset tisíc, které mi dlužen jest, ujistil a auroky
 z nich podlé uvolení svého klásti bude, také budete mítí tu pomoc
 k placení auroků nemalau. Jako prvé tak ještě pravím, že dokonale
 na ochranu a lásku páně Fridrichovu a na Vaši a páně Absolonovu
 pilnost spolchám, Pán Bůh račiž Vaším pracem (žehuať) a mně na-
 30 potom od škod a neštěstí laskavě zachováti.

O mně vězte, že z milosti Pána Boha všemohouctho zdrav jsem
 a dobře se mám i se všemi svými kromě Kurtýna, o němž již bezpo-
 chyby víte, že zabynul. Často zbroj na sebe břeeme a sem i tam s dosti
 velikým nepohodlím se tauláme, než hrdinství ještě málo jsme pro-
 35 vedli a nesvedeme-li více než až posavad, nelhubě našich zbraní okrva-
 vime. Pán rač všeecko k lepšímu obrátiti, a od neštěstí milostivě zacho-
 vati. A s tím se Vám i se všemi Vašemi na všem dobře a šťastně
 mítí vinšuji a milosti Božské žádám, abyech se s Vámi v dobrém stavu
 shledati mohl.

Datum v ležení před Roanem 19. měsíce března léta 1592. K.
M. z Ž.*)

P. p. Jiřímu z Náchoda.

Dat. 25. máje 1612.

Urozený etc. Děkuji Vstí, že se v paměti své na mne obnovovat
a v ní znovu skrze psaní své z Padue 10. Aprilis datované ke mně
ohlašovati ráčte; nepominu se toho Vstí odslaužití, jakož na ten čas
nezanedbávám podobným způsobem toho se odměňovati. Že se Vstí
dobře vede, rád porozumívám a přeji Vstí, že i jiní národové znají to,
čím Vstí Pán Bůh ozdobiti ráčil, již povinnost Vstí bude vděčnos
k JMtí Božské prokazovati, tak aby ty dary zůstávaly Vstí věčně
O zdvořilosti vlasských cavaglierův, maje ji sobě povědomau a zku
šenau, nikdy jsem pochybnosti neměl, ani jináče sobě toho nepředkládal,
než že Vstí jí před jinými aučastni učinění býti ráčíte; v tom že jsem
se nezmýlil, těším se a poněvadž jsem to Vstí před výjezdem Vstí
předpovídal, naději se, že skrze to creditu při Vstí nabudu; tak aby
se Vstí i napotom dařilo, žádám i vinšuji. Chválím pak, že ačkoli eiz
obyčeje ráčte sobě oblíbovati, domácích však že neračte s sebe do
konce svlácti; nebo naposledy když jsme se mnoho na jiné nadívali
a mnohé experience dosáhli, praktyku však mezi těmi musíme vésti,
mezi kterými jsme se zrodili, s kterýmiž tak musíme živi býti, aby
poznali, že ačkoli někdy maškaru na tvář svau běřeme, tvárnosti vša
přirozené obličeje našeho že neproměňujeme, jsauce podobni záhonům
zahradním, které ačkoli rozmanité i eizí kvítí z sebe vypauštějí, však
svau domáel přirozenau zelenau trávu předece při sobě zachovávají a
jí se odívají.

Odsud Vstí není téměř co psáti, aspoň veselého, chřadneme hrubě
mnozí; ale já již teď čtvrt léta pořád kulhám na pravau nohu; pan
hrabě z Holic blizký je sauchotin, pokudž jich ještě nemá; pan z Kaunice
hrubě od duy schází, pan hrabě z Turnu všeeck mizí a tak jiní zde
onde odehážejí. JMk pán náš také neráčí hrubě čerstev býti, napadla
JMt dna na této jízdě do Frankfortu; ráč-li jí již JMt prost býti
nevím. Čekáme JMt domů s korunau eisařskou, nerádi bychom se
sklamali; pak nevím, ale nenaději se předece jináč než že JMt tak

*) t. j. Karel mladší z Žerotína. Teprv od r. 1600 psával se p. Karel star-
ším, když strýc jeho Karel na Novém Jičíně umřel, který syna Karla po sobě
zřstavil; na rozdíl od tohoto Karla, syna pana Novojičinského, psával se pak náš
Karel od r. 1600 „starší“.

dočkáme, jakž žádáme; sice malcontentů dost, než druhých proti tomu nemálo, kteří na to špatně dbají. Já spravuji svůj auřad a ač mi mnozi překážejí, kteří by mi pomáhati měli, avšak poraučeje se Pánu Bohu zamítám to za sebe a svým obyčejem předece kráčím. By mi o vlast činiti nebylo, dávno bych se toho všeho byl zbavil a ještě, ale vzkládám to na ramena Boží silná k snášení toho i většího břemene. Zavírám tímto a Vst v jeho mocnau ochranu poraučím. Dat. ua Rosicích.

P. Bartoloměji Rejslvcovi.

Dat. 17. září 1612.

Službu etc. Byl bych rád dříve na psaní Vaše těchto dnův přijaté odpověď svau dal: ale na díle nedostatkem zdraví, na díle jinými nevyhnutelnými zaměstknánými svými byl jsem od toho mimo vůli svau odveden, v čemž předně omluven býti žádám, zatím pak i v tom, že ne s takovým gruntem a dostatečností odpověditi na dotázku učiněnou mohu, jakž bych chtěl, poněvadž maje pozejtří, bude-li vůle Boží, ku Praze vyjeti, ještě před tím nemálo s nejvyššími pány auředníky a saudei zemskými v obecných prácech tak i s jinými v věcech auřadu mého se dotýkajících činiti mám.

Že Opavští k zámku v městě jich ležícímu směřují, tak dalece se jim nedivím, poněvadž zprávu toho sobě danau mám, že kdo jest pánem zámku, jest také pánem města a oni jsauce v odporu s stavy, majíce nelibost k Moravě a náchylnost k Slizsku chtějí sobě bezpochyby tak bezpečně ustlati, aby jim v intenci jich snadno překáženo býti nemohlo; než více se divím kanceláři české, že je fedruje, kteráž nemá hrubě přičin nakládati Slizsku, s nímž stranv expedici jest v takovém nedorozumění, jakž vůbec známo jest. Ale jakž jest koli, na tom tak dalece nezáleží než více na tom, mohau-li oni Opavští podlé práva země k tomu přijíti, aby ten zámek s jeho příslušenstvím obdrželi neb ne? Protož o tom krátce. Předně v konsideraci toto vzato býti má, že Opava více svobod a privilejí mítí nemůže, nežli jiná města moravská, poněvadž se týmiž řády a právy spravuje jak ona; nemíním privilegia in specialibus než ty, co by se obecní svobody, v kterauž města, jakožto jeden stav potažena jsau, dotýkati mohlo. Vědomé pak jest, že stavové Mar. Mor. městům toho nepauštějí, aby právo měli k ubcem svým jaké statky pozemské leč s dovolením jich kupovati, odkudž jde, že Opava k témuž zavázána jest, aby v tom předně vůli stavův vyhledávala a nenaklonie jich k úmyslu svému od něho upustila. Za druhé

známo také jest vůbec, že pán země v království Českém a zemích k němu připojených nemá té moci, aby statky své stolní prodávati mohl bez dovolení stavů; poněvadž pak zámek opavský je statek stolní, jde z toho, že takový prodej s vůlí stavů toho knížetství díti se má a ač může snad řečeno býti, že jsau se stavové opavští z toho již vyvedli, avšak musilo by se trochu toho povážiti, bylo-li by tomu tak a pokudž by bylo, jak by to mohlo zas k nápravě přivedeno býti. Třetí za tím následuje, že když páni země něco toho učinili, že to moci žádne nemělo a nemá; příklad toho jest na Znojemských našich, kteří koupili a zaplatili hrad znojemský, avšak až posud v držení ho nejsau, ani býti nemohau, poněvadž nynější pán náš zapsal jej na 30 let dítkům pana Viléma z Raupova. Čtvrté jest toto jim v cestě, že Morava tu svobodu má, aby pán země byl povinen na statky své dosazovati auředníky Moravce rodilé; jestli tedy auředníci mají býti Moravci rodili, ovšem proprietari, to pak k městům nepřisluší, poněvadž oni bez rozdílu do auřadů svých berau cizozemce neb aspoň jinde než u nich zrodilé a tak jsauce cizí nemohau toho pohodlí užiti, k němuž právo mají domácí, což vše by se mohlo rozšířiti a světleji ukázati, kdyby čas k tomu postačoval. A potud o právě. Co by pak se v té příčině proti tomu učiniti mělo, vidí mi se, že na ten čas více potřeby není, než při sjezdu obecním dotázkou na ně Opavany učiniti: bylo-li by tomu tak, jak se zpráva dává, že zámek opavský kupují? Přiznají-li se k tomu, protestirovati, že se k tomu povolení nedává; nepřiznají-li se, budau sami proti sobě. Za druhé, poslům, kteří k JMC. vypraveni budau, poručiti o to v pilnosti jednati, aby jim toho povolováno nebylo, s ohlášením, že kdyby se stalo, nemohli by stavové k tomu dovoliti, aby jim takový statek do desk vložen býti měl a tak že by jim ten kup v nic vešel a snad kancelář, když ji ty věci předloženy budau, přestane jich fedrovati. My jsme zde saudu odložili do čtyř neděli jak za příčinami mnohými podstatnými tak mezi jinými pro odjezd některých nás do Prahy. Piší o tom p. hejtmanu Opavskému a aby mu toto psaní co nejdříve dodáno bylo, žádám. Neškodilo by, abyste pospíšili do Prahy, tak abyste nás nezmeškali a tudy našemu aumyslu, společně věci naše jednati, aby nebylo překaženo. S tím etc. Dat. v Brně.

C) Doba rozkladu.

Pohromami, které bitva bělohorská měla v zápětí, nadešla řeči české zkáza veliká. Nenahraditelná také škoda dala se jazyku ničením dobrých starších knih českých (nejhorší pověstí v té příčině nabyl missionář Antonín Koniáš), čímž dílem znařeny, dílem nepřístupnými 5 se staly vzory správného slohu.

Za takových poměrů ovšem literatura velice klesla nejen počtem, nýbrž i obsahem a formou plodů. Na ujmu ji bylo zejména to, že r. 1627 zbavena byla zámožných podporovatelův a že dlouholetá válka zničila 10 všech blahobyt v Čechách a na Moravě a otupila myslí obyvatelů k snahám ušlechtlejším. Z horlivosti, obrátiti národ na katolickou viru, vzešlo kromě málo výjimek jednostranné vzdělávání literatury náboženské. Aby i v jiných oborech psáno bylo v duchu katolickém, o to pečovala přísná censura. Nejsmutnější pak dobou řeči a literatury české byla první polovice 18. století, když vymřeli spisovatelé od 15 chování v časech dřívějších.

Význačnými zjevy této chudé a dlouhé periody jsou spisovatelská činnost exulantů, pak Viléma hr. Slavaty, a konečně literární působení duchovenstva, zvláště jesuitů.

Nejvíce péče bylo věnováno vydávání knih náboženských a vzdě- 20 lavacích, postill, kázání, životů svatých, vyličování zázrakův atd. Příčiněním jesuitů M. Šteyera, Jiřího Konstance a J. Barnera vydána od 1677—1715 dle vulgaty biblí svatováclavská, při níž použito bylo biblí starších, jmenovitě benátské a kralické.

Vychovatelství a vyučovatelsví nové dráhy vyměřil a výborné ná- 25 vody pedagogicko-didaktické ve spisech uložil J. A. Komenský, jenž také hlubokomyslným mudrcem se ukázal „světle vymalovav svět a všeliké stavy a vypátrav, v čem záleží vrch štěstí lidského“.

K účelům vyučovacím Komenský sebral také a roztřídil praktickou filosofii lidu.

30 Z mluvnictví chvalné zmínky zasluhuje Šteyerův návod k dobro- piscemnictví.

V lexikografii jména si dobyli J. A. Komenský a Václav Rosa, jenž k českému slovníku svému s latinskými a německými významy 35 užil příprav Komenského.

Literatura právnická nic původního nevynesla na jevo. Ferdi- 40 nanda II. Obnovené právo a zřízení zemské dědičného

království Českého z r. 1627 a Obnovené zřízení zemské markrabství Moravského z r. 1628 přeložena z němčiny.

Velmi pilného pěstování docházela historie. Pavel Skala ze Zhoře a Vilém hr. Slavata napsali díla velmi objemná, obsahující vzácný materiál dějepisný. Protože však zůstala v rukopisech, neprosplála své době. Daleko více posloužil tehdejšímu lidu J. Fr. Beekovský, vydavatel poučení jeho v dobách úplné duševní strnulosti kroniku českou. Kdežto Beekovský oblíbil si prstonárodně vypravovati dějiny, hleděli si vrstevníci jeho kněz Tomáš Pešina z Čechorodu a pamětihodný jesuita Bohuslav Balbin, statečný obránce jazyka českého, téměř výhradně učeného způsobu, spisující skoro všechno latinou. Onen obíral se historií a topografií moravskou, tento velmi pilně vzdělával dějiny české. Válku třicetiletou popsal Václav Kozmanecius. Zajímavé jsou Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdruzic vypravující jazykem českým mimo příhody vlastní též o válečných a politických událostech z let 1624—1648, z nichž vypsání událostí v Čechách až do r. 1628 jest nejdůležitější. Cirkevní historií s hlediště katolického Mappa katolická neb obrácení národů všeho světa na viru katolickou složil pomocník Slavatův jesuita Jiří Plachý. Důležitým spisem latinským obsahu politicko-historického, zvaným Republica Bohemica, proslul exulant Pavel Stránský.

Literaturu cestopisnou rozmnožil Heřman Černín z Chudenic popisem poselství vykonaného do Konstantinopole r. 1644.

Z listů Žerotnových spadají některé ještě do začátku tohoto období.

V mathematice, přírodních vědách a v lékařství, cožkoli znamenatějšího se vyskytlo, psáno bylo jazykem latinským.

Básnictví duchovní trvalo dále v kancionálech (Šteyer) a v různých písničkách nábožných, přeložených namnoze z němčiny (Kadlinský). Největší jich část má verš nesprávný a rým chatrný. Básnické překlady Komenského vynikají lepostí a vznešeností mluvy, nedostihují však po stránce metrické a prosodické překladů Benediktího z Nudožer.

Básnictví světské živořilo v neumělé poezii samouků (jako byli Jiří Volný a František Vavák), kteří za předmět si obírali současné příběhy a slavnosti neb události válečné (na př. bitvu u Kolína).

Zajímavou okolností jest, že řád jezuitský, který tuto periodu zahájil násilnou rekatolisací a pálením knih českých a potom školství opanoval i literatuře směr dával, na sklonku jejím r. 1773 byl zrušen.

36. Pavel Skala ze Zhoře,

z evangeliků hlavní dějepisec této doby, narodil se 10. července 1583 na Novém Městě v Praze. Studovav v rodišti šel na universitu wittenberskou vzdělat se v právidh a literatuře klassické. Cestovav nějaký čas po západní Evropě vrátil se do vlasti a usadil se v Žatci, zajížděje časem do hlavního města za potřebami soukromými a obecnými. Roku 1618 přestěhoval se do Prahy a přijal od vlády direktorské úřad. Ze spisů jeho poznáváme, jak radikálními zaušel se opravami, a nedivíme se, proč hned po dni 8. listopadu 1620 opustil vlast. Zůstáváje i za hranicemi českými věrným služebnikem Fridricha Falckého, prošel mnoho zemí, až r. 1623 našel útulek v Mišenském Freiburgu, kam bezpochyby značnou část jnění svého zachránil. Tam zabral se celé do spisování nejdříve Chronologie církevní, v šesti epochách zahrnující děje od stvoření světa do r. 1628. Ten spis byl přípravou k Historii církevní, která v 10 velikých foliantech methodou synchronistickou popisuje děje obecné od časův apoštolských do r. 1623. Jest to rozsahem i obsahem největší dějepisné dílo literatury české. Nejvzácnější zprávy podává o věcech českých v l. 1602 až 1623 jakožto svědek souvěký, na mnoze očitý a nikoli lhodestjny. Zvláštjního uznání zasluhuje, že vedle příběhů válečných všimal si také zjevů kulturních. Sloh Skalův jest vážný a plynny, živý a jadrný, ačkoli není všude prost vad souvěkých.

Určité zprávy o životě jeho jdou do r. 1640.

(Pozn. Části Historie církevní líčící od 1602—1623 děje české vydal v pěti svazcích K. Tieftrunk ve sbírce „Staré paměti dějin českých“).

Z Historie církevní.

Jednání Jesseniovo v Prešpurku.

(Z II. dílu str. 68—71. vyd. Tieftrunkova).

Dr. Jessenius, vydav se z Prahy na cestu s málo kolikasi osobami 20. d. června (r. 1618) a zanechav na straně arciknížectví Rakouských pro nebezpečnost, jel upřjmo skrze markrabství Moravské k Skalici, až odtud do Prešpurku 26. d. června šťastně a v dobrém zdraví se dostal. Kdežto ještě toho dne shledav se s jednau přední osobau, dobrým svým známým, jemu příčinu příjezdu svého v důvěrnosti oznámil, proti tomu žádáje zase zprávy od něho, na čemž by věci jich sněmovni byly postaveny. Ale porozuměl v skok z obličejů.

jeho smutného a v hluboké myšlení postaveného, že příjezd jeho ne-
 byl mu hrubě vděčný, a tau měrau že i jiným příjemný nebude. Jakož
 pak přitom také dával mu naději špatnou, poněvadž jednání sněmovní
 bylo by již na konci zavřené, a přednesení jeho vztahovalo by se
 toliko k samým stavům evangelickým; ku palatinovi pak, jehožto po-
 vinnost přináší sebau to, aby v takových důležitých příčinách stavy
 do shromáždění a potazu svolával, nemaje psaní žádného, že tau měrau
 málo příjezdem svým vyřídí.

• Načež dáno mu od Jessenia zase za odpověď: Poněvadž stavové
 ještě se od sněmu nerozjeli, že jemu tedy bude náležeti starati se
 o to, aby sobě volnou audienci při stavích objednal; a ač byli by
 z strany náboženství odporni sobě již od dávného času stavové uherští,
 slezští, moravští i Rakušané, s tím však se všim že se v tom pama-
 tuje výborně, když na onen čas Rakušané evangeličtí vyhledávali toho
 při nebožtíkovi palatinovi Ilišházím, jenž byl pán náboženství obno-
 veného, aby jim dovolil, žádost svou na samé stavy evangelické vznésti
 a jich za ochranu a přímluvu v příčině jich tehdejší požádati, že jsau
 toho při něm užili, jakkoli již sněm obecný, od cis. Matiaše rozepsaný,
 byl zavřen. To že i nyní jemu se bude moci dostatí.

S tím rozžehnav se s ním přívětivě, uchýlil se do hospody, v níž
 ještě toho večera od mnohých svých známých vlídně přivítán, od úřadu
 pak města štědrau počtau vína dobrého darován.

Na ráno byv požádán skrze jisté osoby od palatina, aby k němu
 na přátelské promluvení přišel, zachoval se tak. A přišedv před něho
 po uvítání a poděkování vzáctném, učinil k němu stojícímu stoje pro-
 mluvení uctivé, v němž předně vinšoval mu štěstí a Božího požehnání
 k novému úřadu. Zatím ohlašoval se, z jakých příčin byl by od prin-
 cipálův svých v místo to vyslán, a kterak stavové pod oboji království
 Českého byli by hotovi a žádostivi s stavy království Uherského jakožto
 s svými milými sausedy, přátely a konfederanty v tom starodávním
 srozumění dobrém trvati a předešlau smlauvu ještě poznovu lépeji
 sobě utvrditi.

Tu hned otázal se ho palatin: zdaliž by legaci jeho obsahovala
 v sobě něco toho, což by císaře zhoršiti aneb k auhoně a urážce velebnosti
 jeho vztahovati se mohlo? Jemuž odpověděl: že stavové pod
 oboji jsau s císařem dobře spokojeni; stížností pak jejich že vztahují
 se toliko na samé rádce jeho zlé a nevěrné, kteříž tau potřkau ne-
 nadálau nynější jsau vinni. A aby vyvedl palatina z toho postranného
 o nich stavích domnění, vyjevil se mu v tom upřímně, s čím jest do
 Prešpurku vypraven, a co by instrukcí jeho v sobě obsahovala.

Na to zeptal se ho opět palatin: máli sobě co poručeno také od stavův, aby k nějakému pokoji směřoval? Oznamil: poněvadž stavové král. Českého neměli by na ten čas s žádným žádné otevřené války, a sami také mezi sebou po domácku zůstávali by v dosti mírném pokoji, že neví o jaký pokoj a s kým jednati by měl. Proti tomu palatin ozval se: že se mu zdá to stavův pozdvižení býti hrubě podobné oné bauře, kteráž tam někdy Žižka v král. Českém sobě zarazil: pročez že císař s těžkostí dá se jinak ukojiti v hněvu svém, leč buď mu vydány osoby ty, kteréž jsou toho rumreychu původové nejpřednější.

Jessenius pak svrhl tu řeč jeho odvodem tím: Co se tu koli zběhlo, jest jistá věc, že předně zvláštním vnuknutím božským a přitom s zdravým rozmyslem a snešením všech stavův pod obojí zběhlo se. A poněvadž palatin dále žádá od něho jeho dobrého zdání, jaký by on uznával býti nejpříhodnější prostředek k upokojení bauře té: tedy že i v tom rád a ochotně miněni své upřímně jemu otevře, ač ne jako nějaký rádec (v jakémž způsobu ho v místa ta stavové nevypravili), ale jako legat svobodný. A poněvadž podle professí a povolání svého byl by lékařem a mival s divnými a těžkými nemocmi lidskými divná a veliká zaneprázdnění, pročez že bude také o té věci mluvití příkladně a způsobem lékařským.

On že nemá o tom pochybnosti žádné, aby palatin jakožto muž u věcech politických i jiných výborně zběhlý tomu nerozuměl, že všeliká království a obce světa jsou tak dobře poddaná mnohým nebezpečným neduhům a nedostatkům jakož i my lidé, anobř že skůro tím a týmž způsobem bývají zase navracována k zdárné výtečnosti své jako těla lidská. Zkušeni pak lékaři že obyčejně trojm způsobem nedostatky lidské hojivají a léčí. Nejprvé dietau t. j. nařizenau mírnosti v jídle a pití, a taková lékařství berau se na větším díle nemocným z kuchyně domácí aneb z prostých bylinek, kteréž mají v sobě moc tu, aby nemocného krmily i hojily; potom rozmanitými léky, kteříž strojí se v apatekách obecných, a s těžkostí který člověk neduživý jest tak zmužily a žaludka zaživného, aby mohl jich užívatí bez ošklivosti a stýskání. Třetích prostředkův užívají od harvirův, když s pomocí jich audy neduživé a nezhojitelné ohněm a železy rozpálenými připalují, pilkami a břitvami odřezávají a odsekávají a to s přenárannau člověka nemocného bolestí a trápením, kterýž začasť spolu s nemocí bývá z světa zprovozen aneb při nejmenším chromeem zůstati musí.

Obyčejně však že lékaři zkušeni začínaj hojení svá dle zdání onoho vznešeného muže Hippokratesa od prostředkův mírnějších, ne-
40 ujmajíce se lékův prudkých a odporných, leč by nebylo naděje, ne-

moci nebezpečné nějak jináč přetrhnutí a zbojiti. I poněvadž pomínuých let, když země jejich uherská byla těžce se roznemohla, jest uzdravena samotnou dietau, totiž že se v to vložili jich milí a upřímní konfederanti; tedy že ani o neduhu nynějším království Českého není co pochybovati, poněvadž mnohem lehčejší jest, než-li jejich byl, aby podobnou měrau jemu zpomoci se nemohlo. Porozumělo-li by se pak tomu, že by tím prostým a domácím lékařstvím nebylo nic způsobeno, mohlo by se utéci k druhému silnějšimu, totiž k sv. Římské říši kurfirstům, buď k některým toliko aneb dokonce ke všechněm, tak jakož to nebožtk cís. Rudolf udělal, ač příliš pozdě. Ale hned ponejprv sáhnutí k zbraním, to že jest příliš nejistý prostředek a čeli naskrze proti onomu přísloví latinskému: „Ignem gladio ne fodito“ (obně mččem neboď a nepíchej).

A s jak velikau svau škodau ujímali se toho prudkého lékařství onino slavní potentati, císař Zikmund, Ludvík XI. Franský král, Filipp II. král Hispaňský a Zikmund III. král Polský, to že se z hodnověrných paměti patrně vynachází.

A tak že lépeji a bezpečněji jest následovati v tom rady onoho Cicerona. „Poněvadž,“ prý, „dvojím způsobem lidé vespolek se nesnadívají, jedno přátelským a právním processem a druhé násilnou mocí, a onen první způsob připadá vlastně na lidi rozumné, tento pak druhý na litau zvěř; slušné tedy jest, uchopiti se tohoto poslednějšiho teprve tehdaž, když bychom prvního užití a nic platného jim dovésti nemohli.“ — Při zavírce řeči té prosil šetrně palatina, aby s dovolením jeho audiencí před stavy míti a poselství své tím dřívěji zdíti mohl. I zakázal se mu (palatin), až nejdříve tu věc na císaře vznese a resoluci od něho dostane, že ho dlanho meškati nebude, nýbrž jak jest bezpečně přijel do Prešpurku, že zase s takovou bezpečností z něho odjeti má. Mezitím aby v hospodě své na další odpověď očekávati sobě neobtěžoval, nemnoho ven vyjížděje.

Když tedy zdržoval se ostatní dny v losumentě svém, hotově sobě orací, kterau by v shromáždění stavův učiniti měl; navštěvovali ho tam za časté mnozí lidé dobří, z nichž někteří litovali toho velice, že jest častěji do Prešpurku se nedostal, žeby byl stavům evangelickým k platnosti znamenité. Jiní schvalovali při stavův pod obojí království Českého a nesli to těžce, že něco té popeněžné zahálčivé chasy uherské pro samé toliko laupeže dali se potřebovati proti Čechům, an stavové evangeličtí o tom nejmenší vědomosti neměli, kterážto chasa časem svým musí toho zažiti perně, pokudž která domů s celau koží se navrátí; i toho dokládajce, co se vůbec rozpráví o nějakém silném

počtu hajduků svobodných, jako by měli též do Čech táhnouti, to že jest pauze některých smyšlenka a kleveta, aby se Čechové jich nebáli nic.

Příhoda jičínská roku 1620.

(Z III. dílu str. 437—443.)

V tutíž dobu zběhla se v městě Jičíně, okolo 10 mil od Prahy
 5 vzdáli, 1. d. února příhoda přehrozná, žalostivá, kteráž jiné mnohem
 těžší neřesti v království Českém v krátkém čase následující neomylně
 vyznamenávala z příčiny takové. Trefilo se asi před lety dvanácti, že
 nebožtk Zikmund Smiřický z Smiřic, člověk stavu panského, vznešený
 a nadě všecky jiné obyvatele téhož království na statky i na peníze
 10 hotové nejbohatší, protože v žádných dlužích a závadách nevázl a důchodů
 každoročních ze všech panství svých tak mnoho dostával, že mimo
 všecky autraty a vydání svá každého roku sto tisíc kop miš. do po-
 kladnice své schovával a ukládal, tak jakž jsem toho zprávu jistau
 od hodnověrných a týchž důchodův jeho dobře a dokonale povědomých
 15 lidí dosáhl — buď že měl toho nějaké potahy konečné, buď z domnění
 a osočení pauhého dal svau dceru nejstarší vězením bezpečným na
 jednom zámku svém vysokém opatřiti, protože by se s nějakým, dobře-li
 se pamatuji, kovářem neb s kým koli člověkem rodu a řádu sedlského
 seznámiti měla. V kterémžto vězení ta šlechtična, již mnozi hrubě lito-
 20 vali, byla dosti tence chována a opatrována; a kdyby byl týž
 otec její tak brzo po tom snížení jejím prostředkem smrti časné z toho
 světa nevykročil, byl by snad i časem také tu přísnoť svau pozměnil,
 i na milost ji přijal a k svobodě dcerovské zase navrátil.

Po smrti pak jeho druhá sestra její mladší Markéta Saloména,
 25 která pojala sobě za manžela Jindřicha Slavatu z Chlumu a Košum-
 berka, neprokazovala k ní také vřidnosti žádné, ovšem snad proto, aby
 jen sama buď víceji dílu dědického po otci, aneb po smrti bratra
 svého, kdyby jsa neženatý bez dědicův z světa vykročil — o druhého
 bratra jmenem Jindřicha, kterýž nemaudrý byl, nic se nestarajíc, aby
 30 jí v tom k nějaké překážce býti měl — těch všecněch panství zcela
 a zauplna dostati a je obsáhnouti mohla. Jakož pak, když se to tak
 zběhlo, a jmenovaný bratr její Albrecht Jan Smiřický z Smiřic, z toho
 rodu starožitého po meči poslední, v létu pominulém 1618 18 d.
 listopadu v stavu mládeneckém umřel, tedy dotčená sestra jeho mladší,
 35 majíc mezi nejv. auředníky a sandei zemskými přátely a zástupce
 dobré, a obzvláště Václava Viléma z Raupova, nejvyššího kancléře

král. Čes., všech těch panství velikých a bohatých, jichž okolo třinácti se nalezalo, právně se ujala; k sestře však své starší žádné přívětivé tváře neprokazovala, nýbrž předece ji v tom vězení odporném a smutném zdržovala.

I přišlo na mysl Ottovi Henrichovi z Wartenberka, přijmím Kulhavému, někdy Karla z Wartenberka synu mladšímu, který právě v ty časy vdovcem byl a o všem způsobu dotčené šlechtičny v arresu zůstávající, i jaké by ona k těm statkům právo podlé sestry své mladší sobě pokládala, věděl — zda by jí z toho vězení nák pomoci a skrze to za manželku dostati mohl. Pročež byv s mnohými officiry předními vojenskými seznámen, ano i sám v turecké potrzce za rytmistra vlasti své potřebovati se dav, vyjevil aumysl svůj dokonalý jmenované šlechtičně a byv od ní v tom ujištěn, jestliže jí z toho přesmutného obydlí vymůže, že netoliko jí za manželku dostati, ale i polovice statků Smiřických spolu s ní užití má; tedy namluvil sobě některé z officirův týchž, že spolčivše se s ním, soldatům svým dotčený zámek zléztí dali a šlechtičnu arrestovanau z něho přeč odvezli. S kterauž Otto Henrich z Wartenberka i hned beze všech odkladův se oddal a po oddavcích jak jiné některé lidi poddané, tak obzvláště a předně auřad a obec města Jičina k ruce manželky své slibem člověčenství zavázal. V čemž neučinili mu tíž lidé poddaní odporu žádného, vědauce o tom dobře, že táž manželka jeho z rodu Smiřického pochází.

Ale Jindřich Slavata dovědév se toho všeho, oč se z Wartenberka Kulhavý pokusil, i vznesl to na místě manželky své na tehdejší directory — neb se to sběhlo před ujetím se správy království Českého od krále Fridricha — a tak daleko věc její při nich přivedl, že sau z Wartenberka obeslali před sebe, aby se toho aučinku svého náležitě spravil. On však, srozuměv, s čím by se potkal, užíval v tom výmluv všelijakých od jednoho času k druhému a nechtěl se stavěti; nýbrž čím dále, tím více potahoval na sebe a manželku svou jakožto sestru starší, kteráž by měla lepší právo jak ku poručenství nad bratrem nemaudrým, tak ovšem i k opatrování statkův jemu náležitých, nežli sestra mladší. Zámek pak ten, na němž manželka jeho seděla a on se ho fortelem soldatským zmocnil, jistým počtem vojákův osadil.

V tom král Fridrich dosedl na král. Čes., při němž dotčený Jindřich Slavata s pomoci a s přimlůvau přátel svých předních — nebo byl sice pán pokojný a tichý, proti tomu pak z Wartenberka byl hlava divoká a života rozmařilého — vyjednal sobě milost tu, že jest na téhož švagra jeho jedno i druhé obesláni jmenem a titulem královským prošlo. Kterýžto nesměje takových tůček a auskoků proti králi, jako předešle

proti direktorům, uživati, vol neb nevol zachoval se naposledy tak poslušně, a příjev do měst Pražských hned brzo po Novém létě, na kanceláři se postavil a tu z poručení královského až do porovnání věci té neodcházel ani neodjížděl bez zvláštního dovolení krále J. M.

5 Zatím vážil král věc tu s nejvyššími auředníky a saudci zemskými bedlivě a nalezl to: že dotčený z Wartenberka pod řádem a právem veliké a těžké moci tu se dopustil, Jindřich pak Slavata aby jmenem a na místě manželky své skrze zvláštní kommissaře jak v panství a město Jičínské tak i všecky jiné statky Smiřické právně
10 a pořádně zveden byl.

K čemuž když nejvyšší auředníci zemští obrali za kommissaře Rudolfa z Šumberka, osobu panskau, Adama Abrahama Bohdaneckého z Hodkova a Ladislava Bukovského z Voseče, z rytířstva; tedy jmenovaní kommissaři majíce při sobě původu též kommissi své Jindřicha
15 Slavatu a dva komorníky od desk zemských, vydali se na cestu z Prahy, a příjevše v sobotu před hromnicemi, to jest 1. d. února, žádali býti puštěni do města, oznámivše paní z Wartenberka, kteráž v tu dobu zdržovala se v Jičíně, příčinu příjezdu svého. Ale ona nechtěla jich do města pustiti dříve, až auřad jí slíbil, že nechce žádnému jinému poddanosti slibovati bez vědomosti a povolení jejího. To
20 když stalo se, teprva brány jim otevřeny.

Kommissaři pak vjevše do Jičina, šli upřímo na rathauz, a davše svolati obec, přednesli jí skrze Ladislava z Voseče, co jest manželka Jindřicha Slavaty při J. M. Král. žádala, k čemu od krále povoleno,
25 a s čím sau mezi ně od něho vysláni. Zatím dali čísti nahlas komorníku poručení královské; a po vykonání toho jednali dále s auřadem i s obcí rozšafně, až naposledy přivedli k tomu, že sau auřad i obec tu připověď paní z Wartenberka učiněnou změnili a Slavatovi na místě manželky jeho slibem človečenství se zavázali. Proti tomu žádala obec
30 kommissařů, aby ty soldaty Wartenberské, kteříž byli jí dosavad k obtížení nemalému, z služby té propustili i ven z města vybyli. K čemuž pak povoleno od nich a na to hned poručeno officírům, aby se ven z města odebrali; mušketyři však pozůstali ještě při paní z Wartenberka pro její domluvu tuhan.

35 Ty věci když byly na rathauze spraveny, uchýlili se kommissaři s Jindřichem Slavatou k domu panskému, do něhož jich paní opět dosti dlouho pustiti nechtěla, divné spory s nimi o to vedauce, až naposledy Slavata, maje při sobě klíč hlavní dveř a domovní jim i sobě otevřel. A všedše do něho všichni pokojně, nalezli tam v jednom pokoji manželku a tetu Jeronýma neb Jarše Bukovského, regenta vrchního všecla.
40

panství Smiřických, s nimiž paní vězela se bezpochyby proto, že manžel a strýc jejich ne jí, ale sestře mladší proti ní dal se potřebovati v službě. I rozkázali kommissaři obědvě odtud jinam vésti a zbavití je dokonale arrestu.

A když odtud šli dále do pokojův hořejších, aby komorníci 5 svršky a nábytky v nich zastížené popisovali; tu ona běžela dolů po schodech hněvem rozpálena, k mušketýrům svým, domlouvajíc jim přísně, že jí připovědi své nedrží, a namluvivši je k další službě své, uvedla je všecky do pokoje svého, nedavši se naprosto nic oblomiti přátelskému napominání kommissařův, kteříž jí to s dostatkem před- 10 kládali: poněvadž sau k ní nepřijeli sami o své ujmě, aby jí v čem jaká zkrácení činiti měli, než aby J. M. K. rozkaz a vyměření milostivé naplnili, však bez ujmy a zkrácení spravedlnosti a práva jejího, kteréž bude moci potom tu, kdež náleží, jiným prostředkem mírnějším předstírat i zastávati, poněvadž se jí v tom cesta a pořad práva 15 nezavírá — pročež aby se pamatovala a nebrala před se věci takových, kteréž by jak jí tak i témuž právu nemálo škodily.

Ale když málo při ní tau řeči přivětivau spůsobili, vešli zatím do marštale, davše v ní koně kočárské inventovati. O něž vznikla 20 opět mezi ní a Slavatau hádka tuhá, protože ona jich sobě vzítí nedala, volajíc mušketéry, aby s muškety svými byli na hotově, a podlé zakázání svého stojíce při ní věrně, jí jejího vlastního bráti nedopauštěli; nebo nežliby ona s takovým posměchem odtud jítí a o své věci přijítí měla, že raději s poctivostí umřítí chce. A tak jako prorockým duchem sobě předpovídala svau smrt nastávající. Mušketýři byvše od 25 ní dosti dobře opojeni vinem, počali také divně šnořehovati, anobrž když kommissaři odcházeli z marštale, tu ona pozůstavši za nimi pozadu, obořila se zuřivě na jmenovaného Jarše regenta, a uchopivši ho za rukáv spolu s mušketéry, volala na ně, aby ho zastřelili. Což bylo by se snad i vykonalo, kdyby se byli kommissaři v to nevložíli a jak 30 paní tak i soldatův dobrými slovy neukrotili, poručivše regentu, aby pro ujiti dalšího zaneprázdnění a nepřiležitosti za tu chvíli někam na stranu poodešel; jehož Slavata vyprovodil až z domu ven.

Po té tragedii a již třetím s tauž paní odporu obrátili se kommissaři zase do pokojův hořejších v rohu domu panského či Jaršového, 35 kdež věže proti rathauzu stála a sstaupivše v výstupku jejím dokola, počali o některé věci radu držeti mezi sebou.

Mezi tím paní vešla také do svého pokoje s mušketéry, a ti všickni měli luntý rozžaté, jimžto podlé napominání ustavičného k stálosti dodávala vina hojně. I měla buď v tom pokoji aneb blízko něho 40

ve sklepě prachu několik centnérů; že se tedy schylovalo již k večeru mezi 5 a 6 hodinou, a chtějíc jim dle obyčeje předešlého sama prach rozdávat, vešla s nimi do toho místa, a oni jako ožrali neměli žádného pozoru na sebe, ale jeden přes druhého dali se k sudu, z něhož 5 sypala jim do klobauku prach, až naposledy kdosi z nich utrausil jiskru z luntu do toho prachu, tak že v okamžení týž prach zňal se a prudkostí svou celou tu stranu s předkem i s výstupkem tím, kdež panstvo to zůstávalo, rozhodil a v drt obrátil, tak že od náhlého a nenadálého domu toho rozvržení všickni téměř v něm zastížení od nej- 10 vyšších až do nejnižších tu mizerně zhynuli, jako i z lidu městského, kterýž před tím domem na tu tragedii se díval osob nemálo.

Ze všech osob, cokoli jich v témž domu tehdaž bylo, nic více jediné deset osob a to ještě škodlivě opálených, tak že malá čáka byla o nich, aby na živě zůstaly, ven z něho vyšlo, a to prostředkem právě 15 podivným. Nebo v jednom pokoji trámové lámajice se násilně, nespadli dolů kolmo, ale spřičili se o sebe divně, tak že osoby ty, kteréž v témž pokoji byly zachváceny, utekly v tom strachu pod ně a zůstaly tam tak dlouho, až to hrómobití a boření domu přestalo. Tu teprva vydaly se v křik silný a prosily slzavě, aby jim odtud bylo pomo- 20 ženo; čehož i užili s pomocí božskou i lidskou.

Při tom však třískání a rozhazování sběhla se dvojitá věc podivná; jedno že prachem tím pacholat dvě z domu až na rynek vyhozeno, z nichž jedno zůstalo na rynku ležeti, druhé pak octlo se na jiný 25 dům přes ulici a tam volalo o pomoc; druhé, že mládenec nějaký, jsa podobně vyvržen z domu, postavil se rovně nohama na zemi, a upamatovav se, běžel odtud co nejrychleji mohl. Odkudž souditi, jak přesilná a nad miru prudká rána ta býti musela, od níž neřkuli dům ten již oznámeným způsobem pobořen a roztrískán, ale i sem i tam v městě od zatřesení násilného drahně kamen v domích se ssulo a vypadalo.

30 To také bylo zvláštní a milostivé opatrování božské, že se oheň v stavení tom hrubě a prudce neznímal, tak že lidé jej příhodně uhasiti mohli. Když pak ještě té noci dali se lidé na rumování, vyrumovali tu osob sedm. Na ráno pak dostali jich přes dvaacet.

Jak tedy novina ta žalostivá dostala se do Prahy ke dvoru krá- 35 lovskému, bylo hned poručeno, aby Otto Heinrich z Wartenberka tužším arrestem, totiž v Bílé věži byl opatřen. Kterýžto ulekv se jak té nešťastné příhody tak ovšem i vězení svého, upadl do veliké těžkosti a mdloby, tak že za několik hodin nevěděli, živýli či mrtvý jest. Dobře tedy Lomnický doložil:

„Jistě že nadarmo není
 Toto Boží dopuštění!
 Znamená ten hrozný smutek
 Nějaký velký zármutek.
 Ale však nežli nás švihá,
 Prv ještě před tím vystřihá,
 Abychom se polepšili,
 Pokání svaté činili.

Neb nevíme, kterau chvíli
 Doběhneme k svému cíli,
 A snad než se nadějeme,
 Odtud se postěhujeme,
 A přijdeme k hrozné zkáze 5
 Jak jinde tak i zde v Praze;
 Jestli se nepolepšíme,
 Co nás potká, potom zvíme.“

A jistě sme velmi brzo s naši a celé vlasti záhubau horší, nežli se tu teház v Jičnu stala, zvěděli a pokusili. Nebo nejen jediný dům, 10 nejen jediné město, alebrž celé království do gruntu kleslo, stavové pak pod obojí ne do povětří, ale mezi mnohé národy téměř všickni z vlasti rozplašení a z ní vyvrženi jsau.

37. Vilém hrabě Slavata z Chlumu a Košumberka,

vladař domu Hradeckého.

Nejvážnější spisovatel strany katolické z doby pobělohorské byl Slavata. Narodiv se dne 1. prosince 1572 v Češtině Kostece byl vy- 15 chován v učení bratrském od Jaffeta, od něhož beze vší pochyby naučil se slohu českému a dostal i zálibu v dějepise. Pak studoval v Praze a v Itálii práva, načež procestoval Vlasy. Pobyt v zemi katolické zviklal jeho přesvědčení náboženské tak, že přes odpor otce svého, jenž byl posluchačem Jednoty, přestoupil k víře katolické. Ne- 20 chtěje slyseti nepřiznivých posudkův o tom kroku, vydal se opět na cesty po západní a severní Evropě. Vrátil se přijat byl ke dvoru Rudolfa II. a postupoval i za jeho nástupců k důstojnostem vyšším a vyšším. Do dějů českých na začátku 17. st. zasahoval Slavata moeně, vždy prokazuje se horlivým obhájcem prospěchů císařských 25 a víry katolické. Tak zrazoval s jinými pány Rudolfovi II., aby nedával pod obojím majestátu na svobodu vyznání, potom nejhorlivěji působil pro volbu Ferdinanda Štýrského. Po jeho korunování v Praze byl mezi 10 místodržícími a zakusil nenávisti stavův pod obojí dne 23. máje 1618 a ztrátou jmění. Po vítězství Ferdinanda II. odměněna 30 věrnost jeho vrácením statků, povýšením do stavu hraběcího a udělováním vysokých úřadů. Roku 1627 velké měl účastenství ve zdělení obnoveného zřízení zemského. Zastával mnoho let nejvyšší kancléřství království Českého, zemřel ve Vídni dne 19. ledna r. 1652.

S osobním působením v politice souvisí též jeho činnost literární. Složil Historické spisování ve 14 knihách. I. a II. kniha zavírající v sobě paměti Slavatovy z let 1608—1619 čelí proti spisu Matyáše Thurna, vůdce stavův odbojných, jenž ospravedlniti chtěl jednání strany své; III. a část IV. knihy obsahuje historickou dedukci, že Čechy jsou královstvím dědičným, IV.—XIV. obšírný dějepis od r. 1527—1592. Slavata přiblížil nejen k dějům českým, uherským a rakouským, nýbrž i ku příběhům jiných národů, zvláště pak k dějinám církevním, všude se stanoviska katolického.

- 10 (Pozn. Pravděpodobno, že si Slavata hned od prvního vystoupení na veřejnost r. 1601 činil zápisy. Část jich z let 1601—1603 k poznání některých odvětví řízení právního na počátku 17. st. velmi důležitou vydal Dr. Ant. Rezek r. 1887. Část padající do let 1603—1608 buď se nezachovala neb aspoň na ten čas není známo, kde by byla. Jos. Jireček uveřejnil ve sbírce „Staré paměti dějin českých“
- 15 Slavatovy paměti z let 1608—1619; potom vydal Dějiny uherské za Ferdinanda I. v l. 1526 až 1546 ve Vídni 1857.

Z Paměti Slavatových.

Matyáš odjel do Vídně, ustanoviv v Praze 10 místodržících.

(II. dílu str. 91—93. vyd. Jirečkova.)

Když J. M. císař Mathiáš slavné paměti léta 1617 z počátku měsíce decembris z království Českého do Vídně odjeti ráčil, tehdy ráčil na místě svém z prostředku nejv. pánův auředníkův a saudeův zemských deset osob za místodržící naříditi, jmenovitě tyto:

- 20 pana Adama staršího z Sternbergka, nejv. purgkrabi Pražského;
pana Adama mladšího z Waldštejna, nejv. hofmistra král. Českého;
pana Jiřího z Talmbergka, nejv. komorníka kr. Čes.;
pana Viléma Slavatu, nejv. sudí zemského;
25 pana Jaroslava z Martinic, purgkr. Karlštejnského;
pana Karla Mráckého, saudece zemského;
pana Matauše Děpolta z Lobkovic, nejv. mistra převorství v král. Českém, saudece zemského;
pana Jana z Sklenového a Janovic, nejv. písaře král. Čes.;
30 pana Purgharta Točnika z Křimic, podkomoří král. Čes.;
pana Oldřicha z Gerštorffu, saudece zemského.

Z nich bylo sedm katolických pod jednau a tři pod oboji.

- Toho pak dne pondělního čtyři toliko páni místodržící na kanceláři přítomni byli, totiž pan z Šternbergka, pan Slavata, pan Martinic
35 a pan z Lobkovic. Pan z Waldštejna v domě svém v Praze byl, však

na zdraví svém nedostatečný, na podagra stonajice, na loži ležel. Jiných pět pánův místodržících z měst Pražských tehdež odjeli.

Dostavše od J. M. C. páni místodržící v pojminulau sobotu při ordinární poště z Vídně sobě svědčící psaní, téhož sjezdu se dotýkající, ti přítomní páni místodržící na kanceláři české hned ráno o sedmé 5 hodině vyslali dvě osoby přísežné z kanceláře české ku pánům defensorům pod obojí, v kolleji veliké císaře Karla IV. shromážděným, a jim oznámili dali (vedle vzkázání volných služeb a přátelského pozdravení), že jest Jich Mstí jisté milostivé J. M. C., pána jich všech nejmilostivějšího, psaní došlo, v kterémž J. M. C. jim poraučeti ráčí, aby je 10 Jich Mstem pánům pod obojí, kteří by se k tomu sjezdu do měst Pražských najítí dali, v známost uvéstí ráčili. Což že tak učiniti chtějí a protož Jich Mstí přátelsky žádati ráčí, aby všickni nebo na díle nahoru do kanceláře J. M. C. české okolo deváté hodiny na půl orloji přijítí sobě stížití neráčili, že jim to psaní a vůle J. M. C. v známost 15 uvedena bude. Navrátivše se tyž osoby kancelářské, oznámili odpověď, kterau pan Vilém starší z Lobkovic na místě všech jiných dal, že z přátelského pozdravení děkují a zase své služby s mnohým vinšováním vzkazují. Že jsou tomu, co jim jménem Jich Mstí pánův místodržících oznámeno bylo, dobře porozumětí a Jich Mstem vzkázati ráčili: 20 „Poněvadž ještě ta hodina, kterau jsou sobě páni pod obojí k tomuto shromáždění jmenovati ráčili, nepřišla, protož Jich Mstí ještě skrovný počet pospolu jest. Když ta hodina přijde a Jich Mstí větší počet pospolu bude, že tu žádost Jich Mstí pánův místodržících všem společně oznámí a po uvážení té věci Jich Mstem na to odpověď ne- 25 prodleně dáti nepominau.“ Potomně k jedenácté hodině vyslali z prostředku svého tři osoby, totiž pana Jindřicha Slavatu, pana Jiříka Karlíka a jednoho z města Slaného, kteříž vedle vzkázání volných služeb oznámili, že Jich Mstí páni pod obojí všickni společně nyní nahoru jeti a mezi Jich Mstí na kanceláři najítí se dáti chtějí ráčí. Přišli ihned 30 potom brzy za nimi u velikém počtu, tak že dvěře kanceláře české docela otevřené zanechány býti musely; neb nemohli všichni do kanceláře vjíti a ve dveřích a vně přede dveřmi stáli.

Nejv. pan purgkrabě oznámil, že páni místodržící vděčně to od nich přijímají, že jsou se nahoru najítí dali, a jaké psaní od J. Mstí C. 35 Jich Mstem učiněno jest, že se zjevně přečte. Pan sekretář Filip je zjevně četl. Po přečtení pan Vilém starší z Lobkovic oznámil, že páni stavové pod obojí žádají, aby takové psaní jim zapůjčeno bylo; že chtějí trochu poodstaupiti a zase do kanceláře přijítí. Vyšli všichni ven na palác, a tu v kole měvše spolu promluvení, pilně toho šetříce, zdalíž 40

to psaní bylo v Praze aneb v Vídni napsané a zdali vlastní rukou podpis J. M. C. Mathiáše se nachází. Po malé chvíli zase do kanceláře přišli a skrze pana z Lobkovic žádali, aby téhož J. M. C. psaní 5
 5 hodnověrný výpis jim vydán byl; že je chtějí v své společné uvázení vzítí a své usnešení zase Jich Mstem v známost uvéstí. A mívše pan sekretář výpis toho psaní tu hned byl jim odveden, a s tím odešli.

Bylo viděti, že mezi těmi z strany pod obojí, kteří do kanceláře české vešli, netoliko osoby z krajův obeslané, ale kteří koliv z stavu 10
 10 k tomu jsau povoláni byli. Z prostředku nejv. pánův auředníkův a saudečův zemských pod obojí tito: pan Hendrich Mates hrabě z Turnu, nejv. sudí zemský král. Českého, pan Leonhart Kolon z Felzu, saudec zemský a pan Prokop Dvořecký z Olbramovic přítomni byli. Z prostředku pánův rad saudečův dvorského a komorního, vše pod obojí, 15
 15 tito byli: pan Bohuchval Berka z Dubé a Lipé, pan Vilém starší z Lobkovic, pan Václav Vilém z Raupova, pan Pavel z Říčau, pan Jan Litvín z Říčau, pan Petr z Švamberka, pan Václav Budovec z Budova, pan Fridrich z Bílé. Pražané z prostředku svého žádného k těmúz sjezdů nevyslali, ani jiná města královská a Její Msti královny. Pod 20
 20 obojí toliko z města Hradce Králové, Slaného a Mladé Boleslavě vyslaní tu byli.

Pobyt Slavatův v Praze.

(Z I. dílu str. 123—126.)

Hrabě Slavata ode dne vyhození z okna přes celý rok na hradě 25
 25 pražském v domě kněžny z Lobkovic jak v arrestu zůstával; neb vždycky šildtwacht před týmž domem stála, a nemohl od tehdejších nepořádných direktorův a správčův zemských žádného jiného dovolení dostati, než toliko do kostela hlavního svatého Víta a jiných dvouch kostelův, totiž sv. Jiří a Vsech Svatých, vše na hradě pražském ležících, choditi. 30
 30 V tom pak roce nezahálel, nýbrž pisma svatá a mnohé podobné traktáty pro potěšení své čítal, častokráte s pobožnými duchovními a světskými osobami, kteříž jej navštěvovali, konversiroval, a vedle toho, co jest ho při tom vyhození jej z okna spolu s hrabětem z Martinic a s jedním sekretářem potkalo a co jest před, při a po vyhození jich 35
 35 z okna toho dne se dalo, i co jest také předešle při některých sněmích zvláště l. 1608 a 1609 od strany pod obojí, pro rozmnožení domnělého náboženství jich bauřlivého, se dalo, s pilností a bedlivě spisoval, k tomu také, co jest se tak v tom roce jeho na hradě pražském zů-

stávání od těch nepořádných direktorův a správcův zemských uvažovalo a řídilo, dostávajice on skrze osoby, kteréž při těch uvažováních mezi nimi bývali, pravdivé zprávy, o tom do Vídně pro vědomost tehdaž Jeho Mil. Cís. Mathiáše a Jeho Mil. Cís. předních pánův rad i také Jeho Msti Cís. pánův poslův do Hispánie, pánu hraběti Khe- 5
venhillerovi psával a avisiroval, a s takovou prozíratelností v obzvláštním opatrování Božím to činil, že jest skrze to v žádné nebezpečnosti nepřátel svých nepřišel a se nedostal. Takž jakž oni všelijak potom dychtěli a o to usilovali, aby jej v skutku pochytili a potom dle vůle své trestati mohli. 10

Jistá osoba, kteráž jemu hraběti byla vzkázala, že jest toho příčina byla, že on tulichy zamordován nebyl, oznámiti dala témuž hraběti Slavatovi, že páni direktori o tom dobru vědomost mají, kterak on všecky jejich činy, rady a tajnosti přezvídá a o tom do Vídně psává a je prozrazuje. Za kteraužto příčinou tíž páni direktori na po- 15
štách, při branách a všudy jindy nařídili, aby dobrý pozor na to dávali, a jestliže kde psaní jeho se najdou, které on buď do Vídně neb kdekoliv jinam o činech a radách jejich píše, tehdy že chtějí s ním hůřeji zacházeti nežli při vržení z okna se dalo. Táž osoba že mnoho dobrého jemu přejíc nechtěla pomínauti tu výstrahu jemu dáti. On zase 20
jí oznámiti dal, že z toho vzkázání velice děkuje, a kdyby se měl znáti, že to činí, tehdy by již sám sebe odsuzoval, a kdyby zapíráti měl, tehdy by jemu věeno nebylo; pročež že nechce nic jiného říci, než toliko bedlivě vystříbati se, aby pro takový skutek do jich trestání nepřišel. 25

Jak Pán Bůh předivně jej, hrabě Slavatu, v jedné i druhé věci milostivě chrániti ráčil, že jsau jej nemohli v skutku najíti, aby jej podlé vůle své trestati mohli, mohloby se obšírně to vypisovati; ale mezi jinými mnohými příběhy tento toliko tuto přivedu. Předně v příčině listův psávání. Jednoho času, a to měsíce novembris v půl létě 30
po vyhození z okna, jeden císařský služebník, který také v službě jeho, hraběte Slavaty, od mladosti byl, dostal postbrieff od těch direktorův, aby pro vyřízení svých některých věcí do Vídně jeti mohl. Při kteréžto příležitosti on hrabě Slavata několik pagetův listův do Vídně i Hispánie jemu dal a svěřil, s tím napomenutím, aby je tak 35
opatřiti hleděl, aby jinému do rukau nepřišly. Vedle čehož on se snažil zachovati a dal ty pagety listův do polštářů na voze, na kterých on spolu s jinými seděl. Direktori pak jináče nesmejšeleti, než že beze vsí pochyby on, hrabě Slavata, nezanedbá při té příležitosti listy rozdílne psáti a odeslati, pročež to zajisto měli, že jeho tu v skutku po- 40

stihnau a jemu to tak zastaví, aby musil další v tom praktyky zanechati. Tak jakž jeden z prostředku jich hraběti Slavatovi tehdaž byl vzkázal, že má s ním utrpení, že vidí jaké neštěstí jeho potkává neb že jsau páni direktori jednoho na poště za tím, který do Vídně jel, 5 vyslali, aby všechny listy od něho vzal, nepochybující, že jeho, hraběte Slavaty, listy budau, a že jsau dali v jednom domě v zámku (kde někdy Jeho Mil. Cís. Rudolfa tejná rada a nejvyšší komorník pan Rumpff bydlíval) pro něho arrest přistrojiti a pevné mříže tam udělati, do kteréhož jej dáti chtějí, tak aby žádný k němu choditi 10 nemohl; a nedadauce jemu ani černidla ani papíru že mu to psávání jiným listy a noviny dostatečně zastaví a zabrání. On, hrabě Slavata, žádné odpovědi na to nedal, toliko z toho navěští sobě daného děkova, a nemoha již to jináče změnití, zůstával intra spem et metum, očekávaje přezvědětí, zdali ten vyslaný jaké listy jeho dostal. Ten pak 15 vyslaný jeden měštěnin pražský byl (kterýž po tom vítězství před Prahau pro své těžké proti Jeho Mil. Cís. v té rebellii české přečinění provazem strestán a oběšen byl) a dosti opatrně tu věc před sebe vzal. Neb přijevše na poště do města Hradce na ráno, vyčkal, až teu, který do Vídně jel, na vůz vsedl a tu, spolu s jedním hejtmanem nad 20 praporem knechtův (který od stavův pod obojí do města Hradce za guarnisi dán byl) k tomu vozu přistaupili a oznámili s ukázáním patentu od direktorův, v kterémž doloženo bylo, kterak jistau zprávu mají, že on od stříbra hotových peněz velikau summu s sebau ven z království do Vídně veze, pročež aby z vozu ssedl, trublice své otevřel, a co s sebau veze, ukázal a odtud dále až do dalšího pánův 25 direktorův nařízení nejezdil.

Ten, který do Vídně jel, stavěl se pro takové jeho přehledávání a arrestirování velice zle spokojen býti, a z vozu ssednauce dal svou trublici do jednoho pokoje v jednom domě v městě nésti a polštář, 30 na kterém seděl, s hněvem pod lavici hodil. V trublicích pak žádné stříbro ani peníze hotové naloženy nebyly. Než rozdílná psaní od některých osob z Prahy do Vídně svědčící ten z Prahy vyslaný nalezse, hned je k sobě vzal, proti čemuž ten do Vídně jedaucí sobě stěžoval, že v patentu direktorův stojí toliko od stříbra a peněz, pročež že ne- 35 náleží, aby on k sobě cizí listy bráti měl. Ten vyslaný z Prahy dal za odpověď, že od pánův direktorův sobě austně poručeno má, aby všechny listy, které koliv tu nalezne, k sobě vzal a s sebau do Prahy přivezl. Musil toho při tom zanechati a vyndajce z kapes svých, cokoliv při sobě měl, oznámil, že mimo to žádných jiných listův ani 40 od stříbra ani od peněz při něm se nenajde. Dotčený vyslaný z Prahy

s tím spokojen byl a nic dále nepřehledával; ten pak, který do Vídně jel, naschválního na poště do Prahy vypravil s tím vzkázáním hraběti Slavatovi, aby se nic nestaral, že listy od něho svědčící dobře opatřeny a zachovány jsau, tak že jest je ten vyslaný od direktorův nedostal. —

5

38. Jan Amos Komenský

narodil se dne 28. března 1592 v Nivnicích u Uherského Brodu. Po časné smrti rodičů nevedli nesvědomití poručníci téměř žádné péče o jeho vychování. Jsa mládcem 16tiletým z vlastního popudu teprva šel do škol latinských a strávil v nich 2 léta, načež se mu zalíbilo státi se knězem v Jednotě, k níž po rodičích věrou náležel. Protože 10 universita pražská byla tehda v rukou utraquistů, kteří nebyli přátelé Bratří českých, odebral se Komenský na studia theologická do Herborna a Heidelberka. Pobyt tam 2 léta vydal se do západních zemí pomoršských a po dvouletém cestování vrátil se do vlasti s neobyčejnou zásobou vědomostí.

15

Pro mladý věk nesměl ještě zastávati úřadu kněžského a přijal zatím od Karla z Žerotína správu bratrské školy v Přerově. Byv posvěcen na kněze povolán za kazatele do Olomouce, pak za kazatele a dozorce školy ve Fulneku. Tam žil šťastně, až r. 1621 vydán mandát proti kazatelům bratrským a kalvinským. Komenský musil 20 opustiti církev svou a skrýváje se na Fulnecku přebásnil 64 žalmy, jež známe. Rok potom utekl na panství Žerotínovo do Brandýsa nad Orlicí. Chud a bolestí jsa sklíčen bydlil tam v domě bratrském *) a zahloubal se v přemýšlení, jehož výsledkem byla kniha přeladná Labyrint světa a ráj srdce, připsaná velkému jeho dobrodinci 25 r. 1623. Než brzo i Žerotínovi císařem bylo zakázáno, aby na svých panstvích kněží bratrských nechoval, a tak Komenský s jinými ubožáky uchýlil se do lesův a skal krkonošských k p. Jiřímu Sadovskému. Za toho hrozného stíhání sepsal r. 1625 jiný spis utěšený „Centrum securitatis“ t. j. „Hlubina bezpečnosti“, Labyrintu účelem, myšlenkou a slohem se podobající. Nejukrutnější však mandát vyšel r. 1627: všecy osoby stavu panského, rytířského a městského, které by nechtěly obrátiti se na víru katolickou, měly se vystěhovati ze země. Zastání nebylo žádného. Kněží bratrští vydali se v kruté zimě r. 1628

*) Stál naproti starému hradu vystavěn jsa na způsob kláštera, v němž 24 kněží bratrští útočiště měli.

na poslední bolestnou z vlasti pout a šli do Lešna polského v Poznani. Tam Komenský ztrávil skoro třetinu svého neunavně činného života, tam založil slávu svou.

- Již ve školách latinských při dospělejším rozumu svém poznal zpozdilost veškerého vyučování tehdejšího a záhy pomýšlel na opravu. V Lešně vyučuje na gymnasiu měl příležitost rozvinouti vychovavací a vyučovací opravy své. Nejslavnější dílo, v němž složil všecky své zásady paedagogicko-didaktické, jest *Didaktika čili umění umělého vyučování*. V té nakreslil zevrubně zřízení škol, rozsah učiva a způsob vyučování. Pro vychování dítek v domě rodičů do 6 let sepsal *Informatorium školy mateřské*. Pro školu národní nepostačil sepsati knížky, ale pro gymnasia složil světoznámou knihu, nejdříve latinsky (1631) pak česky, *Janua linguarum reserata* (Brána jazykův otevřená), v níž spojuje soustavně nejdříve v krátkých, pak v delších větách poznávání věci s poznáváním slov a s učením se jazyku latinskému. Za pomůcku k ní sestavil *Moudrost starých předků čili příslovi*. Brána jazykův zjednala Komenskému brzy takovou slávu, že přeložena byla téměř do všech jazykův evropských a do některých asijských; mimo bibli nebyla žádná kniha tak mezi národy rozšířena. Pro muže dospívající neb již dospělé skládal spisy pansofické čili vševědné, které krátce a jasně měly obsahovati sklad všech známostí lidských (jakýsi způsob encyklopaedie).

- Pracemi svými Komenský obrátil na sebe oči učencův evropských a brzo (1641) došlo ho pozvání do Londýna, aby tam založil akademii učenců, která by se starala o další prospěch nauk. Ale domácí válka překazila provedení tohoto záměru. V tom pozval ho do Švédska bohatý a štědrý továrník a obchodník Ludvík Geer a nabídl mu dostatečné opatření k dalším studiim. Komenský vydal se do Štokholma (1642). Vyloživ tam opravné myšlenky své kancléři Oxenstjernovi a dosáhnuv podpory, usadil se v pruském Elbinku, kdež upravoval didaktické spisy školám švédským. Nejcenější z nich byl *Methodus linguarum novissima* (Nejnovější metoda jazyků 1648).

- Mezi tím zvolen byl (1648) biskupem Jednoty a musil přestěhovati se do Lešna. Když v míru vestfalském na exulanty české ani nevzpomenuto, roztrpěl se Komenský na Švédy a sklíčen jsa neštěstím Jednoty vydal (r. 1650) *Křaft umírající matky Jednoty bratrské*. Téhož roku požádal ho osvícený kníže Sedmihradský Zikmund Rakoczy, aby v zemích jeho zřídil školy dle své metody. Komenský vyhověl a usadiv se v Šaryšském Potoku přeložil mnoho didaktických knih na jazyk maďarský. Kromě *Umění kazatelského* (1651)

sepsal tam chtěje naznačiti, jak vyučovati názorně, světoznámý Orbis pictus (1654 Svět viditelný, namalovaný atd.), první to spis obrázkový pro menší mládež. Nenačázaje však mezi Uhry ani schopných učitelův, ani čilých žáků, vrátil se Komenský po 4 letech do Lešna. Tam stihla ho (r. 1656) nevýslovná pohroma. Ve válce švédsko-polské 5 bylo Lešno vypáleno, při čemž Komenský ztratil všecko jmění, velkou část rukopisův, a čeho nejvíce želel, materialie k Pokladu jazyka českého, velkému to slovníku českolatinskému, k němuž látku sbíral přes 40 let.

Lešenská osada bratrská se rozprchla, Komenský pak povolán do 10 Amsterodamu Vavřincem Geerem, synem Ludvíkovým. Na žádost rady tamější vydal (r. 1657) čtyři díly vybraných spisů didaktických jazykem latinským. Rozptýleným zbytkům Jednoty bratrské sepsal ještě některé spisy, z nichž nejdojemnější jest Smutný hlas zaplašeného hněvem Božím pastýře k rozplašenému hynoucímu 15 stádu (1660). Labutím zpěvem posledního biskupa Jednoty byl spisek Unum necessarium (1668 Jedno potřebné), kde srdečně a dojemně každému klade na srdce pečovati o pravé blaho lidstva. Komenský dokonal život svůj v Amsterodamě dne 15. listopadu 1670 a pohřben byl v Naardenu. 20

Zásluhy jeho o zlepšení škol a vychování mládeže jsou nesmrtelné. On jest zakladatelem názorného vyučování, které teprva za našich dob náležitě bylo oceněno, on hlásal vzdělávati mládež jazykem mateřským, on kázal rozvíjeti všestranné duševní síly, rozum i srdce i vůli. Měl také vzácné nadání básnické a vynikal velmi živou obrazností; 25 knihy pak jeho, psané jazykem českým, zůstanou vždy vzorem jadrné prosy a studnicí, z níž vážití budeme poučení, dokud nevyhyne mluva česká.

Pozn.: 1. Kom. překladu Žalmů Davidových 4 aršíky byly posledním, známým tiskem na Kralicích, jejichž jediný exemplář zachoval se v knihovně 30 university pražské. Podruhé vydal je Jos. Jireček ve Vídni 1861.

2. Labyrint světa a ráj srdce vyšel tiskem poprvé v Lešně 1631 a pak ještě několikrát na různých místech. Dvakráte vyšel v překladě německém, jednou v maďarském.

3. Hlubina bezpečnosti vydána dosud šestkrát, poprvé v Lešně 1633. 35

4. Didaktiku skládal Kom. po česku 1627—1632 zvláště Čechům a strojil se podati ji stavům českým, kdyby klamna nebyla zakmitnůvši se naděje navrátiti se do vlasti. R. 1657 vydal v Amsterodamě Didaktiku Velkou latinským jazykem, aby všelikým národům hlásala podstatné a mocné zásady u vychovávání a vzdělávání mládeže. Česká Didaktika má 30, latinská Didactica Magna 33 kapitol. Co 40 v českém vydání místy obeenějšími rysy naznačeno, to v latinském provedeno podrobněji. Rukopis didaktiky české objeven 1841 prof. J. Purkyněm v Lešně.

Od té doby vyšla tiskem v Praze čtyřikrát. Latinská Didaktika Velká v překladě českém od Jos. Šmahy vycházela v Rychnově n. Kn.

5. Informatorium školy mateřské objevil prof. Gindely v Lešně 1856 a vydal v Praze 1858. Později otištěno ještě dvakrát.

6. Brána jazykův otevřena v jazyku českém vyšla tiskem v Lešně 1633 dvě léta po vydání latinském. Potom vydána ještě mnohokrát na různých místech.

7. Moudrost starých předků vydána dvakrát při Didaktice.

8. Methodus linguarum novissima, vedle Didaktiky nejpřednější spis Kom., vydána poprvé v Lešně 1648. V českém překladě od Jos. Šmahy vycházela v Rychnově n. Kn. Dvě její kapitoly (V. a X.) přeložil a vydal před tím Frant. Zoubek pod názvy „O vzdělávání jazyků“ a „Didaktika analytická“.

9. Kšaft umírající matky jednoty bratrské vydán pětkrát.

10. Umění kazatelské vydal poprvé v Praze 1823 Jos. Lib. Ziegler, pak vyšlo tiskem ještě jednou.

11. Orbis pictus (vyd. lat., něm., maď., česk.) vyšel tiskem v Levoči 1685. Od té doby v různých způsobech vydán mnohokrát, naposledy v Hradci Králové 1883 (vyd. lat., čes., něm., franc.).

12. Poklad jazyka českého měl obsahovati slovník, mluvnici, fraseologii, přísloví. Látku počal k němu sbírat r. 1612, když v Herborně meškal na studiích. Roku 1661 psal Petru Montanovi, že té ztráty tehdy želeť přestane, až dýchati. Nepatrnou náhradou jest nám to, co se v rukopisu Václava Rosy zachovalo.

13. Smutný hlas atd. vydán dvakrát, poprvé v Amsterdamě 1660.

14. Unum necessarium do češtiny přeložené od Josefa Šmahy vyšlo v Rychnově n. Kn. 1881.

Velkou zásluhu o překládání latinských spisů Komen. mají Fr. Zoubek, Fr. Lepař a Josef Šmaha.

Z překladu žalmův.

Žalm VIII.

Ó veliký velikého ty náš panovníče okršlku,
Hospodine, ach velikáť jest tvého jména velebnost!

Ach jak nestížená tvá, jenž zemi přistřela všecku,

Všecku nebes výsost věčným zastinila bleskem,

Býti musí sláva! Nýbrž (což divněji vážím)

Tvau velebí divnau i ta nemluvnátka maličká

(V nichž se o tvor lidský jasná tvá spatřuje péče)

Moc, jichž ústa nemá jsau tvých chval hlásati nástroj,

Tak že ti nesmyslní, Boha kdož prau, hanbu nemírnau

Z důvodu tak makavého mají. Já jistě nebes tvých,

Ó Bože, když jen krásu vidím, a s tak mnoha slunce

Hvězdami v řádu milém, jezž's jim dal, kráčetí patřím,

Hned trna tak říkám: Ach jaks velikých, Bože, pánem

Těchto věcí! A co pak, co člověk neb plod jeho bidný

Jest, že ho tak vážíš? nebo málo pod angely níže's
 Jej posadiv, korunau panování nad tvory všecky
 Ozdobil ozdobnau; poddav jeho pod nohy všecko,
 Cožkoli rozličným ruka tvá kde zřídila dílem:
 5 Stáda volů a ovec a hověd na polích se pasaucích;
 Též zvíři stáda mnohá, vysokých po horách běhající;
 Ptactvo u větru libém, jimž vysoko létati dáno;
 Též ryby všech vod a řek, v hlubinách jimž zplývati dáno.
 Ó Bože, přeslavný pane náš, jak rozlita slavně
 10 Důstojná tvá moc všudy! Jak tvé jméno velebné!

Žalm XV.

V důstojném, Pane, tvém nebe stánku, na tvé hoře svaté,
 Práv, kdo hoden uznán bydliti věčně bude?
 Ten bude, kdož srdcem jest upřímnosti milovník,
 Rád čině všecko pravé, rád mluvě všecko milé.
 15 Ke škodě kdož jazyka svého bližnímu nebrausí;
 Před křivdau zlobivých zastane radše lidí.
 Kdož sobě hříšníků (byť slavných) v mysli neváží:
 Než váží ctnostných, jakkoli často chudých.
 Přípovědi kdož stále drží svých přísahy všecky:
 20 A slova svého ničím, byť škodu bral, nemění.
 Auplatku kdož nedbá v saudu proti bráti nevinným,
 Vůbec aniž bližních lichvami svými hubí.
 Těchto věcí kdož by chtěl stálau ostříhati myslí,
 Tenť cele, ten vlastní zůstane věčně Boží.

Z Labyrintu světa.

Kapitola II.

Pautník dostal Všudybuda za vůdce.

25 I vyšel jsem od sebe sám a ohlédati se počal, mysle odkud a jak
 začítí. V tom i hned nevím, kde se tu vezme člověk jakýsi křepkého
 chodu, obratného vzhledu a řeči hbité, tak že mi se nohy, oči, jazyk,
 vše na obrtlíku míti zdál. Ten přivina se ke mně, odkud a kam bych
 měřil, dotazoval se. Já, že jsem z domu svého vyšel a v světě se pro-
 30 vandrovati a něco zkusiti úmysl mám.

2. Schváliv mi to: „Kde pak vůdce jakého máš?“ řekl. — Já od-
 pověděl: „Žádného nemám. Bobu a svým očím se důvěřuji, že mne ne-
 zavedau.“ — „Nezpraviš nic,“ řekl on. „Slychal-lis kdy co o Kretenském

labyrintu?“ — „Slychal cosi,“ díím. — On zase: „Zázrak světa byl, stavení z tak mnoha pokojů, příhrad, průchodišť vzdělané, že kdo se bez průvodčího do něho pustil, vždycky sem a tam chodě a motaje se nikdy ven netrefil. Ale to žert byl proti tomu, jak sám světa tohoto 5 labyrint, zvláště nyní, sporádán jest. Neradímť, věř mně zkušenému, samotně se tam pauštěti.“

3. „A kde pak takového vůdce vzíti mám?“ řekl jsem. — Odpověděl: „Já jsem na to, abych takové, kteří něco shlédnauti a zkusiti 10 žádají, prováděl a jim kde co jest ukazoval: protož jsem tobě také vstříc vyšel.“ Já podivě se: „I kdo jsi ty,“ řekl jsem, „můj milý?“ — Odpověděl: „Jméno mé jest Všezvěd, přijmím Všudybud, kterýž všecken svět procházím, do všech kautů nahlédám, na každého člověka řeči a činy se vyptávám, co zjevného jest, vše spatřuji, co tajného, vše 15 slídím a stihám, summau beze mne nic se díti nemá, ke všemu dohlédati má jest povinnost a ty půjdeš-li se mnau, uvedu tě do mnohých tajných míst, kamžby ty sic nikdy netrefil.“

4. Já slyše řeči takové počnu sám v sobě vesel býti, že jsem takového vůdce našel, a prosím ho, aby tedy sobě práce nevážil mne 20 skrze svět provésti. Odpověděl: „Jak jiným v tom rád slaužím, tak i tobě.“ A ujav mne za ruku: „Pojďmež,“ řekl. I šli jsme, a já řekl: Nu, rád se podívám, jaký jest toho světa běh, a také-li v něm co jest, čehož by se člověk bezpečně držeti mohl.“ To slyše tovaryš můj zastavil se a řekl: „Příteli! jdeš-li ty tím úmyslem, ne aby věci naše 25 spatře obdivoval, než aby o nich dle rozumu svého saud vynášel, nevím, jak by s tím královna naše, Její Milost, spokojena byla.“

5. „I kdo je ta královna vaše?“ díím já. — Odpověděl: „Ta, kteráž všecken svět a běh jeho řídí od končin až do končin. Slove Maudrost, ač někteří mudrlanti Marnost jí říkají. Pravímť tedy časně, když tam 30 choditi a prohlédati budeme, nemudruj nic, sic by sobě tu i jinde, leccos utržil, a já třebaš vedle tebe.“

Kapitola X.

Pautník stav učených prohledá.

1. Řekl ke mně vůdce můj Všezvěd: „Již já myslí tvé rozumím, kam tě táhne. Mezi učené s tebau, mezi učené; to pro tebe vnada, to 35 lehčejší, to pokojnějši, to myslí užitečnějši život.“ „Ba tomuť jest tak,“ dí tlumočnk. „Nebo co rozkošnějšiho býti může, jako aby člověk, nechaje a nečbaje hmotného toho těla kvaltování, s samým všelijakých 35 užlechtilých věci zpytováním zacházet? Toť v pravdě jest, což smrtedlné

lidi nesmrtečnému Bohu podobné a téměř rovné činí, aby jako vše-
vědauci byli, co na nebi, na zemi, v propastech jest neb bude, všecko
stihajíce, všecko znajíce; ač ne všechněm jednotejně dokonalosti,
pravdať jest, toho se dostává.“ „Veďtež mne tam! proč meškáte?“
řekl jsem.

5

2. I přijdeme k bráně, kterauž mi Disciplinam jmenovali, a ta byla
dlauhá, úzká a tmavá, plná zbrojných strážných, kterýmž se každý, kdo
do ulice učených chtěl, opověditi a průvodu žádati musel. I viděl jsem,
že hanfové lidu, zvláště mladého, přicházeli, a byli hned na rozličné
trpké exameny bráni. Nejprvnější examen při každém byl, jaký měsíce, 10
jaký zadek, jakou hlavu, jaký mozek a jakou kůži přináší. Byla-li
hlava ocelivá a mozek v ní ze rtuti, zadek olověný, kůže železná a
měsíc zlatý, chválili a hned ochotně dále vedli: neměl-li kdo toho
paterého, aneb mu kázali zpět aneb špatně tušice tak na zdařbůh
prijímali. I řekl jsem divě se: „Co pak jim tu na tom paterém kovu 15
záleží, že se tak pilně nato vše dobývají?“ „Ba mnoho,“ dí tlumočník.
„Nemá-li kdo ocelivé hlavy, rozpukne se mu; nemá-li v ní tekutého
mozku, nebude z něho míti zrcadla; nemá-li plechové kůže, nevytrpí
formač; nemá-li olověného sedadla, nevysedí nic, roztrausí všecko; a
bez zlatého měsíce, kde by nabral času, kde mistrův, živých i mrtvých? 20
Či mniš, že tak veliké věci darmo přicházeti mohou?“ I porozuměl
jsem, kam se to směřuje, že se k tomu stavu zdraví, vtip, ustavičnost,
trpnost a náklad přináseti musejí, a řekl jsem: „Takt se tedy opravdu
říci může: Non cuivis contingit adire Corinthum. Ne každému se dřevu
dostane býti hládem.“

25

3. I vejdemo dále do brány a vidím, an každý ten strážný jed-
noho neb více jich na práci vezma a s ním se veda, do uší mu cos
dluhých, oči protírá, nos a chřípě vyparuje, jazyk vytahuje a obkrajuje,
ruce a prsty skládá a rozkládá, a nevím, co více nedělá. Někteří se
i hlav provrtávají a cos nalévají pokaušeli. Nad čímž tlumočník můj 30
zděšeného mne vida: „Nediv se,“ řekl: „Učení ruce, jazyk, oči, uši,
mozek a všecky vnitřní i zevnitřní smysly jinakší než hlaupý lidu
ohor míti musejí; protož se tu přeformovávají, a to bez práce a odpor-
nosti býti nemůž.“ V tom pohledím a spatřím, jak neboží mnoho od toho
přeformování dávati museli. Ne o měsíci, než o kůži, již museli nasta- 35
vovati, pravím. Tytýž zajisté pěst, rafije, ferule, metla na lici, na lebu,
na hřbetě, pod sedadly se octla, až krvavau cedili a téměř napořád
prauhů, šrámů, modřin, mozolů plni byli. Což někteří vídauce, dřív než
se jim dali, jen do brány nahlédnauc, cauvali; jiní formovatelům těm
z rukau se vydrauc, zutíkali tolikéž. Menší jich počet dotrval, až na 40

prostranno puštění: až i já také, do toho stavu chut máje, formaci tu jsem ač ne bez nesnadnosti a trpkosti vystál.

4. Z brány když vycházíme, vidím, že každému tomu ponabraušenému cejch dávají, po němž by, že mezi učence přináleží, poznán býti mohl, kalamář za pás, za ucho péro a do ruky prázdnu knihu k shledávání umění. I dostal jsem toho také. Tu pak dí mi Všežvěd: „Nu již tu máme čtvero rozcestí, do filosofie, mediciny, jurisprudentie a theologie. Kam nejdřív chceme?“ „Jak saudiš,“ řekl jsem. On zase: „Dojděme nejprv na plac, kdež se všickni scházejí, aby se ná ně ze 10 spolka podíval; potom auditoria porůznu procházeti budeme.“

5. I uvede mne na nějaký ryňk, a aj, tu oblakové studentů, mistrů, doktorů, mládenců i šedivečů! Z nichž někteří po bromadách se drželi, spolu rozmlouvajíce i disputující; jiní se do kautů tiskli jiným s očí. Někteří (což jsem dobře vyšetřil, ale jsem jim toho tam mluvití 15 nesměl) měli oči a neměli jazyka; jiní měli jazyk a neměli oči; někteří toliko uši bez očí a jazyka atd. Takž jsem porozuměl, že i tu nedostatkové přebývají. Vida pak já, že všickni tito odkuds vycházejí, a zase tam vcházejíce jako včely z aule a do aule se motají, pobídnul abychom také vešli.

20 6. Takž vejdem, a aj, tu sň veliká, již jsem ani konce neznamenal a v ní po všech stranách plno polic, příhrad, škatulí a krabic, že by jich na sta tisících vozů neodvozil, a každá měla svůj nápis a titul. I řekl jsem: „Do jakéž jsme toto apatéky vešli?“ „Do apatéky,“ řekl tlumočnick, „kdež se lékové proti neduhům myslí chovají a ta 25 vlastním jménem bibliothéka slove. Pohleď, jací tu neskonali skladové maudrosti!“ Hledě tedy já, vidím učenců páteře přicházejících rozličně se okolo toho zatáčeti. Někteří nejpěknější a nejsubtylnější vybírajíce, po kusu z nich vytahovali a do sebe přijímali, povlovně sobě žvýkajíce a zažívajíce. Já přistaupě k jednomu táži se, co dělá? Odpověděl mi: „Prospívám.“ A jaká v tom chut?“ díím já. On zase: „Dokud se 30 to v ústech žvýká, náhořkost neb nákyselost čítí; potom se obrací v sladkost.“ „A nač pak to?“ řekl jsem. Odpověděl: „Lehčeji mi to přichází vnitř nositi a jsem tím jistější. A co užitku nevidíš?“ I hledím na něj pilněji, a vidím jej tlustého a tučného, barvy krásné, oči 35 se mu jako svíce stkvěly, řeč byla pozorná a všecko při něm cíle. I dí mi tlumočnick: „Ovšem pak tito.“

7. I pohledím, a aj, někteří tu velmi lakotně s tím zacházejí, pořád, co jim k rukám přišlo, do sebe cpajíce. Na něž pilněji hledě, nevidím nic, aby jim barvy neb těla neb tuku co přibývalo, kromě 40 samého břicha odutí a rozecpání; a vidím, že, co do sebe nacpali,

zase to vrchem i spodkem nezažitě z nich lezlo. Někteří z těch takových i v závrat upadli a smyslem se pomijeli; někteří od toho bledli, schli i mřeli. Což jini vidauc na ně sobě ukazovali, a jak nebezpečno s knihami (nebo tak krabicím těm říkali) zacházeti, sobě vypravovali; někteří prechali pryč; jini, aby jen opatrně s nimi zacházeli, napo- 5 mňali se. Protož toho do vnitř nepřijímali, než s předu i zadu pytlíků a mošen sobě navěsíc, do těch ty škatule epali, a ty nosíc, když co promluvíti neb napsati bylo, z kapsy vytahovali a odtud do úst a péra brali. Já znamenaje to řekl jsem: „Tito tuším v kapsách umění nosí?“ Odpověděl tlumočnik: „Memoriae to subsidia. Či's neslychal?“ Slyšel 10 jsem pak od některých ten způsob chváliti, že ti pryč jen usezené věci vynášeji. A můžet býti; než já jsem jiné tu nepohodli znamenal. Přihodilo se při mé přítomnosti, že někteří své škatule roztrausili, a některým, když jich poodložili, oheň zejma se popálil. Ach, jakého tu běhání, rukama lomení, naříkání, na retu volání! Nechtěl žádný pro 15 tu chvíli vie disputovati, psáti, kázati; než svěsa hlavu chodil, chaullil se, rděl, u koho věděl, prosbau i penězi zase nádobičko shledávaje: ježto, kteří vnitř zachystáničko měli, takové příhody ne tak se báli.

8. Já mezitim opět jiné spatřím, kteříž ani ne do kapsy sobě ty škatule dávali, než nosili do pokojíkův kamsi. Za nimiž vejda vidím, 20 ani pěkná na ně pauzdra stroji, rozličnými barvami lící, někteří i stříbrem a zlatem obkládají, do polic pořádají a zase vytahující na ně hledí, pak zase skládají a rozkládají, přistupující a odstupující, sobě i jiným, jak to pěkně stojí, ukazují, vše povrehu: někteří také časem na titule, aby jmenovati uměli, nazírali. I dím: „Co pak tito laškují?“ 25 Odpoví tlumočnik: „Milý brachu, pěkná věc jest pěknau míti bibliothéku.“ „I když se jí neužívá?“ dím já. A on: „I ti, kdož bibliothéky milují, mezi učené se počítají.“ Já sobě na myslí: „Jako někdo, kladiv a kleští hromady máje a k čemu jich užívati nevěda, mezi kováře.“ Říci však toho, abych sobě něco neutřízil, nesměl jsem. 30

9. Než, vyjdauc my zase na síň, uzřím já, že těch apatékářských nádob vždy vie a vie po všech stranách přibývá, a hledím, odkud je pak nosí? I vidím, že z jakéhos zastření, za kteréž já také vejda, spatřím mnoho saustružníkův, ani teď jeden nad druhého pilněji a 35 křtaltovněji z dřeva, kostí, kamení a rozličných materií škatule ty formují, a mastí či dryákem naplníc, k obecnému užívání dávají. A tlumočnik mi dí: „Tito jsau ti chvály a všelikého zvelebení hodní lidé, kteříž nejužitečnějšími věcmi pokolení svému slauží, že pro rozmnožení maudrosti a umění žádné práce, žádného úsilí nelitující, slavnými dary svými s jinými se sdělují.“ I udělá mi se chut podívati se, z čeho a 40

jak se to (co dary a mandrostí nazval) dělá a strojí. A spatřím jednoho tuším či dva, kteříž vonná koření a byliny shledávajíce, krájeli, třeli, vařili, distillovali, rozkošné dryáky, lektvaře, sirupy a jiná životu lidskému užitečná lékařství strojíce. Naproti tomu jiné spatřím, že jen z jiných nádob vybírali a do svých překládali, a těch bylo na sta. I řekl jsem: „Titof vodu přelévají.“ Odpověděl mi tlumočník: „I tak se umění množí. Nebo zdaž se jedno a též jinak a jinak přistrojiti nemůž? A k prvnějším věcem vždy se něco přidati a připraviti můž.“ „A zkaziti také,“ řekl jsem já s hněvem, vida patrně, že se faleš provádí. Některý zajisté cizí nádobky dopadna, aby svých několik naplnil, rozřídil, jak mohl, leda pomyjí přiléváním; a jiný zase přidáváním lečjakés matlaniny, třeba prachu a smetí, zahustil, jen aby se také nové zadělání zdálo. Mezitím nápisy nádhernější než onino přivěšovali a nestydatě jako jiní dryáčníci každý své velebil. Kdež mi i divno i hněvno bylo, že (jakž jsem prvé navrhl) řídký kdo vnitřní podstatu examinoval, než všecko napořád aneb aspoň bez rozdílu brali; a pakli kteří vybírali, jen zevnitřního křtaltu a nápisů hleděli. A tu jsem porozuměl, čím to jest, že jich tak málo k vnitřní čerstvosti myslí přichází; nýbrž čím kdo těch léků více do sebe hlta, tím že se více dávil, bledl, vadl a ohřadl. Spatřil jsem pak převeliký díl milých těch dryáků, jimž se nikdy k žádnému lidskému užívání přijiti nedostalo, než jen molům a červům, pavaukům a mauchám, prachu a plesnivosti, naposledy smutným skřínkám a zadním kautkům za podíl byly. Čehož bojice se někteří, jak brzy dryák svůj dostrojili, (ba někteří dřív, než strojiti dobře začali) hned po sausedech, prae-faci, veršů, anagramm prosíce, běhali; ihned patrony, kteříž by novým strojům jména a měsce půjčili, shledávali; hned titule a nápisy jak nejzodobněji lícili; hned rozličných figur a kupřestyků květováním jak nejkadeřavěji premovali, sami to také lidem vstříc nosili, podávali a jakořka bezděk opali. Ale viděl jsem, že naposledy ani to již nepomáhalo, proto že to přes příliš přemnoženo bylo. I litoval jsem nejdnech, že mohauc čistý mítí pokoj, beze vši potřeby a užitku, nýbrž v šanc sázením jména svého a se škodau bližních v to dryáčnictví se dávají. O čemž když jsem návštěví dával, nenávisť jsem získal, jako bych obecnému dobrému překážel. Mlčím již, jak někteří z věcí naprosto jedovatých ty své konfekty strojili, tak že tak mnoho se trávenin jako lékařství prodávalo, a nelibě jsem ten neřád nesl; ale nebyl kdo toho napraviti.

10. Takž zase na plac učených vyjdeme: a aj, svády, různice, 40 rvačky, shon mezi nimi. Řídký tu byl, kdož by s někým tahanice ne-

měl, nejen mladí (což by se nedospělého věku drzosti přičísti mohlo), než i ti starci vespolek se drancujíce. Nýbrž čím kdo za učenějšího aneb sám sebe držel aneb od jiných jmin byl, tím více různie začínal a na jiné vůkol šermoval, sekal, házel a střílel, až hleděti hrozno bylo, pochvalu a slovitnost v tom sobě zakládaje. I řekl jsem: „Ale 5 což to pro milý Bůh? Však jsem já myslil a takť mi od vás slibováno, že toto nejpokojujnější stav jest; já pak tu mnoho různie nacházím.“ Odpověděl flumočnik: „Synu, nerozumiš ty tomu. Však se to oni brausí.“ „Co brausí?“ řekl jsem. „An já rány vidím a krev a hněv a vražedlnau jedněch k druhým nenávisť? Však jsem podobného nic v žádném stavu řemeslníků nespatrił.“ „Bez póchyby,“ řekl on, „oněch umění jsau řemeslná, otrocká, těchto svobodná. Protož 10 čeho se oněm nedovoluje, aniž by se při nich trpělo, toho těmto plná svoboda.“ „Ale jak řádem slauti má,“ řekl jsem, „já nevím.“ Zbroj sic jejich na pohledění strašného se nezdálo nic. Nebo kopí, kordy a tulichy, jimiž na sebe sekali a bodali, kožené byly, jichž nedrželi v rukau, než v ústech. Střelba pak jejich byla ze třtin a pisku, kteréž a chem vodau rozpuštěným nabíjejce, papírovými štáfy na sebe házeli. Nic, pravím to, po vrchu hledě, hrozného se nezdálo; já však vída, jak, když někdo mírně trefen byl, sebau trhal, křičel, vinul, utíkal, snadně mi porozuměti bylo, že to ne žert, než opravdový boj jest. Na někoho jich mnoho dotíralo, až všecko od mečův okolo uší 25 břínkalo a kul papírových jako krupobiti naň padalo. Někdo, statečně se bráně, obránil se a všecky odbůjce své rozehnal: jiný ranami jsa přemožen padl. A viděl jsem tu neobyčejnau jinde ukrutnost, že ani poraženým již a mrtvým neodpauštěli, nýbrž tím vie a nelitostivěji na ně sekali a flekali, každý na tom, který se mu již nebránil, nejraději rekovství dokazuje. Někteří s sebau mírněji zacházeli, však hádky a nedorozumění prázdni nebyli. Nebo sotva kdo co promluvil, aby mu hned jiný někdo na odpor nevstoupil. I o snih, bílý-li jest či černý 30 i oheň, horký-li jest či studený, hadruňky byly.

Kapitola XXIII.

Pautník prohlédá hrad Fortuny a nejprv přístup k němu.

Když k tomu milému hradu přijdeme, vidím nejprv zástupy lidu ze všech měst a ulic se sbíhajících a obcházejících a, kudyby se zhůru dostati mohli, ohlédajících. Byla pak na ten hrad jediná, vysoká a úzká brána; ale kteráž zabořena, zaválena a trním zarostlá byla: slaula 35 poně etnost. A praveno mi o ní, že před časy ona sama toliko k vehá-

zení na hrad vystavena byla, ale že se brzy potom **příhoda**u jakausi zabořila: protož jiných menších že naděláno a té necháno, poněvadž přilíši přikro, nepřístupno a nezvolno bylo choditi skrze ni.

2. Prolámány tedy zdi, a naděláno fortén z obojí strany, kteréž
 5 já prohlédaje viděl jsem nápisy jich: pokrytství, lež, **pochlebenství**, nepravost, fortel, násillí atd., ale když jsem to tak jmenoval, a kteří tudy vcházeli slyšeli, hněvali se na mne, reptali, **shoditi** mne dolů chtěli, tak že jsem stauliti musel. Dívaje se pak viděl jsem, že někteří předce tau starau branau skrze rām a trní lezli; jedni **prolezli**, jiní
 10 nic; a ti teprv se zase do dolejších fortén vraceli a jimi procházeli.

3. I vejdu také a spatřím, že tu ještě hrad není, **než** plac, na němž množství lidí stojí zhůru k vyšším palácům vzhledajících a vzdychajících. Když jsem se ptal, co ti tu dělají, odpovědíno mi, že jsou čekanci laskavého paní Fortuny vzezření a na hrad puštění **očekávající**.
 15 „A co se ne všickni ještě tito tam dostanou? Však **všickni** o to věrně pracovali.“ Odpověděl: „Přičiniti se každý můž, jak ví a umí; naposledy však na paní Fortuně, koho ona k sobě přijíti chce neb nechce, záleží. Můžeš se podívati, jak to jde.“ I vidím, že tam již **výše** žádných schodů ani bran není, než kolo jakési ustavičně se **točící**, k němuž
 20 kdo se připal, zhůru na podlahu vynesén byl, a tam teprv od paní Fortuny přijat a dále puštěn. Dole pak nemohl kdo chtěl kola se chytiti, než koho k němu úřednice paní Fortuny, jménem **Náhoda**, přivedla aneb na ně vsadila: jinému každému ruce sklauzly. Ta pak regentka **Náhoda**, chodila mezi haufem, a koho se jí událo, toho **chytila** a na
 25 kolo vsadila, ježto se jí někteří velmi na oči tiskli, rukau podávali, prosili, své vynaložené práce, poty, mozoly, šrámy a jiné **zaslaužilosti** předstírajice. Ale já držím, že naprosto hluchá i slepá **býti** musila; tak se nic ani osobám nevzhledala ani proseb nedbala.

4. Mnozi tu z všelijakých stavů byli, kteréž jsem **prvé** viděl, že
 30 v povolání svém a skrze bránu etnosti aneb také skrze **postranní** fortny práce a potu nelitovali, a však se štěstí dočekati nemohli; jiný, na to třeba ani nemyslíci, byl za ruku ujat a vzhůru nesen. Z oněch pak čekanců mnozi převelmi tesklili, že na ně pořádka přijíti **nechtěla**, až ne jeden ošedivěl: někteří sobě **zaufali** a pustie o štěstí vraceli se
 35 k lopotování svému, z kterých opět někteří **roztauzlice** se k hradu lezli, očí i rukau paní Fortuně podávajíc, tak že **expectantů** těch způsob tak i jinak **bídny** a tesklivý jsem shledal.

Z Hlubiny bezpečnosti.

Svět se točí vůkol, vůkol v světě všecko se válí,
 vzhůru, dolů, sem tam v něm všudy všecko chodí.
 Ač nechodí: létá, kácí, převrací se kotrlcem,
 málo co svým řádem kráčeje, všecko maní.
 Sám jediný světa Pán nade vším, pode vším, skrze všecko 5
 jda, světu sám věčná podpora pevně stojí.
 O blaze, kdož v centrum věčném usadí se! Na věčnost
 v srdci Božím svému srdci nalezne pokoj.*)

Kapitola IV.

Další vypsání motanin lidských.**Tajemství Ezechlelových kol.**

Ezechielovi Báh u vidění běh světa a předivné své jeho řízení ukázati chtěje, ukázal jemu čtyry kola, jedno v druhém; jichž výsost 10 byla od země až po oblohu, kteráž se tak jedno v druhém, avšak na čtyry strany jdauce, s zvukem obracela a tak prudce a divně svíjela, že z nich hrůza šla. U prostřed pak kol bylo čtvero ohnivých zvířat, a uprostřed duch, kterýž je pudil. Čímž vším předivná a samému Bohu známá světa zpráva vymalována jest: že ačkoli se všecky lidské věci 15 jako v kolách nějakých sem tam se točíc, motají, Báh však jak skrze službu anjelů, tak i sám duchem všemohaucnosti své všecko to že řídí předivně. Kteréž sic božské řízení věci našich nám nezpytatelné jest, ale motání to samo nás a věci našich jakž takž poznati můžeme.

Nebo i Šalomaun na běh světa se dívaje, že všecko v kolo jde, 20 vysvědčil; jedno vzhůru, druhé dolů; jedno že vstává, druhé padá; jedno přichází, druhé miji; a že člověk mezi tím se motaje a pleta, nic odtud nemá než bidné kvaltování a trápení ducha, a že toho vymluvíti ani se na ty motaniny diváním nasytiti, ani tomu pod nebem jaké rady naleznauti, nedostatku zčistí a skřivenin zpřimiti nelze 25 (Eccles. I.). Podívejmež se tedy i my, jak jest přenepokojný a plný kolotání život náš. Nebo v kole jsme, pokud pod oblohau jsme; či co dim v kole? v kolách, divně spletených kolách jsme; an námi jedno sem, druhé tam, třetí onam zmitá. Nebo nikdež v centrum nestojíme; odevšad jsme vystaupili, okolkové nás zachvacují a námi házejí sem tam. 30

*) Verši těmito ozdobil Komenský Amsterodamské vydání Hlubiny r. 1663. Vydání Lešenské z r. 1633 má 4 jiné veršičky.

Sedm kol, v nichž se točí a motá život náš

První kolo, v němž se tlučeme, jest obloha; druhé kolo živlové; třetí kolo živí tvorové, mezi nimiž byt máme; čtvrté kolo naši spolulidé; páté kolo ďáblové; šesté Bůh a anjelé jeho; sedmé, nejspletenější kolo, jsme my sami sobě. Na kteráž kola a naše bídné v nich 5 motání, kdyby se kdo právě podívatí uměl, jistě že by se s Ezechielem užasl a zhrozil.

1. 2. Obloha a živlové.

Předně zajisté obloha prudkým během vůkol země se točí, časy života našeho nám s sebou zachvacuje, nýbrž život nám na kusy stříhá; tak že co rok, co den, co hodina, co okamžení, vždy nám života 10 ukracuje a ukrajuje a blíž k branám smrti žene. Oblakové jednak nám nebe a vedle toho mysl kormautí a kalí, jednak vodau, ledem, ohněm na nás házejí; a často nám to, co nám z slunce a hvězd docházeti má, přejímajíce, ne podlé vůle naší, než často proti vůli naší a s velikým našim nepohodlím počasi formují. Živlové sami tak i jinak 15 se mísí a z gleichu vystupují, tak dobře nám k záhubě jako k službě vždycky pohotově jsau. Země aby se pod námi nepodvracela, báti se; vody aby nám buď nevyschly neb rozmohau se nás nevytopily, hleděti: s ohněm, aby nám hořel, avšak čeho pálení nemá, aby nepálil, práci a starost míti; od větrů také a bauří tytýž nepohodli snášeti musíme. 20 Stavení, stromovi, skáli tytýž se káci a zařecuje; jídlo a pítí, kterýmž podpíráme život, často se nám v tráveníu, nemoc a smrt obrací; práce, jimiž se živíme, těla neb myslí unavení, namožení a přetržení častokrát s sebou nesau, kterýmiž však musíme trávití život svůj a jako v kole v nich běhati.

3. Živočichové.

Třetí kolo jsau živočichové, s nimiž a mezi nimiž zemský náš byt jest, kteříž ačkoliv k službě nám stvořeni jsau, jsau však nám ku práci a zaměstnání, někdy k hněvu, často i k nebezpečenství; ježto se nemalý lidu díl s nimi jako v kole buď tělem neb myslí honí a kvaltuje.

4. Spolulidé.

Ovšem pak lidé a náš s nimi v světě byt prudké jest kolo, v kterémž se přebídně zmitáme tak i jinak. Předně zajisté berau nás

s sebou násilně obyčejové a návyklosti světa, kteří buď že chvalitební neb nechvalitební jsou, jako proud nás zachvacují a po sobě táhnou, tak že ač častokrát tělo i duše, život i zdraví, pověst i svědomí násilí trpí, třesí, praští, láme se a trhá, zepřítí se však a odolatí nelze, abychom nečinili, co jiní činí a k čemuž nás příkladem svým potáhli. 5 Někdy příkladové jedni sem, druzí tam táhnou, že na vše strany roztržen jsa člověk, co v zamotaní takovém činiti neví, ani kudy, ani kam se to jde neb letí, nerozuměje a rozuměti nemoha. Některých šlepeje vidíme před sebou přímo, jiných na stranu; často nevíme, kterých šetřiti, kterým vyhybatí; někdy víme, avšak po nich jíti za- 10 chvacujel odporný vítr neb jiná motanina nedá. K tomu nevěra, zlost, nenávisť, ošemetnost, ukrutnost lidská častokrát sobě nás jako míče podávají. Jazyk chtěl-li by se jím zpravovati a ucha jemu nastavovati, plný jest marnosti, po nebi i zemi se vozí, bylé i nebylé v hromadu plete, černé za bílé a hořké za sladké a na odpor vyhlašuje. 15 Tak mezi tím vrtká vše jsou, že jednu a touž věc na obrat staví a boří, jistí i v pochybnost dává, chváli i haní, radí i odrazuje, a to tak mocně častokrát, že (leč by kdo železným byl) nelze než jemu k vůli sem tam se kloniti, ba házetí sebou, s hanbou často i se škodou svou. Protož sv. Jakub úd ten ohněm nazval rozněcující kolo běhu 20 života našeho (Jak. 3, 6.) Oči bližních také nás divně zachvacují jednak pohlebně, jednak lstivě, jednak jiskřivě po nás se zavracující; odkudž se při nás jednak hněv, jednak bázeň, jednak veselost, jednak podezření, a tak rozličné mysli znepokojení dělá. Ruce jejich někdy hladí, někdy drápí, někdy co dělají, rozeznati nelze. Nohy někdy přede- 25 zejí a k pastem vábí, někdy následují a stíhají a do těsna někam ženou; an všude buď nebezpečenství, buď podezření aneb aspoň nejistota, kam ta která věc zavéstí chce neb může. Neví zajisté žádný, kde vrah čhá, kde zloděj, kde násilník, kde škůdce, kde sok, kde klevetník, kde neopatrný, někdo samou třeba neprozřetelností neštěstí 30 nastrčiti mohauel. Často, kdo se přítelem dělá, nepřítel jest: rádeckrádec, vůdce-syvůdce, ochránce-okrádce; vrchnost-prehlost a tyranství. Žádné naprosto divoké šelmy tak s sebou nezacházejí jako lidé s lidmi; jmění, pověst, zdraví, životy na kusy sobě trhající a sebe vespolek co nejukrutněji trápíce a hubíce. A to jest hrozný ten vír společných 35 chumelenin našich.

5. Dáblové.

Páté kolo jest naše s ďáblu, nečistými duchy se shánění, kteříž (to pak z Božího vyjevení víme) ve velikých hauffch dnem nocí obchá-

zejice, v jaké mohau i hříchy i sie neštěstí nás vhanějí, i tajnými
 vnučeními k zlým věcem podpalujice, i příčin a příležitostí k nim na-
 skytujice, i rotice nás ve spolek, i živly proti nám bauřice. Někdy se
 proměňují v anjely světlostí, přátely nám se stavějí, litují, radí, prosí,
 5 nic však než aby hlupý člověk nad jámu uveden byl, obmýšlejice;
 z toho zase dorážejice, vztekle hrozí, děsí, pudí a dohánějí, jak a
 k čemu koho nakloněného býti vidí, tak a z té strany k němu štur-
 mujice, lstí neb mocí podvracují. Není té duše pod nebem, která by
 útoků jejich jeden den prázdna byla; právě se jako v kole, oni s námi
 10 a my s nimi, točíme, pokudž živi jsme. Dá-li se jimi kdo osedlati, ne-
 šťastný jest: ženau jej a pudí z hříchu do hříchu, z mráky do mrá-
 koty, aniž mu pokoj dají, až ho naprosto na zahynutí přivedau; často se
 i sami nad nim katany dělají tělesně. Pakli se jim kdo brání, rovně
 také odpočinutí nemá žádného; lákají, vábí, pokaušejí, straší také a
 15 děsí, též podtrhnauti a k hříchu přivésti usilujice; aniž v tomto boji
 i nejbedlivější bez ran, modřin procházejí, nejen na svědomí (což častá
 věc), ale i na těle někdy i na statku, jakž příkladové v Písmích po-
 znamenani (zvláště nejznámější Jobův) ukazují.

6. Bůh a anjelé.

Šestá naše práce s Bohem samým jest, Stvořitelem našim; kterýž
 20 okršlek života našeho nám vyměřiv příkázáními svými, chce, abychom
 jako v závod běhali, z mezi však vytknutých nikam se nevychylujice.
 Když pak my buď leností postáváme neb mdlobau ustáváme neb vše-
 tečností vybíháme neb urputností se zatínáme, on za námi jednak s po-
 hrůžkami, jednak s metlau, holí, mečem, ohněm se shání, žehče, viní,
 25 mrská, bije, seká, páli. Mor, hlad, válka, povodně, zemětřesení, nemoci
 a jiná duše i těla trápení jeho jsau, jimiž nás stíhá a stírá, rány; tak
 že před Všemohaucího rukau nikdy a nikdež ani živi ani mrtvi bez-
 peční nejsme.

7. My sami neukojitelnau myslí svau.

Naposledy nejzmotanější kolo jsme my sami sobě pro nestižitelnau
 30 vrtkavost a zmotanost myšlení i činů svých. Srdce blázna jest jako
 vozni kolo, a jako laukot točí se myšlení jeho, di Sirah (Kap. 33, 5.)
 Ale kdo smaže písmo toto? Všickni jsme tu obsaženi beze vší výminky;
 (o tom co přirozeně jest při lidech, mluvím) mysl naše přencukojitelnau
 věc jest; buď že bdíme neb spíme, pracujeme neb zabálíme, vždycky
 35 ona shání a po nebi, po zemi, po pekle, po lidských srdcích, řečech a

činech se taulá, nic odtud krom daremného kolotání a ustání nemajíc. Rozum pak náš, ten převšetečný jest, do všeho všudy nahlédati se pokaušející; nic není tak vysokého ani hlubokého, čeho by on vystihnauti neusiloval, ani tajnosti božské v pokoji před ním ostati nemohau, aby do nich nenarážel: ježto odtud nic nemá než trápení a 5 tytýž zahanbení. Žádosti ovšem naše jsau kolo, v kolo námi zmitající. Nebo srdce naše velmi jest věc vybíravá a při tom neukojitelná, po čem se koli pustí, urputně při tom lpějící a odvrátiti se nedávající. Zamiluje-li někdo statek a jmění, vždycky se mu s tím srdce obírá, vždycky truhly, pytlci, stodoly, role, v očích zavážejí, vždycky v uších 10 bříknot peněz zní, vždycky do nosu vůně zisku zaráží, vždycky smysl z toho, co má, na to, co nemá, běhá a skáče; za onono, aby nebylo, ovšem se nerozmrhalo, se boje; tohoto pak, jak dostati, se trápě. A to nejen když bdí, vždycky činí (aneb trpí raději), ale i když spí, pokoje nemá; tak ním lakomá žádost v kolo točí bez konce. Podobné 15 jest, kdo rozkoše zamiluje, vždycky se mu mysl po mísách, konvách a kdež jmenovati nesluší, tluče. Pak kdo po slávě dychtí, ten sobě Daedalová křídla vždycky v myslí formuje a lipá, pak připtná a létá; a to se mu bez konce v myslí dělá. Podobně se děje, kdo po maudrosti a umění dychtí aneb po lásce a přízni něčí, atd. V tom ve všem ačkoli 20 jest neukojitelná mysl naše, vrtkavá jest však, leckdys sobě své věci oškliví tím i jiným způsobem, tak že kolo neustavičnosti naší, jednak přímo, jednak zpět se točí, tiše státi nikdá neumí. Točení pak to někdy a při někom mírnější jest, někdy a při někom nemírné; zvláště když se v tom, v čem sobě kdo zakládá, aneb hrubě dobře aneb hrubě 25 zle daří. Tak že tauží-li po čem, tauží nemírně, vezme-li co v nenávisť, nenávidí nemírně; raduje li se nad čím, raduje se nemírně, žalostí-li, žalostí nemírně, často tak, že by se na sto tisíc kusů srdce rozskočiti mohlo. A není takových (již pak odkudkoli přicházejících) kolotání žádný člověk prázděn; víc neb méně každý se v tom kole motá i sami 30 Bohu oddaní.

Nebo dokud člověk živ jest, proměnitelností, — i proti svému chtění, poddán jest; tak že jednak jest veselý, jednak smutný, jednak pokojný, jednak skormaucený, jednak udatný, jednak chaulostivý, 35 jednak v náboženství vraucí, jednak chladnaucí, jednak chtivý a jadrný ku pracem, jednak tesklivý a všecko sobě ošklivící. A taková rozdílná myslí zachvacování (příkladové osvědčují), čím kdo zdárnější z přirození mysl má, tím prudší bývají; rovně jako dutí a bauření moře násilněji na hlubinách bývá nežli na mělčinách. A jest to přepracné a těžké. Nebo ne zle o člověku povědíno, že ač mu mnohé na 40

světě věci nesnesitelné jsou, všecko však snáze nežli sebe sám nese. Dokud zajisté v sobě sám boje nemá, zevnitřní žádná věc ho nevyvrátí, ani sám satan útoky svými; ale když se v samém člověku boj začne těla s duchem, rozumu s věrou, netrpělivosti s trpělivostí, pochybování s daufáním, tesknostem a trápením konce není. Jest pak při člověku boj ten ustavičný; jedno za druhým vždycky se to jako v kolo honí; jednak tělo vítězí, jednak duch; jednak se rozum vynáší, jednak víra; jednak se srdce tuží, jednak slábne; jednak naděje vstává, jednak padá. Takž jde útok za útokem, pokušení za pokušením, boj za bojem, pád za pádem, bolest za bolestí, že i Pavel volati musí: „Bídny já člověk! kdo mne vysvobodí z toho těla smrti?“ Odejde-li jedna neřest, anž druhá v patách; nýbrž jen jedna odejde, jiná již číhá, nýbrž jedna za druhau přichází, nýbrž bromačně se jedny na druhé sypau, někdy dosti maličké pokušení přijde a hrozných nadělá v mysli roztržitosti a trápení: a jak tomu obrániti? kde toho míra jaká? kde konec jaký?

Z D i d a k t i k y.

Kapitola XXVII.

Rozložení cvičení mládeže podlé stupňů věku lidského na čtyry školy.

Smýšlejí vůbec, aniž omyl jest, že člověk na těle do dvacátého čtvrtého neb pátého léta roste, potom se zastavuje, protože na výš postava dále nejde, toliko že audům ještě síly, tělu pak celému zmužlosti a ukázalosti přibývá. A podlé tohotož zdá se, že velmi případně to, co k zrostu mysli přináleží, vystihnauti můžeme; jmenovitě, že i ona k vycvičení svému dosti času má do těch let, čas ten dvaceti čtyřletní na čtvero rozdělíce: dětinství, pacholetství, mládenectví, jinošství, tak totiž, aby prvních šest let člověk v klíně matčině strávil, druhých šest let v škole obecní preceptorské, třetích šest let v škole latinské, jazykům cizím a svobodným uměním se uče; čtvrtých šest let v akademii a peregrinacích.

Tyto čtyry školy kdoby dobře prošel, nazbyt hojně času má k nashromáždění všelijaké maudrosti a umění, kteráž jej milau Bohu i lidem nádobau, a užitečným církví neb politii nástrojem učiní; jen když se dobře spořádá, co se v které té škole dělati má, a jak. — O prvním v této kapitole se promluví, o druhém v jiných didaktiky této kapitolách již ukázáno veřejně, částečně pak in libellis inforatoriis jedné každé školy a klasy její potom se ukáže.

Člověku tedy na svět narozenému první škola jest klin mateřský, první preceptorů jeho matka s chůvau, inspektoři pak otec a pěstounové. Z této školy nežli vyjde člověk, učen a naučen býti má rozuměti mateřské řeči a též ji výslovně mluvíti, pokud totiž vtip jeho sáhá. V mravích pak cvičen a vycvičen býti má tak daleko, aby uměl 5. přimě státi, rovně choditi, rukama, očima a jinými audy tržt šaškovských se vystřihati, ostýchati se starších, báti se kázně, poslauchati rodičů bez provozování vášni a zlosti, a co k tomu podobného; v pobožnosti pak tak daleko zaveden býti, aby Boha na nebi býti poznával, modliti se jemu každý den (a to na kolena klekaje, ruce spínaje, oči 10. zdvižené neb spuštěné maje, bez sem tam zevlování) zvykal, vřru svau vyznávat, i ji v nejpřednějších artikulech (o Bohu Otcí, Synu, Duchu sv., o hříšnosti své a hříchův odpuštění, o smrti a vzkříšení, i životu věčném) vrozumívati uměl, přikázání Boží z paměti říkal, též otázkám některým snadnějším z katechismu (Co jest Pán Bůh? Co jsi ty? atd.) 15. až i veršikům některým malým z písní naučen byl. — To vše zdali tomu věku nemožné jest? Zdali šestileté pacholátko neb děvčátko tím vším stkvíti se nemůž? Můž v pravdě lehauče, povolně, milostně tak daleko přivedeno býti. Ale jak při tom postupovati, to se na svém místě okáže. —

Druhá škola jest městská neb obecní, kdež nařízení k tomu místi a preceptorů shromažďující se mládež v literním umění, mravích a pobožnosti cvičí. V této škole také pobýti šest let dosti bude, protože mohou povlovně naučení býti: 1. čísti a psáti česky, pěkně, vlastně, 20. hbitě; 2. zpívati melodie všelijaké skrze počátky muziky; 3. počítati všelijaké běžnější počty; 4. může v ně uvedena býti (skrze naschvál k tomu zhotovené knihy) summa všelijakých lidských umění i známostí nejpřednějších Božích skutků, historií a příběhů světa atd., vše podlé pochopitedlnosti věku toho; tak však, aby se to s dalším věkem samo jim rozvíjelo, a oni teprv časem svým pilněji užítku cvičení toho vy- 30. rozumovali. Naposledy grammatika česká, a jiné věci k vrozumění z gruntu jazyku svému slaužící, předkládati se mohou, což jim i k utvrzení orthographie české velice napomáhati bude, i cestu znamenitě strojiti k latinské a jiných jazyků grammatice. — V mravích tu cvičení bude, aby uměli pokorně, poslušně, bedlivě, rozšafně, švarně, 35. vážně, pravdomluvně, vlídně a uctivě sobě počínati. — Pobožnost tatáž jako doma, však v hojnějších stupních, jim i předpisována, i od nich (přidržením preceptorů) ostřihána býti moci bude.

Třetí škola bude latinská, v níž mládeneček od 12 do 18 let se pomeškaje, naučiti se můž volně: předně jazyku latinskému dokonale, 40

řeckému pak a hebrejskému tak daleko, aby bez tlumočení v onom Zákon Nový, v tomto Starý čísti mohl; zatím v uměních všemu tomu, cožkoli k základu filosofie, theologie, medicíny a juris prudentiae přináleží, jmenovitě totam artium encyclopaediam; kdež obsaženo bude
 5 nejen slovautné to od starodávna sedmero umění (grammatica, dialectica, rhetorica, arithmetica, geometria, musica a astronomia), pro kteréž titul magisterství v akademích dáván býval, ale i jiná: physica, geographia, chronologia a historia. Physica zajisté nejpřednější jest filosofie díl a nejslavnější skutků Božích divadlo; kdež učena bude mládež
 10 naše znáti podstatu světa (jakž Šalomaun mluví) a moc živlů a složení tvorů, též rozdily kmenů, povahy živočichů, přemýšlování lidská atd. Předkládati se jim bude také geographia, aby sobě v mysli vymalovali okršlek země a moře s krajinami a ostrovy v nich ležícími a jména jejich. Též chronologia, aby chopili pořádek věků světa, a historia, aby
 15 nejpřednějších příběhů v světě a proměn pokolení lidského, zvláště církve a národů přednějších, ne nepovědomi byli. Naposledy připojeno bude umění výmluvnosti, aby připomenutým věcem nejen rozuměti, ale i o nich rozumně, libě, mocně, latině i česky promlauvati mohli.

K formování mravů v tomto věku můž předkládána býti dokonalá již ethika křesťanská, aby znali původ a základ, příčiny a rozdily všech ctností atd. Při umění pak pobožnosti naučiti se již z Písem sv. mají jisté a neomylné cestě spasení, skrze zřetelnou povědomost pravého smyslu artikulů víry a pravého mínění přikázání Božích a vyjevené v nich vůle Boží.

25 Což vše zdálo-li by se komu přílišné v tom věku, nech ví, že na to z milosti Boží takovi budau a jsau již prostředkové, aby všecko to v těch šesti letech tak snadně při mládeži zpraveno bylo, jak snadně matka za prvních šest let dítě své jísti, pítí, běhati a švitořiti naučí.

Čtvrtá teprv škola bude akademie, kdež mládenec v jazycích a
 30 uměních čistě projatý na svobodu bude puštěn, „ut per omne authorum genus libere feratur“, též aby peregrinováním (potřeba-li) jazyků cizích, německého, vlaského, franského známosti došel, aneb se plněji v nich utvrdil, a při té příležitosti s muži jinde slovautnými v známost vešel. Naposledy přiloží-li kdo k fakultě kterékoli (buď theologii neb medicíně atd.) mysl, z týchž ostatních akademických šesti let několik jich
 35 vezma, dosti času mítí bude.

A tak mládenec, skrze tyto čtyry školy prošlý, bude jako spanilý, urostlý, rozložitý strom, plný nejen listí a větvoví, ale již i ovoce rozkošného. V šesti letech zajisté pacholátko bude podobné štípku zdárné
 40 vkořeněnému a již ratoléstky rozumu a ctností rozkládajícímu. Ve

dvanácti letech mládeneček podobný strůmku plnému pupenců, v nichž co se zavnutého kryje, ačkoliv ještě neviděti, k rozvinutí však že se již všecko strojí, viděti. V osmnácti letech mládenec podoben bude rozkvetlému již, očím krásu, a chřipím vůni dávajícímu, ústům pak jistě již ovoce slibujícímu stromu. Ve čtyřmécitma letech bude jako 5. ovocem již dozrávajícím obvěšený strom, jehož sbírání čas přišel.

Podlé tohoto tedy rozměření musí býti:

1. Škola mateřská v každém domě. Obecní česká v každém městě, městečku, vsi bez výminky (kde pak v městě více far jest, v každé osadě jedna; latinská v každém větším městě; akademie v jedné 10. zemi jedna.

2. Musí býti všech prací rozměření takové, aby se každý rok, měsíc, den, hodinu vědělo, co dělati po všech školách.

3. A na všecko míti zhotovené knihy, pro učitele i učící se, aby všickni každý rok na jisto provedeni a dovedeni byli k uloženému cíli. 15.

4. A aby se všecko tak dalo, potřebí těch, kteříby dohlédali, a nade vším ruku drželi, jmenovitě scholarchů, kteříž také curatores scholarum, t. opatrovníci neb úředníci škol (neb školdozorci) slauti mohau.

Častečnější všeho rozměření v dalších informatorních knihách se 20. uhlédá.

Z Maudrosti starých předkův.

O příslovích.

Príslovi neb přípovídka jest krátké a mrštné nějaké propovědění, v němž se jiné praví a jiné rozumí; to jest, slova znějí o nějaké zevnitřní tělesné známé věci, a namítá se jimi něco vnitřního, duchovního, méně známého. Ku příkladu, když dím: „Slepý o barvách souditi 25. nemůže,“ míním to, že čemu kdo nerozumí, o tom mluvíti a saudu vynášeti nemá. „Mezi sršně nedmýchej“, t. j. hněvivého člověka nepopauzej. „Kdo chce žíti, musí síti“, t. j. kdo chce užitek bráti, pracovati musí; kdo chce učeným býti, učiti se musí atd. Z čehož viděti, že každé příslovi (vlastně tak řečené) contracta quaedam similitudo 30. jest, to jest, tajné věci k věci přirovnání a podobenství sebau nese, toliko že se jedna z nich (apodosis) zamlčuje. Nebo plně mluvě, řekl bych: Jakož slepý o barvách souditi nemůž: tak o umění ten, kdo se mu neučil. Jakož mezi sršně dmýchatí jest bauřiti je: tak člověka popudlivého drážditi jest bauři začínati. Jako oráč žádné žně míti ne- 35. může, jestliže pole neosel: tak nepracovitý lenoch užitku ať nečeká.

Protož se někdy slovíčka přirovnání namítající přidávají: jako, co, není než, div že atd. Upřímný jako motovidlo. Má se drle jako chodec na brle. Není než vlk (lakomec). Div že neošediví (starosti) atd.

Berau se také někdy za přísloví prostá povědění, když jen pěkná a v krátkých slovicích smyslu mnoho vypovídající jsou, jako: Pokud víry, potud člověka. Komu nelze raditi, nelze pomoci. Věc Bohem sauzená nemine. Kde není kázně, není bázně. Všeho do času. Nauze nedá zvůle, neb Nauze vůli hamuje atd. Ale to vlastně mluvě adagia, t. přísloví neb přípoividky nejsou, než gnomae neb sententiae, t. stručná povědění, kteráž ačkoli také svou užitečnost a platnost mají: onano však mají větší libeznost, protože mysl hned na dvě se rozvírá, i na to, co se literně jmenuje, i na to, co se pod tím míní; a tak věc tím jadrněji v mysli vážne, čím patrněji podobenstvím vysvětlení běže.

Z čehož viděti, že pro dvě příčiny adagií se užívá; jedno pro ozdabu řeči, kteráž se jimi jako kvítky neb perličkami rozkošnými províjí: druhé pro jadrnost rozumu, aby mysl i v pozornosti snáze zadržána býti, i snázeji a mocněji chápati mohla. Také paroemiae neb adagia, t. přísloví, berau se ze všelijakých vůbec známých věcí a směřují vždýcky k formování v nás rozumnosti a opatrnosti při věcech života a obcování se dotýkajících. Ku příkladu:

1. z věcí přirozených, živlů, kovů, zrostlin, zvířat atd., jako když se dí: Proti praudu plovati. Ne vše zlato, co se třpytí. Strom jednanu ranau nepadá. Vlček leže netýje atd.

2. z věcí řemeslných, od lidí vymyšlených a spořádaných, jako: Dal se bez vesla na moře. Jak zapřáhl, tak jede. Na jedno jsou kopyto. Komu se chce tancovati, tomu snadno pískati atd.

3. z historie neb věcí někdy při někom stalých a zběhlých, jako: Saul mezi proroky. Nepodařilý Absolon. Vředovitý Lazar. Mistr Nauze naučil Dalibora hausti atd.

4. z básní a fabulí, kterýmiž někdy mudrei lidské činy vyobrazeli, jako: Berau vlku vodu kalí. Kráva muškátu rozumí. Hlava bez mozku atd.

Přísloví vzata od příběhů, v nichž se osoby jmenují.

Na Abrahama volá (t. za milost prosí, jako bohatec onen v pekle: Otče Abrahame, smiluj se nade mnau. Luk. 16.).

Přijde k Abrahamovi (t. umře).

Achabovské pokání (jest pošmaurné a neupřímné, 3. král. 21.).

Pravý Achilles (t. j. smělý).

Komu Pán Bůh, tomu všickni svatí.

Komu Pán Bůh co dá, sv. Petr mu nevezme.

Kde Pán Bůh církev vzdělává, ďábel kaplici.

Drž, Pane Bože, káry, ať se vůz nezvrátí.

Blažkovi dlužen za čepici (Fingitur Blažek kožíšník, od něhož kdo kaupil čepici, jenž jest přikrytí hlavy; a míní se, že má hlavu zmatenau bláznovstvím). 5

Do Boleslavě dlužen za kosy.

Mistr Nauze naučil Dalibora hausti (t. z nauze se člověk leda čeho chytí, jako Dalibor nějaký schudna do muziky se dal a hudbau se živil). 10

Pravý Epikura (t. lhostejný člověk, jen o břich pečující).

Jidášovo políbení (říká se o nepříteli lstivém, kterýž přítelem se děláje zlé obmýšlí).

Pravý Goliáš (t. smělý). 15

Gabaonitská věž (t. sešlá).

Nekausal Jidáše v koleno (říká se o lidech upřímných, kdož s pokrytstvím nezacházejí).

Jidáš ho váčkem uhodil.

Heleně by se vrovнала (t. v kráse). 20

Čemu Janek v mládí zvykne, toho se Jan dokud živ drží (t. zvyk).

Nebyl, kde Krista zrazovali (t. o nepovědomém).

Hlaupý Klíma dal vejce za žejdlík vína.

Ví sv. Martin, zač dává plášť.

Mojžíš s Aronem (zn. pomoc). 25

Jak se Petr ke dvoru dostal, tak se z něho lotr udělal.

Hodil by se do ráje (o zdrželivém).

Pravý Samson (t. rek).

Saul mezi proroky (říkáme, když koho mezi těmi vidíme, mezi něž nepřináleží). 30

Napadl ho duch Saule proroka (t. zlobivost, neb vzteklost ho podjala).

Sardanapal (t. obžerný).

Šimoněti (simulare, vel dissimulare; protože Šimon Petr, když mu na tuhau šlo, zapíral). 35

Nedovedeš vody na Tábor.

Uriašovské listy (Bellerophontis litterae).

Poradil se s Vaňkem.

Z Kšaftu.

(19. 20.)

Na tebe, národe český a moravský, vlasti milá, zapomenauti také nemohu při svém již dokonalém s tebou se laučení, nýbrž k tobě se nejpředněji obračejte, tebe pokladů svých, kteréž mi byl svěřil Pán, nápadníkem činím, příkladem některých bohatých měšťanů římských i králů jejich pomeznic, kteříž umírajíce, dědicem věci svých obce římskau, vládu okršku zemského ujímající, kšafy svými nařizovali. Věřim i já Bohu, že po přejití vichřice hněvu, hřichy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věci tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český! a pro tu naději tebe dědicem činím všeho toho, co jsem kolí po předcích svých byla zdědila a přes těžké a nesnadné časy přechovávala, nýbrž i v čemkoli dobrém, skrze práci synů mých a požehnání Boží, rozhojnění jsem přijala, to všecko tobě zeela odkazují a oddávám, zejména:

Napřed, milost k pravdě Boží čisté, kterauž nám před jinými národy ukazovati začal Pán; tvěř to jest dědictví, tobě před jinými národy dané, ó vlasti milá! Ujmíš se zase práva svého, jako svého, když tobě milosrdenství prokáže Pán, a pravdě své přechod navrátí Pán slitovník tvůj.

(Druhé, poraučím tobě horlivau žádost k vyrozumívání vždy plnějšimu a jasnějšimu též pravdy Boží, aby znajíc Hospodina, hojněji jej poznávati se snažovala. A poněvadž Pán náš Písma svatá zpytovati poručil, odkazují tobě za dědictví knihu Boží, bibli svatau, kterauž synové moji z původních jazyků (kterýmiž je Bůh psáti byl poručil) do češtiny s pilností velikau (do patnácti let na té práci strávivše několik učených a věrných mužů) uvedli, a Pán Bůh tomu tak požehnal, že málo ještě jest národů, kteřížby tak pravdivě, vlastně i jasně svaté proroky a apoštoly v svém jazyku mluvící slyšeli. Přijmíš to tedy za svůj vlastní klenot, vlasti milá! a uživej toho k slávě Boží a svému dobrému a užitečnému vzdělání.) A ač knihy této Boží exempláře popálili nepřátelé, kde které dostati mohli, že však milosrdenstvím toho Boha, kterýž pořezané a vzdálené od bezbožného Joakima knihy Jeremiášovy psáti znovu kázal, a potrhany i popáleny od Antiocha tyraua Zákon Boží brzy potom, vzbudiv pobožného Ptolomea, v jazyk řecký uvésti a národům jiným v známost přivésti dal, i tobě kniha tato Boží dochována bude, důvěř se a nepochybuj.

(Třetí, poraučím obzvláště také zvláštní k církevnímu řádu a milostné té kázni, kteráž mezi dítkami Božími býti má a musí, milost

aby se napotom u vás Kristu nejen jako proroku kazatelnice, nejen jako knězi a biskupu oltáře, ale také jako králi trůnu a berly, k konání saudu nad neposlušnými, přálo. To co mně byl z milosti své udělil Pán, nekryla jsem se s tím; na světlo to dáno. Užívej, vlasti milá! k svému dobrému i toho, buď tak jakž u mne bylo, aneb jakž nejvzdelavatelněji býti může z Písem svatých a příkladem prvotní cirkve apoštolské; neboť na staré grunty stavěti, kdykoli se obnovuje chrám Boží, nejbezpečněji.

(Čtvrté, odevzdávámf horlivost k slaužení Pánu Bohu) a k slaužení jemu jedním ramenem. Po čemž jsem já od svého začátku taužila, paměti předků mých i historia od Jana Lasicia o mých věcech sepsaná svědčí. Užití sic toho z plna jsem nemohla, kromě že jsem léta 1575. k společné národu svého pod obojí konfesi, a léta 1610. k společné konsistoři přistoupila; ale dejž Bůh pro milosrdenství své, aby třetí spojení bylo nejdokonalejší, všech ostatků dítek mých se všechněmi jinými ostatky Čechů věrných, aby dřevo Judovo a dřevo Efraimovo bylo jedním dřevem v ruce Boží, když rozmetané kosti naše zase shromazdí, masem a kůží potáhne a duchem života naplní všemohauci ten Pán, jemuž nemožného nic není.

(Páté, odevzdávám tobě také a synům tvým snažnost v pulerování, 20 vyčísťování a vzdělání milého našeho a milostného otcovského jazyka; v čemž synů mých bedlivost známa byla časů předešlých, když od rozumějších říkáváno, že čeština lepší není jako mezi Bratřimi a v knihách jejich. Ale pilnějiť se na to vydali někteří z mých ještě i nyní, též z vlasti vypuzeni byvše, aby přiřhobením knih užitečných, a nad předešlý způsob vybraušenějším pérem psaných, napomáhali synům tvým k uvedení tím snáze všeliké uslechtilé spanilosti v věcech i v řeči, v maudrosti i výmluvnosti, k šťastnému vynahrazení podešlého teď zpuštění, jakž by jen časy rozvlažení přivedl Pán.) Čokoli tedy toho se najde, knih starých neb nových, to od synů mých přijmauc za své vlastní měj k užití toho, jak nejlépe viděti budeš.

(Šesté, odkazuji tobě mládeže lepší, pilnější a zdárnější cvičení, nežli bývalo. Přehlídala jsem já toto, svěřujíc se cizím, kteříž mi syny mé povášnili a pokazili. Kdy by se líbilo Bohu, navrátiti mne k časům zvolnějším, napraviti bych v tom hleděla; ale sama o sobě na ději tratie, tebe proštm, vlasti milá! s osvědčováním, abys to napravila. Popracovalif i v té věci někteří z synů mých, a zhotovili pro lepší mládeže cvičení method (aneb způsob), jehož se již začali chytati národové jiní bez rozdílu i náboženství. Ale tobě to předně náleží, nezanedbávati dědictví svého, kteréž tobě odvedau, když čas přijde, sy-

nové moji. Sumau, všecky své pozůstalosti, jako popel po svém shoření, tobě vlasti milá! poraučím, aby sobě z něho luh k smývání dítek svých připravila.

Ale což více mluvíti? Přestati mi přijde a rozžehnatí se s tebau, 5 vlasti milá! Ale jakž pak? Tak jako Jákob patriarcha na smrtelné posteli své, žehnaje se s syny svými, dával jim požehnání; jako i Mojžíš odcházeje od lidu svého. Z jejichž úst já vezmauc slova, tobě také, národe český, na rozžehnanau požehnání vyhlašuji od Hospodina Boha tvého, abys ty přece byl a zůstával ratolestí rostaucí, ratolestí rostaucí 10 podlé studnic, ratolestí rostaucí na zeď. Požehnání mé silnější při tobě buď nad požehnání předků mých, až ke končinám pahrbků věčných. Živ buď, národe posvěcený, v Bohu; neumtrej, muži tvoji ať jsau bez počtu.

Tvé jest, ó Hospodine, spasení, a nad lidem tvým požehnání tvé Sélah. (Žalm 3, 9.)

Z Umění kazatelského.

(Z dílu III. 1.)

Libeznost řeči.

15 Libeznost celé řeči jest troji: 1. jistota, 2. krátkost, 3. proměnnost.

K libeznosti celé řeči náleží předně jistota, a ta záleží v tom, aby řečník, dobře sobě řeč připravě, dobře ji také v paměť vložil a pořád směle a vesele mluvil. Mluví-li řečník s oslycháním a nesmělostí, nahlédaje do papíru, ovšem s nějakým zatínáním a teprv slov i věci 20 lapáním: nepříjemná řeč bývá učiněna. Protož řečník, sobě řeč časně přistroje, jednau i po druhé, i vícekráté, je-li mdlé paměti, přeběhnauti a opakovati sobě musí. Tuto se Horácovo vyřknutí naplní: Rem bene praevisam verba haud invita sequuntur; dobře-li sobě přehlídneš věc, poplyne tobě sama řeč.

25 K libeznosti patří za druhé krátkost, a tato jest ozdoba znamenitá a k činění bedlivých posluchačův jistý prostředek; jakž praví Horác:

Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi faciles, teneantque fideles.

30 To jest: Cožkoli předpokládáš, mluv krátce, by posluchač snáze Tvým srozuměl slovům a je věrně v paměti snášel.

Nebo nemožné jest lidské mysli, aby přes hodinu při jedné věci jadrné zdržána byla. Protož co se dále mluví, u vitr se mluví. Nýbrž

jeli kdo v tom znám, že dlouho mluvívá, posluchači, dlouhosti se bojíce, hned z počátku mysl spauštějí, tak že ne živé bývá poslauchání. Dlouhost naprosto jest zbytečna a nemůže než teskliva býti. Mezitím nalezejí se však i takoví posluchači, kterým i prodloužená, je-li jen bystře přednesena, řeč dlouha nebývá. 5

Dí někdo: „Když jest mnoho věcí, škoda jich nechávati.“ Na tuto námitku odpovídám. Dobře by bylo, aby bylo mnoho věcí, ale že někdy bývá mare verborum, gutta rerum, moře slov, krůpěje věcí: protož, odmísl-li řečník zbytečnost slov, bez nichž také býti může, sotva jich tak mnoho zůstane, aby protahovati musil; v hodině velmi mnoho pověditi může. Dále. Byť i užitečných věcí a naučení hojnost měl, zdaž všecko jednostejnau obšírností vésti třeba? Vyberme pro posluchače potřebnějších a případnějších, jiných krátce dotkněme. Tuto bychom o tom a tam o onom mluvíti mohli, ale není času. Sice mnoho si umíniti a málo neb na běh odbývati a z částky na částku skládati, jest 15 zlého řečníka dobré znamení. Nýbrž radí osvícení muži, kdykoli by řečník ustávání posluchačů spatřil, aby hned přestal, byť ještě lepší věci měl a čas třeba neprošel; sice málo toho užive a mohl by to lépe po druhé při čerstvosti vynaložiti, nežli tu. Nebo jako tu není žádná 20 přivětivost do hostů epáti a liti všecko, což máš i nejlepšího, tak tuto podobné jest.

K líbeznosti celé řeči patří za třetí proměnnost a rozličnost jak věcí tak slov. Nebo všelijak pravé jest: Varietas delectat, rozličnost dává libost. Kvítek, čím více má barev, tím bývá milejší; zahrada, čím více rozličných stromů a bylin, tím vzácnější; 25 apátka, čím více rozličných léků, tím dražší; musika, čím více uměle provívajících hlasů, tím libější a jímavější: tak i tuto ne vždycky jedním hlasem vrzati, ne vždycky jednostejných formulí, přecházek a slov užívati sluší.

39. Felix Kadlinský

(1613—1675)

z Horšova Týna, člen tovaryšstva Ježíšova, přeložil z němčiny sbírku 30 (52) básní nábožných „Trutznachtigall“ od Fridricha Spee do češtiny s názvem Zdoroslaviček v kratochvilném háječku postavený. Překlad ten, v němž patrný jest vliv duchovních písní staročeských a poesie národní, jest nejcenější ukázkou básnickou z doby úpadku našeho. O vlasteneckém smýšlení překladatelově svědčí přání, 35

„aby Bůh také v naši řeči české své veršovce měl, jenž by chválu a jméno jeho tak uměle, jako jinší národové v svých řečích zvelebovati a vypravovati mohli“.

Přístup k této knížce Zdoro- aneb Duchovní slaviček řečené.

5	1. Když se den z rána krásný
barevně přistrojen,
ukazuje, a jasný
již s nocí rozdělen,
má mysl mne do háje
nutká zeleného,
10 kdež ptactvo času máje
jest zpěvu libého. | 2. Tuť to pernaté množství
rozičně šacené,
každé v svém příslušenství
pěkně ozdobené:
k libeznému spívání
hlas ostří a ústa
a spívá bez ustání
mnohý, mnohý zhusta. |
|---|--|--|

15	3. Les prázdný se rozlihá
od jejich spívání,
a když se vítr zdvíhá,
jest concertování:
když pak i vody k tomu
mísí své šustění,
20 nechce se více domu
lidskému stvoření atd. |
|----|--|

Obráz života lidského.

20	Když jsem nedávno z rána u prostřed podletí
zahradu svého pána počal procházeti,
bych svau mysl od práce velmi unavenau
občerstvil v té zahrádce, starostí zemdlenau:
a sotva jsem jen vkročil do této zahrady,
25 an tu kvítek vyskočil barvený a mladý,
na nějž pilně hledě, jsem se pozastavil,
bych tak, jeho vzrost zydě, svau žádost zastavil.
Již se vzhůru sluněčko pomalu vznášelo,
již to světa srděčko svůj blesk pronášelo;
30 již ten kvítek novotný, od blesku mrštěný,
bral na se barvy notný, krásně proměněný.
Tuť se v barevné šaty brzyčko přistrojil,
stkvělé nad raucho zlatý, milostně ustrojil,
jakausi vonnau páru z sebe vydávaje, |
|----|---|

toho libého daru hojnost rozdávaje;
 antličké nohy maje, sem i tam se chýli,
 co jeden kvítek z ráje čini milau chvili.
 Ó kvítku vzácné krásy, na tebe patřiti
 může po všecky časy, kdo chce rozkoš mti! 6
 Neb kdož tvau milau krásu může vymluviti,
 kdož i tu lepost vlasů dosti vypraviti?
 An Šalomaun, ač slavný v své královské sláve,
 odin nebyl tak krásný, chodě v zlatohlavě.
 Tvé libezné lahůdky jsauc již povědomé, 10
 pracovitě včeličky jako nevědomé
 jedna přes druhau letě, k tobě pospichají,
 tvau štědrost v jasném létě pilně zažívají.
 An i lidé všelici, patříc na tvau krásu,
 jak malí tak velici, (však letního času), 15
 musí to každý vyznat, že té tvé péknosti
 nemůž se žádná vrovnat, ač jí má svět dosti.

Jsa tau pékností odin co nebe hvězdami,
 trvaje málo hodin, pomijíš s travami;
 neb červená tvá péknost pomalu se tratí, 20
 a ta škaredá bledost tvůj ti život krátí.
 Neb slunce roznticené své šipy ohnivé
 na tebe obrácené vypauští horlivé.
 Již se tvá hlava kloní horkostí umdlená,
 padá co rychlá lani z ručnice raněná. 25
 Ach horlivé sluněčko, proč tak velmi prudce
 to spanilé kvítíčko raníš v krásné lice?
 Jak tu letní okrasu, sotva světu danau,
 můžeš v tak brzkém času viděti zkaženau?
 Již pomalu svau hlavu k zemi nakloňuje, 30
 již tu barevnau slávu v bledost proměňuje;
 již již dokonce klesá, vši síly zbavený,
 všecek se mdlobau třesa jako unavený;
 již pomalu skonává, již vypauští duši,
 již život dokonává, již smrt spauští kuši; 35
 již jest raněn od smrti, již právě umírá,
 jen sotva počal žiti, již život zavírá.

40. Matěj Václav Šteyer (Štýr),

jeden z nejčinnějších spisovatelů českých v řádu jesuitském, narodil se dne 13. února 1630 na Novém Městě v Praze. Jakožto učitel mládeže ve svém rodišti vyznamenal se horlivostí a zvelebováním chrámového zpěvu. Jsa missionářem nikde starých knih českých neničil, nýbrž vyměňoval je za katolické, a že jich bylo po skrovnu, pomýšlel, jak by pravidelné jich vydávání usnadnil. K tomu účelu založil s matkou svou dědictví sv. Václava. Šteyer hleděl češtinu za jeho věku již klesající k bývalé dokonalosti přivésti spisy katolickými, při tom však nebyl nepřístupen zásluhám Bratří českých o jazyk náš. Jeho Orthographia, neb výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknauti, vytažený z české bibli, kniha vůbec Žáček řečená (1668) ustálila u nás opět pravopis bratrský. V bibli svatováclavské upravil část textu a pro zpěv kostelní vydal Kancionál český (1683), do něhož pojal i starší písně některé z kancionálů bratrských, ovšem co do věrouky náležitě je opraviv. Zemřel v Praze dne 7. září 1692.

Z rozmluvy Žáček řečené.

Mistr poučuje žáčka o souhláskách tvrdých a obojetných, pak o některých předponách.

Žáček. Běda mně! jakž já poznám, kde jest vyřknutí hrubší, a kde tenčejší?

Mistr. Musíš dobrý pozor dáti na znění. Ku příkladu, když já pravím: já sem tě bil, žes tu byl, jistá věc jest, že v slovíčku bil tenčejí a jaksi liběji zní sylaba bi, než-li by v slovíčku byl. To též dobrý Čech pozná v sylabách vy, vi, ví, v těchto slovích: vy víte, co já vidím. Vyřkni, a uvažuj první sylaby také těchto slov: mysl, mísami, miska, byl biskup v bílém rauše etc.

Žáček. Těžkoť je to rozeznávati.

Mistr. O těchto literách *d*, *n*, *t*, poznáš snadničce. Neb když těchto liter vyřknutí tak zní, jako v těchto slovích: dudy, nuzný, myšpule, tytul etc. to já pravím, že jest vyřknutí hrubší těchto sylab *dy*, *ny*, *ty*. A kdykoli jest takové vyřknutí těch sylab, vždycky piš samé točené *y*. Ale když *ď*, *ň*, *ť*, tak zní, jako v těchto slovích: div, díra, nic, nízký, tis, tiž tu *ď*, *ň*, *ť*, vyslovují se tence, a proto nikdy tu neklade se točené *y*, ale vždycky tenké *i*, neb *í*. (Přečti propovídku 18., abys věděl, kdy toto neb ono klásti.)

Žáček. Již o těchto literách nemám těžkosti, ale o druhých totižto *b, f, m, p, v* s těžkem domakám se pravdy.

Mistr. Věř mi, že kdo má tenké uši, rozezná sylabu: *my* od *mi* a *mí*, neb hned jaksi tvrději a plněji se vyslovuje *my* než *mi* v těchto slovích: *mívám, myši*. Jest ovšem těžko to každému poznati, zvláště nerozenému Čechu, ano i Čechům, kteří na to obzvláštěního pozoru za některý čas nedali, sice kdokoliby ten rozdíl z vyřknutí mohl poznati, jižby byla jeho vyhraná, nebo vědělby vždycky, kde jaké *i* má státi.

Toliko bylo by potřeba zachovati naučení na hoře navrhnuté.⁹ 10
Jižli budeš věděti, kady z konopí?

Žáček. Ach! ještě ne!

Mistr. Již vidím, že ti všecko musím vyložití na mísu. Učiním pokudž bude možné: znamenajž tedy sobě tyto regule.

1. Jak se která sylaba (krom poslední) píše v nějakém slovu neb jménu, tak se také píše (aspoň na větším díle) přes celau deklinací neb konjugací, i v jiných slovích od něho pošlých. Ku příkladu jméno jistý má na první sylabě krátké, tenké *i*, to tedy také zůstane v slovích od něho pocházejících, jaká jsau: *jistota, jistím, jistotný, jistě, ujištění, nejistý, zajisté* etc. 15 20

Někdy však přece mění, jako od slova číhal sem, pocház číhař, kdežto jest malé *i*, ježto v původním slovu bylo dlouhé *i*.

2. Slova složená od částky při mají to krátké *i* přes celau konjugací také na participio, kteréž vychází na *n, t*, jako od slova přidávám máš přidal sem, přidati, přidám etc. To též zůstává i ve jménách, kteráž pocházejí od participio a vycházejí na *ni, ny, ti, ty*, jako toto přidání, tento přidaný, tato přidaná etc. Ale jiná jména, která od takového participium nepocházejí, mají dlouhé, jako tato: *přídavek, příchod, příští, přísaha, přízelený, příklad, příhluchlý* i jiná těmto podobná. 25 30

3. Všecka slova složená z částečky *vy*, všudy to *y* zachovávají: vycházím, vyšel, vyšlý etc. Tož proto kladu, abys poznal, že nevěsecka slova, neb jména mají na začátku točené *y* po *v*, než toliko *ta*, která jsau složena z *vy*, neb jiná budau mítí tenké dlouhé *i*, neb krátké *i*, jak která se mají vyřknauti. Vidím, visím etc. že se mají vyřknauti zkrátka, mají krátké *i*. Toto pak: *vítám, víra* etc. mají dlouhé *i*. 35

Žáček. Než jak já zvím, sau-li složená z toho *vy* čili ne?

Mistr. Od slova neb jména, o němž pochybuješ, odlož to *vy*, a k tomu, co zůstane, přilož některau z těchto praeposicí *do, na, od*, 40

po, při, před, s, etc., a bude-li slovo slušného a prvnějšímu v něčem podobného vyznamenání, obyčejně bude složeno z částičky vy, jako tuto, z slova vycházím, opustím-li vy, a přidám-li některau částičku z dotčených, ku příkladu při, bude přicházím, které jest české, obyčejné slovo, a jest podobné slovu vycházím. Ale vypustíš-li z toho slova, které není složeno, první sylabu, ku příkladu z slova vítám, a přidáš-li z dotčených částiček některau k sylabě tám, uzříš, že nebude slovo poněkud podobného vyznamenání slovu vítám. Toť rozumný člověk snadno znamenati bude. —

Žáček nabyv poučení o některých koncovkách a předponách rozloučil se s mistrem.

10 Mistr. Jména substantiva na an, na větším díle nemají praužku, jako: Jan, tatrman, hejtman.

Piš s praužkem: děbán, brotán, buzigán, cikán, majorán publikán, markytán, pán etc.

15 Jména vycházející na arna mají čárkované předposlední *a*, jako: pekárna, kovárna etc.

Jména skonaná na adlo, atel, mají bez praužku předposlední *a*, jako: záhadlo, kazatel. Vymiň rádlu, sádlu etc.

Slova složená z částičky na, neb za, neb vy, mají to *a*, neb *y* bez praužku, jako: najímám, zajímám, naříkám, zaříkám etc.

20 Podobně participia neb jména od nich poslá, mají to na, za, vy bez praužku: jako najatý, najetí, zajat, zajatý, zajetí, najímání, najímač, zajímání, zajímač, vystupují, vystupování, vyrážím, vyražený, vyražení etc.

25 Ale jiná jména, která od takových slov nepocházejí, aneb aspoň o kterých těžce se může ukázati jisté pravidlo, jak by od nich pocházeti měla, mají přední *a*, neb *y* s praužkem, jako tato: nájem, zájem, návěští, násilí, náhoda, nárek, zástup, závrat, zákon, záhuba, výstupek, výražek, výbor, i jiná těmto podobná, leč by chtěl psáti: vejstupek, vejražek, vejbor etc.

30 O točeném *y* toto znamenej. Předně, že nikdá se nad ním nepíše puntíček jako nad *i*. Podruhé, že všeckna jména adjectiva, která vycházejí na *y*, *á*, *é*, jako rychlý, rychlá, rychlé, nad posledním *y* mají praužek, také v deklinování. Přehlidni deklinaci rychlý, etc.

35 O těch, která vycházejí na *ky*, věz, že se z nich, aspoň z některých, může udělati adverbium, poznáš to z příkladu tohoto: Sluší-li, aby kdo jí chléb německý, mluvil německy: také sluší, aby kdo jí chléb český, mluvil česky. Item z tohoto: jsi-li

člověk heský, chovej se hesky. Chléb německý, český, heský, etc. jest adjectivum, a tu nad posledním *y* vždycky jest praužek. Mluvil německy, česky jest adverbium, a tu nad posledním *y* neklade se praužek, jako ani tuto: chovej se hesky.

Žáček: Než jakž já je rozeznám?

Mistr: Když jsau adverbia německy, česky, hrdinsky etc., mohau se takto vyložiti: po německu, po česku, po hrdinsku, etc. a po němž je hned poznáš, neb když jsau adjectiva, nemohau se tak vyložiti.

Žáček: Kdož by byl řekl, že na tak mnohé věci musí pozor dáti, kdo chce dobře česky psáti aneb tisknauti? a snad proto mnozí nechtějí se učiti dobře psáti. Ano někteří říkají: Nač jest ta starost o tak dobrém českém psaní. Dostif jest mi, když já po sobě, a jiní po mně mohau čísti a rozumějí, nechť jest to jakkolivěk psáno dobře neb zle.

Mistr: Medle řekni takovým lidem, že se jich ptám, coby řekli, kdyby kdo ledajaks, jak se mu namate, psal po latínsku; ku příkladu tuto propovídku: *Kreto in Tejum, Ba drem omnibodendem, Vagdorem celi et dere*. Coby pravím o takovém psaní řekli, kdyby on se tím vymlauval, že i on sám i jiní mohau dobře rozuměti, co se v těch slovích rozumí? Co pak o něm řeknau, to také mají říci o tom, který ledajaks píše po česku: neb zajisté neméně chybuje, nežli on. Máš-liž ještě nějakau pochybnost?

Žáček: Mám toho, že nevim kde a v kterých slovích mám první literu napsati velikau a kde malau?

Mistr: Veliká litera nemá se psáti, leč na začátku nějaké nové řeči, anebo když jest jméno vlastní nějakého ducha, člověka neb místa, anebo když se má nějakým slovem něco obzvláštního vyznamenati. Ale tyto, a některé jiné věci, a kolikoli tuto není doloženo, můžeš odjinud věděti. Já se již nechci déle s tebau zaměstknávati a již také čas jest, abys se vrátil domů.

Žáček: Děkuji vám, jak nejpěkněji mohu, že jste mne tak dobře učili. Již se poberu domů. Mějte se dobře.

Mistr: Jdi s Bohem, ale potom přines mi za to sobotáles.

Z předmluvy ke Kancionálu.

Důležitost zpěvů pobožných.

Že by pobožní zpěvové, jimiž se rozlašují chvály a zákon Boží, hned od začátku světa až do těchto našich posledních časů vždycky

chválení a užívání bývali, z nepochybných důvodů může se poznati. V Novém Zákoně první ze všech písní chvály Bohu zpívala matka Boží, když Alžbětu navštěvovala; naposledy také sám Kristus Pán s apoštoly svými, nebo jak evangelista svědčí, „sezpívavše píseň, vyšli na horu olivetskou“. Takových příkladů následovati a také jiné křesťany k nábožnému chval Božích zpívání vzbuditi žádající, mnozí svatí otcové rozličné zpěvy, kteří se do dnešního dne v kostelích zpívají, složili, a tím sobě té chvály zasloužili, kterau Sirach písní pobožných skladatelům dává, když takto o nich dí: „V umění svém vyhledávající rozličného zpívání, a vypravující písně písem; lidé bohatí v etnosti“. A jistě jsou hodni chvály, poněvadž skrze své písně články pravé katolické víry, též zákon a chvály Boží vykládají, ke všem etnostem lidí vzbuzují, a aby to všecko tím snadněji pochopeno a pevněji v paměti zachováno bylo, skrze libezná zpívání toho dovádějí. Pro kteréž příčiny onino staří mistrové ve všech téměř národech své o Bohu a dobrých mravích učení, králové a knížata právo, a jiní nesčíslní svá o etnostném životě zdání v písně uvedli a zpívati dali. Že by pak pobožní zpěvové byli velmi dobrý prostředek k přivedení sprostého lidu k dobrému a šlechtnému životu, sám světský mudrce Plato více než před dvěma tisíci let mudrce znamenal. A proč medle než proto první v Čechách křesťané, dokudž ještě katolíci byli, tak pěkné, příkladné a pronikavé písně o vtělení, narození, umučení a vzkříšení Páně složili? Chtěli totiž sprostý lid skrze zpěvy křesťanské více učiti a k chválení Pána Boha vzbuditi. K čemuž i literátská shromáždění v kostelích ustanovili a toho dovedli, že sprostý lid a řemeslníci, jak v domích, tak na ulicích, při práci neb krom práce, chodě, sedě, z rána, o polednách, před stolem i po stole i večer písně chvalitebné zpívali. Ještě jiný užitek pobožného zpívání znamenal sv. Jan Zlatoústý, když pravil, že by nic nebylo, co by lidskou duši k dobrému více vzbuzovalo a k nebeským věcem pozdvihovalo, nad zpívání. A sv. Augustín o sobě svědčí, že hlasem lidí, pobožně v kostele zpívajících, tak velice býval vzbuzován k Božtmu milování, že se nemohl od pláče zdržeti; což se také jiným častokráte stalo. A byť nic jiného nebylo, co by nás k pobožnému zpívání vzbuditi mohlo, dosti by bylo, že jak dí staré přísloví: Kdo zpívá, dvakrát se modlí. A jestliže k zvuku trub a k hlasu israelského lidu padly jericchonské zdi, nic nebude, co by se pobožným zpíváním vybojovati nemohlo. Dále jestliže tehdež, když hrál na harfu David, cttval Saul polehčení, a odstupoval zlý duch od něho: od těch, kteříž pobožně budau zpívati, daleko zahnan bude. Slovem nemýlil se, ani daremně mluvil sv. Pavel, když věřících k zpívání napomínal takto, řka: „Naplněni

buďte duchem svatým, mluvíce sami sobě v žalmech a chvalách a v písničkách duchovních, zpívající a plésající v srdcích svých Pánu“. A jinde dří: „Slovo Kristovo přebývejž v vás hojně, ve vší maudrosti, učíce a napomínající sebe sami žalmy, zpěvy a písničkami duchovními, v milosti zpívající v srdcích svých Bohu“.

5

41. Jan František Beckovský,

kněz řádu křížovnického s červenou hvězdou, narodil se dne 18. srpna 1658 v Německém Brodě. Pocházejc z lidu a mezi lidem zhusta obcuje přescvědčoval se, jaká bida duševní všude se byla rozmohla. Mužů, „kteří by byli od svého světla bližnímu svému aspoň malou svičičku rozsvítiti dopustili“, byl nedostatek; i kronika Hájkova, která po 10 dlouhá léta lidu poskytovala útěchy, stala se pravou vzácností. Za knihu tu odhodlal se Beckovský poskytnouti náhradu. Napsal kroniku od nejstarších dob až po rok 1715, kterou pro množství látky rozdělil ve 2 části.

První díl obsahuje děje od prvního do nynější země české příchodu Čecha i Lecha až po smrt krále Ludvíka r. 1526; vyšel tiskem r. 1700 s názvem Poselkyně starých příběhů českých aneb kronika česká. Vzorem a hlavním pramenem této části v obsahu i způsobu byla kronika Hájkova, již Beckovský téměř celou opáčil, ale tak, že vypravování jednak rozhojnil, jednak dle vlastního soudu 20 upravil a zaměnil. Slušné tomuto dílu ozdoby dodávají podobizny knížat a králů Českých, jichž děje kronika vypisuje.

Druhý díl, jenž vypravuje děje české od nastoupení Ferdinanda I. až do 1715, nebyl za živobytí Beckovského vydán. Obdiv vzbuzuje snesením ohromného materiálu historického nejenom z četných knih, 25 ale i z listin a rukopisů vybraného. I přes stanovisko kronikářské a některé jiné vady má velkou cenu pro dějiny české a zvláště církevní: jest také objemným a vzácným přídavkem pro dějiny naší literatury vůbec a historiografie české zvláště. Dílu tomuto nedostalo se poslední redakce spisovatelovy, náhlá smrt dne 26. prosince 1725 práci 30 přetrhla.

Ve příčině náboženské a vlastenecké mluví z celé Poselkyně katolický kněz, ale zároveň uvědomělý Čech, jenž velmi dobře pochopil důležitost knihy dějepisné pro lid určené. Čeština Beckovského je nestejná, mění se dle pramenů, které právě po ruce byly; i přes některé 35 stopy tehdejšího věku čte se dosti příjemně.

(Pozn. Poučnou úvahu o I. dílu Poselkyně napsal Ant. Truhlář ve Sborníku historickém, roč. II. 1884. Druhý díl Poselkyně vydal Dr. Ant. Rezek dle rukopisu kláštera křižovnického v Praze ve 3 svazcích r. 1879, 1880 nákladem dědiectví sv. Prokopa v Praze.)

Z I. dílu Poselkyně.

O mincích českých.

(Z kap. 46.)

5 Léta 1299 Václav král znamená, kterak jeho království z požehnání Božího velmi bohatne a Kuttné Hory že z sebe hojnost stříbra vydávají, svých rad k sobě povolal a jich se tázal: čím nejvíce a kterak
 nejsnáze ta země česká mohlaby se zvelebiti, tak aby netoliko povýšení, ale i řemeslníci, též všecken lid obecní v zboží se rozmáhali?
 10 Raddy královské na tu otázku krátkou odpověď dali řkauce: že taková věc v moci královské není, ale v moci božské a v pilnosti jedné každé osoby. Král opět k nim přivětivě řekl: Moji milí! přichází mně na paměť, co se čte v spisích předků našich, kterak léta 999 Boleslav
 Milostivý, kníže České, vzdávaje knížectví své synu svému již na smrtedlné posteli ležící otcovsky mu přednášel i dokazoval, čím by
 15 snáze to knížetství vzděláno, též čímby nejvíce zavedeno a zlehčeno býti mohlo, totiž: knížetem a pánem tím, jenžby své poddané daněmi a berněmi častými obtěžoval, jakož i také kdyby lehkou minci dělal. I poněvadž tedy skrze Ottu, poručníka našeho, též také skrze neumě-
 20 lost minciřův našich v tomto království našem mince velmi zlehčená jest: protož vidí mi se býti za slušné, aby se ona zase vyzdvihla a zlepšila. Raddy to slyšíce pána svého ten tak chvalitebný aumysl velice schválili, a král v několika dnech do města Florenci své věrné poslal žádaje pána téhož města, aby mu do Prahy několik mužův minciřův,
 25 kteří by peníze dobře bítí uměli, poslal; což i také šťastně vyžádal, a takové mince následujícího roku dostal.

Léta 1300 z města Florenci šest mužův minciřův, kteří dobře peníze bítí uměli, k Václavovi králi do Prahy přišlo, z nichž nej-
 přednější Rejnhard Alfardus, a druhý po něm Cyno Lombardus se
 30 jmenoval, kteréžto ihned král na Kuttné Hory vyslal, aby mu tam novou minci zarazili. I přišedše oni do Kuttné Hory na vykázaném místě dosti na spěch jednu huť k šmelcování rud, jednu dílnu k přepalování na čisto stříbra, jednu dílnu k mincování platu neb plechu (plat jest peníz bez rázu) a jednu dílnu, v níž by se na platích rázy
 35 bili, ti minciři vyzdvihli, aby co nejdřív novou minci k potěšení králi

zhotoviti mohli. Potom pak vždy pomalu víc a víc dílen se přistavělo, až v ten způsob, jak nyní vidíme, dům mincovní se vyzdvihl, kterýž od těch Vlachův jakožto zakladatelův dvůr vlaský až do dnešního dne slove. Zarazili pak neb bili ti Vlachové dvojí minci, totiž groše a haléře: groš vážil čtvrt lotu, haléř pak byl toho groše díl dvanáctý, neboť⁵ 12 haléřův jeden groš platilo, a takových grošův 60, haléřův pak 720 na jednu hřivnu vcházelo, a hřivna 16 lotů vážila. Na groších ráz tento vytlačen byl: z jedné strany byli tři kolečka neb obraučky vyryté, v prostřed nejvnitřnějšího byla královská koruna, a v prostředním tato slova vůkol napsaná: Wenceslaus Secundus; v krajním pak tato: 10 Dei gratia rex Bohemiae; To jest: Václav Druhý z Boží milosti král Český. Z druhé pak strany na tom groši bylo toliko jedno kolečko a v tom stál lev, země české erb; okolo něho pak po kraji tento nápis: Grossus Pragensis, groš pražský; ne proto, jakoby on byl v Praze mincován, ale že od dávna groše pražský v počtech se¹⁵ užívaly. Na haléřích pak po jedné straně lev, a po druhé litera W. byla vyražená, která téhož krále Václava jméno vypodobňovala. Z té mince, totiž z grošův a haléřův, poněvadž ona z samého stříbra bitá byla, a ji se žádná v dobrotě v okolních krajinách nenalezala, nejenom Čechové (zvláště kupci) ale také i cizozemci velmi se těšili; neboť²⁰ podlé těch grošův pražských všechny okolní země v kupování a prodávání pokračovali, a všechna říšská knížata i jiní okolní páni své peníze podlé těch grošův mincovali, kteřížto groše pražští od Čechův nazvaní byli Zmrzlíci, proto, že jich spanilá bělost nápodobná byla jakémukoliv nejčistějšímu ledu neb sněhu. Ale ta tak dobrá mince²⁵ toliko jedenácte let trvala; neboť Jan král, Lucemburské hrabě a otec Karla IV. na království České léta 1310 dosedna, hned druhého roku podobné sice groše i haléře dal bít, však je velmi měděnau přísadau zlehčil, když z jedné hřivny stříbra 64 groše, haléřův pak 768 dělati poručil. A ta jest byla v Čechách první mince s přísadau neb s mědí³⁰ dělaná; neboť od Přemysla a kněžny Libuše, kteří stříbro mincovati neb z něho peníze dělati počali, vždycky z samého čistého stříbra peníze bili. Čechové vidíce od Jana krále tu zlehčenau minci ty zmrzlíky schovávali a ukryvali. Dal také týž Jan král velké peníze bít, jichž 12 jednu libru vážilo. Jiné zase peníze ze zlata, a jiné pro lid sprostý³⁵ a pro každodenní vydání z samé mědi dal mincovati. Následující králové Česti mnohem lehčejší peníze mincovali: neboť léta 1377 Karel IV. k sto libram stříbra 12 liber mědi přísadil, a z jedné hřivny 70 grošův, haléřův pak 840 nadělal. Václav syn jeho nazván Lenivý v létu 1407 hřivnu na 41 díl rozdělil a 16 dílů mědi k stříbru přimísil. Ale ná-⁴⁰

sledovních let ještě lehčejší peníze se mincovali. Vydal také týž Václav král chvalitebná práva, nimiž se ti, jenž na horách stříbrných a zlatých dělali, řídití museli: ale ty potom zahynuly, když Karel IV. nové vydal.

O zpěvích českých.

(Z kap. 51.)

Píše Martin Kuthen, kterýž před Václavem Hájkem kroniku českau sepsal, že Arnošt, arcibiskup Pražský, z velké lásky, kterau měl k našemu dědici milému svatému Václavu, tři následující verše k spívání složil, kteréž nám všem Čechům dobře povědomy jsau, totiž:

Svatý Václave, vejvodo české země, kniže náš, pros za nás Boha, svatého ducha, Kyrie eleison.

10 Nebeské jest dvorstvo krásné, blaze tomu, kdož tam dojde, život věčný, oheň jasný, svatého Ducha, Kriste eleison.

Pomoci my tvé žádámě, smiluj se nad námi, utěš smutné, zazeň vše zlé, svatý Václave, Kyrie eleison.

Ty toliko tři verše týž Arnošt složil, mezi lid rozdával, a koli-
15 krátkoliv je kdo spíval, tolikrát 40 dní odpustků mu udělil. Ostatní verše od horlivých katolíkův složené a v čas husický spívané byly, skrze kterýžto spěv Pána Boha, Marii Pannu a svaté patrony žádali, aby od těch bludníkův husitských přemoženi nebyli. Václav Hájek píše, že tu píseň složil Jan, arcibiskup Pražský, v počtu druhý, Arnoštů následovník. Ale jiní svědět, že on toliko tu píseň po smrti Arnoštově
20 mezi lid rozdávati poručil, a podobné odpustky jako Arnošt všem spíva jctm udělil: a tak Jan toliko příčina byl, že ta píseň tím lépeji mezi lidem k zvelebení přišla, která dosavád nejenom v kostelích, ale také v domích i po cestách od věrných Čechův se spívá. Tu píseň Ferdin-
25 nand III., císař Římský a král Český, velmi sobě obliboval: nebo kdykoliv on v kostelo sv. Víta na hradě pražském (když se ona spívala) přítomen byl, pokaždý s lidem a s spěváky ji vesele spíval.*) Mnozí upřímní Čechové nelitujíce nákladův hojnými platy při mnohých kostelích to způsobili, aby kantoré neb spěváci každodenně při službách
30 Božích, aneb kdykoli se příležitost dá, tu píseň spívali. Že Čechové pobožných spěvův byli velice milovníci, to se poznati může z tak mnoho rozličných a právě vraučených písní ročních; nebo zdaliž nevíme, že téměř o každém svatým i o každé světicí Boží, ano také o rozličných

*) Totéž o Ferdinandovi III. s velikou radostí opakuje Beckovský v II. díle Poselkyně v kap. 20.

slavnostech velmi pěkné a k pobožnosti vzbuzující písně se nalezají, a den ode dne na světlo vycházejí, čehož obyvatelé měst pražských každodennou zkušenost mají: když po ulicích a ryncích ne jenom žáčkové, ale také na pohlezení ničemné a malé pacholátka, kteří ani čistí, ani dobře mluvíti neumějí, nové písně pobožné velmi libě spívají 5 čemuž se mnozí národové diví a veřejně to mluví, že mládež česká, zvlášt v městech pražských, hned v kolibce spívati se učí.

Předkové naši dřív než se počali s' nepřitelem potýkati, píseň svatého Vojtěcha, kterau on složil, totiž Hospodine pomiluj ny etc. spívali a mnohá vítězství obdrželi, jakž o tom na mnohých 10 místech v této knize jest dotknuto; kterážto píseň když se od jednoho spívá, ačkoliv velmi zdá se býti sprostá a její nota uším nelibá, nicméně když s všemi hlasy náležitě se spívá, jistě člověk pozorující zvlášt srdce měkkého sotva se od slz udržeti může, jakž se to od mnohých v skutku shledalo v kapli sv. Vojtěcha na hradě pražském, 15 když ta píseň od choralistův dlé každodenního obyčeje tam se spívala a i dosavad spívá. Mnozí českého jazyka nenávistníci veřejně to nám Čechům k potupě mluví, kdyby Husi nebylo, Čechové spívati by neuměli; nebo cokoliv písní starodávních mají, nimiž se honosejí, ty od Jana Husi a od jeho následovníkův že pocházejí; tak mluví jazyka 20 nenávistníci. Ale ti takoví svědkové velmi se v tom mejlí; neboť měl jsem sám v mých rukau rozličné staré kancionály české od husitův i pikhartův sepsané a na světlo vydané, však žádnou naši obecnou píseň v nich jsem nenalezl; jestli pak která někde se vyskytla, ta od nich velkou auhonu trpěti musila, a nikdy bez porušení obstáti 25 nemohla, nýbrž jak ji sobě dlé svého náboženství změnití chtěli, tak učinili, které pak oni sepsali a spívali, nevím, aby jaká nynějších časův veřejně se spívala, poněvadž nejenom nových, ale také starodávních velmi pěkných dostatek máme. Roráte, též jiné chorální písně latinské i české, které se jak před tak i při mši svaté spívaly, dřív 30 nežli nynější muzika nastala, z Pisma svatého též z otcův svatých od mnohých vraučených kanovníkův, biskupův i arcibiskupův Pražských, dřív nežli Jan Hus se narodil, jsau složené a sepsané, jakž se takové svědectví při mnohých sepsaných knihách nalezá, které v sobě také naše obyčejné písně zavírají jako: „Nastal nám den veselý“ etc., 35 „Angelové jsau spívali“ etc., „Jméno Boží veliké“ etc., „Narodil se Kristus Pán“ etc., „Vstalf jest této chvíle“ etc. a těm jiné podobné od vejš jmenovaných jistě svatých mužův složené písničky, které se vůbec u nás pobožně spívají.

Z II. dílu Poselkyně.

Oheň v Praze r. 1541.

(Z kap. 2.)

Léta 1541 v čtvrtek dne 2. Junii, v ochtáv Nanebevstaupení Pána Krista, velké horko i sucho bylo; mezi 19. a 20. hodinou celýho orloje neb dlé českých hodin vyšel oheň v Menším Městě pražském z domu, jenž slaul na Baště, jinak Bašta, která náležela tehdáž p. Ludvíkovi 5 z Gutštejna. Dva pokrývači, krov na domě radním téhož Menšího Města pražského opravující, uhlídali, an pozadu téhož domu, Bašta řečenýho, při samým komínu z podstřeší, kterým komín kuchynný obit byl, děrau skrže šindely asi na půl lokte oheň vyskočil a zase se skryl neb ztratil, což podruhé i potřetí se stalo. I vidíce oni, že oheň ten se rozmáhá, 10 volali na lidi, křičíce! „Hoří! hoří! komín kuchynný na Baště!“ I slyšíce ten křik na rynku stojící lidé, rychle k tomu domu po předku neb z předku běželi z rynku. Služebníci však téhož p. Ludvíka z Gutštejna zavrauce dvěře domu toho, žádného nechtěli pustiti do téhož Gutštejnského domu domnívajíce se, že oni sami domácí služebníci ten 15 oheň budau mocti uhasiti; posledně vidíce, že tomu ohni sami oddolati nemochau, teprva těm, kteří bez ustání tlaukli a volali, dům, ač dosti pozdě otevřeli. I vskočili oni do téhož domu sice valně, ale že ten oheň již se rozmohl, nikterak nemohli k té kuchyni přistaupiti; nebo při té kuchyni byly a stály samé marštale, na kterých mnoho bylo 20 sena a slámy, která velmi počala hořeti.

Ten oheň přeskočil nenadále na druhau stranu té ulice až na krov někdejšího Duchka Přestického, a odtud' pro točení sem i tam větru obracel se oheň na všechny 4 strany.

Nejprv k straně východní zapálil se dům Fuxa krejčího i Ko- 25 lářův nárožní, proti domu radnímu, a hned přes ulici zapálil se dům konventský kláštera sv. Tomáše, odkudž velmi prudce hnal se až k domu někdy pana sudího, jenž slaul Vápenice; a tak ten oheň se táhl až k bráně Písecké*) pod samé pražského hradu valy.

K straně pak západní hned od téhož domu, Bašta řečenýho, kde 30 neb v kterým se zapálilo a z kterýho ten oheň nešťastný vyšel, hořeti počal dům pana z Raupova; odtud zapálil se také dům pana purgrabího i pánův komorníkův i také pánův Žabkův a tak dáleji.

Když ještě ten dům na Baště neb Bašta řečený hořel, k straně polední oheň obrátil se nenadále, obecnau kuchyni, která v prostřed

*) Nyní: Brusce.

rynku Menšího Města pražského stála, spálil; také krov na věži kostelíka sv. Václava zapálil. Hned také hořel dům Maršáleků i Rubášův u samé brány Strahovské i dáleji, až přes bránu jdouce na Dlaženi,*) ty obě strany tehdaž shořely, toliko některý domek pod Hradčany v své celosti státi zůstal. Opět zapálil se dům pánův Ilburkův na Hradčanech, také i dům pánův Tandrfarův, i kostel sv. Benedikta, a odtud pustil se oheň na dům Petra v šraňcích; a tak, v krátkosti ať povím, všeckny a celý Hradčany shořely.

Podobně jak jenom se v Menší Praze ten oheň rozmáhati počal, hned všechno všudy páli; až k valům hradu pražského po travě, tehdaž velmi suché, po valech, až k příkopům pražského hradu táhl se ten oheň, odkadž zapálil se jeden alkýř neb výstupek aneb pavlačka, ven přes zeď vypuštěná na parkáních, blízko bašty, která slaula Staňkova bašta; proto že v ní bydlel Staněk obročník, tak ona nazvána. Hned také velmi prudce počaly ty pavlače na zdech zámeckých neb hradu pražského (ač byly cihlami kryté) hořeti, až se od nich zapálil krov na kaple Všeoh Svatých a potom i ty pavlače, kteréž byly nahore blízko krovu okolo palácu; a odtud krov palácový, neb paláce zámeckého, jenž byl einem krytý, hned také krovové nad novými pokojmi královskými hořeti počali. Odtud šel ten oheň na starý pokoje královský, potom se zapálil dům mistra Jana, také střecha na věži šindelná, na které byli zvonové menší; i hned také kostel ten dřevěný neb šindelem pokrytý, v němž kněží obyčej měli kázati, zapálil se a shořel; zapálila se také nová bašta okrauhlá neb věž nižší i hraniče, na které velký zvon visel, i dům děkanův pražských shořel, dům vikářský, také všechna ta střecha, pod kterau byla děla, kde někdy bylo obydlí a příbytek Vincence puškaře; a tak shořelo všechno až na pokoje králové; odkadž zapálila se také Bilá věže, jenž byla mědi počistcovanáu krytá, od vrchní makovice a hořela dolů až do konce. Skrze tu Bilau věž jezdíválo se na most přes příkop stavený. Černá věže v tom zámku, která jest nad branau dolejší, na které věžňové pro dluhy obyčej mají bývati, bydleti a sedati, tehdaž neshořela, ani druhá, jenž slove Daliborka, v kteréž vinnější věžňové držáni bývají, neshořela.

Dvůr purgkrabský, v kterým saud purgkrabský držán bývá, vyhořel, krom sklepa, v kterým rejstra púhonná a jiné věci, k saudu purgkrabskému náležíté, byly chované, ty všechny věci v celosti zůstaly.

Klášter panenský sv. Jiří všeohen vyhořel, také krov na tom kostele sv. Jiří shořel, dvě věže, jenž byly pod kamennými krovky,

*) Nynější Pohorelec.

jaké se dosavad spatřují, ty se sice nezsuily, v nichž však zvonové všickni i hranice vyhořely. Sklep kostelní i jiní skleповé jsou zachováni i všechno, což vnitř bylo.

Kapla Všeoh Svatých před palácem, která dílem krásným a nákladem velkým někdy císaře Karla IV. vystavěna draze byla a řezbami kamennými i jiným dílem kamenickým draze ozdobena, také s skly překrásnými okrášlena, hanebně vnitř i zevnitř vyhořela, tak že na ni každému hledicimu bylo hrozné a příliš žalostivé pohledění a patření. Pavlače, kteréž byly na parkáních, počnauce proti domu pana z Švaumberka všechny, pořád shořely až k Hradčanům i na druhau stranu pražského zámku.

Druhé parkány a pavlače od pokojův královských až do pokojův královny nad kuchyněmi, všeekny shořely; také pokojíček pana Strakonického i věže Michulka, odkudž některé hlavně padají na rauru, hned urazily ruku i s kopím tomu měděnému obrazu sv. Jiří, který stál i dosavad stojí nad tau raurau, která se spatřuje na place neb na dolejšim prostranství blíž stupňův, po nichž se chodí a vstupuje do velkého paláce neb do síně klenaté hradu pražského.

Královný pokoje všechny z gruntu neb zpodku tak hanebně vyhořely, že jest hrozno bylo na ně hleděti. Krov na věži kostela sv. Víta (ta věž dosavad, ač mnohem sníženější a měděným plechem přikrytá, spatřuje se po jedné straně dosti porušená) byl on tehdaž šindelný a když se zapálil, velice vzhůru hořel, mezi zvony padal oheň dolů na podlahy, všechny zvonův těch hranice, na kterých zvonové viseli, ty ohnivé hranice zapálily; ten oheň v té věži mezi zvony tak dlouho trval, až dříví všechno v té věži shořelo, a zvonové všickni se rozpustili, dolů spadli a se roztlaukli. Všechny hlavně od podlahy, také od hranic zvonových, všechno uhlí, také rozpuštěná zvonovina slitá, na sklepe v té velké věži (ta věže dosavad stojí) nad kaplan pánův Zajčův, v které jest hrob Zbyňka, Pražského někdy arcibiskupa, ležeti zůstaly.

Od té věže padal oheň okny na nový krov šindelný (šindelmi byl přikryt kostel sv. Víta veliký) od císaře Římského, krále Českého Václava Lenivého založen a od Zbyňka, Pražského arcibiskupa, dostaven, tu, kde se obecně kázává nad hrobem sv. Vojtěcha. Ten již připomenutý kostel veliký tehdaž všeeken z gruntu od spodku vyhořel toliko sám hrob sv. Vojtěcha, jenž jest z bílého mramoru v prostřed kostela sice celý, však velice zpukaný státi zůstal.

Komora, v které byl orloj hodin v tomto kostele velkým, zapálivše se, shořela zhůru, až oheň přišel pod krovy skřídličný, který

byly na kůru kostela tehdejšího velkého (to jest nad nynějším tehdejšího kostela velkého dílem menším neb nad kůrem), a ti s makoviemi pozlacenými dolů padaly popálený; upadl také tehdáž i zvon neb cimbál, na kterém byly hodiny, a nic jiného nahoře nezůstalo a neobstálo, toliko sám sklep kostelný neb kostela velkého nového. Skrze 5 závorníky téhož sklepu padal oheň děrami, až varhany v kůru zapálil, tak že všechny a celé na zem spadly a shořely. Od nich zapálily se stolice (ty všechny byly z dříví javorového a dubového, s pěknými 10 obrazy, krásným dílem řezané), také zapálili se pěkní a důkladně dělání pulpítové, a všechno to shořelo.

Shořeli také v tom kůru, neb v nynějším kostele sv. Víta v dílu menším, všichni příkrovové na hrobkách královských. Dáleji od těch hrobův v tom kůru šel oheň do kaple sv. Zigmunda a v ní spálil dřevěnou mříž i stolice, kteréž byly pozadu té kaple; také tabule, kteráž 15 byla s velikými obrazy na oltáři sv. Zigmunda, také příkrov dřevěný na hrobě téhož svatého shořel, toliko sám hrob kamenný, v němž leží tělo sv. Zigmunda, zůstal neporušený.

Kapla neb sakristia, v kteréž mají obyčej kněží se oblécti, ta všechna i s horejším sklepem v celosti zůstala. Tabule některé, po stěnách v té sakristii visící, také listové s rozličnými modlitbami psanými 20 i malovanými, shořeli. Pavláčka před sakristií, na kteréž se ukazovaly svátosti neb ostatky svatých a svíce Božích, zůstala neporušena, i obraz sv. Šebestiana. Oltářové v některých kaplách okolo kůru, někteří se od ohně porušili a někteří v své podstatě zůstali; na některých archy a tabule shořeli, a některých ani se oheň nedotekl, zvlášť před hrobem 25 sv. Víta, v kaple sv. Trojice, kde tělo pana Lva,* pana Pfluka**) a pana sudího***) odpočívá, v té kapli nic oheň neškodil. Na hrobě sv. Víta příkrov neb příkrytí, jinak drahý koberec shořel, také pod ním truhla dřevěná prohořela; hrob mramorový, červený, v kterém tělo sv. 30 Víta odpočívá, zůstal celý neporušený.

Pavláčka královská kamenná, pilným dílem kamenickým udělaná, na které mival obyčej král J. Mt., také i královna J. Mt. bývati při službách Božích, také ona porušení vzala, neboť ta světnička, kteráž na 35 té pavláčce byla, divným způsobem shořela: také od toho ohně krancové neb zábradla kamenná, na kteréž obyčej byl trochu se spoléhati, zpukala se, tak že to kamení, počna od prostředku neb od toho králov-

*) Zdenka L. z Rožmitála.

**) Kaspara P. z Rabštejna.

***) Jindřicha Berky z Dubé a na Dřevenicích. (Zemřel r. 1541 dne 8. led.)

skýho vejstupku, po pravé ruce k hrobu sv. Víta, spadalo na zem. Sklep zpodní i svrchní té pavláčky zůstal neporušený.

Pavlač dřevěná, která byla blíž hrobu sv. Víta, na kteréž obyčejně panny králové neb královny J. Mti. v čas Božích služeb své pobožnosti konávaly, bez poškrvnění celá zůstala a nic jí (ač ona prkenná byla) oheň neuškodil. Na druhé straně královské pavláčky, blíž kaple sv. Václava, pavlač druhá dřevěná v své celosti zůstala i oltářové pod obojemi, a ta blíž kaple sv. Václava dosavad trvá pavlač dřevěná.

10 Kapla, kteráž byla v kostele velkým, novým, nejbliže při kaple sv. Václava, celá, s almarami i s oltáři shořela.

Korteny neb kobercové tkani i vyšívaní, velmi nákladní a pěkní kteří nejvejšejí na pavlačích kamenných, které dosavad se spatřují v nynějším sv. Víta kostele, viseli, hanebně tak byli spáleni, že jich 15 malý díl zůstal.

V kaple sv. Václava přední dvěře, skrze které chodívало se do té kaple z velkého kostela nového, zůstaly neporušené. Když krov nad tauž kapli sv. Václava hořel, oheň padal děrami do té kaple skrze sklep, kde praporec visívaly, a ta kapla sv. Václava také se vnitř zapálila, v kteréž 20 zadní dvěře do velkého kostela sv. Víta, blíž k síni kostelné, kteráž byla k polední straně, shořely dřevěné, a při nich železné zůstaly v své celosti, při nich nyní visí velký kruh mosazný.

Na hrobu sv. Václava cokoliv bylo dřevěného, také čím on byl přikrytý, všechno shořelo; kámen zpodní, v kterém leží tělo sv. Vác- 25 slava, zůstal neporušený, také i tělo sv. Václava před tím ohněm obstálo neporušeno.

Na oltáři sv. Václava za jeho hrobem stála tabulka, na které po zpodku lišta až nahoru k prostředku jejimu, do polovice malovaného obrazu shořela. Ubrusy, nimiž byl oltář přikrytý, neshořely. Jaspisové 30 a jiní do zdi v té kapli vsazení kamenové pulirovaní neb hlazení, zůstali v své podstatě; almárka s železnými mřížemi, v níž bývala i dosavad bývá velebná svátost oltářní, tělo Pána Krista zůstalo bez porušení; svícen mosazný, jež jsau sladovníci pražští na svůj náklad udělati dali, také zůstal v celosti a dosavad on v té sv. Václava 35 kapli stojí.

Palác na tom hradě pražským (jest palác ten celého království Českého slavný klenot) hned také od svého krovu, který byl cínovými tabulmi přikrytý, se porušil; neboť když krov hořel, také skrze díry a záborníky skleповé neb klenuté oheň padal na prkna na mnohých mí- 40 stech prohořelá. Krámové na tom paláce, totiž Vlachův i Vitův i jiní,

shořeli s tím vším, co v nich bylo, toliko dva, kteří byli a stáli k straně kostelní, v celosti zůstali. Ti kteří shořeli, velikau ohyzdu paláci učinili, neboť se ti slaupové kamenní ve zdech, při kterých ti krámové stáli, škaredě zpukali; také on palác všecken od dýmu učadil se, také málo skel v oknách celých zůstalo.

Světnice, do které se z paláce vcházelo a kde auředníci menší desk zemských obyčej měli sedati, také i ingrossatorové,*) obstála neporušená, toliko strop na několika místech i trám prohořel, poněvadž ten strop byl prkenný, a jej tlustý trám zdržoval místo podpory.

Mezi pátau a šestau hodinau na noc hořela veliká světlice saudná, 10 hořela kadedra, šraňkové i co jiného v ní bylo dřevěného; dvěře oboje do sklepů ke dskám také shořely. Také pokojové, kteří byli nad sklepem, v kterých byly dsky zemské, velmi hořeli, a cokoliv bylo na světlici saudné, to se všechno i s podlahami do světlice seřítilo a ssulo. Krávec hokyňský po levý straně, jdauce z paláce, pod stup- 15 němi palácovými, proti sklepu vinnému královskému, též domeček s světničkau při tom krámci, shořel i s tím hokyňským krámcem. To troje když hořelo, domnívali se mnozí, že by nějaké jiskry odtud do sklepů k zemským dskám vletěly a zapálily; odkud koliv tam se oheň dostal, dsky zemské shořely, také při nich některé summy peněz, 20 při těch dskách složené, porušené byly.

Královský pokoje nad zelenau světlici také hned shořely; světlice zelená dosti dluho se hájila a teprva ona dne druhého, v pátek na sobotu v noci přede dnem počala hořeti, také všechna shořela i celá ssula se; podobně někteří skleповé i podlahy se zřítily a tak mocně 25 hořeli, až z věže okny děrami oheň ven plápolal. V pátek velmi ráno všecky věci k saudu komornímu náležející, také dvorské dsky, s velikau prací z sklepův při té světlici se vynesly a v bezpečném místě se opatřily.

Slovem a krátce pišíc: Hrad ten přeslavný sv. Václava všecken 30 z gruntu shořel, počnauce od dolejší brány neb od Černé věže až k druhý bráně; věž Černá, do kteréž věžňové pro dluhy zavírání bývají, neshořela. Mezi mosty, na tu stranu k Hradčanům, shořely všechny domy, také věže všechny, parkány i tři mostové, také i brány na zámku všechny shořely; podobně okolo bran pavlače, bašty a marštale všechny 35 shořely. Dám vikářský, v němž vikářové své obydlí měli, také hut kamenická i velká hranice, na kteréž visel veliký nový zvon, jehož když

*) Všehrd, Knihy II. 1. 4. Knihy VIII. 33. 4.: Kterých dsky na pergamen piše, ten slove ingrossator.

hřidel přehořel, upadl ten zvon nový, veliký na tu stranu k kostelu, rozpukl se na tří a ležeti zůstal. Ta hranice s tím velkým zvonem stála na druhé věži k straně půlnoční, která tak byla porušena, že se rozbořiti musela.

- 5 Tak tu nešťastnou ohnivou příhodu v českém jazyku sepsal Václav Hájek z Libočan, kronikář český, svědek očitý, který teprva 1552 roku umřel a dne 19. března u sv. Anny, jinak u sv. Vavřince, při klášteře panenským dominikánským v Starý Praze byl pohřben. To téhož Hájka o tom ohni sepsání strašlivé tisknauti dal Vavřinec Žežhule, měštěnin
 10 Nového Města pražského, u Samuele Adama z Veleslavína v Staré Praze léta 1614 a přípis učinil panu Divišovi Černinovi z Chudenic na Nedrahovicích a Chočemyšli, J. Mti. Cské. raddě a místodržícímu v království Českém, hejtmanu hradu pražského.

Sjednocení universit Karlovy a Ferdinandovy r. 1654.

(Z kap. 20.)

- V královském Starém Městě pražském dvoje literní učení, jedno
 15 od Karla IV. a druhé od Ferdinanda I., císařův Římských a Českých králův, založeno, nadáno a s vůlí císaře Ferdinanda III. následujícím způsobem sjednoceno bylo. V osm hodin ráno dne 4. března před polednem Jich Milosti královští místodržící, saudecové a auředníci zemští z hradu pražského s doprovázením velikého počtu rozličných pánův a
 20 služících do Starého Města pražského přijedouce, tam před kostelem Panny Marie před Tejnem, kde vojsko také jim do zbraně stálo, z vozů svých vystaupili, od konšelův všech tří měst pražských přivítání a do toho kostela (v tom kostele obojího učení Karlového i Ferdinan-
 25 provozeni byli. Za nimi Arnošt hrabě z Harrachu, svatě římské církve kardinál a arcibiskup Pražský, také nejvyšší zemský hofmistr v království Českém, královský místodržící, jakožto Karlového učení pro-
 30 tektor neb ochrance a obrance, k tomu kostelu když přijeli, proti nim duchovenstvo i doktoři až k dveřím kostelním šli a je k velkému oltáři doprovázeli, mši svatou hlavního kostela pražského probošt Jan Raš z Aschenfeldu zpíval, po ní četlo se v latinské i české řeči císařské psaní, kteréhož jest tento vejtah:

- „Poučevadž mezi svobodným a literním učením, od Karla IV., a podobně mezi takovým učením, od Ferdinanda I., obauch císařův Řím-
 35 ských a králův Českých, v Starém Městě pražském založeným, vy-

zdvíženým a nadaným (doktoři Karlového učení v Karlové kolleji a doktoři Ferdinandového učení v Svato-Klementske kolleji, tovaryšstva Ježišového, jemuž také on, Ferdinand to své založené, vyzdvížené a nadané učení odevzdal, své lekei mívali, dosavad mají i také budaucně 5
 mítí mají) po ta všecka léta všeliké a časté roztržitosti se daly, které aby aspoň jedenkrát k dokonalému přetrnutí přišly, JMC. s raddami svými po bedlivém toho všeho povážení na tom se snéstí a to skutečně zavřítí ráčila, aby to dvoje literní učení spojeno a sjednoceno bylo, Karlovo-Ferdinandské budaucně se jmenovalo; nejv. hofmistr zemský z auřadu svého protektorství v milosti císařské se propaustí, 10
 pan kardinál arcibiskup Pražský hrabě z Harrachu za kancléře, kněz pak Molitoris z tovaryšstva Ježišova za rectora magnifica při tom sjednoceném učení pražském se ustanovují. Kanclířství toho obojího učení při budaucích arcibiskupích Pražských aby zůstávalo, rector magnificus (který také auřad místokanclířství připojený mítí bude) 15
 z čtverého učení, totiž: z písma svatého, z učení právního, z učení lékařského a z učení filozovského (také rektor kolleje Nového Města pražského i probošt tovaryšstva Ježišova v Menším Městě pražském bydlící, k takovým auřadům schopný, za rectora magnifica volen býti může), aby poslaupně každého roku jiný volen byl. Aby se nad grun- 20
 tami a nad statky Karlového učení hejtman neb správce od královské komory ustanovoval, rectorem magnificusem a jinými k tomu vyvolenými téhož Karlového učení staršími se řídil, jim svý počty hospodářský k přehlídnutí skládal, a oni je přehlídnauce panu arcibiskupu Pražskému jakožto obojího Ferdinandového a Karlového učení kanclíři 25
 a od něho královské komoře české skládati mají. Z těch pak Karolinských statkův plat jistým doctorům iuris a medicinae neb práv a lékařství aby se dával, potřebné věci aby se také z těch důchodů opatrovaly, školy a učení aby v svých předešlých i nynějších místech zůstávaly; však actus publici et promotiones solemnes aby se v Kar- 30
 lové kolleji, jinak v Karolinu, daly“ atd.

Po přečtení toho císařského listu Markus Marci, doktor a professor neb skutečný učitel lékařského umění, jakožto téhož lékařského umění děkan, nejvyššímu hofmistru zemskému, jakožto na ten čas 35
 Karlového učení pražského protektorovi neb ochranci a obranci z prokázaného opatrovnictví a ochrany velmi učeně děkoval, a po takovém děkování on protektor z své stolice, která hned do prostřed kostela před velký oltář postavena byla a na kterau se potom nový rector magnificus posadil, vyvstana, od učení pražského odpuštění vzal a na své místo mezi Jich Milosti královský pány místodržící se posadil. 40

Nato Karel Grobendonk, z tovaryšstva Ježíšova knez, kardinalovi z Harrachu a knězi Molitorovi mnoho štěstí k jich novým auradům vinšoval. Po dokonáném vinši Te Deum laudamus atd. Te Boha chválíme atd. zpívalo se a z kostela ve 12 hodin poledních vyjdauce, pan kardinal, také Jich Msti páni místodržitel královští i doktorové i mistři do koleje tovaryšstva Ježíšového k svatému Klimentu k obědu jeli.

Poznámky.

Str. 2. M. Jakub ze Střibra, vůbec Jakúbek, byl přímým pokračovatelem, obhájcem a budovatelem Husova učení jakož i nástupcem Husovým v kapli betlemské. Už od r. 1400 přednášel na universitě. Když Hus odešel do Kostnice, zavedl Jakoubek přijímání pod obojí způsobou. Jeho dílem hlavně byl zápis synody svatováclavské ze dne 28. září 1418, kde mistři university pražské ve 28 článcích položili určité základy příští církvi kališnické. Rozšafně smýšleje o všech lidech dobré vůle Jakoubek nebyl stranníkem náruživým, neurážel a nevyzýval: jeho ideálem byla jednota české církve opravené, pročež vždy prostředkoval a spojoval. Jádro kališnického učení, Artikule pro zachování svornosti a pokoje, v květnu 1427 v Praze prohlášené, byly korunou činnosti jeho. Vedle několika písní církevních ještě česká Postilla čili epištoly nedělní s výklady přes celý rok, už 1414 sepsaná latinsky, obsahuje trest jeho theologických názorů. Zemřel dne 10. srpna 1429. Duchovní dědiectví převzal po něm Rokycana. (Srov. Vlček, Dějiny české literatury I. str. 127—129.)

Hilarius Litoměřický (1413—1469), bývalý kališník, žák Rokycanův, potom literární nesmířitelník strany katolické. Z Itálie, kam se byl vypravil na doplňení studií, vrátil se jako rozhodný odpůrce svého mistra i kalicha. Stav se kanovníkem a později správcem pražského arcibiskupství, agitoval v předních řadách své strany skutkem, slovem i písmem jak proti svému někdejšímu učiteli, tak i proti králi Jiřímu Nad Hilaria daleko předějí **Jošt z Rožmberka (1428 až 1467),** biskup Vratislavský. Ke králi Jiřímu zachoval dobrou vůli i když stál v řadách protikrálovské jednoty panské. Humánní a při vši věrnosti ke katolické věci šlechtně smýšlení jeho projevují List králové Johanně a Třinácte šprochuov vavovských. Krátce před svou smrtí smířil se s králem i přes odpor své strany. (Srov. Vlček, Dějiny české literatury str. 227 n.)

Leskovecká bible v Drážďanech ve fol. na pergameně velmi ozdobně psaná od jedné Leskovecké šlechtičny. Starožitná a vzácná rodina rytířská a posléze panská Leskoveců z Leskovec, v Čechách již ve 14. století usedlá, vyhynula po meči r. 1680.

Jan Hájek z Hodětína, jeden z milců krále Václava IV., podkomoří Moravský a Český, později dvorní kuchmistr a ještě později purkrabí na Zvíkově, zemřel buď koncem 1429 nebo počátkem 1430.

M. Křišťan z Prachatic, několikrát děkan a rektor vysokého učení v Praze a dlouholetý farář u sv. Michala na Starém Městě, byl věrný přítel Husův. V březnu 1415 navštívil Husa až i v kostnickém žaláři, odkud sám jen s těžší unikl. Ale zcela a plně ke kališníkům nepřilnul nikdy. R. 1427 byl z Prahy na 2 léta vyobcován a r. 1434 v Chebu ještě s jinými dal se přijmouti do církve. Zemřel 1439 jako první administrator pražského arcibiskupství. Úřad poskytoval Křišťanovi dosti prázdně, aby se zabýval počítářstvím, hvězdařstvím a lékařstvím. Svůj Herbář původně napsal latinsky, ale přidal do textu též české názvy bylinné. Docela česky napsal Lékařské knihy, v jejichž první části podává léky na všechny nemoci od hlavy až k patě, druhá část jsou knihy ranné, třetí opět herbář, čtvrtý díl pak jedná o planetách a 12 znameních nebeských.

Rhazes (860—940), znamenitý lékař perský, správce nemocnice bagdadské. Dle jeho spisu vykládal koncem 12 stol. Vilém Roger z Parmy na lékařské škole montpeliérské ve Francii posluchačům svým o ranném lékařství. Zápisky z těchto přednášek jeden z žáků Vilémových vydal latinsky, a v první polovici 15. stol. s některými vlastními přídávky neznámý skladatel je vyložil po česku.

Vilém Salicet (Salicetti), kněz v Piacenze, původce mnohých pokroků v lékařství, žil ve 13. stol. a slynul jako specialista v léčení některých nemocí. Hlavní spis jeho o chirurgii z r. 1275 zčeštil asi též překladatel jako Rhazes. (Srov. Vlček, Dějiny české literatury str. 133, 234.)

Albrecht Kostka z Postupic († 1477) se svým starším bratrem Zdeňkem, pánem na Litomyšli, stál věrně ke králi Jiřímu, kterýž i rod jeho povýšil ve stav panský. Účelem poselstva, které pan Albrecht vedl, bylo přiměti krále Ludvíka XI., aby přistoupil na oblíbenou myšlenku Jiřího: svolati a později pravidelně svolávati na způsob sněmů církevních sjezd křesťanských panovníků světáckých, jenž by se stal smířčím soudem všech nesnáží a sporův a tím zamezil krveprolévání a společnou sílu evropskou obrátil proti Turkům.

Lev z Rožmitála a z Blatné († 1480), nejvyšší sudí a potom nejvyšší hofmistr království Českého, byl bratr králové Johanny, choti Jiřího. Účelem cesty jeho přes Německo, Anglii, Francii, Španěly, Portugaly a země alpské bylo, aby jednak naklonil knížata křesťanská svému švakrovi a lepší mínění o Čechách šířil, jednak aby poznal všeliké kraje a panovníky světa, seznal mravy a obyčeje národů, nabyt zkušeností válečných a rytířských a utužil se v hrdinnosti vlastní. K úkolu tomu se pan Lev jak bohatstvím tak i obratností a dvorností velmi dobře hodil. Zkušenosti této dlouhé cesty vypsál po česku člen komonstva jeho rytíř **Šašek z Mezihoří**, potomek zemanské rodiny v Plzeňsku uscdlé. Tento cestopis, jehož původní český text se ztratil, zachoval se nám jen od Olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského v latinském překladě (1577), kterýž opět na jazyk český pečlivě převedl a upravil Fr. Slavík (1890). Na Šaškově pamětihodném vypravování zakládá se i pěkná knížka Al. Jiráska „Z Čech až na konec světa.“

Kašpar Šlik († 1449) pocházel ze zámožné rodiny vládycké v Chelsku, která se psala z Lažan. Vstoupiv již r. 1416 do Zikmundovy kanceláře dovedl si brzy získati přízně královny a provázaje krále po rozličných zemích nabyt časem politického vzdělání a diplomatické zručnosti, i stal se brzy Zikmundovi nezbytným a v radě královské téměř všemohoucím. R. 1433 pasoval jej Zikmund v říšině na rytíře a jmenoval kancelářem říšským; r. 1437 povýšil ho i s bratry jeho ve stav říšských hrabat a propůjčil rodu jeho právo raziti minci. Nabyv hojně statků

pozemských v Čechách, Itálii a Uhrách stal se Kašpar Šlik zakladatelem bohaté hraběcí rodiny dosud kvetoucí. V mocné a výnosné hodnosti kancelářské udržel se také po smrti Zikmundově u císařův Albrechta a Fridricha III. Za tohoto zejména měl mnoho činiti se stavy českými o vydání mladého krále Ladislava Pohrobka a o jiné důležité zájmy zemské. České dopisy Šlikovy obsahují mnoho důležitých zpráv k pohnutým dějinám onoho věku; vytištěny jsou v II. díle Archivu českého.

Prokop z Rabštejna († 1472) ze starožitné rodiny panské Pflugů, která se psala dle prvotního sídla svého hradu Rabštejna v Plzeňsku, byl již r. 1437 v kanceláři císařské a zůstal tam i po smrti Zikmundově; býval nejčastěji jednatelem v záležitostech českých. R. 1453 jmenován byl pro osvědčenou zručnost u věcech diplomatických od krále Ladislava kancléřem Českým, kterýžto úřad zastával i za krále Jiřího do r. 1468, byv od něho vyslán v důležitých poselstvích k papeži a králi Matyášovi Uherskému. Byl velice vzdělaný, rozšafný a vážený jakož i přítel mnoha mužův učených. Také jeho české listy vydány byly v II. díle Archivu českého.

Str. 3. Válečná píseň Táborů v nejstarším textu z 15. stol. vytištěna jest v Památkách archaeolog. IX. 826. Tradice připisovala ji Žižkovi. Bohuslav z Čechovic, který dlouho pokládán byl za jejího skladatele, byl jen jejím přepisovatelem. Žižkovo auktorství znova dokazuje Dr. H. Toman ve zprávách král. české společnosti nauk 1893. Buď jak buď, nepochází-li od Žižky, jistě vznikla v jeho táboře a vlivem jeho myšlenek. (Srov. Vlček, Dějiny literat. české str. 139, 154.)

Jan Čapek, původně katolický kněz v Klatovech, skladatel chvalozpěvu po bitvě na Žižkově (1420) „Dietky, Bohu zpievajme,“ byl vzorem krajního táborství. Jeho dílem jsou nejbojovnější články tábořské, dovozující nemilosrdné vyhlazení protivníků Tábora doklady z bible samé. Budovatelem vlastní nauky tábořské byl **Mikuláš z Pelhřimova** († okolo r. 1459), největší auktorita tábořských kněží, první a poslední tábořský biskup, odtud Biskupcem nazývaný. Učení tábořské, které jedinou bibli, hlavně Nový Zákon, vyhlášovalo za základ křesťanství, drželo se v Čechách od r. 1422—1452 tak, jak je Biskupcem dle Viklefa a Valdenských byl sestrojil. (Srov. Vlček, str. 142, 143.)

Martin Lupáč († 1468), posluchač Jakúbkův, důvěrník Chelčického, stál po celý svůj život v prvních řadách horliveců husitských. Jako kališnický farář v Chrudimi přidržel se Žižky a jeho strany. Třikrát byl členem poselstva basi-lejského. Proti papeži Pioví II. bránil kompaktnost a ještě v posledních letech potíral stanovisko Hilaria Litoměřického. Jakkoliv byl knězem pod obojí, vždy přátelsky se choval k Táborům a stýkal se i se zakladateli Jednoty bratrské. (Srov. Vlček, str. 220.)

Humanismus. Humanismus jevil se hlavně v pilné snaze studovati řeči a literatury staroklassické (římskou a řeckou) a šířiti známost jejich k tomu, aby se tím budila a zvelebovala pravá vzdělanost lidská (humanitas), ušlechtilost mravův a řeči, jemný cit a pravý vkus, věci to obecné i různým národům i různým vyznáním náboženským. Nový kulturní směr tento vyšel z Itálie, kde řečtí učenci po dobytí Cařihradu od Turkův (1453) útulek našedše smysl pro klassickou literaturu a klassické umění, již Dantem a Petrarkou pěstovaný, opět probudili.

Francesco Petrarca (1304—1374), proslavený básník a učenec italský, již v mladém věku svém toužil na politickou rozdrobenost a nicotu tehdejší Itálie proti dobám dávno minulé slávy starořímské. Sbíraje psané pomníky slávy té,

rukopisy starých klasiků, a pilně v nich čítaje vzkřísil bezděky antickou vzdělanost, an chtěl přede vším jiným býti křisitelem staré slivy a moci římské. Osvojiv si uhlazený sloh latinský a vynikaje i hloubkou myšlenek, slyšal brzo spisy svými v Itálii a daleké cizině a zejména listy jeho psané veršem i prosou kolovaly v četných prepisech a staly se toho času vzorem. Petrarka byl osobním činitelem Karla IV., od něhož očekával splnění politického ideálu svého, obnovení světovlády římské. R. 1356 zavítal do Prahy. Karel IV. a rádcové jeho arcibiskup Arnošt, biskup Olomoucký Jan Očko z Vlašimě a kancléř Jan ze Středy k politickému horování Petrarkovu chovali se střízlivě, ale za to vysoce ho cenili jako hlasatele nového učení humanistického a obdivovali se vytříbenému jeho slohu. Po návratu Petrarkově z Čech rozpředlo se až do r. 1363 pravidelné dopisování mezi ním a císařskou kanceláří. To bylo první slabé símě humanismu v Čechách.

Účinněji jal se humanistické snahy italské v 15. stol. po střední Evropě šířiti Eneáš Sylvius z rodu Piccolomini (1405—1464). Neobyčejně pozorný a chápavý tento Vlach byv s počátku písařem na koncilu basilejském byl r. 1443 přijat do kanceláře Fridricha III., kdež se přichýlil důvěrně k mocnému kancléři Kašparu Šlikovi a spřátelil se s přítomnými spolupísaři Čechy Janem Tůškem z Pacova, později kancléřem Starého Města pražského, Václavem z Bochova a zvláště s Prokopem z Rabštejna. Pro eleganci slohovou, vědění, vtip a hladké chování stal se u druhů svých oblíbeným a probouzel tak snadno mezi nimi chuť k naukám starověkým; zvláště českým písařům zalíbilo se záhy v této literární novotě. Jakožto tajemník a rada Fridricha III. meškal Sylvius také v Čechách. Přímluvou císařovou stal se biskupem, z biskupa kardinálem, až i papežem pode jménem Pius II. Jako kardinál sepsal pomocí zmíněného Jana Tůška jazykem latinským kroniku českou (Historia Bohemica) od příchodu Čechova do smrti Ladislava Pohrobka, kterážto kronika psána jsouc moderním slohem humanistickým byla po mnohé věky kalným zdrojem o dějinách národa našeho. Jsa papežem prohlásil kompaktáta za neplatná a vydal klatbu na krále Jiřího Poděbradského.

Jan ml. z Rabštejna († 1473) studoval r. 1454 v Bononii práva a vrátiv se jako doktor dosedl 1457 na proboštství vyšehradské. I on, jako starší bratr jeho Prokop stál věrně při Jiřím a poctivě prostředkoval u papeže, až teprva za zuřící války občanské přidal se k Matyaši, králi Uherskému. Ztrávil dvakrát delší dobu v Itálii stal se tam působením nového ducha nejen přítelem a chvaloběčníkem studii klassických, ale osvědčil i první mezi Čechy humanistické smýšlení vzácným dílem *Dialogus* z r. 1469. Jest to náboženskopolitická rozmluva 4 osob hájících v české válce občanské za Jiřího nestranné stanovisko spisovatelovo naproti těm, kteří sobecké zámysly své rouškou horlivosti náboženské zastírajíce nezřízeným vášním bezuzdně hověli a vlasti i národ hubili. Rozmluva tato proniká skrz na skrz duchem nejen humanistickým, nýbrž i v pravdě humaním, snaželiť a vlasteneckým jeví se jako veliké hádání středního věku s věkem novým.

Str. 4. M. Řehoř Pražský byl dvakrát (1467, 1471) děkanem fakulty a r. 1476 rektorem university pražské. Považován byl dosud za arciotece humanismu v Čechách. Máme-li na zřeteli universitu pražskou, může se ta sláva jeho uznati za správnou; jinak však prokázáno jest, že v Čechách již před ním bylo více přátel nového učení. (O Petrarkovi, Sylviovi, Janu z Rabštejna a M. Řehořovi srov. Josefa Truhláře *Počátky humanismu v Čechách* (1892) a *Vlčkovy Děj. lit. čes. str. 291—297*).

Na hradě Kozím, pak v městečku Ústí (obě v okolí nynějšího Tábora) přebýval Hus pod ochranou příznivce svého Jana st. z Ústí Sezimova, po jehož smrti se přestěhoval na hrad Krakovec (v Rakovnicku) na pozvání jiného ochránce, královského dvořana Jindřicha Lelha z Lažan.

Husův pravopis. Za časů Husových byl největší nelad v českém pravopise. Protože abeceda latinská neměla zvláštních písmen k označení českých zvuků (č, d, ň, ř, š, ť, ž), znamenány jsou všelijakým způsobem, často jeden zvuk dvěma i třemi literami. Délka samohlásek označována zdvojením jich, rozdílu pak mezi *i* a *y* nešetřilo se naprosto. Hus opíraje se o staroslovanštinu sestavil pro jazyk český abecedu jednoduchou v ten způsob, že souhlásky měkké označil tečkou nad písmenem (č, š, ž = č̣, ṣ̌, ẓ̌) a samohlásky znamenal čárkou k označení jejich délky (á, é, í, ý, ó, ú). Znaménka nad písmeny nazývají se rozlišovací čili diakritická. Mimo jiné vytkl také, kdy psáti *i* a kdy *y*. Pravidla ta vyloužil Hus ve zvláštním spise Orthographia bohemica, jež vydán byl A. V. Šemberou ve Vídni 1857. Dobropísemnost Husova jednoduchá, určitá, Jednotou bratrskou jsouc upravena v 16. století nabyla obecného rozšíření.

Str. 14. Kniha *Sif víry* jest výklad slov z evangelia sv. Lukáše V, 5—6: „A odpovědjev Šimon řekl jemu (Kristu): Mistrče, přes celou noc pracovavše nic jsme nepopadli, ale ke slovu tvému rozestru síť. A když to učinili, zahrnuli veliké množství ryb, tak že se trhala síť jejich.“ Chelčický vykládá, že síť se trhala a trhá ne pro množství věřících, nýbrž proto, že jako do rybařské vrší v moři skutečném nabírá se mnoho věcí nevitanych, tak i do sítí duchovní namísí se zatracenců, kacířův a pohoršitelů, kteří síť víry trhají.

Str. 21. Bratr Řehoř, zakladatel a první organisator Jednoty, dle Blahoslava synu sestry Rokycanovy, byl řeholníkem a „kázal ve Slovanech“, kdež mistr Příbram pokusil se obnoviti život řeholnický, aby také strana pod obojí svůj klášter a své řeholníky měla. Kněžského svěcení Řehoř neměl. Podobá se v té příčině Chelčickému, nad nějž však vyniká znalostí latiny. Když Rokycana přední místo v čele duchovenstva strany pod obojí zaujal, přivínil se Řehoř k němu. Co se pak vypravuje o vlivu Rokycanově a zvláště kázání jeho na budoucí Bratří, platí ovšem také o Řehořovi. Při zakládání Jednoty zjednával si výživu krejčovstvím. Když Kunvald se stal střediskem vznikající Jednoty, neusadil se tam Řehoř trvale, nýbrž vedl život těkavý, udržuje návštěvami svými ve spojení šířící se Jednotu.

Zásady, kterými se při organisování Jednoty řídil, přijal od Petra Chelčického. Utvořil si ideální obraz pravého křesťana „zdržlivého, dobrotivého, trpělivého, milostivého, milosrdného, skrovného, čistého, stydlivého, pokojného, dobrého, žádostivého, povolného, ke všelikému skutku dobrému způsobného a hotového“. Bratr Jednoty měl být křesťanem dle vzoru Řehořova. Přísná kázeň církevní vylučovala každého člena nehodného. Řehoř neznal než křesťana dobrého nebo špatného. Jednota měla skládati se jen z dobrých. Kněžím bratrským byla dobrovolná chudoba povinností. Pro sebe neurčil Řehoř v Jednotě žádného zvláštního důstojenství. Za prvního pronásledování Jednoty r. 1461 byl dvakrát ve vazbě, ale pokaždé bez mučení z ní propuštěn. Že by ho bylo také za druhého pronásledování nějaké protivenství potkalo, nikde se nedovídáme. V posledních letech svých měl obyčejný pobyt v Brandýse n. Orli., kdež i dne 12. srpna 1474 zemřel.

Byl muž ducha bystrého, povahy ohnivě a rázné. Neměl pouze energii myšlenky, jako Chelčický, nýbrž i energii činu. U pozdějších nedostalo se mu ani paměti dosti vděčné. Než došlo 15. století, Jednota se ho odřekla. Spisy jeho nemají učeného rázu. (Srov. Dr. Jaroslav Goll, Č. Č. M. 1884, 1886.)

Pikarti nazývali se v Čechách prvotně západoevropští Beghardi, náboženské to spolky založené na konci 12. stol. od zbožného kněze Lamberta le Begue v Lutichu. Když se spolky ty od nauky křesťanské odehlyly, byly všude stíhány. Také v Čechách se ve 14. stol. rozšířila sekta beghardů, byla však potlačena a ze země vyhnána. Od té doby nazývání jsou pikarty také jiní sekretáři, zvláště tak katolíci a kališníci posměšně nazývali Bratry české.

Str. 22. Kněží Martin z Krčína a Michal Starý připojili se hned s počátku k Bratřím a řídili je ve věcech náboženských, zvláště jim vykládali o večeri Páně.

Str. 23. Kněz Jan Želivský, klonící se k Táborům, kazatel v kostele Panny Marie Sušenské, jeden z předních tajných protivníků obnovení vlády královské, byl v Praze na Novém Městě duší agitace proti kališnickým Pražanům, jejichž předním theologem byl M. Jakúbek ze Stříbra. R. 1421 způsobil z panství-čtivosti násilné vystřídání konšelů a byl od lidu pražského vyhlášen za jediného správce církevního. Avšak přičiněním M. Jakúbka podařilo se konšely pod vlivem Janovým dosazené odstraniti a přívrženci mírnější strany nahraditi, skrze něž kněz Jan 9. března 1422 života zbaven. Horlivý učeník jeho Vilém prostě a dojevně vypsal celý příběh. (Srov. Tomek, Děje města Prahy, díl V.)

Krasíkov, později Švamberg, hrad v Plzeňsku, původní sídlo pánů ze Švamberka. Za válek husitských Bohuslav ze Švamberka háje víry katolické způsobil Husitům mnoho škod, ba i Žižku samého r. 1419 z Plzeňska vytlačil. Tento vytáhl 1421 opět do Plzeňska, obořil se na Krasíkov a po tuhém odporu došel ho útokem. Bohuslav ze Švamberka spojil se potom s Tábori a Krasíkov byl odtud hlavním střediskem výprav válečných od Táborů na západě podnikaných. Katolíci několikrát se oň pokoušeli. V únoru r. 1422 oblehli jej Plzeňští.

Hrádek (něm. Pürglitz) jest nynější Křivoklát.

Str. 26. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic narodil se r. 1460 nebo 1461 na hradě Hasištejně v krajině zatecké. Záhy osiřev vychovávan byl v mládí ve víře pod obojí a určen pro dráhu duchovenskou. R. 1475 přišel na slavné školy vysoké učení do Bononie, kdež se zaučením počal studovati klassiky, zvláště Vergilia a Cicérona, a pokusil se již latinsky básniti. Katolické ovzduší italské přivedilo u něho nechuť ke kališníkům, jež pak ho již neopustila nikdy. R. 1478 vrátil se do vlasti, ale za rok vydal se na nové studie do Ferrary. Na sklonku roku 1482 byl opět doma. Král Vladislav vyznamenal jej vyšehradským proboštvím. Zatím již pověst o učeném pánu českém rozšířila se po humanistické Evropě; nastalo pilné dopisování s cizími přáteli. K cizím přistupovali domácí, z nichž M. Viktorin ze Všehrd a královský písař Jan Šlechta byli nejbližší.

R. 1490 nastoupil Bohuslav velikou cestu na jih a východ: viděl Benátky, Řím, Kretu, Rhodus, Cypr, Syrii a Palaestinu s Jerusalemem, Kairo i Alexandrii, Smyrnu i Karthaginu. Vrátil se do Čech marně se domáhal biskupství v Olomouci. R. 1494 pro náboženství rozešel se s Viktorinem. R. 1499 a 1502 byl ve službách dvorských v Budíně, ale po každé na krátko, po čemž se uchýlil do zátiší hasištejnského, kdež v listopadu 1512 zemřel.

V Bohuslavovi jako spisovateli veškeré snahy mistra Petrarcky vracejí se ve věrném otisku. I formy, ve kterých psal, byly petrarkovské: básnické posláni, přátelské dopisy prosou, eklogy, Hčení přírodní a kosmografická, elegie a satiry, epigramy a invektivy, vše s hojnými klassickými citáty a bohatou výzdobou z bájesloví řeckého a římského. Humanismus Bohuslavův utkvěl na pouhé formě staroklassicismu, zářil sice před sousedstvem, ale tepla vydával doma po hříchu velmi málo. Vreholem tužeb Bohuslavových byla sláva jména za živobyti a po smrti. Pěstoval okázalé literární přátelství s učenci cizími i domácími a udržoval styky hojným dopisováním. Na hradě Hasištejně měl velký kabinet mathematický, astronomický i přírodnický a zvláště vzácnou knihovnu; po celé Evropě měl jednatele, pány, kupec, mnichy, učence, kteří mu za jakýkoli penz kupovali nebo přepisovali vzácná díla klassická. (Spisy Bohuslavovy pokusil se překládati již Řehoř Hrubý z Jelení, v novější době [1836] přeložil výborně K. Vinařický hlavní listy i básně jeho. Kriticky a po všech stranách zevrubně život i spisy Bohuslavovy rozebral Josef Truhlář v knize „Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.“)

Jan Česka († asi 1547), kněz kališnický, humanisticky vzdělaný, jenž vzdělanost klassickou obrátiti chtěl na prospěch rodného jazyka, byl pěstounem synů Viléma z Pernštejna, na jehož žádost pořídil a do češtiny přeložil výbor z dávných mudrců pohanských, čerpaje z Platona, Seneky, Cicerona a j. a mimo to hojně z Petrarcky.

Oldřich Velenský z Mlechova vystudovav v Praze do r. 1515 pobyl ve Wittemberece, kdež přilnul k učení Lutherovu, a v Norimberece, kdež se umění typografickému vyučil. R. 1519 založil si na krátkou dobu v Bělé pod Bezdězem tiskárnu, v níž skoro jen své spisy tiskl. Zanechav tiskařství odebral se na Moravu, odkudž opět do Čech se vrátil a v Nových Benátkách se usadil. Po r. 1532 jméno jeho zmizelo, tak že po několika desetiletích pokládáno bylo za smyšlené. Blahoslav líčí jej jako muže učeného, jenž, cokoli psal česky i latině, pěkně psal.

Str. 27. Bratr Lukáš narodil se v Praze asi r. 1460. Vychován byl v náboženství podobojích a studoval několik let na školách. Vzdělal se důkladně v dialektice a rhetorice a přečetl spisy nej přednějších otců církevních a theologů novějších. Poznáv spisy bratrské, oblíbil si přísnost mravů v Jednotě a vstoupil do ní i se starším bratrem svým Janem Černým, proslulým tehda lékařem. Brzy stal se členem úzké rady a přispěl platně k vítězství stránky větší (pokrokové) nad menší (konzervativní). R. 1491 vydal se s Kabátníkem do zemí východních hledat cirkve s prvotní prostotou křesťanskou a procestoval přímoří aegjské, kdežto Kabátník přes Malou Asii a Palaestinu do Egypta se pustil.

Vrátiv se po roce do vlasti a dosazen byv opět do rady, kázal Lukáš v Mladé Boleslavi. Koncem 15. století vypraven byl od starších Jednoty do jižní Francie a Italie. Povolán byv r. 1500 k biskupství, zavedl do sborů bratrských přísný pořádek. Působením jeho šířilo se učení bratrské mezi šlechtou a měšťanstvem. Brzo pokládán byl ode všech za předního repraesentanta bratrstva, a sídlo jeho Mladá Boleslav stávala se střediskem celé Jednoty. R. 1505 vydal Lukáš katechismus pod názvem Dětinské otázky a první tištěný kancionál bratrský, jež r. 1518 opět zredigoval.

Když učení Lutherovo přes jeho vůli začalo účinek jeviti na Jednotu, vystoupil proti němu Lukáš zprvu mírně, později však tvrdě, a zároveň ráz na ráz vydával spisy, aby upevnil Jednotu proti vlivu lutherskému. Se stejnou příkrostití zamítal učení Zwinglovo. R. 1525 opatřil sám vydání Nového Zákona v Mladé Boleslavi. R. 1527 vydal nejdůležitější spis svůj Zprávy kněžské, jímž šířeji vyměřen jednak soubor učení bratrského, jednak vyloženy povinnosti kněží a připojeny agendy služeb církevních. Zemřel dne 11. prosince 1528.

Bratr Lukáš byl vlastní zákonodárce Jednoty. Blahoslav nazývá jej mužem mocným v slově i v skutku, věrným, pilným, učeným a nedadoucím se přemoci, jakého sic nikdy v Jednotě nebylo.

Mimo uvedené spisy vydal ještě mnoho jiných. Poprvé sestavil je všechny A. Gindely.

Zřízení Vladislavovo jest sněmovní vtělení výlučné moci šlechtické v Čechách. Vlastním skladatelem jeho vedle Zdeňka a Petra ze Šternberka jest pověstný právník tehdejší, prokurátor královský, rytíř Albrecht z Aušavy, bezcharakterní pletičkář a výdělkář. Protože přičiněním svým města zbavil politického vlivu, popudil proti sobě měšťanstvo a zavdal příčinu k úsměšku, že všecka práva „zrendloval“. Stav městský v Čechách Zřízení Vladislavova nikdy neuznal. Od r. 1502 až do smlouvy svatováclavské r. 1517 vřel proti němu obyčejný odpor slovem i skutkem.

Martin Kabátník († 1503), prostý měšťan litomyšlský, podnikl ještě se 3 Bratry od března 1491 do listopadu 1492 cestu na východ hledat církve, která by staré církvi Kristově a tudíž i Jednotě byla nejbližší. Neuměje psáti, dal zkušenosti své vypsati sousedu a městskému písaři Adamu Bakaláři. (Kabátníkův cestopis vydán byl nejnověji od Dra. J. V. Praška ve Sbírce pramenů k poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku péčí III. třídy české akademie 1894.)

Str. 28. Jan Černý, starší bratr Br. Lukáše, praktický lékař, spisovatel i bohoslovec, byl chloubou Jednoty. Pobýval v Praze, v Litomyšli a v Prostějově. K osobám, jež jeho lékařské pomoci užívaly, náležel i Vítém z Pernštejna. Lékařské spisy Černého projevují učenost a lidumilnost. V Knize lékařské, vydané r. 1517 v Norimberce s četnými dřevorytinami, probírá Černý 444 bylíny pořádkem abecedním. Jest to ve svém oboru první naše tištěná kniha ilustrovaná. Čím počátkem 16. století lékařství dovedlo léčiti, vše Černý shrnul ve své dílo. Ale nejen praktické lékařství, i rostlinopis a jazykozpyt čerpají z knihy té zajímavou látku historickou. Kdy zemřel, neznámo; jen tolik zjištěno, že r. 1530 nebyl již živý.

Václav Vlček z Cenova, v druhé polovici 15. století přední český válečník. Vzdělav se pod řízením slavného hrdiny Jana Jiskry z Brandýsa, vynikal nejen osobní neohrožeností, nýbrž i důmyslným vedením vojska a šikováním vozů, hlavního tehda prostředku obranného i útočného. K tomu družil se též impozantní zevnějšek; bylť podle současného svědectví muž těla velikého a údů hmotných. Šťastnou ruku osvědčil zejména jako hejtman vojska krále Jiřího proti Matyášovi r. 1468. Ve svém Naučení podává živě a názorně dle zkušeností pokyny a soustavu, která rozkládáti voje vzhledem k povaze krajiny nebo národa, která válečtí s vojskem velkým nebo malým, pěším nebo jízdným, na planině nebo v horách, proti vojskům západoevropským nebo tureckým. Posledně jeho jméno se vyskytuje r. 1505.

Hynek neboli Jindřich z Poděbrad, vévoda Münsterberský (1452—1492), byl třetí syn Jiřího Poděbradského. Smrt otcova záhy učinila dobrodružného, marnotratného a zhýralého jinocha samostatným. Odloživ víru otcovu jako dvacetiletý jinoch byl od strany Vladislavovy povolán za správce zemského, ale záhy přešel ke králi Matyášovi a konal u něho služby dvorské, opět však se přiklonil k Vladislavovi a branně obrátil se proti Matyášovi. Byl nadaný, vtipný, výmluvný a bohatý, avšak nadání, zdraví i jmění promarnil. Spisy jeho jsou věrným odleskem života jeho.

Václav Miřinský (+ 1482), kněz utrakvistický, muž života ctnostného, skládal písně duchovní ve smyslu strany kališnické a přidával k nim starší, až mu práce vzrostla v objemný sborník. Nejsvědomitější jich vydavatel r. 1567 Jan Táborský z Klokotské Hory označuje je jako Písně staré, gruntovní a velmi utěšené.

Str. 29. Ctibora Tovačovského Hádání kratičky obsah jest tento: Pravda žaluje Bohu, že Lež zmocnila se vlády nad veškerým světem. Báh ji klade rok do Antiochie, aby se tam provedla pře se Lži a jinými nepravostmi: Pýchou, Nenávistí, Leností, Lakotou a j. Duch svatý předsedaje soudu v rozepři této, v níž se tájí spor mezi utrakvisty a církví římskou, rozhodl ve prospěch Pravdy.

Str. 32. Dsky zemské. Původně při každé cúdě (župním soudě) chovány byly dsky, do nichž zapisovaly se paměti všeho toho, o čem při soudě se jednalo. Centralisací správy a soudnictví, která zejména pod Přemyslem Otakarem II. a Václavem II. zavedena, stal se soud pražský vrchním soudem zemským, dsky pražské přeměnily ve dsky zemské a ostatní župní dsky znenáhla zanikaly. Do desk zemských zapisovány byly nálezy soudní a sněmovní, byly také ústavem hypotekárním, v němž si stavové a osoby pojišťovali práva a kamž zapisovaly se smlouvy a zápisy, prodeje a zástavy statků, postupování a dělení, věna a kšafy atd. Nejstarší dsky byly půhonné; později založeny trhové a vedle nich z á p í s n é pro dluhy, obě větší a menší, totiž pro větší a menší statky a dluhy.

Dsky půhonné byly předem k tomu, „aby se v ně pónonové k velikému i k menšimu soudu zemskému příslušející“ psali. Staré dsky půhonné psány byly na pergameně, za časů Všehrdových na papíře.

O dskách trhových, velkých a malých zápisných jedná v tomto Výboru třetí výňatek z Knih devaterých. Dsky trhové psány byly vesměs na pergameně a jmenovány jsou po místopisaři, který je spravoval. Bylo na př. po válkách husitských desk trhových Matějových sedmero, Dúpovcových dvě, Václavova Ondřejova jedna, Plánových sedmero, Ondřejových z Těšínova čtvero, Viktorinova jedna.

Vklady zapisovaly se buď latinou neb češtinou; od r. 1495 užíváno v Čechách až do druhé čtvrti 17. věku skorem výhradně češtiny. Obnověním zřízením zemským r. 1627 připuštěny vklady v obou jazycích zemských. Když r. 1541 hrad pražský popelem lehl, shořely také dsky zemské. Péčí krále Ferdinanda I. a stavů, pokud bylo možno, obnoveny. Ve všech zemích rakouských zavedeny byly dsky zemské dle českých. Pozůstatky desk roku 1541 shořelých vydává od roku 1870 Dr. Josef Emler; značný počet pozůstatků vydal Fr. Palacký v Archivě českém. (Srov. ČČM. r. 1863 str. 184—193. JUDr. Ant. Randa, Přehled vzniku a vývoje desk čili knih veřejných, hlavně v Čechách a na Moravě. V Praze r. 1870.)

Páni Kostkové z Postupic Vilém, Zdeněk a Bohuše byli vrstevníci a příznivci Všehrdoi. Náležely jim toho času statky Litomyšl, Brandýs nad Orlicí, Landšperk a Landškroun. Všehrd v důvěrném přátelství byl zejména s panem Zdeňkem, jemuž připsal překlad knih Cyprianových a jenž mu psal v záležitostech Knih devaterých.

Sv. Jan Zlatoústý (347—407), pro výbornou výmluvnost tak nazvaný, od r. 398—404 patriarcha Cařihradský, muž hluboké učenosti, ryzích a přísnych mravů. Máme od něho mnoho kázání, výkladů, spisův asketických a psaní.

Sv. Cyprian († 258), mučenník, biskup Karthagijský. Jeho rozpravy a listy zjednalý mu veliký kruh čtenářův a jméno církevního otce.

Str. 47. Jan Jovian Pontanus byl kancelářem Ferdinanda, krále Neapolského, († 1503) a napsal knihy o statečnosti, o poslušnosti, o dobročinnosti, o králi, rozmluvu, jež slove Charon, mezi Minoem a Aiakem.

Erasmus Desiderius (1467—1536), po rodišti nazvaný *Rotterdamus*, vydal *Adagia* (příслови a důmyslné průpovědi spisovatelů řeckých a římských), *Apothegmata* (výpovědi a odpovědi vhodné znamenitých mužů na způsob anekdot). Řehoř Hrubý z Jelení přeložil do češtiny jeho *Chválu bláznovství* (*Encomium moriae*), velmi oblíbený spis satirický, v němž poklesky a chyby všech stavů, vyplývající z bláznovství lidské mysli, nemilosrdně se tepon. (Vydal jej Dr. J. Hanuš v Praze 1864.)

Řehoř sv., též Velký († 604), na stolec papežském v řadě 65., pro množství znamenitých spisů čítá se ke sv. otcům čili církevním spisovatelům prvního stápně. Založil v Římě školu zpěvákou, ve které se zvláště chorál pěstoval.

Basilios sv., též Velký († 379), slavný theolog, učitel církevní a kazatel, statečný obhájce víry proti císařům Julianu Apostatovi a Valentovi, zakladatel a upravitel mnišství východní církve řecké. (Basiliáni.) Napsal četná díla dogmaticko-polemická a exegetická, několik výborných řečí a mnoho listů. Řeč jeho k jinochům, která by prospěchu nabýly z pohanských spisů řeckých, přeložil do češtiny Ů. Vyhnis 1887 v programu gymnasia příbramského.

Str. 53. Zikmund Hrubý z Jelení (1497—1554) vypravil se 1509 pod dozorem Piseckého do Itálie. Záhy pozbyl vůdce i otce. Osířelý procestoval Itálii, Korsiku, Sardinii, Sicilii, Francii a Německo a odchován jsa humanistickou učeností nejslavnějších universit cizích vrátil se do Prahy. Ale na universitu, kde by byl rád učil řečtině, se nedostal, nuzného a nevděčného vyučování soukromého záhy se nasytil. A tak již r. 1523 odešel z Čech navždy. Ve Wittenberce seznámil se s Melanchtonem, v Basileji s Erasmem Rotterodamským. V tomto městě se usadiv stal se dozorcem proslulé Frobeniovy tiskárny, humanistického tehda střediska vědecké činnosti vydavatelské, a zamítaje místa ještě čestnější a výhodnější (na př. 1540 stolec řecké literatury na universitě pražské) vytrval tam přes 30 let až do smrti. Vydáváním antických klasikův a spisovatelů církevních jakož i překládáním jich z řečtiny do latiny rostla pověst jména jeho. Rodného jazyka nezapomněl, ba jak vypravuje Blahoslav, který za svých studií v Basileji býval častým hostem jeho, „velmi dobře česky mluvil“. Ve svém jediném díle, které poněkud se týká naší literatury, *Lexicon symphonum*, přirovnávajícím v 1. vyd. (1537) asi 1300 slov, ve 2. vyd. (1544) přes 3000 slov jazyka řeckého, latinského, německého a slovanského, udělal však z češtiny a chorvatštiny, kterou znal od Jihoslovanů v Basileji usedlých, umělou směs, jakou nikde se nemluví.

Zikmund Hrubý z Jelení jest jaksí první filolog nového směru, poněvadž si počínal kriticky a hleděl k důkladnému poznání života antického. V dobrovolném vymanství za hranicemi v cizích službách a cizím jazykem proslavil jméno české. (O jeho životě a působení vědeckém psal Jos. Truhlař v ČČM. 1886. Srov. Vlček, Děj. čes. lit. I. str. 338.)

Isokrates (436—338 př. Kr.), Athénan, předčil ve vědeckém pěstování řečnictví. Zařídív si slavnou školu řečnickou, sám jsa hlasn slabého nevystupoval, ale psal řeči jiným a skládal mimo to řeči slavnostní. Úzkostlivou péčí věnoval vnější úpravě řeči, umělecké souměrnosti pravidelných souvětí a hojnému užívání rozmanitých figur řečnických. Myšlenky ovšem ztrácejí při tom mnoho ze své síly. Ze zachovaných jeho řečí nejslavnější jsou 3 slavnostní, Panegyrikos, Panathenaios a Areopagitikos. Zemřel vlastní vůlí hladem po bitvě u Chaironeie z lítosti, že sklamal se ve Pilippovi, jemuž dlouho důvěřoval.

Demonikos jest jméno jinoha odjinud neznámého.

Str. 59. Václav Bezdruzický z Kolovrat a na Košátkách byl sudí dvorský království Českého.

Pán z Rosenberka jest tu míněn Petr II. z Rožmberka (1462—1523), náčelník a duše stavu panského, za krále Vladislava hejtman království Českého, potom správce duchodů královských, přítel nejvyššího purkrabí Zdeňka Lva z Rožmitála. Oba páni otočili se v úřadech a soudech zemských osobami, které více hleděly se zachováti jim než králi a zemi.

Str. 60. Pán Smečenský jest Hynek Bořita z Martinic, držitel panství Smečna a Slaného, od r. 1516—1522 nejvyšší dvorní maršálek.

Str. 61. Menhart z Hradce († 1419), náčelník strany panské, zvolen byl kromě jiných za psta českého ke sboru basilejskému, ale neodbral se tam z příčin neznámých. Účastnil se též bitvy u Lipan. S přítelem svým Oldřichem z Rožmberka přičinil se nejvíce o potlačení demokracie v Čechách a uvedení krále Zikmunda do země.

Str. 62. Vilém Kostka z Postupic, bojovný a věhlasný zakladatel velikosti rodu svého, účastnil se poselství ke sboru basilejskému 1492 a v bitvě u Lipan porážel Tábor. R. 1496 pokojuje králi Zikmundovi Hradec nad Labem byl zabit. Králem před smrtí přikl mu Zikmund panství biskupství litomyšlského.

Angličan Petr Payne, od lidu Angliš (Engliš) zvaný, zavítal 1417 do Prahy a od té doby působil v Čechách. Rozmluvami, kázáními, hádkami a krátkými traktáty šířil a hájil učení Viklefovo proti všem a všude. Od kališníků přiklonil se k Širotkům, od nichž pak přešel k Táborům a od těch opět k Širotkům. Pohybaje dlouho v Čechách rozuměl snad češtině, prakticky jí však neovládal ani slovem ani písmem.

Str. 63. Jan st. Hodějovský z Hodějova (1496—1566), od r. 1537—1555 místo sudí království Českého. Prodáv rodný statek Chotěřiny v Tábořsku koupil Řepici v Písecku, která byla pak do smrti jeho sídlem. Zámek řepický proměnil v humanistické zátiší, jako kdysi Bohuslav z Lobkovic svůj Hasištejn. Všecky snahy Hodějovského směřovaly k obnově umění Bohuslavova v Čechách. Ale sám nebyl tvůrčí duch jako jeho vzor, nýbrž jen přítel, chvalořečník, štědrý podporovatel všeho humanistického vědomí a umění v Čechách. Jeho bohatství, postavení úřední a společenské, hojně styky s mocnými osobami, to vše pomáhalo kupiti kolem něho četnou družinu básníkův a učenců. Zlatinělá jména i na venek hlásala příslušenství k této družině. Hodějovský udílel dary, odměny a podpory,

opatřoval úřady, vysílal na studijní cesty, psal povzbuzující a lichotivé listy, opatřoval tituly, přídomky a vyznamenání za zásluhy básnické. (Srv. Vlček, Děj. lit. I. str. 389.)

Str. 65. Jan Augusta, biskup Jednoty bratrské, narodil se v Praze 1500. Soukromou píli zjednal si skrovnou znalost jazyka latinského a mnohému se naučil horlivým čtením spisů českých. V prvních dobách náležel ke straně pod obojí, ale již r. 1524 přistoupil k Jednotě, v níž se mu prvního poučení dostalo od Bratra Lukáše. Stav se po několikaletém evičení jáhnem a pak knězem nabýval den ode dne větší vážnosti. Stojе v čele mladších mužů docílil, že povýšen byl za biskupa. V sídle svém Litomyšlě shromáždil kolem sebe několik mladých bystrých mužů a zahájil ráznou správu Jednoty. Vypracovav konfessi bratrskou přičiňoval se horlivě o veřejné uznání Jednoty. S reformatory německými udržoval styky návštěvami a dopisováním. Brzy začal ještě s jinými kněžími Jednoty pérem bojovati proti kněžstvu strany pod obojí. Ale již prvními traktáty pobouřil odpůrce proti sobě tak, že se měl postavití před krále, čemuž se vyhnul cestou k Lutherovi. Vrátiv se pokračoval v boji dále. Avšak za ne dlouho se počaly strojiti naň nesnáze s mnohých stran. Sotva se byl r. 1546 smířil s panem Janem z Pernštejna, již se ozývaly stesky v Jednotě, že Augusta spolčuje se s Lutherem Bratří odvedl od učení Br. Lukáše a že správceové odstoupili od základů Jednoty.

Tu Augusta hned a lehce proměnil své přesvědčení a jal se vychvalovati spisy Lukášovy. Ještě nepominula tato bouře, a již se shrnovala na obzoru jiná mračna. Ke spolku stavovskému proti králi Ferdinandovi I. připojilo se i mnoho osob z Jednoty, zvláště hlavní její ochránci páni Arnošt Krajčí z Krajku a Bohuše Kostka z Postupic, ano i správceové některých sborů a starší účastníci se schůzi stavovských. Po vítězství Ferdinandově přišlo tudíž hoře na Jednotu. Veliká moc Augusta mezi Bratřími a opětné cesty do Německa uvrhly jej přes veškeré omluvy v podezření, že byl ve spojení s odpůrci královými neb aspoň měl vědomost o událostech. I byl dne 25. dubna 1548 v lesích litomyšlských spolu s Br. Jakubem Bílkem zatčen, v Praze do Bílé věže vsazen a po dvojím mučení odvezen na Křivoklát, kdež mučen byl po třetí. Tuhé vězení jeho zmírněno bylo po 2 letech, tak že si mohl dopisovati se správci Jednoty a skládati písně.

Mezi tím starší Jednoty žádali Augustu, aby směli voliti nové biskupy; on však rozhodně odepřel. Když však r. 1553 tajně Augustovo dopisování bylo prozrazeno a vše, cokoliv písemného u něho bylo nalezeno, bylo mu odňato, a on sám po mnohém vyslychání do tužšího vězení byl uvržen, zvolila synoda bratrská nové biskupy. Na mnohé potom přímluvy bylo Augustovi vězení poněkud polehčeno, i směl od r. 1555 zase svým psáti. Dal se znova do spisování a pomýšlel na opravu řádů v Jednotě. Odpor Jednoty proti tomu a prozrazení dlouho zatájaných voleb biskupů vzbudily v něm lýtý hněv proti Bratřím. Ztíšiiv se krátil si opět čas skládáním písní nových a opravováním starých. Vězení bylo mu od r. 1560 ulehčováno snahou nového hejtmana na Křivoklátě pana Ladislava ze Šternberka a soustrastí šlechtěné choti arciknížete Ferdinanda, Filipiny Welserové. Ku přímluvě onoho odvezen i s Bílkem r. 1561 do Prahy k jezuitům, kteří je měli obrátit na víru katolickou. Bílek dobyl si svobody vyznáním utrakvistickým, k němuž i Augusta konečně přistoupil. Za to Bratří vyloučili ho z Jednoty, a konsistoř pod obojí vyznání jeho nepřijala. Vězněn

tedy dále. R. 1563 odvezen opět do Prahy a jednáno o jeho propuštění, ale tvrdohlavostí jeho všecko zmařeno, tak že musil zpět na Křivoklát. Konečně r. 1564 na ustavičné přímluvy, zvláště syna králova Maximiliana, byl dopraven zase do Prahy a po krátkém ubytování v domě pana Jindřicha z Waldštejna propuštěn z vězení na slib, že více nebude zjevně kázati.

I spěchal do Mladé Boleslavi, kdež počal provozovati bývalou moc svou, tak že měl opět dodán býti do Prahy. Smířiv se v Lipníku na Moravě s Jednotou připuštěn byl zase k úřadu sudího. Ale hned potom počal znova spory. Když přes odpor Jednoty vyjednával se stranou pod obojí o sjednocení a nádhrou jakož i lakotným hromaděním bohatství vzbuzoval obecné pohoršení, byl s místa sudího sesazen. Za nedlouho potom zemřel dne 13. ledna 1572 v Mladé Boleslavi.

Přátelé i odpárci jeho dosvědčují, že byl neobyčejně nadaný, bystrý, při tom však prudký, velikých a nových věcí dychtivý, plný ctižádosti a panovačnosti. Blahoslav mu vytýká, že byl nepřitelem učené vzdělanosti, chválí však schopnosti jeho kazatelské, pro něž staví ho po bok Lutherovi. Spisů jeho známo na 20, z písní jeho bylo 140 vzato do kancionálu šamotulského, ale ty dle slov Blahoslavových všecky téměř netoliko znovu pilně zkorrigovány, ale hned jako přelity býti musily.

Matouš Konečný (1572—1622), od r. 1688 biskup Jednoty.

M. Briekví z Licka (nar. asi 1488 v Kouřimí, † 1543), radní a purkmistr spojených měst pražských, jeden z předáků strany Hlavsovy, od r. 1525—1531 ve vyhnanství na Horách Kutných zprvu jako soukromník, potom jako třetí písař radní, od konce r. 1531 opět v Praze nejprv jako sekretář při úřadě hejtmanském a posléze jako písař soudu komorního. Hlavní dílo jeho, *Knihy práv městských*, vzniklo za nucené prázdny v Hoře Kutné. Jest to vlastně přepis hotového staršího překladu nálezů brněnskojihlavských, zveřidovaný dle latinského originálu a srovnaný s jiným převodem týchž nálezů. Práva městská připsal Briekví nejprve radě staroměstské, a když tato nechtěla jich uznati za právo pražské, samému Ferdinandovi I. Od Briekvího pochází též nejstarší schematicus český, *Titulář stavu duchovního a světského a t. d. v zemích českých*. Napsal také předmluvu k *Hájkově kronice*, k níž i látku sbíratí pomáhal, a s knězem Pavlem Bydžovským vydal *Knihy o zarmouceních velikých církve svaté*. Za starších let ochladl ve svém zápalu pro učení Lutherovo a přiklonil se k mírným utrakvistům. Přílomek „z Licka“, udělený mu od krále Ferdinanda I., vysvětluje se upomínkou na starodávny název jeho rodiště. (Briekvího *Práva městská* vydali Josef a Hermenegild Jirečkové 1880; kriticky je rozebral a práci Briekvího na pravou míru uvedl dr. Jaromír Čelakovský v *Časopise Právnické* 1880).

Právo pražské. Na počátku 16. věku mělo dvoji právo v Čechách průchod, magdeburské a pražské. Onoho užívaly Litoměřice, Louny, Slaný, Mělník, Nymburk, Ústí nad Labem, Děčín, Česká Lípa a některá jiná města; v tomto se s městy pražskými srovnávala města ostatní.

Ian Karion (1499—1538), professor matematiky ve Frankfurtě nad Odrou, nabyt slovnatného jména všeobecným dějepisem, jenž pod názvem *Carionis chronicon* na světlo vyšel a ve chronologickém pořádku všecky příběhy od stvoření světa do r. 1532 vypravuje. Spis Karionův byl v celém Německu s nesmírnou pochvalou přijat a proklestil si v krátkém čase cestu i do Čech. Avšak

spisovatelem této kroniky nebyl vlastně Karion, nýbrž slovnitý Melancton Karion ovšem sepsal spis podobný a poslal jej Melanctonovi, bývalému svému žákovi, ku přehlédnutí; tento pak přepracoval naskrz spis Karionův a obohativ jej svými dodatky vydal jej pod jménem Karionovým v jazyku německém, načež teprv do latiny přeložen byl.

Burian Sobek z Kornic, od studii svých ve Wittemberece ctitel Lutherův, vytrvalý šířitel jeho učení a překladatel jeho spisů, byl za Hlavy městským kancléřem pražským, za hrůzovlády Paškovy uvězněn a z Prahy vyobcován, po čemž svou činnost přenesl na Moravu, kdež se přidal k Bratřím. Podporoval také snahy Angustovy o spojení Jednoty s lutherstvem. Jeho překlad kroniky Karionovy, znovu přehlédnutý a v češtině poopravený, spolu s kronikou Kutheovou podruhé vydal Daniel Adam z Veleslavína 1584.

Martin Kuthen ze Šprinsberka († 1564), Kutnohořan, vzdělav se na universitě pražské vychovával v rodinách šlechtických a cestoval mnoho s chovanci svými v cizině. Katolíci a starokališníci lekali se pověsti, že Kuthen psátí bude historii českou jim na úkor. Ale obavy byly zbytečné. Kuthen, jemuž šlo o prospěchy osobní a výhody hmotné, podal dílo přesvědčením obojetné a slohem neobratné.

Marek Bydžovský z Florentina (1540—1612), rodilý z Nového Bydžova, profesor hvězdářství a matematiky na universitě pražské, byl pětkrát děkanem fakulty a šestkrát spravoval úřad rektorský.

Jiří Závěta ze Závětce (1575—1637?) sloužil při české kanceláři dvorské. V nesnázích mezi Rudolfem II. a Matyášem přilnul k tomuto a dobyl si jeho zvláštní přízně. Doprovázel ho na cestách maje povinnost dvorského historiografa, aby o slavnostech státních skládal popisy. Za vlády stavovské byl sekretářem při dvorské kanceláři; po převratu byl déle než rok ve vězení.

Mikuláš Dačičoký z Heslova (1555—1626) byl typickou figurou své doby. Bydlel skoro stále ve svém rodišti Hoře Kutné, nezaujímal se ani řemeslem ani obchodem, nýbrž živ jsa z hotového. Na jedné straně obdivujeme se jeho vzdělaností, odhodlaností, láskou ku vlasti a českému jazyku, na druhé straně prostopášností a výstředností, pro něž nevyhýžel ze sporů, soudů a nepřijemností. V šatlavě býval jako doma a také jmění valem mu ubývalo. R. 1594 dal se na výpravu proti Turkům, ale přišel jen asi do Prešpurka, odkudž se zase navrátil k bouřlivému životu svému v Hoře Kutné. Po smrti manželky své r. 1610, když jmění a zdraví jeho bylo v koncích, počal vésti život samotářský a trdný. V té době povstala sbírka jeho rýmovaček, zvaná *Prostopravda*. Nejvíce však péči věnoval touto dobou historickým zápiskům a pamětem rodiny Praclmánské a otce svého Ondřeje. Ty na čisto přepsal, v jeden svod uvedl a potom v nich sám (od r. 1571) pokračoval. Proto také celé Paměti po něm nesou jméno, neboť on má o jich uspořádání největší zásluhu, a části jím sepsané mají také největší cenu. Pro poznání vlasti naší a společenských i politických poměrů před bitvou bělohorskou jsou nevyčerpatelnou studnicí. Vydal je s podrobným úvodem Dr. Ant. Rezek nákladem Matice české 1878, 1880.

Str. 63. Jan Löwenklau. Sultan Soliman II. měl od mužů pravdivymluvných sepsané letopisy od začátku panování rodu osmanského. V těch rád čítával. Toho způsobu kroniku jazykem tureckým sepsanou Jeronym Beek z Leipoldstorf, seznámiv se u porty s tlumočnickem francouzským, za mnoho dukátův od něho koupil a pánu svému císaři Ferdinandovi I. daroval. Tento neprodlévaje poručil ji do němčiny vyložiti tlumočnicku svému tureckému, Špiegel řečenému. R. 1586

Jan Löwenklau z Amelbeurna, rytíř vestfalský (1533—1593), vrátiv se z Konstantinopole do Vídně, dostal té kroniky překlad německý a při tom doptal se originálu tureckého v bibliotece císařské, „načež přeložení Špieglovo s tureckým textem srovnal, opravil a skorrigoval.“ (Srovnej úvod ku překladu kroniky Löwenklauovy.)

Pavel Vorlíčný či Aquilinas z Králové Hradce získal si latinskými básněmi přístup do kruhu Hodějovského. Stav se bakalářem byl korektorem při tiskárně v Prostějově a zároveň vyučoval na tamní škole. Potom vstoupil do stavu kněžského a r. 1555 povýšen byl za správce školy prostějovské. Zemel bezpochyby r. 1599. Knihy o válce židovské překládal dle vlastního doznání z latinského pramene, nikoli přímo z řečtiny.

Jan Jaffet († 1614), po Červenkovi a Blahoslavovi nejznačnější dějepisec Jednoty, kněz a správce sboru, napsal Historii o původu Jednoty bratrské a oddělení se jejím od církve zavedené a t. d.

Matouš Hosius (nar. asi 1550, † 1589), nazývaný po rodišti svém Vysokomýtský, 1580—1582 rektor školy kolínské, potom měšťan, konšel a radní městský v Kolíně, měl hojnou knihovnu a obíral se rád dějepisem. K pobídce Dan. Ad. z Veleslavína, s nímž byl v přátelském styku, přeložil z latiny do češtiny Vypsání krajin země ruské. Překlad ten přehlédnutý a opravený vydal r. 1590 Veleslavín, r. 1602 vyšel u dědiců Veleslavínových s názvem Kronika Moskevská. Výtah z ní podal r. 1786 Frant. Faustin Procházka.

Oldřich Prefat z Vikanova (1523—1565), syn zámožného rytíře staroměstského, vycvičil se za mládí v jazycích latinském, vlašském, německém a poněkud i řeckém, v mathematice a astronomii. R. 1546 zásoben jsa hmotnými prostředky a všestranným vzděláním podstoupil cestu přes Benátky do Palaestiny, navštívil mnohé ostrovy ve Středozemním moři a místa ve Svaté Zemi, přestál bouři mořskou i přepadení od mořských loupežníků. Druhou cestou zaměřil do západních zemí evropských, kdež bylo cílem jeho španělské poutnické místo Kompostella. Na cestách poutal ho zvláště přírodní ráz krajin. Všiml si bodlivě všeho, čeho neposkytuje rodná země nebo co se od ní liší. Při pozorování a popisování svým vedl si kriticky a mnohem zdrželivěji než jeho cestopisní předchůdce. Český cestopis Kabátníkův znal, ale všude spoléhal na vlastní názor. (Rozbor Prefatovy cesty na východ podal Dr. J. V. Prašek v ČČM. 1894.)

Šebestian Vojtěch Berlička (Scipio), rodák z Plzně (1565—1620?), člen řádu jezuitského, vydal mimo jiné spisy Kancionál katolický r. 1611 a Postillu roku 1618.

Adam Huber z Rysenpachu (1546—1613), narozený v Meziříčí nad Oslavou, po smrti Thadeáše Hájka z Hájku lékaře císaře Rudolfa II., professor v koleji Karlově, obnovené a rozšířené vydání Herbáře Mathioloova opatřil s důvěrným přítelem svým Dan. Ad. z Veleslavína.

Minucí (minutiones) byly kalendáře menšího formátu a rozsahu. Po kalendářích vlastním následovaly v minucích pranostiky obyčejně s předmluvou neb přípisem, po čemž se mluví o panování planet toho roku, o zatměních slunce neb měsíce, o povaze roku, o úrodách, nemocech a moru, o válkách a t. d., o povaze povětří v každém měsíci podle čtvrtí měsíce.

Výhradní právo k vydávání kalendářův osobovali si professoři matematiky na universitě pražské, majíce z jich výtěžků příspěvek ke svým důchodům. Mimo

to vycházely též v českých překladech kalendáře mistrů z jiných universit a poněkud i jiní spisovatelé a knihtiskaři vydávali kalendáře.

Str. 67. Beněš Optát z Telče, původně kněz katolický, obrátil se záhy k učení Lutherovu; kolem roku 1530 byl s věrným soudruhem svým **Petrem Gzelem** z Prahy učitelem v Náměšti na Moravě. Tam jali se spolu překládati Nový Zákon z textu latinského, při čemž pocítili potřebu správného pravopisu českého, sami se o jistý způsob překládání a psaní dohodli a o tom spis *Orthographia* vydali, k němuž **Václav Filomates**, kněz z Jindřichova Hradce, připojil mínění svá o překládání z latiny s názvem *Etymologia*. Práce tyto vyšly tiskem r. 1533 pode jménem *Grammatika česká v dvojí stránce, Orthographia předkem, kteráž učí českauč řeč právě a vlastně čísti a psáti, Etymologia potom, kteráž učí českauč řeč právě a vlastně mluvití i z latiny vykládati*.

Matouš Benešovský, příjímím **Philonomus**, nar. asi 1550 v Benešově, byl dohodruh zvláštního způsobu. Jako správce školy při kostele sv. Víta v Praze sepsav a vydav r. 1577 přehled skloňování a časování českých (*Grammatika česká, milovníkům téhož jazyka velmi užitečná*) a připojiv k ní časoměrný překlad 1—8. žalmu dovedl, že dedikace spisu toho od císaře Rudolfa II. byla přijata. Po mnohých pletích stal se r. 1582 opatem kláštera emauzského v Praze a vydal 1587 spisek slovozpytný (*Knižka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají*), v němž hledí objasniti původ českých slov i srovnáním jejich s jinოსlovanskými vůbec a ruskými zvláště. Byv s opatsví sesazen zahynul bezpochyby ve vyhnanství kdysi po r. 1590.

Vavřínek Benedikt z Nudožer, nar. asi 1555 ve vsi Nudožerch v Nitransku v Uhrách, r. 1594 správce školy v Uherském Brodě, r. 1599 rektor školy žatecké, 1601 přední správce školy v Německém Brodě, od r. 1604 professor v koleji Karlově, o jejíž zvelebení s Martinem Bacháčkem Nauměřickým a Adamem Hubrem z Rysenpachu upřímně se zasazoval. Zemřel dne 4. června 1615. V Německém Brodě dokončil grammatiku svou (*Grammaticae bohemicae libri duo*), na niž bez mála 9 let byl pracoval. V Praze obíral se prosodií českou a první přesně vyslovil pravidla prosodická. Stručný, ale jasný a úplný system prosodie časoměrné položil za předmluvu ke vzornému překladu žalmů. (Prosodií jeho posoudil Dr. Josef Král v *List. filol.* 1898 str. 74 nn.)

Vavřínek Leander Rvačovský, nar. 1525 v Roudnici, kněz kališnický, byl farářem a děkanem na několika místech, zprvu na Moravě, pak v Čechách, a nevycházel ze sporů s vrchnostmi světskými i duchovními. Populární tento mravokárce měl široké vzdělání, jehož nabyl v cizině a užil ve prospěch poučné literatury domácí. Hlavní jeho dílo, jež dlouho udrželo se v oblibě, jest objemný *Masopust*, kniha o uvedení v pravau a Bohu milau pobožnost a t. d. (Srv. Vlček. *Děj. lit. čes.* str. 425 nn.)

Str. 68. Jan Campanus Vodňanský (nar. asi 1550, † 1622), spisovatel a humanista český, učitel při školách v Jihlavě, Hradci Králové, u sv. Jindřicha v Praze, správce škol v Hoře Kutné, od r. 1603 professor v koleji Karlově, kdež přednášel o klasicích řeckých a římských. Složil mnoho básní latinských, jimiž proslul doma i v cizině. Zachovala se od něho latinská komedie *Břetislav*, jejíž provozování r. 1604 bylo zakázáno. Rozšířované mínění, že šlo tehda o hru českou, nikoli latinskou, ukázalo se mylným. Campanus vydal tu hru tiskem 1614. (O komedii té obšírně pojednal Dr. Jos. Král v *List. filol.* 1892.)

Jan Rozenplut ze Švarcpacehu († 1602), kněz katolický, farář v Landškrouně, později kanovník v Brně a probošt ve Šternberku, kdež sestavil kancionál dílem ze starších, dílem ze svých písní.

Jiřík Streyo či Streyček ze Zábřeha na Moravě († 1599), kněz Jednoty, vedle paměti bratrských muž učený a pilný, výtečný kazatel, „básnil česky, zformovav žalmy ke zpívání podle způsobu kalvínského“ (1587).

Matouš Kolín (Collinus) z Chotěřiny (1516—1566), nar. v Kouřimí, odchovanec Melancthonův ve Wittemberce, od r. 1541 professor řečtiny při koleji Karlově nejpočetnější básník latinský v Čechách po Bohuslavovi z Lobkovic, nejplodnější skladatel z družiny Hodějovského, jehož humanistickým snahám zůstal věren až do smrti. Dlouhá jest řada básní jeho vydaných o sobě nebo pojatých 1561—1562 do čtyřsvazkové sbírky, zvané Farrago (prima, secunda a t. d.). Forma jejich jest znamenitá, ale cena jen chvilková. Kolín jest spíš obratný veršovec, než hlasatel nevšedních myšlenek a vážných názorů. Sláva jeho básní nepřekročila ho ani 10 let. (Srov. Vlček, Děj. lit. čes. str. 390 nn.)

Str. 77. Okolo hodiny čtyřmecnité. Celý nebo český orloj obsahoval dle vlašského vzoru 24 hodiny, při čemž první hodina počítána byla od západu slunce; půlroloj jsou hodiny německé 12 hodin počítající, kteréž známy byly v Čechách již od konce 15. stol., ale zákonem zavedeny byly teprva r. 1623.

Str. 88. Šebestian Münster († 1552), slavný orientalista, zeměpisec a matematik, professor v Basileji, vydal r. 1544 Kosmografii německou a r. 1550 obšírnější latinskou a věnoval ji císaři Karlu V.

Str. 91. Bavorov, město v nyn. hejtmanství píseckém.

Str. 96. Petr Ondřej Matthioli (1500—1577), učený Vlach, jako tělesní lékař arciknížete Ferdinanda 1555—1565 v Praze usedlý, v oboru svém vzdělaností, výzkumnou činností sběratelskou a rozsáhlými styky s prvními odborníky největší autorita věku svého.

Tycho Brahe, slavný astronom, z dánské větve staroslavného rodu skandinávského pocházející, narodil se dne 14. prosince 1546 v Knutstorpě, zemřel dne 24. října 1601 v Praze a pochován v kostele týnském. Při korunovaci císaře Rudolfa II. v Řezně seznámil se s Thadeášem Hájkem z Hájku, na jehož pozvání r. 1599 přišel do Prahy s mnohými nástroji, z nichž jeden na pražské hvězdárně se zachoval. Od císaře Rudolfa II. byl pro něj v Praze zakoupen a upraven dům. Brahe byl zakladatelem pozorovací astronomie a zhotovitelem strojů, kteréž Keplerovi umožnily nález zákonů po něm jmenovaných.

Str. 107. Evanóice, též Ivančice, město na Moravě v kraji brněnském.

Králice, ves moravská v kraji znojemském.

Šamotuly, krajské město v Poznaňsku.

Str. 111. In arte poetica, t. j. v psaní (epištoly) k Pisonům O umění básnickém.

Verbaque praevisam rem non invita sequentur = A když opatříš věc, slova již sama od sebe přijdou. Verš 311. z Horácovy dotčené epištoly.

Str. 112. Amphora coepit institui, currente rota cur urceus exit? = Započal jsi amfory tvar; nuže proč točením kola čbán tí vychází? Verše 21. a 22. z řečené epištoly Horácovy. Amfora z řec. lat. amphora = řecká ozdobná nádoba dvojúchá k uchovávání vína, medu, oleje.

Peribit gratia = přejde, pomine libost.

Quia amant alterna Camenae = Poněvadž milují střídání (střídavý zpěv). Cameny (= Musy). Jest to část 59. verše z III. eklogy Vergiliovy.

Str. 114. Vavřinec Krasonický († 1532), potomek zemanské rodiny, původně utrakvista, studoval v Praze se Všehrdem a byl od Bratra Lukáše získán pro Jednotu, v níž hned od počátku náležel ke straně pokročilé. Byl v úzké radě a správcem sbornu v Litomyšli. Dle souvěkých zpráv byl mravů bezúhonných a velmi učený. Mnoho prý psal, ale již za Blahoslava málo z toho zůstávalo.

Str. 115 Ingratis cucullis = nevděčným kukačkám.

De formis argumentorum = o způsobech důkazů.

Str. 116. Abusus non tollit rem = Nepříslušné užívání (zneužívání) neruší věci t. j. užívání nepořádné neníčí řádného.

Mikulášenci sluli členové náboženské sekty v 15. století v Čechách se vyskytnuvší, jejíž původce byl neučený a prostý sedlák Mikuláš z Vlášence u Pelhřimova († 1495). Zamítali veškeren řád kněžský, písmu svatému nepřičítali jiné platnosti nežli spisům obyčejným a domnívali se požívati od Boha zjevení, osvětlení a vedení bezprostředního. R. 1485 počalo se učení jejich i v Praze rozmáhati, ale žalařování některých odstrašilo všechny ostatní tak, že bludy své odvolali. Kromě Prahy však udržela se sekta ta po celé 16. stol.

Str. 118. In horto, ex horto, ex insula hortensi (v zahradě, ze zahrady, z ostrova zahr.) bylo označení knih tištěných v Evančicích jakož i listů Blahoslavových tam napsaných.

Non incuria aut studio innovandi seu novas phrases fingendi affectate = Ne z nedbalosti neb ze snahy po obnovení neb z baživosti vytvořiti nová rčení.

Str. 120. Non est adeo usitatum = Není tak obvyklé.

Nisi peritus antiquitatis = Leda znalý dávnověkosti.

Str. 124. Actor forum rei sequitur = Žalobce řídí se soudem žalovaného, t. j. žalobu sluší podati u soudu, v jehož obvodu má žalovaný stálé bydliště.

Str. 126. Cum fundus fundo servit, vendito fundo servitutes quoque sequuntur = Je-li pozemek pozemku služebností zavázán, prodá-li se pozemek, i služebností následují.

Str. 127. Extincta enim persona extinguitur et servitus personalis = Pomine-li osoba, pomíjí též služebnost na té osobě záležející.

Str. 138. Miserabiles personas = politování hodné osoby.

Str. 139. Diarium Caroli Quarti = Denník Karla IV. — **Ritus seu modus coronationis regis Bohemiae** = Řád korunování krále českého. — **Vita D. Venceslavi, a Carolo Quarto abbreviata** = Životopis sv. Václava od Karla IV. zkrácený (t. j. krátká legenda o sv. Václavu). **Cantiones aliquot sacrae** = Písní několik posvátných. — **Constitutiones terrae seu regni Bohemiae** = Řád práva zemského v království Českém.

Str. 141. Mistr Jan z Příbramě, vůbec Příbram († 1448), vůdce mírných podobojích, odpůrce Rokycanův, jest vzor výmluvného, náruživého, hašteřivého theologa středověkého. Veškera jeho literární činnost jest polemická. Prudce se obracel proti novotám Táborů, nauce Viklefově a krajanovi Viklefovu Petru Payneovi (Englišovi), s nimž měl četné veřejné spory. R. 1427 byl z Prahy vyobcován. Za krále Zikmunda dosazen byv 1437 na faru u sv. Jiljí, stál na vrcholu moci a utiskoval zejména stranu Rokycanovu. Po smrti Křišťana z Prachatic r. 1439 stal se administrátorem kněžstva pod obojí a smířil se s Rokycanou.

Když Jiří Poděbradský 1448 dobyl Prahy, byl vliv jeho zlomen a musil Rokycanovi na dobro ustoupiti.

Příbram chýlil se vždycky k Římu a chránil úzkostlivě jednotu theoretické nauky boboslovné. Byl i dobrý český stilista. Jedna z jeho knížek psaných jazykem národním, kterou složil v letech 1427—1429, kdy dlel mimo Prahu, má název O zarmúceních velikých cierkve svaté i každé duše věrné a byla dosud mylně připisována Milíčovi. (Srov. Vlček, Děj. lit. čes. str. 134 nn.)

M. Jan Ondřejův příjmením **Šindel** (1375—1450?), rodem z Hradce Králové, studoval na universitě pražské a stal se r. 1399 mistrem. Zabýval se lékařstvím a hvězdářstvím. R. 1410 byl rektorem university, v letech pak 1420—1436 kanovníkem kostela pražského. Největší část let těchto strávil u vyhnanství, jsa oddán straně katolické. Po válkách husitských vrátil se k svému kostelu a přijal, jak se zdá, kompaktnata. Knihovně koleje Karlovy daroval 200 knih obsahu nejvíce lékařského a hvězdářského. Spisy jeho zanikly. Eneáš Sylvius nazval jej v dopise s lichotivou chválou „věku svého obzvláštní ozdoba, jenž i běh těles nebeských i budoucí počasí i morové rány i neúrodná léta jediný v pravdě předpověděti umí“. (Srov. Jos. Truhlář, Počátky humanismu v Čechách, str. 24 n.)

M. Jan z Borotína náležel s Příbramem k nejmírnější straně pod obojí, která z lásky k pokoji hotova byla přijmouti kalich pod jakýmikoliv podmínkami, nežádajíc ani potvrzení Rokycanova za arcibiskupa. Proti Rokycanovi vystupoval s počátku velmi prudce a vášnivě, ale od r. 1448 přitnul k němu celou duší a hájil kompaktnat slovem i písmem. Poslední o něm zmínka jest z r. 1451.

Matěj Louda z Chlumčan († asi 1451) studoval v Praze a přilnul záhy k mužům, kteří hlásali opravy v církvi, stal se horlivým Taboritou a setrval při učení tom až do smrti. Na výpravě do Basileje r. 1432 byl pokladníkem slavného poselstva českého. Při vši své oddanosti straně tábořské vyznamenával se neobyčejnou nestranností a mírností, pro kterou všechny nepřátelské strany jej za smírce volily.

M. Havel nebo **Gallus**, chlouba university pražské, měl pověst znamenitého hvězdáře a lékaře. Na jeho zlé věštby Karel IV. prý upustil od své oblíbené myšlenky, založení Nové Město pražské na rovině bubenečské za Hradčany. Psal mnoho latinsky, ale nic se nezachovalo.

Konrád (Kundrát) Waldhauser († 1369), Rakušan Karlem IV. do Čech povoláný, kázal s počátku v kostele svatohavelském a od r. 1364 jako farář v kostele týnském na Starém Městě pražském, všude s velikým účinkem. Obširná latinská Postilla a Apologia, již se bránil proti obžalobám mnichů, jsou jeho hlavní díla literární.

Milíč z Kroměříže († 1374), Moravan, pomocník a nástupce Waldhauserův, kněz a kazatel, ve Vlaších a v Čechách vychovaný, v letech 1360—1362 úředník Karlovy císařské kanceláře a kanovník svatovítský. Zanícen jsa duchem apoštolským při pohledu na mravní zkázu svého věku, zanechal veškerých důstojenství i všeho pohodlí, zvolil dobrovolnou chudobu a kázal nejprve v Horšově Týně, potom v Praze u sv. Mikuláše na Malé Straně a u sv. Jiljí na Starém Městě, kdež byl horlivým posluchačem jeho též mladý vладыka Tomáš ze Štítneho. Ohnivá kázání jeho měla veliký úspěch. Také on zakoušel protivenství od mnichů; dvakrát byl obžalován u dvora papežského a osobně se ospravedlňoval, 1367 v Římě, kdež ho i věznili, a 1374 v Avignoně, kdež zemřel.

Milíč byl muž slova; literární jeho činnost působení jeho kazatelskému nikterak se nerovná. Z latinských knih Milíčových jsou nejdůležitější „*Libellus de Antichristo*“ a „*Postilla*“; česky kromě několika modliteb nepsal ničeho. (Důkladnou studii o Milíčovi napsal Lad. Klieman v *List. filol.* 1890, kdež proveden i nezvratný důkaz, že Milíč svou *Postillu* česky nepsal, a že *Knížky o zarmouceních velikých církve svaté i každé duše věrné*, jemu dosud připsované, nesložil on, nýbrž M. Jan z Příbramě.)

M. Matěj z Janova († 1394), učeň a přítel Milíčův, syn českého vladyky, kanovník svatovítský, nabyt mistrovství v Paříži, odtud často zván „*magister Parisiensis*“. Zbraň jeho nebylo kazatelské slovo, nýbrž péro a kniha. Účelem hlavní jeho latinské knihy *De regulis veteris et novi testamenti* jest podati obraz křesťanství pravého a lichého. (O Havlovi, Waldhauserovi, Milíčovi a Matěji z Janova srov. Vlček, *Dějiny lit. čes.* str. 50 nn., 233.)

Str. 142. **Jiří Melantrich z Aventina Rožďalovský** (1511—1580) měl tiskárnu „u dvou velbloudů“ na Starém Městě v ulici nyní Melantrichově. Z té vyšly zejména bible Melantrišská, Mathiolův herbář německy a česky, *Zřízení zemské a Práva městská*. — Dle Erbenova úvodu k cestopisu Harantovu uznal Melantrich r. 1580 za potřebné vydati „*Krátkou zprávu pravého mluvení*“, v níž stěžuje si na chybné užívání přechodníků.

Str. 143. **Jiří Lauterbeck** († 1578), muž nad obyčej osvícený a duchem reformačním naskrze proniklý, byl po mnohá léta kancléřem hrabat z Mansfelda a ku konci života svého radou markrabí Brandeburských. Z četných spisů jeho největší obliby došel *Regentenbuch* (kniha panovníků), r. 1556 poprvé vytištěný; dočkal se několikera vydání, z nichž každé značně jest rozšířeno a předavky opatřeno.

Str. 149. *Epistolae Ciceronis ad familiares* = Dopisy Ciceronovy důvěrným přátelům.

De varia historia = O rozmanitostech.

Str. 153. *Et docere volunt et delectare poetae* = I poučiti chtějí básníci i pobaviti. Veloslavín si tu k svému účelu pozměnil 333. verš z *Hor. ad Pis.*: *Aut prodesse volunt aut delectare poetae* = Buď prospět básníci chtějí, buď zábavu zjednat.

Datur haec venia antiquitati, inquit Livius, ut miscendo humana divinis primordia urbium augustiora faciat = Dává se to dovolení dávnověkosti, praví Livius (v § 7. předmluvy k svým dějinám), aby mísie lidské skutky s božskými prvopočátky měst velebnějšími činila.

Str. 162. **Augerius Gislain Busbeque** (1522—1592), učence a státník, narodil se ve Flandrech. Od císaře Ferdinanda I. vyslán byl v legaci k Solimanovi o příměří v listopadu r. 1553 a to zjednav toliko na půl léta vrátil se v září 1554 ale hned v listopadu podruhé k němu jeti musil. „Kteroužto cestu svou a mnoho jiného o správě turecké vojenské i domácí opravdově latinským jazykem pořádně po svém z Turek navrácení vypsál.“ Spisy jeho nadepsány jsou: 1. *Itineraria Constantinopolitanum et Amasianum* (aneb také *Legationes Turcicae*). 2. *Consilium, de re militari contra Turcas instituenda*.

Str. 180. *Motum perpetuum* = Pohyb stálý.

Str. 182. *In silentio et spe* = V mlčení a naději.

Str. 183. *Memento mori* = Pomni na smrt.

Cogita aternitatem = Mysli na věčnost.

Str. 185. Heřman Černín z Chudenic (1579—1651) vykonal s Křištofem Harantem z Polžic cestu do Orientu. Známosti jeho u věcech východních byly příčinou, že 1616 vypraven byl poselstvem do Turek vyjednávat o mír. Po návratu svém 1618 byl hejtnanem Starého Města pražského. V bouřích tehdejších stál věrně k císaři, začež byl po vítězství hojně odměňován úřady a povolením do císařské tajné rady. R. 1644 nastoupil druhé poselství do Turek a dovedl osobní rázností a znalostí povah tureckých, že sultán vojско do Uher již vypravené odvolal a mír s domem rakouským obnovil. Cestu tuto popsal ve svém Denníku cesty do Konstantinopole 1644—1645. Vrátiv se do vlasti zastával opět po sobě nejvyšší úřady zemské.

Str. 186. Jindřich Matyáš hrabě z Thurnu, původce a náčelník povstání českého v letech 1618—1620, vojenská hlava strany protestantské, tak jako Václav Budovec z Budova duše její, táhl v červnu 1619 s vojskem stavovským k Vidni, v níž císaře 14 dní obléhal, ale potom od toho upustiti musil. Při výpravě této byl Křištof Harant z Polžic velitelem dělostřelby a dal střeliti na hrad císařský, což mu potom za hlavní vinu počítáno. Po bitvě bělohorské provázal Thurn utíkajícího krále Fridricha do Slezska a sloužil potom vojensky Bethlenovi Gaborovi, republice Benátské, Dánům a Švédům.

Str. 189. Deo gratias = Bohu díky, Zaplat Pán Bůh.

Str. 199. Jiří Hodický z Hodie († 1612) byl vojevůdcem zemského hejtmána Karla z Lichtenšteina a porazil Uhry, když 1605 do Moravy vpadli. Ve sporech Rudolfa II. s bratrem Matyášem přidržel se Matyáše a byl nejvyšším jeho vojšká.

Str. 204. Qualitas absque subiecto = Vlastnost bez osoby (na které by se jevila).

Str. 216. Antonín Koniáš (1691—1760), rodilý z Prahy, vstoupiv do řádu jezuitského vyučoval několik let na školách, pak byl kazatelem, ostatek života svého trávil v misijnářství. Ze všech jezuitských misijnářů byl nejméně v hubení knih, jež se mu viděly býti scestnými. R. 1745 vymohl si patent, aby mohl zásoby knih u knihkupců prohlédnouti a podezřelé i pohoršlivé aby mu za laciný peníz byly prodány. Knihy, ve kterých jen jednotlivá po různu místa byla závadná, svou rukou inkoustem zopravoval, přetřhav nebo zamazav celé věty a strany, druhdy i listy vystřihav, když se to jinak odstraniti nedalo. Měl prý zvláštní zručnost u vypátrávání skrytých knih; nedbaje ani ran ani jiných útrap, vyslidňoval je, kde mohl. Mimo jiné spisy vydal 1729 a 1749 Clavis haeresim claudens et aperiens (Klíč kacířské bludy k rozeznání otevírající, k vykořenění zamykající). Jest to seznam knih českých, latinských, francouzských, německých a j. k účelu zřejmému sestavený. Později vydáván Klíč pod titulem Index librorum prohibitorum.

Jiří Konstanc (1607—1678), původně evangelík, obrátil se ku katolictví a vstoupil do řádu jezuitského. K úpravě textu Nového Zákona pro bibli svato-václavskou přikročil 1670 s M. Šteyerem na vyzvání arcibiskupa Pražského, leč u prostřed práce zasáhla jej smrt. Kromě spisů latinských a několika českých většinou překladem z latiny vydal též Lima linguae bohemicae t. j. Brus jazyka českého neb spis k poopravení a naostření řeči české (1667).

Jan Barner (1643—1708) z Jičína působil v řádě jezuitském jako učitel a 32 léta jako český kazatel a spisovatel. Při úpravě textu Starého Zákona.

pro bibli svatováclavskou nastoupil po smrti Šteyerové 1632, ale nedočkal se dotištění.

Václav Rosa († 1689), od r. 1670 rada nad appellacemi, zabýval se rád mluvnictvím. Sestavil Slovník český s latinskými a německými významy ve 4 svazcích, použiv k tomu, jak se zdá, materiálu po Komenském zachovaného. Mimo to vydal 1672 mluvnici Čechořečnost seu Grammatica linguae bohemicae, rozdělenou na 4 části: orthographia, etymologia, syntaxis, prosodia. Rosova grammatika, v níž se dobře jeví tehdejší úpadek jazyka českého, jakož i jeho pravidla o prosodii časoměrné, stala se vodítkem pozdějším grammatikům i básníkům až do začátku našeho století.

Str. 217. Tomáš Pešina z Čechorodu (1629—1680), nar. v Počátkách, sepsal „Předehlice Moravopisu“, chronologické vypsání příběhů moravských do r. 1658, jakožto přípravu k většímu dílu historickému „Moravopis“ nazvanému. Díla toho vyšel jen I. díl „Mars Moravicus“, obsahující válečné dějiny Moravy do r. 1526.

Bohuslav Balbín (1621—1688) z Hradce Králové, vydal kromě jiných důležité pro dějiny české dílo „Epitome rerum bohemicarum“ (Výtah dějin českých), které mu způsobilo mnoho nesnázi a teprve na moené přímluvy smělo býti vydáno tiskem. Potom vydával „Miscellanea“ (Směs či Rozmanitosti), která v 10 svazcích pojímají vše, co tehdejší doba v oboru dějepisu a zeměpisu a starožitností českých znala. Nejdůležitější však působení měl ve prospěch jazyka českého spis Balbínův „Dissertatio apologetica pro lingua slavonica, praecipue bohemia“ (Obrana jazyka slovanského, zvláště českého), jenž však za živobytí anktorova vydán býti nesměl a teprv péčí dějepisce Fr. M. Pelcla vyšel v Praze 1775. Za našeho času přeložena jest Obrana ta Em. Tomšem na jazyk český a vydána Matfiej lidu r. 1809.

Václav Kozmanecius (1607—1679), nar. v Časlavi, nejprv učitel na školách v Německém Brodě, Leděi, u sv. Petra v Praze, potom ředitel kůru u sv. Jindřicha a konečně u sv. Štěpána v Praze. Poslední léta života svého trávil na odpočinku bavě se pracemi literárními, z nichž největší jest Spis o hrozném válece, kteráž se 1618 v české zemi začala a v Praze k dokončení svému 1648 přišla. Část tohoto rukopisného díla uveřejněna byla v ČČM. 1833.

Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdruzic (1580—1648?), mladší bratr Kristofa Haranta, měl jako horlivý evangelik účastnství v odboji stavovském proti Ferdinandu II. a byl za to 1623 odsouzen polovice svého jmění. R. 1628 opustil Čechy a vystěhoval se do Bavor. V Pamětech svých ubožil dosti obsádné zprávy o vlastních příhodách a osudu své rodiny v letech 1621—1648; obsádněji ještě vypravuje o válečných a politických událostech této doby. Z toho ovšem vypsání událostí v Čechách až do r. 1628 jest nejdůležitější. Přeložil také do němčiny cestopis bratrův. Paměti Jiřího Haranta vydal Ferd. Menčík 1897, jenž i dříve o životě jeho pojednal v ČČM. 1887.

Jiří Plachý (Ferns, 1585—1659) z Horšova Týna, člen řádu jesuitského, nejprv učitel, potom horlivý a neohrožený český kazatel u sv. Salvatora a správce tiskárny jakož i knihovny klementinské. Postavení svého užil k rozsáhlým studiím, zvláště aby poznal historii domácí. Slavatovi shledával prameny dějep své a obstarával jich přepisy, Slavata pak jemu posílal spisování své ke čtení

a posouzení. Plachý vydal mnoho spisův obsahu náboženského. Bratrance jeho Jiří Plachý, též jesuita, proslul jakožto vůdce studentů proti Švédům.

M. Pavel Stránský (1582—1657) ze Stránky u Brandýsa n. L., horlivý a vřelý český Bratr, studoval v Praze filosofii a práva a stav se mistrem svobodných umění, zanášel se tam vyučováním mládeže. R. 1609 odebral se do Litoměřic, tehda ještě českých, kdež nabyl nějakého místa učitelského. Oženiv se opustil školu a přijal místo písaře městského. Pro vzdělanost a rozšafnost svou zvolen byl brzy do rady městské. Zúčastnil se války proti Ferdinandovi II. a po jejím skončení stal se hlavou protestantů v Litoměřicích. Nechtěje přestoupiti k víře katolické musil r. 1627 Litoměřice opustiti. Odebrav se i s rodinou do Sas žil u velikém nedostatku v Perně, Drážďanech, Freiburce a v Lipsku. Odrantůd pustil se do Nizozemí a vydal tiskem v Leydenu r. 1632 výtečné dílo své *Respublica Bojema*. Konečně usadil se v Toruni, tehda polské, a dokončil tam druhé latinské dílo své *De majestate Bojema* (o velkoleposti Čech). Upozorniv na své vysoké vzdělání ustanoven byl r. 1647 professorem a později dohlížitelem gymnasia v Toruni a počtěn i právem měšťanským. Zemřel v Toruni. *Respublica Bojema* vydána byla latinsky čtyřikrát. Do němčiny ji přeložil a s dodatky vydal professor Ign. Cornova koncem 18. stol. Český překlad díla toho s životopisem Stránského a posouzením celého díla vydal Em. Tonner 1893.

Jiří Volný († asi 1745), šafář a vřelý ovčák v Kratonobách na pauství chlumeckém, byl muž velmi vtipný, výborné paměti, zpěvu a hudby milovný, tak že téměř všechny starší písně nábožné i světské s nápěvy nazpaměť uměl a potom sám také písně skládati se jal. Písně tyto, formou ovšem nedokonalé, ale výrazem dosti zdařilé, líbily se nemálo. Otec a strýc rolníka Vaváka z Milčic navštěvující často Volného chovali u sebe obšírný svazek veselých písní jeho který jim však požárem 1750 byl zničen, čehož Vavák velice litoval a s nemalou prací později některé z nich zase sebral a sobě zapsal. Sbirka tato obsahovala 10 obšírnějších písní kratochvilných a mravokárných a dostala se později do rukou V. Hanky, kterýž ji 1822 v Hradci Králové pod titulem Jiřího Volného veselé písně vytisknouti dal. I otec Jiřího Volného Václav a strýc Lukáš, oba ve službách jmenovaného panství, skládali písně příležitostně.

František Vavák (1741—1816), český samouk, vzorný hospodář, příkladný rádce a výtečný rychtář v Milčicích u Poděbrad, požíval za své šlechtěné, rozšafné a obětavé snažení lásky a vážnosti nejen u svých sousedů, nýbrž i důvěry a přízně nejvyšších úřadův i samého císařského dvoru, tak že se mu nejednou dostalo pochvalných listův, ano i od císaře Josefa vyznamenání stříbrným penízem čestným. Jsa milovník dobrých knih vážil si také tehdejších spisovatelů českých, dopisoval si s nimi a skládal k jejich počtě verše a blahopřání. Ke všem slavnostem národním nebo dvorním v Praze pořádaným býval Vavák se svou rodinou zván, při čemž činival také řeči nebo promluvení vítací a skládal verše příležitostně. V mladém věku vzdělal již některé práce veršem a prosou; tak na př. vypsal ve verších bitvu u Kolína r. 1757 svedenou, r. 1765 složil a později tiskem vydal Smlouvy neb chvalitebné řeči svatební s připojenými písněmi.

Str. 218. Jan Jesenský (Jessenius), slavný lékař, nar. r. 1566 ve Vratislavi, zavolan r. 1600 do Prahy na universitu. První v Praze pitval tělo lidské; byl také lékařem císařů Rudolfa II. a Matyáše. V povstání stavů českých proti Ferdinandovi II. jsa činným podnikl dvakráte cestu do Uher, aby Uhry přemluvil

ke společnému s Čechy jednání. Za toto své působení byl po bitvě bělohorské odsouzen na smrt a dne 21. června r. 1621 odpraven.

Str. 227. Čestín Kostel neboli Čestín, městečko v nynějším okresu uhliřsko-janovickém, hejtmánství kutnohorském.

Str. 232. Intra spem et metum = V mezích naděje a strachu, v naději a strachu.

Str. 234. Ludvík Geer, ze staré rodiny holandské, usadil se za panování Gustava Adolfa ve Švédsku, kdež zvelebil vyrábění železa založil slévárnu děl a obchod ve zbraních. Tento „veliký almužník Evropy“, jak jej zve Komenský, podporoval s knížecí štědrostí vypuzené protestanty. Komenskému nabídl dům a prostředky, aby mohl prováděti své záměry.

Axel hraň Oxenstjerna (1583—1654), znamenitý státník a říšský kancléř švédský, byl muž vysoce vzdělaný, mluvil velmi plyně latinsky a vynikal politickým ostrovtipem a důmyslem, což všecko mu tehda zjednálo všeobecný obdiv. V rozmluvě své s Komenským kladl váhu na zlepšení metody školní a radil mu, „aby něco školám ku vděku učinil“, poněvadž obvyklá tehdejší metoda studijní dle jeho zdání měla do sebe cosi násilného.

Šaryšský Potok, městys uherský v stolici zemenské (zemplinské) v Předtisi uherském.

Str. 239. Non cuius contingit adire Corinthum = Neudá se každému dostati se do Korintu (lat. přísloví o tom, seč každý není).

Str. 241. Memoriae subsidia = Podpory paměti = Tím paměti se napomáhá.

Str. 250. In libellis informatoriis = V knížkách vychovatelských.

Str. 252. Totam artium encyclopaediam = Celý souhrn nauk (umění).

Ut per omne authorum genus libere feratur = Aby po všem druhu spisovatelů svobodně se nesl (aby po vůli všeliké spisovatele procházel).

Str. 253. Contracta quaedam similitudo = Stručné jakési podobenství.

Str. 257. Jan Laski (lat. Lasicius, odtud Lasický), dějepisec a reformátor polský, přestoupil z duchovního stavu katolického k vyznání Kalvinovu, ale poznáv nesvornost souvěrců svých uznal na cestách svých za nejlepší vyznání Bratří českých, přijal je a napsal okolo léta 1585. Historii o původech, činech, příhodách, obyčejích a řádích Jednoty Bratří českých v 8 knihách. Poslal ji starším, aby přehlédnuta a na světlo vydána byla. Ale že se tím prodlévalo, správnější exemplář 1599 poslal panu Karlu st. ze Žerotína, připsav jemu knihu, „pro ten cíl, aby ji pán svým nákladem tisknouti dal. Ale ani tak, po čem toužil, nedosáhl. Komenský potom aspoň knihu osmou, „jenž jest o obyčejích a řádech, kterých mezi sebou užívají“, vytisknouti dal latinsky a česky (1649, 1660) a udal obsah prvních sedmi knih. Zachovala se také zajímavá korespondence Lasického s Blahoslavem stran chystané Historie. (Srov. ČČM. 1897 str. 438 nn.)

Str. 259. Fridrich Spee z Langenfeldu (1591—1635), člen řádu jezuitského, professor filosofie a mravouky v Kolíně nad Rýnem, sepsal sbírku nábožných písní Trutznachtigall, která teprv po jeho smrti tiskem vyšla a obsahem i formou k lepším plodům německé literatury 17. stol. náleží.

Název Zdorovaviček vykládá Kadlínský v ten smysl, že knížka ta svou líbezností všem slavičkám zdorovati může.

Str. 279. Actus publici et promotiones solemnes = Jednání veřejná a slavná povyšování k důstojnosti doktorské.

Slovníček.

- Adagium* (lat.), přísloví.
administrativní (z lat.), ku správě náležitý
administrator (lat.), správce, plnomocník, zástupce ke správě majetku nebo k zastupování úřadu
aga, y (tur.), starší osoba, pán, titul tureckých nižších důstojníků a úředníků dvorských
akademie (z řec.), v novějším slova smysle buď vysoké učení jako universita neb učená společnost; odtud *akademický*, k akademii náležející
aksamit, u z řec.-lat. *examitum* (= šestinitní), látka o krátkém, hustém vlasu, robená z hedbávi; lid nazývá ji dle něm. *samet*
akta, pl. (z lat.), zápisky při úředním jednání, úřední spisy; děje
alabastr, u (řec.), úběl, sádrovec celistvý
alchymie, alchemie (arab.), umění tajemné proměňovati kovy neušlechtilé v zlato; odtud slul
alchymista, kdo se zabýval alchymii
alkýř, arlejíř, arkéř z něm. Erker, malý prostor vystupující z průčelí, aby bylo možno patřiti ven přímo i stranou bez otevření oken; výstupek, podstřeší
ambit, u z lat. *ambitus*, ohoz kolem dvoru nebo zahrady v klášteře, stůž v klášteřích, chodba na sloupích
ambra, y z arab. *anbar*, vonná hmota vosku podobná, příjemně páchnoucí, tvořící se ve stěvě ryby vorvané
anagram, u (řec.), nápis nebo básnička s přestavením písmen
annalistický (z lat.), letopisecký
antikrist (řec.), protivník Kristův
apatéka, apatyka, y z řec. apothéké, místo ke schovávání všelikých věcí, lékárna; odtud *apatéckářský, lékárnický*
apodosis (řec.), závěti
apologia, e (řec.), obrana
apostata, y (řec.), odpadlík od víry

- appellace, e* (z lat.), odvolání se k vyššímu soudu; vrchní, vyšší soud
- architypographus* (řec.-lat.), první knihtiskař, arciknihtiskař
- archiv, u* z řec. - lat. archivum, sbírka písemných památek rázu úředního, listovna; odtud *archivální, archivní*, archivu se týkající
- arrest, u* z franc. arrêt, vlas. arresto, vězení; odtud *arrestovati*, vězniti
- artikul, artykul, u, e* (z lat.), článek, člen, část
- as, assis* (lat.), libra; nejstarší římský peníz měděný (zprvu asi 84 kr., od punských válek však hodnota jeho stále klesala); *de asse, o assu, o penízi*
- asper, ru* z řec. aspron, nejmenší mince turecká
- astrologický* (z řec.), hvězdopravecký
- astronomia* (řec.), hvězdářství
- aučinek* viz účinek
- audienci* (z lat.), slyšení u panovníka
- auditorium* (lat.), posluchárna
- auctor, autor, a* (z lat.), původce něčeho, spisovatel.
- aula, y* (řec.), dvůr, síň, posluchárna, shromažďovací síň
- aulehl, e, aulehle, aulehlí*, viz úlehlí
- avisirovati* z franc. aviser, označovat, návěstí dávat
- Bakalář, e* z lat. baccalaureus, hývalá nejnižší hodnota akademická, čekatel
- bán, a* (arab. nebo pers.), v širším smyslu správce menší krajiny; v užším smyslu králův náměstek
- bárka, y*, loďka, člun, kocábka
- barva, záminka, zastírání, obmysl, výklad*
- barviř, e* z franc. barbier, bradýř, holič, ranhojič
- báseň, smyšlenka, marná a ne- užitečná řeč*
- baša, e, baše, etc.* = paša
- bašta, y* z vlas. bastia, část hradby vybihající, ohrada, hradba, násyp
- bazar, u* (tur.), trh, kupecký dvůr, kotce, tržnice
- bazilisek. a* z řec. basiliskos, ještěr; jméno báječného zvířete
- beg, a* (tur.), pán, vladař, vyšší hodnostář vojenský neb občanský
- biřic, e* z vlas. birro, úřední vyvolavač, pochop, holomek
- blénový* = blínový
- berla, y* = berla, podporná hůl chromých
- brotán, u* z řec. abrotonon, dřevinka, boží dřevce
- brzký, náhlý, kvapný*
- březíčko, březinka, březový lesík*
- bullá, y, bulle, e* (lat.), pečeť, která k veřejným listům se přivěšovala; list veřejný s takovou pečeti
- buzigá, buzijkán, busdykán, u* (tur.), původně turecká hůl maršálská na jednom konci kouř ozdobená, které též jako zbraně po způsobu paleátu se užívalo; železný paleát

- Cauly, kadi* (arab.), právník, soudce; u Turků soudce v menším městě
- Canones* (řec.-lat.), sbírky písem svatých; pravidla života a kázně církevní
- cavaglier, a* (vlas. cavaliere), jezdec, rytíř, šlechtic
- cedule, e* z lat. schedula, list, psaní kratičké, nepečetěné
- ceig, ceik, u* z něm. Zeug, tkanina
- cejch, u* z něm. Zeichen, znamení, známka
- cejch rus, u* z něm. Zeughaus, zbrojnice, kde se zbroj vyrábí a chová
- censura, y* (lat.), posouzení, prozkoumání obsahu (u knih)
- centulín, a* (z vlas.), jeden ze sta pánů
- cimbal, cymbál, u* z lat. cymbalum, zvon bezsrdečný, na nějž povrehu kladivo hodinářské bije; zvon u hodin
- circumstancie pl.* (lat.), okolnosti
- církev, e* z řec. kyriakon (= dům Páně), chrám; společnost všech věřících jednoho vyznání
- citát, u* (z lat.), doklad ze spisu
- commentarií* (lat.), zápisky, paměti
- consouans* (lat.), spoluzvučka, souhláska
- credo* (lat. = věřím), vyznání víry; stručné sestavení základních článků víry; nejstarší jest credo apoštolské
- credit, kredit, u* (lat.), úvěr, důvěra, vážnost
- cukrkand, cukrkandl, u* z franc. candir, cukr třtinový v krystalech, cukr čistý, svařený
- curator* (lat.), opatrovník, ochránce
- cvilink, cvilich, u* z něm. Zwillich, tkanina Iněná, dvojitná
- Čacký, čistý, švárný, vzácný, udatný*
- čajka, y, kozácký člun, loď dlouhá a úzká k rychlému běhu způsobila*
- čalaun, čaloun, u* z vlas. celone, uměle zhotovená tkanina k zdobnému pokrytí stěn
- čapátkový, od čapátka neb volavky pocházející*
- čauš, e* (tur.), dvorský služebník, komorník u Turků
- červenka, y, červená nemoc, úplavice*
- čítedlný, kdo čije, cítí*
- člověčenství, poddanost, služebnost, otroctví*
- čuba, šuba, y, svrchní oděv, veliký plášť, veliký kožích*
- Datum* (lat.), datování, udání místa a času, věc, podstata věci
- daufanlivost, doufalost, důvěra, důvěrnost*
- dedek = dudek*
- dedikovati* z lat. dedicare, připsati, věnovati
- dedukce, e* (z lat.), vývod, důkaz
- defensor* (lat.), obhájce; člen výboru evang. stavů českých k ochraně zájmů náboženských r. 1575 na krátko zřízeného a r. 1609 obnoveného
- definicií* (z lat.), vytčení pojmu, výměr t. j. výklad obsahu pojmu
- dek, u, deka, y* z něm. Decke, příkryvka, pokrov
- dekret, u* z lat. decretum, výrok, výpověď, nález, usnesení, rozkaz

- devocián* (z lat. = bez hlasu), rušihlas, kazinota
- dědina* } dědictví, statek, pole,
dědinka } ves
- dialekt*, *u* (z řec.), nářečí
- dialektik*, *a* (řec.), obratný v řeči, myšlení; kdo pravidelným rozumováním vědeckým správné pojmy vyvinovati umí (rozumovědec)
- dialektika*, *y* (řec.), umění rozmlouvati a vésti hovor; rozumověda; metoda filosofického přemýšlení, nesoucího se k přesným pojmům; správné a rychlé užívání logických zákonů; (s příhanou) umění obratně vymýšleti důkazy a důvody jen zdánlivě platné. Ve středověku pojata byla dialektika mezi sedmero svobodných umění
- dialog*, *u* (z řec.), rozmluva, rozhovor; odtud *dialogický*, rozmluvný, rozprávěcí
- didaktický* (z řec.), naučný, vyučovatelský
- didaktika*, *y* (řec.), nauka, o vyučování, umění vyučovací, vyučovatelské
- dieta*, *y* z řec. diaita, nařízená mírnost v jídle a pití, správa života, životospráva
- diftoňg*, *u* z řec. diphthongos, dvojhlaska
- diplomatař*. *e* z řec.-lat. diplomatarium, sbírka starých listin
- direktor*, *a* (z lat.), ředitel, správce; správce a rada zemský, člen zatlímné vlády v Čechách od stavů protestantských poprvé 1609, podruhé 1618 zřízené
- disciplína*, *y* (lat.), kázeň, nauka
- disputace*, *e* (z lat.), vědecká hádka, zvl. veřejně vedená
- disputovati* z lat. disputare, hádati se ústně a veřejně, rozmlouvati zvl. o vědecké otázce
- distillovati* z lat. destillare, přepalovati, překapovati; páry prudkým ochlazením v kapalinu proměňovati
- dlíti*, protahovati, odkládati
- dogmatický*, (z řec.), věroučný
- doložení*, náklad, prostředky
- dominica* (lat.), den Páně, neděle
- dovésti* } dokázati, doličiti, důvody
dovoditi } vyvésti; *dovoditi sobě*, dostati, obdržeti
- dráb*, *a*, voják, pěší voják; posel, sluha při kanceláři
- dragagantum*, *dragant*, *tragent*, *u* z řec. thragacantha, sliz rostlinná, jež vytéká z lodyh kozince (astragalus thragacantha), trnitého to keřiku jihoevropského; stvrdlá skládá se z bílých kulovatých lupenů
- drlý*, rychlý, čerstvý, potočítý
- drsati*, vzpíratí se, zarputilým býti
- drť*, *u*, *drť*, *i*, prach z rozetřeného dříví neb kamení; *v drť obrátiti*, rozdrťiti, úplně zkazití
- dryák*, *u* z řec. theriakos (= zvířecí), mast, lék proti jedu zvířecímu, zvl. hadímu; ve středověku byly dryáky, jimiž se všechny nemoci léčiti měly, velmi oblíbeny; připravovány byly z rozličných látek rostlinných

- na prach utřených a s medem smíšených; odtud *dryáčnictví*, obchod s dryáky, křiklounství; *dryáčník*, kdo dryáky dělá nebo prodává, špatný lékař, darmotlach, tlučhuba
- drzost*, bujnost, smělost, opovážlivost
- držeti*, souditi, mnti
- dušnota*, dušnost, těžké oddychování, dýchavičnost
- dveř* = dvéře
- dvornost*, zdvořilost, podivnost, zpupnost
- dvý* = dvě; *dvý a dvý* = v páru, po páru
- dvořák*, sedlák ve dvoře žijící, svobodník, svobodný dvůr mající; na dvoře knížecím žijící, dvořan; zdvořilý člověk
- Effi*, = éfá (hebr.), ssutá mira obilní (bez mála 40 l)
- elekci* (z lat.), volení, volba
- encyklopaedie* (z řec.), souhrn všech záhad a úkolů nějaké vědy; přehled nauk; souborné dílo
- energický* (z řec.), rázný
- ephemeris* (řec.), denník hvězdářský, zápisky denních událostí; *ephemeris rerum Bohemicarum* = denník událostí českých
- epitaphium* (řec.-lat.), náhrobek, nápis náhrobní, řeč pohřební
- epocha*, *y* (řec.), doba, důležitá doba, jistá část doby
- erb*, *u* z něm. Erbe, zděděný statek; určitý obraz dle jistých zásad zhotovený, umístěný na zbraních, hl. na štítě; znak, štít, znamení urozenosti
- erbanunk*, *u* z něm. Erbeinigung, smlouva dědičná
- ethika*, *y* (řec.), mravouka, mravověda
- etymologie*, *e* (řec.), slovozpyt, zpytování původu slov; odtud *etymologický*, slovozpytný, k původu slov hledící
- examen* (lat.), vyslýchání ve škole, zkouška
- examinovati* z lat. examinare, vyslýchati, zkoušeti, zkoumati
- exegetický* (z řec.), vykladačský
- exemplář*, *e* (z lat.), jeden kus nějakého druhu; jednotlivý výtisk
- expedici* (z lat.), vypravení, zaslání; výprava vojenská neb k účelům vědeckým
- experience*, *e* (z lat.), zkušenost
- exponovati* z lat. exponere, vykládati, objasňovati
- expectant*, *a* (z lat.), čekatel
- exulant*, *a* (z lat.), vypovězenec, u vyhnanství žijící
- Fabule*, *e* (z lat.), rozprávka, smyšlenka, báseň, bajka, smyšlená povídka
- fakulta*, *y* (z lat.), oddíl učení na vysokých školách
- fedrovati* z něm. fördern, fördern, hbitě dělati, přispívati, pomáhati
- fedrovník*, *a* z něm. Förderer, pomocník, podporovatel
- fedruňk*, *u* z něm. Förderung, pomáhání, pomoc
- fer*, skrácené z *feria* (lat.), všední den
- ferule*, *e* (z lat.), bylina vysoký prut ženoucí, jehož ku trestání

- děti ve školách bylo užíváno, metla
- figura* (lat.), způsob věci, obraz; vid, umělecky změněný způsob výrazu; (v hudbě) spojení několika vedlejších a střídavých not s harmonickou hlavní notou na témž harmonickém základě
- figuralis* (lat.), figurální = vícehlasy, ozdobený (zpěv)
- figurovati* z lat. figurare, figuru strojit, předoznamovati
- filippika, y* (z řec.), prudká, ostrá řeč proti někomu (filippikami sluly ostré řeči Demosthenovy proti Filippovi II., králi Maked.)
- filozofský kámen*, kámen mudroč, jemuž se ve středověku připisovala zvláštní moc divotvorná, byl předmětem přeludných snah alchymistů, kteří marně usilovali jej k místu přivést
- findl, u* z vlas. finale, poslední ton hudebního kusu, je-li ton ten základním tonem toniny; závěrečná věta skladby několikavětě
- fingerur* (lat.), představuje se, myslí se
- fládr, u* z něm. Flader, Flaser, žíla ve dřevě, povstala průřezem let v masě dřeva, vyznačující se temnějším barvou a větším leskem; dřevo fládrové, jádrovité, svalové
- flastrovati* z něm. pflastern, náplast přikládati, obalovati
- flekatí, šlehati, bítí*
- flickovati* z něm. flicken, látati, záplatovati
- folium* (lat.), list, zvlášt půlarchový nebo velkého formátu vůbec; odtud *foliant, kniha in folio*, kniha s půlarchovými listy, kniha velkého formátu
- fondique* (franc.), tržnice, sklad zboží
- foremný, způsobný, tvarný, pěkný*
- formací* (z lat.), tváření, utváření, zpodobování, útvar
- formální* (z lat.), větší způsoby nebo podoby se týkající
- formovati, z lat. formare, formu dávatí, tvořiti, odtud formovatel, e, kdo formuje; učitel*
- formule* (z lat.), předepsaný způsob jednání, mluvení nebo psaní; vzorec, obrazec, výraz
- fortel, e* z něm. Vortheil, zisk, prospěch; chytrost, obrat, úskok, lest
- fortna, y* z něm. Pforte, brána v městské zdi neb u domů panských neb u klášterů; zvláštní východ z města
- fraseologie, e* (z řec.), nauka nebo sbírka význačných výrazův a řeční, v nějakém jazyce běžných, na rozdíl od jazyků jiných
- frasis, frase, e* (řec.), řeční, způsob mluvení, výraz
- Galej, e* z ital. galera, loď s vesly o 3 nebo 5 řadách
- gdule, gdoule, kdoule, e* z řec. kydonion, hrušné jablko
- geneologie, e* (řec.) rodopis; odtud *genealogický, rodopisný*
- general, a* (franc.), nejvyšší vůdce polní, velitel vojska: nejvyšší představený řádu

germanisare (lat.), slova, způsoby a zvláštnosti německé řeči do jiných jazyků přenášeti, němčiti
giaur, a (ďaur, tur.), u Turků ten, kdo není moslemem; nevěřící, zvl. křesťan

gleich, u (z něm.), část váhy, skrze kterou jazyček se klátí; rovnováha

glejt, u z něm. Geleit, bezpečný průvod, průvodní list

gnoma, y (řec.-lat.), průpověď

gradus (lat.), krok, stupeň

groš, e z lat. grossus, tlustý peníz rozličného druhu a váhy na rozdíl od dřívějších tenkých, stříbrných plíšků; *groš český, pražský* (původně asi nyn. 35 kr.); *groš široký, míšeňský* (půl groše praž.); *groš bílý* (peníz z doby 1573—1619) rovnal se cenou zhoršenému groši pražskému z doby Ferdinanda I.

grunt, u z něm. Grund, dno, základ, důkladnost, pole, statek

gruntovní, ý pevný, stálý, důkladný

guarnise, e z vlas. guarnizione, franc. garnison, posádka vojenská

habít, u z lat. habitus, oděv, kroj, zvl. dlouhý, svrchní šat mušický

hadruňk, u z něm. Hader, váda, svár

hajduk, a (maď.), služebník k obsluze pána, úřední sluha, dráb; *hajduci svobodní* sluli v Uhrách v 16. a 17. stol. křesťanství uprchlíci srbští nebo valaští

nebo domácí schudlí sedláci, kteří rozmnoživše se sestupovali se ve sbory a nedávali se najímati do služeb vojenských, nýbrž provozovali lupičství ze řemesla

	původně každý sa-
	ska; později setník;
<i>hajtman, a</i>	
<i>hejtman, a</i>	ředníka zemského,
	ského; (srov. polské

hajtmanství, velitelství; hejtmanský úřad

hambalek, u z něm. Hahnbalcken, Hangbalcken, svrchní svázka, příční dřevo, kteréž dvě krokve blízko jich spojení váže

hamovati z něm. hemmen, mírniti zdržovati, omezovati, na uzdě držeti

hantuch, u z něm. Handtuch, ručník, utěrka

harc, e počátek bitvy, útok, potyčka, pětka (srov. polské *harc* a maď. *harc* = srážka, bitka); *vyjíti, vyjeti s něčím na harc* = ukazovati, na jevo dávatí

harcovati, nepříteli na oči vyjížděti, vybízeti ho, dorážeti; sem tam jezdití a nepřítel hledati, jezdití, cválati

harmonie, e (z řec.), souhlas, souzvuk, soulad

hauf, u houf, z něm. Haufen, množství, zástup, stádo, hromada

- heraldika*, *y* ze stálat. heraldus (heralt, herolt = hlasatel), věda a umění rozuměti erbům
- herbář*, *e* z lat. herbarium, bylinář, rostlinář
- heroický* = heroický (z řec.), hr-dinský
- hesovný*, *hesovaný* (nejspíše z něm. heschen = táhnouti, vléci), vle-čený, dlouhý.
- hispanský* (z lat.), španělský
- historiografie*, *e* (z řec.), dějepi-sectvi
- hlaveň*, *ně*, opálené poleno, opalek, oharek; přední díl ručnice neb děla
- hnát*, *u*, kost z masa obraná
- hofmistr*, *a* z něm. Hofmeister, správce domu knížecího, králov-ského neb císařského; název vysokého úředníka dvorského; vychovatel
- hold*, *u* z něm. Hulde, Holde, za-slibení víry a poddanosti; pocta, poddanost
- holomek* (od holý), mladý člověk, jonák; sluha, právní služebník, dráb, pochop
- hon*, *u*, běh
- humanista*, *y* (z lat.), muž krásnými vědami vzdělaný; znalec jazy-kův a celého života Řekův a Římanův
- husar*, *a* z řec. kursares (maď. húsár), lehký jezdec, vojn
- Charakter*, *u* (řec.), vryté znamení, ráz, známka nějaké věci
- charakteristický* (řec.), výrazný, význačný, rázný, podstatný
- chlapský*, nešlechtický, nevolnický
- chobot*, *u*, zadní kout, zátoka, konec siti, cip, konec; *vehnati do cho-botu* = do nesnáze, do úzkých
- choralis* (lat.) = chorální
- choralista*, *y*, zpěvák kostelní, cho-rový
- chorální* (z lat.), sborový; *chorální písně*, které se od sboru jedním hlasem zpívají
- chronologia*, *e* (řec.), časověda, udávání doby
- chronologický*, dle pořádu, posloup-nosti času spořádaný
- chutně*, ochotně, rychle, brzy
- Idea*, *e* (řec.), vidina, představa, myšlenka
- icones* (řec.) } obrazy
- imagines* (lat.) }
- impugnací* (zlat.), dorážení, dotírání
- index* (lat.), ukazovatel, seznam; *in. librorum prohibitorum*, seznam knih zapovězených
- influentia* (lat.), vliv, působení
- informatorium* (lat.), vychovatelná, vzdělavatelna
- informatorní* (z lat.), vychovatelský, vzdělavatelský
- ingrossator* (lat.), knihovní zapiso-vatel
- iniciálka*, *y* (z lat.), začáteční písmeno knihy nebo kapitoly, které bývalo větší a ozdobené
- instrukcí* (z lat.), naučení, návod
- insule*, *e* (z lat.), ostrov
- intencí* } (z lat.), úmysl, záměr,
- intent*, *u* } předsevzetí
- intitulovaný* (z lat.), zapsaný do seznamu členů; zapsaný do ko-leje universitní
- inusitatum* (lat.), neobvyklé

- invectiva* (lat.), posměšek, úštipek, urážka, tupení
- inventovati* z lat. inventare, popisovati, popis učiniti
- item* (lat.), též, taktéž, rovněž
- Janičar, a* (tur.), pěší voják turecký
- jedne* } jen, sotva
jedno }
- jurisdictio* (lat.), soudní správa, moc, příslušnost soudu
- jurisprudentia* (lat.), znalost práv, právníctví
- Kaftan, u*, (tur.), svrchní dlouhý oděv, dlouhý kabát bez záhybů
- kalkovati* z lat. calcare, šlapati; sešlapovati měchy
- kancléř, e* z lat. cancellarius, nejvyšší písař mající správu nad kancelářem; nejvyšší písař; jeden z nejvyšších úředníků zemských
- kancléřství, kancelářství*, úřad, důstojnost kanceláře
- kapalica, e* kapání se střech, kap vody
- kápič, ě* ze stl. cappa, přikrytí hlavy, z něhož jen obličej vyhlédá; suknič mnišská
- kapitola, y*, (z lat.), hlava, oddělení knihy; kanovníctvo, sbor kněžský při hlavním kostele; *kap. někomu čísti* = láti, kárati, trestati slovy
- kathedra, katedra, y* (řec.), místo, odkud učitelé ve školách přednášejí; stolice učitelská; vyvýšené místo
- kázati někoho*, kárati, trestati
- kladní sekera*, tesařská
- klání, bodení, pichání*
- klassicismus, u* (z lat.), následování spisovatelů starých ve formě i způsobu
- klassický* (z lat.), staroslavný, výtečný, vzorný
- klassičnost* (z lat.) jakost klassického, výtečnost
- klassik, a* z lat. classicus, u Římanů občan k I. třídě náležející; nejčelnější spisovatel řecký nebo latinský, pak i novějších literatur
- klauzule, e* z lat. clausula, závěrka, doložka, výminka, (u Blah. verš.)
- kloc, u*, kus nějakého šatu, šat
- kment, u*, tenké drahé plátno, bílé plátno (pojmenování pochází snad od města Gent, kde se ho mnoho dělalo)
- knecht, u* z něm. Knecht, pacholek pěší, dráb
- kodifikace, e* (z lat.), sestavení zákona
- kolací, kollace, e* z lat. collatio, srovnání přepisu s prvopisem; hody za sebrané peníze vystrojené; snídání, svačina
- kollegiatský* (z lat.), společný život vedoucí neb k němu se vztahující
- kollej, kolej, e* z lat. collegium, sbor, společenstvo; místo nadané k společnému bydlení nebo scházení se učených; vysoké školy pražské; přednáška
- komisař, kommissař, e* z lat. commissarius, osoba vyznačená mocí právní k spravování nějakého úřadu.

- komisí, kommissí* z lat. *commissio*, uložení ohledání, vyšetření neb obstarání jisté věci; i sami úředníci k tomu vyvolení nazývají se dohromady *kommissí*
- kommendovati* z lat. *commendare*, schvalovati, doporučeti
- kompaktáta*, pl. (z lat.), úmluvy; smlouvy mezi Čechy a sněmem basilejským o jisté svobody a zvláštnosti církve české.
- kompozitor, a* (z lat.), skladatel
- koncilium, a* (z lat.), sbor, sněm duchovní
- konfederant, a*, člen svazku nebo spolku (lat. *confoederatio*), zvl. politického
- konfekt, u* z lat. *confectus*, lékárnická šťáva; lahůdka, pamlssek
- konservativní* (z lat.), zachovávající, udržující
- konsiderace, e* (z lat.), úvaha.
- konsonant, u* (z lat.), souhláska
- konšel, a* z lat. *consul*, radní pán radní osoba; odtud *konšelství* hodnost neb úřad konšelský
- konvent, u* (z lat.), sehnůze, shromáždění, klášter; odtud *konventský*, od konventu, konventu náležející
- konversírovati* z franc. *converser*, rozmlouvati, baviti se.
- koran, u*, mohamedánské sv. písmo
- kord, u*, zbraň dlouhé končité čepely s jilcem, více k bodání než sekání
- kortena, y* z lat. *cortina*, zastření, opona
- kosmografie, e* (z řec.), popis světa
- kosmopolitismus, u* (z řec.) světoobčanství
- kosní, s* kosami
- kotec, ce*, budka, kurník, holubník; bouda kupecká, krám
- koupě, věc* koupená, zboží
- kranec, ce*, } z něm. Kranz, ko-
- krancele, pl.* } nec, okrajek něčeho; zábradlí
- kritika, y* (z řec.), úvaha, posouzení spisu, posudek; odtud *kritický, soudný*
- krápě, ě*, krápě, krápěj
- krosna, y*, koš, nůše buď z proutí, lýka neb kůže; odtud *krosnář, e*, kdo krosny nosí
- krumpovati, krumplovati* z něm. *krumpfen*, *krumpeln*, vyšívati, protkávati
- krástel, e*, chrástal
- křivochvalce, ce*, lživý chvalitel, pochlebník
- křivoláčina, y*, křivolakost, křivé dřevo
- kráštalt, u* z něm. *Gestalt*, podoba, ozdoba
- kráštaltovati, způsobiti, ozdobiti*
- kráštaltovní, ozdobný*
- kšaft, u* z něm. *Geschäft*, závěť, poslední vůle
- kuchmistr, a* z něm. *Küchenmeister*, přední kuchař
- kukla, y*, přikrytí hlavy, z něhož jen tvář a oči vyhlédají; kápě
- kuklání, tajné nařikání, tiché reptání, mumlání*
- kulturní* (z lat.) vzdělanosti se týkající
- kupectví* z *Indiv*, zboží z Indie

- kupřstyk*, *u* z něm. Kupferstich, rytina, mědirytina
- kurjér*, *a* z franc. courrier, rychlý posel
- kus*, *u*, dělo válečné
- kuše*, *e*, luk s napínadlem; luk na soše upevněný, který se napínadlem natahoval a jazýčkem k soše přidělaným spouštěl
- kvadrátový* z lat. quadratus, čtverecný, čtvercový; krychlový
- kwalt*, *u* z něm. Gewalt, moc, násilí
- kwaltování*, usilování, lopotení
- kwaltovati se*, usilovati, lopotiti se
- kytle*, *e* z něm. Kittel, dlouhý, téměř stejně široký šat ženský i mužský; hrubý, plátěný oděv; spodní sukně
- Laborant*, *a* (z lat.), pracovník, zvl. v chemické dílně, lékárně
- laborovati* z lat. laborare, pracovati
- labyrinth*, *u* (z řec.), bludiště, nesnadná, zamotaná věc
- laik*, *a* (z řec.), člověk neposvěcený, obecný; nevědomý, neumělý
- lak*, *u* z něm. Lake, slaná voda, která se z naloženého masa, ryb, okurek natáhne
- larva*, *y* z lat. larva (= zlý duch zemřelého toulající se na strašení živých), strašidlo, obluda; malovaná nebo formovaná tvář lidská
- leb*, *u*, lebka, vrchní kost hlavy; přílbice
- leđa*, *leđas*, bez vybrání, kolivěk; *pro leđas při*, pro malou, nepatrnou
- legací* z lat. legatio, vyslání, poselství
- legat*, *a* z lat. legatus, vyslanec
- legitimě*, *legitimně* z lat. legitime, zákonně, řádně
- leik* = laik
- lejkovský* = laický
- lekce*, *e*, *lekcí* z lat. lectio, čtení, vyučování; úloha k učení
- lekořice*, *e* z lat. liquoritia (řec. glykyriza = sladký kořen), sladké dřevo, šfáva ze sladkého dřeva
- lektvař*, *e*, *lektvar*, *u* ze střílat. electuarium, prášek s medem, syrupem a j. na způsob kaše zamichaný; šfáva na kaši svařená
- léno*, *a* z něm. Lehen (= půjčka), propůjčení statku nebo práva od vlastníka někomu pod jistými podmínkami; statek sám tak propůjčený
- lepka*, *y* = leb; lebka
- léta*, *let*, *léta právní*, zletilost; *léta sirotčí*, pokud se sirotci v statek uvázati nemohou; *léta zemská* či *dědinná* (3 léta 18 neděl), promlčení
- lexikografie*, *e* (z řec.) skládání slovníků
- librář*, *e* z lat. librarium, skříň na knihy, knihovna
- liquidae* (lat.), plynné souhlásky
- lišta*, *y*, tenké prkénko, jimž se skuliny kryjí; tříska, obruba

- literát, a, literák, a* z lat. littera, jenž
zná literu, umí čísti; člen spolku
zpěváků, kteří před službami
Božími a při nich v kostele písne
z kancionálů zpívali
- literát, a* z lat. litteratus, učený,
spisovatel
- literátský, literátů* se týkající, z li-
terátů sestávající
- literární umění, nauky, učení, vědo-
mosti*
- locyka, locíka, y* z lat. lactuca, druh
rostlin čekankovitých; odtud
- locykový, locíkový, od lociky, z lociky*
- logika, y* (z řec.), umověda, roz-
umověda, nauka o správných
dobách myšlenek; *logika v há-
dání* = dialektika
- loch, u* z něm. Loch, důl, díra
jeskyně, sklep
- lopota, y, dle Hájka* nejvyšší starší
a jako hejtman kraje (jest to
však jen smyšlenka Hájkova;
nicméně slova toho i čelní spi-
sovatelé dlouho po něm užívali)
- lopotovati se, starati se, pracně zá-
pasiti, nuzně se živiti*
- lotrovství, nešlechtnost, zbojni-
ctví, zákeřnictví*
- losament, }
losument, } u z franc. logement,
lozument } byt, příbytek*
- lůčiti se od, chýliti se, kloniti se od*
- lůfta, y* = lůtna, y z něm. Lutte,
prkenný komín v dolech k pro-
větrávání
- lunt, u* z něm. Lunte, knot, dou-
tnák
- lusus* (lat.), hra; *lusum míti* = ne-
míti školu
- Magister, ra* (z lat.), mistr, učitel;
dříve nejvyšší stupeň řádu
filosof.
- majestát, u* z lat. maiestas, nej-
vyšší, nikomu nepoddaná moc
a hodnost; vnější lesk nejvyšší
moci, císařské neb královské
roucho; stolice královská, pa-
nování; list královský; titul
mocnářů
- majorán, u, voněkras* (origanum
majorana); v obecné mluvě
marjánka
- malcontent, a* (franc.), nespokojený
sladké víno, zvláštní
chutí a vůni vyni-
kající, u starších
Čechů velmi oblí-
bené, původně ro-
stoucí v Řecku na
poloostrově Morei u
Monemvasia jinak
Malvasia, odkudž
mu i jméno dáno
- malvaz, u*
- malvazí*
- mandát, u* z lat. mandatum, roz-
kaz panovníkův; plná moc
- marinář, e* z vlas. marinaro, plavec
na moři
- markrabí* z něm. Markgraf, jme-
noval se od času Karla Vel.
správce některého pohraničního
obvodu nebo marky; stav mar-
krabský byl vyšší než hraběcí
a nižší než vévodský; odtud
*markrabství, hodnost neb země
markrabího*
- markytán, a* z vlas. mercatante,
prodavač, vojenský kramář
- maršálek, a* z něm. marah, Mahr,
March (= kůň) a seale, Schalk

- (= pacholek), podkoní, nadkoní;
m. zemský, třetí z nejvyšších
 úředníků zemských v Čechách;
 na Moravě slul *m. královský neb*
Český a byl hned po zemském
 hejtmanu
marštal (maštal), *e* z něm. March
 a Stall, konírna
materiál, *u* } (z lat.), hmota; látka,
materialie, *i* } příprava k něčemu
materiální (z lat.), hmotný; hmoty,
 obsahu se týkající
materie, *e* (z lat.), hmota, látka,
 podstata, obsah
mermo, docela, zcela
methoda, *y* (z řec.) návod, nave-
 dení, způsob, zvl. vyučovací
milíř, *e* z něm. Meiler, hromada
 homolovitá dříví, z něhož dře-
 věné uhlí se páli
mince, *e* z něm. Münze (lat. mo-
 neta), peníz ražený; odtud *min-
 cíř*, *e*, kdo peníze razí; *minco-
 vati*, raziti
mincistr, *a* z něm. Münzmeister,
 představený úřadu mincovního
missionář, *e* z lat. missionarius,
 kněz vyslaný k rozšiřování víry
místo, služba, úřad (Žer.); *na*
místo = cele, docela, naprosto
míšpule, *myšpule*, *e* z řec. mespi-
 lon, rostlina jablkovitá; ovoce
 téhož stromu
mizerně z lat. misere, bídne
mízka, *y* = mlza, štáva
mlčéné, peníze za mléko, za sýr
 a máslo
mnichovský, mnišský
mor, *i*, násilí
- mocen*, svobodně jednati mohoucí,
 volný
moment, *u* (z lat.), rozhodný oka-
 mžik, doba, důležitost, příčina
monografie, *e* (z řec.), pojednání,
 spis zvláštní, popsání jednotlivé
 události, jednotlivého místa atd.
moždír, *e*, hrubá, krátká puška
 velkého průměru k metání pum,
 koulí, kamení ve vysokých ob-
 loucích do dálky při obléhání
 neb hájení pevností
mstítel, ochránce
mudrlant, *a*, mudrák
mudrovati, přemýšletí
muchejř, *u* z arab. moiakar, angl.
 mohair (mohér; *mo* = asijské jméno
 jistého druhu koz, *hair* = vlas),
 látka z dlouhých chlupův an-
 gorské kozy; druh látky vý-
 chodní zvl. na ženské šaty
musivaceo díla dle lat. musivum
 opus, dílo vysazované (malování
 z malých kamének skládané)
mustrovati z něm. mustern, pře-
 hlížeti
mustruňk, *u*, z něm. Musterung,
 přehlídka
musulman, *a*, (arab. muslim, plur.
 muslimin = oddaný Bohu), vy-
 znavač islamu, moslemín, moha-
 medán
muškát, *u* z lat. muscata, strom
 macizeň, jehož plod a semeno
 slují v obchodě muškátový květ
 a muškátový ořech; obojí silně
 voní
mušket, *u* z vlas. moschetto, těžká
 ručnice s muškou, malým to.

knoflíčkem na konci k snazšímu
 míření připojeným
mušketýr, *a* z vlas. *moschettiére*, pěší
 voják; střední sluha
mítiti, *moutiti*, *znepokojovati*, másti,
 zarmucovati
mutovati z lat. *mutare*, měniti
muzika, *y*, *musika* (z řec.), hudba,
 nauka o hudbě
Nadělost, naděje, očekávání
nádobí, náčini na koně
nadtáhnouti někoho, předejiti, před-
 honiti
nakládati, napomáhati, straniti, na-
 držovati; odtud *nákladník*, kdo
 náklad činí, pomáhá, přeje;
 stranník
nakvašení povětrí, nákaza
nápadník, dědic, nástupce
nářek, *u*, nařknutí, pomluva
naschodlní, *ího*, zvláštní, rychlý
 posel
natepati, s dostatek zabijeti
nenic, něco
nesnaditi se, hádati se, pfti se
nestatečný, mdlý, nemocný, slabý,
 neudatný
nestižený, nevystižitelný
nestižitelný, nepochopitelný, neob-
 sáhlý
nešpor, *u* častěji pl., z lat. *vesper*,
 čas prostřední mezi polednem a
 večerem; zpěvy v kostele ko-
 nané zprvu o západu slunce,
 později mezi 2—3 hod. odpo.,
 odtud *nešporní*, když jsou ne-
 špory, o nešporech
nezbedný, neústupný, bujný
nizolandský z něm. *Niederlande*,
 nizozemský, holandský

noha = střevíc, stopa (míra)
notný, hodně veliký, silný
novum (lat.), nové
numerus (lat.), počet, číslo; *in nu-
 mero singulari*, v čísle jednot-
 ném; *in plurali numero*, v množ-
 ném čísle
Obdloužný, obdélný, obšírný
obdržeti boj, zvitěziti
obejiti se oč, starati, postarati se
objektivný (z lat.), pouze k věci a
 ne k osobě hledící, nestranný
obročník, *a*, středník hospodářský,
 který má na starosti obilní zá-
 soby; správce obilní, písař
obtéci, oblehnouti
obyčejen, častý v obcování
odciziti, odloučiti, oddělit
oddaný, určený, ustanovený
odejiti po něčem, jiti za něčím, ná-
 sledovati, přidržeti se
odhádání, odhad, vycenění věci
 znalcem
odporen, nepřátelský
odporný, naproti postavený, pro-
 tivný
odvod, *u*, odpor, vyvrácení
ohledovati, vůkol hleděti, přehlí-
 žeti, zkoumati
ohluchnouti = ohluchnouti
ochoz, *i*, země obohozená, okres;
 obejiti statku, statek
ochoz, *u*, podloubí
ochtáb, *ochtáv*, *u* z lat. *octava*,
 oktáv, po 8 dní trvajícím slavení
 některého svátku církevního, ze-
 jména hodů Božích, zemských
 patronův a vůbec slavnějších
 svátků

- okolek*, obvod, okolí, okolnost
okorování, okolky
okřik, *u*, křik, pokřik
okvasiti, kvasem, hodováním oslaviti
opak, převráceně; *svázati ruce*
opak = na zad, na zádech
oraci z lat. oratio, řeč, promluva, kázání
orátor, *a* (lat.), řečník
ordinární (z lat.), obyčejný, pravidelný, řádný
originál, *u* (z lat.), původ, původní spis, prvopis; odtud *originálnost*, původnost
orloj, *e* z řec.-lat. horologium, označovatel hodin, hodiny
orthographie, *e* (z řec.), pravopis
osídlo, provaz, smyčka, léečka
oskočiti, obskočiti, zaskočiti
oporník, *u*, protivník, soupeř, nepřítel
Opacifikál, *u* (z lat.), náčinní kostelní, podobu kříže nebo monstrance majitel a často ostatky svatých v sobě obsahující; líbává se u mši před přijímáním místo políbení míru
pacelagogický (z řec.), vychovatelský
paget, *paket*, *u* z franc. paquet, balík, balíček
páchnuti, zapáchnuti, voněti
palatin, *a* (lat. comes palatii), první nejvyšší a nejdůležitější hodnostář světský v Uhřích; královský náměstek s nejvyšší mocí vojenskou, soudní a správní
pancíř, *pancéř*, *e*, prvotně železná ochrana na hřieho (pancia), zbroj na celé tělo, brnění
páratí se, meškati, obrátí, zdržovati se něčím
parafraze, *e* (z řec.), opsání něčeho, obtlumočení, opisující, vysvětlující překlad
pardus, *u*, kázeň, trest
parkán, *u*, plot z prken, desek; prostor mezi domy a městskou zdi
paroemia (řec.-lat.), přísloví
participium (lat.), přičestí
paša, *i* (pers.) vladař města neb *paše*, *ete* krajiny u Turků
patent, *u* z lat. patens, otevřený list; prohlášení vůle panovníkovy
páteř, *e* z lat. pater noster = oče náš, modlitba Páně, modlení, růžence; množství, řada
patron, *a* (z lat.), ochránce
pauchlý, prázdný
pavéza, *y* dle Šafařika z kelt. pafais, dle jiných z vlas. pavese, druh velikých štítů ve středověku, štít okrouhlý
pavlač, *e*, přístavek dřevěný nebo kamenný na domě, místo vyvýšené, besídka
pegáček, *u*, nenakynutý koláček
peregrinace z lat. peregrinatio, cestování
peregrinování z lat. peregrinare, cestování
pergamén, *u* (od Pergama, města v Malé Asii), kůže ku psaní, blána
perioda, *y* (z řec.), jistý objem času, občastí, doba
peřie, *peří*, péro psací

- philosophus* (řec. - lat.), milovník moudrosti, mudřec
- picování*, svázení píce neb. obilí
- pikartský*, českobratrský; viz Po- známky
- pilule, e*, kulička, lék v podobě kuličky připravený
- pinta, y* z něm. Binde, páska
- plac, u* z lat. platea (řec. plateia), místo široké, prostranství, volnost, veřejnost
- plésati*, skákati, tančiti
- plésti*, mluvíti ledačo, zmateně
- plundrovati* z něm. plündern, lou- piti, pleníti
- poběhlost*, utečení, odloučení, vzdá- lení se
- pobíhati koho*, opovrhovati kým, odpadnouti od
- počisticovaný*, pocinovaný (čistec = cín)
- podagra, y* (z řec.), dna v nohou
- poděti něco*, dáti, pohoditi někam
- podluhovatý*, podlouhlý
- podpal, u*, podnět, příčina
- podtržení*, přivedení k pádu, okla- mání, ošizení
- pokázati*, ukázati, dokázati
- pokladač*, podvodník, šibal
- pokora, y*, pokoření; způsob, jímž mohl vrah upokojiti pokrevné zabitého
- pól, u*, půla, půle; acc. dual. poly; na *poly* = na polovic
- pole*, místo, kde se vojska potý- kají, válka, vojna
- polemický* (z řec.), hádavý
- polemika, y* (z řec.), hádka o něco, učený písemný spor
- politia, e* (z řec.), stát, správa ve- řejná; odtud *politický*, veřejné správy se týkající
- politika, y* (z řec.), znalost veřejné správy a dějin časových; volba vhodných prostředků k dosažení jistých účelů
- pomsta*, pokuta, trest za bezprávi
- poně*, snad, tuším, podobně
- popeněžný*, po penízi koupený, la- ciný, špatný
- popluží*, prostor, který jedno spře- žení jedním pluhem stačilo vzdě- lati; pole orné, dvůr s roli
- popudný*, popouzející, dráždiví
- port, u* z lat. portus, přístav
- porta, y* (z lat.), vláda turecká
- pořádka, y*, řada, pořádek
- positio* (lat.) poloha, položení (v me- trice)
- postavec, e*, tkanina, zvl. hedbávná, nazývaná podle barvy; odtud *postavcový*, z postavce
- postbrief, u* (něm.), list průvodní, průchodní
- postihati čeho na kom*, nahraditi, pohledávati
- postilla, y* z lat. post illa (= po- tom), výklady na evangelia a epištoly, sbírka kázání na všecy neděle a svátky
- postranní, ý*, nepořádný, mimo řád a obyčej, nepravý
- potah, u*, důvod, podezření
- potahovati se nač*, právo sobě k ně- čemu dělati
- potaz, u*, dotaz, otázka, společná rada, tajná porada
- potentát, a* (z lat.), mocnáf, svrcho- vaný vladař

potrůžka, *y*, váda, bouře, malá válka
potrůsati se na koho, sápati se
potřebě, subst. = potřeba
povarovati, odstoupiti, vzdáliti se
povášňiti, poněkud zvášňiti
povětří počasí, podnebí
povinnost, přísaha (Žer.)
póvod, *a*, původ, žalobník
poznalý poznáný
praedikát, *u* (z lat.), příznak, titul,
 přípojek k jménu (u šlechticů)
praefaci z lat. praefatio, předmluva,
 úvod
practiri (řec.-lat.), praktikové, vý-
 konní, provádějící, zkušení
praktický (z řec.), výkonný, sku-
 tečné potřebě nebo životu při-
 měřený
praktika, *praktyka*, *y* (z řec.), vy-
 konávání něčeho dle pravidel,
 evičnost, zkušení; lest, úskoky,
 pletichy
práv, *a*, *o*, spravedlivý; *práv býti*
 z něčeho, ručiti, býti povinen
preceptor, *a* (z lat.), učitel; odtud
preceptorský, učitelův
prelat, *a* z lat. praelatus, duchovní
 hodnostář, zvláštními právy a
 výsadami buď v celé církvi nebo
 v jisté zemi, obvodu, kapitole,
 klášteře nadáný
premovati z něm. brámen, obru-
 bovati, obalovati, krásiti, líciti
pres, *u* z lat. pressus, lis
primas, *a* (z lat.), přednosta měst-
 ské správy v 16.—18. stol. (pri-
 mator); titul některých arci-
 biskupů, na př. Pražského
principál, *a* (z lat.), první osoba;
 představený naproti podřízeným

<i>privilegium</i>	}	výsadní, výlučné
(lat.)		právo, výsada; vý- jimka od zákona;
<i>privilej</i>	} (z	zaručená přednost;
(lat.)		<i>privilegia in speciali-</i> <i>bus</i> , výsady v jedno- tlivostech

probošt, *a* z lat. praepositus, před-
 stavený několika duchovních,
 první hodnostář při některých
 kapitolách
proces, *u* z lat. processus, výkon,
 pře, spor právní
processi z lat. processio, průvod
 s obřady církevními
produkce, *e* (z lat.), dělání, vyrá-
 bění, činnost
professi z lat. professio, slib řádu
 učiněný, povolání, stav
propriarius (lat.), držitel, vlastník
proraditi, zraditi, prozraditi
protektor, *a* (z lat.), ochránce, do-
 zorce; odtud *protektorství*, dů-
 stojenství ochrany nad něčím
protestant, *a* (z lat.), odpůrce; pří-
 vrženec Lutherova učení
protstirovati, *protestovati* z lat. pro-
 testari, ozvati se, odpor položit
 proti něčemu
protomedik, *a* (řec.-lat.), prvnílékař;
 vyšší zdravotní úředník, jemuž
 svěřena byla správa zdravot-
 nictví v celé zemi nebo v kraji
provandrovati se dle něm. durch-
 wandern, proběhnouti se, cizí
 země drobet projíti
próvod, *u*, průvod, důkaz, důvod
provozovati, dokazovati, prokazo-
 vati, opodstatňovati
průchod, průběh

pryskýř, *e*, puchýř
přečiniti něco, něco zapovězeného učiniti, provinit se
přečísti, přepočítati
předložiti něčemu něco (dle lat.), přednost dáti, více vážiti, ceniti
přeformovati dle lat. transformare, přetvořiti, přejinačiti, přeměnit
překopský, perekopský, od města Perekopu na úžině spojující pevninu s poloostrovem Krimem
překřtaltovati, přetvořiti (viz křtalt)
přikolizovati se, zalichotiti se
přinuziti, přinutiti
připochlebiti se, pochlebováním se přivinit, lásku si získati
připuditi, přihnati, přinutiti
přiríkatí, příslibovati
přitřž, *e*. = přetřžení; *bez přitřže*, stále, ustavičně
publikán, *a* (z lat.), celník
půhon, *u*, obesláni ku právu
půkla, *y* ze střlat. bucula (franc. boucle), vypuklá ozdoba ze dřeva neb kovu, vypuklina
pulerovati z lat. polire (něm. polieren), hladiti, leštiti
pulpit, *u* z lat. pulpitum, psací stůl
purkrabí, *purgrabí* z něm. Burggraf, správce hradu; *nejvyšší purkrabí Pražský* byl první nejvyšší úředník zemský (hól mocí královú nade vši zemí držl); odtud *purkrabský*, purkr. příslušný; *purkrabství*, úřad purk.
pustiti o čem, naději pustiti; *pustiti právo*, zahájiti, začítí jednání soudní.
Radikální (z lat.), důkladný, pronikavý, různý

raffije, *e* } z řec. - lat. graphium,
rafika, *y* } hůlka ukazovací, řídící;
ručička u hodin
realní (z lat.), jsouený, věený, skutečný
rebellie, *e* (z lat.), odboj, vzbouření
reces, *u* z lat. recessus, ústupek, zvl. od smlouvy
rector magníficus (lat.), přednosta universitní, předseda akadem. senátu
redakce z lat. redactio, sbírání a pořádání, úprava
refektorium (lat.), jídelna v klášteřích
reformace z lat. reformatio, přetvořování, oprava, zvl. církevní; odtud *reformační*, opravný, kopravě církevní se odnášející
reformator (lat.), opravovatel, opravce
regent, *a* (z lat.), vladař, správce země; správce, dozorec statků
regentka, *y*, vladařka
regiment, *u* (z lat.), správa, řízení, vladařství
registrum (lat.), poznamenání pro pamět, seznam
regovati z lat. regere, řídití
regule, *e* (z lat.), pravidlo
rejstra půhoná, knihy půhoné, do nichž písaři zapisovali doslovně půhony
rejstřík, *rejstřík* z lat. registrum, seznam, ukazatel
reithar, *a* z něm. Reiter, jezdec
rekatolisace, *e*, opětne uvádění do církve katolické
relací z lat. relatio, oznámení, zpráva
renegát, *a* (z lat.), odpadlík
representant, *a* (z lat.), zástupce

resolucí z lat. *resolutio*, rozhodnutí,
dání rozhodné odpovědi

respondeo (lat.), odpovídám

ret, *u* } pomoc, příspěvní na po-
reta, *y* } moc

retova/i z něm. *retten*, vysvoboditi,
zachovati, spasiti, pomoci

retunk, *retuňk*, *u* z něm. *Rettung*,
pomoc, vyproštění

režný, žitný, z mouky žitné (rež =
žito)

rhetorika, *y* (z řec.), řečnictví, umění
řečnické, nauka o řečnictví

robenec, *e* výrostek, pacholík

rok, *u*, schůzka, shromáždění lidí
v určitý čas k jednání o společné
záležitosti, sněm, rokování

rota, *y*, ze střílat. *rota*, *rotta*, zástup,
strana politická neb náboženská

rotiti, roty činiti, sháněti, shromaž-
ďovati, pobuřovati

rozdávání, udělování svátosti oltární

rozjídavý, který se rozžírá, šíří

rozsmíšiti, rozesmáti, pobaviti

rozpršeti se, rozpréhnouti se

rozšafnost, opatrnost, mravní vý-
bornost, poctivost

rozšafný, opatrný, prozřetelný, po-
ctivý

rozvržení, rozhození, rozmetání

roždí = rošti, ratolest, prut, chrašt

rumovati, rum vyvážeti, vynášeti

rumrejch, *u* } z lat. *rumor*, hřmot,

rumrejška, *y* } hluk, nepokoj, bou-

rumreych, *u* } ře, povstání

rylasmus = *rhythmus* (z řec.), tok,

pohyb, rozměr hudební, rým,

versš

rytmistr, *a* z něm. *Rittmeister*, ná-
čelník setniny jezdců.

Řehola, *y* ž lat. *regula*, pravidlo
zákon

řepák, *u*, rostlina starček, lopuch,
hořký lupen; bodlavé semenice
té rostliny

samostríl, *u*, luk veliký s kohoutkem

sanguineus (lat.), krevný, horký,
pohyblivý (*sanguinik*)

sanitrovatý, sanitr obsahující (sa-
nitr, *u* ze střílat. *sal nitrum* =
ledek)

sarkastický (z řec.), jizlivý, po-
šklebný

sečiniti, spojití, sepnouti

sekretář, *e* z lat. *secretarius*, kdo
u sebe choval pečeť (sekret),

tajný písař, tajemník

sekta, *y* (z lat.), odštěpek, odtr-
ženost, strana

seminarium (lat.), semenišťe, škola

sentence, *e* z lat. *sententia*, výrok,
rozsudek, pamětní průpověď

seremské, víno pojmenované dle
Srěmu (Syrmie), východní části
Slavonie

sešlost, sešlost věkem, staří

scholarcha, *y* (z řec.), ředitel školy

schovaný, vychovaný

sjednati se s někým, spojití se,
spřáteliti se, připodobiti se

skalí, *skalí*, skupina skal

skok = skokem; *v skok* = náhle,
rychle, honem

skonání, konec, zakončení

skeribent, *a* (z lat.), písař, spiso-
vatel

skřídličný, křídličný, z křídlice

skuoro, skoro

skupec, e, skoupý
skutek putování, účinek putování
složiti, zrušiti
soběbylý, sobě nahánějící, sobecký
soběvolnost, nezávislost, svévolnost,
rozpustilost
sobotáles, u z lat. sabbathalis, dřívější školní plat na obeených školách, který se učitelům v sobotu přinášel
spolek, ze spolka, společně
spousta, vůbec něco velikého, ohromné stavení (Žer.)
spraviti se něčeho viz zpraviti se
spuntovati se z něm. Bund, smlouvati se, spiknouti se
ssužovati, sužovati, tísňiti
sšikovati viz šikovati
stané právo, pro nestání, nedostavení se k soudu dané
starati někoho oč, prositi
statistický, státopisný, společenské zjevy země čísly vyjadřující
stauliti, stouliti, báti se, ostýchati se
stilisace, e (z lat.), upravení slohu
stilista, y (z lat.), znalec slohu, spisovatel vzhledem k slohu svému
stratég, a (z řec.), vojevůdce
strych, u z něm. Strich, korec (1½ míry)
stříbrohlav, u, látka hedbávná stříbrnými nitkami protkaná
střída, y, třída, řád
střílnice viz cejkhauš
subpaša, podpaša, turecký sudi
subtilní | z lat. subtilis, tenký,
subtýlný |

summa, y (lat.), úhrn, obsah
summovně, úhrnečně, stručně
svalovati, spojovati, hojiti
svátost, svatá, posvěcená věc; ostatky svatých
svědomi, vědomost, svědectví
symbolum (řec.-lat.), znak, heslo; symbolum apoštolské, vyznání víry
syncretismus (z řec.), spojení se dvou sporných stran proti třetímu nepříteli (od Křesťanů, kteří zhusta mezi sebou se svářili, avšak proti cizímu nepříteli se spojili)
synchronistický (z řec.), současný, současnový; synchr. metoda, způsob, jenž v dějepiscectví současně události z rozličných zemí a národů vedle sebe staví
system, u (z řec.), soustava
šacovati z něm. schätzen, ceniti, odhadovati
šk, u z něm. Schätzung, ceněn odhad
šamlat, u ze střlat. camelotus (vlas. camelotto), tkanina ze srsti velbloudí
šance, e z franc. chance, odvázná hra, odvážlivý podnik, nebezpečenství
šarovati z něm. schonen, setřiti
šarlatový, ze šarlatu; červený, červený (šarlat z pers. sakirlat = jemná, obyčejně červená vlněná látka)
šenk, u z něm. Schenk, Mundschenk. číšník; vyšší úředník dvorní nad nápoji a maléváním
šenkčř, šenkýř, e, krémář, hospodský

- senkovati* z něm. schenken, vytáčet, na míru prodávati, odtud *šenkovní dům*, krčma, hospoda
- šermovati* z něm. Schirm, bití, rány dávati, potýkati se
- šetríti čeho*, pozorovati
- šik*, *u* ze stěněm. Schic, řád, pořádkání, pořádek válečný, zástup
- šikovati* z něm. schicken, strojiti, pořádati
- šildwacht* z něm. Schildwache, stráž, hlídka
- škandovati* z lat. scandere, dle časomíry nebo dle taktu rozdělovati, počítati stopy ve verši
- šlak*, *u*, udeření, stopa, výmol, prohlubeň
- šlapiti* = šlapati, šlápnouti
- šle*, *é*, chomout s postraňky, pochvy na koně, popruhy, kšandy
- šmak*, *u* z něm. Schmack, vůně, chuť, smysl chutnací
- šmelcování* z něm. Schmelzen, rozpuštění, slévání
- šmelcovati*, smaltovati ze střílat. smaltum, stěněm. smelz, kovy barevným tavem opatřiti (emailovati)
- šnorchovati* z něm. schnorren, žebrati, lenošiti, potulovati se, neplechy tropiti, nezbedně si vésti
- špatný*, žádný (u Žerotina často)
- špěhář*, *e* z něm. Späher, vyzvědač
- špís*, *u* z něm. Spiess, kopí
- špítal*, *u* z lat. hospitale, nemocnice, dům pro chudé
- šproch*, *u* z něm. Spruch, propověď, promluva, žert
- šraňk*, *u* z něm. Schrank, mříže
- štáf*, *u* z něm. Staf = Stab, kus, díl
- štambuch*, *u* z něm. Stammbuch, rodopis, památník
- štola*, *y* z něm. Stollen, chodba, průchod
- štolcovati* z něm. stolzieren, hrdě si vykračovati, vésti
- šturm*, *u* z něm. Sturm, útok; *k šturmu zvoniti*, na zvon bití, zvoniti na poplach
- šturmovati* z něm. stürmen, na zvon bití, bouřiti, útok činiti
- šuba*, *y* viz čuba
- šverkáni*, svrčení, pouštění hlasu slovcí tomu podobného, štěbetání
- Taberna*, *y* (lat.), bouda, chatrč, krám, krčma
- takt*, *u* z lat. tactus, dotknuti, uhození; míra v hudbě; rozdělení hudební skladby na stejné části, citu a sluchu lidskému přiměřené
- taktování*, dávání taktu
- telec*, *e*, mladý býček, tele
- tendenční* (z lat.), úmyslný, za jistým směrem se nesoucí
- theoretický* (z řec.), zkumný, návodný
- theorie*, *e* (z řec.), zkum, vědecké zásady, vědecká pravidla; prosté poznání beze všeho vztahu k výkonu
- theorici* (z řec.) = theoretikové; kteří se obírají jen naukou, nehledíce k jejímu užiti
- tingovati* z lat. tingere, namáčeti (k způsobení nějaké změny), barviti

tinktura, *y* (z lat.), mok, silivá voda z bylin; tekutina z rozličných kapalin smíchaná

topografie, *e* (z řeč.), místopis
tovaryšství, spolek, společnost, družstvo

traktát, *u* (z lat.), spis, článek, pojednání

trávenina, *y*, jed

trefiti } z něm. treffen *trefiti se*,
trefovati } přihoditi se; *trefiti na někoho*, potkati, *trefovati se k něčemu*, srovnávati, hoditi se

trefný, vhodný, příhodný, případný
trhový, k trhu (koupí nebo prodeji) se vztahující

trošovatí z něm. Trost, těšiti

trpnost, trpělivost

truc, *u* z něm. Trotz, vzdor

truksas, *a* z něm. Truchsess, jtdlo-noš, stolník; vysoký hodnostář dvorský, který nad kuchyní a hospodářstvím dozor měl

třítí, mnoho třtiny, rákosí

tůčka, *y*, pletení, podvod, pletichy
tulích, *u* dyka,

tůna, *tuna*, *y*, bečka, nevelký sud;
tuna zlata = 100.000 zlatých t. dukátů

turnaj, *e* z něm. Turnei (a to z franc. tournoi, tourner, tournoyer), točení, kroužení; středověký zápas rytířský, v němž muž proti muži pěšky nebo koňmo zápasil

tvárnost, zevnější podoba, pravá i nepravá podoba, zdání

Ubec, *e* = obec

účet, *u*, počítání

účinek, skutek

učiti, *ucititi*, znamenati

úfati, *ufati*. *doufati*, mysliti

ukoditi oč, shodnouti se, smluviti se

ukázalost = okázalost

ukušení, ukousnutí

úlehlá, pole několik let neorané, lado, úhor

úmluvnost, zdvořilost v mlavení

úmluvný, přívětivý, vřídny

upřímý, přímý, rovný, otevřený

undulata (lat.), vlnitá

universitas (lat.), všeobecnost, věškeré učení, vysoké učení; *ex universitate*, z vysokých škol

ustalý, unavený

ustání, unavení

ustati, } unaviti se, zemřeti. *upra-*

ustávati, } covati se

ustáti, stáním dobytí, obdržeti

ustavičnost, stálost, vytrvalost

ustavovati, upevňovati, utvrzovati

ušanovati, ušetřiti

útok, *u*, ohlášení žaloby

utrati koho, dočkati se u někoho splnění, pořídití u někoho

úzkost, nesnáž

Vajovský, myslivecký

val, *u* z lat. vallum, trvanlivý zvýšený násyp

vámkání, vykání

vdy, }

vdyclej } vždy, vždycky

věrtel, *e* z něm. Viertel, čtvrt koree; sud

veysadný viz výsadný

vězeti se s kým, vřítí, ve vazbě držeti někoho

vigilia, *e* (lat.) pobožnosti před velkými svátky v noci v kostele

- konané, noční chvalozpěvy; svatvečer, předvečer
vikářský, od vikáře, pro vikáře (z lat. vicarius = místo něčí zastávající)
viš, *e* z něm. Wunsch, žádost, přání, projevení žádosti
višovatí, žádati, přátí
vocalis (lat.), samohláska
vokální (z lat.), samohláskový
volenec, *e*, volitel, volič
vos, *u*, osina, osten klasu
voškeruše, *e* (sorbus domestica), jeřáb oskeruch, oskeruše
vozník, kůň vozni, tažní
vrch, *u*; *za vrch smýkati* = za vlasy
všetečný, opovážlivý
vůle dobrá, přátelství, náklonnost, radost, kvas, hody
vulgata, *y* (z lat.) obecný lat. překlad bible sv. Jeronymem z původního textu pořizený a později u katolíků za pravý prohlášený
vybití ze želez, vysvoboditi
vybýti, vypravití, odstraniti, vyhnati
vyčítati, jmenovati, pořádkem počítati
vykydnouti se, vyliti se, vyvaliti se
vylítí se po čem, dáti se do čeho, vydati se nač
vyváděti, vyvésti, vyplésti
vymluviti na kom, vylákati
vyprázdniiti, odniiti, zničiti, zrušiti (Žer.)
vypulerovati viz pulerovati
vyrumovati rum odstraniti, z rumu vytáhnouti
výsadný, ustanovený
výskočnost, rychlost, vybočení z míry, pořádku
výslovný, srozumitelný, zřetelný
vyvinovati, uchýliti se, vyhnouti se
vzdávati manžele, oddávati, zasoubovati
vzhledati se někomu, ohlížeti se, ohled míti na koho
Zachystáníčko, zásoba
zajíti koho, zasáhnouti (Žer.)
zakázati se někomu, zavázati se, slíbiti, nabídnouti se; odtud *zakázání*, slib, závazek
zakazovati sobě, slibovati si
zákon, duchovní řád, řehole
zámluva, přípověď, slib
zapisovati se s někým, spojití, spočítati se
zařecovati (zařítiti, zařteeti), zahazovati, zasypávati, zavalovati
zasaditi se podle koho, zasaditi se o někoho, ujmouti se někoho
zasednouti soud, k soudu zasednouti
zastati, zastanouti před někým chrániti, brániti
zašimoniti, sobě nalnati
zatínati se, s místa se nehýbati
zavázeti, vězeti, tkviti
zrvazovati psaní, v jedno pojmutí, zahrnouti
závěť, i, útočiště, závěti (místo za větrem)
závorník, u, závěrník, kámen závěrečný, sazebný
zboží, majetek pozemků a roli, role
zdání soudu, skončení, uzavření
zdiěti, zdiiti, učiniti, udělati
zdiiti poselství, vyříditi
zheyralost, zběhlost, zkušenost
zkázati, potrestati
zlatohlav, u, látka hedbávná, zlatými nitkami protkaná

změt, u, vyraženina temně červená
zmlklé obilí, zkažené, neplodné
zorganisovati, (z řec), ustrojiti,
 zříditi
zpikhartěti, pikhartem se státi
zplývati, plouti, plovati
zpravití se něčeho, očistiti, ospra-
 vedlniti se z
zredigovati (z lat.), v příslušnou
 formu uvéstí
zrevidovati (z lat.), opět přehlédnouti
zrost, u, vzrůst, prospěch
zšikovati viz šikovati
ztrava = strava, potrava
zuřivost, příslost, prudkost, ukrut-
 nost

zuřivý, příslost, hněvivý, prudký,
 ukrutný
zústání, ustanovení, usnesení
zvésti, vzvésti na, v, uvéstí na, do
zvládyčený, pánovitý
žejdlík, u z něm. Seidel, střílat.
 situla, dřívější míra sutých i te-
 kutých věci (= 0·36 l)
ženné víno (m. žžené), pálenka,
 kořalka
živnost, výživa
živný, k zachování života tělesného
 náležející
župice, e (srov. župan), svrchní šat
 z hůně až po kolena.